

19  
183

58

ISSN 0182-509-X



# ენციკლოპედია



# 7

---

1983



# ენათმეცნიერება



საქართველოს ლიტერატურულ-მხატვრული  
და საზოგადოებრივ-პოლიტიკური მეცნიერებათა  
აкадеიის გამომცემლობა

წიგნი 59-0

№ 7

თბილისი, 1983 წ.

## შ ი ნ ა ა რ ს ი

### პროზა, პოეზია

ირაკლი აბაშიძე — ლექსები	3
ჯანსუღ ზარკვიანი — ლექსები	5
დავით კვიციანი — რომანოვსკის სიყვარული და სიკვდილი	9
თამარა ჯანაშია — ლექსები	22
ლია სურგულაძე — ლექსები	25
რევაზ შიშველიძე — ორი ნოველა	29
რევაზ აბაშიძე — ლექსები. თარგმანა ვიქტორია ჯიქიაშვილი	38
ვარკამ ლომინაძე — შიშველი და ვანო და ვინაი, ხე. მოთხრობა	40
ქალა ივანისი — ლექსები. უნგრულიდან თარგმანა მანანა ხადაძე	70
მარკოზ ჯანაშია — ორი თხზულება. რომანი. გეგმელება	73

რამდენი მერა ბრძოლა — 80	
ივანე მთელიანი — ბრძოლისა და სახელმწიფო განმარტებისა შესახებ	94

1783 — გორგონიას ტრაგედია — 1983	
პალეონიანი ჯანაშია — ვახუშტი ბაგრატიონი	101

გაბია მუსხიშვილი — 90	
შალვა ხიფათიანი — ბახმანიანი	108

### კრიტიკა, უზღვევისტიკა

მეორე კვიციანი — ქართულად ამბავების შესახებ	113
ილია ჯანაშია — უზღვევისტიკა და მხატვრული ნაკვეთი	120

### მეცნიერება

გაბია მუსხიშვილი — ამონიოს მისიისა და დავით უმთავრის მიმართებისათვის	137
რევაზ აბაშიძე — ქიზიბი ქართული მისიისა	146

მ. მთელიანი



## შინაარსი (ვაგრძელება)

### ხელშეწობა

ნათელა არველაძე — დავით კლდიაშვილის თეატრის თანამედროვე სახეობა 155

### წიგნების მიმოხილვა

ზაურ კილაძე — გალაკტიონი, გალაკტიონი . . . . . 161  
 ვალერიან ითონიშვილი — ქართული საბჭოთა ეთნოგრაფიის მნიშვნელოვანი  
 შენაძინი . . . . . 165

### რეპლიკა

ნიკო შავჭავჭავაძე — ის არ არის კრიტიკა . . . . . 170  
 რომაძეციხისაგან . . . . . 173

□

მთავარი რედაქტორი არჩილ სულაბაური

ს ა რ ე დ ა კ ტ ი ო უ ლ ე ბ ი ა :

ბრ. აბაშიძე, ი. აბაშიძე, რ. ამაშუკელი (მთ. რედაქტორის მოადგილე),  
 მ. ბერძენიშვილი, ალ. გომიზაშვილი, ბ. დოჩანაშვილი, ა. კალაძე,  
 მ. ლასურია, მ. ლეგანიძე, ე. მაღრაძე, ლ. მრეღაშვილი, ბ. ნატრო-  
 შვილი, რ. პატარაძე, თ. პაჭკორია (პ/შგ. მდივანი), ნ. წულუიშვილი,  
 თ. ზილიაძე, ბ. ხარანაული, რ. ჯაფარიძე, ბ. ჯიბლაძე, ჯ. ჩარკვიანი.

ირაკლი ავაშიძე

• • •

არა შელოცვით  
ერთგულ მოყვარის,  
არა შერისხევით  
ორგულ მეტოქის — ,  
ყველა სტრიქონი არის ცოცხალი,  
რასაც სურნელი ასდის ეპოქის.

არა ფერხულით,  
არა მაყრულით,  
არა წუხილით,  
არა სახშილით —  
ყველა სიმღერა არის გამყოლი,  
რაშიც ეპოქის სკექს მოძახილი.

ყველა სათქმელი  
არის დლეგრძელი,  
რასაც ეპოქის  
დაპკრავს ფერ-ფური...  
მხოლოდ მაღალი, მხოლოდ შემძვრელი,  
მხოლოდ კაცური, მხოლოდ მეფური.

ფაიზ აჰმად ფაიზი

მე მელანდება  
დეკემბრის დელი —  
შორს, განგის გაღმა  
იწვის დაისი  
და მუშაირის არწივი ძველი  
ტრიბუნას ანგრევს აჰმად ფაიზი.

კ. შარტავა სსს. სსტ. სსრ  
სახელმწიფო ბიბლიოთეკა  
შენიშვნა: 1974



ბნელ საყნის ნესტში  
დაგლეჯილ ნერვებს  
აქ სცენის ნოზზე  
    უცხოობს ბეთელი,  
მაგრამ მის ლექსში  
    ათი წლის მერმეც  
ჟონავს და ჟონავს ციხის კედელი.

— „დაადეს ხუნდი  
შენს აჰმად ფაიზს,  
მე კი მზე მსურდა,  
    მე კი შენ მსურდი;  
ყველამ რომ ერთხმად  
    მაქციოს ზურგი —  
შენ ერთი ქვეყნად  
    ნუ დამთმობ მაინც.

— არ იცის ღმერთმაც,  
ღმერთმაც ნუ იცის  
რა ელის ხვალ-ზეგ  
    შენს ტყვედქმნილ აჩრდილს;  
მე მხოლოდ შენთვის, სიყვარულისთვის,  
თავისუფლების ძებნისთვის გავჩნდი“.

დრომ მხოლოდ თოვლი  
დატოვა თმაში  
თან წაჰყვა წარსულს  
    ხუნდი და ბინდი...  
გრიანებს ახლა ვაშა და ტაში  
გუგუნებს ერთხმად  
    ურდუ და ჰინდი.

უძირო ცაში  
მიფრინავს ლექსი,  
აკილებს სტრიქონს  
    ვაშა და ტაში...  
თან წაჰყვა წარსულს  
    გესლი და ნესტი,  
დრომ ზამთრის ყინვა  
    დატოვა თმაში.

მე მესიზმრება  
დეკემბრის დელი —  
შორს განგის ვალმა  
    იწვის დაისი  
და მუშაირის არწივი ძველი  
ტრიბუნას ანგრევს აჰმად ფაიზი.

## სახელი

მე მტკვრის ნაპირზე ვეძებდი სახელს,  
მეძახდა პირჯვრის გადამსახველი,  
მტკვარზე ნუ ეძებ, არაგვზე ნახე,  
შენს ტომს არაგვზე დარჩა სახელი.

შენს ტომს არაგვზე დარჩა სახელი,  
შენი წინაპრის მოკრილ თავებთან  
და შენი გულის სევდაც, ნალველიც,  
ნახე არაგვის შესართავებთან.

შენს ტომს სახელი არაგვზე დარჩა,  
უკირისუფლოს, თვალეზახელილს,  
იმ ჩალისფერი დროშების ფარჩა  
ნიშია შენი ძველი სახელის.

ნაქარიშხლები და ნაავდრები  
დრო მტლეთ ედება ძმათა იარებს,

გულდაჩეხილი მუზარადები  
აცვიათ დევებს, ცხრათავიანებს.

ყველა ციხეში კენესის ნესტანი,  
აპყევი კედლებს გველის დაგესლილს,  
დიდი სახელის პიედესტალი —  
დგას ეშაფოტი ულამაზესი.

იმღერე გულო, სიმღერა ზვალის,  
არაგვის პირი დამაქარგვინე,  
თეთრი დალივით შიშველი ხმალი  
ახალ სახელებს დაგვაქარგვინებს.

უმღერე გულო, იმ ძველ ნაპრალებს,  
მშობელი მიწის გული გრილია,  
ერთი სიცოცხლე რას დაგვაბრალებს—  
ასი სიკვდილი გამოგვივლია.

## რუზიკის კუბიკი

აურიეს,  
დაურიეს,  
დევნის თეთრი ყვითელსა,  
სინჯურისფერ ყვავილს ვდიე —  
ნეტა სად დაითესა?

მოლისფერებს მოლისფერი  
ვერა, ვერ შეუხამეს,  
ვარდი ცალკე მოიმღერის,  
ია ცალკე მწუხარებს.

ფერი ფერსო, მადლი ღმერთსო, —  
ფერი ფერს არ ერევა,  
ნუთუ, მართლა არ არსებობს  
კანონზომიერება.

უცებ, ფერთა სიმშვიდეში  
ისე, ვით გამარჯვება —  
ზაფრანისფერ მშვილდით ხელში  
ყვითელი მზე ჩაჭდება.

ისევ პირდაირია,  
 ისევ აგვიჭაოსდა,  
 ისევ ნაირნაირია  
 შეხვედრა სამყაროსთან.

ყველა მისთვის მილასლასებს,  
 ერთად ვერ დავალაგეთ.

სოფლის ფერთა სიხასხასე  
 ენატრებათ ქალაქებს.

ერთმანეთში ვერ ჩაგვიწნავს  
 რა ფერსაც ჩავეუფიქრდით,  
 როგორა გავს დედამიწას,  
 ეს რუბიკის კუბიკი.

## მთიდან ხარბის დაბრუნება

ცაზე ღრუბლები მოჩანდნენ —  
 ხუკუკა ბურბუშელები,  
 ბჭყალის ღელეზე მოჭარდნენ,  
 პატარა სურმუშელები.

ქიდილ-ნალალი ხარები  
 მოდიან თარიკონიდან,  
 გზად ხედებათ მწიფე ყანები,  
 მღელვარე, როგორც კორიდა.

ე, მოდის, (ღმერთმა გიშველა,)  
 შემხედავს, გადაირევა,  
 ვიციანი, ჩემი გიშერა,  
 ვიციანი, ჩემი ირემა.

გახედეს შრანდელ დახტულებს,  
 დაწრიტეს ნაჩლიქარები.

შემხედეს, დაათახულეს  
 ღამურებივით თვალები.

ბუჩქნარი მოიშლიგინეს,  
 დაუსლტნენ უღელბორკილებს,  
 მერე, უასიდად მირქინეს  
 და ყელში ჩაიკოკინეს.

ყველაფერი რომ დასრულდა,  
 მინებდნენ ტყეთა სიგრილეს,  
 თითქოს რალაციის თქმა სურდათ,  
 კაცივით ამოიგმინეს.

მარხილსაც გამოგიწყობდეთ,  
 ფრჩხილას არ ჰქონდეს ნაკაწრი,  
 თქვენ ლაპარაკი იცოდეთ —  
 შემირცხვენია ძმაკაცი.

• • •

თუ გვინდა ვიყოთ ყოჩები,  
 სხვისი არასდროს ვიკითხოთ,  
 ჩვენს თავზე ფიქრს რომ მოვრჩებით,  
 მერე ჩვენს ძმაზე ვიფიქროთ.

მერე დაზე და მამაზე,  
 დედაზე, ცოლზეც უცილოდ,  
 არვის მივადგეთ წამალზე,  
 არც იქით არ გავუცინოთ.

სად ჰქონდა რუსთველს, ჭორდანოს,  
 თვისი კალო და საბჭელი,  
 ქვეყანავ, შე საცოდაო,  
 ამდენხანს როგორ გასძელი.

კვანჭირი, ნივნივაძეებს



გადამაფრინა კუთაისში,  
კვანჭირში დამსვა,  
ისე,  
ვოცნებობ,  
ღმერთი, რჯული,  
არაფერს არ ვსვამ.

კასთან ბატონო,  
ლობის იქით,  
ძელქვეების ძირში,

არ მითხრათ,  
რავა,  
წყალის სმას მიშლით?!

ხო და, მაკალეთ,  
იმერეთზე  
ფიჭრის დრო ცდება —  
თვარა, მე ვიცი,  
ევისრულეებ  
ამ ჩემს ოცნებას.

იბერეთში

ქალბატონი იმერეთი  
აწვედის ბატონ იმერეთს —  
ხუთი რაა, კიდევ ერთი  
ხაჭაპური ინებეთ...

აქ, ბატონი იმერეთი  
ხელს უღვაშზე გადისობს,  
— თქვენი მონა მორჩილი ვარ,  
აწ და სამარადისოდ.

თუმც, ორივე გულით ამბობს,  
მაგრამ მაინც არტისტობს...  
მერე, კაცი ხელზე კოცნის,  
ქალი მოპგავს ატმის რტოს.

...არშიყში და ღვინის სმაში  
უფრო მალე გადის დრო.

\*\*\*

მე მძინავს,  
სძინავთ, გადაჭრილ მყეცებს,  
ფეხისწვერებზე იარეთ, რომ  
ჩქამიც არ მესმას.  
თუ გავიღვიძე,  
მე ვიცი, მწყემსო,  
საით წავა და  
რაც მოუვა  
მაგ შენს არვესა!



## მარტი

მარტი გამოგვეცალა,  
მშვენიერი მარტი...  
მშვენიერი, რომ ვამბობ —  
ვით აჭრილი კარტი.  
ისე ფერადფერადი,  
ისე მოულოდნელი

და შიგნიდან მღერადი  
და შიგნიდან როდენი.  
მარტი გამოგვეცალა,  
მშვენიერი მარტი,  
მარტი, მარტო პოეტის,  
მარტი, მარტო მხატვრის.

## ორი ქედანი

როგორ ეკრობა მარილი მარისს,  
ახლა ჩვენს შუა ზღვაც დაიწრიტა,  
შენი ტუჩების მხურვალე ალი  
მოდის შენივე სულის შიწიდან.

ნათელი დაგდის მირონცხებული,  
თუმც დაჭრილია ისრით კენტავრის —

ჩემს ქარაფებზე მინარცხებული  
შენი ქათქათა ორი ქედანი.

დაგვენათის მთვარე ვით საყვედური,  
ვარსკვლავებით და ქვეყნის ჭორებით,  
ვარ ბედნიერი და უბედური  
შენთან შეხვედრით და განშორებით.

## შვიდმაისის წვიმა

შარშან, შვიდმაისის წვიმას  
შევხვდი ტაბახმელაზე,  
შარშანწინაც ვცნობდი იმას  
ქუხილზე და ელვაზე.

წელს, ბატკანი შემიწირავს —  
ჩემზე, შენზე, ყველაზე,  
გვირილების გვირგვინს იწნავს,  
ირინოლა ენამზე.

## დავით გარეჯელი

ვინც ეზიარა სიყვარულს,  
ის სიყვარულის ღირსია,  
დასძლიე შიში ბეჩავო,

შეუძლიეც გასაძლისია,  
რის მაქნისია სიკვდილი,  
თუ სული მარადისია.

## როგორ უხმოვდა სიკეთე სიკეთეს!

გომთხრობა

საურმე გზა გადამწვარ, გადარუჯულ ნაპურალზე გადიოდა, ტრამალს ბოლო არ უჩანდა, თვალსაწიერი სადღაც მოუსავლეთში ჩაკარგულიყო ან ჩვენი მოღლილი მზერა იქამდე ვერ ატანდა, არადა ეს უკაცრიელი მინდორი უნდა გაგვევლო, მუხლში ძალა აღარ გავგანინდა და თვალში სინათლე, აგვისტოს მზე სწვავდა და ხრუტავდა ყოველივეს, ოფლში გაღვრილებს სუნთქვა გვიჭირდა, გვწვიოდა და გვწყუროდა, მაგრამ ჩვენი შემწე და მშველელი არავინ იყო, თავად უნდა გვემარჯვნა, თავს ზევით გვეპოვნა ძალა და ბატალიონს დროზე დავეწოდით...

წინ იმედი მიგვიძღვება... ისაა ჩვენი დამპურებელიც და დამრწყულებელიც...

მზე შუბლს გვიხვერტს, ჭერ ნაშუადღევია, საღამომდე უნდა შევფურთდეთ ბატალიონს, ასეთია დავალება, ბრძანება.

მივდივართ, მივლასლასებთ.

იმედგადააწურული ჭარისკაცი ჩვარია.

საცაა გამოჩნდება ჰორიზონტი, თვალსაწიერი — ტყე ან მდინარე. სულ ასე გადაბუგულ-გადაშვლებილი რავა იქნება მთელი ქვეყანა.

ეს საურმე გზაც კარგა შეზარხოშებული, ფეხი რომ ეშლება, ისეთი კაცივით მიქანაობს ნაპურალში, მიბანცალობსო, წამოგდება. ვინდ მარჯვნივ

გაუტევეს, ვინდ მარცხნივ, ვინდ წინ წაგაჩაკუნებს, ვინდ უკან, თავის ნებაზე გაბორიალებს.

ჩვენ საბორილო და სალაყუნო დრო ვინ მოგვაშავა... ბრძანებას ვასრულებთ, გვაქვს რუკა და კომპასი, მიზანი და იმედი. მივყვებით გზას, რომელსაც პირობით დაეარქვი საურმე, თორემ ამ მხარეში ურემს რა უნდა... ოთხთვალეები, ორთვალეები, ნაირნაირი საზიდრები... ამ ნაპურალში ეტყობა ორთვალას გაუვლია ოდესღაც, უფრო მაშინ, როცა ახლად წამოიბიბინებული იქნებოდა პურის ყანა, გადაუვლია ასე, ა, გზის შესამოკლებლად.

პირველი კვალის გავლებაა ძნელი, თორემ... მერე ოთხთვალას ოთხთვალა გაყვებოდა, ორთვალას — ორთვალა, ცხენს — ცხენი, კაცს — კაცი და ასე გაითელება ეს გზაც...

საით მიდის, სადაა ამ გზის ბოლო?

ეჰ, დომხალია ჩემს თავში, რას მივედ-მოვედები, რაებს ვბოდავ...

ძალიან მიჭირს... ენას კბილს ვაჭერ, არამც და არამც არ უნდა დამცდეს კენესა, შიგ გულში, გულღვიძლში იკვნესე რამდენიც გინდა, აკრაჭუნე კბილები, სისხლის დადენამდე დაიკვნიტე ტუჩები, ოღონდ ამხანაგმა, შენსავით ქანცგაწყვეტილმა ჭარისკაცმა არ უნდა შეგნიშნოს სიმწრისაგან თუ როგორ გძვრება სული...

არა გაქვს ამის უფლება.

იფიქრე, იოცნებე...  
ხანდახან თავი ასწიე, იქნებ გამოჩნდეს რაიმე თვალმისაწვდენზე... ბიჭებსაც გადახედე, გაიხსენე აღრიზნული, უფრო უკეთესი ან უფრო უარესი დღეები.

გაიხსენე ოცმეთაური.

რა ვაეკაცურად მიუძღოდა ოცეულს, მიარხევედა განიერ მხარბეჭს... რამდენჯერ გაუკენწლიხარ რაღაც შურის მაგვარს, გაღიზიანებულხარ უმცროსი ლეიტენანტის თითქმის დარდიმანდული ქცევით, ჯიბრის გრძნობა ჩაგძვრომია სულში და უფრო მაგრად დაგიდგამს ფეხი მიწაზე.

სამი-ოთხი წლით თუ იქნებოდა შენზე უფროსი... წლებითაც მოჰქონდა თავი. სარქვენად შემართული ხარივით სულ ყალუზე იდგა, ფაშისტებს პირსისხლიანებს კი არა, თვალბნისხლიან ყარაჩებს ეძახდა, და მუშტებით ემუქრებოდა მაშინაც, როცა თავქუდმოგლეჯილი გამოვრბოდით უკან. დაღლილ-გასავათებულნი რომ მივეყრებოდით, თავდაც ჩვენთან ჩაჭდებოდა, ბალახზე მიწვეებოდა და... ერთი ხალხური სიმღერა ჰქონდა აკვიატებული, ან წაუღილინებდა ან დაუსტვენდა.

აგის მომასწავებელია ფრონტზე მოულოდნელად ჩამოვარდნილი სიწყნარე. ტყვიების სტვენასა და ნაღმის ხათქახუთქს უფრო იტანს და ეგუება ჯარისკაცი, ვიდრე სიჩუმეს, ერთბაშად გამეფებულ სიმყუდროვეს...

მეთაური გვეტყოდა; სიჩუმეს ყური მიუგდეთ, უსათუოდ რაიმე სასიკეთოს გაიგონებთ და მომახსენებთო...

ეს უფრო ომის პირველ დღეებში, თვეებში... მერე და მერე ცოტა მოვიკიდეთ ფეხი, ისე აღარ ვფრთხოდით და გავრბოდით უთავბოლოდ... ეს კი არა და ერთი ორჯერ იერაშზეც კი გადავედით.

ე, მაშინ უნდა შეგეხდათ ჩვენი მეთაურისათვის, აიწყვიტა, პირდაპირ დასაბმელი გახდა, წინ და წინო, ყვიროდა ხმის ჩახლეჩამდე...

მოგვიკლეს. სწორედ იერიშისას ახალა ფაშისტმა ყარაჩმა ტყვიამ შევედრკით, ცხედართან შევეჭრდით დაბნეულები და ის-ის იყო პირი უნდა გვებრუნებინა, უკანვე მოგვეცოცხა, რომ ათეულის მეთაურმა, თემურ ქირიამ იმარჯვა, აგერ ვარ მეო, დაგვეყვილა. მაგრამ რა დაგვეყვილა... ჩვენი ძვირფასი ლეიტენანტის ხსოვნისათვის, მისი სიკვდილისათვის, — ერთი ორად უნდა ვაზღვევივითო ფაშისტებს.

ბევრჯერ გამხსენებია ის წუთი, წუთები... ერთი შეტევა რას მიქვია, ბევრად უფრო მეტი და საგულისხმო რამ გადაარჩინა მაშინ გალეღმა ბიჭმა თემურ ქირიამ... რწმენა ან რწმენის ნასახი ვუწოდე მე იმ რაღაცას...

თემურის მანამდეც ვაფასებდი, სხვა თუ არაფერი, ოცეულში სამი ქართველი ვართ, ხანდახან წავეუქართულებდით გულის მოსაფხანად, ხანდახან წავეუღილინებდით, ქირია მეგრულსაც შემოგვაპარებდა, აფხაზურსაც. ახლაც არ ვიცი ხეირიანად მეგრელია თუ აფხაზი, კაი ბიჭი კია და...

არასოდეს დამავიწყდება მე ის წუთი, ის დღე, როცა სერკანტი თემურ ქირია ოცმეთაურად იქცა.

ბედოცაა.

ომში დიდი სარბიელი და გასაქანი აქვს ბედს... ჯარისკაცს მასკალია ჩიტვიით მხარზე უზის და ბედობს...

შეტევისა და უკან დახვევის მეტი რა მინახავს ეს ერთი წელია. ერთ იღბლიან დღეს თერთმეტჯერ გადავედით იერაშზე...

იქნებ აგერია სათვალავი, ათჯერ... ან თორმეტჯერ გაგსარჯესო, გაუჩნდება კითხვა ადამიანს.

საგულდაგულოდ დავთვალე და გულში ჩავიჭედე თერთმეტზე იერაშში და აღარ მკითხავთ რატომ? რამდენჯერ შევეუტეთ, იმდენჯერ მოგვაკურცხლიეს უკან... ბოლოს მთელი ბატალიონი წამოიშალა, ყველამ ერთად ვიხუვლეთ და...

ჩვენ-ჩვენი დაგვემართა, ოცდაათადე ანგეშვიით ბიჭი კი მოგვიკლეს და...

ამ თითქოს წარმატებით დაგვირგვინებული იერიშების შემდეგ, კიდევ უფრო დაგვიძიმდა ფიქრი... უკვე თანდათან ვეჩვეოდით საკუთარ გულში დარდის დადუღებას, ენაზე ბოჭლომის დადებას, შიგ გულუვიძლში კვნესას.

თემურ ქირია 25 წლისაა, საშუალო ტანის, ხმელ-ხმელი, კისერზე დაბერილი ძარღვებით. ცოტა ფხუკანია და ნერვიული, სულ დაბლვერილია, ერთის შეხედვით უემური და უხასიათო გეგონებათ, მაგრამ კეთილი გულისაა, მომთმენი, მცირე შეცდომის მპატიებელი, თმა გვარიანად გამეჩხერებია, ხმაც რალაცნაირად ზლიჩინა გაუხდა, მგონი სულაც იმ სამახსოვრო შეტევის შემდეგ.

თემური ენადგაკრეფილ ჭარისკაცს ვერ იტანს, ლაყბობა დედაკაცების კი არა, დედაბრების საქმეაო.

თავად აფორიზმებითა და ანდაზებით ლაპარაკი უყვარს, იცის სად და როდის ჩასვას საუბრისას რომელიმე ხალხური მარგალიტი.

მე რომ შეტევები ვახსენე, იმ დღეს პეტია დარონის ვკითხე; თუ იცი რამდენჯერ ვიყავით დღეს შეტევაზე-მეთქი. ეშმაკმა არ იცის არც ჩემი და არც შენი თავით — მომახალა. თემურ ქირიამ ქართულად მითხრა: — ერთხელ მამაჩემს ვახეთის კორესპონდენტი ჩააცივდა, გაზაფხულიდან მოყოლებული ვიდრე რთველამდე რამდენჯერ მოგიწევთ ვახთან მისვლაო. მაგი თუ ვითვალუ ბატონო, კი მოსაველს კი მივიღებო, — უპასუხა ზაბამ. ამაზე გრძელი სიტყვა თემურ ქირიას არ უთქვამს, ესეც მაამისის მოსწრებული პასუხის გამო წამოცდა უთუოდ. ბიჭები შემომიჩნდნენ გვითარგმნეო. მე თემურს ვადავხედე, მან მხრები აიჩიხა: ვთარგმნე, არავის გაუცინია.

ახლა წინ მიგვიძღვება ოცმეთათრი ქირია და არც წამდაუწუმ იხედება უკან-უკან... გვენდობა და ამითაც აფასებენ ბიჭები.

მივდივართ, მივლასლასებთ ვასავათებულნი, მაგრამ ჩვენს ნაბიჯს მთლად

ლოლიალიც არ ეთქმის, რაც არ უნდა იყოს ჭარისკაცის ნაბიჯია... **მარტინესული**

— გამოჩნდა! — ჩაილაპარაკა ჩვენს ქვინ მიმავალმა ილია კახიძემ, მაღალმა, მხრებაწურულმა, თეთრთმიანმა ჭარისკაცმა... ილია თვეზე ცოტა მეტია, რაც ჩვენს ოცეულში გამოჩნდა, პირველ დღეებში ისე ზანტად და მოღვენითილად დააბიჯებდა, სუსტი, უზადრუკი და ხელით სათრევი მეგონა.

კაი გამძლე ბიჭი გამოდგა. ილია კახიძე ახლომხედველია, სათვალის გარეშე ნაბიჯს ვერ გადადგამს. ბრძოლის დროს მისდაუნებურად თვალეზზე, თუ სათვალეზე იფარებს ხელს, უფრთხილდება. წუთიერ შესვენებაზე მუხარადის მოხდა და შუბლზე ჩამოპუწული თეთრი თმის უკან გადაყრა უყვარს, მერე სათვალეს მოიხსნის, დააოართქლავს, ვაწმენდს, მოირგებს და პირისახეზე თეთრლიმილდაფენილი შემოგვხედავს, რალაცნაირ სიმშვიდეს ჩამოგვირიგებს...

ასეა თუ ისე, ბიჭებმა მალე შეიყვარეს ილია... ბელორუს ვალოდია კოვჩის, კახელ შავტუხა მოდგვეფილ ბიჭს რომ ჰგავს, ეხუმრებოდნენ, — ან ილია კახიძის მამა შეპატიებია დედაშენს, ან... — აქ ცოტა ხმას დაუღაბლებდნენ, ჩურჩულზე გადავიდოდნენ, — ან ილიას დედილოს მოსვლია თვალში მამაშენიო.

ვიცინოდით გულლიად, ჭარისკაცურად.

იყო ასეთი წუთებიც...

ჭარისკაცს უფრო შეტევისას გამოსცდი, ჩვენც ჩასაფრებულებივით ვიყავით და ველოდით იერიშს, რას იზამს, როგორ მოიქცევა ეს აწოწილი თეთრლიმილა ბიჭი, ვაი თუ მტრის ტყვიამფრქვევის პირველსავე ჭერზე ჩაემზოს და ველარავინ ააგლიჯოს მიწას.

მაშინაც ჩემს წინ მიალაჩებდა ზურგჩანთით, შაშხანით წელში მოღუნული, გახვითქული და მე ვხედავდი მის ეკლის სარივით წვრილ კისერზე ერთადერთ დაქიშულ ძარღვს, საცაა წაიჩოქებს და შევლას მოითხოვს-მეთქი.

წაიჩოქებსო!

ერთი გენახათ როგორ გამოენთო ყარაჩებს, როგორ სტეკდა მისი ხმა, რამსიგრძე ლაჭებს ადგამდა.

როცა ჩაეწეკით და გავმართეთ შაშხანები, მშვიდად შეისწორა სათვალე, სასახლეს საჩვენებელი თითი უმარჯვა, გაისროლა და დაცლილი ვაზნა ისე ამოაგდო კოლოფიდან, იფიქრებდით, თავის სიცოცხლეში სხვა არაფერი უყეებებოაო.

...მივდივართ, მივყვებით თემურ ქირიას, არ გაგვაჩნია ლეკმა გასაცნასი, წყლის წვეთი, არ გაგვაჩნია წეკო... მულარალად გვაქვს დარდი, მაგრამ რათ გინდა, არც იჰმევა, არც ისმევა და ვერც გაზეთში შეახვევ გასაბოლებლად...

მიჭირს, ფეხებზე დაკოსებული ბებერები სულს მაძრობენ, ერთი ჩაჯდომა და ფეხსახვევის დაფერთხვა სიცოცხლედ ღირს...

სიკვდილს ვნატრობ...

მიწა გრილია, ჩაწეკი შიგ და მოისვენე...

გამოჩნდაო! — ნეტაეი რა დაინახა ილია კახიძემ სათვალეებს მიღმა?

ბიკოს! ჰორიზონტი! რა ახლოა ლურჯად თუ მწვანედ გაწოლილა ცისა და მიწის შუა, აგერ ხელისგაწვდენახეა...

აჩოჩქოლდნენ ბიჭები, ქირიამაც ინება მოხედვა, ხელიც შემართა, დადუღებულ დარდს იმედი შეურიო, ოღონდ არ შეჩერებულა.

ხელისგაწვდენახეაო!

ბარე საათნახევარი კიდევ ვილაყუნეთ ნაპურალში, სანამ იმ სამოთხე ჰორიზონტამდე მივალწევდით. მეჩხერი ტყის ნაპირი იყო.

ტყე დიდი იმედია, სულს მაინც მოითქვამს კაცი, თან ჩვენი ბატალიონიც სადღაც ახლო, ტყის გადაღმა უნდა იყოს ჩასანგრებული.

გვეგონა ტყეში შესვლის უმაღ შეგვასვენებდა ქირია, არც უფიქრია.

თანდათან მოვეშვიტ, მოვსაედით, მწკრივში ბუხლუნიც გაისმა და კენესაც.

ესეც ჯარისკაცის ბუნებაა...

თემურ ქირია უცებ შედგა, შემობრუნდა და ჩაემუხლოვდა თქვენა ბალახზე დაეყარეთ.

მართლა გრილია ეს დალოცვილი მიწა, გრილი და საამო, მით უმეტეს ტყეში...

პეტია დარონინმა ჯიბეები დაიფერთხა, ერთი გაწყობა წეკო მოახლაფორთა და მალე მისმა კვამლმა თავისი განუმეორებელი სურნელით ნესტოებში შეგვიღიტინა.

ოცულში ყველაზე მაღალი ილია კახიძეა, ყველაზე დაბალი სერგეი კოვალჩუკი, თუმცა მთლად დაგვალული ქონდრის კაციოა, ვერ იტყვი, საშუალოზე ცოტა დაბალი ეთქმის, იქნებ ამიტომაცაა სულ წარბშეკრული, საჩხუბრად თუ არა, საჯიჯინოდ მომართული. თავი ადრე დაკაცებულივით უჭირავს, ნაბიჯიც ბატონკაცური აქვს. მაშინაც კი, როცა ოცული სააღლუმო მარშით მიდის, იგი ზეაწეულ ფეხს მიწაზე დადგამდევ ცოტა, ჩვენზე მეტხანს შეაყოვნებს, ყველა ამ თვისებათა და ჩვევათა გამო სერგეის სერიოზული კაცის სახელი აქვს დამკვიდრებული და იმსახურებს კიდევ.

კვება ჯარისკაცისათვის მთავარზე უმთავრესია. ნაღდ ჯარისკაცს გულახეობა არ შეშვენის, ისიც ომსა და ასეთ გაწამაწიაში.

ეთქვათ ვერაფერი გაახერხეს ინტენდანტებმა, კარტოფილი გაკმარეს ან თვითონ შემოდგი ქვაბუნა ცეცხლზე. ამ წყალობისათვისაც ღმერთს მადლობა უნდა შესწირო, ცოტა მარილიც თუ გაახერხე, მოაყარე და გაუფიქვნელად შეეჭეციო...

სერგეი კოვალჩუკი კი... კარტოფილს საგულდაგულოდ გაფიქვნიდა და ხელში ორჯერ-სამჯერ შეატრიალებდა, არაფერი შემყვესო.

ახლა აგერ ჩექმას ებაწეურება სერგეი, ეტყობა მასაც სჭამს ბებერები, ფეხსახვევები უნდა შეაგრილოს... მეც ამავე ვაპირებ თუ ქირიამ არ წამოგვაგდო ფეხზე და დანა არ გამოგვისევა ყულში. თემურმა ჯერ კოვალჩუკს შეხე-



და, მერე მე, რაღაც დაიანგარიშა და ჩათრევას — ჩაყოლა ამკობინა, თავის დაქნევით გვიწყალობა ნებართვა. სერგეიმ ისე პიწყად დაფერთბა ფეხსახვევები, როგორც თავმომწონე დიასახლისი ფერთახვეს გარეცხილ-გაფთქილ-ბულ ბალიშის პირს გაფენის წინ.

ერთხანს ფეხებგაქიმულნი ვიწვექით ბლახზე, ვთვლემდით, პეტია დორონინმა იდაყვის კვრით მანიშნა, ქირია უფაღმა მიირთვაო.

გამოიკვირდა და მეუცხოვა, რადგან თემურ ქირიამ საერთოდ არ იცოდა რა იყო ძილი, სულ თვალბდაპყვტილი იყო. ახლაც თითქოს ჩემი აზრი დაადასტურაო, კი არ წამოიწია და წამოიზღაზნა, წამოხტა.

— ავდგეთ, ბიჭებო! — თქვა თბილად, ამხანაგურად.

ორიოდე კილომეტრში გრძელ, ყაზარმისმაგვარ ჭუჭყიან შენობას წავაწყდით.

თემურ ქირიამ შეგვაჩერა, ჩაფიქრდა, ღირს თუ არა მწვერავების გაგზავნაო, ხელი ჩაიქნია და გაგვიძვდა.

ნაყაზარმალში ადამიანის ჭაჭანება არ აღმოჩნდა, აშკარა იყო, რომელიღაც სამხედრო ნაწილს სულ ახლახან დაეცალა იგი. მაინც მივათვალ-მოვათვალიერეთ იჭაურობა და აღაყაფთან შევიკრიბეთ. ვილაკამ თქვა, ილია კახიძე არ ჩანსო. ქირიამ გადმომხედა, თითქოს კახიძის დაგვიანების მიზეზი მე ვყოფილიყავი. იმავე წამს ილიაც გამოჩნდა, ხელში ახალთახალი, კრიალა აკორდეონი ეჭირა, ბეც თვალბში ოქროსფერი გუგები უბრწყინავდა.

აკორდეონი ზოგიერთ ჯარისკაცს აჭამდგ არც ენახა და ახლა მუშტრის თვალით მიშტერებოდნენ მოვერცხილ-მონიკელებულ ინსტრუმენტს.

— უკრავ? — ჰკითხა ქირიამ.

ილია კახიძემ თავი მორცხვად ჩაღუნა.

— ათრევ?

— თუ ნებას დამრთავთ... — ასწია თავი.

— წავედით! — ბრძანა მეთაურმა,

შებრუნდა და ფეხჩქარებით გაიარა ალაყაფი.

ილია კახიძეს ჩანთა ზურგზე მოეგდო, მარცხენა მხარზე შეშანა ეკრდა. აკორდეონი კი ილიაში ამოეჩრა და ასე დატვირთულ-დაკაპანებული მიაბიჯებდა. პირველი ორი კილომეტრი კარგა დაქინმაჩებულმა გაიარა, მაგრამ მერე უცებ დაეტყო დაღლა, მხრებში მოიხარა, წელში მოიკაცა, კისერზე ძარღვი გაუმსხვილდა, ნაბიჯიც აულოლდა. საცაა გატყდება-მეთქი, ვფიქრობდი. წამოვეწვი, აკორდეონს წავეტანე, ცოტაზე შეგვევლები-მეთქი. არ გამძალიანებია. აკორდეონი მძიმე იყო, მალე მეც შავ დღეში აღმოეჩნდი, ხელიდან ხელში ვინაცვლებდი ინსტრუმენტს, თანდათან ებრაზობდი, ეუყურთხებდი ილიას, რა სიკვდილად და ბლილაუად აიკიდე ეს უსარგებლო ტვირთი, ალბათ უკრავს ცოტ-ცოტას, უფრო ცალი თითით კენკავს კლავინებზე „ვახტიკოტიკოს“-მეთქი.

ყაზარმიდან ბარე ხუთი კილომეტრი გამოვიარეთ, თუ სადმე სამართალია, გვეკუთვნის და ვიმსახურებთ წუთშესვენებას, მაგრამ ქირიას ჩვენი სატყვიარი არ აწუხებს, დაღამებამდე უნდა მიიღწიოს ბატალიონის შტაბში და დავალების შესრულება აცნობოს, დავალება კი... მან და ფაშისტის ტყვიით გულგანგმირულმა უმცროსმა ლეიტენანტმა იციან...

შე ჩავიდა, ჩაბრძანდა, ჩაესვენა. ტყეს კარგახანია გამოეცდით, მოგვაკლდა მისი სიმწვანე და სიგრილე, კვლავ გადაბრუჯულ ნაყანვეს მივეყვებით და თვალსაწიერზე ისევე არაფერი ჩანს.

პეტია დორონინი შემენაცვლა, ააშენა ლმერთმა, სულზე მომისწრო, თორემ ვკამდი სირცხვილს, უკანვე დაფუბრუნებდი აკორდეონს ილია კახიძეს, პეტიას სერგეი კოვალჩუკმა ჩამოართვა ხუთიოდ წუთში, მერე ვალოდა კოვჩიკ გაისარჯა და ბოლოს ისევე ილიას დაუბრუნდა თავისი განძი. ცოტა გაიოლდა საქმე, გავხალისდით, ფეხსაც ავუჩქარეთ და აჰა, ბანაკი...

თემურ ქირიამ შარვალ-ხალათი დაიფერთხა, მუზარადი მოიხსნა, პილოტური შეისწორა, შემოგვხედა, თვალი ჩაგვიკრა და ისე მხნედ გასწია საპატაკოდ, იფიჭრებდით, ესესაა კი გამოძინებულ-გამოშუშებული წამომდგარა საწოლიდან და ღონე ერჩისო.

მთელი ის ღამე ფეხგაუძნარეველად გვეძინა.

მერე დაიწყო გადასვლები ბატალიონთან ერთად, მივიწვევდით წინ, ვიხევედით უკან, ხან ფურტყამდით მტერს, ხან გვემდა და გვარბევდა, ხან ისე... ვკინკლაობდით...

მივდიოდით ფრთხილად, ფრონტული წესრიგით, ხანაც ერთმანეთს ვაწყვდებოდით, უთავბოლოდ გავრბოდით, უფრო მაშინ, როცა მტრის თვითმფრინავები აღმოგვაჩენდნენ...

ყოველ საგანგაშო არევ-დარევისას ცვდილობდით ვინმე არ დაგვკარგოდა, ერთმანეთი მოგვეძია, გვეპატრონა.

ყველაზე დიდ გასაჭირში ისევ ილია კახიძე იყო. მისი წამება სწორედ საპაერო განგაშისას იწყებოდა. შოსედან ნაპურალში გადავარდებოდა, გაწვებოდა, აკორდეონს გვერდში მოიწვევდა ან სულაც ზედ გადაეფარებოდა. ხან ერთი წაეკურავდით ხელს, ხან მეორე, აღარ ვსაყვედურობდით, უბრალოდ უაჯრედონოდ ილია კახიძე ვერც წარმოგვედგინა, არა და ჯერ აკორდეონის ხმაც არ გაგვეგონა და მაინც შეუცნობის შეცნობის წადილი ყველაზე დიდი ყოფილა, ბოლოს და ბოლოს ხომ უნდა დადგომოდა საშველი, ხომ უნდა დაეკრა და ეჩვენებინა თავისი ოსტატობა ამ თეთრლიმილა ბიჭს. სულ ლაშქრობაში, სულ აღოლებული და ანერვიულებული ხომ არ ვიქნებოდით.

და აი, ერთ საღამოს ტყის პირას რომ მოვიკალათეთ, მოხარშულ კარტოფილს ფაფა მიეატანეთ და ვიგრძენით დილაამდე მაინც მოგვიწვედა აქ ყოფნა, ვილაყამ წამოიმღერა... მას მეორე აჰყვა, მერე მესამემ შეუწყო ხმა, დალაგდა სიმღერა.

თემურ ქირია მეტყვიამფრქვევე იაშა

ერიკაევის გვერდით იჯდა ფეხნორთხმული, მეც იქვე ვარ მხართემოზე-წამოწოლილი, ვფიქრობ, ვფილოსოფოსობ. მერე მიწაზე გულაღმა გავიშოტე, თავქვეშ ხელები ამოვიწყე და ცას მივაშტერდი...

ავგისტოს საღამოა. ცა სუფთაა, ამდენი და ამდენნაირი თეთრი ღრუბლის ღუნღუნა ფთილები შემხედვარე ოცნების გუნებაზე ვდგები და ვნატრობ, ნეტავ ეს ფთილები თოვლის ფიფქებად იქცნენ, გულზე დამეფინონ-მეთქი.

სიმშვიდეა. თვლემა მძაღვება, ვნებდები უფალს, საცაა წავალ, ჩავიკარგები ტკბილ ბურანში, რომ...

**თემურ ქირია:** — კახიძე, ა, კახიძე! **ილია კახიძე:** — გისმენთ, მეთაურო! **თემურ ქირია:** — მართლა გაგეგება რაიმე მაგ კეთილშობილი გარმონის, თუ თბილისში რომ დაბრუნდები მერე აპირებ სწავლას? — განგებ ქართულად ეკითხება.

**ილია კახიძე:** — ვუკრავ ცოტას... თუ ნებას დამრთავთ... — წამოიწია.

ღუმილი, მერე ფეხის ხმა. წამოგვექი, ბატალიონის შტაბისკენ მიმავალ ქირიას მოგყარი თვალი, ეტყობა შეთანხმების გარეშე ვერ გაბედა ნებართვის მიცემა. წუთშივე დაბრუნდა და ამჯერად კარგა ხმამაღლა, თანაც რუსულად უთხრა თუ უბრძანა კახიძეს, — დაუკარით, რაიმე ჩვენებური, ჭარისკაცური, გულგასახარი...

ბიჭები შეიშმუშნენ, მე სმენად ვიქეცი, რატომღაც ძალუმაღ მიცემს გული. ნალდი ბიჭია ილია კახიძე, კარგი ჭარისკაცის სახელი აქვს დამკვიდრებული, მაგრამ აკორდეონი, მუსიკა, ხელოვნება სულ სხვა საქმეა... ნეტავ რომელიმე გაბზაურებულ მელოდიას მაინც მოახლაფორთებდეს...

ილიამ აკორდეონის ღვედში ჯერ ერთი მხარი გაუყარა, მერე მეორე, ინსტრუმენტი მუხლებზე დაიდო, მოირგო და არც დაუხედავს, ისე შეაყურა კლავიშებში თავისი გრძელი თითები და მკლავები გადაშალა.

გაისმა აკორდი. მრავალხმიანი, მშვი-

დი, საამო. აკორდს — აკორდი გადაე-  
ბა, შეუწყვილდა, შეუხმატბილდა და  
უცებ ვიგრძენი... ილია კახიძე არ ხუმ-  
რობდა.

ბიჭები უკვე წამომჭადარიყვნენ და  
გასუსტლნი უსმენდნენ უცხო მელოდი-  
ას, უსათუოდ რომელიღაც კლასიკური  
ნაწარმოების ფრაგმენტს, შესრულე-  
ბულს ფაქიზად, ღვთიურად...

ჭერ განუცდელი და უჩვეულო  
გრძნობა დაგვეუფლა... ვერცერთი ჩვენ-  
თაგანი ვერ წარმოვიდგენდით თუ გვე-  
რდით ასეთი ხელოვანი გვეყავდა... მეც  
და ჩემი ამხანაგებიც უკეთეს შემთხვე-  
ვაში ველოდით რომელიმე მსუბუქ მე-  
ლოდიას ან სულაც სიმღერას, იქნებ  
თავად ილიასაც ემღერა და ჩვენც აგუო-  
ლოდით. ახლა გაოცებულნი, თითქმის  
ცოტა გაწბილებულნი და ცოტაც ბედ-  
ნიერნი ვდუმდით.

ილია უკრავდა წყნარად, უხმაუროდ,  
უაზარტოდ და მაინც ყოველი ბგერა,  
ყოველი აკორდი ერთნაირად გვგვიჩი-  
და.

გუზგუზებდა ილია კახიძის ბეცი თვა-  
ლები... თურმე უპირველესად თვალები  
ამხელენ მუსიკოსის შინაგან ღელვას,  
ღელვასაწაუღს...

ქლერდა მშვიდი და საამო მუსიკა,  
სულ უფრო და უფრო იპყრობდა, არ-  
ბილებდა და აფაქიზებდა ჩვენს გაუხე-  
მებულ გრძნობებს.

იმ საღამოს ჭერ მოგვენუსხა, მერე რა-  
ღაც ახალს, დიდსა და მიუწვდომელს  
გვაზიარა ილია კახიძემ.

უკრავდა, გზადაგზა სცვლიდა მელო-  
დიას, ერთიდან მეორეზე გადადიოდა,  
ოღონდ ზარზემიური ჰანგი არც ერთ-  
ხელ არ გამოურყვია და საერთოდ ჰგა-  
ვდა თუ არა ეს ჰანგები ერთიმეორეს  
ამის ამომცნობი და მიმხვედრი ჩვენს  
შორის არავინ იყო.

იმ ღამეს უდრტვინველმა ძილმა ჭირი  
მოგკაზმა, სად არ ვიყავ, სად არ ვიბო-  
რიალე, ხან თეატრში ამოვყავი თავი,  
ვუსმენდი სიმფონიური ორკესტრის კონ-  
ცერტს, საღირსიერო პულტთან თეთრ-  
თმიანი აწოწილი ბიჭი იდგა. ხან თვი-

თონ ვიყავი მუსიკოსი, ოღონდ აკორ-  
დონზე დამკვრელი კი არა, ხელში  
ხეში მეჭირა და ვიოლინოს ვაკვნივებდნენ.

მომდევნო დღეებში ჩემი, და ალბათ  
ყველა ჩემი ამხანაგის ფიქრი ერთთავად  
ილიასკენ იყო მიპყრობილი. ჩვენ აქამ-  
დეც გვიყვარდა ერთიმეორე, ეს ბრძო-  
ლებში, ჭირში ნაპოვნი და ნაწრთობი  
ჭარისკაცური ძმობა გახლდათ, მაგრამ  
ილიას მიმართ სულ ერთიანად შეიცვალ-  
ნენ ბიჭები, უფრო მზრუნველნი, მომ-  
ფერებელნი გახდნენ, აკორდონს ხე-  
ლიდან სტაცებდნენ და კი არ მოაპორ-  
წილებდნენ, ფრთხილად, სულიერივით  
ეპყრობოდნენ.

აი, მივდივართ, წინ თემურ ჭირია  
მიგვიძღვება, ასეულს მივეყვებით, თა-  
ვის მხრივ ასეული ბატალიონს უწყობს  
ნაბიჯს და ასე ბოლომდე...

მწყობრი ნაბიჯი თანდათან ირღვევა,  
ვიღლებით, ვიქანცებით, მიძიდება  
ზურგჩანთა, მუხარადი, შაშხანა და მა-  
თარაც კი, აკორდონი ხელიდან ხელში  
გადადის ვით ქალწული უმშვენიერესი,  
ვით დედოფალი — მზეთუნახავი.

ვიღაც დაიყვირებს, ცა! განგაში!  
თვითმფრინავები! და აირევა მონასტე-  
რი, აქეთ-იქით მივაწყდებით, ვმოქმე-  
დებთ ინსტინქტურად, წელში მოხრილ-  
ნი და გადავრბივართ ნაპურალში, ვე-  
ცემით, თავს მიწაში ვრგავთ...

და ამ გაწამაწიში მე შესმის ვალო-  
ღია კოვჩის ხმა:

— ილიას, ილიას მიხედეთ!

დავფაცურდებით, გვავიწყდება სიკვ-  
დილის სიახლოვე, თავს მაღლა ვწევთ,  
ვეყვირით, ილია, ილია!

— ცოცხალი ვარ! — გვაიმედებს ილია  
კახიძე.

ჩათავდება დაბოძება, პიკირება, გა-  
დარჩენილნი ვიშმუშნებით და ვეძებთ  
და ვამოწმებთ ერთიმეორეს. ცოტა  
სულს მოვითქვამთ და ყველა ერთად  
მივცვივდებით ილიას, აკორდონს, ხომ  
არ დაიჭრა ან ერთი ან მეორე?..

ასე იქცა მიტოვებულ ყაზარმაში ნა-  
პოვნი აკორდონი ოცუელის სულიერ  
წევრად.



წუხელ სანგრების გათხარზე დაგვყენეს, დილამდე ვჩიჩქნეთ მიწა, წერაქვებიც მოიძებნა, ვურტყით და ვუბლუყუნეთ, ვატრიალეთ ნიჩბები და იგრძნო ჭარისკაცის გულმა, რომ კახიანს მოუწევდა ამ სანგარში ხოხილი.

აღიოშა გრებლენიკოვმა ტანკსაწინა-აღმდეგო იარაღის გრძელი ლულა სანგარზემოთ ჩაფლო მიწაში, ერიკაევმაც შეფუთნა და შენიღბა თავისი ტყვიამფრქვევი, ჩვენ ხელუშმბარები შევაწყვილეთ, შაშხანების გვერდით დავალაბეთ.

ტანკები რომ წამოვიდნენ...

თემურ ქირია ოცუელის მთავარი დამრტყმელი ძალის — გრებლენიკოვის და ერიკაევის შუა მოეწყო.

— ზუსტად ჩვენს წინ წუხელ ფაშისტებმაც გათხარეს სანგარიო, — გვაბარა.

— ვინ — ვის დაასწრებს?

დილა საღამოზე ბრძენია.

ჩაგვეძინა.

მშვიდი და ულამაზესი განთიადი შემოაკურა და განართხო ჩვენი სანგრების წინ განგებამ. იწეჭი სანგარში, უცქირე ცას, ჩაიწყნარე ნერვები. იქნებ ილია კახიძემაც ინებოს და აიღოს ხელში აკორდონი.

ნეტავი იქ... რომელიმე ფაშისტი ყარაჩი თუა ჩემსავით გაწოლილი სანგარში, ცას მიშტერებული, საკუთარ თავთან მოლაზღანდარე...

ფაშისტებმა საარტილერიო მომზადება ზარბაზნის კენტი გასროლით დაიწყეს, მერე ჭურვს — ჭურვი მოჰყვა და მალე ჭოჭოხეთი დატრიალდა. აგერ ჩემს უკან ჭარისკაცი ჩამხოხილა და მიწას ფხოქნის, შიგ ჩაძვრომას ლამობს, ზმუის... ნაცნობი სურათია. ომის პირველ დღეებში მეც ასე დამემართა, ოლონდ სანგარში კი არა, პურის ყანაში.

მოფრინავენ ჭურვები, ზოგი სანგრის წინ სკდება, ზოგი უკან, მაგრამ დიდხანს არ ვასტანს ასე, ბოლო სანგარსაც უსწორებს ფაშისტი მეზარბაზნე.

ოც წუთს, ჰა და ჰა ნახევარ საათს უნდა გავუძლოთ. თუ არ დაგვაწყდა

ძარღვები, თუ ბედმა ამჯერადაც დაგვაფარა თავისი კალთა. იქნებ მერე ტანკებიც მოგვისიონ...

მოვიდნენ, ბატონო, აგერ არ მყავს გრებლენიკოვი თავისი გრძელლულიანი იარაღით?

დიდი შეღავათია სწორედ.

ასე, გაიხუმრე, შე კაცო, ხანდახან...

ნახევარი საათი გვირტყეს, სანგარი ჩაგვიტყის, გაჩნდნენ დაქრილები, დახოცილები, ჩვენს ახლო-მახლოც ისმოდა კენესა, მოწყალეების დებს გაუჩნდათ საზრუნავი.

ამჯერად ზარბაზნის ჭურვები გვაკმარეს.

— ცოცხლები ხართ? — პირველი წამოდგა თემურ ქირია. ოცუელი სანგარში ჩამარხული აღმოჩნდა. რატომღაც ზღაზენით, ლოდვით დგებოდნენ ბიჭები, ერთმანეთს ეკითხებოდნენ დაქრილი ხომ არ ხართ, ფერთხავდნენ, გადარჩენას ულოცავდნენ.

კახიძეც თავის აკორდონთან ერთად იყო ჩამარხული. ცოტა გვიან შევნიშნეთ, წამოვაყენეთ, წაუტყირჩიმალ-წამოუტყირჩიმალეთ. ილია ჯერ წელში გაიმართა, მერე ერთბაშად ჩაიჩოქა და აკორდონს ეცა, აიღო, ხელში შეატრიალ-შემოატრიალა, სული შეუბერა, მტვერი მოაშორა, ცხვირსახოცით გადაწმინდა ღილები, კლავიშები და უცებ იყვირა, ვაი დედაო!

გარს შემოვერტყით, კისრები დავიგრძელეთ და რას ვხედავთ, აკორდონის საბერველი მტკაველზეა გახეული. ამას აღარაფერი ეშველებო, ტუჩები დაიჭამა კახიძემ, მაგრამ თემურ ქირიამ არ დაუჭერა, ცოტა მაცალეთ და მერე მერე ოცუელიდან ისეთ ოსტატს მოგვევრიეთ, მკვდარს გააცოცხლებსო.

მართლაც მოიყვანა ჭარისკაცი, სურენ აგამალიანცი, თბილისელი სომეხი. სურენმა კაი დასტაქარივით გასინჯა ინსტრუმენტი, მერე ჯიბიდან ტყავის გაცვეთილი პორტმონე ამოიღო, იქედან ორფაძაფგაყრილი ნემსი ამოაძვრინა და ისე კოხტად, აკურატულად გაკერა განახევი, განვეციფრდით,



გვინდოდა მადლობა გვეთქვა, მან ხელის აწევით შეგვაჩერა, ჭერ სადა ხართო, ახლა შარვლის ჭიბეში აფათურა ხელი, თავდაცული პაწია შუშა დაგვანახა, უკვდავების წამალიაო. წებო აღმოჩნდა, სურნამო წებო ნაქერზე კარგა ბლომად გაუსვ-გამოუსვა, მერე საკუთარი ცხვირ-სახოცი გახია, ხელოვნებას შეეწიროსო, გააორფა, ვანაკერზე გადააწება, აკორდონს აკოცა, კარგი რამეთო და ახლა იკითხა, რომელი უკრავთო?

ყველამ ილიას შევხედეთ.

— ათი, თხუთმეტი წუთი მოითმინე, — თქვა აგამალიანცმა, — მერე ისეთი დააგრაილე, მეორე ასეულის პირველ ოცეულშიც მომწედეს და იქაც, — ხელი ფაშისტებისაკენ გაიშვირა, — გულელები დაუსკდეთო.

თემურ ჭირია ისე მოწყალედ გვიღიმოდა, თითქოს დაჭრილი აკორდონი თვითონ განეკურნოს...

იმ დღეს ბევრჯერ დაგვიმშვიდა დაწყვეტილი ძარღვები ილია კახიძემ, დაგვკებდნენ ფაშისტები ზარბაზნებს, ჩავემხოზოდით სანგარში, გადაგვიფრენდნენ და დაგვაყრიდნენ ბომბებს თვითმფრინავები, ერთ-ორჯერ ტანკებიც მოგვისიეს, მაგრამ პოზიცია არ დაგვიტოვია, გრებლინიკოვმაც ისახელა თავი, ორი ტანკი ააყრავეა... ბოლო ბოლო ჩაწყნარდებოდა ყველაფერი და ჩვენც შევებით ამოვისუნთქავდით, თუმცა სხეული თრთოდა და ცახცახებდა... რა ახლო იყო ის ოხერი სიკვდილი... მივვარდებოდით ილიას, უფრო აკორდონს, დაფერტხავდით, შევუძვრიტინ-შემო-უქრიტინებდით, კიდევ ხომ არაფერი შეემთხვა-თქო, ილია იღიმოდა, გიჯობთ მე მომიაროთ, აკორდონს აწი აღარაფერი უჭირს, მუცელქვეშ ვასწრებ შემაღლვას, ზედ ვეფარებიო.

მერე უთქმელად აიღებდა ხელში აკორდონს ილია კახიძე, თბილისის სახელმწიფო კონსერვატორიის მესამე კურსის სტუდენტი, ომში მოხალისედ წამოსული და...

მუსიკოსებს ჩევეა ჰქონიათ ერთი... რომელიმე მელოდიას ან ფრაგმენტს.

კლასიკური ნაწარმოებიდან ოპეროდან, სიმფონიიდან აიკვირებდნენ და „კონცერტს“ ყოველთვის რჩენდნენ მუსიკით იწყებენ... ეს შევნიშნეთ ილიას, მან დაგვიდასტურა, ასეაო. მალე ჩვეიც ვსტყვევდით ან ვლილინებდით მშვენიერ მელოდიას, რაც კატარა ბიჭივით უხაროდა ილია კახიძეს. ერთხელ დიდის ამბით გვაუწყა, ბეთჰოვენიას... არავინ შეპასუხებია. არც დაეკვიებულა, ოღონდ ილია ერთი თავით კიდევ ამაღლდა ჩვენ თვალში.

ბეთჰოვენიას, კაცო!

ნაშუადღევს სულ შეწყდა სროლა, სანგარი მოვაწესრიგეთ, წავიხმსეთ და მერე შეღამებამდე უქმად ვეყარეთ. შეღამებულში ჩვენებმა დასცხეს, ასე ათი-ოდე წუთს ურტყეს ზარბაზნები ფაშისტების პოზიციას და დაჩუმდნენ.

მალე საღამოც მოგვეპარა, მშვიდი და მშვენიერი. ეტყობა ეს ღამეც ჩვენია. წინსვლის განგაში არ დაგვიფრთხობს ძილს და არც გერმანელები უნდა წამოვიდნენ ჩვენი ვარაუდით. ასე, რომ გაწეკი სანგარში, ათვალეერე ვარსკვლავიანი ცა, იმარჩილე სათთ და რატომ მიდიან ღრუბლის თეთრქუთქულა ფთილები, რატომ არ გადაიქცევიან თოვლის ფანტელებად, რატომ არ დაგვიფინებიან ცხელ შებზზე.

სიმშვიდეს, სიმყუდროვეს ვერ უძლებს ჭარისკაცი... ვერა და ვერ მოვისვენებთ, ავწირალიდით, ვინ წყალს ეძებს, ვინ წიკოს, მოჩვენებითია ყოველივე. ძილი არ გვეკარება, ესაა ჩვენი აწირალების მიზეზი.

თემურ ჭირიამ ილიას რატომღაც მორიდებით უთხრა, თუ ნამეტანი არ გეზარება და გუნებაც არ გიშლის, დაუკარო.

სანამ ილია კახიძე აკორდონს ღვედში მხრებს გაუყრიდა, მე გულში მის მიერ აკვიატებული მელოდია ჩავიღიღინე. ილიამ მკლავები გადაშალა და აკორდონმა ჩემი ნალიღინევი „გაიმეორა“. ერთხელ, ორჯერ, სამჯერ...

მერე ერთბაშად შეწყვიტა დაკვრა, აკორდონი დაეცა და გაინახა. სანგარ-

17.430

ში ბინდი წვებოდა, მაგრამ ჭერ კიდევ ვარჩევდით ერთიმეორეს, მით უმეტეს ილია კახიძეს...

რა მოუვიდა?

ისევ ერთბაშად და რალაცნაირი სულწასულობით გადაწეა აკორდეონი და ის მელოდია, ის მუსიკალური ფრაზა თუ ფრაგმენტი სამჯერ გაიმეორა, კვლავ გაქვავდა.

მერე აკორდეონი ნაუცბათევედ მოიხსნა, დასდო, წამოიწია და ასე მოხრილმა საღლაკ შორეთს მიაყურა... მისი ასეთნაირი ფაციფუცი, ღელვა ჩვენც თანდათან გადაგვედო და უკვე გაოცებულნი ვადევნებდით თვალს...

ის კი იდგა და ხელით რალაცას გვანიშნებდა...

შორიდან, ძალიან შორიდან ჭერ სუსტად, მერე უფრო გარკვევით მოისმა ის... ის მელოდია, ერთხელ, ორჯერ, სამჯერ... წამიერი შეყოვნება და განმეორება, ერთხელ, ორჯერ, სამჯერ...

ტანში ერთნაირად დამიარა, მეტიც, თმა ყალყზე დამიდგა... ალბათ ჩემს დღეში არიან ბიჭებიც, თვალბეჭეტიანი მიშტერებიან დამის სიბნელეს და სმენად ქცეულან...

ეს ჩვენ, რიგითი ჭარისკაცები მოგვინუსხა და აგვაფორიაქა მტრის სანგრის ამ... ამ გამომახილმა...

რა დამეშინებოდა ილია კახიძეს?

თეთრი თმა შუბლზე ჩამოაუწოდა, სათვალე მოეხსნა და ხელში ეჭირა კამერტონივით ზეაწეული, თვითონაც ცას მიშტერებოდა.

ღმერთო დიდებულო, რა ზეიმი, რა დღესასწაული ჩაჩახებდა მუსიკოსის ბეც თვალბეჭე... როგორ დარეტიანებული იდგა და ირბოდა... ასე გასტანა წუთს, იქნებ ცოტა მეტხანს, მერე სათვალე გაიკეთა, აკორდეონი აიღო, დაჯდა, კლავიშებს დახედა და რალაცნაირი კრძალვით, რიღით შეაპარა თითები.

უკრავდა მთელის არსებით.

დაასრულა, გაყურდა, დააყურა...

უკვე ყველამ გავიგონეთ ჩვენი მელოდის შორეული გამომახილი. მერე

ხან ერთი გამოდიოდა მხმობელის როლში, ხან მეორე, მუსიკის ზღვრები სიმუხად ქცეულიყვნენ და მაქრანავით გარბი-გამორბოდნენ აქეთ-იქით, ქსოვიდნენ, ქარგავდნენ, აგვირისტებდნენ რალაც დიად, სასწაულებრივს, მოულოდნელსა და გაუგონარს.

მუსიკა, ის ერთადერთი გრძნეული მელოდია, ფრაგმენტი თუ ფრაზა ნაღმავდა იმსალამოინდელ სიმუხდროვეს და ჩვენც, სიკვდილის თვალბეჭეში მაქცერალ ჭარისკაცებს კი არ გვამშვიდებდა, უფრო გვაფორიაქებდა.

ბინდი მოცოცავდა, ეანგისფერი ედებოდა მიდამოს, გაქრა შორეული ტყის ნაპირი, მტრის სანგრები, ორ ბანაკს შორის გაწოლილი მინდორიც ეფლობოდა ბინდებუნდში და ჩვენს მზერასა და სმენას იტყუებდა, ნათლისა და ბინდის ამ უხმაურო ჭიდილის საცქერლად გვამბავდა.

სხვა დროსაც, უფრო ადრეინ დილით, რიბირაბოს რომ ვეძახით, მიხნახავს როგორ მოილტვის, მოარღვევს ნათელი სიბნელეს და ტახტისკენ მობრძანდება, დიდებულის საცქერია ალიონი.

ახლა ბინდია გამარჯვებული და მე გული მეკუშვება... თან ეს მუსიკა, ეს ჭადოსნური გადაძახილ-გადმომახილი მამღვრევეს, მაშინებს, უფრო დიდ და ამოუცნობ ნალველში მხვევს.

ილია კახიძემ პირველმა შეწყვიტა დაკრა, აკორდეონი მოიხსნა, დაეცა, და იქვე მიაწვინა, მერე წელში გაიმართა, აიწვართა... თეთრი თმა ასცდა სანგარს და იქვე შეყოვნდა. ახლა ფეხის წვერებზეც აიწვია, ჭიასავით გაიწეა და თავი ანთებულის ფანარივით გააქნია.

რას სჩადის? წერას ხომ არ აუტანია? ახლავე შუბლს გაუხვრეტენ. ვალოდია კოვჩმა მიმასწრო, ციმციმ ასწია და გამოაშორა სანგრის კიდეს, მე ჭერ თავი დაავსებევი, მერე ორივემ ერთად აკორდეონთან მივაწვინეთ. არ გავგამოლიანებია, უკვირდა ჩვენი ქცევა, რალაცას ბურტყუნებდა.

— თავი თუ არ გებრალემა, ჩვენ რას გვერჩი? — შეუღრინა კოვჩმა.

— წამიც და... — თქვა გრებელნიკოვ-მა.

მე ვლუმდი.

ილიამ ხელი ჩამავლო, დამქაჩა და ყურში სიციხით გათანგული კაცივით, ბოდვასავით ჩამჩურჩულა: — შეუძლებელია, შეუძლებელია, რომ მან მეს-როლოს, მომკლას... შეუძლებელია, შე-უძლებელია...

არავის გაცინებია და არც არა იყო სასაცილო... ილიას გულუბრყვილობა შეგძრავდა კაცს... თითქოს იმ მუსიკო-სი გერმანელის გარდა სანგარში სხვა არავინ იყო...

მთელი ღამე ის ჭარისკაცი, ფაშის-ტა მენდირში გახვეული მუსიკოსი მელანდებოდა... ილიაც წრიალებდა, ოხრავდა ზურგჩანთაზე თავმიდებული და მე ძალიან, ძალიან მინდოდა რაღაც მეტყვა მისთვის, მომეძებნა ამ წუთები-სათვის, ამ ფრონტული ღამისათვის შე-საფერი და აუცილებელი სიტყვები, შევკამათებოდი მუსიკოს ჭარისკაცს, საუბარში ავყოლ-დავყოლოდი... სამწუ-ხაროდ არ ვიცოდი ის... ის ენა, ახლა ილია კახიძეს რომ დაამშვიდებდა...

„დაე, თვითონ იფიქროს, იწვალოს... შესძლოს იმ... იმ ყარაჩის დანახვა აგერ ხელისგაწვდენაზე რომაა ჩასაფრებუ-ლი... იმარჩიელოს თუ რატომ გამოე-პასუხა წითელარმიელს, რატომ აგვშა-ლა და აგვწიწა მთელი ოცეული“. რა დასამალია და ეს კითხვები თავად მე-ძალებოდა, პასუხის გაცემა კი არამც თუ მიჭირდა, არ შემეძლო და ეს მალი-ზიანებდა.

ფრონტული ღამე.

ჭარისკაცის სევდიან თვალებში, გუ-ლებში ჩახატული ვარსკვლავიანი ცა და სიმყუდროვე... ჩასაფრებული მტრის, სიკვდილის მოუშორებელი უსიამო გრძნობა...

და მაინც მშვენიერი, ღამაში და კამ-კამა ცა.

დილით ილია კახიძეს თემურ ჭირი-ასათვის არ უკითხავს, ისე აიღო აკორ-დონი და... და იქ... მომხმობი მუსიკა-ლური ბგერები გაგზავნა...

და რა გგონიათ... დათქმულ-დასიტ-ყვებულებით იმ წუთსვე გამოიპასუხა გერმანელი...

კინალამ ხელი წამცდა და ტაში დაე-ცხე. კიდევ კარგი დროზე შევიკავე თა-ვი და მაინც რიდით მიმოვიხედე. ბი-ჭები სიცივისგან შეწუხებულებივით ისრესენ ხელებს... აჰა, თქვენც ტაშის დაკერას აპირებთ? კარგი და პატიოსა-ნი...

გაუმარჯოს თქვენს კეთილ გულებს, ჭარისკაცებო!

მერე მთელი დღე აკორდონი ხელ-ში არ აუღია ილიას, თითქოს უფრო სევდიანი და გულჩათხრობილი მეჩვენებოდა.

დღემ მშვიდად ჩაიარა.

მოუთმენლად მოველოდი შეღამებას, ილია კახიძის მოფხიზლებას, აკორდე-ონის მოგუნებებას...

რომელი — რომელს დაასწრებს, რო-მელი ადრე აიღებს ხელში ინსტრუ-მენტს?

ყურები შორეული სანგრისაკენ გვეკო-ნდა მიცქვეტილი, მზერა — ილიასკენ. ორივე სდუმდა.

ჩვენც ხმაგაკმენდილი ვიჭექით, მაგ-რამ თანდათან გვეუფლებოდა მღელვარება, გვჯახნიდა, გვანერვიულებდა... ფეთქავდა ჭარისკაცის ისედაც დაწვე-ტამდე დაჭიმული ძარღვები... ვაჭირდა თავშეკავება, წუთიც და თვითონ დაე-კიდებოდათ აკორდონს კახიძეს.

ასეთ ყოფაში რომ ვართ, ვხედავ, ილიამ ხელი შემართა, მერე თითი ტუ-ჩებზე მიიჭირა, გასულდითო, გვანიშნა, მაგრამ რაღა მისი გაფრთხილება გვინ-დოდა, უამისოდაც აღარ ვსუნთქავ-დით...

კახიძეს პირისახე გაეზადრა, თვალე-ბი აუგუზგუზდა, საცაა დაიყვირებს-მეთქი, მაგრამ არა, აიწია, არც გაიმარ-თა, არც დაჭდა, ასე ნახევრად მოხრი-ლი, ფეხებგაჩაჩხული დარჩა.

ჩვენ უკვე ვუსმენდით შორეთიდან ჩვენამდე მოღწეულ, სისხლსა და სულ-ში გაელენთილ მელოდიას, იმ... იმ მუ-სიკალურ ფრაზას...

ჩათავდა, წამიერი დემილი და გან-  
მეორება ერთხელ, ორჯერ, სამჯერ...  
მერე ილია კახიძის დაფაცურება,  
ავანკალბებული თითები, გადაფითრებუ-  
ლი სახე და მუსიკა ღვთიური; გაუგო-  
ნარი...

...ანც გაგრძელდა თითქმის მთელი  
კვირა... აჲ ეძებდა და უხმობდა ერთი  
მეორეს ორი სული, ორი სიკეთე, ორი  
სიმწიფე, მერე და სად? როდის? რა-  
ნაირად?

გადარუჯულ მინდორში ან სანგარის  
წინ სიკვდილი დასკულებულიყო და  
ჩვენს გულფრთხვილობაზე ხარხარებ-  
და.

კოტა შევიცვალე, ფიქრი გამიკე-  
თილშობილდა, თითქოს რაღაც შევიმა-  
ტე, თითქოს დავინახე და ხელით შევე-  
ხე ადამიანის სულს...

ჭარისკაცი ვერ უძლებს, ვერ იტანს  
ფრონტულ სიმყუდროვეს თუ გნებავთ  
მუსიკით შეზავებულს, ჩაწყნარებულს...  
კუ ვგუება სანგარში დიდხანს ფორთ-  
ხვას... ჭარისკაცის სული მოწრიალვა  
და არაფერს ემორჩილება...

ქარშოშინივითაა ახალი ამბავი ფრო-  
ნტზე, სადღაც, რომელიღაც უბანზე შე-  
ინძრევა, შეირხევა, აქოჩრავს მარ-  
თალ თუ მონაპორ ცნობას და სანგარში  
გამხმარ ფოთლებივით მოფენს. მერე  
იმძლავრებს ქარშოშინი, გადაიქცევა  
ქარად, ქარიშხლად...

ახლა ჩოჩქოლია სანგარში და ჩვენი  
მუხლი და გული გრძნობს, ხვდება მი-  
ზეზს...

საცა დაიწყება...

უტყუარია ჭარისკაცის ალღო და გუ-  
მანი.

ილია მოშიახლოვდა, აშკარად ვხედავ  
რაღაც უნდა მითხრას და ერიდება. თა-  
ვად მივეძალე, შევათამამე. მან ტუჩები  
ზედ ყურთან მომიტანა და ისევ ისე  
ბოღვასავით ჩამჩურჩულა: — იერიშზე  
რომ წაყალთ, მე იმას... რანაირად უნდა  
ვესროლო?

ერთმანეთს შევაჩერდით.

ბეცი თეალები... საღლაა ოქროს მო-  
გუზგუზე გუჯები, საღლაა ზეიმი და

დღესასწაული... როგორ ჩანავლებულან  
მტეგუზლები, რა ღია, რა უფერულია ეს  
სიბეცე, როგორ მომშტერებია...

რა ვუთხრა, რა ვუპასუხო?

გაჩუქება სჭობია...

იმ დამეძაც ჩაიარა...

გათენდა.

ჩვეულებრივ მივიხედ-მოვიხედეთ,  
მოვიძიეთ ილია, მივაჩერდით, ჩვენდა-  
უნებურად გაულევიდა იმ მელოდის  
მოსმენის წადილს, იქნებ ყინსაც... ის  
მელოდია თურმე ჩიტვივით გვიზის სულ-  
ში და ელის მოხმობას...

მიგვიხედა ილია, აკორდენი ზანტად  
აიღო ხელში, შეეშხადა, მერე ძალის-  
ძალად დაიფინა ღიმილი გადაფითრე-  
ბულ პირისახეზე და...

დაიწყო... ჩვენებს კენტად არ გაუს-  
ვრიათ ჭურვი, ერთბაშად აბლავლდა  
ასობით ზარბაზანი, „კატიუშებიც“ წა-  
მოგვეშველნენ და გაფრინდა ცეცხლი  
და სიკვდილი მტრის სანგრებისაკენ,  
ქვა-ქვაზე არ დასტოვა, ცა და მიწა ჭერ  
შეახეთქა ერთმანეთს, მერე შეადულა  
და ჭოჯოხეთი დაატეხა ყარაჩებს.

ჩვენსკენ მომართული მსგავსი ცეც-  
ხლი და აღმური კი მინახავს, მაგრამ  
ჩვენების მიერ ასეთი სიმძლავრის სა-  
არტილერიო მოშხადების მომსწრე პირ-  
ველად გავხდი.

ავიაციაც დროზე წამოეშველა არტი-  
ლერისტებს.

...ყველაფერს აქვს ბოლო... ჩაჩუმ-  
დნენ ზარბაზნებიც, კატიუშებიც, აღარ  
ბომბავენ თვითმფრინავები.

ჩვენ რა... თითქმის არხეინად ვიყა-  
ვით მოყუჩებულნი სანგარში, ახლა ვან-  
გარიშობთ და ვვარაუდობთ არტმომზა-  
დების შედეგს, ვმარჩილობთ, მოყვება  
თუ არა მას შეტევა!

მოზიდულ მშვილდივით წკაპზეა თე-  
მურ ქირია, შეტევის ბრძანება და მისი  
სანგრიდან ამოვარდნა ერთი იქნება.

ჩქრილ-ჩქრიალი გაუდის ჩვენს ძარ-  
ღებში სისხლს...

ნამეტანი გაგრძელდა მოლოდინი...

უცებ, თითქოს ზარმა ჩამოკრაო და

მთელ ოცეულს ვველას ერთად რაღაც შეახსენა...

ჭერ ილია კახიძეს მივაჩერდით ფერ-დაკარგულნი, მერე აკორდეონს, მერე ხან ერთს ხან მეორეს... უხმოდ, უსიტ-ევოდ ვთხოვდით მხრებში საცოდავად მოხრილ მუსიკოსს, ვეუშდარებოდით, ეუბრძანებდით, რას?

მერე მე დავინახე და ვიგრძენი რო-ჯორ იელვა ნაპერწყალმა ბეც თვალებში, თითქოს ახლა, ამ წამში მიხვდა მი-სახვედრს, აკანკალებული ხელებით დას-წვდა აკორდეონს, ღვედში მხრები არ გაუყრია, ისე ნაუცბათევად გადაწვლა და...

მომხმობი ბგერები მაქომ, იმ ჩაღე-წილ-ჩაქეუელ სანგრებისავენ გააქანა.

გავიდა წამი, წამები... გავიდა წუთი, წუთები...

ახლა უფრო მონდომებით, ეინით დაუყრა კახიძემ და სამჯერ გაი-მეორა ის...

კვლავ დუმილი.

კვლავ ცდა და იმ ბოლო ცდაში ჩაქ-სოვილი მუდარა, ხვეწნა...

ამაოდ.

ცოცხალმკვდარმა მოიხსნა აკორდე-ონი, დასდო და შებრუნდა, თვალი აგ-ვარიდა.

შეტევა ტანკების არმადამ დაიწყო. ჩვენი ჭერიც დაღვა, ერთმანეთის მი-ყოლებით ამოეცვივდით სანგრებიდან...

აკორდეონისავენ არცერთ ჩვენგანს აღარ მიუხედავს...



## თეიმურაზ ჯანგულაშვილი

ცნობილ პოეტს, თეიმურაზ ჯანგულაშვილს დაბადების 60 წელი შეუსრულდა. „მნათობის“ კოლექტივი და ხარუდაქციო კოლექცია ულოცავს ამ შესანიშნავ თარიღს, უსურვებს ჯანმრთელობას და დიდ შემოქმედებით გამარჯვებებს.

### მანანა ორბელიანის სალონის გახსენება

თქვენს აბრეშუმთა ზვირთში ვიბრჩეები,  
ვაპ, თქვენი ზღვიდან ვერ გამოველი!  
არ ვიცი, როგორ გადავიჩნებით,  
და დაღუპვასაც თქვენგან მოველი!  
მანანა, ნინა, ეკატერინა...

გიორგი ლომიძე

ვაი, რომ კრილობა აღარ ზორცდება  
ბაგეთა მარჯნით და დალაღთა გიშრით...  
ისარდაკრული ტატოს ოცნება  
ფართხალებს კატიწას საყურის  
ჩრდილში.

განჯის გზებს, ტანჯვის გზებს კაცი ეული  
შერჩა და ეს ღამეც მის ლექსზე  
ტყდება...

მარაოს ნიაზე გაციებული  
მაიკო სტრიქონთა ღაღარზე თბება.

მიხეილ ლერმონტოვს აენტო პწკარი,  
დრო-კამი ვერ მოთოვს იმ ლექსის  
ალზე,  
შეირხა, აედერდა პოლონსკის ქნარიც.  
გრიგოლიც უთუოდ ჩამოვა ხვალ-ზეგ.

— ჰოი, იარაღი...

შორს საღდაც ოხრავს  
და პოეტს შეუესვამს მიმინო ნეკზე.

ვაი თუ გრიგოლს მიასწრო გოგლამ —  
ნინო ჭავჭავაძეს უკითხავს ლექსებს.

საცაა რიყრაყის მოპბერს ნიაფი,  
გაგა სამზეოზე სიტყვა უზადო,  
ფეხზე დგას მანანა ორბელიანი —  
ღიასახლისი ღეთიურ მუზათა.

ჩაპყურებს საწუთროს დაბინდულ  
სარკეს,  
წამწამშეცვარული კენისის თუ  
გალობს...

ციცკარი უღიმის მნათობელ სარკმელს,  
მზის კარი უბია მანანას სალონს.

ოცნების ასულნი კელაპტრებს  
ჰგვანან,

ვერ აქრობთ წლები შფოთიანებში...  
შემოვდივარ შენს ჭერქვეშ, მანანა,  
საუკუნე ნახევრის მოგვიანებით.



## ისევ მაისის პატარაძეული

ისევ მაისის პატარაძეული,  
 შენი ფერადი ყრმობის მინდორი,  
 ისევ მზის სხივზე გადარწეული  
 ბრდღვიალა ღამე ნინოწმინდური.  
 გაღმა გორაზე — დედის საფლავი,  
 ივრის პირებზე — ხოხბის ყვივილი,  
 ჩემს გულში შენი ლექსი — ზღაპარი  
 და უშენობის მწარე ტკივილი.  
 გზის პირს შენი მთა, რომელიც უნდა,  
 უნდა ამალდდეს შენივე ძეგლით.  
 შენი შერცხლები მოფრინდნენ გუნდად,  
 დაღლილი შენი ღიმილის ძებნით.  
 მართლა ღვთიური ჩაქრა ღიმილი?  
 მართლა დადუმდა ბაგე ბრძენისა?  
 ისევ ძღერს შენი ჩანგის სიმები,

მას ვერც სიკვდილი,  
 ვერც დრო შენისლავს.  
 ხომ არ ილღება ფრენით არწივი?  
 ეს ზეიმიც ხომ სიცოცხლის არი?  
 მზემ შეგიწოვა როგორც ნაწილი,  
 მზემ შეგიერთა ნათავისარი.  
 შენ უკვდავი ხარ და მე ვამაყობ  
 შენი სიდიდით და უკვდავებით,  
 მეც ხომ მამური შენი ამაგით  
 სიმღერის ნათელ გზაზე გავედი.  
 ...მეყოს შენეულ სიხალისეთი  
 ლექსთან თუ ერთი ღამეც ვათიე...  
 შენ რომ შეგფერის, ლექსი ისეთი  
 ჭერ ვერ გითხარი და...  
 მაპატიე.

## გულახდილობა

მაინც გიწამებ  
 გულახდილ კაცად,  
 თუ გულახდილად იტყვი.  
 რომ შენ  
 არასდროს ყოფილხარ გულახდილი.  
 ...მე ეს ისე ვთქვი,  
 ისე უცებ,

არც მიფიქრია  
 რითმებზე,  
 ანდა რას და როგორ გაერითმები...  
 ღმერთმა შეგიწოს,  
 როცა ზამთრის ქარები ჰქრიან,  
 მაშინაც,  
 როცა გაზაფხულის ჰაერით თბები.

## შვილს

ლალატმა ბევრჯერ მომდო კლანჭი,  
 მაინც მხნედა ვარ, —  
 მართალი სული ქვეყნად დღემდე ვერვინ გასრისა.  
 ადამიანი უნდა გწამდეს! —  
 მიუხედავად  
 ცხოვრების ჩვენის სირთულისა და სიმკაცრისა  
 და...  
 რაც მთავარია,  
 შენს ირგვლივ მყოფი არაერთი არაკაცისა.



## დილოგი



— რწმენის დაკარგვავ,  
 შენ რა დაგარქვა,  
 იქნებ სიკვდილი?  
 — დიახ, სიკვდილი,  
 შენივე სიკვდილი  
 უსახელო და სამარცხენო!  
 — მაშ კვლავ აღმართებს  
 შემაჭიდე ფიცხი ჭიდილით,  
 დაღმართი დაღმა არ მაფარცხენო!

## აღსარება

რწმენით, იმედის მზის თაღარაგით  
 გულიც და სიტყვაც ავამეტყველე,  
 რაც გუშინ ვიყავ, დღესაც ვარ იგი  
 ალალი გულის მეზვრე, მეტყვიე,  
 ეველა თარიღის  
 ვიყავ ტარიგი  
 და არასოდეს ვიყავ შედღევე.

— — —

## დაგვიანებული რეკვიზი

ბ. ტაბიძის

შენ რომ პატიოსანი კაცი ხარ  
და წელებზე ფეხს იდგამ ოჯახის სარჩენად.  
უფრო სწორედ, გინდა ასეთი იყო  
და კევევით გაწეილი სიტყვაა პატიოსნება,  
დაიბრალებ, ვინ შეგამოწმებს...

თან სულ მიწაზე თვალდაბჯენილი დადიხარ.  
რადგან ზემოთ რომ აიხედო  
და ცა ჩაგვივარდეს თვალში,  
ხელს ზომ არ ამოისვამ  
და რა უნდა უყო ამ უთავბოლო,  
ლურჯ მშვენიერებას.

პურად იგი არ გამოდგება და მიტკლად,  
ოჯახს კი გაგიპარტახებს.

თან მისი აშკარა კარნახით  
გაგიელვებს კითხვა:

— რატომ არ შეიძლება ერთი პურით  
და ერთი თევზით ათასობით კაცი გააძლო?

მაგრამ შენ თვითონვე იცი,

რომ შეკითხვა რიტორიკულია

და მასზე არავინ არ გიპასუხებს

ან თუ გიპასუხებს,

მხოლოდ თავალერული კაცი, სათნოდ თავალერული,

განსხვავებით შენგან. მიწაზე თვალდაბჯენილისგან,

თითქოს ნიკაპის ქვეშ ხელი ამოგყრეს

და ზევით აგახედეს.

ხოლო ფეხების ორ სქელ ბოძზე

შემდგარ შენს ცოლს.

რომელიც მუყაითი ჭიანჭველასავით

თავისზე სამჯერ მძიმე ტვირთს ეზიდება სახლში,

ის კაცი თუ ეტყვის: — ვინ არის ეს ქალი,

ვინ არის ეს ქალი, ასეთი ცისფერი?



ამის შემდეგ რაღა დაგრჩენია.  
 ან გიჟად უნდა გამოაცხადო იგი.  
 ან ღმერთად,  
 რაც შენს თვალში, დაახლოებით. ერთიდაიგივეა.  
 და სასწრაფოდ უნდა გაყიდო.  
 არა იმიტომ, რომ ვერცხლის ხამი ხარ.  
 ან გეჩქარება კაცში ღმერთი დაინახო,  
 შენში — უკეთესი შენ.  
 ცივი რძის ფსკერზე —  
 მაქარივით დაღეპილი სევდა...  
 არამედ იმიტომ, რომ არ შეიძლება  
 მიწაზე თვალდაბჯენილმა კაცმა  
 თავალერილი კაცი არ გაყიდოს  
 და კაპიკიც არ უნდა თავისთვის.  
 ყველაფერს მას მოახმარს,  
 ნელ-ნელა გამოუზოგავს.  
 რომ ღვინოში ჩაახრჩოს და ქვეყანას დაანახოს,  
 რომ ყველაფრით ჯობია  
 ამ წვერმოშვებულ ლოთს და ბოგანოს,  
 უშვილ-ძიროს... და აზრადაც კი არ მოსდის,  
 რომ იმ მთვრალ თავში  
 პაწაწინა ფიქრი კი არ ფეთქავს,  
 არამედ კაპელა დახვევებულა,  
 არა ზიბლი დარბეულ ყელთა,  
 ამღერებულ ჯგუფად შეკრული,  
 არამედ კაპელა, მკაცრად შავ-თეთრი,  
 მაგრამ მაღალი ბგერის წვეროზე  
 ისე უტიფრად ოქროცურვილი,  
 რომ ორკესტრი უხეტქავს ფილტვებს,  
 ჰიმნის ზეცამდე და რეკვიემის ქვესკენლამდე იწელება.  
 მზესუმზირების კაშკაშა თავებს  
 დღე შემოყავთ ქვეცნობიერის უკუნეთში,  
 რომელიც არის ლექსი  
 და რომელიც მის მხრებზე.  
 ქერტლისგან გადათეთრებულ მაუღზე  
 თოვლივით მჭვირვალ და ბოძისფეხება ქალებსაც ატარებს,  
 ვისაც მისი ცისფერი ალტაცება ურჩევნია  
 კანონიერ ლოგინს...  
 ბოლო იმედი —  
 იქნებ, ისიც ლოგინში მოკვდეს,  
 როგორც ყველა, მიწაზე თვალდაბჯენილი მოქალაქე,  
 მაშინ მიხვალ და თანაგრძნობას გამოუცხადებ,  
 როგორც ტოლს,  
 სიკვდილმა ზომ მაინც უნდა გაგათანაბროთ,  
 მაგრამ შენთვის თანაგრძნობა  
 სიტყვების მოცეკვავე რიტუალია,  
 მისთვის — თანატყვივლი,  
 რასაც წინათ თანაღმობა ერქვა



და ახლა აღარა აქვს შესატყვისი  
 (მიზეზი, ალბათ, შეუსაბამობა  
 ჩახლეჩილ ხმასა და ნარნარა ბგერებს შორის)  
 მისი ლოგინიც ცივია და ცარიელი,  
 სამუდამოდ წაშლილი ტოლობის ნიშანი...  
 რადგან ვინ გაიგებს  
 მოწყვეტილი ვარსკვლავის გზა-კვალს,  
 სად დაეცემა იგი და სად ამოსკდება  
 ცეცხლოვან ბუჩქად...  
 ჩემო პატიოსანო, დაბღვერილო კაცო,  
 შენ მას ომს ვერ მოუგებ  
 ვერც გარეგნობით, ვერც სიფხიზლით,  
 ვერც გახამებული საყელოთი  
 და ვერც მარგალიტებივით შვილებით,  
 რადგან მან იცის პასუხი უპასუხო შეკითხვაზე  
 — როგორ შეიძლება ერთი ლექსით,  
 ისევე, როგორც ერთი პურით და ერთი თევზით,  
 ათასობით კაცი გააძლო...

### სიყვარულის ანბანი

— აიოეუ! — უმღერის ლამაზი კაცი ლამაზ ქალს.  
 ისინი უსათუოდ ხასხასა ბალახში დგანან,  
 მათ შორის სიცივის კრიალა ფაიფური არ წკრიალებს,  
 სიმღერა უსათუოდ მხოლოდ ხმოვნებისგან შედგება  
 და ისეთი სადად მშვენიერია,  
 როგორც დაღვრილი რძის თეთრი ყელი...  
 გაიგეთ, თურმე, რა ჩაუდენიათ?  
 შუბლიდან გარინდების ბურუსი ჩამოუბერტყიათ.  
 ყველა თანხმოვანი გამოუძვრიათ ხორზიდან  
 თევზის ფხასავით  
 და ხუთი ხმოვნისაგან შედგენილ ანბანს სწავლობენ  
 აი ია-ს ყოვლის უწინარეს  
 იისფერ შუქზე...  
 ა — საყვირივით ღიად და გამჭოლად ამოთქვამს კაცი,  
 ი — მოკუმული პირის სარჩულივით ვარდისფერია ქალი  
 და კიდევ, იებით გადაჭედული მიწა  
 და ოქროს ფასად ღირებული სიტყვაძვირობა...  
 მართალია, ზოგჯერ შორეული ო მთამარგვალებს პირს,  
 ორ ყბას შორის მოწეწვილი ცის ნაგლეჯი,  
 მაგრამ ტყვილიც ხომ ისევე აუცილებელია,  
 როგორც ია აი — უკუღმა გადაბრუნებული ბავშვობა,  
 აუხსნელი და გაუგებარი,

ვიდრე ლოგიკის რკინის კიშკარს მიაღვებოდე,  
 სადაც არჩევანის წინაშე დგახარ, როგორც ზღაპარში,  
 შეხვალ — ყველაფერს გაიგებ,  
 არ შეხვალ—ხუთიოდე დაუნაწევრებელი ხმოვნის ღონეზე დარჩები  
 თუმცა, რა მაინცდამაინც ცნებებით გამოხატვა  
 კირდება იმას,  
 რაც აი ია-ს ყვავილებით გადაჰედლილი მიწისგან  
 და ია აი-ს გადაბრუნებული შავი ბელტებისგან შედგება  
 მათ შორის გადებულ ბეწვის ხიდზე  
 მატარებს სიყვარული —  
 ისეთი სათნოდ მშვენიერი.  
 როგორც დაღვრილი რძის თეთრი ყელი,  
 რომელიც რკინის კიშკრიდან მომზირალ ადამიანებს  
 ჩემი დაუღვერობით დამჩნეული ლაქა ჰგონიათ  
 განსჯის კრიალა ფაიფურულ ზედაპირზე...

## ორი ნოველა

გული

— ჯოტო ჩემო, — თავმჯდომარის ხმაა, სელექტორის წითლად აკიაფებულ ლილას დაეხედუ.

— გისმენთ, ვიანორ ბატონო.

— ახლა შენთან თემურ აჯბა შემოვა. ყურადღებით მოუსმინე, თუ კაცი ხარ. მე თუ მიკითხოს, უთხარი თბილისში წავიდა-თქო. ახირებული მოხუცია. აუჩქმებია შვილი უნდა ავიყვანო. რაღა დროს მაგის შვილია, ოთხმოცდაათს კარგა ხანია გადაშორდა. ბავშვთა სახლის გამგეს ყური უნდა ავახო. ჩვენი დადგენილების გარეშე მიუყიათ ბავშვი. ერთი თვეა სახლში ჰყავს. აბა? შიშიმე მდგომარეობაა კი. შენ უნდა დაარწმუნო, ბავშვი უკანვე ჩააბაროს. როგორ არა ჰყავს, კაცო. ხუთი შვილი და თერთმეტი შვილიშვილი ჰყავს. გეცოდინება შენ კლიმენტ აჯბა, სპორტკომიტეტში მუშაობს. გუშინ იყო ჩემთან. იტირა ამხელა კაცმა. გვიშველეთ რამეო. თავი მოგვეჭრა მამაჩემმა. ამხელა ოჯახის პატრონები ვართ, ეს გვინდოდა ახლა ჩვენო? ერთი სიტყვით, შენ ახალი კაცი ხარ და შენსას დაიჭერებს. მე არა ვარ, იცოდე, თბილისში გამოუძახეს-თქო.

წითელი ლილაკი ჩაქრა. თავმჯდომარე ჩემს პასუხს აღარ დაელოდა. ეგ არაფერი. კაცმა რომ თქვას, რას ვეტყვოდი პასუხად? „კეთილი ბატონო“. მეტს ვერაფერს. ისე, ცოტა არ იყოს, დამამკირებელი კია, წინასწარ რომ

იცი, რაზე შემოდის მთხოვნელი და შენ რა უნდა უპასუხო. მე აქ, მართლაც რომ, ახალი კაცი ვარ. მეორე თვეა რაც აღმასკომის თავმჯდომარის მოადგილედ განმარტეს და, კაცმა რომ თქვას, ჭერ სკამი არც კი გამითბია. თავმჯდომარე ურიგო პიროვნება არ ჩანს, მაგრამ რაკი ახალგაზრდა და გამოუცდელი ვარ, ბევრს არაფერს მეკითხება. ჩემს მაგიერადაც თვითონ ფიქრობს. ხანდახან აღმასკომის სხდომაზე ყასიდად დამიმოწმებს და ლიმილით გადმოშვებდავს. ცოტა ხანს ვაკლი და ერთ მშვენიერ დღეს, ალბათ, მომიწევს ავეხსნა, რომ მე მე ვარ და ის ის არის.

კარებზე ფრთხილად დააკაუნეს. მობრძანდით მეთქი, გაეპასუხე, მაგრამ არაეინ შემოდის. კაცუნი განმეორდა. მივედი, კარი გავაღე და ნიწწამხდარ მოხუც ხელი გავუწოდე.

— მობრძანდით, მობრძანდით.

სკამი გამოსწია და სანამ დაქდებოდა, საეჭვოდ ამხედ-დამხედა.

— მშშზიე.<sup>1</sup>

— ბზილა ვაბი<sup>2</sup> — გავუღიმე და სკამზე მივეუთითე.

— თემურ აჯბა გაზღავართ, თავმჯდომარე მინდოდა.

— იცით რა, თავმჯდომარე თბილის-

1 სალაპი.

2 კეთილი იყოს თქვენი მობრძანება.

შია, მე მოადგილე ვარ. რით შემიძლია გამსახუროთ?

თეთრ წარბებს ქვემოდან ხანდახან გამწყაროლივით გამომხედავს. აშკარად ჩანს, არ მენდობა. მალაღია. თეთრწვე-როსანი და წაქისფერთვალედა. ცხვირ-თან უღვაშები თამბაქოს კვამლს გაუ-ყვითლებია. მოკლე წვერი აქვს. მაგრამ გულმოდგინედ დავარცხნილი. თავზე ყაბალახი ახურავს. ვერცხლის ქაპრით დამშვენებული, ჭიბებიანი ხალათი და გალიფეს ტიპის შარვალი აცვია. ფეხზე წულა-მესტები. დგას შესაზარბებლად წელში გამართული და მიცქერის.

— დაბრძანდით, ბატონო თემურ. მე თავმჯდომარის შემცვლელი გახლავართ. ახუბაა ჩემი გვარი.

დაჯდა, ყაბალახს დიდხანს იხსნიდა, გაბურღულ თეთრ თმაზე ხელი ჩამო-ისვა, ყაბალახი გულმოდგინედ დაეცვა და მუხლზე დაიფინა.

— ბავშვის მეტრიკაზე გეახელით.

— რომელი ბავშვის!

რა საშინელებაა. თითქოს არ ვიცო-დე. მიაპიტი შეკითხვები უნდა დავუს-ვა, რომ მივეჩვიო.

— ჩემი შვილის, ტაიფ აჰბასი. ორი წლისაა.

— მერე აქამდე რატომ არ აიღეთ დაბადების მოწმობა?

თავი ჩაჰკიდა და ეტყობა ინანა, რომ ჩემთან მიეცა საქმე.

— ახლახანს ვიშვილე.

— ვინ მოგაშვილათ?

— ერთი სიტყვით, ემხვარების ტყე-ში რომ უპატრონო ბავშვებს ზრდიან. კი აღარ ვიცი, ახლა რას ემახიან საემხ-ვაროს. იქედან გამოვიყვანე, წინა შა-ბათს. ჭიბეში დამალული კატასავით გამოდის, მაგრამ კარგი ბიჭია. ლონიერ ფეხებზე დგას, — ეს ბოლო სიტყვები მისი შესახედაობისთვის შეუფერებელი სინაზით წარმოსთქვა.

— ბატონო თემურ, ოჯახის წევრები თანახმა არიან?

— მეუღლე თქვესმეტი წლის წინათ გარდაემეცვალა. მარტოხელა კაცი ვარ.

— შვილები არა გყავთ?

— მყავს. მაგრამ ყველანი სუხუმს გაიქცნენ. ჩათვალეთ რომელია მყავს. მარტოხელა კაცი ვარ.

— მამატიეთ მაგრამ, შვილებსაც უნ-და დავეკითხოთ.

აენთო, წამოწითლდა.

— რა უნდა ვკითხო? ოჯახის უფრო-სი ჭერჭერობით მე ვარ.

— ღმერთმა დიდხანს გაცოცხლოთ და შემკვიდრეობის საკითხია.

— მე ჭერ სიკვდილს არ ვაპირებ, სიჩქუნ<sup>1</sup> და როცა ალაპის ნებით წავალ იმქვეყნად, ყველაფერს ჩემს უმცროს შვილს — ტაიფ აჰბას ვუტოვებ.

— რამდენი წლის ბრძანდებით?

— ამას რა მნიშვნელობა აქვს. ჭერ-ჭერობით თოხის მოქნევა შემიძლია.

მინდა აეუხსნა, რომ შვილად აყვანის დროს მშობლის ასაკსაც მნიშვნელობა აქვს. მართალია, აღმასკომი ზოგჯერ გამონაკლისს უშვებს, მაგრამ, მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ ოჯახს სხვა შვილი არა ჰყავს და მოხუცებს წყლის მიმწო-დებელი არაფერს რჩებათ. აქ კი სხვა შე-მთხვევაა. ღვთის წყალობით თემურ აჰ-ბას ხუთი შვილი და თერთმეტი შვილი-შვილი ჰყავს.

— ხომ არ გაგაბრაზეს შვილებმა, ბატონო თემურ?

ჩემი გაშინაურება ეხამუშა.

— მე თქვენთან საჩივრელად და სა-წუწუნოდ არ მოვსულვარ. ეგ ჩემი სა-ქმეა. მომცემთ თუ არა მეტრიკას?

— დაბადების მოწმობა აღმასკომის დადგენილების შემდეგ გაიცემა, მაგრამ ექვი მეპარება...

— რაში გეპარებათ ექვი?

— რომ აღმასკომი თქვენს თხოვნას დააკმაყოფილებს. ჭერ ერთი, ხანდაზ-მული ბრძანდებით და მეორეც... თქვე-ნი კანონიერი შვილები...

— მომისმინე, უხანკუ<sup>2</sup> როცა თქვენ გპირდებით, ეს ჩემი ხანდაზმულობა ღირსებაა და როცა მე გპირდება, მძიმე სენი? წადი და გაიკითხე; თემურ აჰბა

1 შვილი.

2 ბატონო.

რა კაცია-თქო. ახლა თქვენს კარზე იმიტომ მოვედი, რომ ტაიფ აჭბა წიგნის გარეშე არ დამჩჩეს. უმეტრიოდ სკოლაში არ მიიღებენო, თორემ რაში მჭირდება თქვენი დადგენილება. ჩემი ჰკუთით მე კიდევ დავადგინე და კიდევ ვავთავებ.

— ასე ხომ არ არის. თუ აღმასკომმა მხარი არ დაგიჭირათ, ბავშვის ჩამოგართმევენ.

— თქვენ ყველაფერი შეგიძლიათ, მაგრამ იმაზეც იფიქრეთ, რომ თემურ აჭბას ჩაბმების გამოკვრა ჯერ კიდევ ძალუძს, გეყოთ, რაც წაიღეთ.

ერიაა, შორს გაუტია. მართლაც რომ ჭიუტი მოხუცი ჩანს. რა ვქნა ახლა, რა ხერხს მივმართო. რა ცეცხლში ჩამაგდო თავმჯდომარემ. ეტყობა, იცოდა, ვისთანაც ჰქონდა საქმე და იმ ანდაზისა არ იყოს, მე მნახა დიდთავა ბუ.

თითების ნერვული მოძრაობით გულისკბილდან ჩიბუხი ამოიღო, განზე გაიხედა და ჩაბერა. გალიფეს ფართო ჭიბიდან სათუთუნე ქისა დააძრო. რამდენი ხანია აღარ მინახავს ეს ძველებური, აბრეშუმნარევი ატლასისგან მოქსოვილი, ლალის ბაწაწინა მძივებით გაწყობილი სათუთუნე ქისა. თუთუნე ცერა თითით გულმოდგინედ ჩატენა ჩიბუხში და რომ მეგონა, ახლა კვეს-აბედს ამოიღებს-მეთქი, ჩემს მაგიდაზე ასანთს მიწვდა, მოუკიდა, გაჩაღებულ ჩიბუხს თავისი ფართო და უხეში ცერა თითი რამდენჯერმე კიდევ დააფარა და ცხვირპირიდან ერთდროულად გამოსული ცისფერი ბოლი მარცხენა ხელით დაიქნია, რომ ჩემსკენ არ წამოსულიყო.

ვზივართ და მდუმარედ შევეკვირით ერთმანეთს.

— შენი სახელი?

— ჯოტო.

— შეილო ჯოტო, თუ გაქვს დრო, ცოტა ხანს მომისმინო?

— ბრძანეთ-მეთქი. — თავი დავეუქნე.

ერთხანს მიყურა. ჩანს გადაიფიქრა, წამოდგა, ყაბალახი მხარზე გადაიგდო.

— არ ღირს, შენ ვერ გამიგებ. თავმ-

ჯდომარე როდის ჩამოვა?

უფრო იმ აზრმა დამწყვიტა გულო, რომ მოხუცმა მისი გასაჭირის „ვერგამგებად“ ჩამთვალა. სახეზე წამოვებლივლი, მაგრამ არ შევიმჩინე. მაგიდას შემოვუარე, თემურ აჭბა ლამის ძალით დავსვი სკამზე, გვერდით მივუჭექე და ვთხოვე, გულახდილად ეამბნა ყველაფერი, რაც აწუხებდა.

— ჩემი გვარი მეჭოგეობით განთქმული გვარია. ჯგერდის ვალმა, მთებში ვცხოვრობდით. გუშინდელივით მახსოვს, ოთხმოცი წლის ამბავია, უამრავი თხა ჰყავდა მამაჩემს და აჭბების ძროხას რომ ეძახიან, წითელი, გრძელბეწვა, რამდენიც გინდა. ათიოდე წლის ბიჭი ვიყავი მაშინ, რომ ავიყარეთ და ბარად დავსახლდით. თვალწინ მიდგას: ვიწრო ხეობაში მოვერეკებოდით ნახიარს. თხის პეტელი და ძროხის ბლავილი იკლებდა იქაურობას. ცხენზე ამხედრებული ქალები ბილიკს მიჰყვებოდნენ. მამაჩემის გვერდით მივბიჯებდი და თხილის შოლტს მივიქნევდი. მამაჩემი მეუბნებოდა მაშინ, კარგი ვაქაცო იყო, აცხოვნოს ღმერთმა ტაიფ აჭბა, მთელს აფხაზეთში განთქმული თხის ყველითა და ჯომარდობით. მეუბნებოდა, ბაბუაშენიც ასე აიყარა მიუვალი მთებიდან და ჰქვევით ჩამოსახლდა. ახლა ჩვენ უფრო ჰქვევით მოვიწევთ. ბარის კაცი იქნებიო. მე არც მიზეზი ვიციოდი მაშინ ჩვენი ჩამოსახლების და არც დიდად მაინტერესებდა. მომწონდა კიდევ, რომ სხვა ადგილას დავსახლდებოდით. ჩამოვალწიეთ ბარად. სამი-ოთხიოდე მოსახლე ცხოვრობდა მაშინ ჯგერდაში. სამოსახლო ადგილი თვითონვე ავირჩიეთ მუხნარში, ვაკეზე, ის ღამე ცის ქვეშ ვავთიეთ. მეროე დღეს ნალი ვიხმეთ და საღამოსთვის უკვე ისლით ვადახურული ფაცხა გვედგა. ერთი წელი მოათია მამაჩემმა იმ ფაცხაში, მერე ჩვენ ბარში დაგვტოვა, თვითონ ჯოგი გაირეკა და ისევ ძველ ადგილს, მთას მიაშურა. ჩამოდიოდა მთიდან და ოფლისა და წვიმის სუნით გაქლენთილ ნაბადს თავზე გადაამაფარებდა. როდის იქნება ამ ნა-



ბადს რომ გამართავო. ჩამოქონდა ცხენებით ყველი და ოჩამჩირის ბაზარზე მიქონდა გასაყიდად. გაყიდვას მეც ვეზმარებოდი. ცოლსათხოვი ჭეელი გახლდით, ერთ დღეს მამაჩემი ურუმზე გადებული რომ ჩამოასვენეს მთიდან. აბრაგებს მოეკათა. ეს ყველაფერი რევოლუციამდე მოხდა. დავასაფლავეთ მამაჩემი და მეორე დღესვე ავუყვარი მთას, მივებატრონე მამაჩემის ჯოგს. მოვიგდე მხარზე მეჯოგის ნაბადი. ოცდასამი წლისამ ცოლი შევიართე. რა გასახსენებელია, მაგრამ მაინც გეტყვი, სიტყვას მოჰყვა. ქარიანობაზე კოჩა ქეცბას ქალიშვილს დავადგი თვალი. ერთ კვირაში მოიტაცა ჩემმა ძუძუმტემ, რაულ ქეცბამ, ის გრგო და მთაში ამომგვარა. მაშინ ასე იყო. უბრალო საქმე იყო ცოლის შერთვა. მოსალოგინებლად გავისტუმრე ცოლი ბარში და იმ დამეს აბრაგები დამეცნენ. მარჯვედ დავუხვდი. ერთი შემომაკვდა და მეორემ, დაჭრილმა, თავს უშველა. იმის მერე აბრაგები სათოფედ არ გამეკარებიან. ვცხოვრობდით ასე, მეჯოგის ცხოვრებით. ზაფხულობით მთელი ჭალაბი ჩემთან იყო. ზამთარში მარტო ვრჩებოდი საქონელთან. ახალი დრო დადგა. ბავშვები სკოლაში წავიდნენ. თავს არ ვზოგავდი, რომ ჩემზე მეტი თხა-ძროხა სხვას არ ჰყოლოდა. თხის საყიდლად მთაში ამოსულ სტუმარს ერთ თხას იქვე დავუქლავდი, ერთ თხას პატიოსან ფასში მივიყიდდი და, თუ ძალიან მომეწონებოდა, თიქანსაც ვუფეშქაშებდი. ერთ უბედურ დღეს ტყავისუბნაჩიანმა ჩაგრდელებმა ამომაკითხეს. რვანი იყვნენ, ცხენები ბოსელს მიაბეს და პირდაპირ ჩემსკენ წამოვიდნენ. დილა იყო. თხას ვწველიდი. შუალამისას გამოსულები უნდა ყოფილიყვნენ სოფლიდან, რომ ასე ადრეინად ამოელწიათ. თემსაბჭოს გადაწყვეტილება წამიკითხეს, კულაკი ხარო. კულაკი რას ნიშნავს-მეთქი, მართლა არ ვიცოდი. ბევრი თხა და ძროხა გყავსო. მერე ცუდი რა არის-მეთქი ამაში? ბევრს ნუ ლაპარაკობ, შე წურბელა, შენაო, შემობღვირა კაკი ახუბამ,

თემსაბჭოს მდივანი იყო, კოკლი ახუბა, ჩვენი სოფლიდან პირველი ის ჩამოკიდეს ოცდაჩვიდმეტში. ფაცხამდე მანძილი თვალით გავზომე. თოფის გამართვას ვერ ვასწრებდი. საერთოდ წინააღმდეგობას აზრი არ ჰქონდა. ხელისუფლების წარმომადგენლები იყვნენ. ვიყო, ბატონო, კულაკი, ახლა რა გნებავთ-მეთქი. რა და ნახირი უნდა ჩამოგართვათო. მთლიანად-მეთქი? იმდენი დაგიტოვებთ, რამდენიც საჭიროაო. გაირეკეს ეს ამოდენა ჯოგი წინ, შვიდიოდეთხისა და ორი ძროხის ამარა დამტოვეს. გაირეკეს და წავიდნენ. სიმწრისაგან მიწას ვფხოქონიდი ფრჩხილებით, მაგრამ რა გზა მქონდა. მერე ომი დაიწყო. ცხრა შვილი მყავდა მე. ცხრავე ბიჭები. ოთხს მოუწია ქარმა. ოთხივე დაიქარგა. ხუთნი პატარები იყვნენ და არ წაუყვანიათ. მეც ხანდაზმულობამ მიშველა. ომის მერე ისევ გავიმართე წელში. აჭებბის ჯოგი ისევ გავაცოცხლე და გავამრავლე. ისევ ჩავაკითხე ოჩამჩირის ბაზარს ყველითა და თიქან-მოზრებით. გამოხდა ხანი და ისევ ამომაკითხეს საბჭოს ბიჭებმა. პატივს გცემთ თემურ აჭბა, მაგრამ დადგენილებაა, ერთ ძროხას და სამ თხას უნდა დაჭერდეთო. ვინ დაადგინა? რატომ? ვინ დააქცია ჩემი ოჯახი-მეთქი? ბევრი ვითაცემე, მაგრამ ამაოდ. წართმევით, ცოდოს ვერ დავიდებ, არ წაურთმევიათ, წინადადება მომცეს, ორ კვირაში შეასრულე, ჩვენი ბრძანებაო. ჩამოვრეკე ბარად ნახირი, ზოგი გავყიდე ჩალის ფასად (ყველა ყიდა და იაფი იყო), ზოგი გავაჩუქე და დავრჩი ერთი ძროხის შემყურე. მის მერე მთაში აღარ ავბრუნებულვარ. რა მინდოდა. აჭებბის ჯოგი სამუდამოდ ჩაბარდა. ეს ყველაფერი იმიტომ გაამბე, შეილო, რომ გაკირვება ბევრი მინახავს, მაგრამ ახლა რომ მიჭირს, ასე არასოდეს გამეპირვებია. ამ ბოლო დროს ხელს აღარ გვიჭერენ, ჩვენს ეზო-ჩიბეში აღარ იყურებიან და პატარა იმედიც გამიჩნდა გულში. მე ძველი, კერკეტი კაცი ვარ და ერთი წამოდგომა იქნებ კიდევ წამომედგა ფეხი, იქნებ ისევ გავყოლოდი უკან

აქებობის წითელ ძროხებს კომბლით ხელში, მაგრამ ცოლი მომიყვდა, ეგეც არ გამკვირვებია. ჩემი ხნის კაცს ან ცოლი უნდა მოუყვდეს, ან თვითონ უნდა წაილოს იმჭვეყნად წერილი. ჩემი გასაქირი ის გახლავთ, რომ შვილებმა მილატეს. მარტო დავრჩი. მარტო სხვა დროსაც ბევრჯერ ვყოფილვარ, მარტო შეგებმეივარ დათვს და აბრაგებს, მაგრამ ახლა ის თემურ აჯბა აღარა ვარ. ხუთი შვილი. ხუთივე ჭალაქს გამეჭკა. ყველამ უვანა თოხსა და ბაწარს. ერთი შვილიშვილი მაინც დამიტოვეთ, ამხელა სახლ-კარს მიხვდვა ხომ უნდა-მეთქი. გაგონებაც კი არ სურთ. ყველამ სუხუმს და ოჩამჩირეს შეაფარა თავი. ხანდახან კვირაობით ჩამოიბრებენ ამფსონებით. ბაზარში ნაყიდ ხორცს გადმოიღებენ მანქანიდან. ფაცხაში შუაცეცხლს გააჩაღებენ. მე ჩოხა-ახალუხში გამომაწყობენ და დამსვამენ მაგიდასთან. „ჩვენი ასი წლის მამა, ჩვენი ხანდაზმული მამა-ბატონიო“, თავი მოაქვთ სტუმრებთან. მეც ვზივარ გაყინილი და არტისტივით ვთამაშობ დღეგრძელსა და ბედნიერ კაცს. ვის უნდა ეს თვალთმაქცობა. წაიკრიფებიან საღამოს და ვრჩები მარტო ჩემს დარდებთან. შიში მიპყრობს. იმის შიში კი არა, უბატონოდ რომ მოვევდები და გულზე ხელის დამკრეფი არავინ მეყოლება. ყველანი წავალთ, მე იმის შიში მკლავს, ადრე თუ გვიან მამალი რომ აღარ იყივლებს ჩემს ეზოში, კვამლი რომ აღარ ამოვა ჩემი ბუხრიდან.

კაცი ახე როდია, ჩემო ჯოტო, ჩენჩო შემოახმეს და მთელი დარჩეს. ღმერთს ისე მოუწყვია ჩვენი საქმე, რომ გული ხორცზე ადრე ცვდება და ხმება. გამოხრულ, დადუმებულ გულს კი ვერა შელოცვა ვეღარ აამუშავებს. სწორედ რომ გულს მიხრავს ის, რაც ჩემს თავზე ხდება. სიტყვით ყველანი კი ბიჭები

არიან. გულზე ხელის ბრაგუნი და შეცხება თქვენი მოსაწონი იციან, მაგრამ საქმე? საქმე რა არის, იცი ბაბა? კერია არ გააცივო, ბალახი არ ამოვიდეს შენს კიბეზე. რად გინდა სკოლის ლამაზი შენობა, ბაღებით თუ არ არის სანესე, რად გინდა ბანთონი, ახალ მკვდრებს თუ ვერ მიუმატებ. დიდი იმედი არც იმის მაქვს, რომ ჩემს ეულ საფლავს ბალახის გადამცელელი ეყოლება ხვალზეც. და ამას მე ვამბობ, სიჩქუნ, მე თემურ აჯბა, რომელმაც ცხრა შვილი გავზარდე, და ბოლოს მაინც მარტო დავრჩი.

კაცი უნდა, პატრონი უნდა სოფელს, უკაცო ფაცხაში თავგები „გოისარადას“ მღერიანო, ხომ გაგიგონია. კი, მართალია, ბევრჯერ გაგვიტყდა გული, ბევრი ვიროკეთ აუწყობელ ჩონგურზე, შეცდომის ბრმა ჯოხიც ბევრი გადატყდა ჩვენს თავზე, მაგრამ მგლის შიშით ცხვარი ვის გაუწყვეტია? ჩვენ ჩვენი გზით უნდა ვიაროთ, ჩვენი ვალისგულა გვკიდია ზურგზე, სოფელი უნდა გავალონიეროთ, მტერი არ გავაცინოთ. რას იტყვიან ასი წლის მერე მოსულნი; რაღაცის თუ ვიღაცის გამო გაწყურნენ ჩვენი მამა-პაპანი და სოფელს ზურგი შეაქციესო. მტრისას თოხს და კომბალს გაბუტული გლეხი. ვის ემართლები, შენსავე ღვიძლს, შენსავე სტომაქს?

ოცდახუთში, კვირა დღეს, დიდი ქვიფი გვქონდა. სტუმრები ჰყავდა ჩემს კლიმენტს უზბეკეთიდან. სხვა შვილებმაც ამომაკითხეს. დიდი სუფრა გაიშალა. ბავშვები ხეებს მოედგნენ. ტაშფანდურა არ მოშლილა მთელი დღე ჩემს ეზოში. გავცოცხლდი კაცი, მარა რად გინდა. საღამოსკენ ყველამ თავისი „უი-გული“ მოძებნა. სუფრის ალაგებაც კი არ გაახსენდათ ჩემს რძლებს. გამომშვიდობებდა დიდებული იციან. „აბა, შენ იცი მამა, წყნარ-წყნარად იარე, თავი

1 წაბლი.

3. „ნაქობი“, № 7.

არ გაიცეოვ“. მეც ვიღივები, თავს ვუქნევ, სტუმრებს დარბაისლურად ხელს ვართმევ, აფხაზურ დღეგრძელობას ვუსურვებ ყველას. გაიკეტეს ჭიშკარი და წავიდნენ. შემობრუნებისას ცოტა ხანს სარკის წინ ვიდექი. ჩოხა-ახალუხში გამოწყებულ ჩემს თავს ვუქვეროდი და, იცი, შემრცხვია. სირცხვილი კი არ იყო ეს, შემეცოდა და შემძულდა ჩემი თავი. რას იმანჭები და იგრინები, რას მაიმუნობ, ანდაზებით ლაპარაკობ და გრძელ სადღეგრძელოებს ჰყვები, კი არა უნდა ყმუოდე მგელივით, უნდა ღრიალბდებე ხაფანგში მოყოლილივით, ასეა-მეთქი ახლა შენი საქმე, ჩემს თავს ვლუბარობი. ჩოხა-ახალუხი და წულა-მესტები ბუხარში შევეტენე და ცეცხლი წავუკიდე. ბერანგისამარა გამოველ გარეთ, სუფრა ავალაგე და დიდხანს მთვარეულივით დაგობრიალებდი ეზოში. მთელ ღამეს წვიმდა, ძილი არ მომეკარა. ერთი პირობა გადავწყვიტე, გადავწყვიტე სახლკარს და ვადავიკარგები მთებში ისე, რომ ჩემი ბურღი ვერაინ იპოვოს-მეთქი, მაგრამ ესეც სისულელედ მივიჩინე. დილაუთენია გამოველ გარეთ. ოჩოფეხებით გავიარე ტლაპო. პირველ ავტობუსს დავხვდი და ცხრა საათი არც კი იყო ბავშვთა სახლის კარებზე რომ ვაკაუნებდი. ავტუსენი დირექტორს: ასე და ასეა ჩემი საქმე, ბიჭი უნდა ვიშვილო დღესვე, თორემ რაღაც უბედურებას ჩავიდენ-მეთქი. გამგებიანი კაცი აღმოჩნდა. ორი წლის ვარსკვლავივით ბიჭი გამომიყვანა. მამაჩემის სახელი ტაიფ აჯბა დავარქვე. გავზრდი და კაცად გამოვიყვან. არაფერს მოვაკლებ. მეზობლის გოგო მეხმარება ვითომ, მისი ჭკუით, შემოდის ხანდახან. რად მინდა, ბავშვის მეტი რა გამიზრდია. მართოც მშვენივრად ვუვლი, თხის რძით ვზრდი. თხის რძე ბავშვს ძვლებს უმაგრებს. დავწყნარდი კაცი. თითქოს ლოდი გადამვარდა გულიდან. კლიმენტი დაბუზღუნობს მართო, თორემ სხვებმა

მშვენივრად მიიღეს ტაიფ აჯბას მოსვლა ჩვენს სახლში. ვახტანგის ცოლს (მკერავია სუხუმში, ვახტანგი) მკერდიდან არ მოუცილებია. იქნება ჩემთან ტაიფ აჯბა, სანამ ქალაქი თოკებით დაქაჩავდეს. სკოლის დამთავრების მერე საქმეზე დავაყენებ, თუ ივარგა, სოფელშივე გავუჩენ საქმეს. ყველანაირად ვეცდები, თავისი უფროსი ძმების კვალს არ გაყვეს. ცოლს აღრიანად შევერთებ. მერე? მერე ალბათ მეც აღარ ვიქნები ცოცხალი. ასეა ჩემი საქმე, ჯოტო ბატონო. შენ მეუბნები, ბავშვს არ დაგიმტყიცებენო. ვინ ასწევს ხელს, ვის გაუწყობა დემრთი; მართალია, დავარდნილ ცხენს ბუზები უფრო ეტანებიან, მაგრამ ჯერ არც ისე დავარდნილა თემურ აჯბა, რომ თავისი წილი სამართალი ვერ გაიჩინოს.

ეს ბოლო სიტყვები მუქარაგარეულად თქვა. ჩამქრალი ჩიბუხი საფერფლეზე გადმოფერთხა და ახალი აღარ გაუწყვია. ჩიბუხს ღონივრად ჩაბერა და ჯიბეში ჩაიღო.

— განცხადება დაწერილი გაქვთ? — ვკითხე.

— კი. კანცელარიაში დამატოვებინეს, თუ არ დაქარგულა. როგორ იქნება ჩემი საქმე? — შიშით გამოძხვდა.

— წაბრძანდით და პარასკევს, თუ არ შეწყუბდებით, გამოიარეთ. თემურ ბატონო. კიდეც რომ გადამაყოლონ ტაიფ აჯბას საქმეს, იცოდე, ისე გადავწყვეტ, შენ რომ გინდა.

— თავმჯდომარე?

— მე ავტუსენი ყველაფერს. შენ ფიქრი ნუ გაქვს.

კართან ყოჩაღად შემოტრიალდა, ორივე ხელი ჩამავლო მხრებში, ჯერ თვალებში ჩამხვდა, მერე მკერდზე მიმიკრა და მხარზე მაკოცა.

— ვაჟკაცი ყოფილხარ.

ცრემლი უბრწყინავდა წაქისფერ თვალებში.



მარი, მარი, მარი...

შეზარბოშებულ კაცს რომ ძალად სერიოზული სახე აქვს, გამწყალი კაცის ნიღბით რომ ფარავს სიმთვრალეს, ცუდი სიტყვა არავინ მკადროსო და ირგვლივ მყოფთ ზედაც რომ არ უყურებს, ხომ გინახავთ? სწორედ ასეთი სახით შემოვიდა სინათლის წრეში მაღალი, ცხვირპაქუა, ქერა, გამხდარი კაცი და შორიახლო, თავისუფალ შეზღონგთან გაჩერდა. ჩემს გვერდით მზეს მიფიცებელი, იაპონურქუდიანი კაცის ხანშიშესულმა ცოლმა თადარიგი დაიკირა; ქმრის ნიფხავს სტაცა ხელი და შეზღონგზე მოისროლა. აქაოდა, ნურას უკაცრავად, ორივე საწოლი დაკავებულნი გვაქვსო.

ზღვაზე, რასაკვირველია, ტევა არ იყო.

ახალმოსული ყურადღებას არავის აქცევდა. გაქვავებული სახით ზღვას შესცქეროდა. ილიაში ამოჩრილი, გახეთქილი გახვეული ნივთი ერთგულად ეკირა. ხელეები მკერდთან ჩაემწყვდია და პირმოკეშული, ფეხებგაფარჩხული (ნიავზე ლერწამივით ქანაობა რომ არ დაეწყო) სიიმედოდ იდგა.

კარგა ხნის შემდეგ შეზღონგს ერთი მოხედა. პრეტენზიული კაცი არ გახლდათ და ხის ნარის ძებნა არ დაუწყია. სადაც იდგა, იქვე გაიხადა. გახდის დროს ზღვას თვალს არ აცილებდა. უწესრიგოდ მიყრილ ტანსაცმელს რამდენიმე კენჭი დაადო და ზღვისკენ გასწია. მხრებში ისე იყო აწურული, რომ ბეჭები თავს ლამის ასცილებოდნენ, გასაფრენად გამზადებულ მიმინოს ჰგავდა. რაღაც ჩაიბუტბუტა, ერთბაშად მოსწყდა ადგილს და წყალში შედგაფუნდა. ეტყობა გრილი ზღვა ესაიშოვნა, ამოტრიალდა, პირიდან წყალი გამოუშვა და მხარული მოუსვა. ასეთი მხარული მხოლოდ დიდი მდინარის პირად დაბადებულებმა იციან. იგი სპორტული თვალსაზრისით დიდი ვერაფერი შეილია,

მაგრამ სანახავად ბრასის სტილზე უფრო ლამაზი გახლავთ.

გუშინ მთელი დღე წვიმდა. ზღვა ჭერაც არ დამცხრა. მოსამკალი პურისხელა ტალღებს მოაგორებს და თეთრი ქაფით მოუწყენლად ფერავს ნაპირს.

შორს შესცურა. წყალთან შეთანამებული ჩანს. ტალღას ხან თავზე მოექცევა, ხანაც ხელწაწვდილი გაუწყება და მკერდზე გადაივლებს. ზვირთებში საეჭვოდ დიდხანს რომ გაუჩინარდა, ჩემს მეზობელს გულმა არ მოუთმინა და მშველელ-მეთვალყურესთან გაიქცა.

მშველელს არც ამჯერად გაუხდია თავისი განუყრელი თეთრი შარვალი და ალუბლისფერი კვართი. ხვეწნა-მუდართით დაიყოლია „გართული“ მოქალაქე და ნაპირისაკენ აქნევიანა პირი.

უფრო მეტად აღმოჩნდა მთვრალი, ვიდრე ჩვენ გვეგონა.

მოვიდა და იაპონურქუდიანის შეზღონგის კიდზე ჩამოჯდა. ჩქარა სუნთქავდა და ციებიანივით ცახცახებდა. წაწვეტებული ბეჭები და დაკუნთული ზურგი ისე მკიდროდ შემოკდობოდნენ გულმკერდს, რომ უკნიდან რომ შეხედავდი, კუ გაგახსენდებოდათ.

ზღვას მიჰქივნიებული, ბატის ქუქის ლინლივით ყვითელ და სიფრიფანა თმებზე უდიერად ჩამოსვიამდა ხელს, ძლივსგასაგონად გაგზავნიდა ვილაცას ჯანდაბის იქით და სახლდამწვარივით ამოიხზრებდა.

ბოლოს და ბოლოს, ცოტათი რომ დამშვიდდა, ცოლ-ქმარს გადახედა. წამოდგა და გაიარ-გამოიარა, ეტყობოდა, ეს ადგილი მაინცდამაინც არ მოსწონდა, მიდგა-მოდგა. ერთი პირობა მეც მომაჩერდა. მაგრამ არც მე მოვუვედი თვალში. ისევე ძველ ადგილას ჩამოჯდა და პირალმამწოლ იაპონურქუდიანს, რომლის ცისფერი თვალების, კუპრივით შავი თმისა და თეთრი პირისკანის მიხედვით მის სადაურობას ვერა და ვერ გაარკვევდი, გამეტებით ჩასძახა:

— რას იზამ, რა შენი ბრალია, შენ ხომ სხვანაირად არ შეგიძლია. ასე გაგზარდეს. სისხლში გაქვს უკვე სიკვლევა დასული!

ციხურთვალეებიანი წამოჭდა, ხელე-ბი უკან დაიბიჯა და დაუბატივებულ მოქალაქეს პირდაღებულ მიაჩერდა.

— რას მიყურებ, შენ სხვანაირად ხომ არ შეგიძლია. ასე მიგაჩვიეს. ყოფის ცერბერად მოგამზადეს. შენთვის არ უსწავლებიათ, რომ არსებობს რომანტიკა. არსებობს წუთები იმ ბაწრის მიღმა რომ გექაჩება ზოგჯერ, ჩვენს ცხოვრებას ჩვენ თვითონვე რომ შემოვავლეთ. ამიტომ შენ, — ფხიზელი მოქალაქე მოწოდების სიმძლავრე უნდა იყო, კაცმა გაზონის ყვაილი მოწყვიტა, კაცმა წითელ შუკზე გაიარა. კაცმა ავტობუსში გააბოლა, კაცმა ბაიარას იქეთ გასცურა — დაიქცა ქვეყანა! შენ მაშინვე მილიციას უნდა აცნობო. აბა რა. ეს შენი მოქალაქეობა-რივი ვალია!

— კი მაგრამ, თქვენ... — სიტყვებს ეძებდა ჩემი მეზობელი.

— ვალოდია! — კატეგორიული ტონით უთხრა მეუღლემ და იაპონურქუდიანი მაშინვე დადუმდა. დიდი ხნის ერთად ცხოვრების შემდეგ ცოლ-ქმარს შორის ჩნდება გაგებინების ახალი საშუალება, რომელსაც პირობითად მინიშნებითი ენა შეიძლება დავარქვათ. ეს ენა მხოლოდ და მხოლოდ ცოლ-ქმარს ესმის. აქ სიტყვას სხვადასხვა მნიშვნელობა აქვს. იგი ხშირად მთელ ფრაზასაც კი გამოხატავს. მაგალითად. ამ შემთხვევაში ცოლის მიერ კატეგორიულად ნათქვამი „ვალოდია“ აღმათ ნიშნავდა: „რას ელაპარაკები, ხომ ხედავ მთვრალია. ჩხუბი და კამათი გვინდა ახლა ჩვენ? ადექი და გავრიდე. რომ აღარ დაგინახავს, სხვას დაუწყებს კუთის რიგებას. მთვრალია ახლა ეგ და ხომ ხედავ, ენა ექაება“.

სანამ მთვრალი ქაჩანებდა, ვალოდია შეუმჩნევლად გაიპარა და ჩვენს უკან ერთადერთ თავისუფალ საწოლზე თავდალაშა გაიშობა.

კარგა ხანს ილაპარაკა „რომანტიკის

მოყვარულმა“ მოქალაქემ; ჩემთვისო, გაპარულ თანამოსაუბრეს უნდა უკვირდებო, ზღვა სულ სხვა რამეა, შენ ამას ვერ მიხვდებიო. სამი ათასი კილომეტრიდან იმიტომ კი არ ჩამოვსულვარ, წყალში შესვლას შენ მიშლიდო. მამისისხლად მაქვს ნაყიდი ეს ზღვა. ეს სიამოვნება, ამითსავით (ჩვენსკენ მოათითა) ნაქურდალი ფულით კი არ ჩამოვსულვარო. ესენი მშვიდად იმიტომ წვანან მხარეთმობე, რომ არსად ეჩქარებათ. მე კი დღეს უკანასკნელი თემნიანი დავახურდავე და ხვალ თუ არ მოვესვი აქედან, შიმშილი მეღისო. დახედე ჩემს ხელებს და დარწმუნდები, რა კაცი ვარ მეო.

მაგრამ „ხელებზე დამხედავი“ ადგილზე რომ არ აღმოჩნდა, კაცი — მიმინო ერთბაშად დადუმდა. სასოწარკვეთით მიმოიხედა, წამოხტა და ყავისფერ ზურგებს შეერია. მალე იპოვა კიდევ ვინმე ეძებდა. უცერემონიოდ ჩამოუჭდა შეზღონგზე და მთვრალი კაცის ლულულით აუწყა:

— ზღვის ფასი შენისთანებმა არ იცინა. შენ ისეთი სახე გაქვს, რომ ერთხელაც არ აგირევია შენს ცხოვრებაში. კარგია ხომ წინდების ყოველდღე რეცხვა, რძიანი კაკაო, დილის პრესა. განტვირთვის დღე კვირაში ერთხელ. კარგია ხომ, კარგი ცხოვრება? არ დაიჯერო, ეგ ამბავი. მოტყუებული კაცი ხარ შენ. ზღვაში შევედი ცოტა ნასვამი. იცი, რა არის ეეს? არ იცი! ექვიდავები ტალღებს, გეფერება ზღვა. ტანზე თავის ლურჯ ხელებს გხვევს და ილიაში გიღიტიწებს. დავმხრჩვალაყავ თუნდაც, დაიქცეოდა ქვეყანა? ვინ დაგაწმუნა შენ, ასეთ სიკვდილს, ზღვის თბილ ტალღებში სამუდამო მიძინებას, ათი წლის მერე ინფარქტიანი კაცის ღამის კოთანზე ჯდომისას სიკვდილი სჯობია? ვინ დაამტკიცა ეს?

— ღმერთი არ გკლავს ჯერ და მალე იკლავ თავს? — ცას უთხრა იაპონურქუდიანმა.

— ვალოდია! — წელანდელზე უფრო კატეგორიულად განუცხადა მეუღლემ. ვალოდია წამოდგა, ბეჭებზე პირსა-

ხოცი დაიფინა, გამობრუნდა და მეუღლის გვერდით მორჩილად წამოწვა.

მთვრალი, რასაკვირველია, თან მიჰყვა.

— შენ ჩემი სიყვარულით არ მოგვლია ეგ ამბავი. სიამოვნებით გამგზავნიდი ახლა ცხრა ზღვის იქეთ, რომ შეგეძლოს. შენ გული დაგწყდა უბრალოდ. რანაირად ხდება ეს ამბავი: კაცი თავისუფლად დანაგვარდობს ზღვის ტალღებში, ვინ მისცა ამის უფლებააო?! ჩემი თავისუფლება გაგიყვარდა და შეგეხარბა, ცოტა არ იყოს. ამიტომაც უხმე მ-შ-ე-ე-ლ-ე-ლ-ს! რატომაც გინდოდა ჩემი გადარჩენა, ხომ ვიცი მე. რომ დავიხრჩვებოდი, აქ არეულობა შეიქმნებოდა, ხალხი გაიქც-გამოიქცეოდა. სასწრაფო დახმარება და, მილიცია გაჩნდებოდა. არ გიყვარს მწუხარე სურათების ნახვა, გუნების გაფუჭებას მოერიდებ, თორემ ჩემი სიყვარულით არ იკლავ თავს, მაინცდამაინც, ხომ ვიცი მე. ფეხებზე გედივარ, მორჩა და გათავდა. დიდი ზღვარია ჩვენს შორის. შენ სულ სხვა აღამიანი ხარ. სხვა აღამიანები გაჩნდით, სხვა კვერცხიდან გამოიჩეკეთ. ამ ათასკაციან პლაჟზე უსაშველოდ ბევრნი ხართ თქვენ. ბევრნი ხართ და ძალიანაც გვაფიწროვებთ. ამოგვივედით ყელში უკვე. სიმართლე თუ გინდა, ეს არის!..

— ჩადი ბატონო, ასევე გიქნია, ისე „გიბანავია“, რომ შენი ბურღლა ვერ ეპოვოთ! — მოთმინების ფიალა აევსო ვალოდიას.

— ვალოდია! — დაუყვირა ცოლმა. ვალოდიამ იაპონური ქუდი მოიხადოდა. კენჭებზე მოისროლა, ფეხსაცმელს მსკდა წვდა და ცოლს უჩურჩულა:

— ჩაიცვი! წავიდეთ აქედან.

მთვრალი მოქალაქე კვლავ ქაქანებდა, ცოლ-ქმარი მისი ქადაგების აკომპანემენტზე გამალებით იცვამდა, გასასვლელამდე მისდია ლურჯი ზღვის მოყვარულმა თითქმის სირბილით მიმავალთ, კარებთან გამეტებით რაღაც ჩასძახა ორივეს, პასუხად მეუღლენი ერთბაშად შემოტრიალდნენ და არამკითხე დამრიგებელს ენა გამოუყვეს.

ცოტა ხანს უმიზნოდ იჯდა ვალოდია შეზღონგზე და ზღვას გაჰყურებდა. ბოლოს წამოდგა, ფეხზე ჩაიცვა, ტანსაცმელი ილიაში ამოიჩარა და პლაჟს ჩაუყვა. მიდიოდა წელში წახრილი, ბარბაციით, მაგრამ ჯიუტად და საქმიანად.

• • •

სამი საათის შემდეგ ისევ გამოჩნდა. ნებტუნის დღესასწაულის აურზაურში მოხვედრილიყო. ოთხ „ზღვის ლომზე“ ამხედრებული „ურა, ურას“ ყვირლით მოარღვევდა ნაპირს.

უკან ცისფერი ტანტრევეანით წვეროსანი ნებტუნი მოჰყავდათ.

ირგვლივ სირინოზები, ორფეხა მელტუზები, ზღვის ანგელოზები და ეშმაკები დაშლივინებდნენ.

## რევაზ ასაძვი

ცნობილ ოს პოეტს, რევაზ ასაძვს დაბადების 60 წელი შეუსრულდა „მნათობის“ კოლექტივი და სარედაქციო კოლეგია ულოცავს ამ შესანიშნავ თარიღს, უსურვებს ჯანმრთელობას და დიდ შემოქმედებით გამარჯვებებს.

## ოსეთო ჩემო

ოსეთო ჩემო, სიმღერას ვბედავ  
 და წრფელი გულით გიძღვნი, გეთაყვა,  
 ტურფა მხარეო, დევგმირთა დედავ,  
 შენ ხომ შენ შვილთა გულის ფეთქვა ხარ!

შენ მიწიერი გვყავხარ მნათობი,  
 თერგის ზათქიან ტალღათა ჩქერა,  
 მაგ შენს მწვერვალებს, თეთრად დათოვლილს,  
 შეიღ ფერს მოსტაცებს თვით ცისარტყელა.

შრომის ფერხულში ძმადშენაფიცო  
 უმღერ დიდებას, ცამდე აყვანილს,  
 შენ ისე ამკობ პირს დედამიწის,  
 როგორც გმირის მკერდს — ჭილდო მაღალი!

## საიღუმლო

მალავს პაწია გულმკერდს  
 და მოციმციმე თვალებს,  
 თითქოს არავის უჩენს  
 სიტყბოებას და აღერსს.

საცოლო ბიჭებს მასზე  
 შორით უჭირავთ თვალი.  
 მისი ღიმილი ფასობს,  
 ვით უკვდავების წყალი.

დაატრიალებენ თავზე,  
როგორც მიმინო — ქედანს.  
თითქოს ვერავის ამჩნევს,  
ისე კი უველას ზედავს.

გამართულია წელში,  
როგორც ფანდირის სიმი.  
ნეტავ ვის ზედება ეშხით  
მისი თვალების სხივი?

ვატკაცების წინ დადის,  
ვით სათოფეზე შველი.  
ჩამოდნენ მისი დარდით  
და ვერაფერი შველით.

მას კი არც დარდი ახსოვს,  
არც სიყვარული მათი.  
რამდენი ელის პასუხს,  
რამდენი გოლიათი!

რამდენი ნატრობს თურმე  
იმის ღიმილს და ალერსს!  
მაღავს პაწია გულმკერდს  
და მოციმციმე თვალებს.

საიდუმლო აქვს გულში  
და გულის კარებს ეტავს.  
ო, ამდენ სიყვარულში  
ვის ამოირჩევა ნეტავ?



## მიყა და ვანო და ზიფელი, ხე

(ალმაგორული ესეი პროზაზე)

ვანომ იცოდა, ძალიან ბოლოს, ქვის მზიდავივით რომ მოკვდებოდა — აი ისეთი საქმე ჰქონდა, ეპ. რატომღაც ძალუზად გამწვარებული მზის ფიცხ გულზე, ის, შორი მონა, გამოსაფიტი, უძლურებამდე ამოსაწეწნი ვანო, მთლად ახალ-ახალ და ვრცელ კლდეთაგან, სამი მთავარი თითით ვაეებით გამოჩორკინილ ვეება ლოდებს ეჭიდებოდა მერე და მერე, დაუნდობელი ჯაჭვის უხმო ჟღარუნით მთაზე აჰქონდა ჯერ მცირე კენჭი, მერე, თითქმის ქვა, შემდგომ და შემდგომ, თანდათანობით, მოზრდილი ლოდი, და აი, ბოლოს, იცოდა ესეც, რაღაც ვერაგად აუტანელ სიმძიმეს, მხრებში სადგისად ჩამფლობსა და დამმწივებელს რომ უნდა შეეჭიდებოდა. იმ-სიმძიმეანს, წერაატანილს, ზედამხედველნი და მოთვალთვალენი აჰ, ბლომად ჰყავდა. ჯერ მხოლოდ ბორცვზე რომ აიტანა პირველი კენჭი, ძველ წესისამებრ მაშინვე დაბლობისაკენ უნდა დაეგორებინა. მცირე რამ ტანჯვა სიხარულით მიხტუნავდა ქვევით, და ვანოსეულ ამ წვალებას კი მკრთალი ღიმილით დასცქეროდნენ და შიადვენებდნენ ჯერ უბოროტო თვალს ზედამხედველნი და მოსიერენი: მაგრამ კენჭს ერთი თვისება ჰქონდა — დაღმართში ახალ

ტვირთს იმატებდა, მძლავრი წებოვანი სურვილით შეიყლენთდა და საიმედოდ რომ ჩაიკირავდა, უფრო მძიმე და უფრო სათუო და უფროვე კიდევ, საშიში იყო. პირველხნობით რა, — პაწია ტვირთს ხელისგულზე იდებდა ვანო, მაგრამ რადგანაც თავის საქმეში ჯერ ჩვილი იყო, ეს კენჭიც, როგორც ტვირთი — ებევერებოდა, ვერც სიარული იცოდა ჯერ ხეირიანი, თან სად ეს, — მთაში; მერმე და მემრე, ახალ, უფრო და უფრო დიდ და მძიმე ქვათა დაგორებისას, ზედამხედველნი და მაქვრეტაღნი თანდათანობით ფაციცდებოდნენ, ოღონდ თხელ ტუჩებს მაგრადა ეუმავდნენ, დიდად დაძაბულ. ბორცვებამოყრილ, საცოდავ, ძლიერ ზურგზე როცა შეჰყურებდნენ და მერე კი, ქვის დამგორებულსა და დაღმართში ჩამოანლოებულს, ვითომცდა დიდსულოვნური, მპატიებლური ღიმილით შესცქეროდნენ იმისი თამაშობისთვის და. თამაში იყო? — მტერს და მაწყვეთარს! მაგრამ კი, ღირდა, ძალიან ღირდა... ვანო ისე-რა. ცხოვრებაში (ქუჩა, ტრამვაი) რომ შეგხედროდათ, ვერც იფიქრებდით. ასეთი რთული ხელობა თუ ჰქონდა, ხელოვნებათგან ალბათ პირველი; თუმც მწიფიერი, მაინც ზეგარდმოდ

ვახლდათ ნაერთი თავად მუსიკის, თვით პოეზიის, ფერწერის და არქიტექტურისა, ხოლო ზემოდ მაშინ ხდებოდა, დიდ, უზარმაზარ, ფერადოვან ქანდაკებად თუ აგოროზდებოდა, როგორც „სალამბო“, მაგრამ ეს ჩვენთვის, აღფრთოვანებულ მკითხველებისთვის და აბა, ერთი, ავტორისთვისაც გეკითხათ — რასი გლეხი, რისი მუშა, ვინ კატორღელი... — ყველაფრობაზე, მძიმე იყო.

ვანოსაც, ზიდვა, და ზიდვა, ზიდვა... ვინ რა იცოდა ქვის წიაღისა, მაგრამ კლდე შიგნით ალბათ თბილია, სიგრილე ისე გამოაქვს გარეთ და სხვაფრივ კი, ტანჯვა, ვანოსეული, ხელ-არეულთ, გრაფიკულად სრულდებოდა, შავი მელნით, და თუმც არაფერია მელანზედ იფიქრი, რაღაც გროშებად ნებისმიერ გამწარებულ მკლაბნელსაც კი მთელ გრძელ წელიწადს თამაშად ეყოფა, მაგრამ მაინც ვედრებიანი შეფრფინით ხარჯვასა და წვას მოითხოვდა, მაგრამ ვერაბა ვერ დასწვავდა იმ დიად, ბოლომდე მარად ვერათუთისებულ გასაოცრებას, წინ, მაგიდაზე, თეთრად რომ ედო, აჰ, ახლდა როგორ, თავივანისცემამდე, გაუნელებლად დიადი შიში, რადგან არაფერია აბა ქვეყნად ქალაქებზე მეტად უძლეველი, თუმცა რა არ უკადრებიათ; ტანჯვას ითხოვდა, რაღაც ორიოდ, ოღონდ ნაღდ სიტყვასაც კი წვითა და დაგვით თუ შეიზავებდა, ვანოს სუთავიდანვე ძალიან მოსწონდა აეს გამოთქმა — „წვითა და დაგვით“, ემაშინაც კი როდესაც ბიჭმა არც იცოდა, სიტყვა „დაგვა“ რომ შანთით მოსუსხავს, საბას მიხედვით, ნიშნავს; ეეჰ, ვის როგორ, ამ ვანოს კი, ხორცზე მეტად სული სტკიოდა და სწორედ სული ეფლითებოდა ე, იმა მსუსხავი შანთით, პროზა რომ ჰქვია და ამ სიტყვიდან კი წაიშობოეტო ელემენტებმა შექმნეს გამოთქმა „პროზაული“, იცოდნენ კია, ლეკვთაპირებმა, ვანოსთანების მოსალოდნელი აღსასრული? გაუსაძლისი, ვეება ლოდით პირქვე დაცემულს, გამსრესი ძალა მხრებზე, კეფაზე და, ლოყით ღორღში... ნი-

კაპქვეშიდან კი, შესამოწმებლად, ძალიან არა, მაგრამ საკმაოდ ამორტყმული ჩექმისა კვინტი.

1.

ნეტა პირველად, სუ-სულ პირველად, სად ნახა იგი — ქალად მიაი? ალბათ იქ, კლდეზე მიბჯენილ ქოხში... მაშინ ივანე სოფლელი იყო და რაღაც უჭირდა. კაცები ხომ რა, მკითხავთან იშვიათად დაიარებოდნენ, სხვა სოფლისასთან — განსაკუთრებით, მაგრამ, გასაჭირი, მოგვხსენებათ... თანაც, წაწალი ისე შეუჩნდა, ფერებების ეამს, ივანეს „კარგი ო“ წამოაღულღულღებინა და, მაშინ ივანე განა ისეთი ბიჭი იყო, სიტყვას გადათქომდა? — ღამით მივიდნენ... ბნელა იყო და, ტყისპირს იყვნენ და, იმა უცხო სოფლის განაპირას, რა იცი, რა არ გამოხტებოდა! და გრილი წაწალი — არც დაიჭრებთ, ჯილახათუნი ერქვა — ხეზე შესვა; ილიებბქვეშიდან ასწია, განა: წელს-ზევითურა, ივანესი იყო. მერე, ყმაწვილი მინიშნებულ ქობისკენ სულ ფეხ-აქრეფით გაეშურა, გვიანი ღამით დააკაუნა, და სხვისი ძაღლის შორეულ ყეფაში ძლივს გაიგონა ღრიკოვებიდან გამოწოვილი: „მოდი, ღიაა“.

ივანე მაშინ თვრამეტი წლის ყმაწვილი იყო, ვრცელ მიწას შიშველი ფეხისგულებით შეჩვეული, და ქალამები მთლად დაკრუნხულ კართან მიჰყარა. უჭრიალოდ რომ შევიდა იქა, ბნელ გზას დაადგა სულ ერთი ბეწო სინათლისაკენ, ძალიან დაბალ მაგიდაზე ციქქნა სანთელი ატრუნულიყო, სკამზე კი, ალბათ სამფეხა იყო, ქალი რამ იჭდა გამართული, ოღონდ თვალები იმა მაგიდის რაღაც ჯამისკენ დაეხარა და, იმ კროლანბელში წენგოსფერ ტუჩებს უცხო რაღაცებს აჩურჩულდებინებდა.

ივანე შედგა, რადგან სოხანე იმ ქალისკენ უფრო და უფრო ეგრილებოდა; სიცივე იყო თუ რა იყო, ალიცილებულ ჯამში ჩამყურე დედააკიდან გადმოდიოდა, მოსუსხულიყო ივანე, ბიჭი, მკითხავ მიაციოს თმა ჰქონდა? —

შავი... წვეტ-წვეტიანი თითები ესა? — გრძელი... იმას თვალში მშვიდ-ძლიერულად უქვიოდა რომ — როგორ გიზგიზად მუქი, შავ-ბნელი... უკან კლდე ედგა, და თავდაც, მყარი მოჩანდა? — ქვისასა ჰგამდა... და ივანეს-კენ არც აუხედავს, ისე იკითხა:

— რათ გიყვარს, ბიჭო?

— აბა მე რავი.

— აბა მე სულ არვი, — თითქოს კიდევაც ჩაელიძო, ისე თქვა ესა; დანაწვიმარით ხმა ჰქონდა.

არ უყურებდა. იკითხა, მერე:

— იმას კი ნეტა უყვარხარ, ბიჭი?

— აბა მე რავი.

— პოო, აი ეგრე, იძახე რავი და სულ წინ-წინ წახვალ.

აი აქ კიდევ, გლახურად ძრიალ გაგვიბრაზდა ჩვენი ივანი:

— მაშ შენ რილასი მკითხავი ხარ?

— მკითხავი შენ რა, მარტოსული გგონია, განა? — ცალი წარბ-ლოყა აეძაბა და ისე იკითხა, არ უყურებდა — ჩასცქეროდა, ჯამს...

— აბა მე რავი...

— ე, კიდევ რავი? — აქ ძლივას გაწყდა, მაიკომ კინაღამ არ შეხედა, მაგრამ მხოლოდღა უფრორე მეტად გაიმართა, დედოფლისეფე; თავის ცვლად თუ რა, ჯამს ერთგულებით ჩაყურებდა ძლიერ ზემოდან.

ხანდახან თითქოს ფაციცდებოდა, რას შეატყობდი, ბნელ-ბნელი იყო.

— მაშ, გინდა გითხრა, ვინ გეყვარება?

— თუ ძან გინდა, მითხარ... — გაგვიდიდგულდა აქ ჩვენი ვაკი, მაგრამ მაიკომ ყური არ ათხოვა, რალაც იდუმლად თავისაზე უფრო აფიქრდა. ჯამისკენ ძლიერ გადაიხარა, და იმა გზა-შივ შემოიცილა მუქი თავსაბური. სანთლის ჭილა კი — მთლად აიწურა და ეგრევე გატვინდა, და სანამ შავად მოქნილი კლდისპირა ქალი რალაც სითეთრეს — „ფქვილი არი თუ რა...“ — ძნელ ჯამში ჰყრიდა, ივანეს კიდევ მეტად შესვივდა და ერთ ფეხისგულს მერე კანჭზე რიგრიგობით ისვამდა, მა-

გრამ შიშინი რომ მოესმა — „არა, ფქვილი არ ყოფილა ეგა...“ მთლად გახევედა და, იმ მაიკოს კი, ძლიერ გადამორკალულსა და ჯამში გავეშებით ჩამხედვარეს, სახის მკაცრია-სილამაზეზე მთლად ახალი რამ, ლველფისებური, ჰველი ამოსდიოდა, და, თმებდაფენილს, აის ჯამი ჩამოშლილ თმაზე მისცილ წვალეზად ჩამოჰკიდნოდა და სწვავდა. სწვავდა, მაგრამ მუქარით ჩურჩულებდა გრძნეული ქალი: „ამ ბიჭის გოგოვ, სად მემალეები, იცოდე, განახვ, ყველგან გიპოვი, ნეტა სად უნდა გადამეკარგო, სულ შორისაკენ ირბენ და ირბენ? — აგედევნები, ცხენით გაჰქუსლავ? — რაშით მოგყვები, ზღვის ფსკერზე ჩახვალ? — თმაში გწვდები, მააშ; დიდ კლდეზე ახვალ? — ქუსლში ხელს გტაცებ“, და უცებ შეკრთა და გაშრა და გახევედა ქალი, იმ სანთლის ალი კი აფარფატდა და კიდევაც უფრო აიწელა, თითქოს რალაცას წაეპოტინა, და მერე კი, კვლავაც ჩამოხნეკილი, როცა თავის წილ ჰაერში ბარბაციოთ ჩაქდა, მაიკო ლალად გადიმართა, მუხლზე დაირტყა ვერავი ხელი, და აქ ივანეს სუპირველად, სულ-სუ-პირველად შეხედა, მაშინ; ისე გულლიად შესციონოდა რომ, როგორ კაშკაშით აჩენდა, როგორ, თეთრადქმნილ კბილებს, იცინოდა როომ? — აჰ, სიცილით ლამის კვდებოდა, ოღონდაც უხმოდ იგულებოდა კი რა თქმა უნდა, და პირ-კატანაცემ, იმ თვალნათლივი დიდი ცვლილებით მთლად გამოჩურჩუტებულ ივანეს წვეტ-წვეტიანი თითები უღონოდ მიაშვირა. დაოსებულმა და, ძლივასლა უთხრა:

— შენ მთლად სულელი ჰყოფილხარ. ბიჭო.

— ეს ვითომ რათა... — გამეკაცრდა ივანი.

მაგრამ უცები გამეკაცრება მაიკოს უნდა გენახათ, უთხრა:

— მე გეყვარები.

აჰაქ ივანემ. ერთი პირობა დიდი გატყევა დააპირა. მაგრამ, ვეჰ, მიხვდა, ვერსადაც ვერ გაიქცეოდა.



— ყური დამიგდე, — უთხრა მაიკომ, თმას რალაც მკაცრად ისწორებდა, შემოიხვია ის თავსაბური, — ნეტავი ფეხი მოგმტვრეოდა და, აქ არ მოსულიყავ, — ათოვდა, ხმაზე, მაინც ლამაზი რამეა თოვლი... — მე ბევრი ავი რამ მიჩრევია, და მაინც, მაგრამ, წუნჯალი არ ვარ, — და შეაქკერდა, — შენ სიყვარულის რა იცი, ბიჭო, თანდათანობით, მერე გაიგებ. ძნელი იქნება.

— ძალიან ძნელი? — იკითხა ივანემ.  
— ნუ მაწყვეტინებ, ისედაც ბევრჯერ მოგენატრები.

თმაზე წაივლო აღმსრულებლური თითები, და გრძნულ პეშვში გამოიმწყვდია შავი სიმძიმე, ჯიუტი ბლუჯა, მკითხავ მაიკოს თმა ჰქონდა შავი? — ცოცხლად ჰყვანდა, და თავსაბურში ძლივს შეიმწყვდია.

აქ იმ ივანემ ხელები მომუშტა, და რაც კი შეეძლო, ამაყად ვითომ, გაიმართა და, თავის ქოჩორა თავს ვითომდაც სძლია და, უთხრა:

— ფეხებზემც მკიდობარ.  
— არა, ივანე, გულზე გკიდვიარ, როგორც... — შეჩერდა, სდუმდა, რას გაუგებდო, სევდაც ერია.

— როგორც რა... — ისე გამოშრა ბიჭი?..

— როგორც შავი ქვა, ოღონდ ძვირფასი. — უყურებდა, ეპ. — მართლა ძვირფასი, ფულით კი არა. ყოველნიარად მოგჩვენები, მაგრამ იცოდე, მუდამ დამეარგავ.

— ეს მაინც რათა... — გაიყიდა ბიჭი.

— ვერ შემიშნოებ.

— ვითომო, რათა...

— იმაზე რათა... — და აქ მაიკოს რალაც ისეთი თამაშა სხივი, თანაც ოხრული, ჩაუდგა თვალში? — მტრისას, აპ, მტრისას, და თამაშითვე ვითომც, დაეკანდა: — გაგამწაროო, ჰეე...

— ეს მაინც... რატომ.

— ხეპირ იქნები. მე კი — ოხერი.

— აქ მთლად მზაკვრულად ჩაიღიმეილა. შესცინა კიდევ: — ოხერი ვაარ, როო...

— რათა ხარ.

— ვარ და, რა გიყო, ჰა, ჩემო ვანო...

— როგორ თუ ოხერ... „საიდან იცის!“ — საიდან იცი ჩემო სხეულში...

— აკი მითხარი.

— როდის...

— არც როდის.

მაინც შავ-ბნელი, კი, დიახ, იყო. მერე ხელები გაუწოდა და:

— აბა, მოდი და, ხელისგული მაჩვენე შენი.

— რომელი.

— ეგა.

და, მაიკომ რომ ის გლებურ-კოყრება ხელისგული შავი თვალებით კინაღამ რომ მიმოუხვრიტა, წამოდგა, შეხედა, უთხრა:

— ბევრჯერ იცოცხლებ. ყველგან შეგხვდები.

რალაც ბედკრულად ლამაზი, იყო.

და მერე, ვანოს, ესლა უნდოდა? — მაიკომ კაბაში შეიძვრინა ხელი, საღლაც სხვაგან აღმოჩინა, შიგნი-შიგან ცოტათი აფათურა, და ზედატანის ცალი ნაპირი მოიშინვლა და, ლოყაზე ნახად მიიღო მხარი, უთხრა:

— ამას აკოცე.

ამ შტერმა ივანემაც, არც დაფიქრებულა, ისე გადადგა ნაბიჯი და, მხარზე აკოცა, ოღონდ თან ემაწვილქალურ მკერდზე რეგვენისებრ დასცქეროდა. მერე მაიკომ ერთ-ერთ წვეტიან, უსახელო თითზე მშვიდად იკინა, ივანეს ცალ ფეხზე დააბიჯა, შუბლზე კი თითი წელა მიაცხო — მიხვდა ივანე — სისხლი.

მუქარა იყო, თამაში იყო, თუ სევდა იყო, ანდა სიმართლე? — ასე კი უთხრა:

— ჩემით იქნები. ახლა კი წადი.

მაინც თქვა:

— რათა.

— იმაზე რათა... წადი, ივანე, ბევრჯერ შემხვდები.

ხოლო როდესაც ჯილაბათუნი ხიდან ჩამოსვა, იმან კი ჰკითხა: „მარჩიელმაო, რაო?“ — ივანემ უთხრა: „შაიძლებაო“. მაგრამ გულცივი იყო ისეთი, წაწლობაც კი არ დაუპირებია. ჰფიქრობდა ბიჭი, ჯილაბათუნმა კი, ერთხანს მხოლოდ

ბატარა მაგრამ საქმიანი კეთისა გამო თავდამკერმა, ველარ მათმინა და, შეჩერებულმა, წუნკლურად რომ ჰკითხა: „არ გცივა, კაცო?“ — ივანე მიხვდა. არა სციოდა. რალაცადრატომ. ხურდა.

— თუ გცივა, ქალო და, ჩქარა იარე.

ამისთანეებს ფიქრობდა ვანო. მოცულობის გამს. უხამსი? — პროზა...

## 2.

სანოტარო კანტორის წინ მსუქანივით რიგი დახვდა — მოსაცდელში ჯგროდ შეკრებილიყვნენ, ვინ რომლის უკან იდგა, ვერ გაიგებდი. ვანოც დადგა, რადგან დაბადების მოწმობის ასლი იმ დღეს აუცილებლად უნდა აეღო. ხალხი ერთმანეთისადმი ეკვიით იყო განწყობილი, ფრთხილობდნენ, ვინმეს არ გადაესწრო, ხოლო წინ მდგომების მიმართ შეგუებულ მტრობასაც გრძობდნენ — რას მოეთრივენ მაინცდამაინც დღეს... ვანო იდგა და, გაბეზრებას კიდევ რა უშავდა, გრძობდა, რომ ის თანდაყოლილი მონადირული გეშიც კი დაკარგოდა — სუყველაფერი ცუდად უბრალო იყო: სურათიანი კედელი, ცდა, დგომა, ცდა. ვერაფრით დაისაქმა თავი, ფიქრიც კი ძნელი იყო ასე — იძულებითად ფეხზედგომელა... კიდევ კარგი რომ, ვიღაც ყმაწვილი ურიგოდ ცდილობდა ნოტარიუსთან შესვლას, იმას საინტერესოდ უტიფარი თვალეები ჰქონდა, რალა თქმა უნდა ისეთი არა, როგორც ბებუთ ხანს, მაგრამ მაინც... ცოტათი გამოადგებოდა... იმ ბებუთ ხანის მცირე გახსენებამაც კი ააფორიაქა და გაამწარა — სად უნდა ყოფილიყო წესით, და სად იდგა. აქ რა ჯანდაბა უნდოდა. ვანო თავის მაგიდასთან უნდა მჯდარიყო ახლა და შაპ აბასზე, ბებუთ ხანსა და ყორჩიბა ხანზე ეფიქრა. ანდა მაიას შეხვედროდა უნდა. კარგა ხანს რომ გაუგრძელდა ლოდინი. სიმწრის ძაგძაგმა აიტანა — მართლა ძაგძაგებდა. განერიდა რიგს, მოშორებით დადგა და, კვლავაც იმის გახსენებაზე, წესით რა საქმეში უნდა

ყოფილიყო ჩაღრმავებული ახლა, და რა სისულელისთვის — რომ დაიბნა! — იდგა, თანაც რამდენ ხანს, დაღრმავლება მოუნდა ერთი ისეთი, იჭაურობა ჩამოენგრია, მაგრამ პირზე იტაცა ხელი. მერე იქ შევიდა და წყალი დალია, სახეზეც ისხურა, თითქოს დამწვიდდა და ისიც რომ გაიხსენა, იმან და მაიამ წინა დღით რა მოხერხებული ადგილი აღმოაჩინეს, რათა ერთმანეთისთვის პატარა ხნით მაინც ეკოცნათ. გაელიმა კიდევ და, ქუჩაში, ანდა, მთლად უარესი — საწერ მაგიდასთან ისე მოუნდა, თვალედახუტულს გააერიალა, მაგრამ უსლოდ რომ დაბრუნებულისე შინ, თამამი ცოლი — არც დაიჭერებო, ჯილბათუნი ერქვა — ნაღდად ტვინს ამოუქამდა და ტვინიანა ხომ ძალიან, დიახ, ადვილი იყო ვანოსი საქმე, როგორ არა, კი — მუხა რა ძნელი სტუმარი იყო?!

ის — ქალი იყო, ცის დედაკაცი. და ბაც პაერში ტივტივი და ცურვა უყვარდა. ოღონდაც თავის ფერადოვან ჰკვანზე... ჩვენს ჰრელ ჰვეყანას გაჩენიდან ყოველთვის ახლდა, ეგება ადრეც... ჩვენური გაგებით, არაფრისა და ყველასი იყო, მაგრამ მისი დანახვა ძალიან ჰირდა. სამაგიეროდ, თუ მოისურვებდა? — ან რა თმა ჰქონდა, ანდ რა სამოსი, თან — თეთრობდა და თან მკვინვარებდა, ეს იქა, მაღლა, ძალიან ცაში, მაგრამ თუკი ინებებდა და ჩამოგი-ახლოვებოდა? — ცვლებადობდა — ხან დედოფალი იყო ბრწყინვალე, ხან გლეხის გოგო ფეხშიშველი და ძველი ჯოხით ორლობებში თეთრ და დიდ ბატებს მიდენიდა. რალაც ეშმაქურს ლინებდა, თან. მთლად ჩამოკონკილ მათხოვრადაც შეეძლო გადაქცევა. მაგრამ ცალკე შეგამოწვდილს, ჩამოძენილი თავსაფრიდან სახე უქვიოდა ისეთური, რომ... — ვერგასაქცევი! ან ჩანჩქერის ჰვემ, გამჰვირვალე სამოსიანა, როგორ დგებოდა... იდგა, ე.პ. სხვაფრივ ხელეაწვდილი, სამოსი არ უსველდებოდა, ეს მხოლოდ თვითონ იყო სოველი, და ალბათ, გრილიც, და სახეზე

მძიმედ ჩამოშლილი თმის ნაპრალეებიდან, გიყურებდა შენ. ან რა გაქცევა შეეძლო ხოლმე, და მოფერებაც, ისე იცოდა... ნეტარი იყო. მაგრამ ხანდახან გადამალვა სჩვეოდა ისეთი, ზღებოდა სანთლით საძებარი, და, გაწამებულს, იმედგადაყრილს, ინებებდა და, დაგენახებოდა, და თუნდაც ერთხელ, ერთადერთხელ მოგჩვენებოდა, ოღონდ ნამდვილი, ბიჭი იყავ და, გადაიყვარებდი მერე... ვისაც თავისი მოწყალების ღირსად ჩასთვლიდა, თავს ევლებოდა და თანაც ყურში შევიდასწორებს ჩასჩურჩულებდა, ამოგერჩია... რომელი ერთი... იმ ერთადერთი ზემოთურა, ნადი სიმართლის პოვნას ფხიზელი თავი უნდოდა, შენ კი, ისეთი დაბნეული რომ... რატომ და ნაზი, სათუთი გახლდა ისეთი, სალუქი ისე, გამჭვირვალე და ნატიფი როგორ, დაულაგებელ აზრთა წინდანნი, ცისა — ცისფერი ბრძანდებოდა და, დამატყვევებლის შემხედვარეს, ხანდახან ისეც კი გეგონა, არავინ იყო მასავით მძლავრი... მაგრამ სხვა იყო პროზის ღმერთი!, — დიდი მეუფე!

იგი, გაროზი, — თავი და თავი კაცი იყო, მიწისა და ვერცხლის გონივრული შენახავი, ვეებად კუშტი მამაკაცი, და ხანდისხანობით სადა ტანსაცმლით გამოცხადება იცოდა ხოლმე, თუ ნამდვილ წვასა და ნამდვილ დაგვას შეგამჩნევდა და, ახლოს მიგიშვებდა. თუ, ხოლო გამორჩეულებს, ათიოდ ღერ სულს, მთლად შიშველიც დანახვებია. ტანსაცმლიანსაც კი ეტყობოდა, როგორ უნამუსობამდე ღონიერი, და თავმოუწონებლად ამაყი სხეული ჰქონდა; ისე დაკუნთულს. შიგნი-შიგანაც დაოკებული უღუღღა ძალა. მთელი არსება უზარმაზარ გონებას წაუგავდა. მრავლად დაღარულს. და უიმლონოდ და უიმგონებოდ სხვაფრივ როგორ შებედავდა გამწეე ხარად შებმას იმსიდიდო. ყოვლისგადამხნავ გუთანში. შინაურულად მხოლოდ „პროზა“ რომ ჰქვია და ისე კი ყოველი სიტყვა იმას მონებდა, და მერე რას ხნავდა ძალიან ღრმად —

ქერაც ფეხდაუდგამ. კლდოვან ნიადაგს, მისჩილი ოფლით ექონთებტად მიწად, შეკრთული სხეული, უკლამებდა ვერცხლს, უქირდა როგორ, ნაკვალევზე კი წარუშლელ დამლად რჩებოდა მისი დიდი ნატერფალები.

ცვალებადობა თქვენ იმისი უნდა განახათ. ხანდახან ისე გაცელქდებოდა, გასათიბ ველზე ბავშვივით ისე მიმობოდა, უხაროდა, თვალს, და მარადიულ კმუნვარებასთან ერთად, ჩალიმება და გულიანი სიცილიც კი, ძალიან მეტად უხდებოდა. ასე განსაჩეთ, შენიღბული ანცობები, სხვადასხვაგვარი, გამოერეოდა ხოლმე, რომელთაგანაც შეოკებული არტისტიზმი, მესხვადასხვიე გრძობის ეს ხელოვნური და სადღაც მაინც კარგი ყვავილი, კაი-ყვავილა, უფრო ბრჭყვინავდა, ხანდახან სული წასძლევდა და, მდიდრულ სამოსში გამოიწყობოდა და, მბზინავ-ელვარეს, ის ქალი, მუზა, გულის გარეთა ჭიბიდან ამოშვერილ მიხაკად ჰყავდა, და თუმც ყოველთვის აუცილებელი იყო აიმისი დინჯად, ღრმად შესუნთქვა, იგი, შემსუნთქავი, მაინც, ნიადაგ, ჭრელად დარღიანი ფიქრისა იყო.

სუყველაფერი იმისი ჭრელი საგანი გახლდათ: თუ პატიოსნად შეუდგებოდი, დაყოფილ თითებს ჩაგკიდებდა და მოგატარებდა, მალა. იმან მოფერება იცოდა ისეთი, დაიბნეოდი — ტანჭეთი. თან რა კუშტი და ამაღლებული. თანაც როგორი ღმობიერი და უხვი. მოწყალები, იყო, მაგრამ რაიმე უკეთურს. ან გულარჩატნეულს თუ შეგამჩნევდა. სხვათა სულელურ აპლოდისმენტებში, შეგაქცევდა, ზურგს.

აეს — იცოდა.

ამპარტავნობით არ მოსდიოდა. თავად ერთგული. თავისი ჯგროდანაც ამასვე მკაცრად მოითხოვდა და. თუ არ გნებავდა? — მიბრძანდი. ბატონო, ათასნაირი სხვა ხელობა და საქმე... მაგრამ ქუსლებზე ეტმასნებოდნენ. განრისხდებოდა. თუ რა — არა, მხარუკულმა გულგრილად დახედავდა მხოლოდ და აი ისიც კი არ აცოფებდა. სწორედ

ქულისმიერებმა რომ მოუხვევენ გამოთქმა „პროზაული“, მაგრამ ხანდახან, სხვათა თვალში, თვით მუხლამდე აალოლდებოდნენ და, გინდაც ასე ყოფილიყო — რა უქირდა რა, მისი ძალუმი სხეულის იმოდენა სივრცეზე, ბირკას. მაგრამ, თუ მთელის არსებით შეუდგებოდა, თუ სუმთლიანად მის მონად აღიკვეცებოდა გამწარებულად საქმიანობისა თუ მოცალეობის ეამს, გინა ფხიზელი, გინაც ნასვამი და მთვრალი, ცხადში თუ სიზმრად, მისით დაპყრობილი, მისით — ხელიდან წასული ბოდილა, თუ ერთიანად დაუთმობდი გულს, გონებასა და თვალს, და ამტანობა ქაღალდისა გეკნებოდა, ერთგულება კი — ხის, იმან მოწყალეებანი იცოდა ისეთი, მხოლოდ ზღაპრად თუ შეხვდებოდი, თუმცა ზღაპარიც — იმისი იყო. მოწყალეებებზე — ცოტათი შემდგომ, ისე კი, თავდაპირველად, თავის ასაღწევებელ წილში დაგმარხავდა და უზარმაზარ მცენარეს აღმოგიცნებდა გაბრუებული თავით ისეთს რომ, მეტისმეტად საკვირველს: ეკლოვან ტოტებს ყოველნაირი ნაყოფი ესხა, იმ ნაყოფებზეც — ცოტათი შემდგომ, ახლა კი, ამ არეულ რიგში მოხვედრილი ვანო გრძნობდა, რომ ესეც კი, უმაქნისი დგომა, აუცილებლად გამოადგებოდა როდესმე, სადაც, და თავისი საქმის გახსენებაზე, ზელ და გონებააქავებულს, აღარც ახსოვდა, იმან და მაიამ მზით გაჩახჩახებულ ქუჩაში რა მოიფიქრეს, როგორ მიზნიანად გამოიყენეს სამიოდ ქურდული წუთი — რომელიდაც მალღივი შენობის ვიწრო ლიფტში შევიდნენ და, უნაცნობო სადარბაზოში ვითომდაც ფუტად ასვლა-ჩასვლისას, სამაგიეროდ ძალიან მონდომებით კოცნიდნენ ერთი-მეორეს, გული უცემდათ.

\* \* \*

ერთხელაც ვანომ დიდი ყურადღებით წაიკითხა ძველგვერტური პროზის ნიმუშები წიგნში სათაურით „პეტეისე მესამის მონათხრობი“. ადამიანური

განზომილებით ძალიან დიდი ხნის უკან (ასე, ჩვენამდე ლამის XXIII-VI საუკუნეებში) ქვებზე, პაპირუსებსა და ხის დაფებზე დაწერილმა ამბებმა ძალიან დააინტერესა, ოღონდ ავტორების ფარაონისადმი აშკარად მლიქვნელური დამოკიდებულება (ყოველ ხსენებაზე აღდგურებულდნენ) ნამდვილად არ მოეწონა. იცოდა, შუა საუკუნეებში და უფრო ადრეც, ვთქვათ კართაგენში, ძლიერ რომ იყო გავრცელებული ადამიანთა ეს სისუსტე, მაგრამ მაინც დასწყდა გული — „როგორ, მაშინაც, კაცო?“ — გაიფიქრა. რამდენიმე ტექსტი კი მართლაც მეტად საყურადღებო იყო, მაგრამ ერთ ამბავს, თანაც წიგნის შესავალ წერილში (შესავალს ყოველთვის სულ ბოლოს კითხულობდა) მოყვანილს, კარგად ვერ მიხვდა: თურმე მეხუთე დინასტიის ერთ-ერთი ფარაონის — დე, იყოს იგი დღეგრძელი, უვნებელი და სალი — ერთ-ერთ ვაზირსა და ამავდროულად სამშენებლო საქმეთა მთავარ აღმსრულებელს, უაშპტას, თვით ფარაონი — დე, იყოს იგი დღეგრძელი, უვნებელი და სალი — ოჯახიან-ამალიანა სწვევია და სამშენებლო სამუშაოები დაუთვალეირებია. მერე კმაყოფილება გამოუთქვამს და უაშპტასაგან მადლობის სიტყვები რომ ვერ გაუგონია, გაკვირვებისგან მოტრიალებულა კიდევ და რა დაუნახავს — უაშპტა რომელიდაცნაირ წაქცეულ მდგომარეობაშია. ფარაონის — დე, იყოს იგი ჯანმრთელი, უვნებელი და სალი — ბრძანებით გულშეღონებული უაშპტა ფარაონის — დე, იყოს იგი ჯანმრთელი. უვნებელი და სალი — სასახლეში სასწრაფოდ წაუღიათ, მაგრამ კარის მკურნალების დიდი მცდელობის მიუხედავად, გონს ვეღარ მოსულა და გარდაცვილია.

ნუთუ, ლელავდა ასე?

მაგრამ გაცილებით საკვირველი ვანოს აღეღვება იყო. ისეთი მწვავე ცნობისწაილილი აღეძრა, ვეღარ გაიუფჩა და საღამო ხანს ნაცნობ ეგვიპტოლოგს მიადგა. სხვაგვარად არ შეეძლო, რადგან



იმ ამბავში თან რაღაც ყოვლად ამოუცნობი და თანაც შინაურულად იღუმინალი რამ ისე ძლიერად მოელანდა, თითქოს ნაცნობმა ჩხვლეტამ შიგ გულში უწია. აფორიაქდა, მოკლედ. ეგვიპტოლოგი, ვანოზე ბევრად ასაკოვანი კაცი, მრავალი საიდუმლოთი მოსილი სპეცი-ალობის მიუხედავად, შედარებით გულ-ლია იყო, თუკი საქმე ძველ ეგვიპტეს არ შეეხებოდა. აგრეთვე სხვადასხვა თარიღები ბევრი და კარგად იცოდა. სტუმრის მოსვლა გაეხარდა, მაგრამ ეტყობა, იმ დღეს თავისი ბუნდოვანი პერიოდი მობეზრებული ჰქონდა: უაშ-პტას თავგადასავალი რომ მოისმინა და ვანომ იმ ამბის უფრო წერილად გა-ცნობისათვის შესაბამისი ტექსტი რომ სთხოვა, აბა, რად გინდაო, უთხრა, სწორედ ასე სწერიაო იქ, არაფერიაო სხვა, და ეტყობა უაშპტა ჭალის სახე-ლი ეგონა ან სულაც კარგად არ უგ-დებდა ყურს. რადგან ბოლოს დააყო-ლა, ეგზომი სიძვის დიაცები ბლომად ჰყავდაო სახელოვან ეგვიპტეს; მერე ადამიანურად ამეტყველდა და ცდი-ლობდა, როგორმე თანამედროვე ამე-რიკელი მოთხრობების ავტორებზე ჩა-მოეგლო და აეგო სიტყვა, ალბათ რო-მელიმე კრებული ახალი წაკითხული ჰქონდა, ვანო კი ისევ უაშპტას უტრი-ალებდა. საწადელს ვერცერთმა მიაღ-წია და ბატარა ხნით დადუმდნენ. მერე მასპინძელმა შინაური ლიჭიორი და ნუ-ში გამოიტანა და იკითხა:

- ჭილახათენი როგორ ბრძანდება?
- კარგად. ძველ ეგვიპტეში რა რო-გორ იყო...
- როგორ რა როგორ იყო...
- აი. ვთქვათ... — ჩაფიქრდა ვანო, მაგრამ აღარ აცალეს:
- ბავშვები როგორ არიან?
- კარგად. კარგად.
- ჯონ სტაინბეკი ნობელიანტია?
- არ ვიცი. მგონი...
- როგორ არ იცი... ლიტერატორ-მა კაცმა... — გაიოცა მასპინძელმა და მოულოდნელად რაიმე დეტექტივი სთხოვა.

— რა? არ მაქვს...  
 მერე კი, სადარბაზოში, სხვა რაღაც დეტექტივი უნდა. — თავის-თვის გაიოცა ვანომ. — ისედაც ძველ ეგვიპტეში არ მუშაობს?"

3.

მაინც რა იყო აი ეს მიწა, ვანოს ზედ-მეტად დაღარული ფიქრიც წამოუვლი-და ხანდახან: ადამიანი ხომ ხორციც იყო და, რა ზრდიდა — მიწა... სხვა სულიერთა ხორციეულიც ხომ მიწისგან იყო — თხა, ძროხა, ცხვარი, ბატი, ქა-თამი, ღორ-ინდაური. ვთქვათ, — „რა-ებსა ვფიქრობ!“ — აკი სულ ბალახი-თა და მარცვლეულით, მიწის ამომზე-ურებული წიაღით, იკვებებოდნენ. სხვა ცხოველებიც რომ აგველო, მტაცებლე-ბი მაგალითად, იმათ საზრდოდაც მიწი-სეულობა გამოდიოდა. ოღონდ გზადა-გზა ბალახძოვია ოთხფეხთა წყალობით გარდაქმნილი და — „რა სისულელეა, ფიჭ“. — გამამსუნაგებელი. და დედა-მიწის ზედაპირზე წყალი თუმცა ბევ-რად მეტია. აესეც, წყალიც, მიწისა იყო. მის გტოდ შიგანში რა თვალსაჩინოდ მიწით აღზრდილთა — უნაყოფოებს რომ ეძახიან, იმ ზეთა დიდი ჩრდილე-ბის წყალობით დაცული და შემონა-ხული და ოკეანეც, მოგვსხენებათ—„ეს რა ამიტყდა!“ — მუდამ ფსკერზე ძევს. და მიწაზევე იღო მთების აზიდულ მწვერვალთა თოვლი. კლდეც მიწა იყო. ოღონდ დასჯილი და, სიამაყით, ვითომ, არ იმჩნევდა — „რა მეტაკა დღეს...“  
 ეს მშვიდზე მშვიდი ჯადოქარი კი, ზე-სასწაულთა უპირველესი აღმომცენებე-ლი, მიწა: თუნდაც, სიმიონდის როგორი უბრალო მარცვლები და მერე ცხენო-სანი კაცის დამშალავი ყანა ერთმანეთს შეადარეთ და, საერთოდაც, განა ყვე-ლაფერი, ჩვენს ამა-ქვეყნად, სასწაუ-ლი არ იყო?, მიწისა და მზის როგორ შორეული კავშირით ამომქდავებული. და, ნუთუ ისე შორიშორ წვდომაში უყვარდათ ერთმანეთი მზესა და მიწას და ეს ვისთვის, ჩვენთვის? მზეს ეტ-ყობა რაღაც კაცური მოსურვილება.



ისე მხურვალედ და აშკარად დანათოდა ხოლმე, დედაშიწა კი თითქოს არ იმჩინებდა, მაგრამ დროდადრო ნეტარებისგან მაინც ჩუმ-ჩუმად იშშუშნებოდა და მზესუმზირებით ხომ, იყიდებოდა მთლად — „სულ გავაფრინე...“

ნეტა მათა რისა და რისა იყო? რას გაუგებდი, იმდენი რამ, განსხვავებული, ერთი.

ეს ახლანდელი მათა ვანომ პირველად ისეთი არეულობისას ნახა რომ... რიარია და ღრიანცელი თუ გაუყვირდებოდა, ეს აღარ ეგონა, მაგრამ ზღვისპირა რესტორნის ბაღში შესვლისთანავე, თავადაც ნასვამმა და დასათრობად აღერდილმა, ორი მონატრებული ძმაკაცი ისეთ არეულად სახელდახელო კომპანიაში დაინახა, გაკვირვებისგან შედგა. ძმაკაცებმაც მყისვე შენიშნეს და წამოხტნენ, გადაეხვივნენ, არად ჩააგდეს ვანოს ახსნა რომ სასტუმროს ნომერში ნათესავ-სტუმრები ჰყავდა და ღვინის საყიდლად, მხოლოდ ორიოდ წუთით იყო შემოსული. ამის პასუხად ძმაკაცებმა ორკოფა ოფიციატს ვანოს ნომერში ღვინო და ბლომად პურ-მარილიც გაატანეს, აგრეთვე დაარიგეს ჭიდახათუნისთვის სიტყვიერად გადაეცა რომ ვანო მოგვიანებით მივა, რადგან ერთ-ერთ მათგანს, სინამდვილეში დათვით ძმაკაცს, რომელიც ვითომ მკაცრ დიტაზედ იჭდა, მითომ შიმშილობა ნამეტანი მოუვიდა და სისუსტით გული წაუვიდა, ხოლო ვანომ იგი რესტორნიდან გაგრის საავადმყოფოში ტაქსით წაიყვანა და სტუმრებთან აუცილებლად მობრუნდებდა, გააჩნია, დაზარალებული გონს კარგად როდის მოვა. ვანოც, ნასვამი იყო და, გამონაგონი ძლიერ მოეწონა, და ეგრევე დიდი ჭიქა ბეთქა.

სუფრასთან საზოგადოება შეკრებილიყო რომ? კრელი, კრელი რომ? — გასაკვირველი, სწორედ. რვა თუ ექვსი მაგიდა შეეერთებინათ, და ვილა არ გაეწვევიანებინათ: აშკარად ერთი წრის ქალ-ვაჟთა შვიდკაციანი დასტა, მთვრალი ადამიანი შიშველი ვიოლონჩელოთი, მაგრამ ეს ალბათ ერთადერთი ინს-

ტრუმენტია, რომელზედაც სუფრასთან დაკრას არ მოგთხოვენ, ულესაშა კაცი თავისი ძალიან ფეხშიშე ცოლით, ორბ მებღვაური, რომლებიც ერთმანეთს არ იცნობდნენ, მოხუცი ქალი, ჩრდილშიაც რატომღაც გაშლილი ქოლგითა და მკერდზე კი აუარება სამკერდენიშინანი, დიდრუხაყ-რატომღაც-მოუხსნელი ქელი, კარგა სვამდა, სამი ლიტველი ბალერინა და ფორმიანი ვილაც კენტი ტელეგრაფისტი თუ პროკურორი.

ვანოსკენ ზურგით ვილაც ქალი თუ გოგო იჭდა და მეორე თვალბდაჭყეტელ გოგოს ფინჯანში დაღეკილი ყავის მემშვეობით რალაცას ზედმეტად მხიარულად უწინასწარმეტყველებდა — ხმა მოისმოდა მკითხავისათვის აგდებულის, შეუფერებელი. ვანოსაც, იმათი დარდი სულაც არ ჰქონდა — უნებურად ზურგი შეექცია ამ წყვილისათვის, ძმაკაცს ეუუქუთებოდა, სვამდა. მერე უცბო რამ ნაღველი შემოაწვა, ღვინისგან თუ იყო; მწვანის დააბჯინა მზერა, და უცებ მხარზე ორჭერ მსუბუქად დაუეკუნეს. მიიხედა და:

— შენ, ვილაცა ხარ, როგორ გგონია, მე აქ ვარ თუ არ ვარ. — შემოესმა და კარგად ვერც მიხვდა რა და რა უთხრეს, მაიას ისეთი უცნაური თვალბი ჰქონდა. გაოცებული მიჩერებოდა. და შეერთა კიდევ — იმას დიდზე უფრო დიდი თვალბი რალაც მოღურჯოდ უღვიოდა, მაგრამ სიცილზე რომ მოეძალა, ჭერ რალაც ყვითელი და სამეუთხა ნამცეცები აუფთქდა თითქოს და, თვალბი, ჰოიპ, საოცრებავე, სულმთლად მომწვანოდ შეეფერა და, ეს ყოველივე, თვალის პირობაზე, უზარმაზარ და მძლავრშუქა გუგამში მოხდა. მაიას კიდევ — ალბათ მშვენივრად მოეხსენებოდა თავისი ფასი, და ვანოს დაბნეულობა იყო თუ აღტაცება იყო თუ რა იყო, ისე ჭეროვნად შეაფასა. დაუყვავი კიდევ:

— რა იყო, ბიჭო, ლამაზი გოგო აღარ გინახავს? — და გაუღიმა. ვითომ ეხუმრა, მაგრამ მათა ლამაზი კი არა. ლამაზზე ისე მეტად უარესი იყო? მტრი-

სას, აჰ, მტრისას, რადგან ოდნავი სინდისი თუ მაინც გაგაჩნდა, ვერაფერს შეგებდავდი — თავისთვის უნდა ბრძანებულყო, ტყვილად. და ერთ იმედად ესაღ უნდა გქონოდა — ნეტავი კოკლი მაინც ყოფილიყო...

რას გაიგებდი, იჭდა.

— მე, თქვენისთანა, ლამაზი გოგო? მართლა არ შემეხვედრია... არა.

— მათამამებ, ხომ?

აქ მთლად გამოფხიზლებულ ვანოსაც გაეღიმა:

— რა გათამამება თქვენა გქირდებათ.

— ჰეჰ! — ფართოდ გაიციხა მიაიმ და ვანოს ახლა კბილების თეთრად ბრწყინვალეება ეცა ისეთი? — ცოტათი უკან გადაიხარა.

მერე მიაის სიცილქემ უცებ გადაუფარა, თვალები ძლიერ გაულურჯდა. უთხრა:

— იცი, იმ გოგოს რა ეუშვითხავე?

— რა...

— რომ შენა და მე დღეს ერთად გავისეირნებთ.

აქ ვანოს გულმა ერთი ცისფერი ტოტიდან მეორეზე ისკუბა, მეორეც კარგა სავსე იყრ უჩერებელი სისხლით.

— მთლად გავაგიჟე, სულ ჩვენი დარდი არა ჰქონდა? ვილაც ოხერი ძალიან უყვარს.

ის გოგო მართლაც ზედმიწევნით მოწყვნილი, სევდის ნაპირზე გარიყულივით იჭდა და თავზე სულელურად დაედო ხელი.

— და თქვენ... — გაბედა, როგორც იქნა, ვანომ. — სწორი მკითხაობა იცით?

— აბა რა... თუ არა გჯერა, — თქვა მიაიმ და სხარტად წამოდგა. — აღსდექ, გავიაროთ, ვანო.

ეჰ, რა კოკლი, რის კოკლი... კოკლი კი არა, აის ლიტველი ბალურიები ფეხშიშველნიც კი ვერ გაივლიდნენ მოსარკულ იატაკზე ისე ლაღად, ისე თამამად, არადა, მაღალ ქუსლებზე აკიმულად შემდგარი, ძაან კობტად მიაბიჯებდა, თან სად ეს — გზისპირა ხრეშზე.

სალამოს პირი იდგა, ცოტათი შეფე-

რთხილიყო სინათლე და ზოგიერთი მანქანის სულსწრად თუ ფრთხილად...

უკვე ჩაერთო შუქი, მიაის აღმათ მორიდანვე ეტყობოდა მაღალი ხიბლი, რადგან ჩავლილი მანქანებიც კი ნიჩით სხვაფერდებოდნენ — მოახლოებისას, სვლას ანელეზდნენ და შუქი ენთებოდათ. ერთი მძლოლი კი ისე დაიბნა, სინათლე გამოართო, მაგრამ იქვე გამოასწორა შეცდომა. ვილაც ოხერმა კი, ნამეტანი ქნა: სულაც გზისპირზე გადმოუხვია და მთლად შეჩერდა, ვანოს თვალი ძალიან მოსკრა მიბჭენილმა ბღღვი-აღმა; აქამდე ერთობ შემეცბარიყო, ასეთ გოგოს ათანამგზავრებულო, ახლა კი, ასეთი მკაფიო უზრდელობით განრისხებულს, ფერმა გადაუარა და მძლოლისკენ მუშტებშეკრული გაეშარია, მაგრამ რომ მიუახლოვდა, დაიბნა. შედგა — ქალი იყო, კი.

— ეგებ გადაგვეხვია, ჰა? — გაიღიმა მიაიმ.

ბამბუკის გრილ, მშრალ ტვერში სილაზე ფეხაკრეფით იმირტომ მიაბიჯებდა ვანო, რომ — შებინდება და, ზღვა და, მიაი, დასალოერზე, ცაყ უცნაურად ჩაწოლილიყო, მსუვე სიწითლე შეედუნოდა — თალხი ფერები რამ, მძიმედ ერთა.

მერე იყო და, ზედ ზღვისპირს იდგნენ, გოგო — ცოტათი წინ, და იმ ბინდბუნდშიც კი თმა ჰქონდა მზეზე გაშლილი ხორბლისფერი და, ეს ჩვენი ვანო სასოებით შესეკეროდა იმა თმის ტალღას, რომელშიაც რომ ყოველ მკაფიო ღერს რაღაც გრძნეული თავისთავადობა ახლდა, თმა ჰქონდა აი ისეთი რომ, ვანო ერთბაშად შეეკვდა კიდუც: „ხელოვნური ხომ არ... რას ეძახიან... შიონკა...“ — არა, შიონკა ნიგერიელი მწერალი იყო, — „ჰო, შინაონი ხომ არ...“ აქ გოგო ნელა შემობრუნდა, ახლა საბით ედგა და ვანომ მოწიწებით რომ აათვლიერა, იმ მოწიწებას, მიხვდა — მიაის ახლა ამ სიფრიფანა რაღაცეების ნაცვლად უხეში, გამძლე სა-მოსი რომ სცმოდა, ნაღდად თვით პრო-

ზის, თავად პროზის ხატება იქნებოდა, ნაღდად.

და მაინც, ყველაფერზე დიდ საკვირველებად მძიმე თმა უჩნდა, აუარება გრძელსიმა და, მაიაშვიტა ჰკითხა:

— მოგწონს ჩემი თმა?

— ძალიან. დიახ.

— ნამდვილს უფრო ჰგავს თუ ხელოვნურს?

— რაღაი ჰკითხეს:

— მე ხელოვნური უფრო მგონია.

— საფრანგეთიდან ჩამომიტანეს, „გუსტაფლო“ ჰქვია. მოგწონს?

— ძალიან. მართლა.

— და... — ახლა მომწვანოდ შეჰყურებდა. აცელქებული. — ჩემი ნამდვილი თმა არ გაინტერესებს?

— როგორ არა... კი! — და, წარმოუდგა: მაიას რატომღაც ძაან შავი თმა უნდა ჰქონოდა, რატომ, ვერ გაიხსენა, რატომ, ვერ მიხვდა, თითქოს სადღაცას უკვე ენახა აი ეს გოგო, ოღონდაც მწელ სინათლეზე. ამაზე მეტად შორეულ ბინდში. ვერ იხსენებდა, აფორიაქდა. გააწყვეტინეს:

— მაშინ, მომხადე.

ვანოშავ, „გუსტაფლოს“ თმაში ჩასჭიდა ხელი და ჭერ მსუბუქად აუზიდა, მერე დაასვენა — „ალბათ ძალიანაა დამაგრებელი“. უფრო მოზიდა, მერე — უფრო და. გაკვირვებული, იქამდე დაეძინებოდა. სანამ თვალებში სისოვლემომალბებულმა მაიამ უცებ ხელზე არ დაარტყა ხელი და არ წამოიძახა:

— ველარ დარწმუნდი. სულელო? შტერი...

თან მოფერებდასავით ნათქვამსა ჰგავდა, მაგრამ ეს ვანო მაინც დამორცხვებული იდგა. მაიას კი სიმწრის დიდრონი ცრემლები ვიდრემდე ისევ მბზინავ თვალებში შეეფლინებოდა, თავდასხრილი ვანო ეს უკვე მერამდნედ იტუქსავდა თავს, რომ, ბოლოს და ბოლოს, ველარ შეიგნო, რომ თვით ადამიანშია ყოველივეზე მეტი სილამაზე და სასწაული, ხოლო ამაში საბოლოოდ მაშინ დარწმუნდა. როდესაც, ბევრ რაღაც-რუღაცას მიმხვდარს, ერთადერთ

გამონაკლისად მაინც ეს გვეუფლებოდა, რომ ჯადოქართა ხელგერვა და სულეს-შთაბერვით ხე და ლითონი ყოველივეზე უფრო ამოდ ეღერენ, რა შეედრებოდა მთელი დუნის ამალღებულ საკრავთაგან ორ გამორჩეულს — ვიოლინოსა და ფლეიტას. მაგრამ დიადი ჭერალდინა ფერარი რომ მოისმინა, თან ვისთან ერთად — ფრიც კრეისლერთან, ანსამბლში, სადაც ვიოლინო პატივისცემითა და მოწიწებით უკან იხვედა, მიხვდა რომ, ვერაფერი გაუტოლდებოდა ადამიანის ხმას, ოღონდ ჭერალდინასთანას. და ხეს და ლითონს მაინც თავად ადამიანის მოქნილი თითები და მოთბო სულის შთაბერვა რომ ანიჭებს ნეტარ სიოცლებს, ამასაც მიხვდა, და, როგორც ჩვენში შინაურულად იტყვიან ხოლმე: „დათეშიძის ქალი, კეკელმაძის ქალი“, ამ მომღერალსაც, ძაან შორიდან გულში ისე ამალღელებლად და მაინც ახლობელივით შეჭრილს, თავისთვის, ფიქრში, „ფერარის ქალი ჭერალდინა“ შეარტყა და, შეიშინაურა, თითქოს, მაგრამ ჭერალდინა ევა, გამონაკლისი კი არა. რაღაცა უფრო მეტი იყო, და აი ეს ქალი თუ გოგო, შებინდებისასაც კი ასეთი ლალი და მრთელი. თმით — ჭერალდინა, მთლადაც — ფერარი, თვალწინ ედგა და, აი იმანაც, ჰკითხა:

— და შელებილი მაინც გგონია, არა?

— ალარ. — მტკიცედ თქვა ვანომ.

— და... — აათვლიერა მაიამ, — და, ეს ტუჩები? — თითი მიიღო.

— ტუჩები, კი.

— რატომ, ძალიან მოწითალოა?

— მოწითალოა, ძლიერ, — თავიც კი დაიქნია ვანომ.

— აბა, მოდი და, თუ ბიკი ხარ, — გამომწვევად თქვა მაიამ და უცნაურად განემზადა — ორთავე ხელი უკან წაიღო, თავი გადახარა და ის თვალები მაგრად დახუჭა, — თუ ბიკი ხარ და, ეს საღებავი მომაცლიე.

ხედ ზღვისპირას იდგნენ და ვანომ ორიოდ ნაბიჯი წარსდგა, პეშვით აიღო მოახლოებული ტალიდან მლაშე წყალი, უძრავ მაიას დაუბრუნდა. უყურა



ერთხანს, და ხიბლიანი რილით მერე, ორი თითი — საჩვენებელი და შუა, ტუჩებზე კრძაღვით გადაუსვა. აღვივებულ ფერს რა, არაფერი, ოღონდაც უფრო ამოებურცა მაიას ბაგე, რა სასოებით დასკქეროდა, და საბოლოოდ მოხიბლულმა, აღარც იცოდა რას სჩადიოდა, და არაფერივე იცოდა მესამე თითში, მეზობლებს უნებურად აყოლილმა ცერმა, რომელიც ნიკაპთან მიეზინა თავგადაგდებულ მაიას, ის თითები კი ტუჩებს შეეშენენ, ლოყას აუყვნენ; გახედნენ მერე და, ასე, ამ სამი თითით მომარჯვებულ სახეზე როგორ უებროდ ამოზიდულიყვენ მომლოდინე და ყოველივეთი დამაჯილდოებელი ტუჩები, და ვანომ მეორე ხელის ფრთხილ პეშეში რომ ჩაისვა მაიას კეფა, იძახე ახლა, რბილი და მკვრივი ერთდროულად არ შეიძლება, არ არსებობსო, მაგრამ აჰ, იყო, ძალიან იყო სწორედაც ასე, ვის-ვის და, გადაფორილ ვანოს ახლა არ ესწავლებოდა ეს, რადგან, ზღვისპირას, დაწაფებული, მაიას მკვრივ და მაიას რბილ ტუჩებს სვამდა და სვამდა; იმ სამი თითით, კალმისტარი რომ უჭირავთ ხოლმე, მაიას სახეს დიდის სიფრთხილით დაუფლებოდა და სადღაც გულის კუნტულში გახარებული გრძნობდა რომ, რომ რა კარგია ზედ ზღვისა პირას მაიას კოცნა, რომ ახლა სადღაც სვამენ, სადღაც თევზაობენ და სადღაცას კიდევ დისერტაცია იწერება დუბჰირ თემანზე და კიდევ უფრო სადღაც თავს ისიებენ მოქანდრაციანი — ლაზიერი ათამაშონ თუ კუ. შენ კი, ზღვისპირას, შებინდებულზე, ახასეთ გოგოს, მაიას, კოცნი, და რა იცოდა, ბედნიერმა, წინ რა ძნელი და ეკლის გზა ედო, აქაც კი, ამ ბილიკზე, აქეთობისას, როცა მაიას შეკითხვაზე: „როგორი ვარ, ჰე?“ — რომ წამოაყრანტალა:

— ვით მარგალიტი ობოლი.

— არა, ეგ უფრო პოეზიას ეხება, — თქვა მაიამ, მძიმედ დაყრდნობოდა ხელზე, — მე კი, წარმოიდგინე, პროზა უფრო მიყვარს.

აქ ვანო ძლიერ გაიტრუნა, ხოლო მაიამ იკითხა ასე:

— რატომ დასჩუმდით, ვანო?

— რა ვიცი, ისე.

— მე კიდევ, ვიცი.

— რა იცი...

— რომ მწერალი ხარ. უფრო სწორად, ძალიან ცდილობ.

ვანო აქ კვლავაც გაგვეტრუნა, მაიამ კი წინ გადაუდგა, უთხრა:

— კარგად შემხედე. შენ ზოგიერთებს თუმცა ცოტათი სულელი ჰგონიხარ, მე კარგად გატყობ, რომ არ ხარ.

— რაზე მატყობ...

— ნაწერზე, რაზე.

ვანოს აქ სუნთქვა ძლიერ შეეკრა:

— შენ... წავიკითხავს?

— სუყველაფერი.

— ჩემი?

— ჰო, შენი.

მერე მაიამ ისევ მძიმედ დაყრდნობ ხელზე, მხარზე მაიად მოფერებული ლოყა, მიდიოდნენ, ამბობდა:

— წავიკითხე და, ჯერ იმდენი დიდი არაფერი, მაგრამ პატიოსნად წვალობ. სწორედ ამიტომ დაგაჯილდოვე, — აქ თავზე ხელი შემოვივლო, — ჩემით. თან, მუშაობაც პატიოსანი შეგიძლია. და ამიტომაც, შენს ერთ აბზაცში, ნამდვილი წვიმა წამოვიდა. ეგ წვიმა და მე დაგვიმახსოვრე. თბილისში როგორც კი დაბრუნდები, აეროპორტში მოდი. და იქ დაგხვდები. ვითომ თბილისში ერთადა ვართ ჩამოსულნი, საქორწინო მოგზაურობიდან. სწორედ იქიდან შევალთ ქალაქში, ჰაერიდან ვართ ჩამოსულნი, ვითომ.

კიდევ რაღაცას ეუბნებოდა, მაგრამ ვანო დაბნეული უახლოვდებოდა ჭილახათუნსა და ნათესავ-სტუმრებს, რომლებსაც გაკვირვებაზე გადასცვლიდათ წელანდელი შეშფოთება და ზღვიდან მომავალ ვანოსა და მის მხარზე ლოყამიდებულ ძალიან ლამაზ. ჯერაც უნახავ გოგოს, ჭილახათუნის გარდა. პირდაღებულნი შესცქეროდნენ. ხოლო ჭილახათუნი — კარგამაგრა პირმოკმული იყო.

აწრიალებულმა, დაბნეულმა ვანომ აღარ იცოდა, რა მოემოქმედა, „ნეტავი ლოყა მაინც აიღოს, ნეტა იცოდეს... ჩემი ცოლი რომ... რანარიია...“ მაგრამ მათი ვანოიანად სწორედ იმისკენ გაემართა, და ზედ რომ მიადგა, მერეღა მოაცილა ვანოს ლოყა და ხელი, ჯიდახათუნისკენ ოდნავ უბიძგა და, იმას კი, დაქიჩმაჩებულს, უთხრა:

— გაიცანით ეს, ქმარია თქვენი.

მაგრამ ჯიდახათუნს, თვალთმაქცობა ეყო თუ რა იყო, მათი ვითომც არ შეუნიშნავს, თქვა:

— სადა ხარ, ვანო, სად დიკარგე, რომ გადაგვრიე...

მათი მხოლოდ ერთი უბრალო მაგრამ ლამაზი მოციქული იყო იმ ზეკაცისა, პროზა რომ ერქვა, მაგრამ ამ ვანოს სწორედ იგი, მათი, ხვდა წილად.

არ იყო, ვანო ბედის მაინცდამაინც უმადური. მაგრამ, ამასზე, კვემთო, და კვემთო...

## 4.

გამორჩეულად მსხვილმან ავაზაკ შაპ აბასს, რომელსაც ვერაგობაში რისი ნერონი, ვინ კალიგულა, შეედრებოდა, ყოვლად უბოროტო შვილიც ჰყოლია თურმე — სეფი-მირზა. და რადგან შაპის კარზე დაწინაურებული დიდებულები თავკაცის მძვინვარე ახირებებისას დასჯასა და, მთლად უარესი, ჩალ-მიანი თავის მოკვეთას წამდაუწუმ ელოდნენ, შიშმა გააბედინათ და სეფი-მირზას ხალათის ჯიბეში შეუმჩნევლად ბართი ჩაუდეს, სადაც ეწერა რომ, იგი, როგორც ტახტის მთავარი მემკვიდრე, მომავალი შაპი, აუტანელი მამის მოკვლას დიდებულებს ალბათ აპატიებდა, ყველაფრისა, და განსაკუთრებით კი მამის მორჩილება სეფი-მირზამ. შეტრუნებულმა, ბართი მამას აჩვენა და, დიდადაც შეცდა, რადგან შაპი თუმც დარწმუნებული იყო შვილის ერთგულებაში, ისიც მშვენივრად მოეხსენებოდა, როგორ აწყობდათ დიდებულებს მისი ესოდენ რბილი მემკვიდრის ტახტზე დასმა, და სეფი-მირზას, ამ ყოვე-

ლად — გაპრანჭული სიტყვად, მაგრამ აქ სწორი კია და — უმწიკველი — შვილის, ნიადგ მლოცველსა და აღსრბელთა მარად მოყვარულის, მოკვლევი-ნება გადასწყვიტა, და ამიტომაც მთავარი სარდალი, ყორჩიბა ხანი, უერთგულესი, დაიბარა, ყორჩიბა ხანი წარმოშობით სომეხ ქრისტიანებიდან ყოფილა თურმე, ბავშვობაში მოუტაციათ და სპარსეთში გაუყიდიათ, და, აღრეულ კაბუტობაშივე, აღმოჩენილა უბადლო მეომარი. მხიარული ბრძოლა სკოდნია, ხმლის შხივილისას, სიკვდილიან ორომტრიალში, მუდამ მღეროდა, თურმე, და შაპმა სწორედ იგი, ტყვე-ბიჭიდან მთავარსარდალამდე აღზვევებულ რომ დაიბარა და სეფი-მირზას მოკვლა უბრძანა, ყორჩიბა ხანი მის ფერხთით დამხობილა და გამწარებულს დაუჩივლია, რომ მაინც რა დააშავა ისეთი, ამგვარ საშინელებას რომ აეალებენ, რომ შაპისა და კვეყნის კეთილდღეობისათვის მთელი სიცოცხლე მუდამ აურაცხლად მოქნეული ხმლის კვეშ ჰქონდა თავი, და სამაგიეროდ შაპი ერთგულეობასა და თავდადებას იმით უხდის რომ, თავისივე სისხლი და ხორცი მოაკვლევინოს?... შაპ აბასისთვის უარის თქმა უმკველ სიკვდილს რომ უდრიდა, კარგად იცოდა ყორჩიბა ხანმა, მაგრამ, ეტყობა, შორეული ქრისტიანობიდან რაღაცა ბუნდოვნად შერჩა, და თუმც აუარება მოწინააღმდეგის ცოდვაც აწვა, ომი მაინც ცოტათი სხვა რამ იყო, სულ სხვისა მიერ — სათაყვანებელი და ბოროტი მბრძანებლის მიერ დაწყებული, და, ბრძოლაში თუ არ, არაეისი მოკვლა სჩვეოდა, შედარებით პატიოსანი კაცი იყო და, ახლაც, შაპ აბასის დავალებაზე უარის თქმა?... მაგრამ, ეტყობა, რაღაც მცირედი სხვათათვისაც კია ქრისტიანობაში, რადგან თავით შაპ აბასსაც პირი განზე უქცევია, უთქვამს: „წადი“ და ბებუთ ბეგი დაუბარებია მერე.

ბებუთ ბეგი სისხლის ავი წუნკალი ყოფილა თურმე, და დავალების სწრაფად აღსრულებისათვის მაშინვე სეფი-



მირზას შესაგებებლად გავარდნილა. სალოცავიდან წყნარად მომავალს გზაშივე დახვედრია. ჯორიდან ჩამოუსვამს. შაპის პრძანება გადაუცია. და სეფი-მირზას სიკვდილის წინ მამის დალოცვა ძლივს მოუსწრია. რადგან ბებუთ ბეგს მკერდში მაშინვე ჩამდენჯერმე ჩაუტია გრძელი, ვიწრო და ალესილი დანა.

ამას ამბები მოჰყოლია რომ? — გადასანცვიფრებელი... ჯერ ყოფილა და, შაპის მთავარ ცოლს, სეფი-მირზას დედას, აბასისათვის სილა გაუწვავს და მერე ხელუყუღმაც უთხლავს. სპარსეთში რომ მეჯოგის ცოლს ამდაგვარი გაუბედოს? — აჰ, არა, არა... შაპ აბასი კი, დიდი მპყრობელი, გაუნძრევლად მჭდარი, ღრმად დაფიქრებული დარჩომილა... — ბოროტებას, ჰე! მერე ცოლს ცხვირ-პირში ავი მუშტები დაუშენია, და მთელი სახეც დაახოკა თურმე, შაპ აბასი კი, თავჩაქინდრული. რალაც თავისას, მეტად მწარეს, ისევ ფიქრობდა. ეგებ, სამიოდ დღეში მაინც ეღიროსა მციოჩოდ შევბას, როცა დარბაზი მოიწვია და, დიდებულები ერთიანად მოაწამვლინა; მხოლოდ ორნი შემოუძნახავს — ყორჩიხა ხანი და ის ბებუთ ბეგი. მერე ყოფილა და, დღენიადაც ტიროდა თურმე, თვალები ლამის ამოეწრიტა. უბრალო სამოსს იცვამდა თურმე, და თითებიდან ძვირფას-ძვირფასი ნაყარ-ნუყარი ბეჭდები წაუძვრია, და ორი ვაჟიშვილისთვის თვალები დაუთხრევიწყებია, ერთადერთ მემკვიდრედ მხოლოდ სეფი-მირზას ბაღლი რომ დარჩენილიყო. ბებუთ ბეგისთვის ხანობაც კი უბოძებია, ოღონდ სადღაც მოშორებით გაუშვია, მმართველად, და ხუთ წელიწადს ტირილითა და ტყე-ტყედ ხეტილით ითმენდა თურმე, და იკამდე კი ერთ მეზობელ, მომცრო ქვეყანას, მანამდეც მუდამ სისხლს რომ სწოვდა, განსაკუთრებით გადამტერებია. მაგრამ ყორჩიხა ხანი სწორედ იქ მოუკლეს, თურმე, მერე კი, ბებუთ ხანის ერთადერთი ვაჟი კარგად რომ მოჩიტებულა, ხუთი წლის შემდეგ ამალიანად, და საჩუქრებით, სწვევია, და უწყინარი საუბარი

წამოუწყია, და უცებ უთქვამს: „თხოვნა მაქვს ერთი“. ბებუთ ხანს სპარსულად ჩვეულებით, ქათინაურებალსავე დადებით უპასუხნია, რომ ყოველივესათვის გაფაციცებით მზადაა და, შაპ აბასს, დინჯად ჩაუმარცვლავს: „გადი, ბებუთ ხან, და ახლავე შენი ვაჟის თავი მომიტანე“. და პატარა ხანში სხვის სისხლის წუნკალს დიდი ლანგრითა და ტირილ-ტირილით რომ შემოუტანია ერთადერთი ვაჟის თავი, დიდ შაპს უკითხავს: „ძნელი ყოფილა შეილის მოკვლა, ბებუთ ხან?“ „ძალიან ძნელი“, და ორთავე ტიროდა თურმე, და მერე, ალბათ, უცნაურობა მოხდებოდა ძალიან ერთი, მაგრამ ამახე, ცოტათი ქვემოთ, და ვანომ ისიც კარგად იცოდა, ისე ძალიან რამ ააღელვა და საპირველსაქმოდ რად გაუხდა უცხო ქვეყანაში მომხდარი აეს ამბავი: თავად შაპ აბასს დიდდედა ზრდიდა, ჩუმად ქრისტიანი, ქართველი ქალი, სეფი-მირზასაც ერია ალბათ იმ ახლომდებარე ქვეყნის სისხლი. ყორჩიხა ხანიც, დიადი მეომარი, დიდ მოურავ გიორგის, ქართველს, მოუკლავს, ის მომცრო ქვეყანა, სადაური სისხლიც შაპ აბასს ერია, საქართველო იყო და, ყოფილა ისეც, ქართულსისხლიანს გადამთიელზე მეტად სძულებია აეს ქვეყანა, საქართველო, და თვით ეს ვანოც, დღევანდელი, ვანა ქართველი არ იყო, ვანა, თან თავისი ქვეყნის მოყვარული? ამიტომაც შიადგა ვანო ამ ამბავს, ეეჰ, ძან ძნელს, რადგან პირდაპირ თუ მოდექი და იძახე: „ბოროტება ცუდიაა, სიკეთე კი — კარგია“, — ვინ დაგიჯერებს, უფრო სწორად, ვინ დაგოდებს ყურს, და კიდევ უფრო სწორად, აბა ვის შესძრავს ძახილი ესე, რადგან ამ ამბავს ხორცშესხმა, უფრო სწორად — სიტყვათშესხმა, კიდევ უფრო სწორად კი, ყელშიწამჭერი დამაჯერებლობა უნდოდა და მთლად სავსებით სწორად კი, კეთილი უნდა გენება და, წვითა და დაგვით, ბოროტებაზე ფეხის დადგმითა და გასრესით უნდა აღმოგეცენებინა ადამიანში სიკეთე: სულის დიადი. — უზენაესი წვდომის ყვავილი

ამაყებზეც, ქვემოთ, და ქვემოთ, რამდენს ვპირდებით, რაიმბავია...

5.

— ყური დამიგდე, ბიჭო, უვანშტა, — ნილოსის პირას დაუხვდა და მიმართა ცოლმა, არც დაიჭერებთ, აი იქაც კი ჭილახათუნი ერქვა, — იცოდე, მიატიტის თავს თუ არ გააინებებ, თვით ფარაონის — დე, იყოს იგი ჩანმრთელი, უვენებელი და სალი — სასახლეში თმებავაშლილი მივევარდები და სულ კივილ-კივილით გიჩივლებ, იცოდე.

— რამ გადაგარია, ყური დამიგდე, ქალო, — უთხრა უვანშტამ, ნილოსის პირას იდგნენ და იქვე წმინდანად შერაცხილი ნიანგი, ჭერ ისევ სველი, თავგვირგვინიანი, კუთვნილი ხორციით დაჭილდოების მოლოდინში, გატრუნულიყო, — ჭერ ეს ეგ ერთი, არავითარი საქმე მიატიტისთან მე არ მაქვს და, — აქ ხმას საგრძნობლად დაუწია, — დგინდაც მქონდეს, ნეტავი ვის რას ვუშავებ, არ ვიცი, ჰა?

წმინდანად შერაცხილმა ნიანგმა ყურადღების მისაქცევად თათში მორიდებით ჩაახველა. მაგრამ ჭილახათუნი გაცეცხლებული იყო ისეთი? — მტრისას:

— როგორ თუ ვის რას უშავებ, შე საზიზლარო, უსვინდისო შენ, — აჰ, თვალებს ისე ავესებდა? — აჰ... — შე უმადურო, თვით ფარაონის — დე, იყოს იგი ჩანმრთელი, უვენებელი და სალი — ერთ-ერთი ვაზირი და საალმშენებლო საქმეთა უფროსი ხაარ და, იმის ნაცვლად, საქმეს მთლიანად შესწიროთავი, მიატიტისთან წაწალში უნდა დახარჯო ძვირფასი დრო?

— მე ჩემს საქმეში, — მტკიცედ თქვა უვანშტამ, — პირნათელი ვარ, და თვით ფარაონიც — დე, იყოს იგი ჩანმრთელი, უვენებელი და სალი — ჩემით დიხაც რომ კმაყოფილია.

აქ იმ ნიანგმა კარგა მაგრა ჩაახველა, მაგრამ ჭილახათუნს იმისთვის ცხელია? მთლად გაწიწმადლა:

— ეგ რომ გაგიგოს, შე უბედურო, ნელ ცეცხლზე დაგწავის, რადგან ვაზი-

რის ყოველი წუთი დიდი ფარაონის — დე, იყოს იგი ჩანმრთელი უვენებელი და სალი — დავალებათა მტრუნსესქდას-რულებას უნდა ხმარდებოდეს.

— რამდენჯერ გითხრა, მიატიტისთან ყოფნას მხოლოდ ჩემი ჩანმრთელობის ხარჯზე ვახერხებ, — ამაყად თქვა უვანშტამ, — სხვებს თუ ათ-ათი საათი გძინავთ, მე — მხოლოდ ოთხი.

— აჰ, სხვაცა გავხდი? — გადაირია ჭილახათუნი, — და მიატიტის საქმეები — შენია და ფარაონისა — დე, იყოს იგი ჩანმრთელი, უვენებელი და სალი — სხვა? მიატიტისთან იმ შენ ღლაბუცს სწორედ ჩვენი დიადი ეგვიპტისთვის მოსახმარი ძალი და ღონე მიაქვს და, ამისათვის, გიჩივლებ, იცოდე, უვანშტა.

აქ იმ ნიანგმა ყოველად განგებ ერთი ისეთი დააცემინა, უვანშტას მოკლე სამოსის კალთები აუფრიალდა, მაგრამ სულ სამოსის დარდი არა ჰქონდა? იმ ჭილახათუნს თმაში სწვდა და, თუმცა მაგრა არ მოუზიდავს, კარგა საგრძნობი მუქარა მაინც აგრძნობინა, უთხრა:

— ვინმეს რაიმე რომ ჩაუკალო, წმინდანი ნიანგის ებაში ჩაბტენი, კარგად იცოდე.

„აგერ არა ვარ?“ — გაიფიქრა ნიანგმა და ჭილახათუნმა უნებურად მასზე რომ შეაჩერა დამფრთხალი მზერა, გული მიეცა, რომ ახლა მაინც შეამჩნევდნენ, მაგრამ ჭილახათუნმა დაფიქრებით თქვა:

— რისი წმინდანი, ყველას აბეზლებს... შენც კარგად იცი, ეგეთი ნიანგი რომ არ არსებობს.

ხოლო წმინდანად შერაცხილმა ნიანგმა აქ თავი ველარ შეიკავა:

— რამ დაგაბრმავათ, თქვეჩემანალებო, — წამოიძახა გულმოსულმა და ისევ ნილოსში, ტყლაბ.

— რაღაც ხმა იყო, — აღნიშნა უვანშტამ, ცოლს ხელი უშვა და, დაეშვებული, დიდი ქურუმისაყენ გაეშურა, რომელიც გაქვავებულად კი იჯდა, მაგრამ ბასრი, გამჭოლი მზერით; ამოჩე-

მებულ უზარმაზარ ლოდს ჭვიშიან აღ-  
მართზე სხვა ლოდებისკენ აადგილებდა.

მერე უვანშპტას მიაპყრო დაბინდული  
შხერა და ჰკითხა:

- რამ შეგაწუხა?
- სააღსარებოდ მოველ.
- თქვი.
- დიდო ქურუმო, უბაინერ, მე ბო-  
როტებას არ ჩავდიოდი.
- ვიცი.

— არ მომიპარავს, არავისი მშურდა,  
არავინ გამიძარცვია, კაცი არ მომიკ-  
ლავს, და სიკვდილით დასჯის ბრძანე-  
ბაც არ გამიკთია.

- ვიცი.
- აღსაზრებლად არ მიპირფერია,  
არავინ დამიბეზღებია, არ ვყალბსიტ-  
ყვაობდი, არ მიმრუშვია, უხამსობანი  
შორს იყო ჩემგან.

- ვიცი, უვანშპტა.
- სიმართლეს არ ვუყრუებდი, არა-  
ვინ შემირაცხევია, არ ვუხეშობდი,  
არ მიყბედი, არ ვბაქიბუქობდი, ქედ-  
მალლობა მუდამ შორს იყო ჩემგან, აუ-  
ტანელი არ ვყოფილვარ, ტყუილად არ  
მიწუწუნია.

- ვიცი, უვანშპტა, შვილო.
- მაგრამ სიკოცხლე რომ დამენარ-  
ჩუნებინა, დიდ ფარაონთან — დე,  
იყოს იგი დღეგრძელი, უვნებელი და სა-  
ლი — ვპირფერობდი და ახლაც ვტყუ-  
ივარ.

- რატომ, უვანშპტა.
- ქალი რამ მიყვარს, მიატიტი, და  
სააღმშენებლო საქმეთა უფროსს რად-  
გან დროის გაცდენა არ შეპატიება, მა-  
ინც ერთთავად სულ იმ ქალისაკენ, მა-  
იატიტისკენ მიმიწევს გული, და მასთან  
ყოფნა თუმცა ღალატი და ფუჭი გარ-  
თობა ეგონება ყველას, დიდო ქურუმო,  
უბაინერ, მასთან თამაში მეტად ძნელია.

- შიშია, არა?
- ძალიან, ძლიერ.
- მაგრამ ბედნიერებასაც ხომ განი-  
კებ?

- უვანშპტამ თავი ჩაღუნა, თქვა:
- განუზომელს.
- ყური დამიგდე, შვილო, უვანშპ-

ტა, — უთხრა ქურუმმა და, დაჩოქილ,  
თავზე დაადო ძალუმი ხელი, — ~~მეც~~  
მიწის დიდი განმგებლის მსკრუ-  
ცეცი ყველაში არის, შენში კი — უფ-  
რო. სიტყვა ყველაფრის თავი და თავი  
რომია, მოგვიანებით მიხვდებით თქვენ,  
ადამიანები, ამას, ამ ეგვიპტეში კი ჭერ  
არ იციან, პირველს, უვანშპტა, შენ შე-  
გიკრთა ტევადი გული. აქ, ოსირისის  
ვრცელ ქვეყანაში, სიტყვებს მრავლად  
კი ხმარობთ, ჰაპირუსზეც სწერთ, მაგ-  
რამ მხოლოდღა ფარაონის სადიდებ-  
ლად და ვაჭრუყანულ გარიგებათა აღ-  
რიცხვისათვის, შენ კი, ვისაც გსურს  
მზის მხურვალე ნაამბორალი ჰაპირუ-  
სებზე გადაიტანო, ვისაც მიატიტის  
წყალობით გსურს, რომ შენი ხელით  
მოვიდეს წვიმა, ადრე გათენდეს, რომ  
უკეთესი მოკვდავებით დაასახლო მთე-  
ლი ქვეყანა, რომ ბოროტებას მახინჯ  
ყელში სწვდე, და ვინც ფარაონს დად-  
გენილი წესის თანახმად, მზის შვილს  
ეძახი, კარგად იცოდე, უვანშპტა, ჩემო,  
რომ ჭეშმარიტად მზის შვილი — შენ ხარ,  
რადგან ნათელი გირეგია სწორედ ისე-  
თი, რომ სხვისაც გინდა, გაუნათო და,  
მე, დიდ-ქურუმი, უბაინერი, ვინც რომ  
პატარ-პუტარა ფარაონების პირველ  
საყრდენად და ხელისშემწყობად ვით-  
ვლები ახლა, შენ — ფარაონის მიერ  
დავალებულ საქმეთა ჩუმ-ჩუმად დამრ-  
ღვევს, მე — ნებას გამოღევ!

მუხლზე ემთხვია დიად ქურუმს ფე-  
რად-ფერადი სიხარულებით ათრთოლე-  
ბული ჩვენი ვაზირი, იმან კი, უბაინე-  
რმა, მეორე ხელიც დაადო თავზე, უთ-  
ხრა:

— და უფრო მეტიც — იცოდე რომ,  
შვილო, უვანშპტა, აი ის ქალი, მიატიტი-  
ტი, ჩემგნით რომაა გამოგზავნილი —  
შენთან.

ხოლო უვანშპტას აღსასრულზე —  
ცოტათი ქვემოთ...

ამისთანებს ფიქრობდა ვანო, პეტე-  
ისე მესამის მონათხრობისა და,  
რაც კიდევ უფრო მთავარი იყო,  
ამღლევიანდელი მათას წყალობით. მა-



გრამ მთა ხანდახან რამდენიმე დღით გადაიქარგებოდა და ყოვლად გაუსუსურებელი ვანო წრიალა ბოლთას სცემდა თავის ძირითად საბაემნოსთან — თავის პატარა მაგიდასთან, მომცრო ოთახში, და თუმცა შორეული წარმოდგენით თითქმის იცოდა, რა უნდა ვადაეზიდა იმ ყოვლად საშიშ, სუფთა ქალაღზე, მაგრამ ყველაფერი ბუნდოვანდებოდა, იმ სამ მთავარ თითში რომ გამოიძვედევდა შინდისფერ კალმისტარს, და რალაც სიტყვებს — კი სწერდა და სწერდა, და თუმცა არ არსებობს ამქვეყნად გამოუსადეგარი და ცუდი სიტყვა, თვით ეგრეთწოდებული „ცუდი“ სიტყვაც კი თავის ადგილას იშვიათად, მაგრამ კარგია; უმათაოდ დარჩენილს, შეუფერებელ სიტყვათა ავი მეუფე დაპატრონებოდა და მისი მარწუხებით გულ და გონებანაჟიჯგნ ვანოს საკუთარ უსუსურობაზე გაცოფებასთან ერთად, შეურაცხყოფილი ქალაღისაც ერიდებოდა. რა ძნელი იყო... ვანოს ერჩია, კლდე ემტვრია მძიმე წერაქვით, ანდა ზღარბებზე გაწოლილიყო, ანდ, მთლად უარესი გამოსავალი — იმ ხანგრძლივი დღეებით დამარცხებულს, სიმწრით ავარვარებულს, გონდაბნელებულს, „კედელზე თავი ერტყა, მაგრამ იცოდა, ის მრავალსახოვანი ნებისყოფა, გარე-ცხოვრებაში ძალიან რომ აკლდა, სწორედ აქ, ამ მაგიდასთან უნდა მოეკრიბა და ის აურაცხელი სისულელე, ფხიზელსა თუ პირიქითურს, რაც ჩაედინა, აქ, ამ ქალაღზე ერთითად რომ უნდა გამოესწორებინა და უმიზნებო ხეტილსაც რა, რა უქირდა? — არაფერი, ოთახში თუკი უძლურებით იხრჩვებოდა. მაგრამ ხანდახან, მისავათებულს, იმედგადაყრილს ისე, სიკვდილი მართლა ენატრებოდა, ვილაცა მხარზე დაადებდა ხელს, რავინვილაცა! — მთა იყო... იტრუნებოდა, არ ახედავდა, მაგრამ იცოდა, ნანატრ მოსულს ძლიერ უხეში სამოსი ეცვა თავდაპირველად, ამოგანგლულიც იყო ისეთი, დიდი კატების ნათრევესა ჰგავდა, „კვლავ შაპ აბასზე

ფიქრობ ხომ, ვანო?“ „კიი“ „მერედა, ვანო, გლახათაა ეგ შენი საქმე?“ „ძალიან, ძლიერ“. მთა ოდნე დაფიქრდებოდა, თან იმ ძნელ ჯაგრიის, შედარებით მყვიარალა სიტყვა — „მიგნება“ რომ ერქვა, დალაქავებულ სამოსზე მეორე ხელით ისვამდა, ეკითხებოდა მერე: „როგორ გგონია, ის ორი დიდი ავაზაკი, შვილთამკვლევები — შაპ აბასი და ბებუთ ხანი, ინტუგეშებდნენ რაიმეთი თავს?“ „რა ვიცი, აბა...“ „ისე კი, ხომ ძალიან მოუნდებოდათ რაიმე შევბა...“ „კი, მთა, კი!“ — რალაც-რულაცას უკვე მიმხვდარი, ამბობდა ვანო, ფიქრებში ისე ძალიან წასულს, თვალეები უელამდებოდა. „რაო, რა ჰკითხა შაპ აბასმა?“ „შაპ აბასმა ჰკითხა — ძნელი ყოფილა შვილის სიკვდილი, ბებუთ ხან?“ „მერედა, იმან რა უპასუხა?“ „იმან უპასუხა — ძალიან ძნელი...“ „მერედა, ვანო, ნუთუ ვერ ხვდები, რას ჩაიდენდნენ?“ „მთა, ვხვდები! — ძლივს არ გაწყდა, დაიღრიალა ვანომ, — ატირდებოდნენ!“ „ალბათ. და მერე?“ და ისე ნათლად, საოცრებავ, წარმოიდგინა: ერთ-ერთის შვილის თავი ლანგარზე — იქვე და, და ორი აქვითინებული ცოდვილი, ერთმანეთს მაგრად ჩახუტებული ორი ავაზაკი! „მთა, გმადლობ...“ — თქვა და ახედა, სულ სხვა სამოსით მოჩითულიყო, და ჯერ მხოლოდ ცის ღედაკაცის — იმ ჰრელი მუზის მოციქულს ჰგავდა, მაგრამ როდესაც დაეკითხა: „შენ გაკვირვებია ბავშვობაში რაიმე, ვანო?“ „კი, როგორ არა, — უთხრა ვანომ და მოიწყინა, — მაგრამ ერთი რამ ძალიან, მუღმივად მიჭირდა“. „რა...“ „ღედა და მამა გაყრილები იყვნენ“. „მერე, რაიმეთი თუ ინუგეშებდი თავს...“ „ვერა. აბა რითი...“ „კარგად გაიხსენე, ვანო“.

და, ვაახსენდა: ბავშვობისდროინდელ, სამსართულიანი სახლის მაღლიან, ძველებურ ეზოში წიფელი იდგა ერთი, ხე...

6.

„წამკვამს ახლა ტვინს, — გაიფიქრა უვანშტამ, მოახლოებულ დღეიმძას,

ფარაონის — დე, იყოს იგი ჭანმრთელი, უვნებელი და სალი — ერთ-ერთ უფროს მრჩეველს რომ ჰქონდა თვალი, — ამისი თავი მაქვს?"

მართლაც, შუაგულ მზეზე შეაჩერეს და, იმას რა, თანმხლებ მონებს უზარმაზარი საჩრდილობელი მიემარჯვებინათ, უვანშტა კი, რომელსაც თანამდებობის მიუხედავად უმონებოდ უყვარდა ხეტიალი, გრძნობდა, ეგვიპტურ მზეზე ტენი როგორ ულყადებოდა.

— ვინმე რაიმეს თუ ჩაიფიქრებს ჩვენს წინააღმდეგ, შვილო უვანშტა, — ასე წამოიწყო ერთ-ერთმა უფროსმა მრჩეველმა, იგივე დედიძემ, — ეგრევე ჩემთან დააბეზღე და მერე მე ვიცი ფრიალ.

— კარგი.

— ახალგაზრდების და ნორჩების დამლუბველიც იქნება მტარვალი იგი, ღარიბ-ღატაკებს გადაეკიდე, ქლიტე და ქლიტე, მონები მაინც ბლომად გვყავს სახელოვანი ფარაონის — დე, იყოს იგი ჭანმრთელი, უვნებელი და სალი — წყალობით. ღარიბები კი გაანადგურე, ფეხით გასრისე, რადგან მდიდრები არ ამბობდებიან, რა ძალა ადგათ, ღატაკები და გაღლეტილებია უვანშტავე, შვილოვ, საშიში.

— აბა რა.

— შენი ძალა შენსავე ოსტატურ გამონათქვამებში უნდა იყოს („ესეც თუ ამასაც მასწავლის და“, — გაიფიქრა უვანშტამ), და რადგან ენა, გეთაყვა, აღამიანთა შორის დამაჩერებელი ურთიერთობის საშუალებაა. დააბეზღე ის ვინც არ მოგწონს, ენა არ გაქვს თუ რა, შენი ენა შენივე მახვილად აქციოო უნდა, უთქვამთ ბრძენებსა.

— მაშ. „ეგ შენი ენა ყოფილიყოს წმინდანად შერაცხილი ნიანგის...“ — რაღაც აბლაუბდა გაიფიქრა უვანშტამ, თაკარა მზეზე ტენი უღულდა.

— აღამიანი უკვდავი როდია. აღამიანი მოკვდავიც არის. ეპ, ჩვეულებრივი აღამიანები კი არა, მაქვს ისეთი ვარაუდიც, რომ შეიძლება მეც კი დროებით ხანგრძლივად მივიძინო.

— აჰ, როგორ გეკადრებათ, აჰ.

— რა ვიცი, შვილო, ხანდახან კი გაიფიქრებ... იმას ვამბობდი, თუ ვინმესაგან საჩუქრებს იღებ და მომავალ გამორჩენებსაც ელი, იმას ნუ მოაკვლევინებ, რადგან შემოსავალი დაგაკლდება, ხოლო შემოსავალი — კარგიაო იგი ფრიალ.

— კარგი.

— და ჭანმრთელობასაც ძალიან უნდა უფრთხილდებოდე. მზეზე თავშიშველი ნუ დადგები ხოლმე. ცუდია.

— დიან.

— იცოდე, ქვრივებს არ გადაეკიდო, ნუ შეავიწროებ, ქალიშვილების მეტი რა ყრია.

— კი.

— ძლიერ ბევრნი არიან?

— კი.

— ერთს ვერ მიშოვნო? — ჩრდილიდან გამოვიდა და ისე ჩაეკითხა.

— კი.

— როდის მომიყვან, შენ გენაცვალე!

— რას? — შეერთა უვანშტა.

— არა, არაფერი, — თქვა მერე დედიძემ და ისევ ჩრდილში შევიდა. — წადი, უვანშტავე, კეთილად გვევლოს.

— ვეცდები.

„ეს უნდა იყოს ფარაონის — დე, იყოს იგი ჭანმრთელი, უვნებელი და ერთი იმისი პატრონი დედაც, — გაიფიქრა უვანშტამ მერე, — ერთ-ერთი უფროსი მრჩეველი?“

მთელი ეგვიპტე საქმეში იყო და ფუსფუსებდა. მიწათმოქმედნი და ხელოსნები, მონები, ვაზირნი, მუსიკოსები, მეომრები, მოქანდაკენი, დეკორატორნი, ქურუმები და მგალობლები, მოცეკვავენი, კენტ-ფარაონი... თავ-თავიანთი საქმე ჰქონდათ. სხვაფრივი ცხოვრებისაც ძაანა სწამდათ და ფარაონისთვის — რომლის დროსაც, დესპოტი ეძახე და, აქეთ მოდი, იქით წადი, ხელოვნება დიდად იყო განვითარებული — უზარმაზარ პირამიდას აგებდნენ, რადგან მისი მომავალი სიკვდილი კი არა, მხოლოდ გრძელი მიძინება სწამდათ, და ისეც თვლიდნენ, რომ სახლები და

სასახლეები — დროებითი თავშესაფარი იყო მხოლოდ, პირამიდა და აკლამები კი — მუდმივი საცხოვრისი.

უვანშპტა თავისი ქვეყნის შვილი იყო.

ეს ჩვენთვისაა ახლა ის ეგვიპტე ძველი, მაშინ კი უვანშპტას თვალწინ სასწაულებოდა თიხა და მინა, ქვა და აგური, ობსიდიანი, კირქვა, საღებავი და ძვირფასი თვლები, ლითონი, ტყავი, ხე, სპილოს ძვალი და ქაშანური... ხოლო ყველაზე შთამბეჭდავი მაინც პირამიდა იყო, ის ნაგებობა, რომელზედაც ითქვა: „ყოველივეს ეშინია ეამთასვლის, ეამთასვლას კი — პირამიდებისა“.

უვანშპტა ფარაონისთვის დიად, უზამზარ, მანამდე არნახულ პირამიდას აგებდა. დიდ, გორგზად თლილ ქვის გოლიათებს შესეოდნენ საცოდავი მონები, აუარება მოწყობილობით ოდნავლა თუ გადაადგილებდნენ, და უვანშპტას ხანდახან ისეც კი ეგონა, რომ ლოდად ლოდი — მისი ფარული საქმე იყო, ის ჭიუტად აღერლილი მონები კი — სიტყვები, იღვრებოდა ოფლი, აცხუნებდა მზე-ეგვიპტური, მზეე, დიდად უყვარდა აიშ უვანშპტას მაღალ და მაღალ, კუშტად დიდებულ პირამიდათა მზერა. და სიამაყით ებერებოდა სახე, ევსებოდა ტევადი სული. მაგრამ რა ექნა — სიტყვა მაინც უფრო ერჩია. პირამიდისკენ ზურგშექცეული, უხვად უხვ მოწყალებას, ამღვრეულ, სადღაც დანაწივითარ ნილოსს დასცქეროდა და, მის ღვთაებას, მოწყალე ჰაპის, ათრთოლებული მიმართავდა იგი, უვანშპტა: მოგუსალმები, ჰაპი, დედამიწიდან ამოსულო.

ჩამომდინარევე, რათა დაარწყულყო ეგვიპტე.

არსით სპეტაკო...

იგი, უვანშპტა, მიმართავდა თხევადი ღონით აღსავსე ნილოსს, დიად მარჩენალს:

თუ არ განიღვრები, სიცოცხლე წყდება და

ყველანი ვლატაკდებით...

ანდა, მზისაკენ ხელებაწვდილი, უხ-

ვად დანაფრქვევი შუქით ცრემლმომდგარი, შეყვარებული ლაღადტბდა... იგი, უვანშპტა: შენ დილაობით ამხთებ-მიწას, წყვდიადს განდევნი, სხივებს გვიგზავნი, და დედამიწა შენით ზეზე წამოიკრება, შენით ვცოცხლებით; სხეულს განვიბანთ, სამოსს მოვირგებთ. ხელები შენსკენ აღგვიწვდია, შენს ამობრძანებას ვადიდებთ, და ყოველივე კუთვნილ საქმიანობას შეუდგება; სუყველაფერი შენით იდგამს სულს... მარცვლეულთა ამომამზეურებელო, საქონელსაც შენგნით ამოზრდილი ბალახი აპურებს, ფრინველნი თავიანთ ჭაობზე ფრენენ, მათი ფრთხილი შენს გიზგიზა სულს ეთაყვანება, სათაყვანებელო; ნეტარებას გვეგვი — საქონელი კენებით ლაღობს, ჩიტები — ფრენით... და სალოცავთა მგალობლებიც ფერხითთ გიმღვრენ, უნეტარესო... ჩვენთვის ღვივდები, და ყოველივე სიცოცხლეს იძენს, რასაც დაჰყურებ — ეს ხომ შენ შექმენ დედამიწა მწველი სურვილით, ერთიანო!.. მზეე“.

მაგრამ თავის ციქქნა, უსარკმო ფიცრულში ყოფნა მზეს და ქვეყანას, და ამრეკლავ, ციან ნილოსს ბევრად ერჩია:

ჰაპირუსი რამ ეგულებოდა იქ, სუფთა, და გრილი. იქ იატაკი მიწისა იყო, ნედლი სოხანე, და კარის მიხურვისთანავე იმ დღისით-მზისით უკუნეთში აღმოჩენილი უვანშპტა ხის ღია ჭოშებს იქვე მიჰყრიდა. და პირველი, რასაც იგრძნობდა. ეს — მიწა იყო, დიდი მშობელი და შიშველი ფეხისგულებით იმედად გრძნობდა. იდგა და იდგა, დიდად-ზევეების მოლოდინში, მაგრამ სად იყო...

მერე კი ფრთხილად ანთებდა ციქქნა სინათლეს, და ჩია აღზე სამალავისკენ გაუბრბოდა თვალი, ალბათ იქ იყო მათიტტი. ჰაპირუსით შემოგრაგნილი... როგორც იყო და, გაბედავდა. იმ ნაცნობ ჭროლბანელში ფრთხილად, შემკრთალი უტრიალებდა. და ეჩვენებოდა იყო თუ რა, მაგრამ როგორც კი ამოესმოდა თანაც წყნარი და, მოუთმენელიც. შრიალისებრი ხმობა, ზედ სამა-

ლავთან იჩოქებდა, მიწას აკლიდა, ორივე ხელით ძალიან ფრთხილად ამოქონდა თავისი გრაგნილი, მერე სოხანზე მძიმედ ჭდებოდა, ეგვიპტურად მოირთხამდა ფეხებს, პაპირუსს მუხლიდან მუხლამდე გადაიშლიდა, ლერწამის ყალამს ჩააწობდა შავ საღებავში, და, გაქვავებული, ფაციცდებოდა.

უვანშტა იჭდა გამართული, მაგრამ თვალები დაეხარა, და პაპირუსის კიდეზე ფრთხილად დაედო მარჯვენა ხელი. უვანშტა იჭდა გასუსული, რადგან იმ დიად ტანჯვას — რის ნელი ცეცხლი — სულის დამდაღავს, აი აქ, ახლავ, თუკი განგება ინებებდა, უნდა შებზოდა, და იმ ნეტარ წამებას, სიტყვისმიერს, პაპირუსის უკიდევანო სიღრმეებიდან რომ უნდა ამოვლენთილიყო, მთელის არსებით უნდა შებზოდა — ქალს ვისმე გრძნეულს, მიატიტის, ამოვლოდა.

პირამიდასთან იდგა ფიცრული, და უვანშტამდე ბუნდოვნად, მაგრამ მაინც აღწევდა ლოდთათლის ყრუ ხმა, ტვირთის სიმძიმით გაწამებული მონების ქშენა, შოლტის ტლაშუნის მოკლედ საშიში, წერტილივით ხმა, და ეს ველური თანხმოვნები თვინიერად შინაურდებოდნენ უვანშტაში, რადგანაც მისი ახლანდელი ყოფა — მონისას ჰგავდა!

და ახლა უკვე თავდახრილი, ადელვებული სხვა სიტყვაა, თრთოლვის უვანშტა მუხლებზე გადაფენილ საოცრებას — შაქებარიც სხვა სიტყვაა — ამომწოვადი მზერით ჩაპყურებდა, მოლოდინის სუსხით იმოსებოდა, გადიოდა ეკლოვანი დრო, და, კი, როგორც იქნა! — თავდაპირველად, ჭერ მიატიტისი აღმოცენდა ბაგე, ნეტა რომელი ყოვლისშემძლის ხელ-სასწაულით გამოხაზული, ტუჩები ჰქონდა? — კოცნას და ამბორს ვინ დაექებდა, საიდუმლოსკენ ჩაღრმავებული, მკრთალჩრდილიანი, ბაგისეული ერთი კუთხიდან მთლად მეორემდე გადაგესვა ნეტავი თითი... უვანშტას გული რეჩხსა შვებოდა — ზედაპირისკენ მძიმედ ამო-

ტივტივებას იწყებდა აის გრძნეული მიატიტი, თავდაპირველად, ბაგისკენ, და, პაპირუსელი მაწანწალა და, ცილქალბატონი, ლამაზი არა — ჩალაც უფრო მეტ-მეტი იყო... საოცრებებად ამოდიოდა:

იმას ვერცხლომკედელის ნატიფი ხელით გამოძერწილი ყვრიმალევი ჰქონდა რომ? — სიმშვენიერით და სილამაზით ლამის მსხვერვედი, ისეთი თლილი ცხვირი ჰქონდა რომ? — ოდნავ გაფაციცებული, ფაქიზი ნესტოებით აღზევების მშვიდად შემსრუტი და, ისეთის ძნელის — ყოველივეთი ნებაშოსილი თავისუფლების გამომსუნთქავი, ეს მხოლოდ სხვისთვის, რადგან თავად — ეკ, დარდიანად გახლდათ თავად თავისუფალი, როგორღაც წყნარად ამაყი და მთლად წყნარსვე გლოვას შედგომილი, უვანშტას სევდით გაუსწორებდა ჰეე, ისეთ თვალებს?! თვალები ჰქონდა... თვალები ჰქონდა — გეყურა და შენთვის გეტირა, თვალები ასხდა: ტყის და ვარსკვლავთა, მთვარის და მიწის მარტილიანი წყლით შენაზავი, რომელ უდაბურ და იდუმალ წიაღთა შორის ჩასახული და უვანშტასა და მისთანანის დიდმოწყალებად წილხვედრი მერე, თვალები ჰქონდა — თან აწყვეტილი და თანაც რაღაც მკაცრად ლამაზი დიდებულებით საყრუანტელო, მაკქერაღლისთვის — გორგალგამჩხერი მთლად გამომშრალ, დაგვალველ ველში, და ამ უფსკერო ზესასწაულს მკაცრ თალად ედგა ზედა ქუთუთო, თვით საფეთქლამდე ჩაწელილი...

და, პაპირუსის რარიგ ტევადი და უდაბური წიაღიდან თანდათანობით სრულიად, მთელი სისავსით აღმოცენებული, ზედ პაპირუსზე ფეხისწყურებით შედგებოდა მიატიტი, გრძნეული ქალი, იმ თავის თვალებს ჩამოაპყრობდა: „უვანშტა, გიყვარვარ?“ თავს დაბლა ხრიდა: „ძლიერ მიყვარხარ, მიატიტი“.

„ნილოსზე მეტად?“ სუნთქვა ეკვროდა: „ნილოსზედაც და... სუველაფერზე, ძალიან მეტად“. დაფიქრებული, შემართავდა ხელს: „უვანშტა, რა ვარ?“ ახე-

დავდა, აპ: „ქვეყნად არსებულ სიღატაკითა ყოველსმომცველი, შესხვადასხვიე ქალბატონი“. უღიმოდნენ და, გალობასავით ჩამოესმოდა: „დააგააჯილდოებ...“, და ჩვენს უვანშპტას ჯერ ეგვიპტურად მიაშვერდა ორთავე გლუვ ხელს, მერ კი, წვდომად გადაქცეული, რალაც უცნაურ, მდორე ტრიალს შეუდგებოდა, უვანშპტას დაგვიტ ძალიან ძნელად შედიოდა იღუმალ ეშხში, მერე ნელინელ მოძრავდებოდა მთელი სხეული, მისი სხეულის ყოველი ციდა, სათნოდ მომრგვალო ნაკვთებიანი, უძრაობისას თითქოს ხმოვნებად იყო შეკრული, ხოლო ცეკვისას ხელთა თამამი მოძრაობით თანხმოვანების ჯგრო გამოჰყავდა, უცნაურ ცეკვას — სიტყვისმიერს, ცეკვავდა ქალი, მეუფის გოგო, რარიგ წერწეტი შეამავალი, მოქნილი იყო? — რაის წყალი და რისი ჰაერი, უღიადესის — სიტყვისა გახლდათ, და ეს უვანშპტა, რომელსაც რომ ძალიან სურდა, მთლად შექლენთოდა ქვეყნიერებას, გამოესახა სუყველაფერი, მინამდე დაფარული, ცასა და მიწას მოსდებოდა, ატორილალებოდა მზესა და მთვარეს, და სწორედ ამიტომ პაპირუსელ ქალს, მიატიტის, ახალთახალ და ღონიერ სიტყვებს ევედრებოდა, რადგან ძველები აღარ ჰყოფნიდა, და მიატიტიც დაუჭერებლად, ახლებურად ცეკვავდა მის წინ, რალაც გრეხილი მოძრაობებით თანხმოვნებს თავის სანდო წიაღში — იმხმოვნებიან დრეკად სხეულში ცეკვური ტანჯვით განიზავებდა, და მის ნაკვალევს გრძლად გადამლილი პაპირუსის ერთი კიდიდან მეორემდე შავ საღებავში ჩაწობილი ყაღვით დასდევდა იმისეული ჩვენი უვანშპტა, დახშულ სენაკშიც — ვარსკვლავთმარცხველი, რადგან რამდენი ენაც არსებობს ქვეყნად, აი იმდენიც — გალაქტიკაა, რამდენ-ეკ-უცნობვარსკვლავიანი, და აღმოჩენის მწველი ძინით შეპყრობილი ჩვენი უვანშპტა მიატიტის მოძრაობათა ვრცელი წყალობით ახლებურ ციმციმით სკვრეტდა და სკვრეტდა, შეედრებოდა ნეტავი რამე ამ ქალის ფერ-

ხით ფარულად ყოფნას? აპ, ვერაფერი, მაგრამ ერთხელაც მკაცრებით მოულოდნელად მშენებარე პირამიდის დასათვალიერებლად თვით ფარაონი მოვიდა, შვილებით, ვაზირებით, საჩრდილობლებითა და ფრთხილად მსუნთქავი ამალითურთ, სიცხით ისედაც ალივლივებული ჰაერი ღონიერად შეახანზარა უარება ბუკის გრძელმა ხმამ, უვანშპტამ ფიცრულის კუთხეში მიღო გრავნილი და სასწრაფოდ გამოვარდა ფარაონის შესახვედრად, არ ეკაშნიკა მის გვერდიგვერდ, არა — წვივდაგვერდ მომავალი წმინდანად შერაცხილი ნიანგის დანახვა, ფარაონმა კი დაუშთაერებელ პირამიდაში შესვლა ინება, მათვალიერა, და რომ გამოვიდნენ, უვანშპტამ უცებ თავისი ფიცრულის ადგილას ჩაქცეული, ანაკვერჩხლებული ფიცრების გროვა დაინახა, რადგან ფარაონის თვალს თურმე არ ეკადრებოდა ასეთი უღიმამომ სათავსის დანახვა, და იმ ნიანგის განკარგულებით თურმე ცეცხლს მისცეს, ხოლო მშენებლობით კმაყოფილმა ფარაონმა უვანშპტასადმი ზომიერი ქების ამსახველი სიტყვები რომ გამოთქვა და პასუხი ვერ მოისმინა, გაკვირვებული შეტრილდა და რას ხედავს — უვანშპტა რომელიღაცნაირ წაქცეულ მდგომარეობაშია, ფარაონის ბრძანებით, გულშეღონებული უვანშპტა ფარაონის სასახლეში სასწრაფოდ წაუღიათ, მაგრამ კარის მკურნალების დიდი მცდელობის მიუხედავად, გონს ვეღარ მოსულა და გარდაცვლილა.

\* \* \*

არა, უვანშპტას არ ეშინოდა ნელ ცეცხლზე დაწვის, ის, საცოდავი, მიატიტის დანაცრევამ მოკლა, და, უბედურმა, რა იცოდა რომ, „ხელანაწერები არ იწვიან“, ეს ერთმა დიდმა მექაღალდემ თქვა დიდი ხნის შემდეგ. თუ არა გჯერათ, ამის დასტურად ხელთ აღღევით „პეტეისე მესამის მონათხრობი“, გამოცემული ათას ცხრაას სამოცდათვრამეტ წელს „ხულოფესტენენაია ლიტერატურა“-ს მიერ, გადაშალეთ ორას მე-



ცხრამეტე გვერდზე, და იქა ნახავთ ხა-  
ხაპერასენების, რომელსაც მოფერებით  
და შინაურობაში უფანშტას ეძახდნენ,  
ფიქრებს:

„ოა იქნება რომ, ნეტავ განგებამ მა-  
პოვინიხოს ჭერაც უცნობი გამოთქმები,  
უცხო აზრები; აქამდე სხვისგნით ვერ-  
მიწვდენილი. ჭერ ვერნათქვამი და არ-  
სმენილი ახალი სიტყვები, ჩემამდე რომ  
არავის უხმარია, განსხვავებულნი იმათ-  
გან, წინაპრები რომ წარმოთქვამდნენ.  
მაშინ ჩემს შიგანს იმ ძველ სიტყვათაგან,  
წინაპრები რომ ხმარობდნენ, გან-  
ვითავისუფლებდი, რადგან ადრე ნათ-  
ქვამი -- ნათქვამია უკვე და ტყუილ-  
უბრალოდ ნუ მოვიწონებთ თავს წინა-  
პორბედთა აზრების განმეორებით.

რომ მათქმევინა რაღაც ისეთი, სხვამ  
რომ არ იცის, სხვათა ბაგედან ჭერაც  
აროდეს დაცდენილი. ჩემს გულისწა-  
დილს ავიხრულებდი. მე გიაზობდით  
ჩემს დიდ ტანჯვაზე და უმძიმესი ტვირ-  
თისაგან შევიმსუბუქებდი დაოსებულ  
ზურგს. გავეცლებოდი იმა ძველსა და  
მომაბეზრებელ სიტყვებს. გულზე ვაუ-  
ბად აბლაც რომ მაწევს“

აესე წერდა ზემორე ბევრგან ნახსე-  
ნები ძველი უფანშტა ოცდაცხრამეტი  
საუტუნის წინათ, ვკითხულობთ დღე-  
საც, იმისი დიდი რომელიღაცა ფარათ-  
ნი კი -- ვერ გამოდგა-უ მუდამ ჭანმრ-  
თელი, უვნებელი და სალი.

7.

ბავშვობისდროინდელ, სამსართუ-  
ლიანი სახლის მადლიან, ძველებურ  
ეზოში წიფელი იდგა ერთი, ხე... ვახა-  
ფხულობით, რაღაც ძალიან შეუმჩნე-  
ვლად ისხამდა ფოთოლს, წვიმაშიც ძაან  
უჭრად იდგა და, ზაფხულის ხვატსაც  
მშვიდად ითმენდა. შემოდგომობით  
წყნარად, თავისთვის იძარცვებოდა და  
ზამთარში ხომ, ვერც შეამჩნევდი, გა-  
რიყულიყო ისე... მაგრამ ვანოს მერე,  
და მერე სწორედ ეს ხე, ეზოსეული გე-  
ნტი წიფელი, სხვა ყველა მცენარეს ერ-  
ჩია; რაღაცნაირად, სანდო იყო, ყოველ-  
თვის მიენდობოდი.

პირველად მაშინ შეითვისა ეზოს წი-  
ფელი, იმ დღიდან შეუდგა, ეჭვითაა შლი-  
ნიდან რომ წავიდა, დედას მამამხედველს  
მთლად გათხოვილი იყო, სხვაზე; დეი-  
დალა შერჩა. ის მშვენიერი, ძველი თა-  
ობის ქალი იყო, მართლა მკურნალი,  
მართლა ექიმი, გაუთხოვარი და მა-  
ინც ყოველთვის დარბაისელი, მხო-  
ლოდ ვანოსთან ფაციცდებოდა შე-  
უმჩნევლად, რადგან უყვარდა მიტო-  
ვებულნი, მას შერჩენილი ბავშვი. გვერ-  
დით ცხოვრობდა და სქელი კედელი  
გამოანგრევინა მუშებს. დეიდას საცმით  
შემოსავალი ჰქონდა და ცხოვრებით,  
თითქოს არა უშვებდათ რა, ცხოვრობდ-  
ნენ, მაშაც ძალიან ეხმარებოდათ. მაგ-  
რამ რომელი დახმარება გააბათილებდა  
მიტოვებული ბავშვის ნადველს. დეი-  
დის ერიდებოდა და წყნარად, თავის-  
თვის დარდობდა, ხოლო ყოველი კვი-  
რაუქმის დილა ზეიმად ჰქონდა; მაშას  
კვირა დღით მობეზრებული სახლიდან  
გამოჰყავდა, ტირებსა და ატრაქციონებს  
მოატარებდა, და თავზე ხშირად ადებდა  
ხელს. მერე რესტორანში ბევრკერძი-  
ანდ სადილობდნენ. მაშამ უცნაური --  
თან დახვეწილი და თან გემრიელად სა-  
დილობა იცოდა. იმისი შადა ვანოსაც  
გადაედებოდა ხოლმე; კინო მოუნდებო-  
და, ცირკი თუ თეატრი, ან ქალაქგა-  
რეთ მაშინ ჭერ კიდევ იშვიათი მანქა-  
ნით გასეირნება, ყოველივემდე გზახსნი-  
ლი ედო, მაგრამ როდესაც შებინდებუ-  
ლზე მაშა ქიშკართან მიაცილებდა, ორი-  
ვე ლოყაზე მაგრად აკოცებდა, მხარზე  
მიადებდა ხელს, თბილად უბოძებდა და  
წავიდოდა, კრემლმოწოლილი ვანო ისე-  
ვე, როგორც მაშის წასვლის პირველ  
დღეს, ეზოს წიფელთან მიდიოდა. მაგ-  
რად შემოხვევდა ხელებს, გრილ, ხეშემ  
ქერქზე უნაცვლებდა ახლად ნაკოც  
ლოყებს, და რაღაც კაცურად ერთგუ-  
ლი, ვაჟაკურად ამტანი და გამამხნე-  
ვებელი რამ, უტყვი წიფლისგან გად-  
მოედებოდა ხოლმე; რვა წლისა იყო.

მაშა პირველად რომ წავიდა, ვანო  
იატაკზე დავარდა და ყავისფრად შე-  
ლებილ ფიცარს ჩაჰყვიროდა, გამწარე-

ბული იქნებოდა ხელ-ფეხს; მერე კი, მოფერება რომ დაუბირეს, სულ გადაირია, ფერებალა აკლდა... წამოვარდა და ეზოში გზააბნეული გაიქცა, და რაღაცას რომ დაეჭახა, გაავებულმა მოუღერა პატარა მუშტი, მაგრამ ხე შერჩა, კენტი წიფელი, თავისთვის მდგარი, და ვანომ ნელა დაუშვა ხელი, მერე კი, რაღაც მარტობის თანაგანცდა იყო თუ რა, წიფელს მთელი თავისი მცირე, მაგრამ გამწარებული ძალით ღონივრად ჩაეხუტა, თითქმის გატვინდა, მხოლოდღა წყნარად სლუქუნებდა, შემოჭარულ მეზობლებს კი დეიდამ უთხრა: „იდგეს, იტიროს... შინ წაბრძანდით“, ხოლო მომავალ შაპ აბას პირველს, სწორედ რვა წლისას, ნადირობისას გზა აებნა უდაბურ ტყეში, რადგან ელდანაცემმა ბედაურმა გაიტაცა. ტახტის მემკვიდრეებს ბალლობიდანვე აჩვევდნენ ჭირითსა და მშვილდ-ისრის ხმარებას, შუბის ტყორცისა და ხმლის მარჯვედ ქნევას, სანადიროდაც ხშირად დაჰყავდათ ხოლმე, რაღა თქმა უნდა გამოცდილი მონადირეები ეხვივნენ, მაგრამ ერთხელ, მოსალამოებულზე, ძაღლების შემწეობით ტყის სიღრმიდან ნადირთა გამოდევნას მთლად გატრუნულნი რომ ელოდნენ, ყველასათვის შეუშინებლად, ამხედრებული აბასისაკენ, დასავესვლად, მიმოკლანილი გზით დაძრული შხამით აღსავსე გველი — იირკოლა ცხენს უკანა ფეხზე რომ შემოეხვია, შიშით ზარდატეხილი, წამბდარი რაში ისე ღონივრად გავარდა საითყენდაც, შორს, რომ გონსმოსული, შეშფოთებითა და რისხვით თანაბრად აღვსილი მონადირენი რომ დაედევნენ, ვერას გახდნენ, რადგან ისედაც მარჯვე ბედაურს ახლა ძრწოლით გასამშაგებული ძალა მიაჭენებდა, ამით თუ სურდა, შეცოცებულ უბედურებას რომ გასკლოდა. იგი მიჰქროდა დიდრონთვალეზამბურცული, ლამებზე დუემომდგარი და უკანა ფეხზე — დაუნდობელი იირკოლითი, რომელსაც კუდი მიწაზე ეხლებოდა და, ამით გამწარებული, უფრო შემოგრაგვროდა ცხენს, აბასისაკენ აბობლებას ვერ

აბერებდა, ის კი, აბასი, ცხენს მიტმასნილი, ფაფარს თითებითა და კბილებითაც კი ჩაფრენოდა, ჯერ მხოლოდ ბავშვი, მომავალში კი დაუნდობლობითა და ვერაგობით, სისხლისღვრით დიდად სახელგანთქმული შაპი, ახლა ჯერ კიდევ ყოვლად უმწიკვლო — ბავშვობის სენი — იყო, და ცხენი სიბნელეში მძლავრად რომ აიყალყა, ტუჩებსა და თითებში ფაფრის ნაკუწებშერჩენილი აბასი რბილად დაეცა, სიამით ეგდო ხავსზე, აცახცახებულ სულს ითქვამდა, და ნედლ თქარათქურს სწრაფად იწოვდა და ითავისებდა შორეული ტყე, ეს — განწირული შორიშორდებოდა ცხენი, რომელსაც, ბოლოს და ბოლოს, სადღაც დავარდნილს, ფეხიდან პარკით აღოღებული იირკოლა შიშველ, უბასო ზურგს გაანჩხლებული მოუთვალეიერებდა და სწორედ ზურგში ჩასობდა შხამით შეფერილ, ყვითლად თეთრ კბილებს, აქეთ კი, საშინელებას გადაფენილ ხავსზე, ისე სიამით მიგდებულყო ნორჩი აბასი, თითქოს სადღაცას, განსაცხრომელში იძირებოდა. და რაღა თითქოს! — მართლაცდა მრუმე ჰაობზე იყო, და ხავსგადაკრული მისი წებოვანი შიგანი ცუდად მომწვანო, ავად ყვითლური ციმციმით აიქ ითრედა, სადაც ლორწოა და სიბნელეა, და წურბელები!..

და შიშით ასხმარტალებული, ხავსგაბზარული დაუნდობლობის მიერ შესაწოვად გამეტებული ბავშვი მომწვანოდ ლბილი მარწუხებიდან თავის დაღწევას ფუქად ლამობდა, სადღაც ჩაღმისკენ ეფლობოდა წვრილი მაჭები, ძვირფას წულათაგან ერთ-ერთი ხავსს ქვემოთ ჩარჩა, ხმაწართმეული, ველარც ყვიროდა, მწარედ ხაოდა, და წურბელები უკვე აპკვროდნენ, მჭიდროდ შეზრდილნი, ძრწოლვით შეგრილებულ სისხლს მღორე სიხარბით ითავისებდნენ, და ლორწოდქეულ გონებასაც რაღაც სასტიკი ჰყლაპავსულში გაუდიოდა, ეს — უკმეზი შიშის მტკიცე, ძალუმი ხელი რკინის თითებით ტყინს უტყულებდა და, საცა იყო, მთლიანად უნდა მი-



ნებებოდა ზინზლიან გულში ღრმად ჩამკრავს, ჭაობს, მაგრამ უცნაურ იირკოლას მსგავსს, ხავსქვეშ გატრუნულს, დაკრუნჩხული თითებით გადააწყდა და, იმ ლორწოვანში, იმ მყარს რასმე, იმედით ჩაებლაუჭა, და შორიახლო მდგარი ხისკენ ძლივს წაითრია გადასარჩენი სხეული, ხელები ნდობით მოუნაცვლა, ეს — ფესვი იყო; ჭაობის პირას წიფელი იდგა მორჩილად ერთი, ხე, სწორედ ამ ფესვით ისრუტავდა ჩამყაყუბულ სითხეს და მერე კი ტანჯვით გასავლელი, სუფთა, ხისმიერი შიგანით სწმენდდა და სწმენდდა, და ასე აწვდიდა წყალს, მაცოცხლებელს, შეურაცხველ ფოთლებსა და წიწიბოს, რაღაც ძნელი და იღუპალი ხდებოდა ხეშეში ქერკით შემორკალულ მის ნატიფ ტანში, და მის დაკლანჯილ, ერთგულ ფესვთაგან ერთ-ერთს, ღონიერს, მორჩილად სანდოს, დიდის იმედით მიუყვებოდა სიბინძურით გალიბული ყმაწვილი, აბასი, და, დიად მიწაზე რომ ამოფოფხდა, ძლიერ იცოდა, იმ ხის წყალობა რომ იყო მისი გადარჩენა და, ბარბაცით მიუახლოვდა, ლორწოიანი, წურბლებიანი, გრილ, უხეშ ტანზე შემოეხვია. აბასი იდგა, ჩახუტებული მიწის ნაღდ პირმშოს, ლოყით მიკრული გადამრჩენელს ძალუმად ისე, ჯერ უცოდველი სისხლი სდიოდა, და იმ ტლანქ ქერკზე მაგრად ჰკოცნიდა მერე და მერე, ტუჩდაცხვირ, ნიკაბგადაყვლეფილი, შემდეგ კი, ისე გახვევებულს, თითქო იმ წიფელს შეზრდოდა უნდა, რაღაც მეტი სწაღდა და, მიხვდა, მიხვდა: მიწის აუწყავ სიკეთით გრძობდა ცალი შიშველი ფეხისგულით, და მეორიდანაც შიშველი ტერფით ჩაიცილა საფირონებით მოკედლილი წულა, და ასე იდგა, მიწის უებრო მადლთა შემწოვი და მის უტყვე, ცოცხალ პირმშოს ჩახუტებული მადლიერად ისე, რომ, რომ იპოვნეს მაშხლიანებმა, არც მიუხედავს, იმ თავის მდიდრულ სასახლეში დაბრუნება აღარცა სურდა.

მაგრამ თანდათან, წლიდან წლამდე, მოგეხსენებათ, ოქრო, ვერცხლი და ძვირფასი თვლები, რამე...

8.

მაგრამ მიაი ერთხელ დიდი ხნით გამადაიკარგა.

გადაკარგვამდე კი, უთხრა:

— მე აღარ მინდა.

— რა არ გინდა.

— რა და შენობა.

ვანო ლაიბნა:

— რა შენობა...

— შენი რომ ვიყო, აღარ მინდა.

და გადაიკარგა.

ამ ვანოს სული — თანხმოვნებით ორკეცდებოდა, თავად არც იცოდა, ისე, რაღვან ეს ვანო, უნებურად, ბუნებისა იყო, ხოლო ბუნების მკვეთრ გამოვლენებს, იქნებოდა ეს ქუხილი, წვიმა, ხეების შრიალი, ქარი, წყალთა ხმა, რომელი ერთი — ამეტყველებულ სულად. თანხმოვნები ედგა. მაგრამ უმთავრესა მანც რომ არ შეიძლებოდა, კარგად იცოდა, თავიდან მხოლოდ შემფოთებული, ყოფილი მფლობელის ულაპაზობით, გულს იკეთებდა: „სად წავა, მოვა...“

მაგრამ მიაი, მოციქული, ჯერ ვერსად ჩანდა.

რა უცნაური სახელი ჰქონდა, ერთ თანხმოვანზე — სამი ხმოვანი, და უიშისოდ შეუძლებელი იყო მშრალ ბგერათა განზაგება, მაგრამ არ ჩანდა. და ძველ ერთობებს, ბატიფეხურს, გულდაწყვეტილად დასცქეროდა გაუსუსურებული ვანო, და თავს იმხნეებდა, რომ ქვეყნად არსებულ ხილთაგან დეფისი ერთი დიდად აღმსრულებლურია. ხოლო ტირეს კი — ნუღარ იკითხავთ, რისა და რისი დაკავშირება აღარ შეეძლო, რა სანდო იყო... ან, თუნდაც ისეთი ვრცელი თავისუფლების მომნიჭებელი მრავალწერტილი — საცა კი გინდა, მიდი, იარე, წადი...

მაგრამ მიაი, ფორიაქა მაწესრიგებელი, ჯერ ვერსად ჩანდა და, მერე, ვანოს დიდად რომ გაუძნელდა უიმისობა, მონატრებული, სულ თვალწინ ედგა, ოღონდ უტყვი, უძრავი, აღარ იცოდა რა ეღონა და, უბედური, გამწარებული, კედელს მხოლოდ იმიტომ არ ახლიდა



თავს, კედელსაც მაიას ბუხდოვანი ხატით რამ აჩნდა; და შევბად, ძალამოდ სად და სად არ შეხვედრილ, თავის მაიას ჭიუტად, რისხვით იხსენებდა და, თუკი მართლა წარმოიდგენდა, ძალისძალათი თუკი ოდნავ შეაშშუშნებდა, მყისვე უღებებოდა მპატიებლური, დამთბობი გულო:

მაშინ ეს ვანო, ძალიან ადრე, დიდი ხნის წინათ, მთლად თანხმოვანებისა იყო — ტყავით შემოსილს, მონადირედ მოვლენილს ქვეყნად, შუბი ჰყავდა ფრინველად, ხელნაჯახი ეპყრა, და იმ ძველი ქვის ხანაში ყოველ ნაბიჯზე ხიფათი რომ ელოდა, ევ არაფერი — მღვიმეში ერთი ისეთი ძნელი ქალი ჰყავდა, დამბნევი და გამხარებელი, მესხედასხვიე, და თან, ეხ, ოხ, უჰ, ძალიან უცხო, რადგან მთლიანად — თეძოიანა, მკერდიანა, და გლუვი მხრებით — ნაზი, ნატიფი ხმოვნებისა იყო, და მონადირის თანხმოვნებით შეკირულ სულს ამოდ ავსებდა. და, გამამწარებელიც ისე? — ტყუტყუდ იცოდა ვადაკარგვა, ოღონდ საშიში შუადღიდან, როცა მსხვილი გველებიც სანადიროდ ამობობდებოდნენ, და სხვა, სქელწვივა დედაკაცები დიდ, შიშველ მკერდზე ხეთა ნაყოფებმიხუტებულნი რომ ბრუნდებოდნენ, ის, რალაცნაირად კუთვნილად ნებიერი, იმდროინდელი, მღვიმის მაია, მინავლულ ცეცხლთან, ნაკვერჩხლების პირას წამოადებოდა და, აააამთქნარებდა, ოღონდ, ლამაზად — გრძელ თითებს ბაგეზე მსუბუქად იკაეუნებდა და, ისე, მერე გრძლად გაშლილთმება თავს დაადებდა და, კოხტად, თამამად შედიოდა დაბურულ ტყეში... მონადირე კი საღამო ხანს ბრუნდებოდა ვადაქანცული, დაკაწრული, და მღვიმისწინა შემრეც აღმართს სულ თანხმოვანთა მწარე ქშენით ამოივლოდა, რადგანაც მხარზე ნანადირევი, მძიმე რამ ხორცი, ელო, და, დაკუნთულ მხართა მძლავრი შერხევით განრისხებული ჩამოანარცხებდა გამოქვაბულში ტყიურ, ძნელ ნადავლს, განრისხებული, რადგან ის ქალი, იმდროინდელი, მღვიმის მაია, არსად ჩან-

და და, გამოქვაბულის გახიერ ხელრბლზე გამობრუნებული დიდ-მომადირე, რალაც ნანატრი, საოცნებო კუთვნილების ვერდამნახავი, რაკი სიტყვები ჭერ ვერ იცოდა, შებლაოდა ტყეს, და რადგან ბლავილი უნებურ ხმოვნად იწვლებოდა, ტყიდან მალამოდ გამოდიოდა კენარი ქალი, ძნელი მაია. ის მოდიოდა ლალი, არხენი, და ქვის ხანისათვის ყოვლად შეუფერებელი რამ, უსარგებლო მცენარეები — ყვავილები კოხტად მოჰქონდა, და მონადირეს თანდათანობით რბილად ეპობოდა რისხვით მოკუ მული ბაგე... მაგრამ ხანდახან, გზად თუკი თავსმა მოუსწრებდა, გამობოდა როომ — წვიმით დამძიმებული, ახტუნავებული თმა შავი ცეცხლივით უგვიგინებდა, შემცივნებული, ნაღდი ცეცხლისკენ ისწრაფოდა იმდროინდელი ქალი, მაია, აღმართს ღიმილით ამოირბენდა, და, გალუმპული, ხელეგაშლილი, კოცონთან ისე გახევედებოდა, ვითომ სულაც არ იყო კისრისტეხით ნარბენი იმ დელგმაში, ოღონდაც ძაან ასდიოდა სიფრიფანა ორთქლი... მაგრამ ხანდახან ძაგმაგებდა; სახეაღეწილს, მღვიმის ცივ კუნჭულში გარიყულსაც არ ასვენებდა წვიმით ნაშობი მხურვალება, და მონადირე, ვინც არ იცოდა ლაპარაკი, მაგრად იკრავდა თანხმოვნების ღრჯუ სხეულში და, აქეთ თბებოდა, ხმოვნებით რბილად იელინებოდა, და რა წამებით დასცდებოდა ალბათ, როდესმე, ის ერთი სიტყვა, თავდაპირველი, ვერანაირად დასაფიწყი, აიქ, მღვიმეში დაბადებული, მაინც რა იყო ნეტავ ასეთი, ეგება: „აღუუ...“ და, წვალებისგან განთავისუფლებულს, მადლიერს ისე, განზავებული თანხმოვნები შვებით უთრთოდა, თავის ნეტარ ქალს, მშრალ ბგერათა მწკრთნელს, აიშმაიას, ვადაფარულს, მადლობის ნიშნად რალაც-რალაცებს დაბუტბუტებდა, იგი კი, მაინც ქალი, ქალური წესით დამძიმებული, მღვიმიდან აღარ გადიოდა მერე და მერე, და, რალაც სათნოდ დამორცხვებული, ყველაზე დიდი მოლოდინით დიდ-მომლოდინე, ცეცხლთან იჭდა და,

ნედლ რტოებს წნავდა, და მერე, ტანჯვით შემსუბუქებულს, მონადირისთვის ამო სიტყვა ჩვილი ბავშვივით, როგორც მღვიმის სადა მარიაშს აისე ნაზად ეკავა ხელში...

მაგრამ ეს მიაი, მთავარი, ახლანდელი, ჯერ ვერსად ჩანდა და, იმის როგორმე წარმოსაჩენად, დახმარებისთვის ყოფილთაგან სუყველაზე ადვილს გადასწვდა — ცრულ რომანტიკულს, ასე, საუკუნენახევრის წინათ... მაშინ ამ ვანოს ეან ერქვა და, თუმც სარკეებიან დარბაზებში მიაიგრეტს დიდად ჰყვარობდა, მაშინდელი მიაიგრეტ, სუნამო-უხვად-ნაპურები, ფაშფაშ-შრიალა კაბებიანი, ბეჭდებიან-მედალიონიანი, ნუ ეწყინებოდა და, ცო-ოტათი მოსულელო იყო: აბა, თავად განსაქეთ, ისეთი ლამაზი თმისა პატრონს, ისეთი უწნოდ ფერფლისფერი ძალიან მაღალი პარიკი წამოეკოსებინა თავზე, რომ... ეანს კი უყვარდა, აპ-ჰუჰ, უყვარდა, აბა, რა ექნა ვაჟ-რომანტიკულს, ცრუ-რომანტიკულად რომანტიკულივე უყვარდა ძალი, მაშინ ბალადაც კი შეითხზა მწველი იმით ამბავზე:

„არა, ეს კრაკოვიაკი სხვას შევკპირდიო“, — თქვა და მარათ ეანს ცელქად დაქრა მხარზე (ვაჟი მუხლებზე იდგა), „ასივე მეზვეწებოდაო გრაფი ჰენრიკო“, — ელურტულეზდა წვრილ ხმაზე, აპ, ის რომანტიზში...

კაბა — ზომ ეცვა რომანტიკული, და ქოლგაც, აპ, რომანტიკულივე ჰქონდა, და რომანტიკულივე ეხურა ქუდი, ვარდგაჩრილი, ის ეან კი, მტვერი ფერხთა მისთა, მისი აჩრდილი, მიაიგრეტ! — გვედრებოდათ კრაკოვიაკს, თქვენ კი ეპოლეტებიანს, ჩინმენდლებიანს — შეკპირებოდათ ჰენრიკოს...

ეანს — გული ჰქონდა გაღიაეებული, გრაფ ჰენრიკოს — დილები ამაყად დაპრიალებული, ნეტა რომელი აჯობებდა?

მიაიგრეტ! თქვენი სიყვარულით ეან გადააბრუნებდა პირველყოფილ კლდეთ, ველარ მოითმინა და, უარზედ, თმაში გტაცათ ხელი და, ფერფლისფერი

პარიკი-ლ შეპჩრა ხელთ, და იმ აბზრეზულ, დიდებული ფერიდან, თქვენი თმისა რომ ამოიცნო, თქვენი საკუთარი, თქვენი აღმოგაჩნდათ, მართლაც-და საარაკო, რალა ჯანდაბად გკნებავდათ პარიკი, გრაფმა ჰენრიკომ კი ისროლა ხელთათმანი...

მეორე დილით ეანს და ჰენრიკოს გადაუთვალეს ოციოდ ნაბიჯი, რომანტიკულად... მზეზე ბრჭყვიალებდა დუელიანტ ჰენრიკოს ეპოლეთი, მზეზევე ბრჭყვიალებდა აგრეთვე ეანის პისტოლეთი, ესროლეს ერთურთს...

ეანის ცხელმა ტყვიამ კინაღამ გააგორა მისივე სეკუნდანტი — სწორედ მის ფეხებთან ასხიბა ცხელმა ტყვიამ ხრეში, გრაფმა ჰენრიკომ კი ეანის ძალიან თავს ზემოთ, ძალიან შორს, ტყეში, ჩიტი ჩამოაგდო ხიდან, ფანდი — იყო დიდი ვერაფერიშვილი, უნებურად მოხდა, და დუელი კოხტა დამთავრდა ასე, გადაჩრჩენ ორვე... და ეანისვე სეკუნდანტი. დამეულნი სიზმარნი ეანის, საშინელნი, არ ახდა... დიდი რომანტიკული დუელი გახლდათ.

ეან კი იმავ საღამოს ასე სჩოდა: „იმავ საღამოს კი ისე ჩამიარე, მიაიგრეტ! — საღამ-რევერანსიც კი არ მოგიცია“, მათ კი, თავზეხელალებულთ, აქებდა მთელი მხარე — სრულიად პროვინცია, ყველას პირს ეკერა მათი სახელი — ეანის და ჰენრიკოს... გაისმოდა ქება პირდაპირიც და ქარაგმული, ეანმა და ჰენრიკომ კი შეჰსვეს შამპანური, აქაფებული — რომანტიკულ ყაიდაზე...

მიაიგრეტ!, შენ კი — ერც-ჰერცოგოსას წახვალ. —

მათმა დუელმა აღგამაღლა ერც-ჰერცოგოს თვალში, გაგხადა უფრო დიდებული, უფრო შნოიანი, ასე დამთავრდა ეანის სიყვარული, მიაიგრეტ-ერც-ჰერცოგ-ჰენრიკოიანი... აბა? —

და მორჩა.

კი, კი, ამ ვანოს სულ სასაცილოდ ჰქონდა საქმე...

9.

სიცილი კი არა, სული ეწვოდა, ეფ-  
ლითებოდა მსუსხავი შანთით, რადგან  
მეუფემ ვრცელი ზურგი რომ შეაქცია,  
ეგ კიდევ ვითომ არაფერი, ყველაზე  
მეტად ის აწამებდა, შუამავალი არა  
ჩანდა, მეუფესთან მისაახლებლად იმის  
მოციქულს ფეხებში ეჩინვით კი არა,  
გადარჩენის მავედრებელივით უნდა ჩა-  
ვარდნოდა, მაინც რა იყო ეს ტკივილი,  
უმათო, თანხმონებთან ცეცხლში ნა-  
შობი; სად იყო ნეტავ ის გაზავება, მა-  
იასმიერი, და თუმცა თავს იმით იმხნე-  
ვებდა რომ, „მუდამ არსებობს გამოსა-  
ვალი“, არა, არა, ვერა სჭეროდა რაიმე  
წამლის, რადგან ავარგარებულ შანთს  
უიმედობა შიგ სულში სჩხელეტდა, და  
ტენისა და გულს შორის, ყელში, უკ-  
მეხი გორგალი გასჩხეროდა, და რო-  
გორ უწყინრად ეჩვენებოდა გამოთქმა  
„ადგილს ველარ პოვლობდა“, — ად-  
გილს კი არა, თავად ჰაერს ვერ პოუ-  
ლობდა, ეხუთებოდა ნაჭიჯგნი სული,  
ვეება ლოდი რამ აწვა სხეულზე, ის-  
რისებოდა, ებლავლა? — არა, ვერ უშ-  
ველიდა, ეტირა? — არა, თვალტრემ-  
ლიანთ ახლოსაც კი არ იკარებდა მისი  
მეუფე, ცხვირ-პირში მაგრად წაეშინა?  
— ფუჰ, თუმცაღა შვებას იპოვნიდა, ეს  
შვება იყო სწორედ, ასე ძალიან რომ  
აწამებდა, რადგან შაჰ აბასს, კარგი  
შვილის მკვლელს, ვანოს შეწვევით რა-  
ღაცა შვება, შვებისმავარი რაღაცით  
მაინც უნდა ეგრძნო, მაგრამ რითი, რით,  
ვერა ხედებოდა, ვერ ჩაეძია ბნელი სუ-  
ლის ამყაყებულ კუნჭულებს, რადგან  
მეუფე აღარსად ჩანდა; ვერც იყვირებ-  
და უბრალოდ რომ: „ბოროტება ცუ-  
დიია, სიკეთე კი — კარგი“, ამას მე-  
უფის შთამბეჭდავი, თავზედამდები ხე-  
ლი უნდოდა, მაგრამ სად იყო... თან, ეს  
ქალაქი, ვითომ ძალიან ცოცხლად მო-  
ძრავი, ვითომ ძალიან დამუხტული, და  
სინამდვილეში რარიგ ბლანტი, ზოგი  
ხელობის კაცისათვის როგორი მწკლა-  
რტი და გაყინული, მანქანების გამო-  
ნაბილქვით მოწამლული, მდინარეშერ-  
ყვნილი, შეკრეკილგაზონებიანი და გე-

რივით საცოდავებება, ყოველნაირი  
მუხრუქის ხმით გაელენდნენ ჩვენს ქა-  
ლაქი, ყალბად დაგვიღიეს და ფეხებზე  
ყველგან — მხოლოდ ასფალტი, თით-  
ქოს დალუქულ ჩვენ ხვედრ მიწაზე  
სულთამხუთავად გადაფარებული, და  
თავისი წილი ბედნიერებისათვის სადაც  
რომ უნდა ყოფილიყო, აი ეს ვანო ფე-  
ხისგულებით, კი, ფეხისგულებით მიხ-  
ვდა — აქოშინებული, მაღალ, ტყისპი-  
რა სოფელში იდგა, ძლივს ააღწია იქ,  
და განრისხებამდე უკვირდა, აქამდე  
როგორ ვერ მოისაზრა ეს: რადგან მათა  
სადაც გადაკარგულში იყო, რაღა თქმა  
უნდა თვითონაც უნდა გადაკარგული-  
ყო სადაც, და ამ სოფლისკენ გამოუ-  
წია კი არა, სულმოუთქმელად აარბენი-  
ნა გულმა, თუმც, ეს ადგილი სულაც  
არ იყო გადაკარგული — წილხვედრი  
იყო, იქ ალაგ-ალაგ იდო თოვლი, ღამის  
ჰაერი, მთვარის წყალობით მაინც კამ-  
კამა, საღი იყო და, იწიწვნებოდა, სო-  
ფელი იყო? — ხის და აგურის სახლე-  
ბიანი, და თუმც სუყველა რბილად ბო-  
ლავდა, რაღაცა ნაღდი, გაუქვარტლავი  
სინამდვილით მოსილი ვანო გზაჯვარე-  
დინზე შემდგარიყო, მერე ადგილზე ნე-  
ლა ბრუნავდა თავისი ქალის მოლოდინ-  
ში, ნეტა საიდან ებოძებოდა, ოთხი გზა  
იყო: მის წინ და უკან — ასფალტიანი,  
ერთი — დაღმართში ჩაიღოდა, იქ  
ბლომიად იდო რატომღაც თოვლი, და  
კიდევ ერთი — ბილიკი მიცოცავდა  
მთაზე შეფენილ ტყეში, თვალი ააყოლა  
და, გაკვირებული მიაჩერდა მთის ლა-  
მის წვერთან მოციაგე რაღაც სინათლეს,  
ნეტა იქ რას რა აციაგებდა, ნეტავ რა  
უნდა ყოფილიყო, ალბათ ვარსკვლავი  
ეგონებოდა მთის კენწეროზე ოდნავ  
ქვემოთ რომ არ ეციაგა... დაბნეულოც  
კი, მიჩერებოდა, მაგრამ ფეხისხმა მო-  
ესმა და, სწრაფად შეტრიალდა: ვიღა-  
ცა ქალი ახლოვდებოდა, მისი მაიას სი-  
მალისა, მისივე იერის, თითქოს... გაე-  
ქანა და, მაგრამ ქალმა შეშინებულმა,  
ცალმხარაწეულმა აუარა, სახტად დაგ-  
ვირჩა ვანო, გააყოლა თვალი... მერე  
ციაგე გაახსენდა, ისევ ახედა, შემობ-

რუნდა... და, ვანოსაკენ შემრეც აღმართზე ამოდირდა რაღაცა შავი, ფართო, მალალი, მაიას სულაც არა ჰგავდა, მაგრამ ისეთი რეჩხი უყო თვალზე მიმხვედრმა — გულმა, ვანო დაღმართში სწრაფად დაეშვა და ფეხი რომ დაუსხლტა მოყინულ თოვლზე და წაქცევას ძლივას გადაურჩა, მერე ძალიან ფრთხილად ჩადიოდა, ყოველი ნაბიჯი ნეკნებზე აწევებოდა, და, იქიდანაც ნელინელ, მიიმედ, მაგრამ ჭიუტად ამომავალს, შეაკებრდა და, თანდათანობით როცა უფრო გამოარჩია, შეცბუნებისგან, კიდევ გახევდა — ვიღაცა დაღლილი რწვევით ამოდირდა თოვლზე, ნაბდინი და ფაფახში წარბებზემალული, რაღაცა სქელი ყელსაბურცი ზედ თვალებამდე შემოეხვია, ყაჩაღსა ჰგავდა, ღამეც იყო, კი, და კიდევ კარგი, თვალეზი მაინც რომ მოუჩანდა და თვალეზში კიდევ ისეთი შექი? — უღიმოდა, აჰ — მაია იყო!

— ვერ მიცან, ბიჭო?

ხმა თან უცხო, თან ნაცნობიც, ჰქონდა, ოღონდ ბაგეზე აფარებული ყელსაბურციდან უფრო სქლად, მიიმედ მოჟონავდა და, ეჭვით შეათვალიერა, ის კი თამამად შესცქეროდა, უთხრა:

— დავიღალევი, მოდი...

მივიდა, ნაბდინ ზურგზე შემოხვია ცალი ხელი, მერე ცოტათი დაიხარა და, რომ გაიმართა, ხელეზზე ჰყავდა. ის იყო, მაგრამ:

— ეს რა ჩაგვიცვამს, რა გახურია...

— აღარ მოგწონვარ?

ისეთის დიდი გულდათუთქულობით ჰკითხა, ნაღდად ემასხრებოდა. მაგრამ ეს ვანო გამოჰყერილი იყო კრავივით, ალაღად უთხრა:

— როგორ არა... კი.

— და... — მთლად უარესი: რაღაც ჰქვითინისწინა შეირია გახედნილ ხმაში, — და არც გიყვარვარ?

— კიი!.. როგორ არა.

— მაშინ ჭერ გზაზე ამიყვანე.

— სად გზაზე...

— მაღლა.

მიიმედ აიძრა — თუმცა მაია ჰყავდა ხელთით, აღმართი მაინც აღმართია...

ყელსაბურციდან კვლავ მოგუდული, ცოტათი უცხო ხმა მოისმოდა...  
ბლა რაღა, გზაში:

— შენა, რა გქვიან? სულ დამავიწყდა...

ამჟამად მიხვდა, — ემასხრებოდნენ. და ვითომ აჰყვა:

— მეე? — რამაზი.

— უი ჰო, ვანო.

ვინ აჯობებდა... რა შვილი იყო?

აი ეს ვანო აღმართში მწარედ აღიოდა, ის კი, მაია, მის ხელეზზე უღარდელად მოკალათებული, ექაქანებოდა:

— მართლა, რამაზზე გამახსენდა, პოვეტი არ გამოხვიდე, იცოდე, ბიჭო. რა კირად გინდა, რითმა ისეთი საშიშია?!

— შეტყუება იცის. შენ დიდი ჰქვიანი ბიჭი ხაარ და, — ემასხრებოდა, ემასხრებოდა! — სიფრთხილის თადარიგი კარგა უნდა დაიჭირო, ის რამაზი კი აი იმიტომ გამახსენდა, ერთი პოეტი შეაცდინა. გინდა გითხრაა, როგორ?

— როგო...

— როგორ და, ვანო, ერთმა პოეტმა საზოგადოებაში აღნიშნა რომ, რ-ზე სახელი იწყება ბევრი, და ჩამოთვლებით აავსო ქვევარი, ჩამოჰყვა ერთხანს, ბოლოს კი შეცდა. ხომ არ დაიღალე?

— არაჰხ...

— აი, ასე თქვა: რ-ზე რამდენი სახელია, კაცო?! — რიჩარდი, როსტომი, რაჟდენი, რამზესი, რაფიელი, რომანი, როსტეგანი, რამაზი, ეე, რამაზი, რამაზი, ჰო, რამაზი, თამაზი, თადეოზი, თანდილა... და გაჰყვა. გაიგევი?

— კი...

— აიი, ასე ჩამოთვალა და, საიდან სად გავიდა ყმაწვილი, ხედავ? ალბათ რითმამ თუ შეაცდინა, რა ძალა ადგა ჩამოთვლის ნეტავ, ხედავ?

— კიი...

— ხედავ თუ გესმის...

— მესმის, ჰუხ... მესმის.

— ცოტათი ხომ არ დაიღალევი?

რა მოსულელო სიტყვებს ამბობდა... — არაჰ.

— იცოდე, ბიჭო, შენთვის კარგი მიწა და იმიტომ ვამბობ — პოვეტი აღარ

გამოხვიდე, იცოდე, რითმებს არ გადასყვე, არ აედევნო, ძაან ძნელია. აქ არა გყავარ? — ასე ადვილი...

ადვილი იყო, როგორ არა, კი... მეტი რომ აღარ შეიძლებოდა. და ასფალტი თუ მოენატრებოდა, აღარ ეგონა; გახარებულმა, ფეხი რომ შედგა ფართო გზაზე, მოელოდა რომ, ქალი ჩამოსმას სთხოვდა, მაგრამ მაიამ უთხრა:

— ცოტათი ტყეში შემოყვანე, რაა... ვაი-ვაგლახით, შევიდა იქაც...

— ახლა, ჩამომსვი.

ძლივს ჩამოსვა და, თოვლზე ნაბღიანად დასმულს, ღონემიხილი, კინალამ თავზე გადაემხო... ძლივს გაიმართა.

— ახლა, იქ მიდი.

მკაზე სიმკაცრე შერეოდა მაიას ხმაში.

— სად... იქა... სადა...

სულს ძლივს ითქვამდა.

— იმასთან...

— რომელ... იმასთან...

ქალი წამოდგა; თვალეზი მუქად უღვიოდა, ნაბღიდან მძიმედ გამოჰყო ხელი, თავისი ბიჭი შეაბრუნა და, მხარში უბიძგა:

— იმ ხესთან მიდი. —

წიფელი იყო.

წიფელი იყო, მორჩილად და ღონივრად მდგარი, ხე. ძლივს მილასლასდა, და რადგან წაქცევას ემუდარებოდა მძიმე სხეული, თუმც უფოთლებოს, თუმცა უცხოს, ხელები მაგრად შემოხეია და, ჩახუტებული, მერე და მერე მაღლიერებით გრძნობდა, რომ აი ეს ხეც რაღაც ნაცნობი, და მეტიც უფრო, მშობლიურებით წიფელი იყო, ნეტა ხეთა სულებმაც თუ იცოდნენ გადასახლება, რა უნდოდა აქ იმა წიფელს, ეზოში ღვთისნიერად რომ ედგა; გადაღლილი და დამწვიდებული, უცხოდ ნახა ალერსს, გაყუჩებულს და, ყუჩად გადმომდებს, იკლენთდა ვანო, წიფელი იყო, ამ შუა ზამთარში უფოთლებო, მაგრამ ცოტახნით რომ ახედა, ვანოთი შემთბარს, თითქოს ფოთლებიც გამოსხმოდა, ისევე მაიად შემცივებული ლო-

ყა, რისი წყალობა იყო ნეტაც ასეთი დიდი, ვრცელი სიკეთე და უცხე, მიხვდა — მიწით გაზრდილი თავად, მიწისვე მაღლით ამოსულ უცოდველ პირმშოს, მიმღებ ხეს, წიფელს, მიწის ალერსით ჩახუტვოდა და იმისგანაც მიწისავე ალერსს იღებდა, მაინც რა იყო აი ეს მიწა, ადამიანთა და თავად ბუნების ერთგული, სანდო, უძლეველი კარიატიდი, ეს მისით იყო წყალი, ჰაერი, და სიყვარულიც, თუ ალაგ-ალაგ არსებობდა, იმისით იყო, გაწიშვლებული ფეხისგულებით იღგა დამზრალ და სათნო მიწაზე ვანო, როდის და როგორ გაიხადა ფეხსაცმელები და წინდები, აღარც იცოდა, და ამ ზამთრის ეამს მიწის ფარულ, ჩაკარგულ სითბოს — კი, მაინც გრძნობდა, და თავის დიდ და უმთავრეს საფიქრს, აქ, ახლა მიხვდა: რომ მიწა იყო თავად პროზის ვრცელი მეუფე, სუყველგან გყავდა, ოღონდაც ზოგან — ასფალტითა და მსგავსი ოხრობით გადაფარული, და მაინც უნდა მოგეძებნა და ფეხისგულებით ასე, ზამთარშიც უნდა გეგრძნო, რომ ნაფიქრი და სატანჯველი ამ წიფელივით სანდოდ უნდა ამოგეზარდა, და მიხვდა, მიხვდა: მოხუცი შაპი, სადა ტანსაცმლით მოსილი, ვერაგი, გულქვა და გაიძვერა, მონანიებით დაღობის ეამს აიი, ასე, სწორედ ასე მივიდოდა წიფელთან, ხესთან, და ძვირფას ნოხებზე სიარულით მიწა-დიდმშობელ-დავიწყებული. გაწიშვლებული ფეხისგულებით შეუდგებოდა და, როგორც შორეულ ბავშვობისას, ისე ვედრებით, გადასარჩენად შემოხვევდა სისხლიან ხელებს მის პირმშოს, წიფელს, მაღლიან ხეს, და მაიასადმი პირთამდე სავსე მაღლიერებით აღვსილი ვანო შემობრუნდა და, თავისი ქალისკენ მოუთმენლად, ხარბად გასწია, იმას კი ნაბადი ფართოდ გაეშალა, ფაფახი განზე მიეგდო და, იმ შუა ზამთარში, აქ, ტყის პირას, მხარ-თეძოზე იწვა... ყელსაბურცი კი მოეღედა და, ვანო შემცბარი დაჩერებოდა:

— შენ... მაიკო ხარ?

— მააშ, მკითხავი.

წამოდგა ზეზე, თვალში შეხედა:

— აქი გითხარ რომ, ყველგან შეგხვდები.

დაბნეული და შეყვარებულიც მიჩერებოდა, რადგან ეს ქალი, მკითხავი მაიკო, ქოხიან-ნაბდიანი, შეხვედრილთაგან, ყველაზე მეტად მისიანი იყო.

თვალეში შავად უბზინავდა, ხელი ჩასჭიდა:

— აიი, ესა, — მეორე ხელით წრე შემოხაზა, ქვეყნიერებას თუ გულისხმობდა, რას გაუგებდი, ბნელ-ბნელი იყო, — რათ გიყვარს, ივანე.

— აბა მე რავი...

გაეღიმა და:

— ოოო, ეგრე, იმახე რავი...

მერეღა, ჰკითხა:

— ხვდები, ივანე, ასე დიდი ხნით რად დაგეყარგე?

ხვდებოდა, ღუძდა.

— ბოლო ხანებში ცოტა ზედმეტად ლალი გამიხზი, და მიგატოვე, უბედური რომ ყოფილიყავ, რადგან ბედნიერსა და გახარებულ კაცს... მოკლედ, ივანე, კჳუთი იქნები? — შენი ვიქნე-

ბი, ბიკო, — და, დაეკითხა: — შაჰ აბას პირველთან, ვითომ დიდთან, წაგიყვანო, გინდა?

— ეუჰ! ძალიან.

— მაშინ, ამიყვა.

ალარც ახსოვდა წელანდელი არაქათ-გაცლა, აიყვანა და, ღონით აღვსილმა, იმედიანმა, ჰკითხა:

— საით წავიდეთ... სად წავიყვანო...

ხელეგზე ძნელი რამ ქალი ჰყავდა, რალაც შავ-ბნელად ძაან ლამაზი მკითხავი ქალი, ძნელი მაიკო, რალაცა ეჭვით ამოსცქეროდა ხელში ამყვანს და, ამ ივანემაც, გაუმეორა:

— სად წავიყვანო?

— ეგონა თუ, იმ ფართო გზისკენ, ქალაქისაკენ კოხტად ჩამავალ დაღმართზე მიაწიწნებდა, მაგრამ მაიკომ, მის კისერზე ცალმკლავშემოხვეულმა, მეორე ხელის წვეტ-წვეტიანი თითები იმ მაღალი მთის კენწეროსთან მოციავე სინათლისაკენ გაიშვირა და, უთხრა:

— აიი, იქა.

## ქალა იუვასი

წელს სრულდება ასი წელი გამოჩენილი უნგრელი პოეტის, მეოცე საუკუნის უნგრული პოეზიის ერთ-ერთი საუკეთესო წარმომადგენლის ძელა იუპასის დაბადებიდან უნგრული პოეზიის კლასიკოსის ენდრე ადის იდეური მემკვიდრე, თავის თანამედროვე თანამოკალმეებთან: მიჰაი ბაბიჩთან და დეკო კოსტოლანთან ერთად ერთგულად იცავდა უნგრული პოეზიის ტრადიციებს. მას მარად აღელვებდა ქვეყნისა და ხალხის ცხოვრებისეული თუ სულიერი პრობლემები და დაუღალავად უმღეროდა თავისი ხალხის შრომას, უნგრეთის მშვენიერ ბუნებას. წარმოგიდგინთ ძელა იუპასის ჩამოდენიან ლექსს ციკლიდან ანასადში. ძელა იუპასის „ანას ციკლი“ სამართლიანად იცავებს ერთ-ერთ გამოჩენილ ადგილს უნგრულ ლირიკაში. ქართულად ძელა იუპასის ლექსები გამოქვეყნებულია მეოცე საუკუნის უნგრული პოეზიის კრებულში.

## როგორი იყო

როგორი იყო, განა მახსოვს, ის ჩალისფერი? მაგრამ მახსოვს, რომ ჩალისფერი არის მინდვრები, როს თავთუხები თავს დახრიან ზაფხულის ხეატში და მე ის ფერი გამახსენებს ანას თმების ფერს.

მისი თვლები, განა მახსოვს, ცისფერი ფერი? მაგრამ, როდესაც სექტემბრის თვის მოთენთილ დილით, შემოდგომის ცა ლაქვარდისფრად გაცისკროვნდება, მე ის ცისფერი გამახსენებს ანას თვალთა ფერს.

როგორი იყო, განა მახსოვს, მისი ხმის ქნარი? მაგრამ მისში მინდორს კვნესა რომ ამოხდება, მომეჩვენება: ანას ტკბილი ხმა მიხმობს ისევე გაზაფხულიდან, იმ შორეულ გაზაფხულიდან.

## მარადი ანა

წლები მოდიან, ილევიან, აჰა, მოაკლდი ჩემს მოგონებებს და გაფერქრთალდა გულის სიღრმეში შენი სახე და წაიშალა შენი მხრების ნაზი ოვალი,



მიხმო შენმა ხმამ, მაგრამ, ვაი, ვერ წამოგყევი  
ჩვენი ცხოვრების გაუვალი ტყის ბილიკებით.  
დღეს უკვე აღარ მალეღვებს: „ანა“,  
დღეს აღარ ვუკრთი შენს ნათელ მზერას,  
უკვე ვიცი, რომ მრავალთაგან ერთი იყავი,  
რომ სიჭაბუკე — სიბეცეა, მაგრამ, ო, მინც  
არ დაიჯერო, სულო, თითქოს ამო იყო,  
და სულ მთლად გაპქრა, წაიშალა — არ დაიჯერო!  
შენ ჩემთანა ხარ — დაუდევრად ნასროლ მზერაში  
თუ დაბნეულად ნათქვამ სიტყვაში,  
უმისამართოდ წამოსროლილ მისალმებაში  
და იმ წერილში, წაკითხვა რომ არ უწერია.  
ჩემს გზასაცდენილ ცხოვრებაში  
სამარადისოდ შენ ცოცხლობ, ამენ!

### ანა

დრომოკმულ ნაღველს მივსტიროდი ისევ და ისევ,  
სალამოს ბინდმა ჩემს ოთანში დაისადგურა,  
მე მის ჯადოსნურ, მორევივით მღვრიე თვალებში  
მოქანცული დღის ძველი სევდა ნათლად ვიხილე.  
კლავიშები თუ ქვითინებენ ასე სალამოს,  
ბალბა წითელი, ფანჯრის მინას აფარებული,  
ისევე, როგორც სევდა ჩემი ობლად მავალი,  
სიყვარული და თანაგრძნობა რომ შეეწყვილა.  
მაშინ კი ანამ დახუჭა თვალი.  
მაშინ ტკივილი სილამაზედ იცვალა უცებ,  
და ბედმაც თითქოს შეარბილა თავისი ხელი  
და ვით ნანატრი მშვენიერი ხატება დილის,  
სალამოს ბინდში სასოება ამოიწვერა,  
მაგრამ, ვაი რომ იმედს მიღმა დარჩა ის ჩემთვის!

### გარდაცვლილი შეყვარებული საფლავის ძვაზე

ანა მოკვდა და ანა მიწას მე მივაბარე...  
სათნო, ლამაზი და სპეტაკი, ვითარცა თოვლი,  
მხოლოდღა ცოცხლობს მოგონებათ ნათელ მორევში —  
ყველაფერი ზომ გვრევაღია და წარმავალი.  
ცრემლი არ მაქვს და ვერ ვივლი, ვიცი ძაძებით,  
თუმც ანა მოკვდა, ანა მიწას მე მივაბარე!

თუმცა ჩვენი გზა უკვდავია, ზოგიერთ ბილიკს  
სულელები ჩვენი ვერასოდეს დაადგებიან,





მარად ყვაველით გადაჰენტილ ჯადოსნურ ხეთა  
 მე და შენ მხოლოდ პაწაწინა ტოტები გვერგო,  
 ჯადოსნურ ბაღს კი ჭვითინით თუ შემოვივლიდით...  
 ო, ანა მოკვდა, ანა მიწას მე მივაბარე!

ნუ შეტყვი ნურას მის შესახებ, ნურცა ღრუბლები,  
 ნურცა გაზაფხული მომიყვება მე ანას ამბავს,  
 ზაფხულის ტყეებს არ შეშურდეთ კურთხევა მისი,  
 მე მოგონებამ თოვლის მძიმე ჭურჭში გამხვია.  
 სათნო, ლამაზი, სისბეტაკით მოსილი ჩემთვის,  
 ო, ანა მოკვდა, ანა მიწას მე მივაბარე.

### ანას გახსენება

შემოდგომა!

სადა ხარ ანა? კოცნა შენი მე მავიწყდება.  
 ტკივილნარევი მე რად მერგო ეს ყრუ წუთები  
 და სევდიანი შემოდგომა, მთელემარე ვარდნო!

ვემთხვევი შენს სულს.

სადა ხარ ანა? ცრემლი შენი მე მავიწყდება —  
 წარსული ცრემლი, მარად შენგან მივიწყებული,  
 მე კი იმ ცრემლებს ვმადლი შენს სულს, ვკოცნი, ვადმერთებ!

შენი ხილვა მსურს.

სადა ხარ ანა? კვალი შენი საით ვიპოვნო?  
 დავბრუნდე შენთან? მაგრამ, ვაი, რომ მეშინია,  
 მთლად არ წამლეკოთ, მშვენიერო მოგონებებო!

უნგრულიდან თარგმნა მანანა ხალაჩიშ

# ორი თვალი

რომანი

იმ საღამოს მე მარტოდმარტო ვიჯექი ოღის აივანზე და ყუმის გორაკისაკენ ვიციკირებოდი. ერთი ავთანდილი იყო, ერთი ტარიელი, ერთი ფრიდონი; მკაფიოდ კი არ ვიცი, რომელი მათგანი იყო ავთანდილი, ან კიდეც ფრიდონი; მაგრამ ასე მეგონა, ყუმის გორაკისაკენ რომ გავიხედავდი, იქ სამი მაღალი ცაცხვი იდგა და ქროდა ნიავი დღენიადაგ, და საცა არ უნდა წამეკეთხა ის წიგნი. ეს სურათი მეჩვენებოდა მაინც, გორაკზე დაჩნდებოდა ის სამი ცაცხვი და გრძელდებოდა ამბავი, შორს კი ტყიანი კალთა ჩანს, მდინარის გაღმა მინდვრებს იქით. ტყეა შეჩქვიფული ერთ ალაგას, უფრო მოშორებით კიდეც ტყეა ბნელი, და კიდეც ხუთიოდე ვერსის მოშორებით ტყეა ისევ; ის ტყეები დანაწილებულ ჭარს მაგონებდა მაშინ, ჭარის ნაწილები ერთმანეთისაკენ მიდიოდნენ, ერთმანეთს უერთდებოდნენ, და მერე კიდეცა უნდა წასულეყვნენ ერთად, სხვა ჭარებთან საომრად, რა თქმა უნდა. მაგრამ ხანდახან ის სამი, სხვადასხვა ალაგას შეჩქვიფული ტყიანი ადგილი, მოჭიშპე რაზმებს მაგონებდნენ. ისინი წელა ჩამოდიოდნენ ფერღზე, შუბები შემართული ჰქონდათ, მოიწყვდ-

ნენ წინ და საცაა უნდა შეებოდნენ ერთმანეთს კიდეც...

ამ წუთსა მახსენდება, თუ როგორ ჩამოვიღე სხვენიდან სერჯი მაკალათიას წიგნი; ახლა ვამბობ, სერჯი მაკალათიას წიგნი-მეთქი, თორემ მაშინ ისიც კი დაუჭერებელი იყო ჩემთვის, რომ ამა თუ იმ წიგნს ავტორი ჰყავდა. მე ავედი ოღის სხვენზე, იქ კიბე გვქონდა მიღგმული, იმ დილით, ალბათ, ვილკას დასკირდა ის კიბე; ოღა-სახლში ჩემს გარდა არავინ არ იყო. მახსოვს სხვენიდან ჩამოტანილი საზამთრო მსხალი. მრგვალი და მოყვითალო, მახსოვს სურნელი მისი, უტებელი იმ მსხალს და შურწურით გამოუვიდოდა წვენი, ტბილი და სასიამო. ხოლო ვიდრე არ დავერეფდი, ვიდრე კარგა ხანს არ შევიწახვედი, მახსოვს, ის საზამთრო მსხალი არაფრადაც არ ვარგოდა, მაგარი იყო და უგემური, კბილს რომ მოგტეხდა, ყელზე რომ დაგადგებოდა. ისეთი, ახლა კი დაგუნდავებული იყო. მაქრიანი და წყლიანი, — ის მსხალი მომინდებოდა მაშინ, აქ სიფრთხილე და გულისყურიანობა გამართებს. — კერზე აკრული ფიკარი თბელია და შეიძლება ჩატყდეს; სხვენი აქნვეულში მსხალია მიყრილი, იქამდე კიდეცა ხუთი-ექვსი ნაბიჯი, მაგრამ, სანამ იქ მივიდოდი, მე ვნახე უფერულ უდაში ჩასმული წიგნი.

ავიღე ის წიგნი, ავიღე, მტვერი მოვაცილე. „სამეგრელოს ისტორია“, ეწერა ზედ, ძველი წიგნი ჩანდა, დრო-ჟამისაგან გაცვეთილი, ფერშეცვლილი, ფურცელშეყვითლებული, და სადაც გადავშალე ის წიგნი, იქ იდო სწორედ ის ფოთოლი, ჩვენი წყლიანი მსხლისა, ჰაწია, სიფრიფანა და გალუული, ფოთოლი არც ეთქმოდა თითქო, მარტოოდენ სულიდა დარჩენილიყო მისი. ჩინელი ოსტატის წერილი ფუნჯით გამოყვანილ ნახატს მოჰგავდა ის, დიდი გულისყურითა და საქმის ცოდნით შესრულებულს, ნაქარგევით იყო, ოდნავად დაჩნეული წიგნის ფურცელზე და საკმაო იყო შეცხებოდი მას, ნაქარგი დაიშლებოდა, გაქრებოდა მტვერებით, ხელში ჩამადნებოდა, ისევე დავხურე წიგნი და გულისფანქვალით ჩამოვედი ძირს; სვი. მო ბაბუამ, როგორც ეთქვი, კითხვა არ იყო. არც ლუცა ბებიას ჰქონდა წაკითხული ის წიგნი და არც ალექ ბიძიას; ვინ იჭდა, ნეტა, ჩვენი წყლიანი მსხლის ჩრდილში, იმ წაჩხულ ზაფხულს, როცა ის ფოთოლი ჩამოვარდა ხიდან? ის ვიღაცა წიგნს კითხულობდა მაშინ, ნელმა ნიაგმა ჩამოაგდო ფოთოლი, ან შეიძლება სულაც იმ ალაგას დავარდნილიყო ის ფოთოლი მაშინ, სადაც წიგნი იყო გადაშლილი, წამკითხველი მაშინ რალაცას გაიფიქრებდა, იმ ფოთოლს თითებით მისწვდა იქამდე, სადაც გვერდები ერთდებოდა და მერე დახურავდა წიგნს, რამდენი ხანი იყო მას აქეთ გასული... ვინ იყო ის? იმ კაცზე არაფერს ამბობდნენ, არ იხსენიებდნენ მას და აბა, მე საიდან მეცოდინებოდა მისი ვინაობა, ომი დაწყებული არ იქნებოდა, რა თქმა უნდა, კოჩია ბიძია და გეტა ბიძია ხომ ომიდან არ მობრუნებულან, და ომში წასვლამდე თუ აიღებდა იმ წიგნს რომელიმე მათგანი; მაგრამ. სალამო ხანს, ყველაფერი ნათელი გახდა. ლუცა ბებიას თქმით. გეტა ბიძიას მოჰყოლია (ომში წასვლამდე, რა თქმა უნდა), ერთხელ, ვიღაც ქალაქელი ამხანაგი, იმ ქაბუცს სჭერია ის წიგნი, ხელში, ლუცა ბებია სადილს აშა-

ღებდა, კარგი ამინდი ყოფილა, ის ქაბუცი ჩამომჯდარა მსხლს, ჩრდილში და კითხულობდა თურმე იმ წიგნს, მერე დამთვრალან სამივენი, გეტა ბიძია, კოჩია ბიძია, და ის უცხო ყმაწვილი, დღე-ღღე ომში უწევდათ წასვლა, თურმე დაიწყებია ის წიგნი სტუმარს, მთელი ღამე, მსხლის ძირას, სკამზე იდო თურმე ის წიგნი, მეორე დღით უნახავს ბაბუა სვიმოს, ალექ ბიძისთვის უთქვამს, სხვენზე აიტანეო, ბოში, და ამითვე მორჩენილა იმ წიგნის ამბავი, ის ქაბუცი მეტად არ გამოჩენილა ყუმში; მგონი, კოჩიაზე და გეტაზე ადრე გაუწყვევიათ ომში და ის წიგნიც სამუდამოდ დარჩენილა ჩვენთან.

სერგი მაკალათიას „სამეგრელოს ისტორია“ მაშინ მე არ წამიკითხავს; ჯერ ერთი და, რას გავუგებდი. კაცმა რომ თქვას, მაინცდამაინც; მეორეც, იმ წიგნის ფურცლებიდან, სურათებიდან, და თვითონ უდიდან, რალაცაიჩი სიბნელე მოდიოდა, წიგნს ფურცლები გაუკითხუბული ჰქონდა. სუნიც კი ასდიოდა თითქო, სიძველისაგან. ოდის სხვენიც ხომ ბნელია, მაგრამ მთელი ჩვენი სამეგრელოც ასეთი არ იყო განა? წიგნიდან გარდმომავალი მოწყენა. ალბათ, სამეგრელოს ლანდშაფტიდან მოდიოდა; ამას კი ჩვეულებრივ, გამოუსვლელ ჭირ-ვარამში მცხოვრები გლეხ-კაცობის ბედ-იღბალი განსაზღვრავდა. წიგნი თავისას ამბობდა. სვიმო ბაბუას კი, ვიცი, მოწიწება ექნებოდა სტუმრისადმი, ჩვენსაა რომ ის წიგნი დარჩა, შევენახავო, ფიქრობდა, და ამიტომაც უთხრა ალბათ ალექ ბიძიას, სხვენზე აიტანეო ეს წიგნი. ბოში.

მე რომ უზოვარ და ჩრდილში ვკითხულობ წიგნს, — სვიმო ბაბუა ამ დროს ეხუზოდა. რალაცას უჩიოკიტებს ჩვეულებრივ, სინათლიანი ამინდია ცისკვეშეთში. მზე დაბარჩხალებს მიწას, სიწყნარეა, მზე თავისას აყეთებს, სვიმო ბაბუა თავისას, იქ ყანა მწიფდება. აქ — ჰატარა ურჩივით ნაკელი შეაქვს ვენახში სვიმო ბაბუთას. ლუცა ბებია ჭარკვლის მახლობლად ფუსფუსება. ან ჰაწია ბოს.

ტანშია. იქ დაფარფატებს კვლებს შორის, სარეველას აცლის ბოსტინელს, ალე ბიძია ეზოს მომდგარ ტყეშია წასული, იქიდან მოდის ხანდახან ნაჯახის წყვეტილი ხმა. მე ვზივარ ჩვენი წყლიანი მსხლის ჩრდილში და ვკითხულობ წიგნს. რას ვკითხულობდი მაშინ, არ მახსოვს, — მახსოვს, წიგნი მქონდა გადაშლილი და სვიმო ბაბუას ნაკელი შექმონდა ვენახში. რა ვიყავი მე მაშინ სვიმო ბაბუასთვის, ვინ ვიყავი-მეთქი, ამის თქმა მინდა, მან ხომ წიგნი არ იყოფა, და რას ფიქრობდა ჩემზე, რას გაიფიქრებდა, მე რომ გვერდით ჩამივლიდა. საესე ურიკით ვენახისაყენ მიმავალი?!. ჩამივლიდა სვიმო ბაბუა საესე ურიკით, ნაკელს ვენახში დაყრიდა, გადმოაპირქვავებდა იქ და ისევ მობრუნდებოდი უკან. ისევე ჩამივლიდა გვერდით, მე გაუნძრევლად ვიჭდებოდი იმ ალაგას, სადაც ვიჭექი, წიგნში შექნებოდა თავი ჩარგული; ხმაძალა წაიკითხეო, დაიბახებდა ლუცა ბებია ბოსტინიდან, თავს ხომ არ იტყუებო, ამას გულისხმობდა. სვიმო ბაბუა კი არაფერს იტყოდა, ჩამივლიდა და ჩამომივლიდა ისევ ურიკით. ხან საესე ურიკით, ხან ცარიელთ. თავს წამოვწევდი წიგნიდან ფრთხილად. მსხლის გარშემო დაფენილი ჩრდილი კლებულობდა, მზე მაღლა იწევდა, ჩრდილი პატარავდებოდა, ხოლო როცა ჩრდილი იმ გრძელი სკამის ბოლოს მოაწევდა, სადაც მე ვიჭექი და ვკითხულობდი, ლუცა ბებია ბოსტინიდან გადმოვიდოდა და იწყებოდა სადილის სამზადისი, სვიმო ბაბუა კი ჩვეულად დაატარებდა იმ ურიკას ყანიდან — ვენახში, ვენახიდან — ყანაში; გაუსკდაო ბოლანას ტვინი, იტყოდა სვიმო ბაბუა, მე ვზურავდი წიგნს და მეტად არ ვკიდებდი ხელს. მაგრამ საღამო ხანს, ნამდვილი გამოცდა მეწყებოდა. ჩვენი ოდის აივანზე ვზივართ ყველანი; დამდებდა თანდათან, გაბუ ბიძია ჩვენთან სტუმრად ან კიდევ სხვა ვინმე, რა მნიშვნელობა აქვს, მე დახურული მაქვს წიგნი და ვყვები იმას, რაც დღეს შევისწავლე, დღეს წაიკითხე, ან სულაც განვილი

გაკვეთილს ვყვები, ვინ რას მიმიხედებ? მაინცდამაინც. ბნელი რომე მტრუღლებზე — სინათლე მცირდება და ჩრმუტ-განწყნადეს, აწი წიგნში ვერ ჩაიხედავ, ვერაფერს დაინახავ. „სინჯარაში რომ წყალი ჩავასხათ, ჰაერი ამოიტუმბება და მის ადგილს წყალი დაიკაებს“ — მახსოვს, თუ რა გულმოდგინედ და გაკვირვებით უსმენდა სვიმო ბაბუა ამ უბრალო ფილოსოფიას. ლუცა ბებია, ხანდახან, როცა მე შევხანდებოდი, — აი, პატენი, ხომ ხედავო, ეტყოდა სვიმო ბაბუას, შენ რომ ლერიების მოსაგროვებლად აგზავნიდიო, ხომ ხედავ, არ იცისო გაკვეთილი ბალანამ. სვიმო ბაბუა დამნაშავესავით მიჩუმდებოდა ამ სიტყვებზე, გაილურსებოდა, ისე დაიჭერდა თავს, თითქოსდა ის სიტყვები არც კი გაეგონოს, — ასე თუ ფიქრობდა, ალბათ, ბავშვი ლერიებზე არ უნდა გამეგზავნაო, მაგრამ ალე ბიძია, ყველასაგან განსხვავებულად შექცეოდა. ისე კი, სიმართლე რომ ითქვას, ალე ბიძიას ნაკლებად აინტერესებდა, თუ რას ვაკეთებდი მე; მისგან, ერთი სიტყვით, ყოველთვის თავისუფალი ვიყავი. — არც არაფერს დამევალებდა, არც დამიბახებდა, ესა და ეს მინდაო, ესა და ეს მომიტანეო, ძროხა გამოუშვიო ბაქიდან, ლორებს კარი ჩაუკეტეო, ფინახარში ჩალა ჩაყარეო; არ მეტყოდა, ხერხი გამიწიეო, მივიღოდა და თვითონვე მოჰკიდებდა ხელს, მარტო ცოდვილობდა, ვხედავდი, და მე არ მეძახდა, მე კი მივდიოდი, რა თქმა უნდა, თუკი ამას დავინახავდი; ცხადია, მივიდოდი და მოვეჭიდებოდი იმ ხერხის მეორე ბოლოს, ორ-სამჯერ დავიყვანდი ძირამდე ხერხს, ახლა კი წადიო, მეტყოდა, გაკვეთილები მოამზადეო, ლუცა ბებია იმ დაგინახოსო; სვიმო ბაბუას კი, გვერდით რომ ვედექი, ეს ახარებდა; მახსოვს, ყანიდან მობრუნებულები — როგორ ვუსხედვართ ტაბაკს. დღეს ჩვენთან ფილუ დარანდიაა, გვებმარებოდა ფილუ დარანდია მარგვლაში და ჩვენთანაც წამოვიდა, მზე რომ გადაიხარა საონდლეშიოდა; „ონდლურს ხომ არ უდგასო ალე ახლა“, იხუმრა ფი-

ლუ დარანდიამ, იმ ხანად ჩვენ დიდი ონდლური გვედგა წინ. ტაბაკის გარშემო ვისხედით მთელი სახლელი და შევექცეოდით ღოშსა და ყველს, თავი და თავი კი, იმ გვარისა არ იყოს ან მეტსახელისა. რაც ამკუთხელებს აქვთ მიბმული, — თავი და თავი საკმელი მაინც ლობიო იყო, ღვინოც იქვე, ტაბაკთან გვიდგას და ვსადილობთ ამრიგად. უმცროსი ვარ და ვასხამ მე ღვინოს. რანაირი მტკიცე ამინდი იყო თითქოსდა, რანაირად ცხელოდა და ტყარცალეზდა სახსარი სიერცისა, წურწურით ჩამოგვდიოდა ოფლი მესადილეთ, „ჭამასაც შრომა უნდაო, ბაბაია“, ამბობდა სვიმო ბაბუა, ბული და ხვატი იდგა მთელი დღე, და მოულოდნელიც ის იყო სწორედ, რომ უცებ გაიავდრა, შიისის დასაწყისი კი იდგა მაშინ, და ტექვა-ქუხილიც ვის გააკვირვებდა, მაგრამ რალაცნაირად უცებ ჩამოწვა სიბნელე, უცებ ჩამობნელდა ცა, არ გადაიღებსო, ესა თქვა მხოლოდ ბაბუა სვიმომ, და მეტი არაფერი, არც ერთი სიტყვა არ მაგონდება მეტად, მაგრამ რომ დაიგრგვინა და ჩამობნელდა ცა, იქამდე იცოცხლე, რას არ ყვებოდნენ, რას — არა, რა არ მოგონენ, და საით არ მიდიოდნენ, სად არ იყვნენ და სად არ აპირებდნენ კიდევ გასეირნებას, მაგრამ დაიგრგვინა და ჩამობნელდა კიდევაც ცა, და რა უეცრად გაკმინდეს მაშინ ხმა, რა უეცრად მოეშენენ ყველანი, და განა ვაცი მარტო, და მარტო ისინი, ვინც იმ დღეს ტაბაკს უსხდნენ, — აგე, ჩვენი მარჩენალიც მოადგა ჭიშკარს, მოტყუვდა ბეჩავი, როგორც ჩანს, ბნელდებაო, თუ გაიფიქრა, ამ აზრმა თუ გაუფაჩუნა თავში, წამოვიდა და მოადგა ჭიშკარს ნაშუადღევზე, მაგრამ მე ეს მაინც ნაკლებად მაკვირვებდა, ვინემ მესადილეთა გაჩუმება და გარინდება, როგორ დაეკარგათ ენა, როგორ წაერთვათ და გაუთავდათ სათქმელი და სალაპარაკო, ან იჩენება უნდოდათ კიდევ ეთქვათ რამე, ხმას ვერ იღებდნენ მაინც, ძალას კი არ ატანდნენ თავს, რაიმეს ვიტყვი-თო, ბუნებრივად ხდებოდა ყველაფერი,

ძალდაუტანებლად და ჩაუჩუქვლად, ოღონდ რალაცის ბრალს ვიყენებთ გაჩუმება. ამას მე თვითონვე მიგზვდი მაშინ, მიგზვდი და გავიფიქრე, გააზრებით კი არ გამოიზრია, რა თქმა უნდა, მიზეზი ამისა, მაგრამ ხომ იმ დღიდან დამამახსოვრდა ეს სუოათი, ეს განწყობა ხომ იმ გაავტრებდიან მოდის მაინც, იმ დღეს რომ დაგვატყდა უცებ, და ვხედავ მე იმ ძროხასავით შეტბუნებულ ხალხს, გაყუჩებულ და ენაჩავადნილ მესადილეებს, სვიმო ბაბუასა და ფილუ დარანდიას, ალუ ბიძიასა და ნუნუ ბიცილას, და ბებიაჩემს, გასისმარებულად მდგარს ჯარჯვლის კართან, ხელში რალაცა უჭირავს, — მოდიოდა, ალბათ, ტაბაკთან, რალაცა მიგვაკლდებოდა და ის მოჭმონდა ალბათ, მაგრამ გაჩერდა ანაზღად გზაზე, და მიეყრდნო ჯარჯვალს, უხმოდ და უაზროდ, სოფლის გარე იდგა თითქო, სოფლის იქით, სურათში იყო თითქო, მრუქედ გამეღვენებულ, მჭრქალ სურათში, და იდგა ჩვენს მთავარ ჭიშკართან ჩვენი მარჩენალი ძროხა, ზურგმობუზული და აფხორილი, და სევდიანი თვალებით მომზირალი ჩვენსკენ. ეზოსკენ, საძროხესკენ, — სადაც კიდევ ენთო მისთვის იმედის მომცემი მცირეოდენი შუქი... იმ დღეს, რატომღაც მგონია, ასეც კი გავიფიქრე, ძროხამ, როგორც ჩანს, ჩვენზე ადრე გაიგო, რომ გაავდრდებოდა, და ადრევე გამოუყვია შინისაკენ მომავალ გზას, სვიმო ბაბუა კი შეეცა, ტაბაკი ხომ ჩვენი წყლიანი მსხლის ძირას გვედგა, როგორც ყოველთვის, და სვიმო ბაბუამ მარტოდენ მაშინ თქვა, ტაბაკი ქოხში შეეიტანოთო, როცა ძალუმად დაიგრგვინა, მაგრამ ამას, ალბათ, სხვა რამეც უძღვის წინ, ძროხა რომ ყუმის ტაფობიდან წამოვიდა, გზაც ხომ საკმაოდ გრძელი ედო წინ, ვინემ ჩვენს ჭიშკარს მოაწვედა, სვიმო ბაბუას კი, ალბათ, ტანი თუ ეუბნებოდა, შინ ხარო მაინც, რა გეჩქარებო: ტაბაკს კი, ადრევე უნდა მეთქვა. წვეთი რა არი, წვიმიან წვეთიც კი არ დააცემია, ისე ციმციმ მოვასწართ ჯარჯვალში შესვლა.

მერე იქ ლუცა ბებიამ ჭრაქიც კი აანთო და არაფერია ქვეყნად ისე დასამახსოვრებელი, როგორც ის, დღისით რომ სინათლე დაგვირდება. და ეანგისფერი აქვს ამ სინათლეს. ჭრაქი რომ გამოსცემს, ლამე კი არ არის ნამდვილად, არამედ დღეს ჩამობნელებული. და მახსენდება ამ წუთსა ფერი. — იმგვარი, იმ ჭრაქსა შუქს რომ უახლოვდება თითქოს. დიდ ქალაქში რომ მიდიხარ სადმე. დიდი ქალაქის ქუჩაში, ნაწვიმარზე, და უცებ, შორიდან დაინახავ ყველაზე მკაფიო ფერს. დაეანგული გორგოლაქისა, დაეანგული ჩიხისა, ასფალტი რომ უწყობრებით და უტყუპნით ოდესღაც. და სჯაბნის გარშემო ყველაფერს ის ეანგისანი ნაწვიმის ფერი, ბრდღვიანდება. როგორც პროტესტის ნიშანი, როგორც წინააღმდეგი შექმნილი მდგომარეობისა და მუშტივით ელერება მთელ ქუჩას, მთელ ქალაქს. მთელ ქვეყნიერებას. კიბო სპირიტეს თითქოსდა ქალაქს, მაგრამ ამისგან განსხვავებით, იმ ჭრაქის შუქი. დღისად რომ ანთო ლუცა ბებიამ. სხვაგვარ განწყობილებას გვიქმნის. — რალაცნაირი. სევდიანი და არაფრისმთქმელი შუქი აქვს მას. აი. ქალაქში ელექტრონის ბოძებზე დაკიდებულ ნათურას რომ აქვს შუქი დღისით, ისეთი, უმიზნო და არაფრის მაქნისი. არცა სიხმარს და არცა ცხადი. არცა ცოცხალი და არცა მკვდარი, ნახევრად ცოცხალი და ნახევრად მკვდარი, ნახევრად სიხმარი და ნახევრად ცხადი, ნახევრად კაცი და ნახევრად ქალი.

ალე. ბიძია ყველასაგან განსხვავებულად შექცეოდა-მეთქი. მახსოვს, სიბნელის მოტანებისას, შელამებისას, ოდის აივანზე რომ ვიჯექი და წიგნს ვკითხულობდი, — მაშინ, როგორ მოვიდა შეუმჩნეველად ალე ბიძია, როგორ მოიტანა ანთებული ჭრაქი და დამიდგა წინ. სჯამზე, მე პაწია ყველაზე ვიჯექი, წინ სჯამი მედგა. „ზალიდან“ გამოტანილი, იმ სჯამზე ფიზიკის წიგნი მედო. და ასე ვკითხულობდი; დამდებოდა, მოვიდა ალე ბიძია და დამიდგა ჭრაქი წინ. მე ჩვეულებრივად გაფაგრძელე კითხვა-ალე ბიძიას რომ ეთქვა მაშინ. — აჰა, წენ ჭრაქი. სიბნელეში რომ უხიხარ გადაშლილ წიგნს, თავს ხომ არ იტყუებო. — შეიძლება მე ის სალამო არც დამმახსოვრებოდა. მაგრამ ყველაფერი ისე მოხდა, როგორც ეთქვი, უხმაუროდ და უსიტყუოდ. ალე ბიძიამ არაფერი მითხრა, კითხვას არ მომწყვიტა და ისე დამიდგა წინ ჭრაქი. ამაზე მე მაშინ არაფერი მიფიქრია, მაგრამ ახლა ვიცი, მას მოწიწება ჰქონდა წიგნის მკითხველისადმი; ვინ იცის, ალე ბიძიამ იმ სალამოს იაიცი კი გაივლო გულში. მიზა დიდი კაცი გახდებო.

ნაწილი მორად

სალამოს ბაზარი

\* \* \*

სადანიები ფრინველებივით მრავლდებოდნენ. ათი-თორმეტი შვილი ჰყავდა ნებისმიერ სადანიას. მაგათ ხომ საქმე არა აქვთ და საფიქრალი. თან პაწაწინა სახლები უდგათ ყველას, და აბა რა იქნებო. — ამბობდნენ მეზობლები; იმ პაწია სახლის გამო, როგორც მერე გავიგე, ქალი კაცთან უნ-

და დაწოლილიყო ეცილობდა; ზამთარმა გრძელი ღამეები იცის. ბალღები მათ ვერ დაუდარაჯდებოდნენ. ცხადია. მილულავდნენ თვალებს, ან ციკვატიას ზღაპრის მერე, როგორ გინდა არ ჩაყვინთო და ბურანმა არ წაგართვას თავი, იმდენი ქვეყანაა მოსავლელი ფეხითა და ცხენით, ნავითა და ხალიჩით, დაიღლები და ჩაყვინთავ კი-

დეს, ხოლო ვინც იმ ზღაპარს ჰყვებოდა, მან კი იცოდა, ალბათ, რაშიც იყო საქმე, ის არსადაც არ წაიფიქროდა, ბავშვებს კი არ გაჰყვებოდა თან, შინ იქნებოდა მუდამ და ფხიზელიც დარჩებოდა. დაიძინებდნენ ბალები და კრაქის შუტიც ჩაქრებოდა ფიცრულ სახლებში, და ისმოდა გაბმული შარი-შური და ფაჩი-ფუჩი. მე კი დავლუნავდი თავს და უფრო ჩავიფიქრებოდი ლოგინში, არაფერსაც არ გავიგონებდი და ყველაფერი ლეუა ბებიას მომაგონებდა ისევ, აბრეშუმის ქიის შრიალის მსგავსი ჩამესმოდა რაღაც და იყო ღამე გაუთავებლად გრძელი და ბნელი...

ის წელი მამინაცვალმა რატომღაც თითქმის უსაქმოდ გაატარა. არავის უნდოდა საქმის წამოწყება; ქვეყნად რა ხდებოდა, მე არ ვიცოდი. ცხადია, ან რად მინდოდა, ქვეყნის ამბები გამომიეკითხა. მე უბრალოდ, რასაც ვხედავდი იმას აღვწერ, იმას ვიგონებ და იქიდან მოვდივარ ჩემსკენ, დიდი მიხასაყენ, ქალაქში. სადაც ახლა ვარ და ვწერ ამას, ამ მაგიდასთან, სარკმლიდან შემოპარული მზე რომ ანათებს ოდნავ, ქუჩაში რომ ხმაურია და არაფერი მესმის, ტროლეიბუსის ბიგელი ავარდება ხოლმე ხმაურით და არ გავიგონებ, თავს ვიტყუებ, განზრახ სიჩუმესა და სიმყუდროვეს მივცემი, სხვანაირად არაფერიც არ გამომივა, ძაფი კი სუსტია და წყდება, დედა კი მეტყვის, გამიყარეო ისევ ძაფი, აი, ამ ძაფივითაა ყველაფერი, არ უნდა დაიჭიმოს, არ უნდა გაწელო, მანქანა ბრუნავს, ფეხის საკერავი მანქანა კი არაა ოღონდაც, არამედ ხელით უნდა აბრუნო, ხელით უნდა ატრიალო, ასე, ნება-ნება, გრძნობდე უნდა, რასაც კერავ, რანაირია ძაფი, მანქანას რომ მიაკვს, რამდენი კუჭრუტანა აქვს იმ ძაფს გასავლელი, აღმა და დაღმა, ზევით და ქვევით, და მერე კი სწორია, როგორც საფენივით გაშლილი ქალაქი. შენ კი ზევიდან დაპყურებ სოფელს და ყველაფერი ჩანს; იმ წელიწადს დიდი თოვლი იყო.

თოვლს კარგი მოსავალი მოსდევს. იტყვიან, მაგრამ იმ წლის მოსავალს ჩვენთვის არაფერი შერუტანია. მამინაცვალი უსაქმოდ იქდა.

\* \* \*

სვიმო ბაბუა რომ ხნავს ყანას და გუთანი ხროტინებს, — ცვივა ბელტებად გადმობრუნებული მიწა, მათრობელი ოზზივარი ასდის მონხელ მიწას. გრძელი ქიაყელა ამოჰყვება ბელტს. დაილაკნება ის ქიაყელა. დაპატარავდება, გაიწელება ისევ, დაილაკნება კვლავ, დაპატარავდება. გაიწელება ისევ, მატარებელივით. ხეობაში რომ უხვევს მატარებელი — ისე, მერე ფეხს დაადგამს ქიაყელას შემთხვევით ბაბუა სვიმო და შუა გაწყდება ქიაყელა. ახლა ერთი ერთ მხარეს მიდის, მეორე. — მეორე მხარეს, და იმ გაწყვეტილ ქიაყელას რომ ვაკვირდები. უცრად დავინახავ მიწით მოთხვრილ საინის ნატებს, ავიღებ იმ ნატებს. თითები გადავწმენდ თბილ მიწას, გავასუფთავებ და გავაყრილებ საინის ნატებს და გამოჩნდება ციკქნა ფოთლები. პაწაწინა და მომწვანო ფოთლები, საინის კუთხეებს რომ მოსავს. ჯიბეში ჩავიდებ იმ ნატებს, მიხარია რაღაც და სიამოვნებით მივუძღვები ხარებს. იმ მოხატული საინის ნატეხივით მხიარული ცხოვრება ჰქონდა ჩემი სკოლის მეგობარს ჯანი ხანთურისას. ჯანი და მე ერთ მერხზე ვიჯექით. ადრე ხინტუ სადანიო მეჯდა გვერდით, მაგრამ მან სწავლას თავი გაანება. საქმე ხელს ითხოვდა, სადანიების ბალები ადრევე ეჩვეოდნენ შრომას. თავის რჩენას, ზოგი სადანიო მედროვე იყო, ზოგი კიდევ — ხილის ვაჭარი. ჩემსობას თითქმის ყველა მოზარდი ვაჭრობდა ხილით. ავიღებდით ჯოჯო სადანიას მიერ გამოწეულ მომცრო კალათს (კარაჩხას) და დავუყვებოდით უთენია სოფლისაკენ მიმავალ გზას. ოთხ-ხუთ მანეთს გამოვრჩებოდით ერთ კალათ ხილს. ატყავებულ გვექონდა ზურგი კალათის ზიღვით, გაციარილებდით ხელს და ამოვისუნთ-

ქედით, დავითგლიდით ნაეპურ ფულს; თანს ცალკე ჩაეიდებლით ჭიბეში, მოგებულს — ცალკე. ხინტუ სადანია ჩვენზე მეტს იგებდა მუდამ. ჯერ ერთია და ჩვენზე უფროსი იყო ის მთელი ორი წლით, მეორეა და ჩვენზე მარად დადიოდა, ჩვენზე მეტი ტვირთის ზიდვა შეეძლო, და რაც მთავარია და საგულისხმო, თუკი ვინმე დაიძახებდა ქალაქში, აბა, აქეთ, მსხალიო, — ის ჩვენზე ადრე მიუბრუნებინებდა მსურველს ხილს. გაასაღებდა სადანია იმ კალათ მსხალს და გასწევდა ისევ საკონაროსსაკენ ცარიელი კალათით, საიდანაც მოგვეკონდა ხილი. ჩვენ ბოლომდე არც კი გვეკონდა ხელი გათავისუფლებული, ხინტუ სადანია უკვე მეორედ შემოდებდა გავსებული კალათით: ქალაქში. საღამო ხანს ცარიელი კალათებით ვბრუნდებოდით შინ სასადანიოში მცხოვრები ბალები. ხან კიდევ დავჯდებით საღამე შექაში, ამოვიღებთ: ჭიბიდან ფულს, ერთხელ კიდევ გადავითვლით გულმოდგინედ, ქალაქის ფულს ცალკე მივაქუჩებთ, სპილენძისას — ცალკე; ხინტუ სადანია მოგვიგებს ხურდა ფულს და დაძეგილი მიღის შინ. ზამთრის ხანს კი, შინ შეეკრილი, მხარზე გადაკიდებული ჩითის ჩანთებით მივდივართ ინგირის სადგურში, სადაც ჩერდება ჩქარი მატარებლები. ის მატარებლები საიდანაც დიდი ქალაქებიდან მოდიან და იმგვარსავე დიდ ქალაქებში მიეშურებიან. ინგირის სადგურში კი ყველა მატარებელი ჩერდება საკმაო ხანს. ავალთ იმ მატარებელზე ბავშვები, ავივსებთ ჩანთებს პაპიროსით და ისევე ვბრუნდებით უქირში საგარეუბნო მატარებლით. „სულეიკო!“ „სულეიკო!“ „პაპიროსი სულეიკო!“ „პაპიროსი!“ — გავყვირით უქირის ქუჩებში. ორი მანეთი და ოცი კაპიტი ღირდა მაშინ „სულეიკო“. ასეთივე ფასი ჰქონდა „ფლოტსკის“, ხოლო შემდეგ „ბელომორკანალსაჲ“, ჩვენ გყიდდით კოლოფ პაპიროსს სამ მანეთად, ვიგებდით ოთხ აბაზს და კ

გამოგვდიოდა ზუთი-ექვსი მანეთი მოგება დღიურად. მარტინეზული  
 ჯანი ხანთურია კი სულგანა ზმეკაშიკა მიწაგადაწმენილი საინის ნატეხივით. ჩემი სკოლა იყო უქირის ქუჩები, საკონაროსსაკენ მიმავალი აღმართი, სინწა და სინწის საცალფეხო ხიდი. მტვრიან ქუჩაში, პირდაპირ მიწაზე მჭდარი სადანიების ბალები და მიტუ ანდია, და მე მათ შორის, პატარა, ნაღვლიანი და გულმომწვაარი, რომ ჩემგან კი არ იყიდა ამ დიდმა ბიძიამ მსხალი, არამედ ხინტუ სადანიასაგან. ჩემიათ, პატენი, ახალი მსხალი, ის დილიდან ზის აქ, მე კი ახლა მოვედიო, ამბობს სადანია. ჩემი სკოლაა უქირიდან ინგირს მიმავალი მატარებელი და ინგირის სადგური, სადაც ბიძია მილიციელი მტაცებს საყელოში ხელს და ვაგონის კიბიდან ჩამომავლებს. მიტუ ანდიას ბაყაყისა ეშინოდა. ეს ვიცოდი. მაგრამ ჯანი ხანთურიასი არაფერი ვიცოდი. „მასწავლებელო თუთარია ჩემგან იწერს!“ — ამბობს ხამაღლა ხანთურია. მასწავლებელი მოდის ჩემთან და თავაზიანად მართმევს რვეულს. მართმევს მოფერებით, ასე არ შეიძლებოა. მეუბნება და მაგდებს საკლასო ოთახიდან. ვერა მასწავლებელს: მე ქუჩაში კი ვეყოლებოდი ნანახი. რასაც ვაკეთებდი, ისიც კი ეცოდინებოდა ალბათ და მიტომ თუ მიყვავებდა ასე, მაგრამ ვითუ. ვერა მასწავლებელს ჩემი ეშინოდა!  
 კონარების გორაზე სანამ ახვიდოდი, ჯერ სინწის ხიდი უნდა გაგველო. სინწაზე პატარა ხიდი იყო გადებული, ხშირწვიმობისას ხიდი წყალს მიჰქონდა და ფონით გავდიოდით მდინარეს, აფუყვებოდით აღმართს და ასე. ოციოდე წუთში ავალწევდით კონარების გორას.  
 გორაკის გარშემო ღობეა მრგვალად შემოვლებული, ასე, ორიოდე მეტრი სიმაღლისა, ზის მსხვილი მორებისაგან შეკრული. იმ ღობეს გავცდებოდით, მერე ცალფა კარში შევიდოდით, მახსოვს, იმ კართან რომ ხერგილი იყო და იმ



ხერგილში საქონელი იცდიდა. ცალფა კარით, ვიწრო ხეივანი ეზოში შედიოდა, იქ კი, ფაშასავით, შილიფად ჩაცმული, ჩეროში იჯდა ამ უზარმაზარი ეზო-კარის შეპატრონე, — გერგე კონარია. ჩვენი კარახებით მივადგებოდით გერგე ბატონს, ჩეროში მჭდარს. ეზარებოდა კონარიას ჩვენთან ლაპარაკი, ამას კი ვგრძნობდი, მაგრამ არც ჩვენი გაშვება არ უნდოდა, და ასე და ამგვარად, ჩეროში წამოწოლილი გვირიგდებოდა: კარახა-მანეთი! მორჩა და გათავდა! მას მერე გავიდოდით ხეზე, დაფერთხვის ნებას ის არ იძლეოდა, — დაფერთხილი მსხალი ფუჭდებოდა. ავიდოდით ხეზე და გულმოდგინედ ვკრეფდით მსხალს. ხინტუ სადანი აყვლაზე ადრე გაავსებდა კალათს და მერე ჩვენ გვეხმარებოდა. მახსოვს, როგორ ჩამიკრიფა ერთხელ სადანიამ კარახაში მწვანე მსხალი. „მეც ასეთი მსხალი უნდა დამეკრიფათ, სულელს! — ამბობდა ის, როგორ შეეცდი, ბიჭო!“ სულელს თავის თავს ეძახდა და მე კი მასულებებდა ხინტუ სადანი! იმ დღეს ყველამ გაითავისუფლა ხელი ჩემს გარდა და ის მსხალიც, დაღამების ხანს, შინ მივიტანე. ავაკსებდით კარახებს, დავალაგებდით გერგე ბატონის წინ, აიღებდა გერგე კონარია თავის საჭვეყნოდ განთქმულ „ლალას“, თავის მოხრილ ჯოხს და გადაუსვამდა კარახებს თავზე, პირამიდისავით ახოხოლავებული მსხალი ცვიოდა ძირს; ვიცოდით, გერგე ბატონი რომ ასე საესე კარახებს არ გაგვატანდა, მაგრამ მაინც ვავსებდით კარახებს ჩვენებურად; მერე გერგე ბატონს ანგარიშს გავუსწორებდით, ჩავაბარებდით ფულს, აი, აქ დადევითო ფული, მიგვანიშნებდა ბალახზე, — ფულს იქ დავალაგებდით; მახსოვს, როგორ მივიდა ერთხელ იქ დახვავებულ მანეთიანებთან ხინტუ სადანი და როგორ გაუსწორა ერთ მანეთიანს კიდე, ფულს კიდე ჰქონდა მოკეცილი, სადანიამ აიღო ის მანეთიანი, დაიდო ხელისგულზე, კარგად გაუსწორა კიდე, გაუმრთელი და

ისევე დაღო იქ მოწიწებით. გერგე კონარია ხინტუს მიეფერა. ხმისგან კაცი დადგებო, უთხრა მან იქვე მდგარ დედაკაცს, რომელიც მას ნათესავედ მოუდიოდა, ცოლი კი არ იყო მისი, ან—და, არამედ ნათესავი იყო შორეული ირგა მათთან სამოწყალოდ, — ეს თვითონ იმ დედაკაცისაგან ვიცოდით. ის საწყალი ქალი, როგორც ჩანდა, ხალხსა და ხმისგამცემს იყო დანატრებული და რაკილა ჩვენ დაგვივლებდა, კიდევაც მოხსნიდა თავისი ამბების ტომარას თავს. ასე და ასეაო, ვერგე კონარია დიდი კაციოა, სამოწყალოდ ვყავარ აქ, თუმცადა მისი ნათესავი არა ვარო: ნათესავი კი იყო საწყალი, ასე ამბობდნენ სოფელში და ასეც იქნებოდა, ოღონდაც რატომ მალავდა ის ქალი ნათესაობას, არ ვიცი; არავინ იცოდა ეს, ვიცოდით მისი სახელი და კიდევაც ნორა დეიდას ვეძახდით — არაფერი უფლება კი არ ჰქონდა იმ ბეჩავს კონარების სახლში, თუკი გერგე ბატონი შინ არ იყო, ის ქალი ჩვენ მსხალს არ მოგვყიდდა, არ გაგვატანდა, — გერგემ იცისო, იტყოდა, მე არ ვიციო და ამითვე მორჩებოდა ყველაფერი, მეტად არც ჩვენ შევაწუხებდით და არც თვითონ შეიწუხებდა თავს, დადებოდა ოდასახლის წინ, და დაბლა, სინწისაკენ იყურებოდა, იქიდან რომ გაიხედავდი, ჩანდა ის პაწია ბილიკი, გორას რომ ჩაყიდებოდა, — მახსოვს, აგერ არ მოდიხო გერგე! — თქვა ერთხელაც ნორა დეიდამ და ფრატუნით დაუყვა იმ ბილიკს ჩაღმა. ნორა დეიდას შვილი ჰყავდაო, ამბობდნენ სოფელში, ვისგან ჰყავდა ოღონდაც შვილი, არავინ იცოდა, ჰყავდა თუ ჰყავსო, — არც კი ვიცი, როგორ ამბობდნენ. ჰყავსო მგონი სადღაც. — მე ვცდილობდი კარგად შემებედა ნორა დეიდასათვის თვალბეში და იქ ამომეკითხა სიმართლე, მაგრამ იქ სულ ბნელოდა თითქო; ხინტუ სადანიამ თქვა, მე ქალს იმწამსვე შევატყობ, ჰყავსო თუ არა შვილი. სადანი აი სულ ფეხებში უყურებდა რატომღაც ოდის კიბეზე ჩამოსკუბებულ



ნორა დეიდას, ოლონდაც ის არ იმჩნევდა არაფერს, არც კაბას გაისწორებდა და არც ფეხებს მიადგამდა ერთმანეთს; იჭდა ისე, როგორც მანამდე. ხინტუ სადანიო გვიმტკიცებდა, სიზმარი ვნახეო, არავის ისეთი სიზმარი არ უნახავსო ამ ქვეყნად, როგორ გვინდოდა მაშინ, რომ თუნდაც სულ ერთი ღამით, ხინტუ სადანიო ვყოფილიყავით, — გურგე ბატონი ხინტუს მიეფერა. ავიცილდეთ კალათები და ჩავყვებით ბილკს. ვისვენებთ გზა-გზა. კალათებზე ხის ფოთლები გვაჭებს გადაფარებულნი, ფოთოლი სინესტესა და სიღბილეს უნახავს მსხალს, უნარჩუნებს პირველყოფილ გემოსა და ფერს, ხანდახან გადავხსნით თავს კალათებს, დავხედავთ ხილს, დავფარავთ ისევ ფოთლებით და მივალთ უჭირში. ინგირში წასვლა კი ხიფათიანი იყო შედარებით. ჭერ იყო და, რომელიმე მილიციელი ჩამოგვაგდებდა უჭირ-ინგირის მატარებლიდან, ან სულაც ეს საგარეუბნო მატარებელი დაავიანებდა ინგირში ჩასვლას. მისხოვს, მოსკოვის, მატარებელი წავიდო, როგორ გამოაცხადა ერთხელ სადგურის მორიგემ. ხანდახან თვითონ ის დიდი მატარებელი დაავიანებდა ინგირში ჩამოსვლას. ახლა იმ მატარებელზე ასვლას არ იკითხავ; აქ შესაძლოა კაფა დარჯანისაც კი დაველანდეთ სადმე და მორჩა! განათუ. პაპიროსებით ხელდამშვენიებულნი, ისიც კი საკითხავია, იმ ღამეს გავვიშვებდა თუ არა შინ. გავგაჩერებდა თავის ოთახში, დავცესამდა სკამზე და მთელი ღამე უნდა გუყვინთა ასე, მოგაკითხავდა ვინმე და კარგი, არადა იქნებოდი ასე მთელი ღამე. დილით გაგიშვებდა, მეტი არ ვნახოო აქ, შე მამაძალო. გეტყოდა, გასწევდი შინისაკენ, შემცივნებული და მოკაყული, საოცრად დაპატარავებული და დაჩივებული ღამის თვისაგან, ჩიბებეგამოფერთხილი და გულგამოცლილი, და არ იცი, რა უნდა ქნა აწი! რა გზას უნდა დაადგე. სად უნდა იზოვნო კონი, ანუ ის ფული, რითაც იწყებ ვაჭრობას. რა ბირით უნდა

მიხვიდე შინ! — ავიდოდით რის ვაგვალახით იმ მატარებელზე, ეფერებოდით ბოდით ჩუმად. სქელი რუსული გაგვიტენილდნენ პაპიროსებით ჩითვის ჩანთებს, და გამოვწევდით ისევ უჭირში.

• • •

ყველაზე მკაფიოდ, იმ დროიდან მოკიდებული, საღამოს ბაზარი მახსოვს. მაგრამ სანამ იმ ამბებს მოვიგონებდე, ეს მინდა მოვყვე. აქ მთავარია ის სუფთა პერანგი, ის ქათქათა ფერი, მე რომ კაფეში დავინახე იმ დღეს. „პაპიროსი ფლოტსკი!“ — დავიყვირე და სწორედ მაშინვე მოიხედა ჩემსკენ იმ კაცმა, თეთრი პერანგი რომ ეცვა. მოდიო, ხელით მანიშნა. მივედი. ხოლო ვიდრე მივიდოდი, ერთი კი გამკრა გულში, ნეტავი, აქ არ შემეხედა-მეთქი, მაგრამ უკვე გვიანი იყო, მან, მოდიო, მანიშნა და მეც შევედი კაფეში. იმ მაგიდასთან ერთი ახალგაზრდა რუსის ქალიც იჭდა, იმ ქალს მე ვიცნობდი, ოფიციალტი იყო იმ კაფესი, სადაც მე შევიხედე, ქალი კიდევაც ადგა მაშინ. მერე კი, როცა მაგიდას მივუახლოვდი, ოფიციალტი ისევ დაბრუნდა მასთან, მკირე ხნით ჩამოჭდა სკამზე, მის პირდაპირ, უცხო კაცს ცხელი ყავა და კონიკით სავსე ჭიქა დაუდგა წინ. მერე ადგა ისევ და ახლა ბუფეტთან უყურებდა ფარვით იმ კაცს. ვილაცას ესაუბრებოდა თან. თვალებს კი აქეთ აპარებდა. აქეთ იცქირებოდა, — მე ამოვიღე ჩანთიდან ერთი კოლოფი „ფლოტსკი“ და გავუწოდე უცხო ბიძიას. მან გამომართვა ერთი კოლოფი პაპიროსი და სამი მანეთის ნაცვლად ათი მანეთი მომცა. მე კიდევ გავუწოდე ორი კოლოფი, რათა სწორზე დავრჩენილიყავით, მაგრამ მან იუარა, არა ბიძია, მეტი არ მინდაო, ეს ფული გჭონდესო. მეორე დღეს, ცნობისმოყვარეობამ წამძლია და ისევ შევიხედე იმ კაფეში, ოლონდაც, ამჯერად არ დამიყვირია. უცხო ბიძია იმავე ადგილას იჭდა და სვამდა კონიკს. მოდიო, მანიშნა მან,

გამომართვა ერთი კოლოფი პაპიროსი. მომცა ათმანეთიანი და მითხრა, თუ გინდა, •კაკაო დავლიოთო. კი-მეთქი, ვუთხარი, გავიჭეცი ოფიციალტან, ორე კაკაო მინდა-მეთქი, ფული გადავიხადე და მივიტანე იმ მაგიდასთან ორი ჭიქა კაკაო. უცხო ბიძიამ ყავა და კონიაკი განზე გასწია და კაკაო მიიჩოჩა. ესგამდის კაკაოს და ვუყურებდი უცხო ბიძისს. აქაური არ იყო, ზედვე ეტყობოდა, ჩამოსული იყო საიდანღაც. მერე ხანმა გაიარა და საღამოს ბაზარზეც ვნახე ის კაცი ერთხელ. იგივე ტანსაცმელი ეცვა, მაგრამ ამჯერად მისი თეთრი პერანგი ძალზე გაზინთულიყო და უცხო ბიძიაც საცოდავად გამოიყურებოდა. ორი-სამი თვე თუ იქნებოდა გასული მას აქეთ, მეტი არა, ის მოვიდა ჩემთან, სიტყვაც არ უთქვამს, არც მე მითქვამს არაფერი, ისე მივეცი ერთი კოლოფი „ფლოტსკი“. რაღაც კი ჩაიდუღუნა ბრუნდედ, რაც დაახლოებით მაღლობას თუ ნიშნავდა ალბათ და წავიდა. მერე კიდევ ვნახე ის კაცი ორ-სამჯერ, ისევე უსიტყვოდ ვხვდებოდით ერთმანეთს, მე ვაძლევდი პაპიროსს და ის მიდიოდა. მას მერე უქირსი ის კაცი კი ხანი არ მინახავს.

\* \* \*

ბაზრის შესასვლელში, აგურის ნატეხებისაგან ორი მაღალი ბოძია ამოყვანილი. ბოძებს შუა, დროემისაგან გაცვეთილი ტილოს ნაჭერი ჰკიდია და ისეთივე მჭრქალი ასოებისაგან გამოყვანილი წარწერაა: „უქირის საკოლმეურნეო ბაზარი“. ბაზარს რკინის ლობე აქვს შემოვლებული. აქაა საყანთრო. სადაც ფუტილსა და სიმინდს ჰყიდის სოფლელი, აქაა ხილის ბაზარი, სათუთუნე, პაწაწინა ფარდულებია ჩამწკრივებული ერთმანეთის მიყოლებით. დასავლეთის მხარეს, გისოსებს გარეთ, საქონლის ბაზარია. საქათმე კიდევ ცალკეა: კვირა-პარასკევს უქირს მიმდებარე სოფლები მოაწვებოდა ამ ბაზარს, მოჰქონდათ და მოჰქონდათ ხორაკი. მოყავდათ ქათმები, ხბოები, ძროხები,

ცხვრები, ცხენები, კამეჩები; ბაზრის დასავლეთ მხარეს ხომ *შაქრისდგამს* მაღლობი იყო, აღმოსავლეთ მხარეს *სუკა* პატარა ჩიხი, — სადაც იმართებოდა საღამოს ბაზარი. დაეცვადნენ ბაზრის კარებს, ჩაპებრადნენ ლურჯუდიანი ყარაულები სასტვენებს, აბა, აბა, ლამდებო, აჩქარებდნენ მოვაჭრეებს და ბაზრიდან ერეკებოდნენ, უშალიანდებოდა ზოგი ბაზრის მორიგეებსა და ყარაულებს: „შენი ქირიმე, პატენი, აი, ესლა დამჩა, გავიციარელებ ხელს და წავალ მე წასასვლელი კიდევ“, ან ასე იტყოდა, ან კიდევ „მე არ მოსასვლელი“ დააყოლებდა, ის კი არ გაიგონებდა. ცხადია, ძალათი გადააქედა ბაზრიდან სოფლელს, ხოლო ნაცნობ გადაწყვიდელებს თვალს ჩაუტარა და ყავა დარჩანია, იყავი ჭერ, შენ ნუ იჩქარებო აქედან გასვლას, მაგრამ გავიღოდა კიდევ მცირეოდენი ხანი და ყველას უწევდა ბაზრის დატოვება, უნდოდა თუ არა. თვლიდნენ ფულს ნოჭრები, ხურავდნენ სავაჭრო წერტებს. ბაზრის სასადილოს ოფიციალტი ქალი ჭეჭუყან წყალს გადმოაპირქვავებდა ვედროდან პირდაპირ ქვაფენილზე და ამითვე მორჩებოდა დღიურ გაწამაწიას. რამდენიმე მთერალი კაცი ედგო აქა-იქ, ზოგ მათგანს მე სახელითაც კი ვიცნობდი. ისინი აქ შოულობდნენ ლუქმას, სამსახურში კი არ იყვნენ. როგორც დიდი ქალაქის ნომრინი მუშები, არამედ თავისი ნებასურვილით დაატარებდნენ ფუჭილით სავსე ტომრებს: ბაზრობა ღღეს, დღის ყოველ მონაკვეთში დაინახავდი ზურგზე ტომარაკიდებულ ვინმე მამაკაცს. ვისაც ბებრუხანა ქალი მიუძღოდა წინ ჩიფჩიფით. — „აქეთ კაცო, აქეთ!“ — ამრიგად ნაშოვნი ფული არაყში მიდიოდა: მეტურტენები აქვე, ბაზარში, პირდაპირ მიადგებოდნენ დახლებს და ყოველგვარი მისატანებლის გარეშე ხუხავდნენ მაგარ „ქაქას“. დათვრებოდნენ საღამოსათვის, ზოგი ხომ აღრევე თვრებოდა კიდევ, ერთ გზობას მოითავებდა მხოლოდ და მხოლოდ, და მორჩა, დათვრებოდა იმ ფულით. მე-

რე კი არავინ აღარ დაასაქმებდა იმ ბე-  
ჩავს მეტად, არადა, მინახავს მე გზაზე  
ტვირთიანად გათხლამული კაცი; მახ-  
სოვს ერთხელაც, როგორ მოიყვანა ერ-  
თი მეკურტნე მამინაცვალმა შინ, ის  
კაცი მერე ჩვენთან იდგა, დედაჩემი  
ურეცხავდა იმას ტანსაცმელს, ვაკმევე-  
ლით და ვასმეველით, გვებრალებოდა ძა-  
ლიან ის საწყალი. ახალგაზრდა კი იყო,  
მაგრამ გამუდმებული სმისაგან მთლად  
დაჩაივებულიყო, უკირდა ფქვილის ტა-  
რება და ერთიანად ფერგადაღუული  
იყო იმ დღეს, ძლივს შემოვიდა ჭიშკა-  
რში; მერე ევლეა საწაიამ მოინდომა  
შეშველებოდა, იტყადრისა მან, არაო,  
ჭერ კიდევ მაქვსო ღონე; ასე თუ ფიქ-  
რობდა მაშინ, და მარტოკამ მოინდომა  
ტვირთის ჩამოღება ოდის კიბეზე, ეს კი  
ვერა და ვერ მოახერხა და დაეცა კი-  
დეც იმ ტომრიანა, მერე არ გავუშვით  
არსად და ვუვლიდით. მოეშვა არაყს  
და გამოკეთდა, ღონე მოიკრიბა და  
ფერი მოუვიდა. აბანოში დადიო-  
და კვირაში ერთხელ, აბანო მიყ-  
ვარსო ძალიან, ამბობდა, მერე ის იყო,  
— წავიდა ერთხელაც აბანოში და უკან  
არ მობრუნებულა: დაახლოებით ორი-  
ოდე თვე თუ იქნებოდა გასული მას  
მერე, ჯოკო სადანიამ რომ შემოიყვანა  
ჩვენს ქუჩაში ერთი დაჩაივებული კა-  
ცი, — ისააო, ის, — ჰყვიროდნენ სა-  
დანიების ბაღები, ის კი ყურსაც არ  
იპარტყუნებდა.

ხანდახან, საღამოს ბაზარზეც ვხედა-  
ვდით მას, ოღონდაც ერთიანად გალე-  
წილი იყო საწყალი. ბოლო ხანს კი,  
არც მცნობდა, დავიწყებული კვავდი  
შაჰი.

საღამოს ბაზარი იმ პაწია და ვიწრო  
ჩიხში იმართებოდა. გამოვიდოდნენ გა-  
რეთ ყველანი, აქ ხომ დახლები არ იყო  
და ზედ მიწაზე აფენდნენ ტომრებს და

ქალაღის ნაეჭუნებს, დააწყობდნენ ნა-  
ირ-ნაირ ხილეულსა და ნივთებს, მუ-  
ლოჩკი, ბულოჩკი, ბატონჩიკი, ნატონ-  
ჩიკი", — იძახის ლამაზი რუსის გოგო-  
ნა, ლიდა, — მას აქ ყველა იცნობს, დე-  
დამისს პირში პაპიროსი აქვს გაჩრილი  
გამუდმებით და ისე ლაპარაკობს. დამ-  
რწიან ერთად შეჩქვიფულ ბრბოში პა-  
წაწინა ქურდბაცაცები, აქ, ამ ბაზრის  
მახლობლად მოსახლე ბიჭები. სწრაფი  
და ვერცხლისწყალივით დაუღეგარი ბი-  
ჭები. მე ბევრ მათგანს უკვე სახელი-  
თაც კი ვიცნობ, მაგრამ კი არ ვმეგობ-  
რობთ მათთან სასადანიოვლი ბაღე-  
ბი, ჩვენ ჩვენი საქმე გვაქვს, იმათ —  
თავისი: აი, მივიდა პაწია „ხოჭო“ და  
აეტორღილა სოფლიდან ჩამოსულ ახ-  
მახ ბიძიას, ის კაცი ჩქარობს, დრო ცო-  
ტა აქვს, მალე უნდა გავიდეს აქედან,  
გზა წინ უდევს და ყოველი წუთი ოქ-  
როს ფასად უჭდება, მაგრამ ჯერ კიდევ  
უნდა იყიდოს რალაცეები, თვალი კი  
ხარბია კაცისა (თვალი თვალის მტე-  
რიოა, იტყოდა ხოლმე კვლეა საწაიამ).  
ეს უნდა, ის უნდა, თან ორჭოფობს კი-  
დეც; იცის „ხოჭომ“ ამ ბიძიას ხასიათი,  
მისი გუნება, — იცის, რამდენ ხანს იდ-  
გება ამ „ბატონების“ რიგში და თავი-  
სუფლად ასწრებს თავისი საქმის მოთა-  
ვებას; მერე ის ბიძია იკრავს ჭიბეზე  
ხელს და სადაა ფული! ახლა წინიდან  
მოუვლის მას პაწია „ხოჭო“, ფული  
მოგპარესო, ბიძია, — ეტყვის მას. —  
ასე ხელებგაჩაჩხული დაუდგება წინ,  
თოჯინასავით, ბიძიამ კი არ იცის, რა  
ქნას ახლა, ამ ბავშვს სტაკოს ხელი თუ  
თავისი ამბის მონაწილედ ჩათვლოს,  
— აი, ამან დაინახა სწორედ თუ ვინ  
მომპარა ფული მე! — იყვირებს უეც-  
რად ის, — შენ, ეი, თავი გაანებე მაგ  
ბავშვს, უპატრონო ხომ არ გგონიო,  
— ეტყვის ლამაზი ლიდას დედა და უ-

რუნველად გადაიტანს პაპიროსს პირის კიდედან — მეორე კიდეში. ხანჯალი ჰკიდია იმ სოფელზე ბიძიას და მე ერთი სული მაქვს, „ხოკომ“ მას ის ხანჯალიც არ ამოაყოცოს ქარქაშიდან, თორემ, მერე ვინ იცის, რაები დატრიალდება! საბედნიეროდ, „ხოკომ“ ხალხში გაერევა ისევ, წაუვა თვალიდან იმ კაცს და ამითვე მორჩება ყველაფერი. მოვიდოდა ის პაწია „ხოკომ“ იქ, საცა ჩვენ გვედგა რიგზე ჩამწკრივებული კალათები, მოგვიახლოვდებოდა თავის კბილა, პაწია ხილის ვაჭრებს, აგვივლიდა გვერდს, პირდაპირ ხინტუ სადანიას კალათთან გაჩერდებოდა, დაწვდებოდა ყველაზე დიდსა და ფეროვან მსხალს, აიღებდა ხელში, ნელა, ნება-ნება აიღებდა, თან იმას აყურადებდა, ალბათ, ხინტუ სადანია შეიმჩნევდა თუ არა ამას, მერე ამოიღებდა ჭიბიდან ჭაყვას და იჭვე. კალათის წინ მდგარი, კალათზე ცოტათი მაღალი, თლიდა მსხალს; მახსოვს იმ მსხლის ნათალი რომ ხინტუ სადანიას კალათში მოხვდა. „კარგი, ხოკომ, არ გინდა ასეთი რაღაც“, — იტყოდა სადანია და ისიც გამოერკვეოდა თითქოსდა მაშინვე, ეს რა გამიკეთებიაო, ვითომ და გაგვეტლებოდა თავმომწონედ. „სასადანიოშიც შემოვა მაგი“. — ამბობდა ხინტუ, მაგრამ „ხოკოს“ სასადანიოში რა ესაქმებოდა, სალამოს ბაზარი იყო მისი მუდმივი სამყოფელი. — აქ მას ვერაფერ თითხაც ვერ დააკარებდა. მიტუ ანღია ამბობდა. „ხოკოს“ თურმე ლამაზი ლიდა ყვარებიაო. ვინ იცოდა, ოღონდაც, სიმართლე. ისიც კი ითქვა ერთხელ, ლამაზი ლიდას დედას უყვარსო „ხოკომ“, ლიდას დედას ბავშვები უყვარსო, ასე ამბობდნენ, და ვინ იცის, მართალი. იმ სალამოს ბაზარზე დავინახე პირველად ერთი ლამაზი ბიჭი, ვისაც ბაიას ეძახდა ყველა. ხინტუ სადანიას ტოლი იქნებოდა ის, მეტი არა. ბაიას მუდამ პაპიროსი ეღო ჭიბეში და სახალხოდ აბო-

ლებდა. მერე ის იყო, სამიოდე წელიმაც გაიარა და მოკვდა. იმ მსხლით პაპიროსმა მოკლაო, საწყალი, ასე ამბობდნენ. პაპიროსმა გაუთეთრაო სისხლი. მაგრამ ამაზე მაშინ ბევრი არ ვგვიფიქრია. ახლა კი, რაც დღე გადის, სულ თვალიწინ მიდგას თეთრი ბაია, და მე არ ვიცი, რას მივაწერო ყველაფერი.

ბაიას გარდაცვალების მერე, თუმცა ამას არავინ ამჩნევდა და არავინ უთქვამს, ეს ნაღდად ასეაო, — ბევრმა მიანება პაპიროსს თავი და ამ საქციელში იყო რაღაც, რაც მოგაგონებდათ: თითქოსდა არა საკუთრივ მწველებს დაენებებინოთ თავი პაპიროსისათვის, არამედ თავად ბაიას, თითქოსდა ბაიასთვის შეეძლო ევნო მათ მიერ მოწვეულ პაპიროსს; ჩვენ ხშირად ვერ ვწონით უამრავ საქციელს, ამიტომაც არ ვიცი, რა მოსდევს სინამდვილეში ამა თუ იმ მოძრაობას, სიტყვას, ჰოსა და უარს, თქმასა და უთქმელობას. მახსენდება, აი, ჩვენ ახლა უქირის სადგურში ვართ და ველით თბილისიდან კატო სადანიას... კატო სადანია მთელი ხუთი წელი არ ყოფილა უქირში, მას რაღაც სასწაული სჭირდა, ასე ამბობდნენ და აი, როგორც იქნა, გამოკეთდა თითქოს და დაბრუნდა უქირში; იმასაც კი ამბობდნენ, კატოს არაფერი სჭირსო ისეთი, მაგრამ ბავშვობიდან ამგვარი იყოო, სულ რაღაც ავადმყოფობას იგონებდაო, და მართლაც, მახსოვს, ჭანმრთელი ხარო, რომ ეტყოდა ვინმე, სწყინდა კატო სადანიას. მოადგა მატარებელი უქირის სადგურს, მიეცვივით ვაგონებთან, აი გამოჩნდა კიდეცაც კატო სადანია, მოავლო თვალი დამხედურთ, გადაკონა ფუხუ სადანია, გადაკონა თავისი ნათესავები. არა მჭერაო, ნუთუ ეს თქვენა ხართო, ჩიფჩიფებდა და გულში იყრავდა მათ. მერე ბავშვების ჭერმაც მოაწია და აქ შევესწარი იმას, რისი თქმაც მინდოდა — კატო სადანიამ გაშალა ხელები, რათა მე ჩავეყარი, „ესაა, ფუხუ, მირდატი?“ — იკითხა და უფრო მომიახლოვდა მე. „ესაა, ევნიაცაუ!“ — თქვა ფუხუმ და დაუყენა

წინ მირდატი. — კატო სადანიას მეც რომ ჩავეკარი, მირდატს ხომ არაფერი დააკლდებოდა ამით, მაგრამ კატო სადანიამ მე გაღიშებული პირისახის ნაცვლად, რალაცნაირი, ჩერისმაგვარი რამ მომაჩენა და მირდატს მიუბრუნდა... არა და, რა იოლი იყო მაშინ ჩემი პატარა გულის მონადირება, მახსოვს მისი იმ-ყამინდელი პირისახე, როგორ უცინოდა პირი, რა გაკვირვებული თვალებით შემომხუტებდა, მირდატი მან პატარა დატოვა უჭირში და საიდან ეცოდინებოდა, რომელი ჩვენგანი იყო მირდატი; ხომ იცოდა დიდმა კატო სადანიამ ბავშვები რომ ერთნაირები იყვნენ ყველანი, ხომ შეეძლო ჩემთვისაც მოეცაეუნებინა თავზე ხელი, თმა მოეჩეჩა მხოლოდ, გული რომ არ დამწყვეტოდა, მაგრამ კატო სადანია მირდატს მიუბრუნდა. მას მერე არასოდეს არ გავყოლივარ სადანიებს სადგურზე ვინმეს დასახვედრად. ხინტუმ თუ შეამჩნია ეს? არა, ხინტუ სადანია ამაზე არც-ღაფიქრებულა მაშინ და რომც შეეშინია, რას გააკეთებდა? არაფერს, ალბათ. ამ ამბის გამო გულშიც არაფერსაც არ გაივლებდა და ეს იქნებოდა სწორედ ბუნებრივი. მასსადაამე. არც მე უნდა ჩამრჩენოდა გულში ხინჯად ეს ამბავი, მაგრამ, როგორც ჩანს, ყველა ბავშვი არაა ერთნაირი, თუმცაღა მამაჩემის დაბრუნებას რითი უნდა ჰგვანებოდა კატო სადანიას თბილისიდან ჩამოსვლა, არ ვიცი.

წავაგე ერთ ჩემს კბილა ყმაწვილთან კამათულში; ბაღში ვიჯექი ექვსი დღე არ ვიცოდი, რა უნდა მექნა, რა პირით უნდა მივებრუნებულიყავი შინ. კამაჩის ტყავი უნდა ამეკრა შუბლზე, როგორც იტყვიან. ან სულაც უნდა გადაეკარგულიყავი საღმე უჭირიდან, ან სვიმო ბაბუასთან ჩავსულიყავი, ყუშში, — ერთხანს იქ ვერაფერსაც ვერ გამოგებდნენ, მერე კი გამოჩნდებოდა საიდანმე საშველი, — ან ოქუშში უნდა წავსულიყავი, მამაჩემისიანებთან, მაგრამ მე იქ ნამყოფი არ ვიყავი კიი ხანი და როგორ მიმიღებდნენ ახლა, არ ვიცოდი; — აი, მაშინ წამომადგა მე ჩემი საღამოს ბაზარი. — მოვძებნი „ხოკოს“, გაეიფიქრე, ან ფულს მასესხებეს, ან რამეს გამომინახავს-მეთქი და საოცრად თბილი და მშობლიური მომჩვენა მობინდული და მოყაყანე საღამოს ბაზარი. „ხოკო“ და მისი ამფსონები, ლამაზი ლიდას დედა და კიდევ მრავალი ვინმე, ვისაც ვიცნობდი, ან უბრალოდ ნანახი მყავდა იქ, მაგრამ წამოვიდა უცებ და თვალწინ დამიღდა ერთი მეტად შემზარავი სურათი, რამაც ხელი ამაღებინა ამ განზრახვანზე; მეუტრტენ პირდაპირ შუა ბაზრის ქვაფენილზე იყო გაშხლართული, ცხლოდა, ცხლოდა, ბუზი ეხვეოდა და კამდა მას, კამდა ამ სიტყვის სრული მნიშვნელობით. — „ვერა ხედავთ, ხალხო, ბუზმა შეკამა, კაცი!“ — თქვა კიდევაც ვილაყამ, მე დავაკვირდი მას და დავინახე საოცრად ნატანჯი სახე, სიცოცხლის ნიშანწყალი რომ არ ემჩნეოდა, ის მინებებოდა ამ უზარმაზარ ქვეყანას, ამ გაეაზვარებულ ცისქვეშეთს, მუწუეები ესხა სახეზე, ბუზები ფრენდნენ გარშემო, დიდი, ზონზროხა და გატიქნული ბუზები მისეოდა მუწუეებზე, ბაზარი კი ცხოვრობდა თავისი ცხოვრებით, მიდი-მოდიოდა ხალხი, ეამი-ეამ თუ შეჩერდებოდა ვინმე, შეხანდებოდა წამით, ან სულაც სიარულში გადაულაპარაკებდა გვერდით მიმავალს, ვინმეს, ქალსა თუ კაცს. — გათავებულა ეს ბეჩავი და ეგააო, ან სულაც გადააფურთხებდა განზე, როცა

დრო გადიოდა და ჩვენ დღითი-დღე უფრო და უფრო ვეჩვეოდით საღამოს ბაზარს, იმ მობინდულ ჩიხს, სადაც საღამოს ბაზარი იმართებოდა; რალაც-რჩებოდა თითქოსდა ჩვენგან, ჩვენეული ხმა: „მსხალი, აბა, მსხალი!“ — „პაპი-როსი!“ — ბაზრიდან მოგვევებოდა მისეული სუნნი, ყაუანი და რია-რია: ერთხელ კი, წარმოუდგენელი რალაც დამემართა, მაშინ მე დადიას ბაღში ვიჯექი მარტო, მამინაცვალმა მომცა დილით ფული, რათა ყავარი შემეძინა და

მას გაუსწორდებოდა და ჩაივლიდა თავისი გზით, თავის ცოლ-შვილში წაეიდოდა, თავის ოჯახში; ახლა მგონია: ყველას, იმდღევანდელ ბაზარში მყოფს, ნაცლებად როდი უჭირდა მაშინ. ვინემ იმ მეკურტნეს, რაღაც ისეთი გამოსკვიროდა იმ ხალხის უგულობიდან იმ დღეს და მე გაეფიქრე, მაშინაცვალი განათუ იმხანად, საერთოდ ვერ იშოვიდა ვერანაირ საქმეს, — მივედი იმ საღამოს შინ, კარგა შეღამებული იყო. მახსოვს, იმახნა საწყალი დედაჩემი, მეძებდნენ სასაღანიოში, მიხა ხომ არ გინახავთო, თქვენთან ხომ არ ყოფილათო, ვილაკ-ვილაკები პასუხობდნენ ნაწყვეტ-ნაწყვეტად. ბაზარში იყო დღეს, იქ დაეინახეთო, — მოვა, შე ქალო, რა დაგემართათო, სად წავიდოდაო, — ანუ გეშვებდა დედას ფუხუ საღანია, — რა ვიცი, რა ვიციო, ამბობდა დედაჩემი და მე ყველაფერი მესმოდა მკაფიოდ... მაგრამ დაეუბრუნდეთ საღამოს ბაზარს — კაყა დარჯანია მოდისო, დაიძახებდა ვინმე და შეტორტმანდებოდა საღამოს ბაზარი, ატყდებოდა ერთი ალიაქოთი, რია-რია. გარბოდნენ ბოშა ქალები, გაერბოდით ჩვენ და დიდხანს, სანამ კაყა დარჯანია ისევე არ გავიდოდა ზღაზღნით ჩიხიდან, ვუთვალთვალდებით მას სხვადასხვა კუნძულებიდან, წავიდოდა კაყა და გამოვიდოდით ჩვენც. ხდებოდა ხოლმე, ვინმე შეტორისათვის, ფული კი გვეკნებოდა გამორთმეული, მაგრამ პაპიროსის გადაცემას ვერ მოვასწრებდით. ვერ მოვასწრებდით ვერც ფულის დაბრუნებას და ისე მოგვიწევდა გაქცევა ჩიხიდან, — იცდიდა ის კაცი იქ, სანამ ჩვენ არ მოვებრუნდებოდით, რათა თავისი პაპიროსი მიეღო ჩვენგან, „რას უცილი აქ, თუკი მართალი კაცი ხარ“. — შეუწყურებოდა მასაც კაყა დარჯანია, მაგრამ მეტად ვერაფერსაც ვერ აკადრებდა. ის კაცი მართალი იყო და ზურგიც მაგარი კქონდა: — გაყიდეთო, ბატონო, მალაზიებში პაპიროსი და აქ აღარ დავდგებითო. — კაყა დარჯანია ამაზე არაფერს პასუხობდა და ამითვე მორჩებოდა მათი საუბარიც. მოვებრუნდე-

ბოდით, მოვებნიდით იმ კაცს და მივეცემდით პაპიროსს — ვერასწრებდა ამნაირ საკციელს, იქ იქნებოდა არ იქნებოდა, იმანაც იცოდა და ამითვე მორჩებოდა ყველაფერი, მაგრამ, ერთხელაც, მახსოვს, როგორი პანდური მაჭამა ერთმა მალაღმა ბიძიამ იმის გამო, რომ პაპიროსის გადაცემა მაშინვე ვერ მოვასწარი. „პაიტ, შე, მა-მაღალოო!“ — დამიყვირა მან და მთხლიშა პანდური. მე კრემლის ყლაპვით დაეუბრუნდი ჩემს კბილა საღანიებს, ამასობაში მოხვავდნენ ისევე გადამყიდველები, ბოშა ქალები, ლამაზი ლოდა და დედამისი, კოკლი ტურე და ისონა ყომარბაში, აივსო ისევე ჩიხი, ორიოდვე წუთიკ კი არ იქნებოდა იმ ამბიდან გასული და მე დაეინახე, თუ როგორ დაეთხლიშა ის მალაღი ბიძია მიწაზე; რა მოხდა, რა მოხდაო, კითხულობდნენ, ვერაიენ კი ვერ მოახა თავი სიმართლეს და ამ კითხვა-კითხვაში წამოღვა ის კაცი და გინებით გაუღდა გზას. მერე საიდანაც „ბოკო“ მოკოცდა ჩვენთან. „თუ დაინახეთ, ბიჭვო“, გვითხრა თავმომწონდა, მოგვიანდებოდა ასე, მერე ხინტუ საღანიას ცხვირზე მი-აქირა თითი, „პეი, შე ძველოო!“ — უთხრა დაცინვით და გავეშორდა. იმ დღიდან „ბოკოს“ სხვა გულით ვუყურებდით, ხოლო შინ რომ ვებრუნდებოდით, ხინტუ საღანიას ავეუტებე ჩხუბი, ხინტუ საღანიამ მკემა და ამრიგად დაე-ბრუნდით სახლებში. კაყა დარჯანიას გამოჩენა შინის ზარს გვეცემდა, ხომ ყველას წარმოგვიდგენია ჩვენი-ჩვენი თავი სხვადასხვა მდგომარეობაში და ვითარებაში, სხვადასხვა ადგილას და სხვადასხვა სამუშაოზე, — ეთა ანღია, მაგალითად, ისეთივე კარგი მასწავლებელი იქნებოდა, როგორიკ ფოსტალიონი იყო, და შესაძლოა მასწავლებელი უკეთესი ყოფილიყო. ვინემ ფოსტალიონი; ლამაზმა ლიდან ისეთი კარგი ანგარიში იცოდა, ჩინებული მოწაფე იქნებოდა, სკოლაში რომ ევლო, მე, აღმათ, ჩინებული მხედარი ვიქნებოდით, ან კიდევ ჩინებული მოფერი, კარგი ცხო-

ვრება რომ ჰქონოდათ, ყველა გადამ-  
ყიდველი მიატოვებდა ამგვარ საქმიანობას და ალალ შრომას მოეკიდებოდა, — მაგრამ კაქა დარჯანია მაინც კაქა დარჯანია იქნებოდა. ის იყო ჩია ტანისა, ერთი შეუხედავი და ცქნაფი კაცი, უბრალო, რიგითი მილიციელის ფორმა ეცვა, ამ ფორმაში გაატარა მთელი თავისი სიცოცხლე და არც მომატებია არავითარი წოდება; ტყვიასავით თვალები ჰქონდა; ამბობდნენ, კაქას იმდენი კაცი ეყოლება მოკლული, თავად არ ეხსომებოთ; იმ დროისათვის კაქა დარჯანია შუახანს მიღწეული კაცი იყო და კარგა ჭარკეცხლიანი ეამი ექნებოდა გამოვლილი, ცხადია. ტყვიას ტყვიაში აჭენსო, ამბობდა ხალხი. „არ გაბედო გაქცევა, თორემ, ნათქვამზე მოგაბეჭდავ ტყვიას, მამაჩემის მადლმა!“ — იტყოდა; ნათქვამზე, ესე იგი, სადაც დაგპირდები, იქ მოგარტყამო; გაქცეულ კაცს ჭუსლში ახვედრებდა ტყვიას კაქა დარჯანია; უკაფიო, ხრინწიანი ხმა ჰქონდა, რაც იმას გაფიქრებინებდათ, რომ ამ კაცს ვაგაკობის ნატამალი არა აქვსო, მაგრამ მოლორებული კი დარჩებოდით. კაქა დარჯანიას ცხოვრება ლეგენდას ემგვანებოდა ჩვენს თვალწინ; საოცარი კი ის იყო, — კაქა დარჯანია, როგორც ყველა, ისე დადიოდა მიწაზე, ისე შედიოდა ბაზრის სასადილოში, და საპირფარეოშიც, ჩვეულებრივად გადახუხავდა დაზღთან მიმდგარი „ჰაჰას“. შეკარხლდებოდა მაშინათვე და იყო ასე მთელი დღის განმავლობაში, — შებრაწულ კიბოსავით გაწითლებული; რომელიღაც ცნობილი ბანდიტი დაეცა იმხანად უქირს, ძარცვავდა ის კაცი უქირის მალაზიებს, მაგრამ კაქა დარჯანიამ მარტოდმარტომ დაიჭირა ის და თავისი ფეხით მიიყვანა. სადაც საჭირო იყო. ვინმე მენშევიკი კაცი იმალებოდა თურმე ჭაფათის ტყეებში, ისიც კაქას გამოუყვანია იკიდან; რას არ პირდებოდნენ დარჯანიას და რას არ უქადდნენ. დიდი თუ პატარა: მაგრამ მაინც სალ-სალამათი დადიოდა ყველას თვალწინ: ეკიდა თავისი პატარა „ტე-

ტე“ და დააბიჯებდა თავმომწონდნის წყლის იმდენი მტერი ჰყავს, აღმაშენებლის მანეთის ლოდინში არიანო, — არა ის მოჰკლავს და არა — ისო. ყოფილა შეშთხევეა, უსროლიათ კიდევაც მისთვის, მაგრამ დარჯანია ყოველთვის უვნებელი გამოსულა ტყვიების ჭახა-ჭუხიდან; ამ კაცს თითქოსდა ღმერთი უფარავდა უქირსა და მის შემოგარენს. „ქურდი ეს მამაძალი!“ — ამბობდა ის „ხოკოს“ დანახვებზე და საცა წაასწრებდა. იქვე უთავაზებდა მოწყვეტით სილას; ახლა მგონია, კაქა დარჯანია მიტომაც რჩებოდა ყოველთვის მთელი, რადგანაც ის თავისათვის, საკუთარი გამორჩენისათვის კი არ ზრუნავდა, არამედ კანონს იცავდა, მას ფეხებზე ეკიდა თავისი თავი, როგორც ამბობდნენ, და მიტომაც რჩებოდა უვნებელი, — კაქა კი არ ეძებდა ქურდსა და ავაზაკს. არამედ თუკი გამოჩნდებოდა ქურდი და ავაზაკი, მაშინ გამოიჩენდა ხოლმე თავს; ისე კი, ცხადია. მან კარგად იცოდა, რამდენი ქურდი და ქორვაჭარი იყო უქირში, მაგრამ შინ კი არ მიუხტებოდა ვინმეს, მთავარი იყო, დანაშაულის ჩადენის ეამს წაესწრო მხოლოდ, ამ დროს მასში იღვიძებდა დაუოკებელი ეინი უკანონობის აღკვეთისა და ვერანაირი ძალა მას წინ ვერ დაუდგებოდა.

\* \* \*

საშემოდგომო გამოცდა გამოყვებოდა ხოლმე, მაგრამ შემოდგომით კი არ გვეკითხებოდნენ არაფერს, გვიწერდნენ „სამოწყალო სამიანებს“ და გადავყავდით შემდეგ კლასში. ამასობაში, დედაჩემს, კელვა სანაიასგან შეილი შეეძინა: დედას უნდოდა, ქმრის გული მოეგო და მიტომაც გაუჩინა შეილი; ისე კი, კელვა სანაიას, ალბათ, ნაკლები გული ექნებოდა; მას აქეთ, თითქოსდა მეტი სიამტკბილობა გაჩნდა ოჯახში. თავად დედაჩემიც უფრო აღერსიანი გახდა ჩემდამი. მაყვალა დაია ერთთავად აკვანის დაჰფუსფუსებდა, აცინებდა ძალითი თავის ბაწია ძმას და ისმოდა კისკისი შინ. არ გასულა ორი წელიწადი



და დედას კიდევ შეეძინა შვილი, ამჯერად — ანი, და გაწყდა ჩვენს შორის რალაც; მივიკირდა, რისი იმედი ჰქონდა დედას, რითი უნდა გვერჩინა თავი. მას აქეთ მთლად ავიცრუე სწავლაზე გული. ვაცდენდი გაცვეთილებს, დავვებოდი ქალაქელ ბიჭებს; ერთხელ ჰრულ ცხვირსახოცში გახვეული სამამანეთიანი ავაციანცლე ჭიბიდან უჭირის ბაზარში პაწია გოგონას. დავკარი ფეხი და ისე, არავინ რომ არ გამიფრთხილებია, — ჩავედი ოქუშში, ჩემიანებთან. იქ კარგად შემხედნენ, დიდუ, ჰიკოს შვილიაო, შეიცხადეს და ხელიდან ხელში სტაცებდნენ ჩემს თავს ერთმანეთს თუთარიები. თითქმის ყოველ თუთარიასას მეძინა თითო ღამე, ბიძაშვილი კი მყავდა, მაგრამ ისინი ღარიბად ცხოვრობდნენ ძალიან და მე ჩვენი გარე ნათესავისას, ბაგი თუთარიასას დავრჩი საცხოვრებლად. ბაგი ბიძიას მეუღლე ასწავლიდა ოქუშის სკოლაში ქართულს. მან მიმიყვანა სკოლაში და ამრიგად დავიწყე ახალი ცხოვრება. კარგად ვსწავლობდი. ჰიკოს შვილი არისო, აბა, რა გეგონათო, ამბობდნენ ჩემზე და ბედნიერი ვიყავი თითქოს. ღუმურიშვიც კი წამიყვანეს ერთხელ, იმ ქალთან, ჩვენ რომ ოქუშიდან გამოგზავრებისას დავემშვიდობეთ, იმ დედაბერთან, ტბილისკვერი რომ გამომატანა, ტიროდა ის ქალი, როგორ ვეხვეწებოდითო ნანის მაშინ, — არა, ნანი, ნუ წაიყვან ამ ბალებს აქედან, ნუ მოსწყვეტ მამისეულ ადგილს-მეთქი, არა და არ დამიჭერა დალოცვილმა მაშინ, — „მიხვდიო აბა, რა არიო, შენი, მახარე?“ — მეუბნებოდა ის. ტიროდა თან ბეჩავი და წუხდა ძალიან. „როგორაა საწყალი დედაშენი, მახარე? გათხოვდა, არა? მგონი შვილებიც კი შეძენია იმ კაცისაგან, რად უნდოდა, ოღონდაც, ბეჩავს, ა?“ ღუმურიშიდან რომ ვბრუნდებოდით, რატომღაც უგუნებოდ შევიჭენი, არავითარი საბაბი კი არ მქონდა მაინც და მაინც, გუნების გაფუჭებისა, მაგრამ, ხდება ხოლმე და ყველაფერი ერთმანეთს წაებმება, — ჯერ დღესე მოგივა, კამათელს

რომ აგორებ, დადიანსე მალში მერე დუბეში, და მერე კიდევ რაღაცა-ღველაფრის დამაგვირგვინებელი დუშაში, — გაძლევს და იგებ შენ, და თითქოსდა წინასწარ იცი, აწი რა მოგივა, ამ ხელზე რას გააგორებ, მოსაგებს თუ წასაგებს, ამას გუუბნება შენი ქვეშეცნეული, დაფარული გრძნობა, და ეს ისე ნათელია თითქო, გეშინია კიდევაც, შენმა მოპირდაპირმაც არ იგრძნოს ეს და არ მოგიტრას ხელი, თუკი „მეტ-ნაკლებს“ თამაშობთ, ან „ვარი“ არ გითხრას სულაც, თუკი „ბაი-ბუტს“ თამაშობთ — ისეთი გუნება მქონდა, თითქოსდა ჩემს მოპირდაპირე მოთამაშეს ჩაეხედოს ჩემს გულში და იქ ამოეცნოს ის, რასაც ვფიქრობდი — „აგე, მიხა ბაბაია, ფული შენ. — მითხრა იმ საღამოს ბაგი ბიძიამ, წახვალ უჭირში, ამ ფულს მიიტან ამა და ამ ადგილას, იქ შენ მოგცემენ ნაბადს და წამოხვალ ხვალივ უკან. „ბაგი ბიძია, ის ადგილი, ჩემი ხუთი თითივით ვიცი-მეთქი, — ვუთხარი სიმართლე. გამოვართვი ფული და მეორე დილით, კვირა დღეს, უთენია გავუდექი უჭირის გზას. „დღესვე დაბრუნდი, მიხა ბაბაია, აბა, შენ იციო“, — „აბა რას ვიზამ-მეთქი, ბიძია“, — ვთქვი მე. ჯერ იყო და მივედი კიდევაც იქ, სადაც უნდა მივსულიყავი. ვნახე ის კაცი, კი არ ვნახე, ვიკითხე ჯერ, ესა და ეს კაცი თუ არის-მეთქი, — მოვო, მალე, ბაბაია, აი, იქ დაიცადეო, — დამიდგეს სკამი და დავჯექი მეც. მაგრამ მენაბდე არა ჩანდა. ვუცადე იმ ოსტატს. ვუცადე, არა ჩანდა ის დალოცვილი. წამოვდგებოდი ხოლმე სკამიდან, ვიკითხავდი, ეგების სულაც არ მოვიდეს-მეთქი ოსტატი დღეს, მოვა, ოსტატი, ბაბაია! — მეუბნებოდნენ. გავვილი-მეთქი, დავიბარე და გავედი საამქროდან. ჩვეულად დავუყევი ბაზარში მიმავალ გზას. აქ ერთი-ორი ნაცნობი ბიჭიც ვნახე, ოღონდაც საუბარი არ გამიბამს მათთან, მერე ტირში შევედი, მახსოვს, ჯავო მეთირემ ტყვიები დამიყარა წინ და მე ვესროლე ნიშანში. ნაბდის ფული კი ჯიბეში მედო. მთელი რვაასი მანეთი!

„ხოკო“ ხომ არ გინახავს-მეთქი, ვკითხე იქ ერთ ნაცნობს, თითქოსდა ძმაკაცი ვყოფილიყავი მისი, ან რაიმე საქმე მქონოდა მასთან. „ხოკო“ დაიჭირესო, მითხრა მან, წაასწრესო. მეწყინა საოცრად. მაგრამ ჯიბეში ბევრი ფული მქონდა და წყენაც მალე გადამივიდა. მერე მე თითქმის მთელი საღამო ვუყურებდი მაჭიტას კონცერტს. მაჭიტია ყომაზბაზი იყო; გაგონილი მქონდა, მაჭიტას ჰიქიდან ასროლინებდნენ კამათელს. ხან კიდევ სრულიად სხვა ვინმე აგორებდა იმის მაგივრად, იღვა მაჭიტია და მენცარივით ანგარიშობდა რალაცას. იმ საღამოს ერთი ყმაწვილი კაცი ეთამაშებოდა მაჭიტას. ათი ნაბიჯი ჰქონდა გადაზომილი მაჭიტას და იქიდან ისროდა კამათლებს, მაგრამ ყველას გასაოცრად. მაჭიტია იმ სიშორიდანაც ახერხებდა თავისას, — წააგო იმ ყმაწვილმა ყველაფერი და მორჩა თამაშიც. ბაზარი დაიკეტა. მორიგემ ჩაბებრა სასტვენს, იფანტებოდა ხალხი, და სხვათაშორის თქვა თითქოსდა მაშინ ჭაგო მეტირის ბიჭმა. — „აჩკოს“ სათამაშოდ მივდივართ და შენც ხომ არ წამოხვალ; გამოვედით ბაზრიდან, ავუყვებით უჭირის მთავარ ქუჩას და შევედით ერთ ძველ შენობაში; თამაშში მე არ ჩავრეულვარ, ვიდექი და ვუყურებდი მხოლოდ, როგორ იგებდა ჭაგო მეტირის ვაჟი, იგებდა და იჯიბავდა ფულს ბლუჯა-ბლუჯა. თუ გინდა, შევამხანაგდეთო, — მითხრა მან, — წილში გაგიყვანო — მომეცი ეგ შენი ფულიც, რა იცი, ეგების დამჭირდესო. მივეცი მთელი ჩემი ფული. მონაგებიდან კი, კაპიკსაც არ გამოვართმევ-მეთქი, ვფიქრობდი ჩემთვის. რიგდებოდა ქალაღი სწრაფად. ხანდახან ჩამახედებდა კარტში კიკოია, — მირჩიე, რამდენი დავიძახოო. „ტუზი“ ეკირა, მახსოვს, — მიდი, რისი გეშინია-მეთქი, „ტუზზე“ — „პაპა“ დაეცა. ესეც შენი თხუთმეტი! დამიკელიო. — ითხოვა კიკოიამ. — რაღა დროისაოო. — უბასუხეს. ჩამოარიგეს კიდევ ქალაღი. კიკოიას „ცხრიანი“ მოუვიდა. „დაიწვა“. ამრიგად წა-

აგო მან თავისი ფული, წააგო ჩემიც, — როგორ მიმართლებდაო. ~~მომხმარებდა~~ და სინანულით. არაფერია-მეთქი, ვინმე გეშე მე კიკოია და გავეჩე შინისაკენ. ათიოდე მეტრიდა მქონდა სახლამდე დარჩენილი, — მივხვდი, — განზრახ აგებდა კიკოია; ერთი პირობა ვიფიქრე, დავბრუნდები ახლა, თუ ხელით ვერ მოვერევი, ქვებით მაინც დავუჩეჩქავ-მეთქი კიკოიას თავს. მაგრამ ამითი საქმეს რა ეშველებოდა. თამაშს თავისი წესი აქვს და ფულს მე აწი ვერ დავიბრუნებდი. ყველა სიმართლე კი არაა სიმართლე, რაც ჩვენ სიმართლედ მიგვაჩნია, არამედ არის უფრო დიდი და უფრო ქეშმარიტი რამ, რაც ამქვეყნიურ კანონებს ემორჩილება და არაფრად დაგიდევთ თქვენველ სისწორეს. — ესაა სწორედ ის დაუწერელი კანონი, რაც ყველა კანონზე მტკიცეა და საფუძვლიანი; ფუხუ სადანია ასესხებდა კაცს ცხრას მანეთს და ერთი თვის თავზე ათას მანეთს იბარებდა იმ კაცისაგან. ეს იყო კანონი. ამგვარი კანონის გადასვლა არ შეეძლო არავის. თამაშის კანონს ერთი მოთამაშე კი არა ქმნიდა, არამედ მთელი თაობები, გზადაგზა იხვეწებოდა კანონები მისი და მტკიცდებოდა. ფუხუ სადანიას თვითონ კი არ გამოუგონია ასეთი კანონი, არამედ თავად ხალხმა, თავად სასადანიომ გამოიგონა. „მე კი არ გამომიგონია ეს, — ამბობდა ფუხუ, — ასეა ყველგან და ასე იქნება კიდევ, სანამ ხალხი ამგვარ ვითარებაში იქნება“. მაგრამ სახელმწიფო კანონსა და სადანიას კანონს შორის იყო განსხვავება, — სახელმწიფო კანონი, ასე ვთქვათ, თუნდაც რომ დაგერღვია, ეგრეთწოდებული მორალისაგან ანთავისუფლებდა კაცს — კანონს და არღვევდი, შენ შენი მოგვლევებოდა და მორჩა. ხოლო ფუხუს კანონის დარღვევა დამოკიდებული იყო კაცის მორალურ მხარეზეც. ფუხუს კანონის დამრღვევი კაცი უპირო კაცად დარჩებოდა სამუდამოდ. მას არასოდეს არავინ ასესხებდა ფულს. ხოლო სახელმწიფო კანონების მიმთვისებელი კაცი, მეტად არ

მიითვისებდა სახელმწიფო ქონებას და აღიდგენდა დროთა განმავლობაში ძველ სახელს. „სახელმწიფო კანონი ჩემეულ კანონს უნდა ჰგავდეს, — ამბობდა ფუხუ სადანიო, — ისე კი, სიმართლე რომ ითქვას, კანონი რომ არ სჭირდება ისეთი სახელმწიფოს მომხრე ვარ მე, — სადაც ბევრი კანონია, დანაშაულიც მეტია“. — დასძენდა სადანიო.

დედაჩემმა შეიცხადა ეს ამბავი, ისე გაუტვირდა ჩემი საქციელი; ერთი სული ედგა საწყალს, ეგების ოქუშში მაინც მომეკიდა ფეხი. იქ იყვნენ ჩემიანები, და რალაცნაირი, იმედის მომცემი ფიქრები ექმნებოდა დედაჩემს. იმ სოფელში აიდგა ფეხი მამაჩემმა, მთელმა ჩემმა გვარმა, აქ ხომ ისე მრავლად ესახლნენ თუთარიები, სათუთარიოც კი ერქვა სოფლის ერთ მხარეს. — ერთხელაც ვცდიო ბედს, ასე თუ იფიქრა დედაჩემმა, და მეორე დღეს, როცა ყველაფერი ნათელი გახდა, ისევ ჩამიყვანა ოქუშში. სადაც მოაგროვა სამგზავრო ფული (ფუხუ სადანიოსაგან ისესხებდა, ალბათ), და გავწიეთ ოქუშისაკენ. რა კარგად მახსოვს მთელი ის დღე; ჯერ იყო დი, მზადება წასასვლელად. მე დედას ღამითვე გავუცხადე ის ამბავი, რაც ვადაძხვდა და დედაჩემი უთენია ადგა ფეხზე მეორე დილით. ცრიდა. გაცვეთილი კალოშები ეცვა დედას, დაკუთხუნიდა იმ კალოშებით, „კალოშებს კი ვერ იყიდი შენთვის შე გაკირვებულ“, — თქვა მამინაცვალმა. ათასგზის გავიდოდა ეზოდან და ათასგზის შემოვიდოდა, დადიოდა ფულის სასესხებლად. — კელვა სანაია კი არ განძრეულა იმ დილით, უსიტყვოდ იჭდა ფიცრული ოდის წინ, სქლად ახვევდა ბეწვიან თუთუნს თხელი პაპიროსის ქაღალდში, და წამდაუწყუმ აბოლებდა; დედას მტკიცედ ჰქონდა გადაწყვეტილი რალაცა და ქმარი მის საქმეში არ ერეოდა, გაყუჩებულ იყო კელვა სანაია მთელი დილა, ნაწყენ ბალს ჰგავდა თითქო. „კალოშები მაინც გყვიდა შენთვის, შე გაკირვებულ“, — ესა თქვა მხოლოდ. მეტად დერი სიტყვა არ დასცდენია. გრი-

ლი დილა იყო. წვიმიანი, კაცასიონის მთაგრეხილი არა ჩანდა. ღვიწკაროდან, მონისლული იყო ჩვენი შუქა და ქაფათის შინდარი. ვინმე მეზობელთაგანი გარეკავდა ხოლმე საქონელს იმ სანახისაკენ, მოახლოვდებოდა ჩვენს ლობესთან, დალანდავდა ნისლში კელვა სანაიას, ეტყოდა გამარჯვებას და ჩაივლიდა. „რა დრო არი, რა დრო, ნეტავი“, — კითხულობდა ვამი-ვამ დედაჩემი და წასასვლელად ემზადებოდა. „ასე ხელცარიელი როგორ ჩავიდე ახლა ოქუშში, რამდენი ხანია იქ არა ვყოფილვარ... უიმე, როგორ დამაიწყდა ის თივთიკის თავშალი, რა ოხრად მინდა, მე არდასარჩენს“. — ამბობდა დედა.

ოქუშში მზიანი ამინდი იდგა, ოღლა ბიცოლა დაგვხვდა შინ. „უიმე, ნანი, შენა ხარ, შემოგველე“. — მოეგება ის დედაჩემს. კი უკვირდა ოღონდაც მისი ჩამოსვლა. „გუშინ რატომ არ დაბრუნდი, მიხა, უქირიდან“. მკითხა მე სხვათაშორის, — „მოდი, ნანი, საცაა ბაგიც დაბრუნდება საწყობიდან“. რა უთხრა და რა — არა დედამ ოღლა ბიცოლას, არ ვიცი. არც მე მეკითხებოდნენ არაფერს; ბაგი ბიძია ამოვიდა სოფლის ცენტრიდან, გაიხადა სქელი კიტელი, შილიფად გამოეწყყო, მომატანიდა ქილოფი და წამოწვა ჩვეულად დიდი მსხლის ძირას, ჩრდილში; მუთაქაზე ჰქონდა ცალი მხარი დაყრდნობილი, დედაჩემი პაწია კველაზე იჭდა მის ფერხით, მეც იქვე ვიყავი ჩაცუტული, და საუბრობდნენ ისინი ამრიგად, მთისას და ბარისას, ერთხელაც არ უხსენებიათ ოღონდაც ნაბადი. ბაგი ბიძია იწვა ჩრდილში, მზე აცხუნებდა და ნია ვიც კი არ იძროდა იოტისოდენი, რალაცნაირი. ჩახუთული დღე იყო, მახსოვს, — გუშინ ჩვენსკენ წვიმდაო, — ითქვა, — ასე იცისო წვიმის მერე. ხილი ცვიოდა ხეთა შტოებიდან და ზუზუნით ეხვეოდნენ ხილულს მწერები. გუგუნებდა გავარვარებული ცისკვეშეთი; ბაგი ბიძიას თანდათან რული ერეოდა იმ დღეს, დედაჩემი იჭდა მის ფერხ-



თით პაწია კველასუ, ძალიან მაწუხებ-  
სო სოცხე, ამბობდა ბაგი ბიძია, დასას-  
ვენებლად მე არა მკალიაო, ჩიოდა.  
ბაგი ბიძიამ ჩაიძინა. საღამო ხანს,  
ცრემლით საესე თვალებით დავეთხო-  
ვეთ თუთაროებს და გამოვეწიეთ უქი-  
რისაკან. ტიროდა დედაჩემი, ტიროდა  
ოღლა ბიკოლა, ტიროდა მათი უფროსი  
ასული, ტიროდა ბაგი ბიძიაც, ჩვენსა-  
ვით კი არ ტიროდა, მაგრამ ტიროდა,  
მძიმე გული ჰქონდა, ცრემლი გულში  
ეწვეთებოდა, გულის კოვზზე ეცემოდა  
და ებერებოდა გული, გასკდომასზე  
ჰქონდა და დღემდე არ ვიცი, რატომ  
არა თქვა ბაგი ბიძიამ, მიხა ჩვენთან  
დარჩესო. მსხლის ძირას რომ იჯდა, დე-  
დაჩემს, თუთარიას ჩაძინების მერე, ხე-  
ლში ალვის ხისაგან მოტეხილი შტო  
ეკავა და მარაოსავით უქნევდა ბაგი  
ბიძიას: შტო რომ ირხეოდა, ნელი ნია-  
ვი იქნებოდა და ეს სიამოვნებდა მძი-  
ნარე კაცს. თან ბუზიც არ დააქდებო-  
და, არ მიეკარებოდა, და ძილში არაფე-  
რი შეაწუხებდა. მე თითქოსდა მიყუ-  
რადებული ვიყავი იმ შტოის ნიავეს;  
რა ხმას გამოსცემდა ალვის პაწაწინა  
ტოტი? დედაჩემს ჰქონდა რალაც სათ-  
ქმელი უფროსი თუთარიასთვის იმ  
დღეს, მაგრამ ვერ უთხრა, ვერ ეუბნე-  
ბოდა, ბაგი ბიძია ასე ოციოდე წლით  
მაინც იქნებოდა უფროსი დედაზე და  
მას თავად ეცოდინებოდა, როგორ უნ-  
და მოკტეულებოდა, რა უნდა გადაეწყ-  
ვიტა იმ დღეს, დედა ამას გრძნობდა,  
ცხადია, და თავის სათქმელს ვერ ეუბ-  
ნებოდა. დედას პაწაწინა ალვის შტო  
ეკავა ხელში და მძინარეს უნია-  
ვებდა, რალაცას კი ნიშნავდა, აღბათ,  
იმ შტოის ხმა? დედაჩემის ამნაირი სა-  
ტყველი სათქმელს უახლოვდებოდა,  
მძინარეს კი რა ჩაესმებოდა... იმ დღეს  
მთელი სამყარო ჩემთვის თითქოსდა  
ორად ვაიყო, ერთ მხარეს ხორშავი  
იყო და მეორე მხარეს — ჩრდილი,  
მზვარეში დედაჩემი იჯდა, ფიქრიანი,  
გრილოვანში კი — ბაგი თუთარია იწ-  
ვა მშვიდად და ფშვინავდა. მზე რომ  
დააცხუნებდა, დედაჩემი ასწევდა იმ

პაწია კველას და ჩრდილში შეჩაჩობ-  
და, მაგრამ მცირე ხნის მერე დადგებოდა  
დაადგებოდა თავზე და ისევ გადადგა-  
მდა კველას; ხოლო თუკი თუთარიამდე  
მიაწევდა მზე, მაშინ გამოვიდოდა ოლი-  
დან ოღლა ბიკოლა, მათი უფროსი ქა-  
ლიშვილი, ადგებოდა დედაჩემი, ავდგე-  
ბოდი მე და მოვეკიდებოდით ქილო-  
ფის ოთხივე კიდეს, და ძლივს-ძლივო-  
ბით შევაჩოჩებდით ჩრდილში ბაგი  
ბიძიას, — არც უფროსი თუთარიას-  
თვის იყო მოწყობილი სოფელი მაინც-  
დამაინც, დრო გავიღოდა. მზე შევეტად  
დადგებოდა, მსხლის ხეს ჩრდილი უპა-  
ტარავდებოდა, მძინარე კაცი იგრძნო-  
ბდა ამას ძილში, შეიშმუნებოდა და  
გამოახელდა თვალებს; ჩრდილი რომ  
სულ დაპატარავდა, ბაგი ბიძიამ თქვა:  
„იწვის ქვეყანა, ოხერი!“ ამასზე დედა-  
ჩემმა რალაც ბოღიშისმაგვარი უთხრა  
მას, კი არ უთხრა, არამედ, ოდნავ დაი-  
ხია უკან თავის პაწაწინა სკამიანა და  
ამითი გამოხატა მოწიწება უფროსი  
თუთარიასადმი, — ის პაწია ჩრდილიც  
მას დაუთმო მთლიანად და თვითონ კი  
მზეში მოიხვედრა თავი, — მერე კი-  
დედაც წამოღდა ბაგი ბიძია, ადგა დედა-  
ჩემიც და მიწით მოგებულ ქარგვალში  
შევედით ყველანი.

გვიან საღამოს ჩამოვედით მე და სა-  
წყალი დედაჩემი უქირში.

\* \* \*

რა უნდა მექნა აწი? იფიქრა გამზრ-  
დელმა, იფიქრა და გადასწყვიტა: ჩონ-  
თო ბიძიასთან მივეყვანე, ჩონთო ქი-  
რია დედაჩემს მოუღოდა ბიძად, მისი  
დეიდის ქმარი იყო, ამიტომაც, მეც დე-  
იდას ვეძახდი ნინას, ბებიაჩემის უმც-  
როს დას, საოცრად ლამაზსა და მომ-  
ხიბვლელ ქალს, დედას რომ უჩიჩინე-  
ბდა ოქუნში ჩასული: „აქ როგორ დად-  
გები, ნანი, შენინანი აქ არავინ გყავს,  
გაყიდე ეს კარმიდამო, წამოდი უქირ-  
ში“, აკი ასეც მოიტყა დედაჩემი, ქირი-  
ებს ერთი ჩემი კბილა გოგო ჰყავდათ  
და სამი ვაჟი, ორი მათგანი სამხედრო  
სამსახურში იყო იმხანად, ისინი გზავ-

ნიდნენ ბარათებს შინ, ბარათებში სურათები იდო, ერთ მათგანს შეზღვეურის ლამაზი ფორმა ეცვა, ხოლო მეორეს — ჯარისკაცის უბრალო ტანსაცმელი. „სტრობატში“ მსახურობს უფროსი ჭირია, ასე ამბობდნენ. ყველაზე უმცროსი ჭირია ცოცხალი აღარ იყო. მისი სურათი საჩინო ალაგას ეკიდა სახლში. ისეთი ლამაზი ჩანდა უმცროსი ჭირია, არ დაიჭრებდი, რომ ის მკვდარი იყო და მიწაზე არ დადიოდა. მე და ჭირიების ასული ერთად დავდიოდით სკოლაში. ერთ კლასში ვსწავლობდით. ნიკიერი ვიყავი, როგორც ამბობდნენ, მაგრამ მეცადინეობა არ მიყვარდა. წიგნებს კი ვკითხულობდი, მაგრამ უფრო კლასგარეშე წიგნებს, რაც დიდად მოსწონდა ჩონთო ბიძიას. ერთი სული მედგა, ვინემ სკოლიდან შინ მოვბრუნდებოდი, — მიყვარდა ეს სახლი, მიყვარდა ის დრო, ჩონთო ბიძია რომ ბრუნდებოდა სამსახურიდან, მას დიდი თანამდებობა ეკავა და სამსახურიდან დაგვიანებით ბრუნდებოდა ხოლმე. ხელცარიელი შინ არ მოვიდოდა, მოჰქონდა ჩემთვის ნაირნაირი წიგნი. — მე ვკითხულობდი და ეს უხაროდა. „კაცო, ამხელა კაცია ჩვენი სპირიტონი და მაინც არაფერი კი არ იცის ზუსტად (ამ სიტყვას ხაზს უსვამდა), როდის დაიწერა-მეთქი ეს წიგნი, ვკითხე, და რა მიბასუხა თუ იცი? მეთრთმეტე საუკუნეშიო“. ერთი სული მედგა-მეთქი სანამ ბიძია შინ მოვიდოდა. ჩონთო ჭირია ერთადერთი კაცი იყო მთელს დედამიწაზე, ვისთვისაც არასოდეს მივთქვამს ტყუილი, თუნდაც სულ ერთი ბეწო და არაფრისმთქმელი ტყუილი! და მე ვგრძნობდი, — თუ კი ერთ ვილაცასთან ხარ პირმართალი, არავითარი მნიშვნელობა არა აქვს, როგორ მოიქცევი სხვებთან, ოღონდ იმასთან არ უნდა იცრუო, რაც არ უნდა მოგივიდეს. სხვათა აზრი არც მაინტერესებდა თითქო. ჩონთო ბიძია მუდამეამს გვიან ბრუნდებოდა შინ. ასე თორმეტ-პირველ საათზე დგებოდა ლოგინიდან, მეორე ოდის წინა მინდორში იჯდა. იქ

ჩაის სვამდა, ღოსა და ლობიოს ქამდა, მერე ადგებოდა. პირს უამოიოცხავდა, ხელებს დაიბანდა, თავის ვიწრო „ახი-აკეებს“ ჩაიცვამდა, თავზე „უოკეს“ ქუდს დაიხურავდა, გალიფეს უქანა ჭიბეში „ნაგანს“ ჩაიდებდა და ეზოდან გადიოდა. ზამთარში ნაბადს წამოიხურავდა, ან კიდეც ხაყის მოსასხამს და ისე მიდიოდა სამსახურში, თან ხელის ფარანიც მიჰქონდა, — უქირის სადგურიდან მოყოლებული ვიდრე სახლს მოაღწევდა გზა ტალახიანი იყო და თუკი წვიმდა, იმ ფარნით ინათებდა გზას, ერთი ბეწოთიც არ დაისვრებოდა, ისე მოვიდოდა შინ. ხოლო შაბათი და კვირა ნამდვილი დღესასწაული იყო. ჩონთო ბიძია ამ დღეებს შინ ატარებდა. შაბათი დღე გადაიხრებოდა, რკინის კიშკარი გაიჩხარუნებდა და შემოვიდოდა ეზოში ჩონთო ბიძიას მეგობარი კაცი. — სპირტო ჯანაშია. ისინი ერთად დადიოდნენ სანადიროდ. ორივეს სანაქებო მწვერები ჰყავდათ. ორლულიანი თოფები ჰქონდათ, შემოვიდოდა ეზოში სპირტო ჯანაშია, მე სკამებს გამოვიტანდი ოთახიდან, ორ სკამს ერთმანეთს მივადგამდი, ზედ ნარდს ჩამოვდებდი, თითო სკამს მათ დავუდგამდი, მეც მათ სიახლოვეს ჩამოვჯდებოდი და ვუყურებდი. როგორ თამაშობდნენ ისინი. ერთი სკამი კი თავისუფალი რჩებოდა ყოველთვის. უცებ რომ ვინმე გვსტუმრებოდა, — იმისთვის. სტუმარი რომ შემოვიდოდა, სკამიც ხომ დასჭირდებოდა, მე კიდეც ნარდს ვიქნებოდი მიცქინებული და ადგომა დამეზარებოდა. ნარდს ფულზე თამაშობდნენ: თანაბარი მონარდები იყვნენ დაახლოებით ორიგენი, — ხან ერთი მოიგებდა, ხან მეორე. ცოტათი სჯობნიდა ჩონთო ბიძია, მგონი, და ეგ იყო და ეგ „კისლაველსკში მივდივარ წელს“. — ამბობდა სპირტო ჯანაშია, ჩონთო ბიძია კამათელს აგორებდა და სათამაშო ქვეებს ზომავდა თვალით, ორქოფობდა, რა ეთამაშა. მისთვის მთავარი იყო, ზუსტად ეთამაშა, წაგებას კი არ ინალე-



ლებდა. ოღონდაც ისე ეთამაშა, როგორც კანონი მოითხოვდა. „კანონი არ იცის ნარდმა“, — ამბობდა სპირდო ჭანაშია. „ასე გეგონოს შენ! — დაურთავდა ჩონთო ბიძია, — აი, ახლა რომ ზღვაური ჭრის ამას ძალიც კი გრძნობს, შეხედე, საითყენა აქვს თავპირი“. ჩონთო ბიძია აიღებდა „ყაზბეგის“ კოლოფს. ღერ პაპიროსს ამოიღებდა, კოლოფს: დაბურავდა, პაპიროსს კოლოფზე დაფერთხავდა, ჩაიდებდა პირში, გააჩხაკუნებდა ასანთს და მოუკიდებდა, უსიამოდ უკიდებდა მუდამ, ერთს გააპაპუნებდა პირში პაპიროსს, მერე უცებ გამოიღებდა, ოღნავ უკან გასწევდა თავს, იმ არასასიამოვნო სუნს, ასანთის ალს რომ ჰქონდა, ცოტათი აიცდენდა, მერე კი სიამოვნებით ეწეოდა, შეისრუტავდა ხარბად პაპიროსის ბოლს, ცოტა ხანს დაიგუბებდა ფილტვებში, მერე გამოუშვებდა კვამლს სკლად პირის ღრუდან და გრძელი ნესტოებიდან, დაფერთხავდა პაპიროსის ნაბწვს და ჩამოდებდა ნარდის კიდზე ანთებულ პაპიროსს, — პაპიროსის ღეროდან — ნელი, ოღნავ მოლურჯო და ლამაზი კვამლი ამოდიოდა, ნარდი ხომ ჩრდილში იყო გაშლილი, იქ სუსტი ნიავეიც იძროდა, თვალისაგან შეუძმჩნეველი, მაგრამ კვამლი იკლანებოდა, ჭერ შვეტად ცდილობდა მაღლა ასულიყო, მაგრამ ნიავე გზას უცვლიდა, კვამლი ეძალიანებოდა, ნიავე სჯაბნიდა და დაკლანკილი ბოლი განივად მიდიოდა, წამით დაჩნდებოდა ჩონთო ბიძიას თეთრ კიტელზე და უფრო გამქ-

რქალებული პაერში განიბნებოდა. ისეთი სიამოვნებით თამაშობდნენ ჩონთო ბიძია და სპირდო ჭანაშია, რომ მთელს ქვეყნიერებას უფილიყენენ თითქოს მოწყვეტილნი. „კისლავოდსკში მივიღვიარ წელს დასასვენებლად“ — თუ რამე გაახსენდებოდათ ამ ნარდის კაქუნის დროს, ამ სიტყვების მაგვარი იქნებოდა ისიც, სულ რომ დასვენებას და სიამტკბილობას მოავრუნებდათ. ისეთი რამ, რაც გულზე არ მოეკიდებოდათ ნამეტნავად, არამედ გულს რომ დაუამებდათ, — ამასობაში შეეკიდებოდა სკამიდან, მახლობლად მდგარ ლელვზე ავკოცდებოდა, დავკრეფდი ახალშემოსულ, მწიფე ხილს და დიდი ფართო საინით დავეუდგამდი შათ წინ. ისინი მიიერთმევენენ ლელვს, თან ნარდს ამღერებდნენ, ჩონთო ბიძია პაპიროსს ფერთხავდა კოლოფზე, და არ იყო მათი ჭამა იმგვარი, სვიმო ბაბუა რომ ამბობდა, ჭამასაც შრომა უნდაო, ბაბაია (სვიმო ბაბუასთვის მთელი ცხოვრება შრომა იყო და შრომას ნიშნავდა, ის მიტომ ისვენებდა, რომ მერე ისევ გასულიყო ყანაში სამუშაოდ, ხოლო ჩონთო ბიძია და სპირდო ჭანაშია იმიტომ მსახურობდნენ, რათა დაესვენათ). ისინი სხვათაშორის დაწვდებოდნენ ლელვს, კამათელს რომ გააგორებდნენ. ხელი ხომ წინ ექნებოდათ გაწეული, იმ ხელს რომ უკან წამოიღებდნენ, აი, მაშინ წამოიძღვანიებდნენ ლელვსაც, — ამისთვის დროს არ დაჰკარგავდნენ, არც კი შეყუვნდებოდნენ, ისე გააგორებდნენ თამაშს.

□დასასრული იქნება□



იროდრონ მაჩაბიძე

## ბრძოლისა და სახელოვანი გამარჯვების გზა

რსდმპ 11 უბოლოა .....ერთადერთი, რუსეთის რევოლუციური მოძრაობის მთელ ისტორიაში გაუგონარი მოვლენა იყო.<sup>1</sup> — წერდა ვ. ი. ლენინი. სწორედ ამ უბოლოზე, 1903 წლის ზაფხულში, შეიქმნა ახალი ტიპის პროლეტარული პარტია — ბოლშევიკური პარტია. აღნიშნულმა უბოლოებმა დაამთავრა ვ. ი. ლენინის მიერ შემუშავებული იდეურ, პოლიტიკურ და ორგანიზაციულ პრინციპებზე რუსეთის რევოლუციური მარქსისტული ორგანიზაციების გაერთიანების პროცესი. ამ დროიდან ახტორიულ ახპარეზზე გამოვიდა ახალი ტიპის პარტია — მუშათა კლასის პარტია, შეცნირებული კომუნისმის პარტია, სოციალისტური რევოლუციისა და კომუნისტური აღშენებლობის პარტია.

„ლენინური პარტიის შექმნა... რუსეთისა და საერთაშორისო პროლეტარიატის განმათავისუფლებელი ბრძოლის შემობრუნების პუნქტი გახდა.“<sup>2</sup> მარქსიზმ-ლენინიზმის მოძღვრებით შეიარაღებული პარტია სთავებში ჩაუდგა პროლეტარიატისა და მისი მოკავშირეების განმათავისუფლებელ ბრძოლას რუსეთის სამ რევოლუციურ და მშრომელი მასები ძღვევაშილ დიდი ოქტომბრის სოციალისტურ რევოლუციამდე მიიყვანა.

ახალი ტიპის პარტიის — ბოლშევიკური პარტიის წარმოშობა მსოფლიო-ისტორიული მნიშვნელობის მოვლენას წარმოადგენდა, რომელმაც დასახამი მისცა ძირითად შემობრუნებას

ძველი სოციალ-დემოკრატიული პარტიებიდან ახალი ტიპის პროლეტარული პარტიისაკენ გაერთიანების მახშტაბით. „ბოლშევიკური პარტიის შექმნით დაიწყო რუსეთისა და საერთაშორისო მუშათა მოძრაობის ახალი ეტაპი“.

საბჭოთა კავშირის კომუნისტურმა პარტიამ ბრძოლისა და გამარჯვების კუმშარითად გმირული გზა განვლო. ამ სახელოვანი ისტორიული გზის 80 წლისთავს, წელს კომუნისტები, ყველა საბჭოთა აღმაინი, მშრომელთა ინტერესებისა და იდეალებისათვის, აღანეტის ზღვითა თვისუფლებებისა და ბედნიერებისათვის შებრძოლები, საზეიმოდ აღნიშნავენ.

ახალი ტიპის პროლეტარული პარტიის შექმნის აუცილებლობას აჩირობებდა მე-19 საუკუნის 80-იანი წლებიდან რუსეთში დაწეული მუშათა აღმაველი რევოლუციური მოძრაობისაღნიხელმძღვანელობის აუცილებლობა, მუშათა რევოლუციური მოძრაობის ცენტრის დასავლეთ ევროპიდან რუსეთში გადმონაცვლება, იმპერიალიზმის ეპოქისათვის დამახასიათებელ წინააღმდეგობათა უკიდურესი გამწვავება — განსაკუთრებით რუსეთში, სოციალიზმის მუშათა მოძრაობისათვის შერტობების განხორციელების ინტერესები და სხვ.

მუშათა მოძრაობის აღმაველობა და რევოლუციის აწყობა მოახლოება მოითხოვდნენ მუშათა კლასის ერთიანი ცენტრალიზებული პარტიის შექმნას, ისეთი პარტიისა, რომელიც შეხსნებდა რევოლუციური მოძრაობისათვის ზელმძღვანელობის გაწევას.

1 ვ. ი. ლენინი, თხზ., ტ. 7, გვ. 515.

2 რსდმპ მეორე უბოლოების 80 წლისთავის შესახებ. სკკპ ცკ-ის 1983 წლის აპრილის დადგენილება. გაზ. „კომუნისტი“, 1983 წ., 5 აპრილი.

3 ვ. ი. ლენინის დაბადების 100 წლისთავისათვის. სკკპ ცკ-ის თეზისები, თბილისი, 1970, გვ. 11.

მთუ დავად ანის, რომ 1895 წელს შედგა ჩემი პარტიის I ურლიობა, რომელსაც პარტიის დარსება გამოაცხადა, პარტია მაინც არ აუთოქნებელი. პირველი ურლიობის შემდეგ რუსეთში ადვილად აღმწოდებელი და ორგანიზაციული დაქაზნულობა კიდევ უფრო გაძლიერდა.

ვ. ა. ლენინი რუსეთისა და საერთაშორისო რევოლუციური მოძრაობის განვითარების დროს, კრძალული განზოგადების საფუძველზე იმ დაქვანებულ მხედრად, რომ რუსეთის მარქსისტებს უნდა ებრძოლათ მუშათა კლასის არა ჩვეულებრივი პოლიტიკური ორგანიზაციისათვის, როგორც არსებობდა იმ დროისათვის დასავლეთ ევროპის ქვეყნებში II ინტერნაციონალის პარტიების, ანდა ძველი ნაროდნიკული ორგანიზაციების ხაზით, არამედ ახალი ტიპის პარტიისათვის, რომელიც ძველი ტიპის პარტიებისაგან ძირითად განსხვავებული იქნებოდა თავისი მიზნებით, ამოცანებითა და ორგანიზაციული პრინციპებით. ვ. ა. ლენინი მოითხოვდა, რუსეთის კონკრეტულ პირობებთან შეფარდებით, ახალი ტიპის პარტიის შექმნისას გათვალისწინებული უოფიციური არა მარტო რუსეთის მუშათა მოძრაობის განვითარება, არამედ საერთაშორისო რევოლუციური მოძრაობის დადებითი შედეგად რეგულირება.

ვ. ა. ლენინი წერდა: „რუსეთის სოციალ-დემოკრატია ბევრს რამ გააკეთა ძველი რევოლუციური და სოციალისტური თეორიების კრძალისათვის... მას ახლა გადასადგმელი დარჩა შემდეგი, განსაკუთრებით ძნელი, მაგრამ იმავე დროს განსაკუთრებით მნიშვნელოვანი, ნაბიჯი: შექმნას ჩვენს პირობებთან შეფარდებული ორგანიზაცია ამ მოძრაობის... დასავლეთ ევროპის სოციალიზმისა და დემოკრატიის ისტორია, რუსეთის რევოლუციური მოძრაობის ისტორია და ჩვენი მუშათა მოძრაობის განვითარება, — ანუ ის მასალა, რომელსაც ჩვენ უნდა დავუფუძვლოთ იმისათვის, რომ შევიშუშოთ ჩვენ პარტიის მანანშეწინილი ორგანიზაცია და ტაქტიკა“.<sup>4</sup>

ვ. ა. ლენინი განსაკუთრებით აფრთხილებდა რუსეთის რევოლუციურ სოციალ-დემოკრატებს, რუსეთის სოციალ-დემოკრატიული ორგანიზაციის ტიპისა და ფორმის შემუშავებისას თავიდან იცავდნენ დასავლეთევიროპული „ნიშნის“ ანუ მეორე ინტერნაციონალის პარტიების ტიპს და ფორმას.

მეორე ინტერნაციონალის სოციალ-დემოკრატიული პარტიები წარმოადგენდნენ „სოციალური აფორიზმის“ პარტიებს, რომლებიც კაპიტალიზმის შედარებით „შვიდობიანი“ განვითარების პირობებში შეიქმნენ. თავის დროზე მათ დადებითი როლი შეასრულეს პროლეტარიატის ძალების შეკავშირების საქმეში, მაგრამ შემდეგში ოპორტუნისტების კვაში ჩაფლულნი აღმოჩნდნენ.

მეორე ინტერნაციონალის პარტიების ასეთი თვალსაზრისი ლიდერები, როგორც იყვნენ ვერმანაში: ბერნშტეინი, ფოლმარა, დიუგლასი, ლისონი — ფაშიანებელი, საფრანგეთში — დიერიანი და სხვ., აშკარად უარყოფდნენ სოციალიზმის შეცნობრულად დასაშუთების შესაძლებლობას, მასებს მზად ხილდაცეს და კაპიტალიზმის წინააღმდეგობათა გაწვევას, კლასობრივი ბრძოლის მარქსისტულ-ლენინური თეორიის, სოციალისტური რევოლუციისა და პროლეტარიატის დიქტატურის აუცილებლობას. ისინი თავიანთი მოღვაწეობის მთავარ ამოცანად ესახვედნენ მიღწეული რევოლუციისათვის, მუშების შეგომარების უნიშვნელო გაუქმობებისათვის, ისე, რომ კაპიტალიზმის საფუძველი არ შერყეულყო.

საზოგადოებრივი განვითარების 80 წელზე მეტე ხნის განვითარებამ ცხადყო თუ როდენ მართალი იყო ვ. ა. ლენინი, რსდმპ II ურლიობაზე შექმნილი ახალი ტიპის პარტია II ინტერნაციონალის პარტიებთან ისტორიულ დავაში, სოციალ-დემოკრატიის ავტორიტეტისა და პროლეტარიატის წინააღმდეგ შეურაცხებელ ბრძოლაში. უკანასკნელი 40-50 წლის მანძილზე ბევრ სახელმწიფოში (დასავლეთ გერმანია, საფრანგეთი, ბელგია, დანია, ნორვეგია, შვეიცარია, პოლანდია და სხვ.) სოციალისტური ინტერნაციონალის პარტიებმა არა ერთხელ ჩამდგომიან ხელისუფლების სათავეში, სარგებლობდნენ რა მუშათა კლასის ნდობითა და მხარდაჭერით და შესაძლებლობა ჰქონდათ წაეყვანათ თავიანთი ქვეყნები სხვა, არაკაპიტალისტური გზით, მაგრამ, როგორც ცნობილია, არაფერი ამის შესავსი არ მოხდა. ის ქვეყნები, სადაც მრავალი წლის მანძილზე ხელისუფლების სათავეში იდგნენ და დღესაც დგანან რევოლუციონერები, რომლებიც თავისთავს სოციალისტებს უწოდებენ, როგორც იყვნენ, ისე-ვე კაპიტალისტურ ქვეყნებში და არჩნენ.

ვ. ა. ლენინი, რუსეთისა და საერთაშორისო მუშათა მოძრაობის მოღვაწეთაგან, პირველი იყო, ვინც მიხვდა და შეცნობრულად დაამტკიცა, რომ მუშათა კლასის იმპერიალიზმის პირობებში სკიორდება ახალი ტიპის პარტია, რომელიც ძირითად განსხვავდება II ინტერნაციონალის პარტიებისაგან, სპირდება სოციალური რევოლუციისა და პროლეტარიატის დიქტატურის პარტია.

„რსდმპ მეორე ურლიობის 50 წლისთავის შესახებ“ სკიპ პარტიის ცკ-ის 1958 წლის აპრილის დადგინებულში მოცემულია, მეორე ინტერნაციონალის პარტიებისაგან განსხვავებით, ახალი ტიპის პროლეტარული პარტიის დამახასიათებელი ნიშნები და თავისებურებანი: „ხელმძღვანელობს მარქსისტულ-ლენინური მოძღვრებით და შემოქმედებითად ათავსობს მას, უარსუნდყოფს რევოლუციური თეორიისა და რევოლუციური პრაქტიკის ორგანულ ერთანობას“; „მუშათა კლასის კოლექტიური პოლიტიკური ხელადი, მისი ორგანიზაციის უმადლესი ფორმა, ეკე-

4 ვ. ა. ლენინი, თხზ. ტ. 6, გვ. 259-260.



და მშრომელის ავანგარდი, მასობრივ უმჯობესობებს კავშირს მას ძალის უზრუნველყოფასთან; „თავის საქმიანობას აგებს დემოკრატიული ცენტრალიზმის საფუძველზე, განუხრავლად განსაკუთრებულ თავისი რიგების იდეურ და ორგანიზაციულ ერთიანობას, შევსებულად დისციპლინას, ავანგარდის პარტიის წევრთა აქტიურობას“; „შეურაცხელად ეკადრება უკველვარ ფრაქციულობას და ქვეფურცობას, რევიზიონიზმს, ოპორტუნიზმსა და დოგმატიზმის გამოვლენებებს“; „კრიტიკულად აანალიზებს თავისი რევოლუციური-გარდამქმნელი საქმიანობის, თავისი პოლიტიკის შედეგებს, ნიადაგ სწავლობს, აფასებს და იყენებს საერთაშორისო კომუნისტური მოძრაობის მიერ შექმნილ გამოცდილებას“; „თანამედვერულად ამოკრთავს პარლენტარულ ინტერნაციონალიზმს პარსებას“.

ამალი ტიპის პარლენტარული პარტიის შექმნას რუსეთის პარლენტარიატის რევოლუციურ-კლასობრივი ბრძოლის გაშლისათვის უდიდესი მნიშვნელობა ჰქონდა. რუსეთის ამპერიალიზმის ყველა წინააღმდეგობის საყენებო პუნქტი იყო. იქ ერთმანეთს ეკაბებოდა მსოფლიოს ყველა უმსხვილესი კაპიტალისტური სახელმწიფოს ინტერესები. ყარაიმის ომის (1853-1856 წწ.) დროიდან, რუსეთი ხელ უფრო ექცეოდა დასავლეთი ევროპის კაპიტალისტური სახელმწიფოების და მოკიდებულებაში და მშრომელი მასების მარცხს მის აგრესორს წარმოადგენდა.

რუსეთის რევოლუციის დასაწყისიდანვე უნდა მივლი საერთაშორისო ხასიათი, რადგან ის, ვინც ცარისტების წინააღმდეგ გალაშქრებდა, აუცილებლად ილაშქრებდა საერთაშორისო იმპერიალიზმის წინააღმდეგაც. ამდენად, რუსეთის პარლენტარიატისა და გლეხობის რევოლუციურ ბრძოლას ჰქონდა არა მარტო ეროვნული, არამედ ინტერნაციონალური მნიშვნელობაც. რევოლუციის ცენტრის დასავლეთიდან რუსეთში გადმოწყვეტა რუსეთის მუშათა კლასს და მის პარტიას საერთაშორისო მუშათა მოძრაობის ავანგარდ ძალად აქცევდა.

ვ. ი. ლენინი შრომაში — „არა კაცთათ“ წინაწინამდებარეობდა წერდა: „ისტორიამ ახლა ჩვენს წინაშე დააყენა უახლესი ამოცანა, რომელიც უკვლავ უფრო რთულია, ვიდრე რუსეთის პარლენტარიატის ყველა უახლესი ამოცანათა შორის. ამ ამოცანის განხორციელება, არა მარტო ევროპის, არამედ აგრეთვე... აზიის რეაქციულ უბრუნებად ძლიერი დასურდების დანერგვის რუსეთის პარლენტარიატის საერთაშორისო რევოლუციური პარლენტარიატის ავანგარდად გახდის“.

რსდმპ პარტიის ამ პერსონალს მოკვლე კომიტეტებს შორის ბათუმის კომიტეტში შედგენილ სრულად განსაზღვრა, ვ. ი. ლენინის მიერ შედგენილმა ინტერნაციონალური რელი მსოფლიო რევოლუციური მოძრაობის ისტორიაში. ბათუმის კომიტეტის პროკლამაციის ნათქვამია:

„რუსეთის პარლენტარიატის პარტიას ისეთი დიდი საქმე ჰქვია წილად, რომელიც არ ჰქონია არც ერთ სხვა პარლენტარულ პარტიას. რუსეთის სოციალ-დემოკრატია მასუნიშგებელია არა მარტო რუსეთის პარლენტარიატის წინაშე, არა მარტო მთელი რუსეთის ხალხთა წინაშე, რომელიც გინაყენს ბარბაროსული თვითმპყრობელობის უღელქვეშ, ის მასუნიშგებელია მთელი კაცობრიობის, მთელი თანამედროვე ცივილიზაციის წინაშე“.

რსდმპ II ყრილობაზე ამალი ტიპის პარლენტარული პარტიის შექმნას წინ უძღოდა ვ. ი. ლენინის უდიდესი იდეურ-თეორიული მუშაობა, მისი უკომპრომისო ბრძოლა რევოლუციურ და სხვა ოპორტუნისტულ მიმდინარეობათა წინააღმდეგ. პარტიის ვ. ი. ლენინი მოითხოვდა პარტიის II ყრილობის მიწვევამდე „ეკონომისტებისაგან“ და სხვა სახის ოპორტუნისტებისაგან განიჭნას. ხანამ გავერთიანდებოდეთ და იმისათვის, რომ გავერთიანდეთ, ჰქონს ქრს გადაჭრით და გარკვევით უნდა გავიჭრეთ — წერდა ვ. ი. ლენინი.

ვ. ი. ლენინს მიაჩნდა, რომ ამალი ტიპის პარლენტარული პარტიის აშენება იწყებოდა საერთა-რუსული მეზობელი პოლიტიკური გაშუიის დაარსებით, ისეთი გაშუი საშუალება გახდებოდა არა მარტო პარტიის იდეური და რეალური, არამედ პარტიის ორგანიზაციული გერთიანების საშუალებადაც. მართლაც, ლენინის „ცხრა“ ვაზა სწორედ ისეთი საერთა-რუსული პოლიტიკური გაშუი, რომელმაც მოაშენა პარტიის იდეური და ორგანიზაციული დაარსება და რსდმპ II ყრილობის მიწვევა. ვაზეთ „ცხრის“ გარშემო შემოიკრება პარტისიონალ-რევოლუციონერთა ისეთი სახელგანთი წარმომადგენლები, როგორც იყენენ: „ი. ვ. ხაბუშკინი, ნ. ვ. ხაუშკინი, რ. ს. ზემლიჩკა, მ. ი. კალინინი, ვ. ზ. კეტხოველი, ნ. ვ. კრუშჩევი, მ. მ. ლიტვინოვი, ვ. ი. პეტროვსკი, ი. ა. პიანოცკი, ი. მ. სვერდლოვი, მ. ა. სკაპინი, ს. ს. სანდარიაინი, ე. ბ. სტალინი, ვ. დ. ტახტაევი, ვ. გ. შერშინი და მრავალი სხვა ისტორი. „ცხრამ“ აღზარდა პარტისიონალ-რევოლუციონერთა შესანიშნავი კადრები, რომლებმაც შემდეგში უდიდესი რო-

5 რსდმპ მეორე ყრილობის 80 წლისთავის შესახებ“ სკვპ ცკ-ის 1983 წლის აპრილის დამდგინლება, „კომუნისტი“, 1983 წ. 5 აპრილი.  
6 ვ. ი. ლენინი, ომს, ტ. 5, გვ. 465.

7 რსდმპ კავკასიის კავშირის პროკლამაცია (1903-1905 წწ.), თბილისი, 1955, გვ. 388.



და შეასრულეს სოციალისტური რევოლუციისათვის ბრძოლაში.

რსდმპ II ყრილობამ მუშაობა დაიწყო ბრძოლაში 1903 წლის 30 ივლისს და დაამთავრა — ღონისძიებით, ამავე წლის 25 აგვისტოს.

ყრილობის მთავარ ამოცანას შეადგენდა ახალი ტიპის პროლეტარული პარტიის შექმნა ამ პრინციპულ და ორგანიზაციულ საფუძვლებზე, რომლებიც წამოაყენა და დამუშავა „ისკრამ“. ისტრული პროგრამა და მიმართულება უნდა გამხდარიყო პარტიის პროგრამად და მიმართულებად. ზოლო ისტრული ორგანიზაციულ გეგმებს თავისი განხორციელება უნდა ემთხვეა ყრილობაზე დამტკიცებულ პარტიის სარგანიზაციო წესდებებს.

რსდმპ II ყრილობის მთელი მუშაობა მტკიცურად და მათ მოწინააღმდეგეთა შორის მწვავე ბრძოლას ვითარებაში მიმდინარეობდა. ყრილობაზე ერთმანეთს დუპირებისა და ორი თვალსაზრისით: ოპორტუნისტულ-რევოლუციონისტული — მარტინოვის მეთაურობით და რევოლუციური — ვ. ი. ლენინის მეთაურობით.

ვ. ი. ლენინი პარტიის კუმპარადი წევრებისაგან მოითხოვდა ისეთი პარტიის შექმნას, რომლისთვისაც დამახასიათებელი იქნებოდა იდეური, ორგანიზაციული, პროგრამული, ტაქტიკური, პრაქტიკული და ფორმის, სიტუაცია და საქმის ერთიანობა. შეიარაღებული იქნებოდა მენცერიული კომუნიზმის რევოლუციური მოძვერებაში. ვ. ი. ლენინი, ბოლშევიკებს სთვლიდნენ, რომ პარტია ესაა მუშათა კლასის პოლიტიკური ორგანიზაცია, რომელსაც აქვს მტკიცე და სკიპალიანი ერთიანობა და საკლდეზული, როგორც პარტიის რაციონ წევრებისათვის ისე ლიდერებისათვის. მტკიცე ორგანიზაციული წესი და შეხედულება ერთიანობა, რომელიც დაფუძნებული იქნებოდა რევოლუციური მარქსიზმის პრინციპებზე, ერთიანი და ცენტრალიზებული პარტია ვ. ი. ლენინის ვერ წარმოედგინა მტკიცე დისციპლინარული პარტიის გარეშე. ვ. ი. ლენინი წერდა: „... შეგნებულ მუშა უნდა მივჩივოს... პარტიის წევრის მოვალეობათა შესრულება მოსთხოვოს არა მარტო რაციონ წევრებს, არამედ „ზედაფენის“ აღმასწავლებელს.“ ამ პირობის დაუცვლად შეუძლებელი იყო პარტიის მთლიანობისა და მისი რაციონის ერთიანობის შენარჩუნება.

ვ. ი. ლენინი პარტიას მოუწოდებდა არ მოეცინათ თავის რაციონს ფრაქციონირება და დეორგანიზატორება, ემხილებინა თავის მუშაობაში საკუთარი მიზნების და უკველი ღონისძიებით ხელი შეეწყოს პარტიის შეგნით კრიტიკისა და თვითკრიტიკის განვითარებისათვის. ვ. ი. ლენინს თვითკრიტიკა მიაჩნდა რევოლუციური მარქსისტული პარტიის გან

მტკიცებას აუცილებელ პირობად. „... პარტიისათვის და არა ერთბელ ვაგვისაზღვრავს რევოლუციური შეხედულება დისციპლინის მიწვევებისა...“ „... დისციპლინის ცნებაზე მუშათა პარტიაში. მტკიცებების ერთიანობა, განხორციელებისა და კრიტიკის თავისუფლება. — ამ რვენი განსაზღვრება. მხოლოდ ისეთი დისციპლინა მოწინავე კლასის დემოკრატიული პარტიის ღირსია.“ ამასთანავე, ვ. ი. ლენინი მოითხოვდა პარტიაში რევოლუციური მარქსიზმის პოლიტიკაზე მდგარ ადამიანთა ერთიანობას. ვ. ი. ლენინი წერდა: „ერთიანობა დიდი საქმეა და დიდი ღონისძიება მუშათა საქმის მარქსისტების ერთიანობა ესპირიტება. და არა მარქსისტების ერთიანობა მარქსიზმის მოწინააღმდეგეებსა და შემრყველებთან.“

რსდმპ II ყრილობაზე დიდი ბრძოლა წარმოებდა ლენინებთან და მის მოწინააღმდეგეებს შორის. ვ. ი. ლენინი მოითხოვდა პარტია უფორული მუშათა კლასის არა მარტო მოწინავე რაციონ ორგანიზებული რაზმი, მშინ რაცა ლენინის მოწინააღმდეგენი სრულიად უარყოფდნენ ორგანიზებული ერთიანობის აუცილებლობას. „... პარტია, როგორც კლასის მოწინავე რაზმი, — აღნიშნავდა ვ. ი. ლენინი, — წარმოადგენს რაც შეიძლება უფრო ორგანიზებულ რაზმს, რომ პარტია თავის რაციონში იზიდავდეს მხოლოდ ისეთ ელემენტებს რომლებიც დასაშვებიად ხდებიან ორგანიზებულობის მინიმუმს მაინც.“

ლენინური დებულება — პარტიის როგორც ორგანიზებული რაზმის შესახებ, პარტიის მშენებლობის ურვევი საფუძველი გახდა. „პარტია არის კლასის შეგნებული, მოწინავე ფენა, მისი ავანგარდი. ამ ავანგარდის ძალა 10-ჯერ, 100-ჯერ უფრო დიდია, ვიდრე მისი რაცა.“

განა ეს შეგნაღმებელია? განა შეიძლება ასე უღელს ძალა აღმავტობადეს ათასის ძალის?

შეიძლება და კიდევად აღმავტობა როდესაც უღელს ასეული და რაზმი უღელი. დარაზმა ათეულებს ძალას.“<sup>9</sup> ასეთ დიდ მნიშვნელობას ანიჭებდა ვ. ი. ლენინი პარტიის ორგანიზებულობას.

ვ. ი. ლენინი რსდმპ II ყრილობის შემდეგ კმაყოფილებით აღნიშნავდა, რომ თუ წინათ პარტია არ იყო ორგანიზებული მთელი, „ახლა ჰყენ ორგანიზებული პარტია გახდით, ბოლო სწორედ ეს მოსწავებებს ძალაუფლების შექმნას, იდეათა ავტორიტეტის გადამკცეას ძალაუფლების ავტორიტეტად. ზემდგომი პარტული ინტან-

9 ვ. ი. ლენინი, თხზ., ტ. 11, გვ. 377-378.  
10. ვ. ი. ლენინი, თხზ., ტ. 20, გვ. 277.  
11 ვ. ი. ლენინი, თხზ., ტ. 7, გვ. 309-310.  
12 ვ. ი. ლენინი, თხზ., ტ. 19, გვ. 480.

მ. ვ. ი. ლენინი, თხზ., ტ. 7, გვ. 491-492.

7. „მნათობი“, № 7.

ციებისადმი კვებდომი ინსტანციების დამორჩილებას".<sup>13</sup>

3. ი. ლენინმა პარტიის II ურთილობაზე მიწინააღმდეგეობა წარმოადგინა დაამტკიცა: ამისათვის, რომ პარტიამ მიზანდასახული მუშაობა წესდეს და მასებს გეგმავიზობად უხელმძღვანელოს, იგი უნდა იყოს ორგანიზებული ცენტრალაზმის საწყებებზე ერთიანი წესდებით, ერთიანი პარტიული დისციპლინით. ერთიანი ხელმძღვანელი ორგანოთ. უმცირესობა უნდა ემორჩილებოდეს უმრავლესობას, ცალკეული ორგანოები — ცენტრს, ძირითადი ორგანიაციები — უმცირესს. 3. ი. ლენინი სახტაკად გამოხდა პარტიის ავტონომიის მენშევიურ პრინციპს. 3. ი. ლენინი გენიალურად ვანსაზღვრავს ცენტრალიზმის მინიშნულებას პარტიის ორგანიზაციულ წყობაში და ვვადლებს პარტიის ხელმძღვანელი ცენტრის როლის ხატოვან განსაზღვრას, ადარებს რა მას კარგი ორკესტრის კარგ დირიჟორს. „მისათვის, რომ ცენტრს შეეძლოს რა პარტიო რჩევა-დაჩვენება, დაქრება, დევა... ანაზედ ორკესტრის ნამდვილი დირიჟორობა, ამისათვის აუცილებელია მან ზუსტად ცყოდეს, თუ ვინ ხად და რა საქრავს უქრავს ხად, როგორ და რა ინსტრუმენტის დეკრას სწავლობდა და სწავლობს, ვინ, ხად და რატომ უაღბლოს (როდესაც მუსიკა უქრს სქრის) და ვინ, როგორ და ხად უნდა გადუფანონოთ დისონანსის გამოხასწორებლად და სხვ.“<sup>14</sup>

რსდმ II ურთილობაზე ვაიმარქვა პარტიისა და ხალხის ერთიანობის ლენინურიზა ხაზმა.

უპარტიო მასებთან კავშირის ვარცხე, — ამბობდა ლენინი ურთილობაზე, — პარტიის რ შექმნილია ანსებობა და ვანუიარება. „სოციალ-დემოკრატიული პარტია რომ ვიყოთ, უნდა მოვსოვოთ სწორედ კლასის მხარდაცეარა“. <sup>15</sup> უნდა მივადწიოთ იმას „... რომ შეიძლება ბოდებს ერთ დამეში — პეტერბურგის მთელ მუშათა მისახლებობას მოყფინოთ ესა თუ ის ცნობა და, ასე ვთქვათ, მოყფინოთ მისი მობილიზაცია“. <sup>16</sup> დაუდალავად ვანვამტკიცოთ, ვავთმართოთ პარტიის კავშირი ხალხთან, უოველ-დედურად პოლიტიკურად ვარადიო მუშათა კლასი და მშრომელი ფართო მასები, ვებელ-მდენადელოთ მათ, ვანწველოთ და ვისწავლოთ მათგან — რ რას მოითხოვს 3. ი. ლენინი პარტიისათვის.

3. ი. ლენინი რსდმ II ურთილობაზე იბრძოდა ისეთი პარტიის შექმნისათვის, რომელიც ცხოვრებაში ისე, როგორც თავის ორგანიზაციულ წყობაში, თანამედრობობთ ვაატარებდა პროლეტარული ინტერნაციონალიზმის პრინციპს. პარტიის II ურთილობაზე შექმნილი ახალი ტიპის

პროლეტარული პარტია გამოხატავდა რუსეთის უველი ეროვნებათა მშრომელთა კავშირებს ცენტრებს. ეს პარტია, როგორც [რუსები] [ინტერნაციონალიზმი] და პოლიტიკით, ისე შემადგენლობითა და წყობით წარმოადგენდა ინტერნაციონალიზტიზინილია პარტიის. ახალი ტიპის პროლეტარული პარტიის ამ უმნიშვნელოვანეს თავისებურებას, რომ განმარტავდა 3. ი. ლენინი აღნიშნავდა: „ყოთ ინტერნაციონალიზტიები, ეს ამას როდე ნიშნავს „...მარტიოდენ თქვენს ერზე... ფაქრობდეთ... მასზე უფრო მადლა უნდა დაუყოლოთ ეველას ინტერტებს. მათი საუოველოთ თავისუფლება და თანასწორუფლებიანობა“.<sup>17</sup>

შემად, სკეპ პარტიაში არცებება ჩვენი კვეუნის ასზე მეტი ერისა და ეროვნების შვილი. შემადგენლობით მრავალეროვანი, ხუნებით ინტერნაციონალური ჩვენი პარტია გამოდის სახტკოთა ხალხის, როგორც აღმინათა ახალი სხტორული ერთობის, დიად მორგანინებელ ძალად. რვი გამოხატავს ჩვენი კვეუნის უველი ერისა და ეროვნების მუშებას, კოლმეურნეებისა და ატელოგენციის საარსებო ინტერტებს. მისი საქმიანობა მიზნად ისახავს საბუთო ხალხის შემდგომ შეკავშირებასა და ინტერნაციონალურ აღზრდას.

პარტიის რველუციური პროგრამისათვის ბრძოლა 3. ი. ლენინისა და მისი თანამოაზრეების გამოარკვებით დამთავრდა. ურთილობაზე მიღებული პროგრამა ვანსვადებოდა დასავლეთ ევროპის უველი სოციალ-დემოკრატიული პარტიების პროგრამებისათვის. პროგრამაში, 3. ი. ლენინის ინიციატივით, პარტიულად ჩაიწერა მოთხოვნა პროლეტარიატის დეცტრალიზის ვანბორციულების აუცილებლობისა და ახალი ტიპის პარტიის ხელმძღვანელი და წარმმართველი როლის შესახებ. პროგრამაში ზუსტად იყო ჩამოვლახებული მუშათა კლასის, მშრომელი მასების მიზნები და აშოცენები, როგორც პურტეზაიული-დემოკრატიული, ისე სოციალისტური რველუციის ეტაპებზე.

რველუციურ და ოპორტუნისტულ ფრთებს შორის ბრძოლა რსდმ II ურთილობის შემდეგ ახალ სტადიაში შედის და უფრო მძაფრ და შეხტეუ ხასიათს ატარებს. აღმინიშნავთა, პარტიის II ურთილობაზე ლენინური ხაზისადმი გ. ვ. პლენაროვს მშურტვად მხარდაქერა, რამაც მინიშნულთვანწილად ვანაპირობა ახალი ტიპის პროლეტარული პარტიის შექმნა.

გ. ვ. პლენაროვთ, ასევე რსდმ II ურთილობის 27-ე სხდომაზე, ურთილობის დაშურების დროს წარმოქმულ სიტუაციაში, პარტიის უველი წევრისაგან მოითხოვს ურთილობაზე მიღებული ვადამწვეტადელებიანადმი აუცილებელ დამორჩილებას. ხოლო ორი თვის შემდეგ — 1903 წლის ოკტომბერში (ლენინი ურთილობის შემდეგ), ის დალა-

13 3. ი. ლენინი, თხზ., ტ. 7, გვ. 456.  
14 3. ი. ლენინი, თხზ., ტ. 6, გვ. 305.  
15 3. ი. ლენინი, თხზ., ტ. 7, გვ. 317.  
16 3. ი. ლენინი, თხზ., ტ. 6, გვ. 292.

17 3. ი. ლენინი, თხზ., ტ. 22, გვ. 441-442.

ტობს თავის მარჯვენს. ურიალობის რევოლუციურ ნიშანდღეებს, და თავი იყებს აქტიურ ბრძოლას ჩსდმ II ურიალობაზე მიღებული გადაწყვეტილების წინააღმდეგ. მისი დახმარებით მენ. შედეგებმა შეძლეს ჩსდმ II ურიალობაზე არჩეული პარტიის ცენტრალური დაწესებულებების ხელში ჩაგდება. ჩის შედეგად ახლად შექმნილი ახალი ტიპის პარლემენტარული პარტია წინაშე კრიზისის წინაშე აღმოჩნდა.

სად იყო გამოსავალი, ახლად შექმნილი ახალი ტიპის პარლემენტარული პარტიის გადარჩენისათვის? ვ. ა. ლენინი პარტიის წინაშე კრიზისიდან გამოყვანის ერთადერთ საშუალებად მიიჩნევდა: ახალი ურიალობის მოწვევის აუცილებლობას და მთელ თავის მუშაობას წარმართავდა ამ ამოცანის გადასაწყვეტად რუსეთის სოციალ-დემოკრატიული ორგანიზაციების მისამართად. „დაუყოვნებლივ ურიალობა, დაუყოვნებლივ შეკრება 11-12 კომიტეტის რევოლუციების ურიალობის შესახებ, დაუყოვნებლივ მთელი ძალების წარმართვა ურიალობისათვის...“<sup>18</sup> — წერდა ვ. ა. ლენინი.

რევოლუციურ და ოპორტუნისტულ ფრთებს შორის წარმოებულ შიშვე ბრძოლაში, ახალი ტიპის პარლემენტარული პარტიის შექმნის გზაზე უკმაყოფილო მომენტში, როგორი პოზიცია დაიკავა საქართველოს სოციალ-დემოკრატიულმა ორგანიზაციებმა?

საქართველოს სოციალ-დემოკრატიული ორგანიზაციები დიდი ინტერესით შეხვდნენ ჩსდმ II ურიალობის მომწვევი საორგანიზაციო კომიტეტის შექმნის ცნობას. ჩსდმ II ურიალობას აინერტკაცხობიდან გადააწყვეტი ხმის უფლებით ცნებდნენ. ბ. კონიანცი (ბაქოს კომიტეტი), დ. თოფურაძე (თბილისის კომიტეტი) და ა. ზურაბია (ხათულის კომიტეტი) სამივე მტკიცე ისტორიკოსების შემადგენლობაში შედიოდა.

ჩსდმ თბილისის კომიტეტმა, რომელსაც მტკიცე ისტორიკოსი ეკავა თავის წარმომადგენელს დაავალა პარტიის II ურიალობაზე თანმიმდევრულად დაეცა ლენინური მიმართულებად. თოფურაძე, ამ დავალების მიუხედავად, პირველი გამოსვლის შემდეგ, თანდათან გადაიხარა მენშევიკებისაკენ და ურიალობის ბოლოს გადავიდა მათ რიგებში. ამის გამო დ. თოფურაძე გამოყვანილ იქნა კავკასიის კავშირისა და თბილისის კომიტეტის შემადგენლობიდან, რასაც ვ. ა. ლენინი მოწონებით შეხვდა.<sup>19</sup>

მენშევიკებსა და ბოლშევიკებს შორის ცხარე შეტაკებულ ბრძოლის მსვლელობაში ბაქოს, თბილისის, ხათულისა და აბრეთ-სამეგრელოს კომიტეტებმა და ჩსდმ კავკასიის კავშირის კომიტეტმა მხურვალედ დაუჭირეს მათარა ჩსდმ II ურიალობის ლენინურ დადგენილებებს და თანმიმდევრულად, ეკომპრომისოდ ებრძოდნენ

მენშევიკებს გამიშველ. დეზორგანიზატორულ და დეზორგანოზ მოქმედებებს. მთელ რევოლუციურ ვიციტში იმერეთ-სამეგრელოს კომიტეტმა მთელი ძალებით დაეხმარა ჩსდმ II ურიალობაზე მიღებული გადაწყვეტილების იქნას ცხოვრებაში შეორც პარტიული ურიალობის უმრავლესობის ტაქტიკა და ორგანიზაციული პრინციპები...<sup>20</sup> ანალიტიკური გადაწყვეტილებები მიიღეს თბილისის, ხათულისა და ჩსდმ კავკასიის კავშირის კომიტეტებმა. ამ კომიტეტების გადაწყვეტილებათა წინააღმდეგ მტკიცეობდა. თუ რაოდენ თავგამოდებით იყავდნენ საქართველოს სოციალ-დემოკრატიული ორგანიზაციები პარტიის II ურიალობის გადაწყვეტილებებს, ახალი ტიპის პარლემენტარული პარტიის მშენებლობის ლენინურ პრინციპებს.

ვ. ა. ლენინის ხიბტიკცე, გამარჯვებისადმი ღრმა რწმენა, აფილიობრივ ორგანიზაციებზე ყოველდღიური ზრუნვა საქართველოს ბოლშევიკებს აღფრთოვანებდა. ძალსა და ენერჯიას მიტებდა მენშევიკების წინააღმდეგ უკომპრომისო ბრძოლაში. „დაე კავკასიელი ამხანაგები მტკიცე იდგნენ ამ გზაზე. — წერდა ვ. ა. ლენინი კავკასიის კავშირის კომიტეტს. — რომელსაც იხიხი დაადგინე... განაგრძო შეწყობილი მუშაობა... ჩვენ დაწმენებულნი ვართ. ჩრმ ახლანდელი პარტიული „არეულობა“ მალე დაცხრება... საღამს უძღვნი კავკასიელ ამხანაგებს და მხურვალედ უზურვებ წარმატებებს მუშაობაში.“<sup>21</sup>

გამიშველებსა და დეზორგანიზატორების წინააღმდეგ საქართველოს ბოლშევიკთა ბრძოლის პარტიის II ურიალობის ლენინური გადაწყვეტილებებისათვის იმდენად შემტველი ხასიათი ჰქონდა, რომ მენშევიკების ცენტრალური ორგანიზაციის სერიოზულად შეწყობიდან „ლენინიზმის კავკასიური ექრის“ ვაძო.

საქართველოს ბოლშევიკური ორგანიზაციების მოღვაწეობა წარმოადგენდა ახალი ტიპის პარლემენტარული პარტიის პროგრამულ, ტაქტიკურ და ორგანიზაციული პრინციპებისათვის ბრძოლის ნიშნს. მათმა თანმიმდევრულმა და დაუღალავმა მუშაობამ პარტიის მაღალი შეფასება დაიმსახურა. ვ. ა. ლენინი აღნიშნავდა: „კავკასიის სოციალ-დემოკრატიული ცხოვრების განაყოფიერებულმა პარტიებმა ხელი შეუწყვეს იქ ჩვენი პარტიის ყველაზე უფრო მებრძოლი ორგანიზაციების შექმნას.“<sup>22</sup>

საქართველოში პარტიის მშენებლობის ლენინური პრინციპებისათვის ბოლშევიკებსა და მენშევიკებს შორის კამათმა უაღრესად მწვავე ხასიათი მიიღო. ამის თაობაზე ჩსდმ კავკასიის კავშირის წევრი დ. ს. პოსტალოვსკი საქართველოდან ვ. ა. ლენინს წერდა: „ქართველებს შო-

18 ვ. ა. ლენინი, თბზ, ტ. 34, გვ. 252.  
19 ვ. ა. ლენინი, თბზ, ტ. 34, გვ. 195.

20 ჩსდმ II ურიალობა, დოკუმენტებისა და მასალების კრებული. მ. 1955, გვ. 169.  
21 ვ. ა. ლენინი, თბზ, ტ. 34, გვ. 195-196.  
22 ვ. ა. ლენინი, თბზ, ტ. 8, გვ. 497.

რის კვლავად და სოფელად. რკინიგზის მატარებლებში. ერთი სიტუაცია, უველგან წარმოებს გაყვანილებული კამათი... მოქალაქე ციტატება ლენინიდან. პლენუმისგან, კავკასიდან. მარტოდად და ენგელსიდან... უველგად ეს წარმოებს უშუალოდ. სამხრეთული მგზნებარებით".<sup>23</sup>

საქართველოში ვ. ი. ლენინისა და მისი შრომებისადმი განსაკუთრებულ ინტერესზე მიუთითებს მ. ცხაკაია ვ. ი. ლენინის სახელზე გაგზავნილ წერილში:

„აფხაზის მოსმენა არ სურთ. თუ ავიატორი არ აღაპარებს ლენინის შესახებ... ამხანაგ ლენინს შეუძლია ამაყობს. რომ პროსაგანდისტები და ოპორტუნები იძულებულნი არიან უველ კუთხეში ეძებონ მისი „რა ვაკეთოთ?“ და „ნახებები...“<sup>24</sup>

მენშევიკების ცილისმწამებლურა. დემოკრატიული ხასიათის გამოსვლების გამოსაწყარავებლად ბოლშევიკები აწურობდნენ შრომებელთა კრებებს, მიტინგებს, დისკუსიებს, რომლებზეც ბრძოლა ორ ფრაქციას შორის მწვავე ხასიათის მატარებელი იყო. გურიისი ამ საგარო დისკუსიების უშუალო დამსწრე ცნობილი ენათმეცნიერი პროფესორი ნ. მარა წერდა:

„კამათი მიმდინარეობდა სოციალ-დემოკრატიული პარტიის ორ ფრაქციას შორის... კამათი მოგვაგონებს დისერტანტის საუნჯევრისიტეო დისკუსტს, დისერტანტისა. რომელსაც სპეციალურად დაუშვებებია თემა და ხალხიდან გამოსული. მრავალრიცხოვანი, არინკაპული ოპონენტების წინააღმდეგ ბრძოლაშია ჩაბმული... ამ დისკუსიით ხალხის საერთო დაინტერესების შესახებ შეძლება განსაჯოთ იმით, რომ კამათი, რომელიც დაიწყო ნაშუადღევს ? საათზე. გრძელდებოდა ნაშუადღევს 1 საათამდე, ისე რომ კრების მონაწილეთა ფრთხილდობის ფეხი არ მოუცვლია“.<sup>25</sup>

რუსეთისა და ეგრძიდ საქართველოს, ბოლშევიკური ორგანიზაციების ბრძოლა რსდმპ III

კრილობის მოწვევისათვის. იყო ამავე დროს წრებობისა და დაქუცმაცებულობის მანქანების პარტიისათვის, რეკლუტურაში მონაწილესა და ერთიანი ხელმძღვანელობის უზარუნველყოფისათვის ბრძოლა.

ელსინიშავია ახ ფაქტი, რომ საქართველოს ბოლშევიკური ორგანიზაციები ერთ-ერთი პირველნი გამოეხატებოდნენ ვ. ი. ლენინის მოწოდებას პარტიის III კრილობის მოწვევის აუცილებლობის შესახებ და მტკიცედ მოითხოვდნენ უკრილობის დაუყოვნებლივ მოწვევას. ვ. ი. ლენინი, იმერეთ-სამეგრელოს კომიტეტისადმი გაგზავნილ წერილში წერს: „უკრილობის მხარდასაქურად თქვენი რეზოლუცია მივიღეთ და გადავუგზავნეთ ცენტრალურ ორგანოს“.<sup>26</sup>

ვ. ი. ლენინი ედიდეს მნიშვნელობას ანიჭებდა დელიბერატი ორგანიზაციების მიერ ჩატარებულ კონფერენციის შედეგებს, ბოლშევიკთა ძალების შემოკრებასა და კონსოლიდაციას პარტიის შესამე უკრილობის მოწვევის ბედის გადაწყვეტის საკომში.

ბაქოს, ობილიის, ბათუმის და იმერეთ-სამეგრელოს კომიტეტების, ამასთანავე ჩრდილოეთის 6 და სამხრეთის 2 კომიტეტის (სულ 12 დელეგატი) ლენინური მიმართულებისადმი მხარის დაქურამ გადაწყვეტა რსდმპ III კრილობის მოწვევა და, მასთანამე, ახალი ტიპის პროლეტარული პარტიის მიმე კრიზისიდან გამოყვანის პრობლემა.

მენშევიკებმა შესამე უკრილობის მოწვევის წინააღმდეგ ბრძოლაში სერაოზული მარცხი განიცადეს. მენშევიკების დემოკრატია დეზორგანიზაციულმა და გამოთხველმა მოქმედებამ ვერ შესძლო უკრილობის მოწვევის ჩაშლა. რსდმპ III კრილობაზე შექმნილმა ახალი ტიპის პროლეტარულმა პარტიამ მნიშე კრიზისი დასძლია და ოპორტუნისტოამ ბრძოლაში გამარჯვებული გამოვიდა. ხასიაზონოა იმის აღნიშვნა, რომ ამ დიდ ხასხელო გამარჯვებაში თავისი წვლილიქვს შედანილი საქართველოს ბოლშევიკურ-ორგანიზაციებსაც.

23 პარტია 1905 წლის რეკლუციკში, ნ. 1925, გვ. 152 (რუსულ ენაზე).

24 მლიკა, ფ. 2, აღწ. 5 ლაც. ურთ. 176, ფ. 3.

25 ნ. მარა. გურიის დაკვირვებებიდან და მთაბეჭდილებებიდან. პეტერბურგი, 1905, გვ. 20-21.

26 რსდმპ შესამე უკრილობა. დოკუმენტებისა და მასალების კრებული, გვ. 160-161 (რუსულ ენაზე).



პალარინა ბაბაშვილი

## ვახუშტი ბაგრატიონი

მოდგავონის თბილისური და მოსკოვური კარგოდები

ვახუშტი ბაგრატიონი განუყოფელია ფეოდალური ხანის ქართული საისტორიო მწერლობისაგან. მკვიდროდა იგი დეკავშირებულ ქართულ საისტორიოგრაფიულ ტრადიციებთან. ქართული კულტურის საერთო განვითარებასთან. მაგრამ, ამავე დროს, ბევრი რამ აქვს მას შეთვისებულ-გადმოღებულ XVII-XVIII საუკუნეების რუსულ-ევროპული საისტორიოგრაფიიდან. მის შემოქმედებაში მკაფიოდ შეინიშნება ახალი, ევროპული ელემენტებიც.

ვახუშტი ბაგრატიონის საისტორიო ნაშრომი ორგანულად უკავშირდება „ქართლის ცხოვრებას“ (შედეგობაში გვაქვს საკუთრივ ისტორიის თხრობა), მაგრამ სრულიად ახალი იყო მისი კომპოზიციური აღნაგობის კომპონენტები: შესავალი (ისტორიულ-კრიტიკული ნაწილი, რომელშიაც გაზოგადებულია საქართველოს ისტორიული ცხოვრების საზოგადოებრივი, სახელმწიფოებრივი, ეთნოგრაფიული და კულტურული თავისებურებანი), ვრცელი გეოგრაფიული აღწერა-ლობა, კომენტარები, საძიებლები, რუკები. ქრონოლოგურა და გენეოლოგიური ტაბულეტი.

ქართულ ისტორიკოსთაგან ვახუშტიმ პირველმა სცადა საქართველოს ისტორიის „ქართლის ცხოვრების“ არტაბებისაგან, „ქართლის ცხოვრების“ ცნობილი სქემისაგან განთავსებული. მან ქართული საისტორიოგრაფია ევროპული განვითარების გზაზე გამოაყვანა.

მის მოღვაწეობაში მკაფიოდ გამოიყოფა ორი პერიოდი: თბილისური და მოსკოვური.

უკვე პირველ პერიოდში ვახუშტი ბაგრატიონი, ისევე როგორც ბუერის მისი თანამემამულე საქმიად ხაფუშვლიანად იცნობა ევროპულ ისტორიოგრაფიასა და გეოგრაფია-ქრონოლოგიაში.

ბაგრატიონი და გეოგრაფია-ქრონოლოგიაში, მაგრამ ამ უკანამ თავისი სრულყოფა და განვითარება განსაკუთრებით მოსკოვურ პერიოდში მოხდა.

თბილისურ პერიოდში კერძოდ იყო მიზანტიურ-აღმოსავლური კულტურის გავლენა, მეორე პერიოდში რუსულ-ევროპული კულტურის გავლენა.

ერთი ძველმან იყო დეკავშირებული, მეორე — ახალმან.

საზოგადოდ XVIII საუკუნე ევროპული საისტორიოგრაფიის განვითარებაში წარმოადგენს თვისობრივად სრულიად ახალ საფეხურს.

XVIII საუკუნეში დასრულდა XVII საუკუნეში დაწყებული პროცესი ისტორიის დამხმარე დისციპლინების ჩამოყალიბებისა (დიპლომატიკა, პალეოგრაფია, ეპიგრაფიკა, ნემეზოტიკა, მეტროლოგია, ქრონოლოგია, გენეოლოგია, სერაგისტია და სხვ.). სოციალურ-ეკონომიკური ხანათის მოვლენებთან ერთად „მანაც, თავის მხრივ, განაპირობა ისტორიის ცოდნის ისტორიის მიმდინარეობაში ბაგრატიონი.

ცოდნის მეცნიერებაში გადაზარდა ეს გამოიქვა ფრ. ენგელსს ეკუთვნის) ერთდროულად მოხდა რუსეთსა და საქართველოში.

XVIII სის რუსეთში ეს როლი შეასრულა ვასილ ტატინცევმა, ქართულ ხინაშვილურში ვახუშტი ბაგრატიონმა.

ერთს მიზანტიურ-სლავურ მოქმედებულ ფორმების გადაღება მოუხდა, მეორეს მიზანტიურ-აღმოსავლურის.

რუსი და ქართველი ისტორიკოსიც, მიუხედავად თავდაპირველ საისტორიოგრაფიულ სიას-ლებიდან, ორგანულად აყენებ დეკავშირებულ

ფეოდალურ ისტორიოგრაფიასთან (სუბელ სი-  
ნამდვილში ფეოდალურ-აზნაურულ იდეოლო-  
გიასთან), ისტორიის მატრიანებურ თხრობასთან,  
მატრიანსათვის დამახასიათებელ ნიშანთვისებებ-  
თან. ისინი ამ ავლებდნენ მკაცრ ზღვარს წყა-  
რისა და გამოკვლევას წორის. სამაგიეროდ ფა-  
როდელ იყენებდნენ საისტორიო თხზულების შე-  
დგენის ახალ ტექნიკურ ბერბებს, ახალ კომპო-  
ზიტურ კომპონენტებსა და ელემენტებს.

ამ ტექნიკურა ბერბების და, საზოგადოდ, მე-  
ცნობრული ისტორიოგრაფიის მიღწევების ცო-  
დნა ვახუშტი ბაგრატიონს თან საქართველოდან  
შოსდევდა.

ცნობილია XVII-XVIII სს. საქართველოში  
ენციკლოპედოური ხასიათის მუშაობა მიმდინა,  
რეობდა. კვლავ აღორძინდა ქართული ლიტერა-  
ტურა, ქართული კულტურა, დაარსდა სტამბა,  
დაიბეჭდა „ვეფხისტყაოსანი“. ზედირზე დაიწე-  
რა საისტორიო თხზულებები (ისტორიულ პო-  
ემები, ფარსადან გორგჯანიძე, ვახტანგ VI-ის  
„სწავლულ კაცთა“ კომისიის ნაშუშაკვეი, ეგნა-  
ტაშვილი ზურა, სენიია ჩხვიძე, პაპუნა ორბე-  
ლიანი...), იმავე XVII-XVIII სს, ფართო გახა-  
ქინი შეეცა ევროპულ განათლებასაც („სტრანგ-  
ულ სწავლას“). ევროპულ მეცნიერებას, წყა-  
როთმყოფდნობით და ისტორიოგრაფიულ მუ-  
შაობასთან ერთად („ქართლის ცხოვრებას“ წეს.  
ტების შეგროვება-შემოწმება, „ახალი ქართლის  
ცხოვრების“ შედგენა, საისტორიო ტექსტებისა  
და დოკუმენტების კონცენტრაცია), დიდი უწ-  
რადღება მიეცა საქართველოს გეოგრაფიულ  
შესწავლას, კარტოგრაფიულ მუშაობას და რუ-  
კების გაზიადებას, აი, ის ქართული ნიადაგი,  
რომელსაც დაერდნო და რომლის საფუძველ-  
ზეც განავითარა თავივი მეცნიერული მუშაობა  
ვახუშტი ბაგრატიონმა.

ფაქტურად ვახტანგ VI-მ და მისი ღაბის ინ-  
ტენსიურმა კულტურულმა მოღვაწეობამ შეუ-  
შნადა ნიადაგი ვახუშტი ბაგრატიონის როგ-  
ორც მეცნიერის წარმატებას.

XVII-XVIII სს. საქართველოში. ერთი მხრივ,  
მიმდინარეობდა ძველი ქართული კულტურული  
მემკვიდრეობის აღდგენა-განახლების პროცესი,  
ხილო, მეორე მხრივ, აშკარად შეინიშნება ოდ-  
ნადელი, შუასაუკუნეობრივი ბერძნულ-ბიზანტი-  
ური და აღმოსავლური „სწავლას“ გავლენისაგან  
გათავისუფლების წადილი. სულ უფრო და უფ-  
რო მეტი ყურადღება ექცეოდა საერო ელემენ-  
ტის გაძლიერებას, სასულიერო მოტივების იფ-  
წორებას. კულტურული ცხოვრების ევროპე-  
იზაცია (ევროპაში ნავთობხმევი იყო ღას. ევ-  
როპაც და რუსეთიც, ხილო ფვიონ „ევროპა“  
და „ევროპული“ ნიშნავდა მოწინავეს, დაწი-  
ნაურებულს, განვითარებულს). ევროპეიზაციის  
ტენდენციების მანიშნებულად მრავალნაირი ვან-  
მარტებანი და მოწმობანი სულხან-საბა ორბე-  
ლიანის ლექსიკონსა და კარტოგრაფიულ ნაშუ-  
შეებებში, მის „მოგზაურობა ევროპაში“.

სულხან-საბა ორბელიანი ასახელებს ევროპას  
აზიას, აფრიკას და ამერიკას. აზურაქ ქართულ  
სინამდვილეში პირველად სულხან-საბას აქვე  
დასახელებული, შემდეგ კი ვახუშტი ბაგრატი-  
ონსაც, მის „ლექსიკონში“ აღნიშნულია სხვადა-  
სხვა ქვეყნის ან დასახლებული პუნქტების კო-  
ორდინატები. მათი რაოდენობა 289-ს აღწევს.  
ულსაბ-საბას ისტორიომიული ტრადიტის ქა-  
რთული თარგმანისათვის დართულ ვახტანგ VI-  
ის წინასიტყვაობაში ნათქვამია, რომ შეტყობა  
„ბოგრძობა და განიბა“ დამყარებულთა „ბერძენ-  
თა და ფრანგთაგან“ თარგმნილ თხზულებებზე.  
არკვევა ისიც, რომ სულხან-საბა და ვახტანგ VI  
ერთი და იმავე წყაროებით სარგებლობდნენ, იე-  
ენებდნენ როგორც ძველ (ბერძნულ), ისე ახალ  
(ფრანგთა) ევროპულ თხზულებებს. საამისო  
ცნობები სულხან-საბა ორბელიანს ევროპაში  
გამზაგრებაზე უნდა შეეგროვებინა და არა  
საერანგეთ-იტალიაში მგზავრობისას შუამართ-  
ულად მოეკებინა, როგორც ამას ზოგიერთი  
მკვლევარი ფიქრობს.

ვარსკვლავთა კატალოგის ვახტანგისეულ თა-  
რგმანში ჩართულ ნაწარმოებს „ძარბის ვილი-  
ვეთი ეცე“, სულხან-საბას მიაწერენ, მაგრამ ძი-  
როთიად გეოგრაფიულ-კარტოგრაფიული მასალა  
უფრო ადრე საქართველოში უნდა ყოფილიყო  
შეგროვებული.

აშკარა სულხან-საბას და ვახტანგ VI-ის თა-  
ნამშრომლობა გეოგრაფიულ-კარტოგრაფიული  
მუშაობის სარხიელზე, სხვანაირად შეურღლებე-  
ლია საბას შეინიშნა ვახტანგის ვარსკვლავთა კა-  
ტალოგის ბელნიშენის მიხედვითადაც. სულ-  
ხან-საბას მასალებით სარგებლობდა ვახუშტიც.  
მისი ერთი ტაბულას („საქართველოს ქალაქები-  
სა და ადგილების სიგრი-სიგანისა...“) ერთ-ერთ  
წყაროდ დასახელებულია „ლექსიკონი ევროპ-  
ული და ბერძნული, რომელიც ჩვენს ლექსიკო-  
ნი აის“.

ვახტანგ VI-ის თანხმობით მოხდა საქართვე-  
ლოს და მისი მეზობელი ქვეყნების ტოპოგრაფი-  
ული აგებვა.

ყველაფრიდან ჩანს, რომ გეოგრაფიულ-კარტ-  
ოგრაფიული მუშაობა საქართველოში 1724  
წლამდე (ვახტანგ VI-ისა და მისი ამაღლის რუსე-  
ეთს გამზაგრებაზე) გაკლებით ადრე არას  
დაწყებულა.

იჩ. მათორელმა ეოგზეც დე ლილის არქივი  
იპოვნა სახუთი, რომლის შინაარსი ეტება ვახ-  
ტანგ VI-ის კარტოგრაფიულ მუშაობას. სახუთ-  
ში აღნიშნულია შეთვის დანიტერბება აბტო-  
ნობითი და მის მერე შესრულებული სახუთოე-  
ბი განედის განსაზღვრის მიზნით.

ამრიგად, სრული საფუძველი გვაქვს ვთქვათ:  
ვახტანგ VI და მისი თანამშობარენი რუსეთს ხელ-  
ცარიელი არ წასულან.

კიდევ მტკი: თბილისში დაწეებული კულტუ-  
რული საქმიანობა გაგრძელდა მოსკოვში, მოს-



კვას ქართული კლასიკის ანტიექსტრემული ძალების მონაწილეობით.

მას, ცხადია, არ შეიძლება გავლენა არ მოეხდინა ვახუშტი ბაგრატიონის მეცნიერულ მუშაობაზე და, რაც მთავარია, მისი საისტორიო და საგეოგრაფიო ნაშრომის ახლებურად გამართვაზე.

ამას გარდა, საქროა მისი გათვალისწინებაც, რომ ვახუშტი 1721 წელს პირადად მონაწილეობდა ქვეყნის აღწერაში და, უნდა ვთქვათ, უკვე იმ დროს აგრძელებდა მასალებს მის ნაშრომში ასე ვრცლად წარმოდგენილი გეოგრაფიული აღწერისა და რუკებისათვის.

ძნელი წარმოსადგენია საქართველოს გეოგრაფიული აღწერა დამყარებული უოფლიერ ნებისებრებაზე, თუნდაც მხოლოდ თანამემამულეთა ინფორმაციაზე (ვახტანგ VI-ის ხომ რუსეთში საქართველოს თითქმის უკვეა კუთხიდან გაშვებენ ქართველები) და არა წერტილებით მონაცემებზე.

ამგვარი იყო ვახუშტი ბაგრატიონის ცხოვრებისა და მოღვაწეობის თბილისური პერიოდის დამახასიათებელი თავისებურებანი და მნიშვნელობა.

1724 წელს მოყვრდება ვახუშტის ცხოვრებისა და მოღვაწეობის თბილისური პერიოდი და იწყება მოსკოვური პერიოდი.

პირველ პერიოდს უკავშირდება ახლგაზრდა, „ურახულად განწავლული“ მწიგნობარი, მეორეს ხანდაზმული და უკვე საქმიად ვაჭრული ისტორიკოსი და გეოგრაფი.

მეორე პერიოდში კიდევ უფრო გაფართოვდა ვახუშტი ბაგრატიონის ისტორიული და გეოგრაფიული პარაზონი. მნიშვნელოვანად ვაჩვენებთ მისი მთავარი ნაშრომის („საქართველოს ცხოვრების“ ანუ „საქართველოს ისტორიის“) წიგნების წრე და ლიტერატურა.

კიდევ უფრო ევროპული გამოხატულება მიიღო მისმა მეცნიერებამ მუშაობამ.

ასე, მაგალითად, თუ ვახუშტის ადრინდელი („უზანური“) რუკები დამყარებულია სპარსულ მთვლამატისა და ასტრონომიის მონაცემებზე (აღმოსავლური გავლენა მკაფიოდ ეტყობა ვახტანგ VI-ის ჰომომატიურ-ასტრონომიულ ნაშუშვრებასაც) გვიანდელი რუკები შედგენილია ევროპული კარტოგრაფიისა და გეოგრაფიის მეცნიერული მიდევების მიხედვით. სამაისოდ გამოყენებულია ფრანგი გოდეფისტის დეი ფედოს ნაშრომი. ბევრი რამ მისცა მას, როგორც კარტოგრაფს ეოზუტ დე ლილიან ფრთიერთობამაც. მისი რუკები ხარვეზობდნენ რუსეთის გეოგრაფიული დეპარტამენტის თანამშრომლები. მის რუკებს იყენებდნენ დასავლეთ ევროპაშიც. მისი კარტოგრაფიული მუშაობა იმდროინდელი გეოგრაფიული მეცნიერების დონეზე იდგა.

ბევრი რამ მისცა მას, როგორც მეცნიერს, რუსულ კულტურასთან უშუალო ურთიერთობამ,

რუს მეცნიერებთან თანამშრომლობამ.

როგორც იყო რუსული ისტორია და გეოგრაფია-კარტოგრაფია XVII-XVIII საუკუნეებში ცოცხალი იქნა უნდა დავთქვათ.

მთავანთა პერიოდში რუსეთში დიდხანს გავრძელება. ეს იყო მონღოთა ხანგრძლივი ბატონობის ერთი თვალსაჩინო შედეგთაგანი. „თათართა მოხალღბის“ ლეკიდაციის რამდენიმე საუკუნე დასჭირდა, ამან უარყოფითი გავლენა მოახდინა რუსული კულტურის განვითარებაზე. საამისო ხელსაყრელი პირობები შეიქმნა XVII საუკუნეში. რუსული კულტურის ინტენსიური აღმავლობა XVII ს-ის მეორე ნახევრის კიევში დაიწყო და მოსკოვში გაგრძელდა. კიევის აკადემიად იყვნენ გავლენილი რუსული კულტურის გამორჩენილი მიღვაწენი: თეოფანე პროკოპოვიჩი, სტეფანე ივოვსკი, გაბრიელ ბუფინსკი და სხვ.

მთი ნაშრომებს კარგად იცნობდა ვახუშტი ბაგრატიონი. ზოგი მათგანის თხზულება მის მიერ ქართულად არის თარგმნილი (სტეფანე ივოვსკის „რუსული სარწმუნოებისა“, გაბრიელ ბუფინსკის წინასიტყვაობა, რომელიც წამდვარებულ იქვს სტატემაის თხზულების რუსულ თარგმანს...), ზოგსაც, როგორც ჩანს, პირადად იცნობდა.

XVII ს-ის მეორე ნახევარს განეკუთვნება რუსეთის ზოგადი ისტორიის შედგენის ცდა.

ამ მხრივ საქმიად თვალსაჩინო იყო თედორე საფონოვიჩის და იოკენტი გიზელის როლი. ვახუშტი ბაგრატიონი იცნობდა საფონოვიჩის და გიზელის საისტორიო ნაწარმოებებს, მაგრამ ახლო იდგა არა მათთან, არამედ პეტრე I-ის დროინდელ რუსულ ისტორიოგრაფიასთან.

რუსული ისტორიული მეცნიერება პეტრე I-ის მოღვაწეობის ხანაში უაღვიბდა.

სურათადგობა, რომ XVII ს-ის რუსეთში ხანამ მეცნიერული ისტორია დაიწერებოდა, ისტორიული წყაროების და მასალების შევრკვების წინასწარ შეუდგნენ.

პეტრე I-ის თაოსნობით თავი მოუყარეს აუარებელ ზედწიერებს, მათიანეებსა და დოკუმენტებს, ინტენსიურად ითარგმნებოდა ევროპულ ისტორიკოსთა თხზულებები, დიდი უსრადებია ექცეოდა აგრეთვე აღმოსავლურ (სპარსულ, თურქულ...) საისტორიო ნაწარმოებებს, მათი შევრკვებისა და რუსულად თარგმნის ორგანიზაცია.

1718 წელს დაიბედა პუფედოროვის „ევროპის ისტორიის შესავალი“. რომლის მეორე გამოცემა 1724 წელს გამოქვეყნდა. 1719 წელს გამოვიდა ცეზარ ბარონიუსის „საეკლესიო ანალები“, ხოლო 1724 წელს ვილჰელმ სტატემაის „თეატრონი, ანუ ისტორიული სახაზობა“. უკვედა ეს თხზულება, ირკვევა ბედი ქონდა ვახუშტი ბაგრატიონს. სტატემაის „თეატრონი“ კი მას ქართულადაც აქვს თარგმნილი. მანვე თარგმნა მისთვის წამდვარებული წინა-



პიტევაობა, რომელიც ვაპროდელ ბუენსაის ეკლესიის წინასიტყვაობაში განხილულია: ქრონოლოგია, გენეალოგია, ტოპოგია (გეოგრაფია) და საერთოვე კონკრეტული ისტორია, ანუ პანგმატოლოგია. ეს უკანასკნელი დაყოფილია ორ დარგად: ეტიმოლოგია და სამოქალაქო ისტორიად. ასეთსავე დაყოფას იძლევა ვახუშტი ბაგრატიონის ძევის „საქართველოს ისტორიის“ შესავალში.

რუსული მეცნიერული ისტორიოგრაფიის ფუნდამენტად ითვლება ვასილ ტატიშჩევი (1886-1760).

ჩვენთვის განსაკუთრებით საყურადღებოა, რომ ტატიშჩევი დაახლოებული იყო ქართველ უფლებსწულებთან. ერთი წერილობითი ცნობით იჩვენება მისი ახლო ურთიერთობა ბაქარ ბატონიშვილთან. ასინი თურმე ლიტერატურულ და პატივითურ საყოფებზე საუბრობდნენ. ტატიშჩევს ქართველებთან შეხვედრები უნდა ჰქონოდა ახტაბანშიც, რომლის ვუბერნატორად იგი 1741-1748 წლებში იყო. მას აღმათ კარგად იცნობდა ვახუშტიც. თუმცა სამისო პარდაში. რი ცნობა ჩვენ არ მოგვეპოვება. მაგამ ჩვენი უფრადლება არ შეიძლება არ მოაქციოს იმან, რომ ტატიშჩევის „რუსეთის ისტორიაში“ შეტანილია ცნობები „ქართლის ცხოვრებიდან“. ამგვარი ცნობები მისთვის ამ მხრივ ვეძღაზე უფრო კომპეტენტურ ვახუშტი ბაგრატიონს უნდა მიეწოდებინა. რუსეთის სხვადასხვა ქალაქებში მცხოვრები ქართველები მას თვლიდნენ გამოჩენილ ისტორიკოსად, მიუთითებდნენ მის ღვაწლზე საქართველოს ისტორიის შესწავლა-გამართვის საქმეში, აღნიშნავდნენ მისსავე თანამშრომლობას (საეურაღღებობა: ქერ კიდეც საქართველოში) ვახტანგ VI-თან და მის დასთან (ივლინისებმა „სწავლულ კაცთა“ კომისია) ისტორიული კვლევადობის სახიელზე, გახშირებული იყო მისი „საქართველოს ისტორიის“ გადაწერა-გავრცელებაც.

იჩვენება შეტად მნიშვნელოვანი გარემოება: XVIII ს-ის რუსეთში არა მარტო ქართველები სარგებლობდნენ რუსული ლიტერატურული თუ ისტორიული ნაწარმოებებით, არამედ რუსებიც ასევე სარგებლობდნენ ქართულ თხზულებებით და ქართველების მიერ შედგენილ რუსულად.

ქერ კიდეც XVIII ს-ის დამდეგს ვოლოკონინი თხოვნივ არჩილმა დაწერა საქართველოს ისტორიულ-პოლიტიკური მიმოხილვა, შეადგინა: რუკა, პეტერ I-ის აქტური დახმარებით შობს. კუკუი დაახდა ქართული სტამბა. ცალკეულად: მთარგმნელითი მოღვაწეობა. რუსეთის მრავალ ქალაქში გაჩნდა ქართველ ლიტერატორთი კერები (უაზნში, პეტერბურგში, მოსკოვში, ახტაბანში, უკრაინაში...).

სწორედ ასეთ ვითარებაში ვასილ ტატიშჩევი სხვადასხვა წუაროსთან ერთად უფრადლებას ფომობს ქართულ წუაროსაც: „ქართლის ცხოვრების“, სარგებლობს ამ თხზულებაში დეკლუდი მის სუფის საინტერესო ცნობებით.

ამრგად, სავსებით აწერაა რომელიც კულტურულ-ლიტერატურული ურთიერთობა საქართველოსა და რუსეთის შორის. ვასილ ტატიშჩევის და ვახუშტი ბაგრატიონის ურთიერთობა (და, აღმათ, თანამშრომლობაც) პირადი კონტაქტობისა და საუბრების წი. ადაზზე უნდა აღმოკენებულყო. ამას გვაფიქრებინებს ის, რომ მისი «Российская История» 1727-1738 წლებში იწერებოდა. მაკამ დაიბეჭდა მხოლოდ 1766-1769 წელს (უკანასკნელი V ტომი გამოკვეენდა 1848 წელს). ას. ივე ტატიშჩევის „რუსეთის ისტორიული, გეოგრაფიული, პოლიტიკური და სამოქალაქო ლექსიკონი“ ავტორის გარდაცვალებიდან 18 წლის შემდეგ 1798 წელს დაიბეჭდა.

ამრგად, საფუძველი გვაქვს ვთქვათ, რომ ვასილ ტატიშჩევის ურთიერთობა ქართველ მწერლებთან პირადი კონტაქტების და თანამშრომლობის წაყოფი უნდა ყოფილიყო.

აღსანიშნავია ერთი მტკად მნიშვნელოვანი გარემოება: ტატიშჩევს დაუთმავრებელი დარჩა „გეოგრაფიული ლექსიკონი“, ხოლო მის „ისტორიას“ ავტორი (დაარგულად ითვლება) გეოგრაფიული ნაწილი და რუკები.

ამ მხრივ ვახუშტი ბაგრატიონის „საქართველოს ისტორია“ გაკლდებით უფრო დასრულებულია და გამართული.

რითი მკვანდნენ ერთმანეთს და რით განსხვავდებოდნენ ერთმანეთისაგან ვასილ ტატიშჩევი და ვახუშტი ბაგრატიონი?

ტატიშჩევმა სრულიად ახალი ელემენტები შექმნა საისტორიო ნაწარმოებს, ასევე ვახუშტი ბაგრატიონმა ქართულ სინამდვილეში კომპოზიციურად ახალი გამოხატულება მიანიჭა საისტორიო ნაწარმს, პირველად საგარეგნოდ გადაუხვია „ქართლის ცხოვრების“ ცნობილ სქემას.

ორსავე შემთხვევაში სრულიად ახალი იყო კერძო გეოგრაფიისადაში უფრადლების გამახვილება.

ტატიშჩევმა დიდი დრო შთანდობა კარტოგრაფიულ მუშაობას. შეადგინა ისტორიული რუკები, თანამშრომლობდა ფრანგ გეოგრაფ დე ლალოთან, რომელმაც ფრანგულად თარგმნა ვახუშტის საქართველოს რუკა.

ტატიშჩევი ცდილობდა ახლებურად გაეზრებინა და შეეფასებინა რუსეთის ისტორიის მოვლენები და ფაქტები. იერდნობოდა XVII-XVIII სს, ფილოსოფიურ სისტემებს, რაციონალიზური პოზიციიდან სუფასებდა ისტორიული ხასილის ლეგენდებს. აღმაცერად უფურებდა კერძოდ სასწაულებს (ვახუშტი კი, პირიქით, წუაროს კონტექსტობის მილიანად და უცვლელად მოტანისას სასწაულებსაც უთმობდა ადგილს). მან უარესს ხალხს წარმომავლობა ბაბილოური პერსონალებიდან, უფრადყო არა მარტო რუს და სხვა ხალხთა ეთნარქების არსებობა, არამედ ისტო-



რითღ ლეგენდად გამოაცხადა ქართველ ტომთა ეთნარქის ქართლოსის არსებობაც. ამ შემთხვევაშიც ტატიშჩევი განწუხადდა შუახაყუნეობრივი ისტორიოგრაფიის ცნობილ ტრადიციას (ვახუშტი ბაგრატიონი კი ამ ტრადიციის ხელმძღვანელ ერთგული დარჩა).

მაგრამ ეს იმას როდი ნიშნავს, რომ ტატიშჩევი სიბრძნით თავისუფალი იყო ფეოდალური ისტორიოგრაფიის გავლენისაგან. მაგალითად, მან სასაელოდ აიგოო რიურსის წარმომავლობა პრუსიან, მაგრამ ეს ლეგენდა მან ახალი ლეგენდით შეცვალა, როცა ასევე თავიანთებურად რიურსი ვოსტომისხლს დაუკავშირა.

ტატიშჩევი შორის არ წახლდა დომონოსოვიკ. მის „ისტორიაში“, ერთგვარი შენიშვნებით, მაგრამ მაინც სხვაგვარ „მოსკვიტები“ გამოყვანილი არიან «МОСОХА, СВЯТА НОБЕЛА»-ს ჩამომავლებად, ხოლო რიურსის წინამორბედებად რომის აშქრატორები. ისტორიოგრაფიული თვალსაზრისით ახალი რამ არ მოუტყიათ არც დომონოსოვის მომდევნო ისტორიკოსებს: ემიწა და ელვარია.

მათთან შედარებით, როგორც ისტორიკოსებს, გარკვეული უპირატესობა ენიჭებათ ვახლ ტატიშჩევს და ვახუშტი ბაგრატიონს.

მაგრამ ძველი ისტორიოგრაფიის ძლიერი გავლენის მოწმობაა მათი „ისტორიების“ კლასიკიკი.

არც ვახლ ტატიშჩევი და არც ვახუშტი ბაგრატიონი არასოდეს არ ამხადებულან XVIII ს-ის განმანათლებელთა ისტორიოგრაფიის დონეზედ. განმანათლებელთა ისტორიოგრაფიის ბურჟუაზიული ისტორიოგრაფია იყო. მისი გამოჩენილი წარმომავლები არიან: ვაკო, ვლადიკრა, რობერტსონი, იუმი, ვიხონი, შელიცკი. თუმცა აქვე იხივ უნდა ითქვას, რომ არც განმანათლებელთა ისტორიოგრაფია ყოფილა ყოველმხრივ დასრულებულ-ჩამოყალიბებული. მან განსაკუთრებულ აღმავლობას მხოლოდ XIX ს-ში მიადგია.

ვახლ ტატიშჩევიც და ვახუშტი ბაგრატიონიც უფრო ახლოს ფეოდალურ ისტორიოგრაფიასთან იდგნენ, მაგრამ მათთვის უცხო არ ყოფილა არც „ლათინთა“ და „ფრანკთა“ სწავლა. ერთპირობა ისტორიოგრაფიის დამახასიათებელი სიახლენა.

თუ ტატიშჩევის „რუხეთის ისტორიის“ პირველი წიგნის „შესავალი“ XVIII ს-ის ისტორიული შეცნობებთან სიახლდებზე იდგა, სპეციფიკურად ითხი დანარჩენი წიგნი, რომელშიაც რუხეთის უნარტრული ისტორიაა მოთხრობილი, ფაქტურად რუსულ მატარებთა კრებულს წარმოადგენს. დაახლოებით ასევე შედგენილი ვახუშტი ბაგრატიონის „საქართველოს ისტორიაც“.

მატიანისადმი ასეთი დამოკიდებულება აიხსნება იმდროინდელი ისტორიკოსების წარმოდგენილ საისტორიო ნაშრომის დამოკიდებულებით თავიანთებურებზე, ამოცანებას და ხერხებზე. მო-

თხის ქრ კიდევ ნათელი არ იყო განსხვავება წარსოვა და გამოკლებას შორის (განსხვავება ვახუშტის მთლიანად და უცვლელად „ისტორიის“ ტანილი თავის „ისტორიაში“ XVI ს-ის დამოკიდებულებით „შესხური ქრონიკა“). მიუხედავად ამისა, ტატიშჩევის „ისტორია“ მთლიანად აღებული, მაინც შეიცავს თანამედროვე ნაშრომის შემადგენელ ელემენტებს, როგორცა: 1. შეხავალი (ფილოსოფიურ და კრიტიკული ნაწილი), 2. ისტორიული მოხერხება, 3. საყუთარ, გეოგრაფიული და საგნობრივ სახელთა საძიებელი. ამგვარადვეა შედგენილი ვახუშტი ბაგრატიონის „საქართველოს ისტორია“.

XVIII ს-ის გამოჩენილ რუს ისტორიკოსს, ისევე როგორც ქართველ ისტორიკოსს. სხვა უპირატესობანიც მოუპოვება.

ტატიშჩევი ფერმედებელია რუსული ეთნოგრაფიისა (ქართველთა „წესნი და ჩვეულებანი“ აღწერილი აქვს ვახუშტი ბაგრატიონსაც). მანვე საფუძველი დაუდო ისტორიულ გეოგრაფიას (ასევე დამსახურება ქართულ სინამდვილესი მიუძღვას XVIII ს-ის ქართველ ისტორიკოსს), მასვე ეუთვნის რუსეთის ისტორიის პერიოდიზაციის პირველი ცდა. საქართველოს ისტორიის პერიოდიზაციის ცდა დაკავშირებულია ვახუშტის სახელთან. პერიოდიზაციის მოყვარე ნიშნად მას აღებული აქვს „განყოფილებამდელი“ (ერთიანი საქართველოს) და „განყოფილების“ (პოლიტიკურად დაშლილი ქვეყნის) მომდევნო პერიოდის ისტორიული ვითარება.

ვახლ ტატიშჩევის და ვახუშტი ბაგრატიონის ისტორიოგრაფიული მიღწევებს თანდამთხვევას და მსგავსებას საფუძველს უქმნიდა რუსულ-ქართული კულტურული ურთიერთობანი, რომელაც სულ უფრო და უფრო ინტენსიური ხდებოდა.

განსხვავებას მათს შორის, რა თქმა უნდა, ისტორიული მასალა ქმნიდა, მაგრამ მსგავსებას აიხრობებდა იმდროინდელი რუსულ-ევროპული ისტორიოგრაფიის დონე.

ქრონოლოგიურადაც ვახლ ტატიშჩევი და ვახუშტი ბაგრატიონი ერთხა და იმავე დროს ცნობარობდნენ და მოღვაწეობდნენ.

ახლ აღმავლობას რუსულში ისტორიოგრაფიამ მიადგია მხოლოდ XVIII ს-ის 50-იან წლებში, როცა კრიტიკულად იქნა შეხწავლილი ნესტორის ზედნაწერი, ხოლო შერბატოვმა სცადა რუსეთის ისტორიის პრაგმატიკული დამუშავება. მხოლოდ ახლა ითქვა ახალი სიტყვა ტატიშჩევის შემდეგ. მაგრამ შერბატოვის, ბოლტინის და შელიცკის მოღვაწეობას მაინც ტატიშჩევი მოუწადა ნადავრ თავისი ისტორიოგრაფიული და გეოგრაფიული ნამუშევრებით. ასევე ცოტა უფრო გვიან (XIX ს-ში) ვახუშტი ბაგრატიონის ნამოღვაწარმა ნადავრ შეუშინდა თეიმურაზ ბაგრატიონის, მარო ბროსის და დიმიტრი ბაქრაძის წარმოდგენას საისტორიო მწერლობის საზიბელზე.

ვახუშტი ბაგრატიონის მეცნიერულ შემოქმედებაში, როგორც ვნახეთ, ერთმანეთს ორგანულად უკავშირდება მისი ზრდა-განვითარების თხილთხიური და მოსკოვური პერიოდები.

ისინი ერთიმეორეს ავსებენ და ბუნებრივი შერწყმის ნადავჯე ერთ მთლიან გამომავალდებს ქმნიან.

ქართულ მწერალთა და ისტორიკოსთა მოღვაწეობის მოსკოვურ პერიოდში დიდი უფრადლება მიეცა მსოფლიო ისტორიისა და ზოგადი გეოგრაფიის ნაშრომების გადმოქართულებას.

1788 წელს, მოსკოვში, ვახტანგ VI-ის ბრძანებით პაპუა თომანიშვილმა დაასრულა კინოზოოლოგიის „აღმუშავებელი მკვლევარების ცხოვრების“ გადაწერა: 1740 წელს ვახუშტი ბაგრატიონმა რუსულიდან ქართულ ენაზე თარგმნა „საპოლიტიკო ოცეტი“ (ხელნაწერებში ამ თხზულებას ხედავსხვა სათაური აქვს: „ოცეტრო ანუ ასპარეზი მათიანული“, „ოცეტრონი“...), ქართული მწერლები იცნობდნენ ცეზარ ბარონიუსის „საეკლესიო ანალებს“, რაკოტის „ოსმალეთის ისტორიას“, პოლშუარ მათიანეს და სხვ.

ვახტანგ VI-ის რანაშრომლებმა „მსოფლიო ისტორიებთან“ ერთად თარგმნეს ზოგადი ხასათის გეოგრაფიული ნაწარმოებებიც.

1787 წელს გაბრაულ გეოგრაფმა დაასრულა მსოფლიო გეოგრაფიის სახელმძღვანელოს ქართული თარგმანი: „გეოგრაფია ანუ მოკლედი ქვეყნის სიმრავლასათვის აღწერა...“; 1752 წელს ვახუშტიმ რუსულიდან თარგმნა: „მოკლედ ქვეყნების გეოგრაფია...“. ტექსტთან ერთად თარგმნილია 27 რუკა. მსოფლიო გეოგრაფიის თარგმანი მან შეავსო აღმოსავლეთ ამიერკავკასიის, ოსმალეთისა და სპარსეთის აღწერილობებით, რაც მისი ორიგინალური შემოქმედების ნაყოფია და არ შეიძლება არ მიიქციოს მკვლევართა უფრადება.

ვახუშტი ბაგრატიონის ლიტერატურულ-კულტურული მოღვაწეობის მოსკოვური პერიოდი მტკადა მრავალმხრივი და ნაყოფიერი იყო.

1788-1789 წლებში ის ანტიფიქტად მუშაობდა საქართველოს რუკებზე (ამას გეოგრაფიკურებს რუსეთის გეოგრაფიულ დეპარტამენტში შემონახული მასალები), 1748 წელს მან დაასრულა „საქართველოს ისტორია“, 1749 წელს თარგმნა ვიდეომ ბტრატემანის საისტორიო თხზულება, 1749 წელს სტეფანე იავროსკის „სახსრული ანტიჰისტორიის მოკვლევა“ და „კლდე სარწმუნოებისა“, ვარციუს ბერნჰარდის „საზოგადო გეოგრაფია“, „სამეცნიერო ლექსიკონი“ და სხვ; 1752 წელს ვახუშტიმ დაამთავრა ევროპასა და აღმოსავლეთის მეფე-ხელმწიფეთა გენეალოგიური კონსოლოგორა ტაბულების შედგენა ფრედეისი დროიდან დაწყებული 1758 წლამდე, 1752-1755 წლებში დაუცხრომლად მუშაობდა საქართველოს ისტორიის კონსოლოგონებისა და კინელოგების შედგენაზე, 1755 წელს შექმნა ვახუშტი ბაგრატიონის შემოქმედებით მუშაობის არაერთი კვლი ალარ ჩანს. მკვლევარები ფიქრობენ, რომ ის ენის გარდაცვალილი 1758 ან 1757 წელს.

ვახუშტი ბაგრატიონი თავის დროის კლდეზაზე ნაყოფი და დიდად განაოლებული ადამიანი იყო.

თავის ნაშრომებში ის ასახელებს: პლინუს სტოიკს, ცეცარიონს, ოსანე დამასკელს, მაქსიმე აღმსარებელს, ცეზარ ბარონიუსს, ვიდეომ ბტრატემანს, ლუი ფელიეს, უცნობ პოლონელ მწერალს („პოლონისა მათიანი“), ქართულ ბერძნულ, სომხურ და სპარსულ მათიანებსა და ქრონიკებს, აცნობდა მათ ვლასიის „მაგდებურკის ცენტრონიონს“, ბარონიუსის „საეკლესიო ანალების“ გადამკეთებელ პოლონელ სკარვას, რუსულ ისტორიულ მოთხრობებს და მათს ავტორებს (თოდორე საფონოვის, ინიკენტი გიზელს...), გალიციის და კოპერნიკის მოძველებას, დამახელებულ წყაროებსა და ლიტერატურაში გავრცელება როგორც ძველი, ისე ახალი ეოდეის ნაწარმოებები.

უწველივე ეს ვახუშტი ბაგრატიონს ერთ დროულად ძველ საისტორიო მწერლობასთანაც აკავშირებდა და ახალთაზე — ევროპულთან.

აღნიშნული თავისებურება, როგორც ვნახეთ, დამახასიათებელი იყო XVIII ს-ის რუსული ისტორიოგრაფიისთვისაც.

„ფრანგული სწავლის“ მნიშვნელობა-უპირობტეობას ვახუშტი გულშეოდეგად უნერგავდა საქონთა შევლიბსაც, ზრდიდა მათ ახლადდაარსებულ სასწავლებლებში. თვითონ ვახუშტი სენატისათვის გაუზავნა ერთ საბუთში აღნიშნავს, რომ მისი შევლები სასწავლებლებში სწავლობენ, იქ ეუფლებიან სხვადასხვა შევნიერებას, ანტონ კათალიკოსი კი განათლებულ ქართველთა მოკლედ და ზოგადი დანახოებისას ვახუშტის უფროსი ვაჟის ივანეს გამო წერს, რომ ის „აღიზარდა ფრიად სწავლულებასა შინა წერალსა ლათინასა“.

მაგრამ ეს დიანტერებება ორმხრივი ჩანს. ვახუშტის, როგორც მეცნიერის, იცნობდნენ რუსეთშიც და დასავლეთ ევროპაშიც.

მისი კარტოგრაფიული ნამუშევრები ადრევე გახდა ცნობილი ევროპაში.

უფრო გვიან (XIX ს-ში) გაეცნენ იქ მის „საქართველოს ისტორიას“ და „გეოგრაფიულ აღწერილობას“ ხარისხს ფრანგული თარგმანის წყალობით.

მთელი XVIII ს-ის განმავლობაში კი მისი რუკებით სარგებლობდნენ ევროპელი მეცნიერები, ხელი შეუწყო ამას მისმა შვიდრო ურთიერთობამ რუსეთის სამეცნიერო დაწესებულებებთან (მეცნიერებთა აკადემია, გეოგრაფიული დეპარტამენტი, უნივერსიტეტი...).

30-იან წლებში რუსეთის მეცნიერებთა აკადემიის გეოგრაფიულ დეპარტამენტში რუსულად თარგმნეს ვახუშტის რუკები; 1788 წლის 3 დეკემბერს ლაიფციგის გაზეთმა დაბეჭდა ცნო-



ბა „კავკასიის მთების შესანიშნავი რუკების შე-  
სახება“, რომელიც შედგენილი იყო „თბილისელი  
პრინცი“ მიერ: 1787 წელს ეოზეტ დე ლილმა  
გადილს ვახუშტის რუკები და გრადს დე გორ-  
ქისაძემ გააზარა წერტილი აღნიშნა მათი გა-  
ნაკეთობები და ღირსება: ქართველი მეცნიერის  
რუკები დაედო საფუძვლად პრეკოტაბა და ე-  
ნიგვდელის მიერ 1788 წელს დახატულ ქართ-  
ლსა და კახეთის რუკებს; ვახუშტისავე რუკე-  
ბის საფუძველზე შედგენილი 1788 წელს ეო-  
ზეტ დე ლილის მიერ პარიზში ორანჯულ ენაზე  
გამოცემული კავკასიის რუკა.

ვახუშტი ბაგრატიონი აქტიური თანამშრო-  
ბელი იყო მოსკოვის ქართული (ბაქარბუღელი)  
სტამბისა. აქტიურად თანამშრომლობდა რუსე-  
თის მეცნიერებთა აკადემიის გეოგრაფიულ დე-  
პარტამენტთან, მონაწილეობდა მოსკოვის უნი-  
ვერსიტეტის დაარსებაში (1755 წ.).

მისი ბუნტი მდგარა მოსკოვის უნივერსი-  
ტეტის ვესტაბიფიკაში. ბოლო მისი სახელი ამო-  
ჭერილი უოფილა ოქროსვაჩაყაინ დაფაზე.

ზოგიერთი მკვლევარი უარყოფს ან ეჭვს  
ქვეშ აყენებს ვახუშტის მონაწილეობას მოსკო-  
ვის უნივერსიტეტის დაარსებაში. მაგრამ ბი-  
უსტისა და წარწერაინ დაფის არსებობას ერთ-  
ნაად აღნიშნავენ რევოლუციამდელი ქართველი  
ბტუდენტები და ქართული გაზეთების კრეს-  
პონდენტები. ამას გარდა, მოსკოვის უნივერსი-  
ტეტთან მისი დაარსების პირველსავე წლებში  
აუ ერთი ქართველი იყო დაკავშირებული. უნი-  
ვერსიტეტის პირველი კურატორა იყო სვიმონ  
შაუაშვილი (ქართული და რუსული თხზულებ-  
ების მთარგმნელი და ცნობილი მწიგნობარი).  
უნივერსიტეტისა და მის გიმნაზიაში სწავლობდ-  
ნენ ბაქარბს ვადები: ლევანი და დავითი. ლე-  
ვანმა მიიჭკია ურბადლება უნივერსიტეტის რექ-  
ტორ მელიხოვისა და მისა წინადადებათ გაიგ-  
ზენა პეტერბურგს, დედოფალ ელისაბედთან

წარსადგენად. ლევან ბაგრატიონი შემდეგ არ  
ვლენოდა უნივერსიტეტის საპატიო წევრად.  
ორგი ბაგრატიონმა უნივერსიტეტში შეიტანა  
10.000 მანეთი. ამ შეწირულების მნიშვნე-  
ლობას აღნიშნავენ თანამედროვენიც და მოს-  
კოვის უნივერსიტეტის ისტორიის მკვლევარნიც.  
რატომ უნდა უოფიდიუო გამოხატვის ვახუშტი  
ბაგრატიონი? ის მოესწრა მოსკოვის უნივერ-  
სიტეტის დაარსებას და თავისი ნაშრომებით  
ქართველთაგან უვლნაზე უფრო მეტად აკმაუ-  
ფილებდა საუნვერსიტეტო მოსახლეობებს.

ვახუშტი ბაგრატიონი არასოდეს არ უოფილა  
ქარჩაკეტილი, მარტობელა მეცნიერი.

ხშირად იყო იგი სხვადასხვა ნაშრომის თანა-  
ავტორი, რედაქტორი.

მისი ბოლობიტყვაობა დაართული აქვს არჩი-  
ლისებულ „ბიბლიას“, რომელიც მოსკოვის ქარ-  
თულ სტამბაში ბაქარ ბატონიშვილის ხელმძღ-  
ვანელობით იბეჭდებოდა: გაორგი დამბარაშვი-  
ლთან ერთად მან შეადგინა რუსულ-ქართული  
ლექსიკონი: ზუბან შანშოვანთან თანამშრომ-  
ლობით თარგმნა „პეტარბრენიის“ წიგნის „არის-  
ტოტელთან დაკავშირებული ფილოსოფიური  
წარწერების, მესამე და მეოთხე ნაწილი; კრი-  
ტიკულად ამოწმებდა და ახწობებდა „ქართლის  
ცხოვრების გაგრძელებების“ შენიშნულ შეც-  
დომებს; განაგრძობდა მუშაობას საკუთარი ორ-  
იგინალური ნაშრომების დასრულება-დათავრე-  
ბაზე.

უოვლიავე ეს კრონოლოგიურად თავსდება  
მისი ცხოვრებისა და მოღვაწეობის მოსკოვურ  
პერიოდში.

ვახუშტი ბაგრატიონმა თავის მეცნიერულ მუ-  
შაობაში ორგანულად შეაერთა ქართული და  
რუსული კულტურის მიღწევები და თვალნა-  
ინო აღვილი დაიკავა ქართულ-რუსულ კულტუ-  
რულ ურთიერთობათა განვითარების ისტორია.  
ში.



შალვა ხიდუშელი

გახსენება

წელს 90 წელი სრულდება ვლადიმერ მაიაკოვსკის დაბადებიდან და ჩემს მეზიერებაში ცოცხლებსა შორეული წარსულის. 1928 წლის აპრილის ერთ-ერთი შაბანი შუადღე, როდესაც რუსთაველის პარსექტზე მომავალს. თბილისის უნივერსიტეტის ენისა და ლიტერატურის ფაკულტეტის მე-1 კურსის სტუდენტს. კვაკავაძის ქუჩის კუთხეში ხატობები შემომხედნენ და უკვლად დაუქრებელი შემზარავი აზვავი მაყნობეს მაიაკოვსკის დადუჟა- მაიაკოვსკის — სიცოცხლით აღსავსე პარკუნების და ცხოველყოფელი ერთგვითა და წვრვისა და შენების პათოსით გამსჭვალული პოეტისა.

ჩას წარმოადგენდა მაიაკოვსკი ჩემი თაობის ახალგაზრდობისათვის? არ კობხაზე ერთმნიშვნელოვანი პასუხის გაცემა ძალიან მწელია. ჩადგან თავად „ჩვენი თაობა“ არ იყო ერთფეროვანი. ზოგი მის პოეზიას ვანიცდიდა. ასე ვთქვათ. ოფიციალურად მასზე გამბატონებულ ოფიციალური შეხედულებანი მიხედვით. მუდვად მას გულწრფელი თავანისმცემლები შეითხველთა ფართო წრეებში და მიმდევრები პოეზიასა და ლიტერატურულ კრიტიკაში. თბილისში ერთხანს გამოდიოდა ვერსალი „მეზარტყენობა“. რომელიც მაიაკოვსკის ქიქ-ის (ქიქსმწიფრით) გაუღწიოთ ჩამოყალიბდა და მის ზანს ატარებდა (ამ ჩვეუმი შედოიდან პოეტი სიმონ ჩაქოვასი. კრიტიკოსი ბესო ეფენდი და სხვ.) იუვენ მისი გულწრფელი მოწინააღმდეგეიცა.

მაგონდება კრიტიკული სიტუა (არ მასხვს ვუტორო). სადაც აღნიშნული იყო პოეტის ერთადერთი სიტუატი. დამახასიათებელი თავისებურება — ხმალილი დამარკი. „ვერილია“ იქაც არ. სადაც ჩვეულებრივი საუბარო საკმარისია. უფრო მეტიც: აუტორო წერდა, რომ მაიაკოვსკი ევრის იქ. სადაც ჩვეულებრივი საუბარია ხაქრო და ამიტომ მისი სიტყვები კარგად

ძალას იქ. სადაც მართლა ევრილია ხაქრო. მაგრამ. მიუხედავად ასეთი სხვადასხვაგვარობისა ვფიქრობ. უველასთვის ცხადი იყო. რომ მაიაკოვსკი დიდ. მნიშვნელოვან მოვლენას წარმოდგენდა პოეზიაში და მისადმი გულგრილი მხოლოდ ის შეიძლებაო და ჩრენილიყო. ვინც. ხაქროთად. იყო გულგრილი პოეზიისადმი.

ამ ვაქრო წრეში. რომელიც მე ახალგაზრდობა ვავატარე (ელენე ვრისაძე, სანდრო (ბიკიკო) გაბაშვილი. ლილი ქუთათელაძე. ერატი ღონაშვილი და სხვ.). მხოლოდ ერთადერთი მაიაკოვსკის აქტოური „მოწინააღმდეგე“ მღარმეოფელი. ეს წესარი. საოცრად ნაზი სეულის და სულგრა პრიაობისადმი საოცრად აღქმადი აღძიანი ვერ ეტუებოდა და ვერ იტანდა ვერავითარ ხმაურს. მოაღლებს. ოდნავ ძალდატანებასაც კი (დაიღუპა მეორე მსოფლიო იმში). ამიტომ „ბობოქარმა“ მაიაკოვსკიმ ვერ მოიპოვა მის გულში ადგილი. და ეველი ჩემი მისხარება — გამეზარდლებინა ამ პოეტით ჩემადტაცება. უმწლური აღმოჩნდა ჩემი მეგობრის ხანსკეტოსი წინაშე.

მაიაკოვსკი ბევრს მოგზაურობდა და საერთო-რი პოეზიის სადამოგებს მართავდა. ცნობილი მისი მოგზაურობა ამერიკაშიც (1925). თავად შესაბინშავად კითხულობდა საერთო ლექსებს ასეთი ინტაბობით. რომელიც მიუღწევადი დარჩა (მე მეორედა საშუალება ამაში პირადად დაუჩრწუნებულთავე) ასეთი ევალფიცირება წამკითხვისათვის. როგორიც იყო ლენინგრადადელი ანტონ შვარცი.

მაიაკოვსკის გატაცება ლექსების კობხავი შემიხვევითა არ იყო. მას სწამდა და ეს არა ერთხელ განუცხადებდა. რაც ლექსის ნამდვილი განცდა მხოლოდ მოსმენით შეიძლება და არა წაკითხვად. ამ სადამოზე. რომელიც თბილისის უნივერსიტეტის სტუდენტებისათვის იყო გამარ



თული, მას არც იმის თქმა დაევიწყება, რომ ეს წებედლებმა სწორედ ქართველი კაცისათვის უნდა იყოს გასაგები, ქვეყანაში, სადაც ასეა გავრცელებული შირობა. ლექსით პატივობა და „სხედ გულზე“ შეთხზული ლექსებით შეჭირი, და არც იმისი, რომ მას პირადადც შეუღია მოწინააღმდეგეობა შირობაში რიონის ნაპირებზე.

ამ საღამოს მე და ხანძრო გაბაშვილი დავებნართ. ეს იყო ბრწყინვალე ნიქის ახალგაზრდა, კვატერინე გაბაშვილის შვილიშვილი. ცნობილი ერთგულ დემოკრატიის რეზო გაბაშვილის ვაჟი. მან ლექსების წერა ახალგაზრდობაში დაიწყო და ჩემს მგზავრებას შეჭირა თითხმებო წლით ასაკში დაწერილი ლექსის, სამწუხაროდ, მხოლოდ პირველი ტექსტი:

მეორე ფიქრებში გადავლევ მეგრის  
სიყინძე,  
მსურდა გამეგო ჩემი მზევლი ქვეყნიად,  
რა იყო.  
ჩემი ფიქრები ვერ დავგოვადე და ვერ  
აყინძე,  
ცხოვრებაც, ზღვარ, ვიცო, გინდა მოქმად,  
გამირიყო...

მისი „მზევლი“ ძალიან ტრავიკული აღმოჩნდა, 21 წლისა გარდაიცვალა და მისმა ნიქმა გაშლა და გამეთარება ვერ მოახერგო.

მიუხედავად იმისა, რომ ამ ლექსს ცოტა აქვს ხაერთი მთავრებისებურ განწყობილებასთან, დიდი ყურადღებით და, შეიძლება ითქვას, აღტაცებით ვუსმენდი პოეტს, რომელიც სცენაზე იდგა ნაცრისფერ კოსტუმში გამოწყობილი, თვებში ფარგალივით ჭკონდა გაშლილი, ერთი ზელი მიჭკის ბორტზე ეჭირა, ხოლო შორეთი პერსი ამოხდა წარმოუქმებელი სტრიქონების შეხამებისად. მთავრები მაღალი ტანისა იყო, სცენაზე გიგანტის მოახვედრებას ახდენდა. გვიანტისა, რომელსაც მოკვდავთა შორის თითქოს ხეებზე მდებ საფრეველი ჭკონდა იმდენად გაკადნიერებულყოფი, რომ მზე შემოეპატრებინა თითხმში ცხოვრების საღებუკირი საეთხებზე საუბრის მიზნით.

როდესაც დარბაში შემახილები ვაისმა, აუღტორია „Левый марш“-ის წაყოფიანს მოითხოვდა, პოეტმა აქაც სცადა კოხვაში „ქართული ელემენტი შეტანა და სტრიქონი «ТОВАРИЩ МАУЗЕР» — ქართულად წაიკითხა:

Разварачивайтесь в марше!  
Словской не место кляузе,  
Тише, ораторы!  
Ваше  
слово.

ამხანაგო მაუზერ!

„ამხანაგო მაუზერს“ განსაკუთრებული ხაზგანმით, მისი განსაკუთრებული ინტონაციით წარმოქვამდა.

დარბაში აკარად ელინდებოდა პოეტისად-

მი სხვადასხვაგვარი დამოკიდებულება — დადებითი, უარყოფითი, თავსუკედელად კრიტიკულიც და ირონიულიც უნდა მომეჩვენებოდა, მაიაკოვსკის მოახერხა აუღტორია და ეპყრო.

საღამოზე ერთი უფროსკურსელი სტუდენტი — ვალიკო ურუშაძე გამოვიდა, კრიტიკული შენიშვნებით წარსულისა და წარსული კულტურისადმი ნიხილისტური დამოკიდებულების გამო, რაც, საერთოდ, „მეზარცხენობის“ ჩვეულებების იყო დამახასიათებელი.

მაიაკოვსკო ძალიან ადვილად, სრული შინაგანი თავისუფლებით იძლეოდა პასუხებს და ადვილად „უნწორდებოდა“ მოკამათებს. პოეტის ერთი გიხე გავესო დარბაზთან მიღებული წერილობითი შეკითხვებით. აიოილებდა ხარბობს. გასცემდა მოკლე პასუხს და გადაიტანდა შერაცხვებში. მაიაკოვსკის ენაშახვილობა საერთოდ ცნობილი იყო და ამ უნარს შორადებლად იყენებდა ამ შემთხვევაშიც. მისი ენაშახვილობის ფაქტები ხალხში სწრაფად ვრცელდებოდა, რასაც ხელს უწყობდა მაიაკოვსკის შეგობრებისა და თავყანისმცემლების გამოცხადული დოთაგალიფიკო რვეულები, რომლებიც მაიაკოვსკის ცხოვრებას ასახავდა.

ჩვენ დიდი ყურადღებით და ხიამონებით ვითხულობდით ამ რვეულებს, რომლებიც ელენე ვირსალაძესთან ქართული პოეზიის ცნობილ მოამაგებს კოლია ჩერნიაკის მოქონდა.

ვიცოდიო კონსეი ზეკოვსკის მოგონება მაიაკოვსკის შეხვედრებზე ცნობილ და მაშინ უკვე საკმაოდ ხანშიშესულ და ბიადე პატავსაცემ ილია რეხინთან, რომელიც აღტაცებაში მოიყვანა მაიაკოვსკის ქობორბა და სიხივა ახალგაზრდა პოეტს რამდენიმე დღის შემდეგ მასთან მისულიყო პორტრეტის დასახატავად. მაიაკოვსკის დაპირება არ დაიწყდა და ზუსტად დანიშნულ დროს მხატვართან გამოცხადდა. მაგრამ ...მაგრამ ყოველივე საღებავებ და მოლბერტ მომარტყვებულ მოხუცის იმედის ვაცრუებით დამთავრდა, რადგან მხატვართან მთავალმა მაიაკოვსკის, სამარტამბეროში შეუხვია და თმა გადაიპარა.

ასეთი ფაქტები კიდევ ერთხელ უხვამდა ხაზს მაიაკოვსკის პირთვების თავისებურებას, განსაკუთრებულობას, რაც მისი პოეზიის ნიშანს წარმოადგენდა და, მის პირთვებასთან ერთად, ახალგაზრდობაში მომზობებულ შიხებედლებს ხტოვებდა. ანდა მისი ქართულ-რუსული ექსპრომტი:

მე ქართველი ვარ,  
ყუფე მე с пеленок  
ღვინოსა ვეღამაც,  
как теленок!

ანდა პოეტის მოგონება ბავშვობისდროინდელ გამოცდილება ქუთაისის ვაშლისაში, როდესაც სა-

ღმერთ სჯულის მასწავლებლის, მღვდლის შეკითხვაზე — ЧТО ТАКОЕ ОКО?

— მომავალმა პოეტმა უნახუბა

— Око — это три фунта (ქართული ოკა). უნივერსიტეტის ხალაოზე წამოჭრილ კითხვებზე პასუხების გასაცემად ყველა ეს ხაზუაღებდა გამოიყენა.

ერთ-ერთი ხართა სწრაფად წაიკითხა.

— Я вас люблю, незнакомка! და სწრაფად: ვე ვადაღი მეორე კიბეში.

უარუშაინათვის გაეცემულე მასუხიე დღიმილითა და ზემრობით იუკ გამოქმული.

— იი თქვენ ახლა „ნაშისი“ გინათობთ ქალაქს ვის ვუთხრათ მადლობა ამისათვის — საბჭოთა ბუღისუფლებას, ვინც ეს ელექტროსადგური ააშენა, თუ იმ ბერძენ მანდილოსანს, რომელსაც ზღუში შვიი კატა ეჭირა, აღერხით უსჯავმა ბუნებზე ბედის და შეამჩნია, რომ ამ დროს ნაბერწალები იფრქვეოდა?!  
და მიიწე მთაკოვსკი ზენთისი დიდი პოეტი იუკ, ემოციურა ზემოქმედების შეუღარბელი ოსტატა, ხოლო მისმა ნადატებმა სპეციალმა კოდექს უფრო გააღღერა და გააღრმავა ხაშპათთა და თანაღმობა მისი პაროკუნებისა და პოეზიასადმი. მისი აზროვნების სახელზე, ლექსის ნოვატორობა, განსაკუთრებით რითმისა და რიტმის ვირტუოზულობის დონემდე აყვანილი ოსტატობა განუზრდელ ზემოქმედებას ახდენდა მთავალზე. თავად მთაკოვსკი ხშირად ამბობდა ირონიით, რომ მისი რითმა არ მოაღებება რუსული რითმებს არც ერთ ლექსიკონში. და, მართლაც, შეუღლებელია ანალოგია მოცემენოს თუნდაც პატარა, ერთტაქიან „ჩასტუჟაში“ გამოყენებულ რითმას:

Милкой мне в подарок бурка  
и носки подарены.  
Мчит Юденич с Петербурга,  
как наскипидаренный.

რაც შეეხება მის რიტმს, თვით პოეტის სიტყვით, „ლექსის ძირითად ძალას და ძირითად ენერჯიას“, ეს რადაც „მაგნეტოზმისა და ელექტრობის“ მაგვარია პოეზიაში, რასაც „პოეტი უნდა ანთიარბედეს თავის თავში“, როგორც პოეტური შემოქმედების ყველაზე უფრო მნიშვნელოვან ელემენტს. მაგრამ ყველაფერი ეს ლექსის ვარჯიანი მხარეა. მთაკოვსკის პოეზიის საიდუმლოება ადამიანური ვრწმობებისა და განცდების საოცარა სიძლიერითა და სიღრმით წოდობა, მათი გამოხატვა ადამიანის გულიდან ამოხეობილი ვულკანის მსგავსად.

აღვიღები მთაკოვსკის პოეზებიდან, რომლებშიც პოეტური განსახიერების საგნას ადამიანის პირადი, ინტიმური განცდები წარმოადგენს. 1918 წელს გუთუვის და შორხა იმ ამოცანებისა და მიწინებისაგან, რომლებიც შემდეგ წა-

მოიჭრა პოეტის წინაშე და, კერძოდ, ეცნენის თვითმკვდილობის გამო დაწერილ ლექსში, მაგ, რომ მთ შორის ბევრია ხართო, ვინცდათა ხაშპაღურ და ხიღრმე, პოეტურ გამოხატულებათა სახელზე, თუ შვიი არა, ნაკლები სიძლიერით არაა გამოხატული.

ეს ის პერიოდაა, როდესაც მთაკოვსკი — „ხუნტაში“ ჯველი პოეზიის, მისი მოძველებული პოეტური შემოქმედების ხერხების წინააღმდეგაა მიმართული; ნაწი ზრწმობების ნახად გამოხატული იანების წინააღმდეგ, როგორც, მაგ.,

Мы стали злыми и покорными,  
Нам не уйти  
Уже развёл руками черными  
Викжель пути.

არა, მთაკოვსკისათვის ზრწმობა — გულში დანთებული ხანძარია, სიყვარული ხიშხავია; უკველა ზედმეტი საათი საყვარელი ქალის მოლოდინში — სპეცდღიით დახქილის მოკვეთილი თავის ჰამოვარდნაა საქალათო შორიდან; შეუვარბებულის გულიდან ამოხეობილი უკველი სიტყვა — შეწველი პაროსტიტუტის გამოცევაა ხანძარმოვებულა საროსკობიდან, ხოლო ერთხელ დაკარგულ შეყვარებულთან შეხვედრას განკეთების დღეს ურჩევნია უკველგვარა წამება: კომეტაზე მიხმა, როგორც ცხენის კუღზე, ვარსკვლავთა კბალებით დაღუნქა, აყვანა ეშაფოტზე, რომელიც ვის ბატონს ცაში იბრის ნატომის სახით აღუშრობათვს, ერთადერთი სავედრებელია, რომელითაც ღმერთს მიმართავს, ისდა, რომ მოაშრობს და არ დაანახვოს წყურული ის, ვინც თავად ღმერთს მოუღვინია მის საყვარელ ქალად, და ბოლოს:

ქტების ვერსებს ნაბიჯების  
მოქწევით ვთელავ.  
სად გავიქვებ გულში დაგუბებულ  
ჯოჯობებს!

რომელ ზეციერ პოემანს  
გამოვგონე შე წყურული!

ეს სტიქიონები მოტანილია ვლ. მთაკოვსკის ერთ-ერთი შეხანიშნავი ნაწარმოებიდან (Формита-позвоночника), რომელიც მაქიმ ჯარკის მის ნაწარმოებთა შორის ყველაზე მნიშვნელოვნად მიიჩნდა. იმავე ხანას გუთუვის პოეტის მეორე ბრწყინვალე პოემა „Облако в шатах“, რომლისთვისაც პოეტს „მეტაპეტე მოციქული“ უნდა დარქვა, მაგრამ ერთხელ, პოემის დაწერისთანავე ორი წლით ადრე, მატარებელში, ერთ ქალთან შემთხვევით დაეცენილი ეს ფრაზა ისე მოეწონა, რომ შემდეგ თავისი საუკეთესო ნაწარმოების სათაურად გამოიყენა. ამ ეპიზოდის ანარეკლია პოეტის სტიქიონები:

«Хотите —  
буду от мяса бешенный.  
— и, как небо, меняя тона —  
хотите —  
буду безукоризненно нежный,  
не мужчина, а — облако в штанах!»

და აქაც სიყვარულის ისეთივე ვულკანური  
აფეთქება —

«Приду в четыре», — сказала Мария,  
Восемь.  
Девять.  
Десять.

და ამ თემის შემდგომი ვალძავეების დახა-  
რულს, იგივე პოეტური სახე, აყვანილი ტრავ-  
მის ხალცარ სიმალღემდე:

Упал двенадцатый час,  
как с плахи голова казнённого.  
რევოლუციამ ახალი საზრდო მისცა და საჩ-  
ბიელი გაუჩინა მაიაკოვსკის ბობოქარ ზუნებან —  
ბრძოლა არა მხოლოდ პოეტური ფორმების,  
მთელი მოძველებული საზოგადოებრივი სისტე-  
მის წინააღმდეგ. მას არ შეეძლო ღრმა სული-  
ერით ნათესაობა არ ეგარძნო იმ განწყობილებას-  
თან, რომელმაც რუსეთის რევოლუციურ გზაზე  
დამდგარი სოციალური ფენები მოიცვა.

მაიაკოვსკი მთლიანად დგება რევოლუციის  
სამსახურში. მისი პათოსი სხვა მიმართულები-  
თაც მიმართული. ლექსში, რომლის სათაურიავეა  
მრავალსმეტყველი («Приказ № 2 армии ис-  
кусств») წერს:

Бросьте!  
Забудьте,  
плюньте  
и на рифмы  
и на арии,  
и на розовый куст  
и на прочие мелехлюндни  
из арсеналов искусства.

პოეტი, რომელიც ახეთი ხედვითა და სამ-  
ძაფროთ ხატვდა სიყვარულის გრძნობას, თავისი  
თავის უარყოფამდე მიდის:

Кому это интересно,  
что — «Ах, вот бедняцкий!  
Как он любил  
и каким он был несчастным..?»

მაიაკოვსკის შემოქმედება ამ დროს გამჭვ-  
ადელი მკვეთრად გამოხატული სოციალური  
თემობით.

პოეტი აფარებდელ დროს ანდომებს რუსეთის  
დებუშვითა სააგენტოში («РОСТА») მუშაობას,  
სადღე ხატავს კარკატურებს და წერს მოკლე სა-  
აგენტო ლექსებს სამოქალაქო ომის თემებზე,  
თუ ამდროინდელ ურველდელიურ საქართველო  
საკითხებზე. აწადებს ესკიზებს კარამელის

შესახვევი ქაღალდებისათვის, სადაც მისი მოკ-  
ლე ლექსები და მისივე კარკატურები დასატუ-  
ლი. ამ მოკლე ლექსებსაც, რა შემთხვევაშიც  
ლიტერატორი აგიტაციის მიზანი აქვთ:

Если на фронте опасность имеется —  
Наша защита — красноармейцы

Сунулся было Колчак в правители —  
Только того адмирала и видели.

Шел Юденич на Красный Питер —  
Да о штыки бока повытер.

სტატიაში — „როგორ კეთდება ლექსი“, რომელიც, თუნცა მაიაკოვსკისათვის დამახასიათ-  
ებელ ფორმებულ სტილშია დაწერილი, მაგრამ  
მანც ძალიან საინტერესო ნაშრომს წარმოად-  
გენს, ეს ცდილობს პოეტური შემოქმედება ინ-  
დუსტრიულ შრომის დაუახლოოს და პოეტური  
შრომა საწარმოო შრომის წარმოდგენებით და-  
ახასიათოს, ცხადია, ამავე დროს, სოციალური  
მომენტების ზუსტად. აქ საუბარია „პოეტურ  
დაწვადებებზე“ („საწარმოო დაწვადებების“  
მსგავსად), პოეტური მეტაფორების „აფარებ-  
ზე“ და სხვ.

„პოეტური მუშაობა“ გულისხმობს რიც „მო-  
წყობებს“, რომლებიც, თავად მაიაკოვსკის გა-  
მოქმედება რომ გამოიყენონ, ასე შეიძლება  
დახასიათდეს:

პირველყოვლისა პოეტური მუშაობა გულის-  
ხმობს გარკვეულ ამოცანას საზოგადოებაში,  
სხვათადად „სოციალურ დაკვეთას“ და შესა-  
ფერის „მიზნობრივ განწყობას“. ზუსტ ცოდნას,  
„უკეთ, შეგრძნებას“ საკუთარი კლასის, თუ  
ჩვეულების სურვილებისა. საქირა და აუცილებე-  
ლი „მხალა“. ეხე იგი სიტყვების მარაგი, სავან-  
ძური, ან „სარაფი“, თავის ქალას საბით, სა-  
დაც სიტყვების ეს მარაგი იწინება. უკველგვარ-  
ი სიტყვა — გამომსახველი, ახლად გამო-  
გონებული, თუ განალებული, ახლად წარმოქმნი-  
ლი, თუ ადრე არსებული. ერთი სიტყვით, „უკ-  
ველგვარი სიტყვები“.

უკველგვარია, აგრეთვე, შესაფერისად „მო-  
წყობილი საწარმო“ და „წარმოების იარაღები“:  
კლასი, ფანჯარი, სახეობა მანქანა, ტელეფონი,  
ველოსაჟი — რედაქციებში მისასველდაც  
საცხოვრებელი ფართი ნაბიჯების საკმარისი რა-  
ოდენობის გასაველდაც „მუშაობის დროს“; კო-  
ლგა იმ შემთხვევებისათვის, როდესაც ვიხდება  
წვიმში წერა, და სხვ. და სხვ., მათ შორის ჩი-  
ბუნიცა და პაპირისიც.

საქირა სიტყვის დამუშავების ზეგებები და  
ხერხები. რითმები, ზომები, ალიტერაციები, სა-  
ხეები, სტილი, პათოსი და სხვ. და სხვ. და უკ-  
ველგვარ — აუცილებლად, ხაზგასმით ინდივი-  
დუალური, რასაც შეიძლება მიადწიოს პოეტმა  
მხოლოდ უკველდელიური შრომით. ამ სტატიის  
შინაარსით, საკუთარი გამოცდილებით და, კერ-



ძოდ, ეხენინის თვითშეკლდობასთან დაკავშირებული ლექსის შეთხზვის მაგალითით ცხადჰყოფს მთავრესი — რა დიდი შეიძლება ითქვას. ტიტანური შრომა ნამდვილი პოეტური შემოქმედება. როგორ მომავდებოდა მასში ან ლექსის რიტმი, როგორ ეწყობოდა სტრიქონები, როგორ ამუშავებდა და სცვლიდა თვითონ სიტყვას სტრიქონში — უფრო შესაფერისი, აზრობრივად უფრო ზუსტი და პოეტურად უფრო გამომსახველი სიტყვებით.

მთავრესის სიტყვები — „აგურები“, ფრაზები და გამოთქმები, რომლებთანაც ის პოეზიას „შენებს“, უოველთვის უტარირებელია. ის მართლაც უვირის, უოველთვის უვირის, იქაც კი სადაც ხავსებით საქმარისია ჩვეულებრივი ხშირ ხაუბარი. მაგრამ ეს არაა ცარიელი, უშინაარსო უვირისი, სიტყვებით ხმაური, რომლის იქით არაფერი იფარება. ესაა ღაცვდადა სიმძაფრით განსაზღვრული სულის ძახილი, რომელიც, დააღბათ ამაშია მისი პოეზიის წარმატების ერთ-ერთი საიდუმლოება, ხავსებით შეფერება ნგრევითა და ტეხილების ეპოქის რიტმს.

იქმნება შთახედელება, რომ ეს გარეგანი ფაქტორებით განსაზღვრული, თუ შეიძლება ასეც აღქვას, „ნგრევის ენა“ არც თუ ხავსებით მარმონაულ მიმართებაშია მის შინაგან ბუნებასა და განწყობილებასა.

მთავრესის ნაადრევი სიკვდილის გამო ბევრი დაიწერა. მათ შორის ქართველი მკითხველისათვის შეიძლება სხვეზე მეტად ცნობილი კინომსახიობის ნატო ვანნაძის სიტყვები იყოს:

„ორი თუ ხაში საათის მკვდარი იყო, როცა მის ბინაზე მივდივით, არ შეგვიშვეს ოთახში, სადაც ესვენა.

ოთახიდან ვიდაც თეთრხალათიანი გამოვიდა. გადაფარებული ლანჯარით რაღაც გამოიტანა.

ეს იყო მთავრესის ტენი... სუნთქვა შეკავებულინი შევდიოდით მთავრესის ოთახში.

ეს იწვა დაბალ ტახტზე, თეთრ ხალათში. თავი ბალიშზე ეხვედა. უზარმაზარი მხრები ტახტს ფარავდნენ. ტახტის ხვრეტზე ფეხები არ ეტეოდა. საბანი ეხურა, თითქოს ეჭინა. დავუფრებდი მის სახეს, მის უზარმაზარ ტანს და ვერ ვფრთხვდებოდი იმ აზრს, რომ მკვდარი იყო“.



# პართულად ამეცხველებული რაგლი

გურამ გოგიაშვილს, როგორც ნიჟიერ და უაღრესად დაბეწილ მთარგმნელს, ადრევე შესრულებულია სამდენიმე ნაშრომითაც იცნობდა ქართველი მკითხველი, მაგრამ რაბლეს გენიალურ კმინდობასთან ასე სახელოვნად შეხმის შემდეგ შეუძლებელია მისმა შეშარტებამ და ტრეშმარტად ამოუწურავმა შესაძლებლობებმა ჩვენი განცდიერება და აღტაცება არ გამოიწვიოს. სწორედ ეს მაღლიერების ჭრძობა გამოხატა პოეტმა გივი ვენიკიორმა თავის მშვენიერ წერილში, რომანის პირველ წაგნს რომ მიუძღვნა.

გამოხდა ხანი (არავის არ უნდა გაუკვირდეს, რომ ინტერვალები თარგმნილ მონაკვეთთა შორის საკმაოდ დიდია) და ერთნაღ „საუნჯის“ შარშანდედ (1988 წ.) პირველ ნომერში მთლიანად გამოქვეყნდა „გარგანტუასა და პანტაგრუელის“ მეორე წიგნი, რასაც კვლავ მოჰყვა საზოგადოების შეუნდებელი ინტერესი.

ჩვენმა ცნობილმა მთარგმნელმა დალი ფანჯიკიძემ მშატერული თარგმანის პრობლემებისადმი მიძღვნილ შეშაქამებულ, მრავალმხრივ საუურადღებო ნაშრომში („თანამედროვე ქართული თარგმანი“, „ლიტ. საქართველო“, 1988 წ. № 1), გურამ გოგიაშვილის გარკა ძალზე დიად შეფასა და საგანგებოდ აღნიშნა: „რაც შეეხება რაბლეს ენის სიმდიდრეს, ფერადოვნებასა და მრავალფეროვნებას, აქ გ. გოგიაშვილი სასწაულებს ახდენს“. წერილის ავტორმა იქვე მიუთითა: „რაბლეს სტილის ამ ნიშანთვისების გადმოსატანად მთარგმნელს გაუწევია ტიტანური შრომა, შეუძლებელია ერთი ადამიანი აქტურად ატარებდეს ამოდენა სიმდიდრეს ქართულ ენასთან, ეს სიტყვაუბრუნა შედეგია ლექსიკონებსა და ლიტერატურულ ძეგლებში გულმოდგინე ჩხტიკისა და ძიებისა“.

თავისთავად იგულისხმება, რომ მთარგმნელი ზედმიწევნით ღრმად ფლობს ქართულ ენას, მის მ. „მნათობი“, 14 7.

დალაქტორ ნიარგვარობას და მხოლოდ ამის შერე ეძიებს წერილობით წყაროებში გახრეულ სხებრველ ლექსიკურ მასალას.

ამავე წერილში ავტორი მორიდებულ შენიშვნას გამოთქვამს არქაიშთა სიჭარბის თაობაზე. მისი აზრით, „...თარგმანს კიდევ უფრო სასიამოვნო წასაკითხს გახდოდა სიძველის იფექტისა და ქართული კოლორატის შენარბალებელი მცირე ზღაპრები“.

ეტილი განზრახვით ნაქარნახევა ეს შენიშვნა სხვებისგანაც მსმენია და ვფიქრობ, იგუნდა გაითვალისწინოს გურამ გოგიაშვილმა, რადგან არის შთაბეჭდილება, რომ არქაიშთა მის თარგმანში რამდენადმე აღმავალი გზით მიდის. განსაკუთრებით საფრთხილო და მოხარბებელია არქაულთა წინდადებთა ხინტაქსურ წყობაში.

მთლ ვალერი სტიფან მალარშეზე წერდა, ვეღლა სიტყვა, სიტყვის ვეღლა შესაძლებელია ფორმა გააზრებული და შეშეცნებული აქონდაო.

დაალოებით ასეთივე განცდა გეუფლებს, გურამ გოგიაშვილის თარგმნილ რაბლეს რიცკი კითხულობ. მის თვალთახედვას არ გამოჰპარვია არც ერთი პლასტი უმდიდრესი ქართული ენისა, არც ერთი ეარჩას ლიტერატურული იგელი — უძველესი ეპიკითა და დევგმირული ზღაპრით დაწვეულები და ჩვენი კლასიკოსების კმინდებებით დამთავრებული... ვეღლაჩრის აღწესება და გამოვლენა შეუძლებელია.

ეიღრე უწულოდ თარგმნილ ტექსტზე ვიტყოდეთ რაიმეს, გავსხვინებთ ზოგიერთ შეხედულებას, სხვადასხვა დროს რომ გამოთქვამთ რაბლესა და მის რიშანზე.

მხოლოდ ლიტერატურის ასეთი ტიტანი, როგორც ზალზაკი აუო. ქედმობრით წერდა: „რაბლეს — შეხაუტუნების საფრანგეთის უდიდესი გენია, ერთადერთი პოეტი, ვინც შეგვიძლია დანტეს დავუპირისპიროთ“.

რამდენიმე მოქმედი ის ფაქტი, რომ ხალხ-  
კი პოეტს (თანაც დარტყმის შესადარს) უწოდებს  
რახველს და ეს შედეგებს. უპირველეს უყოფიან,  
მწერლის სიტყვებთან დამოკიდებულებას ეძებნა.  
რახველს რომანში სიტყვის თამაში, შექმნილის  
მსგავსად, წარმოუდგენელ ზღვაარაფეთ მიყვან-  
ილი. აქ ისეთი სიამაყეა, რომ ეველია დროს-  
და და წირის გადოქარს. თვით დღევანდელ უპო-  
ვურებს ფორმალისტებს სიზმრადია არ მიიღიან.  
დებათ.

სიტყვის რა დროებელი სიუჟარული აქვს  
რახველს და როგორ მოაბრუნებდავე ფიგურირ-  
კებს აწეოს, ამის მოქმედი ახარატებელ ვხედ-  
ნით. სიტყვისადმი მის ასეთ წარგადანხელ ტრფი-  
აღს ერთმა ლიტერატორმა „გენიოსის სიცილ-  
კე“ უწოდა.

რახველს გრანდიოზულ ქმნილებას სამართლი-  
ანად ადარებენ უცნაურა ფორმის გოგორე ტა-  
ძარს (ტრთი ასეთი ფანტასტიკური იტარს შენო-  
ბა, სხვათა შორის, დაწვარლებითა აღწერილი  
რომანის პირველ წიგნში). სადაც ხეგრი რამ  
შესაძლოა აქტივტიკურულ ზედმეტობად მოგ-  
ვეტველთ, მაგრამ ვერაივინ უარყოფს თვით ტა-  
ძარს გამოკვებულ სილამაზებს.

რახველსაირ შემოქმედებს უღვევილი, აურწ-  
ყავი სიუჟის გამო. ხშირად უთანაბრებენ ბუ-  
ნებას, რომელსაც გადაშტეტა უყვარს, ზომიერ-  
რების დაცვა უქარს.

ბეჭდი რამ, ძნელად გასაკგბო და ბუნდოვანი,  
რომანში რახველსეულია და მოატყვნენლის ახი-  
რებად არ უნდა ჩავთვალოთ.

ნიშანდობლივია, რომ დიკენსს წინაგანი ბუ-  
ნების წარმოსახენად, ჩესტერტონი ხშირად გა-  
მოამოხდა; რახველს გიგანტურ ფიგურას, სწო-  
რედ ამ შიშარტებით ახსიათებდა იგი „დავით  
კოპერფილდს“ ავტორს „მთელი მისი შემო-  
ქმედების პათოსია სიცოცხლის სიუჟარული,  
ხოლო მხატვრული გადაშტეტება — სიზარ-  
ულის დიდი ლიტერატურის სუ-  
ველად აღვიღებელი თვისება“.

ჩესტერტონი დიკენსს „უპასუხენელ დიდ კო-  
მიკოს“ უწოდებდა და რახველს ხახხლისმიერ  
შთაბამავლად თვლიდა. იგი წერს: „ჩვენ და-  
ვიყოფეთ, რომ პრისტოფანე და რახველ არაფ-  
რით ჩამოუვარდებიან ეტიკეტსა და დარტყმს და  
მათი განწყველობა ჩვენს ხობრძნეუ კვიპანურს  
და საფუძვლიანია და რომ მათმა სკაბრულოზ-  
ბამ ასობია ფილოსოფიური თეორია მოიხელდა.  
დიკენსი აკარბებს, მაგრამ ეს ღირსება და არა  
ნაკლი. მისი გადაშტეტებანი ენათესავება დიდ  
ფრანგ იუმორისტს, რომლის ხაარაკი სიცოცხ-  
ლისუბრაინობამ შვა მხიარული გალიათა, ვინც  
თავის ცხენის ღიაკის სამკაულად პარიზის  
ღვთისშობლის ტაძარს ზარი ჩამოხზნა.“

დიკენსი იმასვე განახიერებს, რასაც რახველ  
— კომიკურ თავდაუტყვრობას, უხაზვრო სი-  
ზარულს. დროადაცო ეშმაკისეულ ცდუნებას  
რომ ჩამოგავს“.

ფრანგული მწერლობის მწვენივა — ანატოლ  
ფრანსი, — ვინც თავმდაბლურად ეხსილბება,  
რახველს შემოქმედების ცოტა რამე განმეგბარს.  
ამ საოცარ ადამიანში ერთდროულად ხედვად  
„ბრძენა და შლეგს“ და ერთგული სიამაყის  
გრძობითა აღნიშნავდა: „მას აქვს უჩვეული  
სტილი და თუმცა ხშირად უცნაურად დაბლა-  
თულია, ძნელად მოხებრო მასზე აღმნიშნული  
მწერალი. მწერალი, რომელიც მას დასჯახნი-  
და სიტყვების წერტყვასა და ერთმანეთთან მი-  
სადაგების ხელოვნებაში“.

იგივე ფრანსი ამბობდა, რომ რახველ „სხვა  
დიდ მწერალთა შორის, ერთ-ერთ უველაზე ნა-  
კლებად ცნობილ და უველაზე ძნელად გასაკგბ  
მწერლად ითვლება“. მისი თარგმანიც, რაღა  
თქმა უნდა, უპირატე დაბრკოლებას ქმნის და  
ურთულესი სექება.

წებმხვევითი არ იყო რომ ფრანგული კლასი-  
ციზმის ტიპური წარმომადგენელი — ლაბ-  
რუეია — რახველს რომანს „უდაბვეწილესი  
გონების პატრონთა გემრიელ ულუფად“  
თვლიდა.

მთავარი სულაც არ ვახლავთ, რომ „გარგან-  
ტუა და პანტაგრული“ გარგენტულად თამაშ-  
თამაშითა დაწერილი; არც ის ფაქტია განმსაზ-  
ღვრელი, რომ რახველს თავისი რომანი ხალხურ-  
ი წიგნის გაატრელებად სქონდა წარმოუდგენი-  
ლი. მთავარია შედეგა, რაც მწერლის უსაზღ-  
ვრო ფანტაზიას და თავდაუწოკავ შემოქმედებ-  
ით წყას მოაშუვა. „აღს კიხობიც“ თითქმისდა  
უხადავებული სარანდო რომანების გამოსა-  
ქარებლად დაიწერა, მაგრამ სწორედ ამ ფაქტ-  
რების მაჩიებელმა კეთილშობილმა იდალგომ  
არტუან სერვანტისის ხაბელს უკადგებდა.

უველივე ამის გამო, ძნელია არ გავიზიარ-  
ოთ მისაზრება, რომ შედეგებმა მხოლოდ მო-  
ნდომებით, წინასწარ შეწუხავებული და გაანგა-  
რინებული პედაგოგიკური გეგმით არ იქმნება; აქ  
სხვა ცუცხელი, სხვა, უგარდმო მადლით ცხებუ-  
ლი ძაღლებია ჩარეული.

გულუბრტყვილობა იქნებოდა იმაზე ფიჭირი,  
თითქმის ისეთი კოლოსალურა ნიჭისა და განათ-  
ლების პიროვნება, როგორც რახველ ვახლ-  
დათ, არ იყოდა თავისი ნაწერის ფაქი. იგი  
იშთათვისე უველებული იყო, რომ თანამედრო-  
ვეთათვის მთუწადმელი დარტყვობა მის წიგნ-  
ში ჩაღებულ ფარული აზრს და რომ მხოლოდ  
მომავალი თაობები შესაძლებდნენ უხაღებლს ზრ-  
ახათა შეცნობას. ეს იმედი გადაკვროთაა გამო-  
თქმული მეორე წიგნზე დაბთულ შვირე სამა-  
ღობელ ლექსში, რომელიც თითქმის პიტემა  
პიტე საღებლმა მოუძღვა ავტორს. აი, ამ მიძღ-  
ვნის ბოლო ორი სტროქონი:

დაე დღეს წიგნსი დაადონ კლოტე,  
ხელ მოარგებენ სხიანი გასაღებს.

გურამ გოგიაშვილი არქაული შეფერილობის  
სიტყვებს ხშირად კომიკური ეფექტის მოსაბ-



დენად იუენებს და კიდევაც აღწევს სასურველ მხანს. მაგალითად, შეგვიძლია მოვყავანოდ თავთავის ადგილას ჩასწული ანგვარი გამოთქმები „უფთო ზედან დავაკიდებინებო...“, „დაა შეტრავებო...“, „უელგადადებოთა შედრეკა“, „ნარტქი ჩიშისა დროისა“, „დალაღმევა შემორჩენსენებო...“ და მრავალ სხვა.

რაბღღს დაუშრეტელი იუმორი თითქმის ყველგან დიდი ოსტატობით აქვს მთარგმნელს ვადმოცნული და აქც ხიტყვათა შერჩევია ვადამწვევტი, თვით ხიტყვის ტვრეადობა; „...უფნითაჲ რამ დაგედონ, ამასვე ვიტყვო და არცა კოცონსა ვუფრობი, ოღონდ ხანამდისა და აგუნებდენ“.

რაბღღს მუდამ სხადგა ნორნარი მანამებდები, უოვლად უდანიშოლო ადამიანთა ცილახვამება და ცოცხლად დავწა არატრად რამ არ უღირდათ და სხვაგანაც, პანტატრეულას პირით, მათი ეს ბორკო ზეღობაა ვახურთავებუღი. „დღერომან მამორის ანხთანა სიკვდელიო, იხედაც ზუნებითა ფიცნი ვარ, რაღა კოცონზედა გაფიცებო მინდაო!“

თავის დროისათვის რაბღღს, მეცნიერების მრავალ დარგში, კოლოსალური ცოდნა შეიძინა და მისი ვანათლება ასეთი ტექნიკოლოგიური ვერ იქნებოდა. ფრანცისკანელთა ორდღმის ზეზღუღელი მონახტრული წიებით რამ ეცხოვრა და ანტიკური საწყაროს უმდიდრეს მემკვიდრეობას დედანი არ ზირებოდა. ეკლესიას შემორჩურღობანი მან აწვით წიგნთა და ხელნაწერთა შედენს მრავალს. მისი თავსუღელი მოქმედებოთა და აზროვნებით ვადიზანებულმა მეთვალურედ დაშხენებმა იმდენი ქმეს — რაბღღსა და მისი ერთი თანამოაზრის ხენკებნი ვამბტრენს, ექვმიტანიღებს ვეღლაფერა ჩამოართვს, ირივენი დიდგვნი დამწვევდებს და კოცონზე დანჯასაც უპირებდენ, მგობრებს გაქცევა და თავის შევლა რამ არ მოებერებენი.

განათლებულმა, ვადღენიანმა მფარვეღებმა ეხხნს რაბღღს, პაპის თანშობით ბენდეიტინელთა ორდენში ვადაწერეს, თუმცა თავისი მრწამსით ეს უდიღები ზუმანსტი არც ერთ ხეტობსა თუ ორდენს არ ეკუთვნოდა და შოამოავღლმა მადლიერი უნდა იყოს. თავისი უცდავი და შეუდარებელი წიგნის დაწერის ხაშეაღება რამ მიეცა.

რაბღღს ენა უადღურებად მტატორიზებულთა და ანტიკომ ბუჯრი რამ მასში ამოსაცნობია. ცოდნის, კუმშარიტების მიგნების წურჭვილითა ანგვარდ მთელი ნაწარმოები (ეს ვანსაკურთებით დინდელი ჩანს, როცა გმირები დვთაებნი ბოთლის სიტყვას მოისმენენ). აქ ვამოუვანდი „ლოთი-მბტრევენი“ (პანტრგის მეთვდობით) ზეღუღებრივ დღინოს რადე სვამენ გონების დახანგავად, იხანი უმაღლესი ხობჩნის თვანკარა წყაროს ეწაფებიან. რამანის მკითხველთა დიდთან ეგუება რაბღღს სტალის უნიკალურ

მრავალსებობას, რაც მწიგნობრული და მღიბო მებტვეღების ოსტატურ შერწყმევეღებულნი იხატება.

სავანგებოდ მომბტრელი და მომბობლი არქაული ფორმების მბარდამბარ ძალუნად ფეოქანს ცხოველყოფელი ხალხური, სხვადასხვა კუთხის დიადმეტებით შეზავებული ენა და ეს მით უფრო ვამართლებულია, რამ რაბღღს წიგნის ბარები ხალხურია, უძველესი ხალხური წარმოდგენებით ხარდობის მისი შეებდუღებანი უოფერების მარადელად მომბღმებზე.

ურს არ ენამუშემა, როცა ქართულ ტიტქმე ჯერ კიდევ ნაკლებად მოწინაურებული, დიტრატურული ენისათვის არც თუ დამახასიათებელი ხიტყვები და გამოთქმები გვხვდება: „ადლოფინდა“, „დგორჩვდენ“, „ქასქასებდენ“, „ცოტა-მატა“, „ფაშვიან-ფუშვიანა“, „ბორკო სიტყე“, „მოსხრთავგებრად ვირსებტ უმუუუნება“ და სხვა ათისი.

ჩვენი ენის მოქნილობას ძალზე მოხდენილად ვადმოსცემს ერთი ავტორისეული რემბტა, როცა პანტრგს იგლისბელთან პეტროვის დროს ეკითხება პანტატრულიო, თუ ვამდები რამესო „გავბდები რამელია“ — იწყენასავით პანტრგმა.

ხალხური მებტვეღების სადა, დარხანისღურ ხტოვენებას ზუნებრავად ვავარძობინებს თუნდაც ერთი უბრებლო ფრანსა, ვნირის ვვარიზეღობას რამ ებება: „...მოვგონებო, ვისი წიბო და ჩამომავალია ქველი პანტატრული...“

ერთგან, ოდნავ შეცვლილი ხებით, შეიცნობა ხალხური ღღქმის ფორმული, როცა რაბღღ თავის თაზეუ აზრობს: „...მა უტყუარ ამბავთა მათქვამი“.

რაბღღს სტიღმა, ზუნებრივია, უხვად მოითხოვა ანდაზების, უცნაური ხიტყვა-თქმათა, უარავ ენის ვასატება ვამოუენება და მთარგმნელმაც ბრწვეთადე ვართავ თავი ამ ხინდელს. წმიდნა ხალხური წიადიან იღებს სათაფის ასეთი ვამოთქმა: „ვამეო და სხვამეო“ ანდა ღღქმი-გამოცანა: „ავხადე ფირფიტღობა, ჩავხადე ვულქვიოღობა“.

რაბღღს ხშირად აქვს მომარტვეული მონარდისათვის ებოდენ საუვარელი, ბგერათმგავებზე დამპარებული ენის ვასატები, რისი მოკვლეზულ ფორმებთან შეზავება მებტდ თავისებურ კონტრასტს ქმნის და მფარ კომიურ ეღღურს იძენს:

„და ვანი მოხამენია, რამა კაცი ოდენ თღლისა შეგეანადითა იბრუნებდე ვღუბსა, ავსა არცარასა ირამებდე, იტყარასა უბნობდე და მინცა ხანსა იავრედა ვანტრედენენ, ათასნარ ხატოური როცვა-შეშარითა თვალშიგან ნაცარბა ვაუარიდენ და თანაცა ჩავბოღდენ; წვენს ვინც აუოღებს ღღინოსო, იმან ვერ მოღინოსო? წვენიან იქითამცა იყოს და, - უოვლადღწინდა“



ქალწულისა მადლი, სახელგანთქმული ღამ-  
ქართოვანნი რომ არიან, ვინ უწყის, ზედ  
ბრძოლისა ველზედა ჩაოდენენ მისძლიან  
დღეოციდ ბოდლონისა, თუმცა უფროდ ქე-  
რავად • ექვანავა • ქანად • ო.  
რბანავებბ • ებობდა ბობდან  
მობარქვეზულთა ან არადა ებნა-  
ნად ებანათ და მანებულთ მიე-  
ხანათ ხანდაცველთათვისა!"

ზოგჯერ დედარნი შეხადლა არც აუოს ესა  
თუ ის შეხიტვედა, მაგარ მთარგმნილ უც-  
დურებს და უბოდვებს რაბლეს სულსკვეთე-  
ხს, როცა ასეთ ქართული იდიოშ იყენებს:  
„ოდეს სხვანი აქავ ცეცხლთანა ცეცხ-  
ლავენ“.

გურამ გოგიაშვილი შეგნებულად ერიდება  
ზოლმ ჩვეულებრივ, ხშირად მძაბულ სიტუ-  
ევებს და ვამუდმებით ვაუცვეთელ სინონიმო-  
ბიებისა; იქ, სადაც სხვა თავს არ ატყობდა  
და დაწერდა: „დაიბოდნენ“, რაბლეს მთარგმნე-  
ლი წერს: „მიფანქრდნენ“. ამავე მიზეზთა გა-  
მითვანა მან სხვა იშვიათი ფორმების: „მოვი-  
ლინისხითი“, „დადისწერიდა“, „შეშველდობ-  
და“, „აქოდნებს“, „შეგზუხუნა“, „თამარგზა-  
ვე“, „მოახლოვდა“, „სიტყვასა ნუ გააქოვე-  
ლებ“, „გაალაღადა ქალაღი“, „დავიწივარე“  
და სხვ. ან რა ზუსტად არის მოძებნილი მსუ-  
ბელი ენათმეცნიერის ქალთა დასახტად გამოჩნუ-  
ლი ერთადერთი სიტყვა: „ფეზუზუდობენ“.

ზოგჯერ ტექსტში რომელიმე ხალხური სიმ-  
ღერის სახეცვლად სტიქიონს წავაწუდებით და  
მთელ მასხას სახურველი ტონალობა ეძლევა:  
„პანტაგრუელი ვმად დავერა, და წასვლა  
უბრძანა წარმავალსა...“

ისეთ მძაბრობილებულ, ფანტასტიკური თავ-  
გადახვედებითა და უცხარის ფათერაკებით აღ-  
საესელ ნაწარმოებში, როგორც „გარჯატუა და  
პანტაგრუელი“, რაღა ღქმა უნდა, ქარხად იქ,  
ნებოდა შეტანილი ზღაპრული მოტყვება.

ზღაპრის ელემენტები აშკარა თუნდაც მოქ-  
მედ პირობა შეტახედებში: აქ თითქმის ყოველ  
ვერდზე შეგზუდებით ასეთი მოხდენილი ზედ-  
წოდებანი: „დღაბიჯა“, „უღსნაბიჯა“, „ქაბლო-  
კა“, „ქაბატკა“, „გაფადკა“, „ქარიფანტია“,  
„ქარქილაქუნა“, „გაბირა“, „დენდერა“, „ძილი-  
ფიკა“ და ა. შ.

უჩვეულო საშუალოში გადავავარდა წიგნი  
ნიმუფანტულ ზღაპრულ ტროპებს: „ზევრი  
ილაპარაკეს თუ ცოდა ილაპარაკეს“, „ზევრი და,  
დაეს თუ ცოდა დალიეს“, „ზევრი ეჭაჭვრთა თუ  
ცოდა ეჭაჭვრთა...“ და მისთანანი.

კადონსური ზღაპრიდან მომდინარე ვაწწო-  
ხილებას ხალებს თვით ასეთი რემარკა: „დაი-  
ხავრავა პანტაგრუელი“.

პანტაგრის პირველხავე გამოჩენას და პანტა-  
გრუელის მიმართვასაც ზღაპრის იერი გააქე-  
რავს:

„...იხარ, მოვარე ეცო, ვინ ხარ? სიოჯა

მოსულხარ და სათ მიხელ? სიხელ რა  
გქია?“

ზღაპრის მადლი და სულმედიანობა აქედ-  
ველი ხაზრბობია. ასეთი იერი ეძლევა, მაგა-  
ლიად, პანტაგრუელის ხახში მოხვედრული ავ-  
ტორის შეტყვევლებას:

„...ღუად მაგანა და მაგანა ურმასა გადავფე-  
რე, მტრეთა სდევა დასაქერადა და შევეკო-  
თნე.

— მავ, აქ მტრედნი ხაიდან სიდა. შეთქი?  
— ხაიდან, ბატონო და ხაიქიოდანაო, — მო-  
მიკო.

უფიქრე, აღბათ პანტაგრუელი ოდესცა ამ-  
ქნარებს, მტრედის ხახა მისი საჭრადე მგო-  
ნათ და შოგან გუნდ-გუნდათ უფრინდებიან. მე-  
თქი“.

რაბლეს უცვადო რომანი მრავალი მწერლისა  
და წიგნის შოგონების წყაროდ იქცა: ბევრ,  
დღეს საქვეწმოდ ცნობილ ნაწარმოებს დაუღო  
სათავე.

ხაქია ხარონ მიუნაღუნის მზიარული თავ-  
გადახველი აშკარად ენათხავება თურქთა  
ტყუობაში ნამუთი პანტაგრის მონაყოლს  
(თავი XI V).

ხერთო სტილისტიკას წარმოაჩენს თუნდაც  
ცეცხლზე შეტარწვის ეპიზოდი. მოვტახნ ორი-  
ოდე ფრაგმენტს:

„მწედენ ის ძაღიშვილი თურქნი და ეგ-  
რეე შიშურსა მაცყეს. წიწწინ კი, ვითომ ბო-  
ცვერი ვიავ, ღირისა ქონთა გამოჭრთის,  
რამეთუ კილსა სხვაროგ ვერცა მოქედებენ  
გაქალტავებულსა. აიღეს და ცოცხლად დამ-  
დეს ცეცხლზედა, ხან გადაპაბრუნებდენ, ხან  
ვადმოპაბრუნებდენ, მათ დედასა, მწადადა  
მწადადა და ეგ არი-მეთქი, გამკრა გულში და  
ფიქრითა ღვათებრივ ეთაღმონწილებასა მიე-  
ნდე...“

აქ მოთხრობილია ეკლად დაუტერებელი  
ოცნები, რაც ვითომდა ჩაძინებულ, შიშურზე  
იძლიშობდეველ თურქს უყო პანტაგრამ, აღწე-  
რილი მის მიერ გაჩენილი საშინელი ხანძარი,  
რამაც თითქმის მთელი ქალაქი შეიხოჯ; და რი-  
სი წუღობითაც თვითონ საბოლოოდ გადაჩნა.  
პანტაგრის ცრუტეტლობას ხაზღვარი არა  
აქვს. იგი აგზტლებს:

„უოღობა ხაქვირველი მაინცა ის იყო, მწე-  
დად შეწვა წამლად რომ მიქცა, რომელი ვერ-  
დითაც გაქვალული ვიდე ცეცხლზედა, ვინემ  
ჩემსა მდაგველსა ეძანა, სწორედ იმ ვერდში  
ხლდაო აღარ მწვალადა. მანამდისინ კი სტუ-  
ლად შევიდ წელიწადი შეკლული ვუფეო ტო-  
ვილსა...“

ამავე თავში უფრადლებას იპრობს რიცხვებ-  
თან დაკავშირებულ- რაბლეს ერთი ხავეარული  
ხუმრობა, რომელსაც იგი ძაღზე ეფექტურად  
და ნაირგვარად იყენებს ზოლზე. აქ აღწერალია  
გამფინგვარებელი ხანძრის დასახტავე დაუფეო-  
ბული შევიდ წელიწადი ძაღლები: „...ინ წუთას

ქალაქიდან ცეცხლსა გამოქცეული რატო ეცე-  
სასი ნაგაზი მიანცა არა გამოვარდა. თუცა რის  
ეცესასი. დიდის-პატარისად ეი ათს სამს  
ოგრომელზედა შერი იყო”.

რახელს რომანის დანებლბადაა ექალგა-  
რული შუასაუკუნეების სკოლასტიკოსები. ის  
ქარნი. ლათინური ტექსტების თვითმიწერ  
წუთხევი რომ ატარებდნენ წლებს და შემთხ-  
ვევას ელოდნენ. რათა თავიანთი ცრუ ნაქითი-  
ბით ხალხისთვის თავებრ დაეხვიათ.

ერთი ამოთავანია პარიზელი სტუდენტი.  
უმოწყალოდ რომ დვარკუნის ფრანგულ ენას და  
პანტაგრულს თავისი „ლივინ-კივიანი“ გააცო-  
ფებს.

თარგმანში საუცხოოდაა გადმოტანილი ამ „მა-  
ზალ ვინე სტუდენტის“ მეთვერება: ქარ-  
თულ თავსართ-ბოლოსაბრებში მოქცეული უც-  
ხო სიტყვები ძალზე კომიურად ედერს („კატ-  
რანსტრეტარება“, „დეგამბულირება“, „ვიინ-  
კულიკრება...“). ახვევ კომიურთა ლათინურთა  
სუფიქსებთა გაწყობილი ქართული სიტყვებ  
სკოლელგანულ ხელ მარაზნა შეწყვარ-მობრა-  
კულუმ წაოვარე ფუნჩისა, თანცა ზედა მხ-  
რახანუ-პეტროსულიანიშუე მოყარაიდეს... და  
ა. შ.).

სახეებით გახავებია კლასიკურად. დარბახე-  
ლი მოძღვრების მიერ აღზრდილი კლასიკო  
პანტაგრულის გაცეცხლება, როცა ახვთ უაზრო  
რახა-რუბს იხმენს:

„გენეასა ჩემსა სულაცა არა ხხვევს ღვარ-  
სლაუმ, ვითარ ბრძანებარებს უხადო ვიამუ-  
რალუბ ეგა. და ჩვენსა გალიკურსა ვერნიკულასა  
ეპიდერმილუბს სახურველსა ეს არა ვარსობარებს.  
ვიკვერსოტვ. იმა დარეკციითა ვუდგებარებს.  
ეგებია უფრორე გავამიდრო, რათამცა ჩალ-  
თინურ-ბუჭუბდეს“.

მართლაც, თავიდან ბოლომდე ახვ „რათი  
წურბუჭუბეულია“ ამ ადამიანის ენა და ამი-  
ტომაც დაუფოებს მას ანგელოზებს გარგან-  
ტუას ღირსეული შთამომავლი.

როცა ასპარეზე გამოჩენილი პანურგი განწ-  
რას თვალმიპეცობს და არსებულ თუ არარსებ-  
ულ ენებზე ბაიბუქობს, პანტაგრუელი მასაც  
შეაწუხებინებს.

— შენ ტრაკატრუბა ვერცა გამოვიდა.  
მძოლავ, უფთო გვადს, რამა რამე შეგვასმი-  
ნო, ხხვა ენითა გვიბარა“.

აქვე გვინდა გავხსენოთ, როგორ ახურთა-  
ვებს დიდი ზემანისტი რახელი ფუტად მოლაუბ  
სოფისტთა მუდებს — ინკვილითი მხარდაჭერ  
სორბონის უნივერსიტეტს. პანურგთან კამათში  
შებმული ინგლისელი. თავის მართლებიას, მი-  
წახთან ასწორებს ჩხირკედელთა. სიტყვების კო-  
რიანტლებს დაჰუნებელ მოდავეებს. ერთი შე-  
ხედვით მარტვი ზერის დამანგრეველად ურტ-  
უბს მოზანში:

„დევიდარახისი ატეხა ეს არცა მჩვევია და  
არცა კოდვ ჩემდა საკადრისად მიმჩნევია.

ჩხუბსა და კრტილობასა არადებს ერთებებს  
ოდენ ვინდობრა სოფისტი. სორბონელთა ურტ-  
ლნი, სორბონელთა მონედეს. „სორბონელთა  
ღოსობენი, სორბონელთა მონედეს. სორბონ-  
ნელმძობრომდენი, სორბონელმძობრომდენი, სორბონ-  
ჩქობანნი, სორბონქობანნი, გამოსორბონებულ-  
ნი, რომენიცია პანურგობისა ეამსა კუმპირატებასა  
ეს არა მიცლტვიანი, არამედ მოცლტვიანისა და  
ლთახნობებასა“.

რახელ უაზრავი ამბისა და მოვლენის პარო-  
დიკებას ახდენს. ხაურადღებოთა მის მიერ ბი-  
ბლიურ პერსონაჟთა ხსენება. როგორც ადრე-  
ული რენესანსის ეპოქის უდიდეს მოაზროვნეს  
შეფერებოდა, იგი უკველგვარო დოგმებისა და  
გაუნეული შეხედულებებისაგან თავისუფალია.  
ლალდ სწრაჟეს; დეკაცებთან შეტაკების და-  
წყებაზე. პანურგი ქაღალთ ელამარაკება პან-  
ტაგრულს და მიაგლითად მოაქვს ებრაელთა  
ლენენდარული მეთის ურბობიდროიდული გმი-  
რობა, რაც საკეთარი შეჯავის ძალასთან შეფა-  
რდებით ღიმილისმომგვრელად ეჩვენება (ამ  
ტრახანში აწკარა ჩვენებური ნაყოქვიან  
შტრისებუი). პანურგი ახვ აქტუებს პანტაგრულს:

— აგე, დეკაციე მოდიან, მეთე-პატონო.  
მიდი ერთი, მეთეებურსა წებსე დეუშეი ეხ შე-  
ნი ანდა, ჩხვდენენ. რა ვეკაციეა ხარ, და არცა  
ჩვენსა ჩამოგჩებებით, პანურგი შევა კარგა ბლო-  
მადა გავფუტავ. არა დეკაციეებს უფთო დავი-  
მან, ქერეთ იხვე ღილღმა ზალღმა, ქვეწაყა რომ  
გახდოდა, ადვალადა მოაკვირნა გოლიათი, რი-  
გორ მავურტებ. შე რა, ვითომ ცხრასა დავითის-  
თანას ვერ შეეკარვ“.

პანურგა ერთ-ერთი უველაზე ცნობილი და  
მხვე დროს უნიკალური ტიპის მისოფილიო-ლი-  
ტერატურაში. მისი ატეხილი ვნება და დაუდე-  
გარი ზახიათი თავად ზუნების ძალთა ამოღწე-  
რახობასა და ღიონისურ ცხოველშეყოფელობას  
განახახიერებს. ღიონის სმა და ქალბთთან ღლა-  
ბურე მისი ყველადილორ საქმიანობაა. ეს ვინ-  
დაუშტრიალად დარღმანდი ვერ ურთავდება სხე-  
ულის მოდუნებას, ადამიანის ბოლოგაურ რღვე-  
ვას, დანახანაკებას და სააკოა გადახმულ დროს.  
ტარებად, სიცოცხლის ყიფინით შეძრულ დაუნ-  
რულუხელ კანადალად წარმოუდგენია. პანურგი  
საუწყებებში გამოკლელი უძველესი და უხერ-  
ბელი ხალხური კულტურის პიროშოა და დღლი-  
გამოფიტვა არ უწერია. მისი უღვეელი ხრიკე-  
ბი და სიშეგებდემ მისი ღი მხიარულება ამ ნი-  
ღახის უკვდავ არსებაზე მეტვერებას. იგი გი-  
ცილებით დრმა და ბეკების მომცველია, ვიდრე  
მისი მონათობობისა და თავდაბახულებების კო-  
ხეხას შეიძლება მოგვეჩვენოს.

ვის მოთვლის. რა თინებს აღარ იგონებს იგი.  
თითო რომ გაერთოს და ხალხიც ახარხაროს  
მეტრო მთოქვამებდეთ თავი („ხუნ-ჩვეულებანი  
პანურგისი“) ქარა ამს წარმოსადგენად. თუ რა  
დღეში შეავს ამ ქვეუნის დამიქცეუარს გარშემო

მუყუნე: განსაკუთრებით ქალები და ეკლესიის მახატურნი.

აქ ჩამოთვლილია — რა უფლებს პანურგს თავის უფალაჲ, სხვადასხვა დანიშნულების ჯიხუნი, თვითიველ შეთავაზონ თითო ზრიალი დაკავშირებული. შევლითად:

„კიდევ ერთი ჯიხუნი შეხსნა დაატარებდა, რომელ შესასყა ყოველსა უფრორე ჰქვდებოდა. რა დედაყავს კიხურში აყრიდა. რისა გამოცა ზოგ-ზოგნი ეგრევე ზაღბისა თვალწინ ტანთ ახადდნენ აბუღებულნი, ზოგნიცა სარკველასებრ ცაშუთავდნენ. სხვანი ბლითარდისა ძვლისა ბერძენებრ გორავდნენ, ვიეთნი ქუხა-ქუხა რბოდნენ, პანურგე კი უკანა სხდვდა და ვისაცა სამოსავასარყულსა მოხაზავდა. შევარდებოდა და ვითა დია ზრდილი და სანურველი მებრწყვლავისა წამოსახამდა“.

დღესი პირიდან გადავარდნილი პანურგის შიშით ბერები ზედა სამოსს ვერ იხდიდნენ წიხრის შემდგომ, რადგან ანატორას პერანგსა და შესამოსხელზე შეიკრებდა ზოღმე და მღვდელი მრევლის თვალწინ შიშვლდებოდა მისდა მოულოდნელად.

ერთგან პანურგე საოცრად გროტესკულ პარადულს ეტარებს სახედრებთან, რომელთაც თითქმის ჩიკობინაში ზაღბანდით არ წაუტრებს თავი. დედათარებმა და ამოდენა ურები პიტონ გუნარბადო. მათ შეგავსავლო. განგარბობს პანურგე: „წმინდა მამათაჲ დედა-დიდნი დასტურებოდათ დახორციელო, საყვალთ რამ არა ხმარობენო, რამეთუ უსაცვლობისა გამო საწულთონი უღელავებთ და ამა დაუღელე კი არა უღელავებთ, უფრორად უღელავებთ და უფლავებთ ბიო“.

მარტო ამ რაოდენ ურანდინაც ჩანს — განმოქმის რა ობტატობა ფლობს მთარგმნელი, რაოდენ გამამტრებული აქვს სატყვის გრძნობა.

გავიხსენოთ, თუ რა დღეში ჩაავლო პანურგე დაამარცხებული და ტყვედ ჩავარდნილი ანარქმეფე, როგორ სამახაროად გამოაწყო მოკლე აბაღებში და ფეხშიშველას უვერულეს ფიდაფრობით შემკობილი ღურჯი თავსაბურავი ზაზოანა. ამ უსიზოდის კოხებისა შეუძლებელია ჰქვდებოდა ბერეკობის სტენები და „უდენობა“ ან მოგვარდნის, როგორც ცნობილია, აქ ევროპულ კარნავალთან დაკავშირებული რიტუალი გამოკვინებული.

პანურგმა, როგორც მოსალოდნელი იყო, ბოლომდე გაამახარავა ანარქმეფე, ცოლად ძველი კახა შერთო, ვითომ ძალიან აფასებდა, საწყებო ქორწილი გადაუხადა, სსახლემდე მიაცვლა ახალგაზრდაწილინი და ამის სათქმელად, რომ „პირველი დამე“ მშვიდად ჩავიდინა მისებურად ზაურაკა პანტაგრუელს:

„...შეხლსა ოდესცა ცუცბლში მთელ-მთელსა ხევაგენ, მესხებრ ტყვერება, და რათა არა გატყვერეს, წინასწარ ჩხვდნენ. ეს ჩვენი პატარა-

დაცა ძირზეგან გავარინად დანახვლელთა და ამაღ არცოდისა გატყვერება

მარგარი თამში, ლავამოტყვევებლ მსხველქვინებრებანი უამრავია გაუნტული მიეღს რამინა და გურამ გოჯაშვილი თითქმის უკვლავ ზღბდა ძენის ფრანს ტონს, სათქმელს; მისდენილად უფარდებს სიტყვიერ საფარელს.

სავლესხშია, რომ ერთგული სცენების დანი უმრავლესობა პანურგს უკავშირდება, უჩვეულო სიძლიერთაა განმობატული და განსაკუთრებული ძალით მთარგმნელი წყორად აქ ავლენს თავის ბელოვინებს; დაქვინილი აქვს ხანონიშთა და მინაშენბათა აურაცხელი რაოდენობა, რის გამოც გმირის მებრყველება რამდენამდე დედაცატურ იერს იღებს და ისე აღარ გვეჩიოთრება.

აქვე გვიწინა ვთქვათ — პანურგის ხასიათს უფროდ ენათესავება შექსპირის კომედიის („ამაო გარჯა სუყარულისა“) ერთ-ერთი მთავარი გმირი ბირონი, რომლის პიროვნებაშიც შექსპირმა კარხად შეიტანა ავტობიოგრაფიული შტრიხები. პანურგის სახესაც ბევრი რამ ვიანა რა რახლებული (მას რახლებს ორტუღადაც აცხადებენ), რაც არატრებულად აღუწინავთ.

მიუხედავად იმისა, რომ რახლებს რომანში ასე ზნორა ფალკური მებრყობები, მამაკაცისა თუ ქალის სასქებს ორგანოთა ხსენება კომიკურ სიტუაციათა დახაზავდა, ეს ბილწსიტუაციობად სარღებითაც არ აღქმება და სიცოცხლის ძალმოსილების, ნაყოფიერების ხამბოლოებად წარმოგვიადგება. უველავტრის ნათელს ფენს გარდასული საუკუნეების წიაღიდან მომდინარე ზაღბური სიცოცხლის კულტურა — დიადსა და დამილისმომგვრელს, ამაღლებლსა და უმდაბლესს, თვით სიკვდილსა და სიცოცხლეს ერთგულოზედ მთლანობაში რომ მოიარებს. ამის თიობაზე ღრმად გაანალიზებული უხვი მასალა წარმოადგენილი მხეილ ხატების კლასიკურ ნაშრომში: „ურანსუა რახლებს შემოქმედება და შესაბურველებისა და რენესანსის ხალხური კულტურა“.

რახლებს მიერ უხვად გამოკვინებული ხსენებული მებრყობები ბევრ შემთხვევაში რომ უწვევდნენ ზაღბური წარმომავლობისა და ნაყოფიერებას, მიწას კულტს უკავშირდება, ამაში ილად ვრწმუნდებით.

ახეთა თრდაც შეფარავთ ნათქვამი „გუთნის თავადა შეხაბლებული სარცხენელი“, ნიადგის გასარდვევად წყარწამებული სახნისის ზატს რომ წარმოიჩენს.

სხვათა შორის, აღექვანდრე კავკავაძის დედალიგობრული ხასიათის ღვქი „გუთნის ჰევა“, რომლის „გაბედული ერთგული ორაროვება“ თავის ღრმზე კარგად შეინა გურამ ასათინმა. განსაკუთრებული დაკვირება არ კარდება იმის დადგენას, რომ აღექვანდრე კავკავაძე სწორედ ამ ზაღბური წარმოშობის მებრყობის იუენებს, ასაკით დამიმეებული, სისუს-



ტყუარული მამაკაცის დაუძღვრება რომ გა-  
მოხატოს.

თავისთავად იგულისხმება, რომანის მთარგმ-  
ნელს ცოცხა და ძალ-ღონე არ დაუშურებია  
რათა მიეღო სიგარტ-სიგანით გადმოშლილიყო  
პანურტის შინაგანი სახეარო, ეკიპატი ბუნება  
და არც შესაბედობის დაკლებოდა ფერი და  
ელვარება.

ენის არქაიზაციას ერთი საწინაშობა ახლავს  
— მოსალოდნელია, რომ ამ დროს დაიშტამპოს  
ერთმანეთისაგან წველი გასარტევი ვაბდეს პერ-  
სონაჟთა მტუფელება. სასურველია, ამ მომენტს  
მეტე ანგარიში გაუწიოს მთარგმნელმა.

გურამ გოგიაშვილს საუვედურობენ ემფატი-  
კური ა.ს. ხშირ გამოყენებას. ეს, რა თქმა უნდა,  
გარკვეული ფუნქციის მქონე შეგნებულ სტი-  
ლისტური ხერხია და ცალკეულ შემთხვევაში  
შედგამოტრიალია, როცა ესა თუ ის დემოგრაფი-  
ა და მოქალაქე, ვისაც რაზმე დასცინის, უსაშვე-  
ლოდ დეჟავუს და აბრტუფებს საოქმელს.

ზოგჯერ კი ანგვარი კონსტრუქციის საკირობე:  
არ ჩანს. ოდნავ დარღვეულია პროპორცია:  
„დღესა ერთსა, ოდეს ჰალაქისა გარეთა წმინდა  
ანტონისა საბაბოსა სახალცივესა დროსა ატარე-  
ბდა“... და სხვ.

ზოგჯერ წინადადებას შედგეობად დაკრავს  
არქაულობის იგრი, რისი არიდებაც ოლოდ შე-  
იძლებოდა. ასეთია მაგალითად: „ერთი პირობა  
პაიჩისა მიზრუნებაც კი გაჩნობა, რა არა  
შეტიგებოდა მას დი აცსა“.

რა თქმა უნდა, ანგვარ წერტილმან შენიშვნებს  
არსებითი მნიშვნელობა არ გააჩნია და ოდნა-  
ვაც უერ მოაუენებს ჩრდილს ამ ჩინებული თა-  
რჯამის დიდ ღირსებებს.

შეორც წიგნის ბოლო თავში რაზმე მკითხ-  
ველს აღუთქვამს, რომ მალე მოაწვდის თავისი  
უცნაური ვპორტების ახალ თავგადასაყდებს. მწე-  
რალს ბევრი რამ თავადაც ბუნდოვანად ესაზება.  
ერთმანეთში არეული ათასი დასაყრებელი თუ  
დაუტყრებელი ამბავი თავის რაზმ ელვადება:

„ოხბანსა ანუ დაბოლოებასა ვამთაღწერო-  
სახა უახლოესი ფრანკურტობა ხაზრობისთვისა

მიიღებს და იმცნობს ვითარ შეუდღდა პანუ-  
რტი და კორწილისა შემდგომ პირველსავე ფეხ-  
სა რაგვარ გამოება ცოლმან ბუნდოვანად  
დალაზნა პანტაგრუდელმა მთანი კავასიისანი:  
ვითარ შედგეობა ატლანტიკისა წუალთა შესაყე-  
ხელსა, ვითა ხდლია კანაბალი და ვით დაიპერო  
მარტალიტისა კალაქანი... და კიდევ ამასაც იუწ-  
ვებს, როგორ შეება იგი ეშხაჟთ, როგორ გან-  
ძარცვა ქოჯობითისავე სეფედარბაზი, როგორ  
მისცა პარზერბანა ცეცხლსა, როგორ ჩაუტტ-  
რია ლუსეფერს ოთხნი კბილნი და როგორ  
მოატტება უკანაღობა რქა; შეიკოვობ, რაგვარ  
ემოჯაურა მან მოვარება ზედა, რათა ვიგეო.  
მართლა დიაცთა თავსა შიგან აბუდებს ბოლმე  
თუ არა მცხრალი მოვარება სამი მეოთხედი და  
კიდევ ბერსა მოგაუყვებით დია დასაყრსა და  
შესაყვეტარსა ამბავ-ხაზარსა“...

რა თქმა უნდა, ზემოთ ჩამოწერილ გვემან  
მანცდამაინც არ მიხყვება მესამე წიგნი. მაგ-  
რამ აქაც არანაკლები თავშესაყვეტი ფაფიარაკ-  
ბა მოთბობილი და იმედი უნდა ეკოროთოთ მა-  
საც მალე ვიხილავთ გადმოქართულებულს.

რახლებს თარგმნა ბიბლიური იონის ხვედრს  
— ვეშაის შეუდღეო ეოფნის შეიძლება შეცა-  
დარბოთ... იონამ მხოლოდ სამი დღე დაბეო გა-  
ხედლებული ლევიათანის ბნელ სტომაქში, ხოლო  
ენგაურად მოღამარი შეინიღლი ბარძნის  
ცხარეიტულთან შეპოფებული ქართველი მთა-  
რგმნელი რამდენიმე წელია კირის ოფლს იწუ-  
რავს. რათა ამ შერკინებაში პარშეურტუველი  
დაჩრებს და საყადრისი ელვარებით წარმოება.  
ნოს უტველები ქართული ენის აურაცხელი სამ-  
ღიარტ, მაღლი და უკავაებია.

მესამე წიგნს რომ გაასრულებს (სხვათა შო-  
რის, რაზმეც ასე ნაწილ-ნაწილ, ხანგრძლივი  
პერიოდების დაშორებით აქვეუნება თავის  
რომანს). გურამ გოგიაშვილს შეუძლია მოთავარი  
სიძინევი გადალახულად ზათილოს — ევროპუ-  
ლი რენესანსის ერთი უდიდესი ქმნილება, სიტ-  
ყვის უკავაებანი ოკენეში მოღაგფუნე, დაუღ-  
გრობელი „თეთრი ვეშაი“ თითქმის მოთოკილი,  
დალურტებული აქნება.



ილია რურუა

## კუბლიცისტიკა და მხატვრული ნარკვევი

ქართულ მწერლობას კარგად ახსოვს დღე, როცა რესპუბლიკის ცხოვრებაში დასახული დიდიმწიფელები პოზიტიური ძვრებისა და გარდაქმნების მიჯნაზე, ჩვენთან, როგორც საკუთარ ოკეანეში, მოვიდა ადამიანი, რომელსაც თავიდანვე უკვლავ უყვო და ხრულად ჰქონდა წარმოდგენილი გასაკეთების მოცულობა და მანქანები. ამანავე იფარად შევარდნად, რომელიც ის იყო სათავეში ჩაუდგა ამ აუცილებელ გარდაქმნათა წარმართვის რთულ, მტკივნეულ პროცესს, მაშინ გულახდილად ვეღლაპარაკა წლების მანძილზე დაგროვილ ნეგატიურ მოვლენებსა და ამის შედეგად შექმნილ რეალურ ვითარებაზე. უკვლავიანო შუამავლობის ვარგე, პირდაპირ და გულახდილად გამართული ეს საუბარი ამასთან ერთად ვახდლდა ახალი დამატებებზე ჩვენი მწერლობისადმი პარტიის მალაღმდეგობისა, ამის რწმენისა, რომ ქართული სიტყვის ოსტატები კვლავაც აღმოუჩენდნენ პარტიას საიმედო, ერთგულ და აქტიურ თანადგომას სასიკეთო გარდაქმნებისა და ძვრებისათვის გაჩაღებულ ბრძოლაში.

და მართლაც ჩვენმა მწერლობამ წინაგანმადგომად რეალურად გამოავლინა, თითქოს უხილავი დამახრკვებელი ქებობი ვაარდვიო, ერთბაშად დაიძრა ნაღვარა რიანებისა, მოთბრობებისა და პუბლიცისტური წერილებისა, რომლებშიც უმთავრესი ყურადღება გამახვილებული იყო ჩვენი საზოგადოებრივი ცხოვრებასათვის უცხო და შეუფერებელი ნეგატიური მოვლენებისა თუ წინაპრობის ანომალიების დაძლევა-აღმოფხვრაზე. უკანასკნელი ათი წლის მანძილზე გავრულ ამ დავალებს რომ აჯამებდა, ყურნადა „მშათობი“ საესებით სამართლიანად ასკინდა ერთ-ერთი სარდაქტოო წერილი:

„განვლილი ათი წლის მანძილზე ქართული მწერლობა უფრო აქტიურად, უფრო გახედულად შეიჭრა ცხოვრებას შუაგულში: მან თავის

უპირველეს საქმედ აქცია გულთან მიეტანი უკვლა დიდი თუ პატარა საქვეყნო საქმე... დღეს მუშაე და კოლმეურნიეც უკვე ისე შეეჩვიო პუბლიცისტურს სიტყვას, მის თანადგომას, თანამოსაზრებებს, თუ შეიძლება ასე ითქვას, რომ უკვე ვეღარ წარმოუდგენია უოფნა უიშისოდ. ქართველი მწერლის ხმას ყურს უდგებს მთელი საქართ. ველო...“

ამ მიღწევებზე რომ ვლაპარაკობ, უკვლა საფუძველი არსებობს აღვინშნოთ ქართული მხატვრული პუბლიცისტის განსაკუთრებული დამსახურება. კუბლიცისტების წინაშე არ შევყოფილავ, თუ ვიტყვით, რომ პუბლიცისტიკის მდგომარეობა ერთ-ერთი უპირველესი საზომი, თავისებური პარამეტრი გახლავთ ამა თუ იმ რეაქტე საზოგადოებაში არსებული მორალური ატმოსფეროს შესაყნობად. საქმართია თუნდაც იმის გახსენება, რომ ქართველი ზალბის საზოგადოებრივ-პოლიტიკური და კულტურული განახლების ისტორიული პროცესი თავის დროზე უკვე საშოკიანელების პუბლიცისტული დაიწყო და რეკლამუციის წინა ხანების მძაფრი პოლიტიკური პუბლიცისტის ვნებათაღელვით დაგვირგვინდა. ვავხსენოთ ისიც, თუ ამ სახრძოლო რანჩა ჩაოდენ თვალსაჩინო როლი შეასრულა პირველი ზოგადელები შრომითი რიანტაიკისა და დიდი სამამულო ომის შოლოთაღელვებში მასების დარჩენის საქმეში, ამდენად ზუნებრძოვა, ამ საოცრად ქნედიით, მახვილი და მოხილური განრის უკვლავებულყოფა და დაინინება ნეგატიური მოვლენების მომქალავრების პერიოდში აღქმებოდა, როგორც პოზიციის ან. ვარა დათმობა.

ახლამა მორალურ-პოლიტიკურმა კლიმატმა საოცარი ბიძგი მისცა ლიტერატურის ამ მებრძოლო რანჩის განვითარებას. უკვლას კარგად ვავხსოვს „ლიტერატურულ საქართველოში“ დაბეჭდილი შესანიშნავი, ტონის მიწყევი საბე-



დაქცეო წერაღებებს სერია. რომელთა ავტორი ვახტანგ კეილაძე ხელმოწერადაც შევიცანიო კუმარტიკი მათელიშვილური ველმხურაღებები. თად მაღალი პროფესიული ოსტატობით, ჩვენს ფერწალ-გაზეთებში, ხატელეწირო თუ რადიოგადამცემებში ჩვეულებრივია, უკველდელიო მოვლენა გახდა წამყვან მწერალთა პუბლიცისტური გამოსვლები, რომელმაც საერთო ურთაღებო მიქცევის დახმული საკიობების მასშტაბურობითა და პროლეტარობით, მოვლენათა არსი წვდომით, ანალიზის სიღრმით, გამოცემლობებში დაიწვეს პუბლიცისტური ხასიათის წიგნებისა და ბროშურების სერიათა გამოშვება, რომლებშიც ოპერატიული ასახვა ქალა ჩვენი ხალხის ბრძოლამ და შრომამ პარტიის მიერ დასაბუღი პროგრამის ხორცშესხისათვის სამეურნეო-პოლიტიკური და კულტურული ცხოვრების ყველა სფეროში. უფოდ პუბლიცისტის ასეთმა მოღწევებმა განაპარობა ფაქტი „ხოწმედის მითაიანს“ უკველწილური სამატიო პრემიის დაარსებას სახელმწიფო პრემიის რანგში.

იქის მაგალითად, თუ რამდენად ორგანულად შეერწყა ერთმანეთს პარტიის პოლიტიკა და მწერალურ-მოქალაქეობრივ პოზიცია, საქმარისია გათხსენოთ კონსტანტინე ლორთქიფანიძის წიგნის შექმნის ისტორია.

1961 წლის მისი მხატვრული პუბლიცისტის განვითარების საკითხებზე მოსკოვი გამართულ საკავშირო თათბირზე ჩემს გამოსვლაში ამ თარისადმი სამდეალი პარტიული დამოკიდებულებს ფაქტებზე რომ ვლაპარაკობდი, დარბაზში კმაყოფილების გამოხატველი ტაში გაიხმა, საქმე იმაზე გახლათ, რომ უფრო ადრე გამოსული ორატორების მებო რაწილა უჩიოდა პუბლიცისტისა და მხატვრული ნარკვევის ეანრებისადმი გულგაროდ, ზოგჯერ არაკეთილმოსურნე დამოკიდებულებას ადგილებზე. მაგალითად, მოაყვანეს ფაქტი, თუ რამდენი შევიწროება და დევნა განიცადა ერთმა მწერალმა, როცა მან თამაზად ცხადჰყო, თუ რატომ აქვო სარგებლანობის ყველაზე დახალი კოფიციენტი სამაშულო ტრაქტორებს, მიუხედავად თავიანთი სლიდურის წონისა. საქმრო გამოდარა უმაღლესი პარტიული ორგანოების საქმეში ჩარევად, რომ სიმართლის მოქმედს ჩამოხსნოდნენ საქუთარი მუნდიარის დარსების დამკველები.

ლენინური პარტია უოველთვის განსაკუთრებულ მნიშვნელობას ანიჭებდა და ანიჭებს მწერლობის მებრძოლ-მოქალაქეობრივ პოზიციას. ამის მორალე დადასტურება გახლავთ სკაი ცენტრალური კომიტეტის მიერ ახლანან მიღებული დადგენილება — „კომუნისტური მწეწებლობის პრაქტიკასთან ლატერატურულ-მხატვრული ერთადლების შემოქმედებითი კავშირის შესახებ“. ამ დოკუმენტში კლავ მახვალდება ურთადებობა პუბლიცისტის მნიშვნელობაზე, როგორც დადგენილებაშია აღნიშნული, პუბლიცისტია მწერალს შესაძლებლობას აძლევს ოპერატიულ-

ად გამოვხმაროს საწინაო და საერთაშორისო ცხოვრების ამაღლებებელ მოვლენებს მოკავშირის სოციალისტური ხმალების საფუძვლიანობა.

ახლა ვნახოთ როგორ გამოიყურება პუბლიცისტისა და მხატვრული ნარკვევი 1982 წლის ქართული ლატერატურული პერიოდიკის ფურცლებზე.

უფოდ სიმპტომატურია, რომ ჩვენმა ლატერატურულმა ორგანოებმა, წინა წლებიდან განხვავებით, წესად შეგვიღეს იდეოლოგიური მუშაობის საკითხებთან დაკავშირებული პარტიული დაკომუნებები, ქვეყნის ხელმძღვანელთა სამკრავამო გამოსვლების თუ უმნიშვნელოვანეს მოვლენებთან დაკავშირებული სარედაქციო წერაღებების ბეჭდვა, ამგვარი მასალები უფოდ სადღეისო აქტუალურ განწყობას და სამბრძოლტონეს აძლევს ერწინად-გაზეთების წარმოდგენილ ლატერატურულ მასალას. უფო მასებებენ ჩვენს უმთავრეს საზრუნავ-საფიქრალს.

დაიბეჭდა რამდენიმე საყურადღებო სარედაქციო წერაღები.

დღევანდელი დამაბული საერთაშორისო ვითარების პირობებში, როცა მოდელ კაცობრიობას აწუხებს შრავალი გლობალური პოლიტიკური პირობებმა, ვერცერთი პერიოდული ორგანო ვერაფერს ვერ აწუღის ამ საკითხების მებრძოლები სისტემატურობით გაშუქებას. ამ შირავ, პირდაპირ უნდა ითქვას, მებ დაინტერესებას და თანამშვედრობას იქნეს „ლიტერატურული საქართველოს“ რედაქცია. კაცმა რომ იქვას, მიდვი წლის მანძილზე საერთაშორისო საკითხებზე მამ პუბლიცისტის საქმარხად ვერ მივიჩნევო. მაგრამ როგორც იტყვან, სულ აპარობის მინეცქობია, მისასაღებელთა, რომ გაზეთის რედაქციას საერთაშორისო ცხოვრების რუბრიკის გამოსვალსებულად ცნობილი ეურწალიისა და პოლიტიკური მიმოხილვების მელორ სტურტსთან ერთად მიუშართავს მისი თბილესელ კოლეგებისთვისაც, წ. შოშიტაიშვილისა და ს. ცინციას დიალოგებში გრწნობო კომპეტენტობას, პოლიტიკურად მოაზრავენ ეურწალიის ტემის აღლხა და პროფესიონალიზმს. ვფიქრობო, ეს პრაქტიკა მომავალში მტიკედ უნდა დაეამკვიდროთ, მათ უფრო, რომ საერთაშორისო ცხოვრების ხანებმატურად გაშუქების ტრადიციო ქართულ ეურწალიისტიკას დიდი ილიას დროიდან მოხდავას.

ვიდრე უფოდ 1982 წელს ქართულ ლატერატურულ პრესაში გამოქვეყნებული მხატვრულ-პუბლიცისტური მასალების მიმოხილვაზე გადავიდოდე, საქმროდ მამანია იმის აღნიშვნა, რომ ასეთი მასალების გამოკვეთილად გამოყოფა ყოველთვის როდო ხერხდება. პუბლიცისტის დემონტებში ხშირად საქმოდ არის გაჭერებული სხვა რუბრიკების ქვეშ დაბეჭდილი მასალების მნიშვნელოვანი ნაწილი, პირველ რიგში ეს

ებნა დიდი ინტერაქტიული თარიღის — გერარცი-  
ვსკის ტრაქტატის 200 წლისთავისადმი მიძღვ-  
ნილ წერილებსა და გამოკვლევებს.

მათი პუბლიცისტური პათოსი იმაში მდგო-  
მარცხს, რომ ისინი ვადარმავებენ დიდ რუს  
ხალხთან ჩვენი ტრადიციული. ურღვევო ძიება.  
მეგობრობის უარსობას, მაღლიერებით გვაყვებენ  
გზის გამკლავ წინაპართან.

ახლა კი საკუთრივ პუბლიცისტკაზე.  
როგორც იცით, 1880-82 წლებში საკავშირო  
და რუსპუბლიკურ პრესაში გამოქვეყნებულ  
პუბლიცისტური სტატეგისათვის პოეტაკადემი-  
კოს ირაკლი აბაშიძის წარმან მიენიჭა „ხუთ-  
წლედის მატანიან“ სახელობის სახელმწიფო პრე-  
მია. საქართველო ხელახლა გადავიყოფით თუნ.  
დაც მართკ „ლიტერატურულ საქართველოში“  
დაბეჭდილი აბაშიძისეული პუბლიცისტის რჩი  
ნიშნში, რომ ნათლად წარმოვადგინოთ პოეტი-  
მოქალაქე.

სავსებით ბუნებრივია, რომ საბჭოთა პოეზი-  
ის ფუნქციონირებათა თაობაზე წარმოადგენილ  
უპირველესად აღმდეგებს ლიტერატურული  
ცვლის საკითხი, ეგრძოდ, ახალგაზრდა შემოქ-  
მედის დამოკიდებულება სინამდვილისადმი,  
ცხოვრებისეული პრობლემებისადმი, წინა თაო-  
ბების გამოკიდებულებისადმი, ტრადიციისა და ნო-  
ვატორიის გაგებისადმი, ერთი სიტყვით ყო-  
ველივე იმისადმი, რაც კმნის ნამდვილი პროფე-  
სიონალიზმის კომპლექსს.

უპირველესი მიზნობრივობა ახალგაზრდუ-  
ლი აუტორიისადმი მიმართული ამ მონოლო-  
გებისა აღზათ იმაშია, რომ უკვე ხანდაზმულობ-  
ის ასაკში შესული პოეტი არსად ვარდობა მენ-  
ტორულობაში, აჩრის სინატიფიკა და წყო-  
ბით. კეთილშობილი ემიციურობით თავდაც ახ-  
ალგაზრდად რჩება ბოლომდე.

ახალგაზრდათა კი, მოგეხსენებათ, სხვა არა-  
ფერია, თუ არა ცხოვრების წინა ხაზზე დგომა,  
ეპოქის მთავარი მოვლენების მორვეში ტრადი-  
ციის გამაგრებელი პასუხისმგებლობა ყოველი სა-  
ქციელისა თუ სიტყვისათვის. თანამედროვეო-  
ბის მთავარი, საკიბრობოტო საკითხებისათვის  
მათის არიდება წინაშეს ცხოვრებიდან გაქცევა,  
რომლის უფულო შედეგო შემოქმედებითი  
უღიმიანობა და სიბერეცა.

„ჩვენს მისხანზე საუკუნეში, — ამბობს პოე-  
ტი-დამარცხებული, — ლიტერატურა, ხელოვნება  
მოგავაგონებს ვენეციას, რომელსაც დაუღებავ  
ელის და რომელსაც უნდა ვუწვევოთ. რომელსაც  
კეთილშობილ ჩემი ზოგადი და სულგაგაგრეთ-  
ილი კოლეგის ტესპერიმენტებს, რასაც ახლა პო-  
ეზიაში ახალ სიტყვად ასოდებენ, ჩემდღევნებუ-  
რად მეთუფლება შიში, რომ ჩვენი პოეზიის მა-  
ტერიალზე ნაწილი ტერიტორიისა უხიცილებლა.“  
ბუნებრივია, ასეთი შეგრძნება მხადებს საკუ-  
თარ კარმინდოში ჭირისუფლის თვლით მიზ-

ივ-მობედვის სურვილს. პოეტს მიაჩნია, რომ  
ჩვენი ლიტერატურა ტალიანტებოვ [რ] ვადარმებ-  
ბულა, მაგრამ დახაც შეიმჩნევს „საქართველო“ ცხე-  
ცადიო მოსულთა უკვალოდ გაქრობის ფაქტბ-  
ბი. ამის ახსნა ისევ და ისევ ცხოვრებისადმი  
დამოკიდებულებაშია, მწერლურ პოეტიკაში უნ-  
და ვეძებოთ. ლიტერატურა საზოგადო და  
მწერალა ეგრძოდ თავის მისიას შესრულებულ-  
ად ვერ ჩათვლის. „ვიდრე ირავლივ იქნებიათ ად-  
ამიანები, რომელთაც სულში. კია ვასჩინათ.  
ქერ ადრეა საამისოდ, რომ პატრონანა ადამა.  
ნებაა შალიგებში ჩადენ თოფები მოქალაქე-  
ობისათვისა, რომელსაც ერთნიარად უნდა ვსა-  
ხურებოდნენ პარტიულ-სახელმწიფოებრივი  
მოღვაწეობის, ლიტერატურის და ხელოვნების  
ოსტატბიო.“

ქნელი მისხვედრი არ არის, რომ ეს მოთხო-  
ნა უკვლა ასაკისა და პროფესიის ადამიანს ეტება,  
რადგან ცხოვრების უპირველესი კანონი და წე-  
სა მოქალაქეობრივ კმედობაში მდგანდებია...

ნოდარ დუმბაძის თვითმყოფი, ლაღი და ხედ-  
ნერი ნიჭის მადლი და ნაშუი მის პუბლიცი-  
სტურ ნააზრებებსაც ადგია. აღზათ ამიტომაც აზ-  
რებებს აჯი მცარე მოცულობის საქარო გა-  
მოსვლასა თუ წერილში ბევრისა და უკვლავ  
არსებობის გამოხატვის. ნ. დუმბაძის კალმოდან  
გამოსული ასეთი მასალა სულ ოთხი აღმოჩნ-  
და წარმადიდ პერიოდიაში: „მოთბი დგანან და  
ვლიან“, „მასწავლებელი“, „კვალა ნათლია“ და  
„ჩვენი საერთო საქმი“.

მინდოდა ეს საოცრად მომხიბვლელი და გუ-  
ლში ჩაქმვდომა პუბლიცისტური მინიატურები  
ჩემი საუკუნეში შეგვასახებინა, მაგრამ სადღაც  
მათ გვერვებო ლეონა ბოკოვაჟა წერილს რომ წა-  
ვაწედი მწერლის პუბლიცისტკაზე, ვანარაბეა-  
ზე ხელი ავადე. უკვლადგერი საოცრად ზუსტა-  
დაა შენიშნულ-შეფასებელი. „ამ წერილების  
სათავე სიყვარული და მუშანაწილა. ისინი ერთ-  
დროულად ბიოგრაფიული დოკუმენტბიცაა და  
ლიტერატურული ადარბეა“; მათთვის დამახა-  
სიათებელია „შერწემა ფანტაზიისა და საყოველ-  
დელი პოლიტიკისა“; „ამ წერილებში ნასახიც  
არაა იმ მოსაწყენობის, სიმძობის და „ღრმამეტ-  
ყველებისა“, რომლებიც ასეთ პუბლიცისტურ  
წერილებში გვახვება“; „უკვლა საკიბრობო-  
ბის საქმეების გადაუდებლად ფიქსირება, შეფა-  
სება და გამოხატვის თვითმყოფადობა შეადგენს  
ნოდარ დუმბაძის ლიტერატურულ-პუბლიცი-  
სტური ხელოვნების წინაარსს“...

ჩემი მხრიდან ერთ რამზე დავსძენდი საილუ-  
სტრაციოდ, წარსულ ბევსურეთში დიდი სახალხო  
დღესასწაული გაიმართა იქ ცხოვრების აღორ-  
ძინების დაწყებასთან დაკავშირებით. ჩვენი მწე-  
რლური ოქაბის თავაკი იმ წეის საპატიო მი-  
ზეის გამო ვერ დახსწრო, მაგრამ ბევსურებს  
მიმართა წერილით, რომელიც ვახსნა შატალი-  
ონთა შორის უფუალად ჩამდგარი კაცის ხმად,  
სინარულითა და სიკეთით სავსე შართალი გუ-

ლის კუთვლილად. მართლაც რომ კრეშმარტად მწერ-  
სტორი მთელი და აღდგა საქარო და დიდი ად-  
ამიანური გულწრფელობა. რომ რამდენადმე  
თვითირონიულად დაწვებული სასუბარო ნად-  
ურისოვ გრანობად აქყო. ვაიხსენით თუნდ  
ერთი ადგილი:

„შეიძლება ვინმე იფიქროს, ეს დუმიადი ვან  
არის, საქართველოს რომ ზეშულობს, თითონ  
ბარში ჩაქვარა და ჩვენ მთაში გვირეკებო. ვერც  
არ არის, ძმებო!

ეს საქართველო კი თქვენც არის და ზემოც  
და ვერც ვერაზან შევეცოლება. მაგრამ შეი-  
ძლიონ თქვენი ხანლია და ხანლი თუ მასინ-  
ძელი არ არის, ღობეზე მომდგარს ძალდა თუ  
არ შემოგაყუთა და მასხინძელმა თუ არ შემო-  
გიახა — მიზრძანდი, სტუმარი დეობასო. ვინ-  
თან მივიდეთ? თქვენ გდაოხებით, ზეგებრებო“.

მთავარი კითხვა იხე ძალდაუტანებლად, იხე-  
თი ჭკუით და თან ჭიუტად და დასწელი, პა-  
სებს ნაშუბანი კაცი ვერ გაქვებო. მწერლის  
რესტორბო და კრეშმარტი პროფესიონალიზმი  
ამაშიც შედევდება.

ახალგაზრდობასთან ირაკლი ამაშიც მიერ  
დაწვებულ საუბარს აგრძელებენ ჩვენი სხვა მწე-  
რლები. ხაშტომატურა, რომ ცხოვრების ნე-  
გატორი მოვლენებისადმი უკომპრომისო და-  
მოკიდებულებით ცნობილი გუჩამ ფანჯიკის  
საუბარს ლატერატურული ვაზეთის კარნაჰს.  
დენტთან დახთარებულა ამგვარად: „მოკე-  
რია — ვულტრია არ იყო“. ეს ზუსტად გამო-  
ხატავს მწერლის მოქალაქობრივ პოზიციას,  
რომელიც თვლის, რომ მწერალს უფლება არ  
აქვს ვაჩეო მიზნობს მარტოოდენ შეწყველის  
ობიექტად, რაც პასუხი დაკვირვებლობას, გუ-  
ლტრალიას ნიშნავს. ლატერატურის პატი-  
ობანი სამსახური გულისხმობს ცხოვრების  
შუაგულში ტრიალს. იმ ვატაკებებითა და ხაზ-  
რუჩავით სულდგმულობას, რაც ხალხს აწეებს  
ამტომატ, ვახუდი თი წლის მანძილზე საქარო-  
ველოში მიმხდარი სასურული ცვლილებების  
ფაქტს რომ აღნიშნავს, ხ. ფანჯიკიძეს მაინც არ  
დალატობს ზეუდლი მოქალაქობრივი ხეფიზ-  
ლი. იგი პარდაპირ ახლობს — თვითდაშვებების  
საფუძველი ჭერაც არა გვაქვს, რამეთუ მერხა-  
ნები, რომლებიც დამაძინენ, რომელთაც არამ-  
აქ მოხვედრული ვადამილენ და „კლამატორაცია“  
მოახდენს, როდი ვამპარლან, კიდევ მერე, ახ-  
ლა უფრო ვამრელებულიც კი მათი ვამოცნობა,  
დაკერა, მხედება, მითთან ბრძოლაო, ცხოვრების  
პრაქტიკა ამას სავსებით გვიდახტრებს.

რაცეა მიშველამე ახალგაზრდობის უშუალო  
აღზრდელია, რაც საშუალებას აძლევს ზუსტი  
დაკვირვების მიხედვით ამჟღეოს ახალგაზრდო-  
ბაზე, ამ მსჯელობას არც ვაფართოებულა ხაზ-  
ღვარგარეთული დაკვირვებითაც. მთავალი კონ-  
კრეტული ფაქტის, რუნდელ ეკვიპტის პირამიდე-  
ბთან ნანახისა და არაბ ტახტთან საუბრის ამა-  
ლიზის საფუძველზე მწერალი დამაქრებლად

ცხადქყოფს თუ როგორ შლის პიროვნებას გავ-  
რულებული ზურჭულაშოული მერქანსდღისში. ეს  
ფანჯიკურად თავში ჩაქვილია მელიგოტორის  
გებები.

ამ ფონზე ეს ვრცელი პუბლიცისტური წერი-  
ლი უფრო რეალისტურად წარმოაჩენს ჩვენი სა-  
სოციადობრივ-პოლიტიკური წუხოვლების სოც-  
თის, რომელიც თხზილტურად ვველა შესაძლებ-  
ლობას იძლევა ახალგაზრდა ადამიანის პიროვნე-  
ბის სრულყოფილად ჩამოყალიბებისა და ცხოვ-  
რების ფართო ასპარეზზე გასვლისათვის. მაგ-  
რამ წერილის უმთავრესი პათოსი მაინც მიზარ-  
თულია — მის მხალდა-გამოშვარავეობისავე. რაც  
ხელს უშლის ამ შესაძლებლობათა სრულად  
გამოყენებას. რ. მიშველამეს მარჩია, რომ ჩვენ  
ახალგაზრდობასთან წერ კიდევ ვერ დავაშე-  
რებია უშუალო, ბოლომდე პატიობანი და ვულ-  
მართალი ურთიერობა, რომ წაკლება ვზრუ-  
ნავთ ჩამოყალიბობთ პარტენება, უკონფილი  
მოქალაქე, მოღვაწე, რაც ინტერნაციონალური  
სულსკეთებით ადამიანთა გამსვავლის უველა-  
ზე სიმიდო ვარაძობას იძლევა. ავტორს განსა-  
კუთრებით მიუტყვებლად მაინცა აღზრდულია  
მხრივ ახალგაზრდა კაცის მიზანთ დაუდევრო-  
ბის, გულტრალიობისა და ცინიზმის გამოჩენა.

თავისთავად ხაინტყრესოა როგორ დამოკიდე-  
ბულებს ამედავენს უფროსი თაობის მწერალ-  
თა მიერ გამოთქმული მოსაზრებებისადმი თვი-  
ახალგაზრდული აუდოტორია. ამაზე, ჩემის აზ-  
რით, ვარკვეულ მასებს ვვამლებ „ლატერა-  
ტურული საქართველოს“ სადისკუსიო დარბაზში  
გამართული საუბარი თემაზე „ახალგაზრდა შემო-  
ქმედი და დრო“. დისკუსიაში, რომელიც თამა-  
ხიბილურს მიშეავს, მონაწილეობენ ჩვენივენი  
დასმ კრებად ცნობილი ახალგაზრდა მწერლები  
მხატვრები და მუსიკანები. ვრცელი და სიხვე-  
რესი სადისკუსიო მხალაში უპირველესად უ-  
რადდებას იპერობს ვახტანგ ხარბილავს მიერ  
პარდაპირ და ვულაშეღად გამოთქმული მოსა-  
ზრებები. თავისი გამოსვლის დასაწყისში იგი  
აღნიშნავს, რომ ლატერატურასა და ზედოქვენ-  
ბის ფარ-მხალა არ დაუტრია, თავისი ფუნქცი-  
ები სულაც არ ამოწურავს, მაგრამ მოელ უ-  
რადდებას მწერალი ამხვილებს როგორი უარ-  
ყოფით ტუნდენციებზე. თავის ფხზელ კრი-  
ტიკულ დამოკიდებულებას იგი მიკეთ-პოტიკის  
გარეშე, ახალგაზრდული სითამამით აცხადებს:

„თუ დავუკვირებდით, კართულ ლატერატუ-  
რასში, გამოსავლების ვარდა, ვერ ვხედავთ ნა-  
წარმოებებს, რომლებიც უშუალოდ ახაავდენ  
ჩვენს ხინამდელებს, ობიექტურად ვაჩვენებ-  
დენ სასოციადობრივ და სოციალურ მოვლენებს.  
თანამედროვე ადამიანის სახეს, ლატერატურა  
თითქოს ვარბის ხინამდელიდან, რომ მითოს-  
ში, მის მიერვე შექმნილ ხელოვნურ საშუალო-  
ში გამოვს თავშესაფარი. ლატერატურა იხვე-  
ტყან, წარსულში და წარსულიდან გველაპარა-  
კება თანამედროვეობაზე ნახვარტონებით. მი-



ნიშნებში, მითხრობს მოდელებით ცდილობს შექმნას თანამედროვეობის სახე".

რატორის თქმით, ამაში თავისთავად ცდილობს არაფერია, რომ არ ზარბაზნობდეს თანამედროვეობის ზუსტად, უწყალოდ და პირდაპირ ამხანაგული ნაწარმოებების შექმნის აუცილებლობის საქმე.

შეუძლებელია არ გავიზაროთ ვახტანგ ხარბილავის შემოქმედება უცხოურადან ბრძანად გადმოტანილი და უკვე წარსულის კუთვნილებასზე გადასული მხატვრული მოდელის, მოდერნიზაციის მითაღების გამოც, რადგან „თავის უწყინარი და უფერული არსებობით ახარაფერის ებრძვიან, არაფერის უარყოფენ, არაფერის ნერგავენ“...

დისკუსიის მეორე მონაწილეს, ნიკიტენიძე უკვე გამოჩნეულ ახალგაზრდა მწერალ ქალს მკაცრად ეხსენება ეს სატყუარი აწუხებს, რადგან მისი თქმით, „თანამედროვე მწერლის მიერ დახატული გმირები მტრულად მოაზროვნენ ანალიტიკოსი ადამიანები არიან და ნაკლებად მოქმედებენ, ნაკლებად დგამენ მდგარ ან პარალელ ნაბიჯს რაიმეს შესაბამისად“.

მეორე არსებით ნაკლებ ახალგაზრდა ლიტერატორია ნელაფში მკაცრად ეხსენება ხედავს, რომ ისინი ხშირად ეწევიან ადამიანური გრძობებისა და ტყუილების კარს და ამდენად უძლიერესობისა, დეტალიზებას გამოაქვეყნებულნი ამდენად წვრთმანდებიან, საკუთარ გამოწავლებას ამდენად იმბანდებიან, რომ ისე სტიქიურ და ბუნებრივ მოვლენებზეც კი, როგორცაა სავარაუდო, სიკვდილი, დაიხადება, ბუნებრივად და ლაღად წერის უნარი ერთმეფათ.

ბუნებრივად და ლაღად წერა ვერაფერს იტყობს, ერთ-ერთი უმთავრესი, რაზედაც ახალგაზრდა მწერლების უნარადებებს უნდა ვაქცევდეთ, აღბათ ესაა!

და რაოდენ სასიხარულოა, როცა ეს ცარიელ დეკლარაციად კი არ გაიხმის, არამედ განმტკიცებულა თუთა მწერლის პრაქტიკული საქმით, ამის საფუძველს, უთუოდ ვეძებდეს მკაცრად, ამის შემოქმედება საერთოდ და ამავე გაზეთის ერთ-ერთი ნომერში დახეტილი მისი შეხატისათვის მუხლიცისტური წერალი, „შეიჩის გადახანცულება“.

„შედეგს ათხვერს გაიზარდა ე. წ. ინტელექტუალთა, განათლებულთა რაცხვი, მაგრამ იშვიათად ადგას ადამიანს ეს ნათელი, რომელიც სწორედ ამ ძირეული, პირველყოფილი წაიღიდან მოსდევს...“

რატორადიციოდ გაზრდილი ახალგაზრდობის ერთი ნაწილში გაცობებით მეთია მელანქოლიურობა, ინდიფერენტისმი. ამათა უოველკვარი მცდელობა, რათა პატრიოტული სულისკვეთება გვადღვიძროთ მათში. ვედარაფერად ვედარ შეუქმნიან მათ ილუზიას, რომ ასამე მართლად აქვთ საპატრიოტო და მისხებუ, ასამეწებელი, გადამარჩენი, მათი მწიბრი, უნაყოფი ცნობიერება

ასე ერთბაშად ვეღარ მიიღებს მალად ადგილებზე წარწერას და უიქსს“.

მკაცრად ნუ განვსჯათ ახალგაზრდა მწერლებს ქალს ფერების ერთგვარი გამოყენებისათვის, რომ მის ცოტა არ უნის ავიწყლება ძირითადი მისი მშრომელი, მკაცრად ახალგაზრდობისა. უდაოა, მაშინვე ვეკვს პრობლემასთან ნამდვილად ღრმა, აქტიური მოქალაქეობრივ-პატრიოტული დამოკიდებულების ფაქტთან, რომელიც ამასთან გამდგამებულა ტემპორალი მწერალური შთაბრძნებით, სულიერი მღვდლარებობა და ტრადიციული, ზნეობის რომ ეკითხოს, ამ წერალს გადავხედავთ ვეძებთ კართულ ახალგაზრდულ, და არა მარტო ახალგაზრდულ, ეთრწალ-გაზეთში. იმის კი, ვისაც მკაცრად ეხსენება ამ წერალის წაკითხვა თავის დროზე გამოჩნა, ვურჩევდით მოიხიოს „ლიტერატურული საქართველოს“ 14-ე ნომერი.

წერალი ქალის მიერ აღძრულ პრობლემებზე რომ ვმსჯელობდი, წარამარა მახსენებოდა ამავე გაზეთში სხვადასხვა დროს დახეტილი ორი ფრადი სავარაუდოდ წერალი. პირველი, ცფროს სწორად, მოგონებაა და ეცოვრის საოცრად ფაქიზი, შირტყული სულის მწერალს ნიკიტენიძეს. მეორე — ცნობილ მეცნიერ-ლიტერატორის ალექსანდრე ღლონტის „ქართული და ტახილქართული“ 1981 წელს დახეტილი ორივე უტორო მკითხველს ახრუნებს ხავერდის წინააღმდეგობა და სიყრთხილედ, სიხარბედ და სიფაქივად აღბათ ბავშვის აღზრდის ხალხურ სისტემას, რომელიც წინ უძღოდა სასკოლო სწავლებას. პართლასა და უტყუარი აღბათ გვეს მკონია მომადლებული ამ უბრალო, უბრალო ხალხს, რომ თავისთავად ნაშრომისათვის აქვინდა ამავე ჩვენგან მშობლიური ენისა და მანკების, მშობლიური მიწის სიყვარული. მიეცათ ცნობისმოყვარეობის, პატრონების, ეკონომიკური პრობლემების, საფუძვლებლის წარუშლელი გაკეთებულება. პირველი ორივე ამ საქმეში მუდგავს მაწკვეხედ დედაზე მოდიოდა. მაგრამ სამწუხაროდ ჰყენდა, უყანსკნედ ხანებში შეიმჩნევა ერთგვარი დედალასა და წინააღმდეგობის გამოხატვა, სწრაფად უნადღესი მოვლენების გაოცების ან მისგან სულად თვის დედწევისა. უნადღესობის რომ თავი დავანებოთ, დედის მეთვალყურეობიდან კრება სააღმოსავლეთი, კვეთილება დედისა და ბავშვის ბიროცხებუელი, წინააღმდეგ და ამადლებული ურთიერთობა.

მწერალთა მიერ წამოწვეულ ამ საუბარში რედაქციამ ჩართო ცნობილი პედიატრი, საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის წევრ-კორესპონდენტი ირაკლი ფაღავა. პატრუსეული მკითხველის პროფესიული საუბარი გაცოცხლებულია წინააღმდეგობით, სუბიექტური დაკვირვებებითა და ემოციური წაადღებებით. ბუნებრივად, გამოჩენილი პედიატრი უნარდღესად შემოერთებულა ამათ, რომ უყანსკნედ წლებში ქართული



მედიკოსი ზოგადი მშობიარობის საგრძობლად იყ-  
 დო: რომ დედების ობსტრიკციონობიდან  
 პროცენტო ბავშვს მტკუნს ან აძლევს; რომ მრავალ  
 დედა ურეგულაროდ თავიდან იცილებს მის  
 მიერ გაჩენილი არსების აღზრდასთან დაკავშირ-  
 ტულად საზრუნავს; რომ ბავშვების გონებრივ განვითარებას  
 გარკვეულად აბრკოლებენ მშობლები, რომლებიც თვითონ  
 შეიძლება მშობლიურ ცნაზე აღარ იხსენიებენ...

ამდენად შეუძლებელია ან გაიზარდოს მუცლის  
 შიგნით გამორჩეული დასვენება:  
 „აღზრდაში მთავარი დედაა. წინათ ქალი შინ  
 იქნა და ბავშვს დედა მყოფად. დედამდელი  
 ბავშვი ნაკლებად და დედასთან იგი ან ბებიის  
 ხელშია, ან ზავა-ბაღში და მას აქვია უფადესი  
 ემოცია — დედის სიახლოვის სიბარული, დედის  
 მოყვარება. დედის თქმული ზღაპარი, მისგან ნა-  
 მღერია ნაწი“

ურდადსაღებად და სავსებით რეალურად უნ-  
 და მივიჩნიოთ ირაკლი უნდავას მეორე დასკვნა:  
 „აღზრდა არ გამეტყულება, ასე რომ ვარ მოწი-  
 დებულია: დედები, ისეთები მაინც, რომლებიც  
 საზოგადოებისათვის მნიშვნელოვანს აჩვენებენ  
 კმინას, შინ დამსხდარიყვანენ, ჩათა სხვა სიყ-  
 თესთან ერთად იქაში პატარებიც გაემარჯვე-  
 ბიანთ!“

შეიღებინათვის დედის შრატუნველი ხელის  
 მოკლება. რა დასაძალია, ჩვენს საზოგადოებას  
 დამატებითი პრობლემებიც გაუჩნდა. დღეს არა-  
 ნათესაის აღარ წარმოადგენს საიდუმლოებას.  
 რომ საგრძობლად აზრდება სკოლებიდან მო-  
 წარდისა განთავსებისა და ქიანში ვასტისის, არა-  
 სრულწლოვანთა მიერ ჰადენილი დანაშაულის  
 შემაფარებელი სტატისტიკა. რაკ არსებობს  
 ფაქტი, უნდა ავსო გარკვევად. პრობლემა, თუ  
 როგორ ჰდება არასრულწლოვან დანაშაუთა  
 აღზრდა. მათი სულიერა ფორმირება შრომა-  
 განჭორების ხანაში, ქართველ შვირათთაგან  
 თავის დროს პირველმა წამოჭრა ჩვენგან ასე  
 უფროდ და გულდასაწყვეტად წასულმა, დარ-  
 უფრწონა გურამ ასათიანმა. ეს გახლდათ შვი-  
 რლისა და საზოგადო მოღვაწის, ახალგაზრდო-  
 ბის სულიერ ცხოვრებასთან მთელი არსებით  
 დაკავშირებული ადამიანის ბუნებრივი საფიქ-  
 რალ-სატიკიარია.

„ლიტერატურული საქართველოს“ რედაქციას  
 ამ ფაქტის შეხსენება არ დაუწყენია, როცა აღ-  
 ძრულ პრობლემაზე სახაუბროდ გაზეთის რამ-  
 დენიზე ვერდი დაუთმო საქართველოს სსრ ში-  
 ნაგან საქმეთა მინისტრს, შინაგანი სამსახურის  
 გენერალ-ლეიტენანტს გურამ გვეტაძეს.

მინისტრა, როგორც საქმეში საფუძვლიანად  
 ჩაბეჭდილი კომპეტენტური პარკვნება, ამომ-  
 წურავად მსჯელობს უკველი დასმული კითხვის  
 გარშემო, კონკრეტული ფაქტების ახალისის სა-  
 ფუძველზე საზოგადოების ურდადლებას ამახვი-  
 ლებს მოზარდთა დანაშაულობის გამომწვევე უმ-  
 თავრებს მიზეზებზე.

ერთ-ერთი მთავანი, ზასავებია, გახლავთ ც-  
 ლეულ ოქაბებში გამოცემული **საბჭოთაო სიყვარული**  
 თუ შეშინებრი სიტუაცია, სკოლებში **საბჭოთაო სიყვარული**  
 რკ კიდევ აღმოფხვრელი ფორმალისა. უნეთ-  
 ვალურებობა, გულგრილობა, შიშობუნება და  
 პედაგოგების შიშის კორკინირებელი მოქმე-  
 დების უქონლობა, მართლაცაა. რანაჩი ბავშ-  
 ვების გაზრდას უნდა ველოდეთ ისეთ ოქაბებში,  
 სადაც საგნების კულტი და შეშინებრი მომხვე-  
 ტელობის სული ვამეფებულა, წყნობის ხორშების  
 კი იქამდე დაქვეითებულა, რომ მინისტრის  
 თქმით, ვიდრემაგნატოფონზე პორნოგრაფიულ  
 ფირებისა კი ატრიალებს. რა გახაკერია. თუ  
 ასეთი ოქაბიდან გამოსული ახალგაზრდა პარ-  
 ველივე ცხოვრებისეული სიძნელის წინაშე  
 სულბოკლედ მუჩის ფარ-მბაღს და თუ მასაც  
 გრძნობს, რომ იოლად და უზრუნველად ნაშო-  
 ვნი ხელშია დელები. შეცვლელთან ვანშორებს  
 ვეღარ ეტყება, აშკარა დანაშაულის გზაზე და-  
 გომასაც აღარ თაკილობს.

ან რა სიეთეს უნდა გამოველოდეთ მიჩვე-  
 ნებითი სტატისტიკის გულისხამის წესად ქვეულ  
 ფორმალისაში: ცხრადება თუ არ ცხრადებობა.  
 ცის თუ არ იყის, ბავშვს ბოლოს მაინც ვიხე-  
 ში უნდა ჩაუდონ სიძვირის ატესტატი. რაკ ეს  
 ციან, კომპარამისული და სინდისის გამაუჩრებუ-  
 ლა სამინიოთ დამეფებული უმარეილები თავს  
 აღარ იწყებენ, გარე-გარე ხეტილში ქუჩის  
 გაკლდის ქვეშ ეტყვიან და ბოლოს დანაშაულის  
 სიამეც ელოჩნდებთან ხილზე.

როცა პატრიცეშული მინისტრი ღაბაჩაკობს  
 შრომა-განჭორების კოლონიის დამაშავეთა აღ-  
 ზრდის, კოლონიიდან გამოსვლის შემდეგ მათ  
 შრომით მოწოდებისთან დაკავშირებულ ქრავს გო-  
 დასაბტელ პრობლემებზე, ერთი კითხვაც წამო-  
 გეტებათ უნებურად: ჩვენთვე დაუდევრობით  
 ხომ არ დავაკრავთ იმ მდიდარი მემკვიდრეობის  
 მნიშვნელოვანი ნაწილი, რაც ჩვენმა მუშაობით-  
 რმა პედაგოგებმა დაგაროვა თავის დროზე სამო-  
 ქალაქო ომის შემდეგად ღია ციხეზე უარბრო-  
 ნოდ დარჩენილი და სულიერად დასახინებულ  
 ბავშვთა მთელი არმიების ხელახლა აღზრდისა  
 და დიდა ცხოვრების ფერხულში ჩაბმის საქმე-  
 ში?!

მინისტრის მიერ შეხსენებულა თუ დაევენ-  
 ბილთ პრობლემები ვვარწმუნებს, რომ მათი მო-  
 გვარება სკოლებმა ერთი რომელიმე სახელმწი-  
 ფობრივი დაწესებულების კომპეტენციას და  
 შესაძლებლობას, მთელი ჩვენს საზოგადოების  
 საერთო საქმედ უნდა იქცეს. ამდენად ან საქე-  
 რი საუბრის წამოწყებას ქართულმა მწიკლიობამ  
 შეფარულ საუკედურად უნდა მიიღოს პატრიცე-  
 შული გურამ გვეტაძის მიერ ტაქტიანად გამე-  
 დანება-გულბატკოვლი: ვერდოდა კოლონიის  
 ლიტერატურული წრაც ჩამოგვეთავიბინა —  
 მეორე წელთა ვეფთხი ამ საქმის მოთავსებ, მაგ-  
 რამ, სამწუხაროდ, დღემდე ვერ ვითავსოს.

ჩვენც უნდა მოვცადოთ, მით უმეტეს ირგე-

ლიც ცოტა როდი გვყავს სამსახურებრივად და-  
უხაქმებელი მწერალი. თანაც ახლც ხომ ვიცით,  
ასეთმა მზადყოფნამ და თანამშრომლობამ შეუძ-  
ლებელია არ დახადოს საქარო და სასარგებლო  
წიგნიც.

აქვე ისიც უნდა აღინიშნოს, რომ პუბლიცის-  
ტური პიოსპლემატია ჩვენს პერიოდაში, გან-  
საკუთრებით კი ეურნალეებში, რამდენადაც შეზ-  
ღუდულად გამოიყურება. აღზათ ეს უპირველდ-  
ხად იმის ზრალია, რომ რედაქციების სათანადოდ  
ქერ კიდევ ვერ მოუგვარებიათ ჩვენი საზოგად-  
ოებრივ-პოლიტიკური, სამეცნიერო თუ სამეც-  
ნიერო-კულტურული ცხოვრების სფეროებში სა-  
ფუძვლიანად ჩაბედვისა და იქ მოღვაწე სპეცი-  
ალისტთა უფრო ფართოდ მონადვის საქმე.

არა გვგონია არსებობდეს იმხანა რეალური  
აუცილებლობა, ამ მარტვის თაობაზე ჩვენს  
მრავალმხრივ გამოცდილ რედაქტორებს ვინმემ  
გარდაღან შეახსენოს. „კომუნისტური მშენებლო-  
ბის პრაქტიკასთან ლიტერატურულ-მხატვრული  
ეურნალეების შემოქმედებითი კავშირის შენახვებ“  
პარტიის ცენტრალური კომიტეტის დამდგომელ-  
ბასთან დაკავშირებით გამოქვეყნებულ მათ წერ-  
ილებში უნებდა და დაუფარავადია ლაპარაკი  
სარედაქციო მუშაობაში ქერ კიდევ არსებულ  
ხარკეუბებზე. დაკმაყოფილებულია ჩვენი მოთვა-  
რა ლიტერატურული ეურნალის რედაქტორის  
არჩილ სულაყურის გამოჩინაქვამით:

„უკვედ ეურნალს, როგორც ადამიანს, თავისი  
განუმეორებელი ხახე აქვს, რომელსაც გარკვე-  
ულად პუბლიცისტია და ლიტერატურული კრი-  
ტია განსაზღვრავს. სწორედ ამ სფეროში იკვე-  
თება ეურნალის პოზიცია და მისი როლები. რა  
დასაშალია, რომ ბოლო წლების მანძილზე ჩვენ-  
მა ეურნალეებმა (არა მარტო ქართულში), ამ  
მხრივ დათმეს პოზიციები, ერთგვარად გაფერ-  
მქროთაღდენენ და დაქარგეს ბრძოლისუნარიანო-  
ბა“.

შეუძლებელია ამ ხიტუეებს არ დავეთანხმობოთ.  
ჩვენი მიმოხალვის მეორე ნაწილს, მხატვრულ  
ნარკეუებს რომ მოიცავს, დავიწყებთ „მნათო-  
ბის“ მე-მ ნომერში დახეიქვლი რევაზ ქაფარი-  
ძის თხულებით. ნუ ვიდავებთ იმაზე, რა ენარს  
განეცოთუნება მისი „საქართველო და ქართვე-  
ლები“. რედაქციას იგი პუბლიცისტურ სტატიადა  
მისჩვევია, მაგრამ თანახარი უფლებით შეიძლე-  
ბა ჯავალათ ისტორიულ-მხატვრულ ნარკე-  
ვად. მოვარო ეს როდია. უველაზე განახარად ის  
მივჩანია, რომ, თუ არ ვცდები ეს პირველი შემ-  
თხვევია, როცა პარტეისიანლამ მწერალშია, თა-  
ნაც იმხანად გრანდიოზული რამანის წერილი  
დაკავებულმა, ასეთი საქმისთვისაც მოიცადა. ამ  
ფაქტშიც ნათლად ჩანს რევაზ ქაფარიძის მო-  
ქალაქობრივ-პატრიოტული შემართების ხარახ-  
ხი, მისი გასაოცარი შემოქმედებითი ენერჯიის  
გამოვლიენის სიუხვე.

არა გვგონია რევაზ ქაფარიძე თავის მართლად  
სამუშაოს მოწვედეთა იმის ღრმა ვაგებებს ვა-

რტზე, რომ ეს ჩვენს საერთო საქმეს სქირდებო-  
და. რამდენადაც ვუფთავებთ მისწვევს ჩვენს  
ზალის დიდა და რთული სიტუაციის დაქრნების  
მავან და მავან მოზადენთა ცდით გარკვეულ  
პერიოდში ეურნალულ მეცნიერულ წრეებში დამ-  
კვიდრებელი მცდარი შებედულებებისა და მი-  
საზრებების ვახათლებს შემდეგ ბუერი ზრობა  
და მეცადინეობა რომ დახეირებია. არც იმის  
დამალვა ეგების, რომ ჩვენი ისტორიის. ჩვენი  
ზალის დიდა კულტურული დამსახურე-  
ბის არამოთხე შეურაცების გამოჩენა სწი-  
რად ჩვენი ქართული დაუღვრების, წყურუების  
შედეგაც უოფილა. რამდენ სასიხარულოა, რომ  
სახელოთა ზელისუფლების პერიოდში. განსაკუთ-  
რებით იმისშედეგობი წლებიდან მოყოლებული,  
ამ მხრივ მდგომარეობა დიდად გამოსწორდა და  
ჩვენი ზალის მიერ ყველა სფეროში გადებულ  
ღვაწილად შესაფერისად გამოხრწინდა.

ჩვენ აქ დაწვრილებით არ შევიჩრდებით რუ-  
სული „ინოსტრანია ლიტერატურისა“ და ჩვე-  
ნი „სახეჯის“ ზულგარელი თანამოქმის „ფიკ-  
ლიასთვის“ საგანგებოდ დაწერილ მასალაზე.  
რომელიც „ლიტერატურისა გრუზიაში“ გამო-  
აქვენი. სულ რაღაც 15 გვერდზე უაღრუხად  
კომპაქტურად, მეცნიერის კეთილსინდისიერებითა  
და მხატვრის ემოციურობით არის წარმოდგენი-  
ლი ჩვენი ისტორიის იხეთი კონსექტი, უცხო  
მკითხველს ერთხანად რომ შეიყვანს მისთვის  
უცნობი ქვეუნისა და ზალის ცხოვრების ტე-  
რებში.

ავტორს ჩინებულად ესმის, რომ კულტურულ  
მოღვაწეთა ფარკველხად წარმოჩენა უფო  
ზნის ისტორიული ფაქტები არსს, უფრო ად-  
ვილებს ზალის ეროვნული ბერებისა და ხახი-  
თის ვაგებას. რევაზ ქაფარიძე ბოლომდე მის-  
დებს ამ ზერბს და სახურველ იფექტსაც აღწევს.  
ისლა დაგვარენია ვახურეთო, რომ ჩვენი ერის  
ისტორიის, კულტურულ მოღვაწეთა პოპულარი-  
ზაციის საქმე ისტორიკოსების გვერდით ზოგჯერ  
მწერლებსაც ითარს ზოდებ.

შარხან გამოქვეყნებული მხატვრული ნარკ-  
ეუებიდან, ეგებს გარეშეა, ყველაზე საუფრად-  
ღებო და მნაშენელოვანდ უნდა მივიჩნიოთ  
„მნათობის“ მეშვიდე-მერვე ნომრებში დახეიქვ-  
ლი ნარკად ფანკაციის „თუშეთი, ჩვენი თუშე-  
თი“ გარკვევად იოქმის, თორღე ეს გახლავთ  
მრავალმანიანი დოკუმენტური და მხატვრული  
ბერების შერწყმა-შენაცვლებით დაწერილი სტ-  
რიოზული, ყოვლისმომცველი ნაშრომი თუშეთ-  
ზე. იგი ერთხელ კიდევ ცხადყოფს გ. ფანკაი-  
ძის მწერალური ტალანტისათვის ესოდერ ორგა-  
ნულ და დამახასიათებელ პუბლიცისტურ მიზან-  
სწრაფულობას, საზოგადოებრივი პრობლემების  
არსში ღრმად წვდომის უნარს.

ნარკევი იწვევა ძალზე ბუნებრივად. შეუძ-  
ნეველად გადადის რეპორტაჟი და მშვედვ. მრ-  
ავალი საქმიოტოტო საკითხისა და თემის შემო-  
ერთების კვლობაზე. იქვედა მნაშენელოვან



საბანად თუშეთის დღევანდულობასა და წარსულზე, მის განახლება-აღორძინებასთან დაკავშირებულ პრობლემებზე. მე არ შემიძლია გვერდი ავუარო ერთ დოკუმენტს, რომელიც მწერალს დანაწესშივე მოჰყავს მთლიანად და რომლის შესახებ ამბობს კიდევ — ერთი ამოხსნივითი ჩავიკობი და გული მდებარეობსაგან მეკუთმეხობად. ღამათა თუშეთში 1981 წლის 11 ივლისის საბჭოთა დღესთან დაკავშირებით მოსაწვევ ბარათში ჩადებულ წერილზე, რომელსაც ხელს აწერს პარტიის ამბედის რაიკომი. ჩვენთვის უცნობია, ვინ შეადგინა იგი, მაგრამ ეს კი ექვს გარეშად, რომ ასეთი ტექსტის ავტორი შეიძლებაა უოფილიყო მხოლოდ და მხოლოდ თუშეთის აღორძინების საშვილიშვილო საქმე-საზრუნავთან გულის ეველია მარღვით გადახმული ადამიანი. ვინ იყოს, აქნებ ეს დოკუმენტი კიდევ ერთხელ გაიხსენოს ჩამდენიმე წლის შემდეგ. როცა შევაძლება გაუთვრული, როგორც დადასტურება სიტუციისა და საქმის გაწყურელობისა.

დასაწყისი კი საშვილიშვილო საქმეს დაიბაძვ რომ საიმედოდ მივყავ. ამაში გაჯერდნების ამიერიდან ისტორიად ქცეული ნაშრობა იმზე, თუ როგორ ჩაბარდა ეს დოკუმენტი დღესასწაული, როცა თვით არჩილ სულაკაურმაჲ კი პირველად ნახა ამდენი თუში ერთად. ჩვენ ვხედავთ, თუ როგორა შეუპოვარობით მიუძღოდა კლასიკურულ წესბაში, მუღლებამდე ტალახის ზედავებით გადახერგულ გზაზე თავის თანამოაზრებელს და საპირი მოსკოველ სტუმრებს ჩვენი რესპუბლიკის ხელმძღვანელი ომალასაკენ, რათა პირველი ენთუზიანტებისათვის უშუალოდ გაეცხადებია პარტიის წესა და სრული თანადგობა, იგივეთ ადევსო ადამიანთა გულში. გზადგზა ნანახს და მოყოლილი, რესპუბლიკური სამინისტროებისა და უწყებების ხელმძღვანელთა მეთაურობით უკვე გაწვლილ საშუაოთა ფრონტი გაქრებო. რომ თუშეთის აღორძინება მთელ რესპუბლიკას ხარტროს ენთუზიანტად გაუბღია. ამ საქმეს უკვე უკვამთახი ენთუზიანტობა, თავდადებულად ადამიანებო, როგორც, მაგალითად ცხოვრებიდან ნაადრევად წახული ნუგზარ გუნცაძე, რომლის პარტუნებას მწერალი ჩამდენიმე შტრახითაც შთამბეჭდავად აცოცხლებს.

მწერალს პირველ რიგში თუშეთის დღევანდელი ბედი, მის განახლებასთან დაკავშირებულ საკითხები და პრობლემები აინტერესებს. მაგრამ ამ კუთხის წარსულშიც ხშირად გადავხვებდები ზოღენ. შეიძლება გადაუკარებელად თქვას რომ ამ ექსპოზიციურ წიაღსებებში თანქმის უვლადფერს აპოკთ თუშეთთან დაკავშირებით: უვლადზე დაშახბაიანებელ ლეგენდებსა და ხალხურა პოეტის ნიმუშებს, ერთხანად რომ გვიხსნის აქაური კაცის სულს: უოფის, ეთნოგრაფიის თავისებურებებს, რაც ძირითადად გაშუქებულია ს. მკალათიას შესანიშნავი გამოკვლევების ზომიერა და ზუსტად მოწველიებით:

ფაქტორად მეცხვარეობაზე სპეკულირებულ უნდელის ქართული ტომის საშუალომეცხვარეობის ილუსტრაციებს, მრავალმხრივსპეკულირებულ ფაქტების გამოშუერებს. ამ შრომისმოყვარე და გამარჯ ხალხს ფარები საეთარ საძოვრებზე რომ ადარ ეტეოდა, თუშეთ ოსმალეთში დაქარავებულ მიწებზეც კი დაუდოდა, თუშეთ მეცხვარის ბუნება მრავალი შთამბეჭდავი მაგალითად არის გახსნილი. გვიხსენებთ თუნდაც ამბავი მეცხვარისა, რომელსაც მთელი ათი წლის მანძილზე საძოვრიდან საძოვარზე სახედრის ზეარტივად გადაჰყავდათ დასაქლავად გაუმეტებელი ერთი კოზლი. დაფებებით დედამეცხვარი, რაკ იმ ცხვარს ღამაში ბატონები სცოდნია. ესეც ზომ ხალხის შინაგანი კულტურის გამოვლენებაა.

სწორედ ასეთ მწვემებს შეეძლოა გამოეყვანათ თუშური ცხვარის, ცხენისა და ასე გახსნენ, ნავახის უნიკალური ქაზები. ამ ხაყოზე რომ მხეველობს, მწერალი როდი ეშაუფილდება მარტორდენ ზედაპირული ინფორმაციებით. ცნობილ ესტრადელურ მადლით თუშური ნავახის შედარებით ცხადეოფს, რომ ამ უკანასკნელის ქაზის გამოყვანა, თუშზე, მუღლაც არ უოღლია მატარა საქმე. ამ მიღწევების შესახებ კარვად ცოდნითა მორფილის მეცნიერულ წრეებში და ძალიანაც დაინტერესებული უოფილან ნავახის ამ ქაზის აღდგენა-მოშენებით.

საკითხისადმი ფართო მწერლურ მიდგომას გვიდასტურებს ისიც, რომ ნარკვევში თუშეთ მეცხვარე წარმოდგენილია არა უბრალო ეთნოგრაფიულ ფენომენად, არამედ ადამიანად, რომელიც თავისი საქმიანობითა და ცხოვრების წესით, სუღიერი ინტერესებს თანაზიარობით დაკავშირებული აყო მთელი ქართველი ხალხის ცხოვრებასთან, მის ხედთან. ამას კიდევ უფრო ცხადეოფს თუშების შედარება შესაქონლეობით ცნობილ მსოფლიოს სხვა მომთაბარე ტომებთან. ფარტყვე მაგალითები საქართველოს საზოგადოებრივ-პოლიტიკური და კულტურული ცხოვრების ისტორიიდან.

და მინაც გ. ფანჯიკიის მთელი უფრადღება მიმართულია თუშეთის დღევანდულობისა და მომავლისაკენ. მინიწყ კი, როცა ამდენ მონაწირობა და საქებას ზედავს თუშეთ მეცხვარის მიერ სასურველის მანძილზე დაგროვილ საშუარენო გამოცდილებისა და პრაქტიკაში, არ ავიწყდება უკვლავე ამას შეხედოს თანამედროვე კაცის თვალსაზრისით. იგი პირდაპირ ამბობს, უვლადფერი ეს კარტი აყო თავის ღოროზე. მაგრამ დღეს შეუძლებელია მეცხვარეობის ძველებური წესების მექანიკურად გადმოტანა, ამ ფრომების გამოყენება შეუძლებელია გაუმტობესება-სრულუოფის გარეშე.

მწერალი ამხავს როდი სჭერდება. იგი კომპლექსურად, სხვადასხვა დარგის ავტორიტეტულ სპეციალისტთა ცოცხლად გამოთქმული მონაზრებების მოწველიებით განიხილავს თუშეთის აღორძინებასთან დაკავშირებულ პრობლემებს.



მათ რაცს, უპირველესად, მიეუთვნება ბუნების, ფლორისა და ფაუნის დაცვათვის ზრუნვა, რათა ადამიანის სამეურნეო საქმიანობის გატარებამ, საყოფაცხოვრებო საქმიანობებთან დაკავშირებულმა მშენებლობამ არ დაამახინჯოს აჭარის ზუნების პირველქმნილი სიმწვევარე. ეკონომისტთა განაგრძობების დოკუმენტურად მოყვანის საფუძველზე თუშეთში ტრადიციულად დარგის აღორძინებას პერსპექტიულობას რომ უნდა ეძლეოდა, მწერალს არ ავიწყდება თანამედროვე ადამიანის სამეურნეო ინტერესებს და შესაძლებლობას დროის შესატყვისად რომ უნდა გაფაროდა, იგულისხმება ტურისტების ჭაფიოთარება, ტრადიციული მხატვრული მინამრტეველობის გაპარტია. უკმაყოფირო ეს, საბოლოო ქაშიც, დამოკიდებული აქნება იმაზე, თუ ცხოვრების როგორა პირობები შეექმნება თუშეთში მისარჩუნებელ მოსახლეობას, რომელიც ბარში უკვე საქმოდ ეწიარა თანამედროვე კომფორტის სიკეთეს. ამასთან დაკავშირებული საქითებები კომპლექსურია და უპირველესად გულისხმობს თანამედროვე განაშენიანების ტრადიციის გათვალისწინებით, გლეხტროფიკობას, ტელერჩაული გადაყვების მიღების შესაძლებლობას, საცხოვრებლებო და კულტურული მოსახერხებლობების ქსელის გაფართოებას. მხოლოდ ამ გზით შეიძლება რეალურად შევინიშოთ იმ სავალალო შედეგების გამოწერება, რომელიც თავის დროზე მოხდა თუშეთის მიდებთან ხალხის დოკუმენტული აუჩიოთა და ბარში ჩამოსახლებობით.

ფიქტობს, გურამ ფანჯიკიძის ვრცელ ნარკვევაში აღჩრდილი და გაშუქებული საქითების ზოგადი მიმოხილვა ცხადყოფს, თუ რაოდენ სრულად, მასებისმგებლობის გრძნობით მიუღწეველი იქნება და რაოდენ რეალურად, ფიქტობურად შეახსნა ბოტა ჩანაფიქრს. უკველიც ეს საფუძველს გვაძლევს გ. ფანჯიკიძის „თუშეთი“ მთავრით მწერლის უაღრესად აქტიური ცხოვრებისეული პოზიციის, მალად მოქალაქეობრიობისა და პროფესიონალიზმის ახალ დაჯანტურებად.

სამწუხაროდ, თუშეთი ერთადერთი რეგიონი როდია ჩვენი რესპუბლიკისა, სადაც მსგავს პრობლემებს ვაწყდებით. ადამია ამიტომაც გამოიკვეთა იმ ამა ისოდენ რეალურად ჩვენი პერიოდის თემტკავში. შემწხვევითად ვერ მიაკრძევთ, რომ იმავე „მნათობმა“ ერთი წამით ადრე დახმედა ფილოლოგიურ მეცნიერებათა დოქტორის კობე ჭრდიაშვილის „დასაწყისი თუშეთის ეპოქისა“. თითქმის მეცნიერის კაცო თავისი კუთხით უნდა მივლოდოდა ხაკოების, მაგრამ ადამია თვათ იქნება მნიშვნელობამ განაპირობა ამ მსახლას მრავალმხრეობაც. მასში დაპარტია ახალი თუშეთის ერთ-ერთი აქტიური მწერლების, მწერალ აკთანდილ გალდავაძის მოძრაობაზე და თუშეთ ტომის ენოგრაფიულად ჩამოყალიბების ისტორიაზე. ექსტრისი,

როგორც ეს სპეციალისტიხაცან აუო მოსახლად-ნელი, პროფესიულადაა გაკრძებულად დაქმნავალ საინტერესო მახლასვე შეიქცავეს უპირველ რიგში ხეხვა ცნობილი ენოგრაფის ზანერმანის და ჯენი დვალმოსილი მეცნიერის კაცი ნანიის შრომებისად და მოწმებულ ზუსტ დაკვირვებებსა და დახასიათებებს.

შეუძლებელია მკობველის უროადება არ მიეყრო მორე ჩვენი მეცნიერის ლევან ფრდიის ნარკვევს — „დედაც, ისენი რაჟა“ „ციხარის“ მე-2 ნომერში. თავის უფლებას მიცემს ვაგონწრო, რომ ლევან ფრდილისთან უშუალოდაც მქონია კონტაქტები ტელეფონით ჩემი მეზობის პერიოდში. ჩემთვის თავიდანვე სახამოვნო იყო იმის შეგნება, რომ თანამშრომლობა შემოკვთავა ცხოვრების ჩინებულად მყოფენ მეცნიერსა, რომელსაც თანაბრად მომადლებული აღმოჩნდა მხვალნი, დაკვირვებელი თვალნი და წერის ხანაქობა კულტურა. „ციხარის“ დაბეჭდილი ნარკვევი ერთი შეხედვით ორი სხვადასხვა ნაწილისიხაც შედგება: თავდაპირველად რაჟის ეთნოგრაფიის ღრმა და უკვლევობრივი ცოდნის საფუძველზე წარმოდგენილია აჭარის გლეხის სამეურნეო ცხოვრების სისტემა, როგორც ნიშნის ბუნებისა და ადამიანის ბელით შექმნილის იშვიათი მარშინალი შერწყმება, შემდეგ კი ვეცნობით ერთი ფუძემოთმული ოჯახის ცხოვრებას. არ შემიძლიაარ მივხართო მოზრდილ ამონაწერს, რომელსაც ავტორმა უკვლავითი თითქმის ბელისგრული გაკვირვებლა მადლიანად:

„სახლასა, ერო-კარასა და შრამელ-ბურღლენისათვის (სამეურნეო ნაგებობანი) მარჩენალი მიწა რომ არ მოეცინათ, ისეთ ღრიაკელ, შვეტ ფრდილებს ავადებდენ, ზინავდენ, უროებთ ამარტებდენ, თავი ვერ მოიკიდებდა ერთს. თითოეული მოსახელ სავარგულია საწაულებრივი ათვისების, „სახმარ ეროთა“ განლაგების სწორეუპოვარი დიდოსტატი აუო, დაუღალავი შრომით იქმნებოდა ტერახების რთული სისტემა მისასვლელად. გუა-შუკეთს, ირზე-სამბელებით დაქარგული. ახლა შრამელ-ბურღლენის აღარ იკითხათ სახმელ-ობელი ორსართულიანი ნაგებობა. ბოსლის წინ — შავი ეროს პირველ ვაჟსზე ხანაბელებს და ხარინეს, სამარფარშოს და ზღვე-სანარწყულს სადროს, საცხერე, საბატე, ხანდელურე ფარავს, მორე ტერასა კალთა, საიდანაც დატვირთული ურემი პირდაპირ მიადგება საბძლის ღია კარს, რომლის მოჩარდაბულში განლაგებულია მარეხი, ხვირები, ჩელტები და ქოჯობინები. აქვეა სახვევე განახერი, გოდრები, გადლები, სალახტობი და კალათები. კედელზე განმართულია საუღლე და ხარკინე, ვერდეთი ცერად აუღლებულია თობები და ბარები. კალის მიღმა ნარქურთომევი, დაბურული ადაყაფის ჭიშკართან მიჩრით საშეა გამოყოფილი — საბორე და სანაობე. მესამე ტერასა სუფთა ეროა, აივანოციფურებული იდასახლის წინ ხანა-უჯავინარი, ხეილი და მოლი-კონი-

დაბა იწონებს თავს. ხელმარქვენი ორსართულიანი — ერთ „სურვილი“ მოქცეული მარანხედელია. მარანს წინ ჩაბაღლებზე სახელაჯო კანატიო და მსხიარე ბიგით დაჩრდილოელი ტურანოვები. ბედელს ხაოჩენ საზღვრავს, ხაოჩენს — სამზადე. „სახლუკან“ კოწინა ბაოსაფუტკარ-წაღკოტი ნატვრისთვალისათა ჩამულია.

ჩაღა აქლია ხელმარქვისკანსი ადარაფერს ვაპხობით ეთნოგრაფიის ცოდნაზე. დამახასათებელ ღებქიკაზე.

ამიტომაც ისეთი რუდუნებით დამუშავებულ მიწას, საკუთარი ოფლიო ვაპხობისა და ქართული ღაზათით გამშენიერებულ-გაშენებულს, ადამიანი ვეღარ ეღეროდ, ხანგრძლივ საშუალოზე ქალაქს წასული რაქველები რაგარისგონი უბრუნდებოდენ სოფელს, რათა მიწა არ მომცდარიყო, სამაგიეროდ მთელი ამ ხნის მანძილზე საერთო მოსაგებში თავისი წილი ენახებოდა.

„ისეთი ვახლავთ რაჭა... ამჟამად ადგილზე დაჩრდილი მოსახლეობა ვზატყვილით ნაიბრებს ხელადებით მიგრალა. ახე გაჩნდა უკარმოდამო და უაზრო დასახლებანი“...

აღბოთ ახე უნდა აწერებოდეს მშობლიური მიწის ტრილობებზე, სწორედ ისეთი სიუვარული უნდა აქნას წარმოჩენილი კვერო თლდელ ცაცხობათა აქაბის წივარებს კუშმარტო მამუდიშვილთა, რაგორც ამას ღვეან ფრთიე აქეთებს.

ამავე 1881 წელს, თუშეთში გამართული ღღრასწაულის მსჯავის ზეიშის მოწმე უოფლია თიანღლის მხარის ერთი-ერთი უმშენიერები სოფელი გოსტიბეც კავთურისა და თქმის თვალწარმტაც ზეობებშიც შეუღწევი რესპუბლიკის პარტიისა და მოავრობის კეთილ წებას, სათანადო დადგენილებით გამოარტებულს;

„მიღებულ აქნას საქართველოს კი კახის რაიონისა და კახის რაიონის სახალხო ვებუტატოთა რიხაბუოს აღმასკომის წინადადება, აგრეთვე დამკავთადღეს აღნაწული რაიონის გაუქმებული სოფლების მცხოვრებთა თხოვნა და ადგენილ აქნეს სოფელი გოსტიბეც 80-100 კომლის რაოდენობით, ამ ვარუდით, რომ მის ტერიტორიაზე გადასახლდენ უოფილ გოსტიბის სახოლყო საბჭოში შემავალი სოფლების მცხოვრებნი“.

არ დაგვიშავთ, „ლიტერატურულ საქართველოში“ დაბეჭდილ გიორგი ბორჯუაშვილის ამ ჩინებულ ნარკვევს რომ ვკითხულობდით, თითქმის ვლდამ ვაჭრა. მიძველად გავიგე, რომ მშობლიური კვეყნის ისტორიით აქამდე ცოცხლად დაგულვებელი ქართული მიწის ნაწილი, მრავალი გმირის გამოჩენილი ბარაქიანი მხარე, თურმე, მფთქავ ერკვნილ სხეულს ღამის მოკვებით უფრთხილი; მით უფრო ვესხებით მადლურების სტრუბოზით ამათღამ, რომელთა მამუდიშვილური წინდახედულებითა და ზრუნვით

ახე იბრუნებენ სიკოცხლეს თვალწარმტაცო ბეობებში საქართველოსა. გიორგი ბორჯუაშვილის ნარკვევი — „კიდევაც მოვა წაფრული“ — სახარულს სრულად გვაზიარებს, რაცა შეიძლება ავად აწერეს ცოსტიბეც ხალხს დაბრუნებასა და ქველ ერკაზე კვლავ ცოცხლის ვაჩაღების სურათებს.

განახლების ამ ერთაშულს უერთდება განსუდ ნარკვიანისაგან შემოკრული ტანების დიდი სკოლის წარიც, სკოლა, ხინაშქვილუნი, დიდი სულავი არ არის, ოთხად-ოთხი ქართველი ბავშვი ავიდა მის ხუთსაფეშურჩან კიბეზე, მაგრამ ამ პატარებს იმედის თვალით შევცქერით უწვლში, რადგან მათზე ვხედავთ ბოდნისის ვადარა მიწის მომავალს. თეგრ სახვადის რეპორტაჟში, „ლიტერატურულ საქართველოში“ რომა დაბეჭდილი, ახადღვებლადაა გადმოცემული ამ დღის ატმოსფერო.

იგავე სახარული სწევია ცამეტი ნახახარო სოფლით გაჩემშორტებულ და თავადუც სანახვაროდ დაცარიელებულ სოფელ არტანს თიანეთის რაიონში ამ ხამ წლის წინათ. ბორჯუა ქაქველიანის ნარკვევით ვეცნობით სოფლას საზოგადოებრივი შენობის ერთადერთ ოთახში შეცდლებული სკოლის ახალგაზრდა მასწავლებელ ქულს შიხა ქაშეიშვილს. აი ვინ არის კუშმარტო საქნის ადამიანი და პატრონი, ჩვენნი ღღრების გმირის თურმე მთელი ორი წილი თუბით უბედობა სოფლის მასწავლებელს 15 კილომეტრის გავლა თიანეთიდან არტანაშე დარსა თუ ავდარში, სკოლასაც ბევრი რამ აქლდა, მაგრამ საქმეზე გული არ აუცრთებია. ბავშვებს ქართულ ანანთან ერთად ასწავლავს მიწის გამშენიერებას, ხელსაქმებს, ზეპირსიტყვიერების მოვლა-შენახვას. თურმე ქერ კიდევ რამდენ სიმდიდრეს ანახავს თითქმისა მიუაწეებული მთის სოფელი, ახალგაზრდა მასწავლებელს ვეცნ ერთი უფროსი კათა, მრავალი ღვეგდა თუ ხალხური ღებქი, ფოლკლორული ნიმუში მოუძეებია. მარტო ერთი, 80 წლის ბაბაღ გულაშვილისაგან ჩაწერილი ფშური ნატორალი რადღარს.

წილობრივი მიწისადმი სიუვარულს თანხარი გამოვლინება აქვს, რაგორც თავად ბუნების ხასიათსა და ზნეს. ქველი წელი გვეკონდა შარშან, ბუნებამ ძალიან შემოგვეცია, დაგვაზარალა. მაგრამ ჩვენმა ხალხმა დაგვიდასტურა, რომ მას სულაც არ განეძობია მიწის სიუვარული, მისი მადლის გადარჩენსათვის თავდადების უნარი. სტიქიონის მოსალოად სახალხო შემართების მოგონებად შემორჩება „ლიტერატურულ საქართველოს“ შარშანდელი წლის კომპლექტის ორი ჩინებელი ნარკვევი ეთერ სახვადისა — „წუაღდილობის ამბავი“ და ვლადიმერ ზერსოვის „შინაწარე ქალაქში“. სულაც არ გვაყვარს, იმერეთში დახადებულ-გაზრდილი ჰქნებოდა ქალახე შოამბეჭდვად, გულთან მიტანოთ რომ ქვეუბა საკუთარი თვლით ნახაზა და განცდილზე

ახელი ეწიმიტ რომ ესაუბრება ხეცობლია და გაუფხულის მაცნელ გადაარჩენილ. ახლად აუვა- ვებულ ტყველებს.

როინა და მისი შეწყადების გადარევი წყალქვეშ მოქცეული ნახევარი ამერტის გა- პარტებებს „ლიტერატურისათვის გაჭედას“ სპეცი- ალური კონსპირაციული კლავიშები ჩეროვი თა- ვად არ შესწრება, მაგრამ ნახევ რანაირ კითხ- სუფულერ დამოკიდებულებას აქვდავტებს სტი- ქიით დარბეული მიწისაღმა, რა ზუსტად აღად- გენს წყალდიდობასთან დაკავშირებულ პერიოდ- ტებებს, რა კარგად არის ნაგრძნობი ხალხის ძალა და ბუნება მის ნარკვევში — „მიდინაზე ქალქში, ანუ რვა საათი ზესტაფონის ცხოვრებიდან“. კი- დევ ერთი დადასტურება საბჭოთა ხალხების ურ- დვეთ სულიერი თანაზიარობისა, კერძა და დღისში გაზრდილობისა. ჩვენი გაზრდი უფოვდ მართებულად მოქცა ეს მახალა რომ გადმო- ბეჭდა.

ლიტერატურულ პერიოდში წარმოდგენილ ნარკვევებში ძირითადი დღევანდელი ქართული სოფლის პრობლემებს რომ უტარებენ, მართებ- ზულად ცდილობს სათანადოდ წარმოაჩინოს მი- წინააღმდეგე ქართული კაცის თანდაყოლილი, ტრა- დიციული სიყვარულიც.

მორან ხერხიანი ერთი ამითავე გახლავთ, ვინც დღეს ვეღვარე ინტენსიურად მუშაობს მხატვ- რული ნარკვევის თარხში. „მნათობში“ დაბეჭდი- ლი მისი ნარკვევი „ტობიანი და ხიჩა“ სანტი- რესოდ იშითაც გვიჩვენა, რომ მწერალმა, თუ არ ვცდები, პირველად ადრია ვლუბკაუტრი პროფესორილიზმის მიწვევების საკითხი. სანტირესოდ, ფაქტია, რომ ნელ-ნელა ქრება ის სიფაქიზი და გრძელურობა, რომელიც ასე წა- რუშვლელად აჩნდა ზოგად ჩვენებურა კაცის ხე- ლიდან გამოხულ ყოველგვარ ნაღვარში. ამაში, ალბათ, მანქანურმა ტექნიკამაც ითამაშა თავისი როლი, მაგრამ უფრო საჭიხა და საგანს სრულ- ყოფილება მარც ადამიანის სულმა და ბელმა უნდა მიაწიოს. ნარკვევი ვერსობით ხელმად- ლიან კახელ ვლუბკაუტებს, რომელიც შრომა, ხელობა ხელდავანებში აუუაწიათ. ბევრ მვე- ნანებს დღეს, ალბათ, ზედმეტ საქმედ მიიჩნია დღისის ამოღების შემდეგ ქვეყნის მოხვედრებ- დი ზედამიერის გულდავად მომზადება, მაგ- რამ ერთი კინტარულ ნიკოლოზ კვიციანი- ლისკ მოუხმინეთ. მართლაც რომ შესაშური და მისახალი სამოც წელს გადაცილებული მატბე- ლი სახლიკაცებს — ვახტანგ და არჩილ ოტი- აშვილებს და მოკიდებულება პროფესიონაღმი, მათი კლდისმინდისებრება, დროის უადრის ცო- დნა, საშუაო პროცენტების გონივრული და გა- უზრტებელი განაწილება ოჯახის სრულწლოვან თუ არასრულწლოვან წევრთა შორის, ამიტომაც წა- მოკემის 11 დღემის ორსართილიანი საცხოვრებ- ლი სახლი, რომლის აგებას ზანტი და მოშვე- ზული, გადღებურა თვალმდაცეცილებული ვაიხ- ტატები მ სვენიც ვერ მოაზრებენ.

ოტიაშვილების ბუნების კაცია სოლომონ სამ- ხარაულის ნარკვევის გმირი იყოფილი. რომ- ლი ნახევრისწილი. ვახს პოეტიკული მინ- ვალიდა კაცო სათავადუფოში ვერ დაამატარა, იქნებდა სიგანითა გამოპარვაც კი აკადემიხი, ზედმეტგანებულ საკუთარ ვენახში კი მოუ- ლოდინლად თავზე წაადგა თითქმისდა მომდურაე მტრობდღს, რომელიც მის გასაკეთებელს აცოე- ბდა.

დოდო კუმბურდიის ნარკვევი ლაპარაკი- ენისებულ ვლუბკაუტე, რომელიც ვენახში მუ- შაობის დროს მიწაში იარაღ-ახხბული მხედრის ჩონჩხს წაწუდობია, ალბათ ლეკიანობის დროს ტვირისუფლოდ დაღუპული თუ იქნებაო. შეცო- ჳებია, მისი ნეტო საკუთარ სახლში წაუხვენი- ბია, მთელი სოფელი შეურთა და მამა-პაპური ქედებაც გაუმართავს.

ენტერესით იკითხება ვორგე კვამლიძის ნა- რკვევი გურიის სოფელში მიწის სიფიჩროვის გამო აუარიდან ჩასახლებულ მ წელს პედა- გოგ მხიელ ამაშიძეზე, რომელიც თავისი 7 შვილი კაცურად და მატობსად რომ გაზარდოს, უნდა თონახა და ჩაის ფაბრიკაში ფიზიკურ შრომასაც არ თაკობს. გოგორეთის ხარზე შე- მდგარი ეს კარგი კაცი ნოდარ დუმბაძის გმი- რბივით მამაღლა ვაიმედვანებს თავის გულის- ნადებს.

სხვთვე მოდგმის გახლავთ ივდარ კერძევიანის ლირიულობით გამოხარა მატარა ნარკვევის გმი- რიც, ჩონხატარის რაიონის ქვენიხის საბჭოთა შეურნეობის მესიე ქალი.

ცოტა არ იუოს გაუგებრად ვეჩვენება, რო- გორ უნდა მოხედროლიყო ესოდენ სუბტი ნარ- კვევი ცნობილ შეგანაზარტო ქალზე — შიხა ქა- რდავანე მომთხოვნლობით ცნობილ ჩვენს „ლი- ტერატურულ გაზეთში“. მისი მხატვრული დო- წე პირველი ახზაცებიდანვე ხაყნური ხდება.

„ფილქანს მავუებობი. ვაფალიერებდი გა- ზეხბულს, ყოველი ტოდან, ყოველი ხალხის ფესვიდან გამოწვეტილს..“

ვათვლიერებდი ადამიანებს, მათს თხელ, კო- ლხურ პროფილებს და ვფიქრობდი შეფე აიტ- ზე, რომელიც, ალბა რომ გაეცოცლებინათ, ვერანებოთ ვეღარ იცნობდა პალმებით, მანდარი- ნის ხეებითა და პორჩოტზე მიხვენილი ჩაის მწკრივებით სრულიად სახევეცვლელ მიწას“.

ვითომ ასე აუცილებელი იყო შეგვეფოთო- ბინა კლხია მზარანებლის აჩრდილი? ან რა გამოთქმებია: „ვათვლიერებდი გაზაფხულს“, „მორჩონტზე მიხვენილი ჩაის მწკრივები“, ქვევით და ქვევით უარხსაც შეხედებით. მაგა- ლითად — „ჩაის საქრფი მანქანის „საქართვე- ლოს“ ძველი გამოწვევა გვარიადა შერიანი ყო- ფილა“ და მრავალი მსგავსი.

მეტო რომ არ ვთქვათ, უნებრზულია სახედოვან და პორტრეტის მიხედვითაც მუდამ მომხილავ ქალზე, რაი ხაყნუხიაში ზოგჯერ შარდის ჩა- ცმა უვარებია, ვთქვათ, ზემთვის „ასე გახდა სა-

ცნობი, თუ როგორ უაღიბდებოდა მისი ვაჟა-  
ცური ხასიათი". არა ვგულისხმობ ადამიანს, რაკ  
ზრისმისმოყვარის სახელი დავარდნიდა. კამიხათვის  
ვერ იღვლიდეს და ვერც ჩაის ნაკრებ მანქანას  
ანებებდეს თავს მისადმი სიუფროდის გამო.

ვევრ არ გვეპაჩება, რომ ავტორის სავსებით  
ეთიხილა ვაჟაზე ამოძარცვდა, ამიტომ რაკ  
მწერლის სახელით ვერ კიდევ არ ვიცნობთ,  
აღარ ვახებდებთ.

თეიმურაზ ახლავილის ჩვენ ვიცნობთ, რო-  
გორც პროფესიონალ ავტორს, მაგრამ მის ნარ-  
კვეს — „ქაჩხაჩა ახლავილის მუშაობა“ აშ-  
კრავს აქლია ხედი.

თეიმურაზი შეიძლება გამოყოფილიყო  
კიდევ მეტოველებობის საკითხებზე შექმნილი  
ნარკვევები, მათგან უფროდ გამოიჩინება „ლი-  
ტერატურულ საქართველოში“ დაბეჭდილი და-  
ვით შედგურის „სამრავლად მარწმელი და  
ჭოჭოა“ და ნუგზარ შატაძის „გაზაფხულის და-  
ხალი“. პირველი ვაკცინოს განდარის მეტოვე-  
ლებობის სახეობა მწერტრებსა, მეორე კი თან-  
მედროვე ნოსტეს და იქ გამოართულ მწერტრე-  
ვების ექსპერიმენტულ ფაბრიკას. თავდაწვე  
დებობა ავტორებმა რომ იყიან რაზე წერენ და  
როგორ დაწერენ. ორივე ნარკვევში ვხვდებით  
აუცილებლობით ნაკარნახევ ისტორიულ ვახებ-  
ნებებს, მაგრამ ძირითად უფროდებებს ახახვიდე-  
წენ შთავაზრებ — წარმოების ეფექტურობისა და  
ამ დარტებში დასაშვებულ ადამიანთა მატერია-  
ლური დაინტერესების პრინციპის დაცვის აუ-  
ცილებლობაზე. პრაქტიკოსთა საქმიანობისა და  
ჩრჩის, ატრთვე ფაქტებისა და ცოტრების დამა-  
ჭრებელი ანალიზის საფუძველზე ავტორები  
ცნადყოფენ თუ როდენ დიდი ეფექტი შთაქენ  
საქმისადმი ტეშორატად ხად მათურწყო მიდგო-  
მის. სწორედ ამის ვანუბრობებთ, რომ განდა-  
რის მწერტრებამ, რომელსაც წინა ხუთწლიდი  
შ მილიონი მანეთის ზარალით დაუხარულება,  
მარტო ერთ, 1951 წელს შ მილიონ ნინ თანხ  
მანეთის მოგება უნახავს. ნოსტელ მწერტრე-  
ვთა მიღწევები კი აქარტრების თუ როდენ  
შედაყრტეობა კორპორირების საქმეში მოსახლე-  
ობის გონივრულად ჩაბმა.

ამასთან დაკავშირებით არ შემიძლია არ ვა-  
ვიხილო ვაწით „ახალგაზრდა კომუნისტის“ მე-  
ნდინარტ წელის რამდენიმე ნომერში დაბეჭდილი  
კობა, ავთნადი რამდენიმეხისა და ადუკ ვახებ-  
ლიის ნარკვევების სერია ფუავ-ხევისურტრეზე.  
ახალგაზრდა ავტორების სანაქებოდ უნდა ითქ-  
ვას, რომ მათი მოგზაურობა ხელდა არ ვავს  
ენჯორტის მოყვარული ზოგირტი მათი თან-  
არტლის უბრალო საექსპურსიო ვახეინრებას.  
ახე ჩანს, ზოგირტი ავტორი წარმოშობით ამ  
მხარის შვილია და აქწენ ამითაც არის ვახეი-  
რობებულა მათი საქმიანი დამკვირვებლობა.  
ავტორები დამკვირვებელი ფაქტებით ცნადყო-  
ფენ, რომ მთებში დაბრუნებულ ხალხს უნდა  
როდენ უხრტლებს სახეიმოდ მიცემულ დამაჩრ-

ბებს, როდენ უმსუბუქებს და უადვილებს აქ ხე-  
ლებლა დამკვიდრებას, ზოგირტი მათი მოგზაურობის  
— მომავალი წლიდან სახელმწიფო მატარებელს  
მული ხეხის დაუფარვა უნდა დაეწყეთ. მაგრამ  
რითი — საქონლის ნაჭიტი და მისი პროდუქ-  
ცია ჩვენს გემოზე ვერ მოგვიმარია, თურმე  
იქაც გატენილან საქმისხედი, რომლებიც უფუ-  
ლო მწარმოებლებისაგან ზორცისა და ვეულს და-  
ლიან იფად იქწენ, რათა შემდეგ ქალაქში  
4-ნ-ჭერ უფრო ძვირად გაუიდონ. ეს უკვე ხა-  
განგაშო სიგანალია. თუ ასეთ რამებს თავდაწვე  
არ ნებებდეთ — და არ ავლავებთ, იქწენ ამდენი  
შრომა, ცდა და იმედი სულაც წულოში ჩავყვარ-  
როს, ფაქციად იქებს.

მეტოველებობის გვადინად დღეზე წერს ატ-  
რთვე დავით მურტანშვილი „ციხესაში“. ნარ-  
კვეში უხვადა წარმოდგენილი აშკარა კეთი-  
ხინდისებრტობი მოკლეყო მასალა ქარტლის  
ჩაიონის მეტოველთა საქმიანობაზე, მაგრამ,  
აღბთ, აქობებდა, ავტორს მისთვის მიეცა სხვა  
თუნდაც ინტერესის ფორმა.

რამდენიმე ნარკვევითა და რეპორტაჟით ნაკ-  
ნად გამოიკვეთა სამრწველო-საქალაქო მწე-  
ნებლობისა და ტრანსპორტის თემა. მთელ ამ მა-  
სალაში უფროდ გამოხატრევა ორი: დავით ას-  
კურავას „მთაბში“ და ავთნადილ და ტარი-  
ელ ვართავებისა — „ციხესაში“. პირველი  
რეპორტაჟული ხასიათის ნარკვევია და იმდენა  
ხუთწლიდის ერთ-ერთი უმთავრესი ობიექტის —  
მარბთა-ახალქალაქის რეინგვის შეწენებლობის  
საქმად სრულ პანორამას. ავტორი ახერბებს  
გუბავენოს მაგისტრალის ახალგაზრდა შეწენბ-  
ლების, საშეწენებლო ორგანიზაციების მესვეურე-  
ბის სახეობი, მათი ხასიათი სინდულეობის  
ხარტლახი. ზოგაჭერ კონსტაქტურ სიტუაციასაც.  
ასეთია, მაგალითად, უმელოდ მიწნული, მშ  
აქტიი დამინებული და ხეორკატოთა უხულ-  
გულობით თაქქის დამარხული საქმის გამოს-  
წორებასთან დაკავშირებული პერიპეტოიები: ცრ-  
თი სიტუატი, საქმიანი ვართების რეალურად  
მსახველი ნარკვევ-რეპორტაჟია. ოღონდ ენაა  
ავტორი ზოგაჭერ თავის სათქმელს საქმად მე-  
ქანიქურად უნაწილებს რეალურ გმირებს, არა  
ვეგონია, მაგალითად, საქართველოს ისტორიაზე  
დეტალებში ცისადენ გათვითკობიერებულად.  
თან ასეთი ენო მსჭლობებს კიევიდან მოკლი-  
ნებული სპეციალისტი.

ამავე თემაზე დაწერილი აკაცი ქორტაძის ნარ-  
კვევი „ლიტერატურულ საქართველოში“. გან-  
საკუთრებით დამახასოჭრდა მასში მოყვანილი  
ერთი ფაქტი: არსებული, უკვე დამტკიცებულ  
პროექტის მიხედვით, კინიგზის მაგისტრალს ნა-  
დარბაზევის მახლობლად უნდა გაეულო, მაგრამ  
როცა საშუაოს დაწუებისთანავე იქ ძველ ნა-  
სახლარებს წააწუნდენ, მათ შეხანარტუნებლად  
და პროექტში სათანადო კორექტივების შეხა-  
ტანად სახელმწიფო დამატებით ორი მილიონი  
მანეთი გამოყო.

კიათურის ქვა-მადნის მოპოვების პირველი ისტორიაში, ალბათ, ყველაზე ტიპურად და სრულად აისახა საქართველოში მრეწველობის განვითარების თავისებურებანი. ამაზე ამდენი დაწერია, ანელა ჩამივ ახალ ელადე. მაგრამ მშენებელ ვართავებებსა, შეიძლება ითქვას, სახიზნო მშენებლობის მოგვიშვებს. მათ წარკვეთს თითქოს ერთი კონკრეტული ამოცანა აქვს დასაბუთი — გვიჩვენოს კიათურის ავტომატურების დაშინათა საქმიანობა, მაგრამ ავტორებმა შეძლეს შთანხლებდნენ ეჩვენებინათ ამერიკის ამ ოდენადი მართლებულ კონსტრუქციის ბირბლზე შედგარი სატურის შემოსავლი. მისში ტრანსპორტულად ამდენი საინტერესო ამბავია, იმდენი მასალა შემოტანილია, იმდენი პირველებაა გაცოცხლებული, მწიდავ მისაღწევ ტრადიციას აღწევს მხატვრულად გამართული, დინამიური მხარით. თავდაპირველად აქნებ გადაჭარბებულიადაც კი გვიჩვენებთ ქვე ღონღონთან აღწერილი ოქროს ციხე-სიხელებისთან ანალოგია, მაგრამ ამ გვეს ავტორები შევძლებ ვთქვათ.

...არცა ზემო იმერეთის სოფლების ქარ კიდევ უბრალო პატრიარქალური პირველყოფილების ნსება და ორდობებში კლდეაქვალის გზითა ირთულები დაებტებოდნენ კარის-კარ. — ანაზად აქაური სახეობა „შავი ქვის ციხე-სიხელებში“ და „ქვა-გუნდის გაქაქაში“ დასაწებოვნა. ყველან ერთთავად შავი ქვა ეტობ პირველ შექმნა შემოღობები, მადნიანი ადგილების ურდვა-გაუიღვა, გარაგებები: „ჩვენ ქვემოთ ამისა ხელის მოწმენა...“ სამანაშვალებმა მაქაქლოხას ქსელი კარხე და მანაწვე შავი ქვის სამეფოში ამოყვეს თავი.ობებაც რომ უარჯვენს და ჩანსტობი ბლუბებში შეიძინენ, ზოგი მთავარი მრეწველი გახდა, ზოგი თვითმართვა ინჟინერი და ზოგიც ჩაღვადარი. ჩამდენმა თავის უოფილ ნამაქაქლარ ცხენს მადნით სახეე კინები აქიდა და ჩაღვების — შორანის გზით გაუღებია...

ჩვენს ფრანკლ-გაზონებში დროდადრო რეპორტაჟებსაც აქვეყნებენ განსაკუთრებით „ლიტერატურული საქართველო“, დაემაყოფილებათ მათი უბრალო ჩამოთვლით: „დედაქუჩა და მისი მოედანი“ თქმურ ახლუშვილისა, „ვისაც გზარული სული ახლავს“ ნანა სათაძისა და ამთან არახელის შთანხლებდავი ფოტოგრაფიკური თუ წიგნიდან. გზულის სახელმეფო თარიღიდან დაკავშირებით ერთ-ერთი რეპორტაჟი მივძღვნა სტაბის მუშაკებს, ზოლო „ცისკარში“ გამოქვეყნებული ვივა ოთარაშვილის პატარა წარკვეთი დაწერილია ჯონაწვე თენგივ თომაძეზე.

ჩვენს ახლგარდულ ფურხანს არც სპორტული თემა დაეწერია. „ცისკარის“ შარშაწველ ნომრებში დაბეჭდილია გურამ ფანჯიკიძის ვრცელი და საინტერესო წარკვეთი — „ფორცა, იტალია“, ფეხბურთის მსოფლიო ჩემპიონატზე და ენგერ ნივარძისა — კუთაისის „ტოპრადოს“ წინაშე იმ ხანებში წამოღულ პარბლენებზე, ჩვენ კარგად ვიცით, თუ რამდენად

ახლოს დგას გურამ ფანჯიკიძე ჩვენს მხარის სპორტულ ცხოვრებასთან თანერეკონტრუქციულ მოკიდებულებით საქმისადაშტ. [გურამ] გურამისთვის ალბათ მოუღიადნელი აღმოჩნდა ჩვენი ნიჭიერი ახლგარდა პირების ენგერ ნივარძის კომპეტენტობა ფეხბურთის საკითხებში და ნიჭი უფროც არა. რომ თურმე მას თავის დროზე დიანაც ეხებებოდა „მოედანზე მარკველ რბენა“.

ჩვენ საგანგებოდ მოვიტოვეთ ბოლოსთვის არ წარკვეთვ საუბარი. მხედველობაში გვაქვს „ცისკარის“ და „ლიტერატურული საქართველოს“ პირველ ნომრებში დაბეჭდილი წარკვეთები: ლალო მრეკაშვილის „რეგრაგიდან რეგრაგიმდე“ და თამაზ ბიხილურის „ფასანური“. ესინი უარკველებსა და გამოირჩევიან თვისადაში ტენდენციად მხატვრული მხედრობით. საინტერესო ასპექტებით წარმოადგენენ თანამედროვე დაშინანის რთულ სულეარ სახეობას.

თავდაპირველად შთანხლებილია იქნება, თითქოს თამაზ ბიხილურს ფასანური ეთნოგრაფიული თვალსაზრისით აინტერესებდეს. მაგრამ მკითხველთან დაქარბული გულითადა, რეპორტი ტონი რადაც უფრო მნიშვნელოვანის, სულსაწიერის განდობის მოლოდინით განგაწყობს. მოიძიება ოდენადც ელენე ახლუაიანის მიერ ტილოზე აღბეჭდილი ფასანურის კუთხის აღქმება, როგორც სატი-სამბოლო შარადული. გარდელით ხომწვენიერისა. და ჩვენ ვხედვით მწერალს, რომელიც დაეძებს არა მარტო ვიზუალურად შესაყნობს, არამედ დაშინათა სულში გაქმდაჩ პირველმხედ სამწვენიერებს.

მწერალს შემოაქვს დადი ეთიკური თემა ხალების სულგანდობისა, რაც ამ შემთხვევაში შედარებით გულწინადი მტრისადაში დამოკიდებულებაში. წარდელ ეს გახლავთ ერთი უარკველები განწი ამისი ქურის მტრისაგან არაერთხელ დასაღებადა დაბეჭდილი ხალებისა, რომელიც მტრებსაც კი ქვეს აბრევიებდა. მგობრად მოკიდებან აფიქრებანებდა. მაგალითი ჩამდენიც ვხედავთ, ვინც წარსულში, ვინც დღევანდელითაში. და ჩვენ სულის ხილმებზე გვჭრავს მწერლის ხსოვიდან გამომხობილი მოკონება აბდულა დევისა და მონუცი ქართული ქალის დაშინაური ურთიერთობისა; რინდენა უბრალო ფშაველი კაცისა, რომელსაც წვილი ერთ ქისტ ბიჭთან ერთად მთაში დაედუბა და თავის უხედურებას მხოლოდ მას შემდეგ მხედა. როცა უცხო ტომის კახეა წინ მოუყვანა შობილებს; მხოლოდ ღრმა ხედილითა თანადგომის ნიჭი დაკიდდებულ დაშინანებს ძალუთი უხეარად სახელაოზე მიუვიდნენ ღრმა მოხუცებულობაში დედუღეთში ჩამოხულ და შობილების ხაღბსობდებულ საფლაოზე თავისთვის მტრისად ქალა...

რა მოუვიდა ხულის ამ სოციალ საეეთეს. კვლავ ცოცხლობს თუ გარდასულ დრო-კანს გა-



მევა? ან კითხვა, რომელიც მოუხვედრად აცხადებია ფსახანურის კუჩხებსა და ხანებში მარტოდ მოხეტიალე შვიტარს.

ბერაკაეები აჩქარებენ ხელისაყენ სახიკლებთან ცხოვსსმოყვარობით შეჩერებულ ზევტვებს. რათა რამე მოულოდნელი უხამსობისა და ავუიარხის ტენერტი მოქმედი არ გახდნენ ამდენ პურის შტაჰელ. შეზარხოშებულ უფარსებში.

კიდევ რამდენ კეთილ გაცეთილს აძლევს უბრალო ბაღის ზოგირთ. გაჩვენულად მოჩტული. სულელოდ გაღატაკებულ იყახს, სადაც თოის ხიარტე ბაღლები შშობლებსა და პაპაბებიებს პირდაპირ სახელით შამართავენ, ან ხელდაც თითის დაქნევით უხმობენ; სადაც ვულისგახახარ ამხად და დედისერთა ცაყქვა ბიჭის ხივთაყის დადასტურებად მიაჩნიათ, თუ იგი სასოფლებთან განების ლექსიკონის ცოდნასაც ამდღვანებს.

ეს ზოუბეში და გაუღუტებელი თავებობა ხშირად რესპექტაბილურა ივრიო შიიწევს ხაღბური სიწმინდის კარხმებისაყენ. შოტორებისა და ხორბლებს ვრიალით, რათა პარსკვე საღამოდან ირწმინათ დღემდე დაარბობს ეს შუაღრობა, შეამღვრობს თავანარა საწვისა ხაღბის დიდი წებობისა. ეს ისმის უხაკშურთა ლოთურ ზოხბოცში, ამ თავგახული შოფრის სიტყვებში. რომელმაც ლახისა ავტობუსიდან ჩამოსვას დაშვარტებულ სოფელიად დედაკაეები, რაჟ შორს არ შიდიან და განამრტელისაც ბევრს ვერ გაიღებენ.

და შინც წეობს ეს ხმა, პირველი და წმიდაის შიდალი შელოდია. და ჩვენც შვირალთან ერთად ვიშვიტებთ:

„ხო, კრგად ისმის ფსახანურული შელოდია, ხავშების, დედების, მამების, დიდებების და პაპების შელოდია. ეს „სიძებრაც ძველია“; ძველია და თითქოს უბრალო, მაგრამ ხაღბური სიზარტინო და გამოცდილებით სავეტ. შელოდაის ისევ ეს დედები და დიდებები, პაპები და მამა-ხაბუბები ანახავენ, რათა ამ გუგო-ბიჭებს შეურყვენელად გადასცენ“.

ღადო შრეღაწვილის ვრცელი ნარკვევა პარტიულ მუშაეცა დაწერალი. არაერთხელ აღნიშნულია, რომ ზენენ საზოგადოების ამ წამებულ ფიგურაზე — პარტიულ მუშაეზე მხატვრული ნარკვევები ცოტა იქმნება. ზენენ უვეღანა ვიცინობთ საქართველოს კომპარტიის საგარტქის რაჟკომის პირველ მდივანს შედეგ მეწერი შეიღბ. როგორც ახალი უაიბის, დიდი ენერჯიის, დაუსტრამბელი ინისიკაციის ხელშეღვაწელს. მაგრამ შვირალმა შრეღალი ახალი და ხაგულისხმო აღმოგვაჩინა ამ შოღვაეე ქალის ადამიანურ ხასიათში.

მართლაც და ვანა უვეღლი ხელშეღვაწელი იბრალოლებს იმისათვის, რომ ადმინისტრაციულად მუშობულად რაიონის მესოფენებელი გაუდახნოებულნი მიეცა შენს სამოქმედო ზონის შეუღეროო,

რათა არა მარტო ღანტრების პირამდე მივრდეთ დიდებულ სამონისტრო კომპლექსს, რომელიც არანედ უხიციოდლო მიწაზე სიციცხულად მოქმედებდა, კეთილმოწყობილი თანამედროვე დახანლებები ვაწვინო? ვანა რა ისეთი ამოღწერა გეჩვეტი და მხატვრიალური სახატებში უნდა განახდეს ერთ რაიონს, რომ გოტლებს ქალაქის ერთ-ერთი კინეარის გაუმწვენარო, სასოფლო-სამეურნეო ინსტიტუტს ზინებელი მარანი გაუშართო, გურჯაანელებს გამოღვიბებულ კერტამადე ჭის გაუვანაში შეეშველო, სტკითით დაწარალებულ რაიონებს დაშმარების ხელი დაწყოლო? რაღდენ თავდაუწოგავი უნდა იყო და საქნით ანთებელი, რეგრადიდან რეგრადამდე მანქანაში იქნედ, რათა უვეღდან მოსწრო და უვეღაღუგრა სეკურთარა თვლით ნაბო, პატივსაცემი ადამიანის დაქრალდასაც არ დააღლდე და იმისათვისაც შოკილო. რომ დაწწმუნდე კვლავ ადგალზე მოიკანებს თუ არა ხოფლის ეკლესიიდან გაყურებელი პატარა ძველებური ხატი.

უვეღაღტარი ეს მხოლოდ ნაწილია პარტიული ხელშეღვაწელობა და ადამიანის ცხოვრებისა, რომელიც ამდღვებულად და მადღანად მოუტკეცია შვირალს რავის ნარკვევით. ნაწარმოების ღირსება ისიც გახლავთ, რომ ხაღბი აქ სულაც არ არის მოქცეული შიავარის ვშირის ჩრდილში. ვავისხნეთ თუნდაც ზოცარი შოხუცე შინა-პაპა და სხვანი და სხვანი. ამის აღმოწნავც გვშართებს, რომ ნარკვევა თავად და ღლომდე დაწერალია ღადო შრეღაწვილისათვის ესოღდენ დამახახიათებელი დინამიურობით. მსუყე, ძარღვიანი ქართული.

ერთთადერთა, რაც ნაწარმოებთან ამოვარდნილად მჩვენებს, გახლავთ რადიოკორესპონდენტობა და ავტორტებელი პაპები. იგი ერთგვარი ხელოვნობის შიამებულღებას ტოვებს. ურველ შემთბვევაში ტურნალისტის დაუსტრუღებელი ლაპარაკი იმაზე, რაც რაიკომის მდივნისათვის უყეთა ცნობილი, უადგილოდ ვაჩვენება, შით უტეტებს დამწუხრებულ რტაში, უცხო ხაღბში.

რაჟა ამ ზინებელი ნარკვევის გშირს ეცნობით, დაუჭრებულადაც კი გეჩვენებათ ჩვენს გვერდით, ჩვენს სინამდვილეში ისეთი ზღმძღვანელის ანსებობა, რომლის ანტიპოდური ბუნება პუბლიცისტური სიმძაფრით გაუწიშველი ბია ტურნალისტის თეიმურაზ შამაღაქებს. ეს სანტორტებსო და მეტად დამაფიქრებელი მასალა ჩვენს გაზეთს გადმოუბეჭდია „ლტერატურნიაა გაზეტადან“. შართლაც რომ ძნელია წარმოვიდგინოთ სოფლის თავკაცი, კლმურენუობის თავმდღობარე, რომელიც ხაღბს გამაყვანა, უტრს არავის უგდებს, თავებობს. უოველიყე ამის შედეგი აღმოჩნდა 544 პექტარი განახავებული ვენახი და კლმურენუობისათვის მიუწეხებული 2 მილიონ მანეთზე მეტა ზარალი.

თეიმურაზ შამაღაქის ეს ნარკვევა ზენენ შემთხვევით არ ვავისხნეთ. იგი კიდევ ერთხელ

გვიდასტურებს ზევს ვარშემო მრავალ ნეპ-  
ტურა მოვლენის არსებობას, ცხოვრებაში უფ-  
რო ღრმად და არსებობად ჩიხედვის აუცილებ-  
ლობას, შეწინავე შეტრიალ მოზიციანზე შიქრ-  
ლის მუდმივად ყოფნის საკითხებს.

პერიფერიებში გამოვალ ვურნალებში დაბე-  
ჭვლი მასალების უფრო გამოკვეთილად წარ-  
მოჩენის მიზნით, მიზანშეწონილად მივანინეთ  
აღმანას „განთავადისა“ და ვურნალ „კორიხის“  
გამოყვალვებულად განიხილა.

„განთავადის“ თითქმის ყოველ ნომერში რუბ-  
რიკის ქვეშ — „ზეოწილებს მხარდახმარ“ და-  
ხეკვლია პუბლიცისტურა წერალი ან ნარკვე-  
ვი. მთაგან უფლოდ გამოირჩევა არჩილ ფირც-  
ხალავას — „დაბა, ქართლი ფაფურია!“ ვბ-  
უბა ავტორის თემა გულდასმით და ყოველ-  
მხრივ შეესწავლია, რაჟი ახვ ჩაწვდომია საქარ-  
თველოს ხინამდეღეში ფაფურის პარკველი  
საწარმის თავისებურებებს, ხაქვლელებსა და და-  
ბაკვლებებს, რომელთა გავალბება მოუხდათ  
ადინიანებს მათთვის სრულად უწყნობი მანკა-  
ნადამადგარების დაუფლებების თუ ტექნოლოგი-  
ური პროცესების ათვისების გზაზე. ბევრი რამ  
ქარხანაში, როგორც ჩანს, ქერ კიდევ მოსაგვა-  
რებულა და ვადსაწყვეტი. სხვა დროს, შეხაძ-  
ლობა, ავტორის შიერ შემწვეული საკმარისადაც  
მიგვჩინია, მაგრამ როგორც ცენტრალურ პრე-  
საში გამოქვეყნებულთა კრატკული მასალები-  
დან არკვევა, ნაყოფანებები ვაყოლებით მეტ  
ყოფილა.

ამ ფაქტზე იმითმ შევეჩრდიით, რომ აღბათ  
საქიროა ზეოწილებს ასეთი დიდი ობიექტები  
ჩვენს მწერლობის ურთაღლებს ცენტრშიც იყოს.  
ამის პრაქტიკულად განხორკველების ნაყოფი  
საშუალებანი შეგვახსენა „ლიტერატურნათა გრუ-  
ზიას“ რედაქტორმა თენგავ ბუანიძემ პარტიის  
ცენტრალური კომიტეტის ბოლო დამგვნიდე-  
ბათთან დავაშორებით გამოკვეყნებულ თავის  
წერალში. დაბა, აღბათ ურთათინ აქვება ასეთი  
მნიშვნელობის სახალხო-სამეურნეო შემწებლო-  
ბებზე თუ ობიექტებზე მოეწეროს სარედაქციო  
კოლენგიოთა განხვეული სხდომები, მუხმიავი სა-  
გზუაგობები, აქვებს გავფიქრა მწერალია და სე-  
ციალიზებთა ერთობლივად ქავფების შექმნაზეც.  
უკანასკნელთა უფრო აქტიურად მოზადვანზე.

„კორიხი“, მოგებხენებთ, ვედალზე თხელტა-  
ნათი ვურნალია ზევში, თანაც ორი თვის პე-  
რიოდლობით გამოიდას. მიუხედავად ამისა, რე-  
დაქცია ცდალობს ყოველ ნომერში იყოს წარ-  
მოდგენილი პუბლიცისტკა და მხატვრული ნა-  
კრვევი. რა თემა უნდა, შეზღუდული შეხადლებ-  
ლობის გამო ბევრი მასალა სყოფანს სქემატუ-  
რობითა და ფრაგმენტულობით.

„კორიხის“ რედაქციას, აღბათ, უნდა მოვუ-  
წონოთ საგანგებო დანეტრებებსა საქართველოს  
ამ შესანიშნავ კუთხეში დაბადებულ-გაზრდილი,  
ამჟამად კი რესპუბლიკის სხვა რეგიონებში თუ

მის ფარგლებს გარეთ მოღვაწე ადამიანთა ცხო-  
ვრებითა და საქმიანობით.

საქართველო

ამ თემას, ისე ჩანს, მუდმივად შევსებ-  
ნია ოთარ ფუტყარაძის სახით. მისი ნარკვევები  
„სამი ძმის სოფელი“ და „შეზობლო კახისია“  
აქარელ ახალმოსახლებულზე მოგვითხრობს.

საბუნდერიოდ ზევნდა, ამ კუთხის ხალხს, გან-  
საკუთრებით მალაქმთთან რაიონებში, არ დაუ-  
კარგავს დიდიან-პატარაიანად ნაფუსიანი შრომის  
გეშო და გამრავლებისადმი მიდრეკილება. მიწა  
კი მოგებხენებთ, ავარაში ჰიის. ამიტომაც იქა-  
ურთა მოსახლეობა კარგა ხანია სხვა რაიონებს  
მიეძლია. ადრე ეს თუ სტიქიურად ხდებოდა,  
რესპუბლიკის პარტიისა და მთავრობის საგან-  
გებო ურთაღლებს მეოხებით ეს პროცესი ახ-  
ლა გუგამოლოშირად წარმოართება.

აქარელთა დასახლებვა აღაზნისპირეთში, წი-  
თელწყაროს რაიონის სოფ. სამთაწყაროშიც გა-  
ჩნდა ამ რამდენიმე ხნის წინათ. როგორც  
ო. ფუტყარაძის ნარკვევიდან ვიკვებთ, თავდას-  
რკველად ნაერთადვე ყოფილა ამ ოსების ვად-  
მოყვანა, მაგრამ ეს ცოფირ უკვე მას ვადყო-  
ლებია. სასიხარულოა ისიც, რომ ქაიონი  
ქართული ფუტყარის ოქანის მსგავსად. ბევრი  
ქრთა ისე გამრავლებულა, თურმე უკვე აქაც  
ყოფიან. ახვ საიმედოდ მივდრდებიან შირაქის  
ველებზე ძირძველი და დონიერა გვარების ნა-  
შეინა — ახაშაქებში და ქარკვებში, სურმა-  
ნიძეები და სოლომონიძეები, ქაომაძეები და  
ხორჟეანიძეები, შაინძეები და დავითიძეები,  
კიდაძეები და ფუტყარაძეები... აქ ვახსნილ ქო-  
რწინების სახლში პირველი კომკავშირული ქო-  
რწინელი ვადარუხადეს შოთა კიდაძესა და ვუ-  
რუწა ფუტყარაძეს. ამ სახისოკო მოვლენას  
რესპუბლიკის ხელმძღვანელებიც დაესწრენ, ახ-  
ლადშეუღლებულთ ხედნიერება მიულოცა პი-  
რადად პარტიცემულმა ელფარდ შევარდნიამ.

ასეთივე პროცესი ახლდ იქრავ დამკვეთ-  
ბინა მიადნისარების უწყოლოდ ავარის მოსაზღ-  
ვრე მესხეთის რაიონებში, განსაკუთრებით იწ-  
ტენსიურად კი ადიგენის რაიონში. რედაქცია არ  
ქერავდა სპეციალურად მივლინებული კორეს-  
პონდენტის ნაამბობს, ვურნალის ფურცელს  
იქარე მოსახლებულთა უთობას.

ვეურქობს, საქმისთვის უწყოლები აქვება, თუ  
ვურნალის რედაქცია ამგვარი ხათათის მასალებ-  
ში მომავლისათვის მეტ ყურადღებას ვამაზნავ-  
ლებს ქერ კიდევ მოუგვარებელ საკითხებზე. კე-  
რძოდ ადაქციის პერიოდს თანმდევ მოვლე-  
ნებზე. რე დავამალთ თუნდ ამ ფაქტს, რომ  
ახალჩასახლებულნი უოკვერ აფგანლებზე დასვე-  
დრილი მოსახლეობისაგან რამდენადმე გამოყალ-  
კვებულად გრძნობენ თავს.

დასამალი არ არის, ის ფაქტიც, რომ ავარ-  
ლებს შორის სულ უფრო ხშირად დავრებინან  
თვითმპყვია მოვლები, რომლებიც ოქანებში  
ჩემად ჩიხარებულ მუსულმანურ რიტუალებთან  
ერათად ადამიანებს ჩაგონებენ ყურანის ერთ-



ერთ ვეღლაზე ფანატორ მცნებას, რომ ვეღლა მუსულმანი. ერთგუებისაგან დაშორებულადა. მანა, ზოლი ვეღლა არაქმულმანი — მოხისხლე მტრად. ასე, რომ ადგილებზე ამ მდგომარეობას ფხიზლად უნდა ნიხედონ იმათ, ვისი პარდაპირი ნოვალეობაც გახლავთ მხგავსი გაუგებრობების გაფანტვა, სადა პატრიოტული შეგნებით ადამიანების აღზრდა.

ასე გამოიყურება, ზოგადად, პუბლიცისტიკა და მხატვრული ნარკვევი გახული წლის ქართულ სალიტერატურო ორგანოებში. ცხადია, მასალის დიდი ნოყულობა არ იძლეოდა ამის შესაძლებლობას, რომ უოველ პუბლიცისტურ წერილსა თუ მხატვრულ ნარკვევზე უფრო ამოწმრკავად გველაპარაკა. მაგრამ შევეცადეთ რამდენამდე მაინც გამოგვეკვათა უფრო ღირებული და მნიშვნელოვანი, ორიენტირებაში. ალბათ, გარკვეულად დაგვეჩვენა მასალების წაკითხვით მიღებული შთაბეჭდილებების ბუნებრივი ფაქტორაციით შექმნილი სექტორი, რაც უოოვად მათი ღირსება-ნაკლოვანებების მიხედვით იქმნება.

როგორც მინიმალურიდაც იანს, ჰვენს ლიტერატურულ პერიოდიკაში შარშან მხატვრული ნარკვევი, პუბლიცისტიკასთან შედარებით, უფრო სრულადაა წარმოდგენილი და, მანსადაც, უფრო ეხმიაება ცხოვრებას. მაგრამ ამის თქმაც მხოლოდ შედარებით შეიძლება. პრაქტიკასთან ლიტერატურულ-მხატვრული თურნალების შემოკმედებითი კავშირის შესახებ პარტიის ცენტრალური კომიტეტის უკანასკნელ დადგენილებასთან დაკავშირებით ძალიან უსუსტად ამბობს ნოდარ ფუშკაძე:

„ოგანსო თავი ეპოკის მემკვიდრედ, განსაკუთრებით ისეთი ეპოქისა, როგორც ჩვენა ეპოქა, საბატოი და სპასიუბისმგებლობა. მასთან კი... არგდელივ იმდენია, რომ ვეღლა ჩვენთაგანს კვლავ და კვლავ შეუოზა გვმართებს“.

დადგენილებაში ხაზგასმითაა აღნიშნული, რომ უფრო ექტორი უნდა გახდეს ლიტერატურული თურნალების რილი კვეენის სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების, წარმოებითი თურნალობის სრულყოფის, ახალი ადამიანის ნაშობალიხების მოწვევებულ ამოცანათა გადამკვეთის დიდმნიშვნელოვან საქმეებში.

ამ თვალსაზრისით შარშანდელ ლიტერატურულ-პაროდუქციას თუ გადაუბედავთ, თვითდაშეიღბის საფუძველი არ უნდა გვექნდეს. შარშანდელი მასალებს მიხედვით, მაგალითად, შეიძლება ვთქვიკოთ, რომ უკვე დამთავრებულია ენგურტესისა და ეინვალქების მშენებლობა, მწურობრშია ჩამდგარი ქუთაისის ავტოპარხის ახალი პარტსეხი და თბილისის რკინიგზის ვაგზალი, არც კი დაწყებულია ბუდოქსისა და ტრანსკავკასიის რკინიგზის მავსტრადის მშენებლობა.

გარეგნულად შეიძლება მოგვეჩვენოს, რომ ქოს ჩვენ არ გვებეზოდეს და გვაწუხებდეს, რად რა ხდება ქართულ სოფელში აგრარობისგან გაერთიანების შექმნის შემდეგ, რას ვაშენებთ და როგორ ვაშენებთ, რატომ დავცა ასე ქართული სამარკო ლეინოებისა და ჩაის ხარისისა. რატომ იჩივება ასე განუკითხავად ქართველი კაცის სალოცავი ვაჩი, იხივ ქართულეთა ხელით და სხვა მრავალი ასეთი საკითხი.

ხანაზბო მერსერობის თემატიკაზე რომ არაფერი ვთქვათ, ჭერჭერობით ძალიან გავალია სოციალოგიური ასპექტით წარმართული მსგელობა ხალხის სულიერ ცხოვრებასთან დაკავშირებულ საკითხებზე, ჩვენს მრავალ სატიკურ-საფიქრალზე.

არადა ვეღლის ხომ თანხარად გვაწუხებს ჩვენი ახალგაზრდობის ერთ ნაწილში საზიზად გამჭდარი ფსევდოარისტოკრატიულობის მემარნორ ფსიქოლოგია, შრომისადმი კედმადღური, ცინიკური დაშორებულლება, საქმის ნახეჩრად კეთების ან ხელუცა არკეთების განწუბობლება, არაშრომითი წყაროებით იოლად ცხოვრებისეკენწრაფვა, ნარკოკალებით გატაცება, ვეღლის თანხარად გვაწუხებს მომრავლება უსპურტა და მუქთახობების კონტინგენტისა, რომელიც წყალწალა ცოღლით მოპოვებულა დიპლომით გააპყებულა, არც ქალაქში მკადებს ხელს რალურ საქმეს და რომღელსაც სოფელი მანინ ავონდებს, რცა იქიდან საგზლია და ფულის გაოგზავნა შეუტვიანდება. ან საიდან მოდის მათი მშობლების წამხედურობა, რომ უქლებლავ ვეღლა შეიღბილიხს წარმოგზავნონ და აუცილებლად უმაღლების დიპლომით აღტურვონ, ამისთვის თანხათა ნაოფლარა კარ-მიდამოს გაუიდაც რომ დასჭირებდეთ:

რითი უნდა იწაზღუროს ჩვენმა ერმა თავისი სოცოცხლისუნარიანობისა და სულიერი თავისთავადობის ამ უშთავრესე ბურჯის—ძირქველი ოჯახის გახშირებული მოწლა!

საიდან შემოგვემარა ცხოვრების სოცოცებით, მოჩვენებითი რესექტაბელურობით ასეთი ურომ გატაცება, რომღელსაც ბუნებრივად მოსდევს მოყრტვებულობა, ავადმყოფული კედონიწი და განურჩეველი ტპობისადმი ბრმა მისწრაფება?

ალბათ ყურადღება მიაკვიციე ნარკომანებზე ანახწიხით ტელევიზიით მოწუხოილ მებლად დამაფიქრებელ გადაცემეში ერთ-ერთი სტუდენტის ლიარებას — კარგადაც მესმოდა ნარკომანობის დამღუბველობა, დიდხანს ვერც ჩამოიოიხს, ვიდრე ერთმა გახრავებით პირში არ მომანახლა — ეს არისტოკრატების საქმეა, შენისთანა გულუბკანი კი არაო, და წინამდამდეგობის უნარიც ერთხანად მოიწალა.



ერთი სიტყვით, პრობლემები თავსატეხლად გვაქვს.

ჩვენ გვანარებს, რომ ქართული მწერლობა უველა ამ მტკიცეულ საკითხს გაბედულად და დრზად ებება, მაგრამ ეს უპირველესად მაინც პროზისა და პოეზიის დამზახურება გახლავთ. ლაპარაკია იმაზე, რომ უველა ეს საკითხი საზოგადოების წინაშე დაიხვას რეალურ ფაქტებსა და მასალებზე უშუალო აქტიურობით, ადრესატების წესბად მინიშნებით, მამხილებელი პუბლიცისტური პათოსის მომარჩვევით.

თუ ეს ქერ კრდეუ სათანადო გაქანებით და თანმიმდევრულობით არ ხორციელდება, აღზათ იმის გამო, რომ უველა მწერალი ვერ ნახულობს დროს პუბლიცისტისა და მხატვრული ნარკვევის ენარზე საშუაოდ, მით უფრო, რომ ეს საქმე ფრად შრომატევადუ გახლავთ და ზოგქერ უმადურად. რა დასაშადა, ადგილებზე ჩახხუდ მწერლებსა თუ ფურნალიტებს ხელს გვიშლის ზედმეტი ხათიანობაც, ძალაუუნებუად ევშორჩილებით ზოგიერთი ხელმძღვანელის მოწადინებულ სურვილს შეგვიქმნას სრული კოთილდღობის შობეტილილება, ჩვენი კრიტიკული მწერა აარიდოს ნაკლოვანებებს, რომლებიც მას, აღზათ, ჩვენზე მეტად აწუხებს, მაგრამ მათ გამზარებას კ ვრადდება.

დადგენილებაში, რომელსაც აბე გვირად ვომოწმებთ, ლაპარაკია იმაზეც, რომ რედაქციებმა მეტად უნდა იზარუნონ ნიკიტრ ავტორთა წრის გაფართოებაზე, სბეცილისების მოზიდვაზე.

მოკრებაზე, მათი უფრადღების გამაჩვილებასე აქტუალური პრობლემებისადმი.

აღზათ დროა წესად შემოვიდნენ მტკიცე ტკული გამოსვლების, ჩვენს პუბლიცისტურ წერილებსა თუ მხატვრულ ნარკვევებში აღძრული საკითხებისადმი დამოკიდებულების შემოწმება, რამდენი კარგი იდეა და აზრი იმარხება აღზათ, ამის გამო, რომ ილიან — ფურ. ნალ-გაზეთები შემოწმებით დოდად არ შეგვაწუხებნენო, აღზათ თვით ცხატრებამ უქარნახი „ლიტერატურწაია გაზეთას“ არც თუ ისე დოდაზნის წინათ შემოედო სბეციალური რუბრიკა — „შემოწმების ბიურო“.

თავისთავად ცხადია, რომ პუბლიცისტისა და მხატვრული ნარკვევის ენარის მეტა გამოკოცხდება, ცხოვრების სამსახურში ქმედითად ჩაეეება დოდად აქნება დამოკიდებული რედაქციების მსშაობაში კრციე გეგმურობის დანერგვაზე, რაც, აღზათ, უნდა დოიწყოს უმწევენდოვინეი საზალხო-სამეურნეო ობიექტებისა და პრობლემების, აქტუალური საკოხების უფრო სრული რეცეტრის შედგენით, ავტორთა წრის შემოკრებით, რათა მწერალი პირველ რიგში აქ აღმორჩნდეს, სადაც მისი უოდნა, მისი ოჯალი და სიტყვა საჭირო, სწორედ ეს გახლავთ დედააზრი პარტიის ცენტრალური კომიტეტის დოგენდღინისა კომუნისტური მშენებლობის პრაქტიკასთან მწერლობისა და მისი ლიტერატურული ირგანოების შემოქმედებითი კავშირის განმტკიცების აუცილებლობის თაობაზე. ეკვი არ არის, რომ წმლაჭრი აღმავლობის გზაზე შემდგარი ქართული მწერლობა ამ ამოკანებას დირსეულად გაართმევს თავს.



# ამონიოს ერმისისა და ღვით უკლუველის მიმართებისათვის

ნეოპლატონიზმმა რომ განსაკუთრებული როლი შეასრულა ქართულ ფილოსოფიურ აზროვნებაში, ცნობილი ამბავია. ამ მხრზე უველაზე საყურადღებო მოვლენა იყო ნეოპლატონიზმის ათენის სკოლის მოძღვრების დანერგვა ქართულ სინამდვილეში. ეს მისმა წილად ხვდა იოანე პეტრიწს, რომელმაც თარგმნა პროკლეს „კავშირნი ღვთისმეტყველებითნი“ და საკუთარი კომენტარები დაურთო მას.

ქართული მწერლობა არც აღექვანდრიული ნეოპლატონიზმის შიშარტ დარჩენილა გულგრილი. XII-XIII სს. მიჯნაზე პეტრიწონული სკოლის ქართველმა მოღვაწემ ხერმნულიდან თარგმნა აღექვანდრიული სკოლის წარმომადგენლის ამონიოს ერმისის ორი თხზულება — „მოსახედეებელი „ხუთთა კმათადში“ პორტიკი ფილოსოფოსისათა“ ანუ პორტიკის „ხუთი ტერმინის“ ანალიზი და „მოსახედეებელი „ათთა კატალორიათადში“ არისტოტელისათა“ ანუ არისტოტელეს „კატეგორიების“ ანალიზი. ამ ორი ნაწარმოების თარგმანით ქართული ფილოსოფიური აზროვნება გაეცნო ნეოპლატონიზმის იმ ხახეობას, რომელიც აღექვანდრიული სკოლისთვისაა დამახასიათებელი. ეს იყო არისტოტელიკური ნაყოფი ფილოსოფიისა. მაგრამ პლატონის მოძღვრებაც უცნობი არ იყო აღექვანდრიული მოღვაწისათვის, მისი კომენტარული საქმიანობა პლატონისა და არისტოტელეს მოძღვრებათა პარმონიას ისახავს მიზნად.

ამ ნაწარმოებთა თარგმნით ქართველი მოღვაწე ქართულ სინამდვილეში ამკვიდრებს იმ რაციონალურ იდეებს, რომელთა მიხედვით ქვერტა, გონება, სიბრძნე, ე. ი. ფილოსოფია, წარმოადგენს ხაშაროსხა და მისი მოვლენების

შეცნობის რეალურ გზას. „ფილოსოფოსობაა არს ხალმრთობა და ხასურტველი“ — შუა ხალუკუნეებისთვის პარგრესული ამ განცხადებით XII ს. ქართველმა მოაზროვნემ შესაძლებლად ცნო ელიარტინა, რომ ფილოსოფია უველაზე უფრო ღირებულა და მნიშვნელოვანი კულტურული ფენომენია. რწმენა რწმენა, მაგრამ ფილოსოფიური სიბრძნე წარმოადგენს ხინამდვილის შეცნობის უპირატეს გზას. ამონიოსის თხზულებათა თარგმნით ქართველი საზოგადოება გაეცნო შუასალუკუნეობრივი ფილოსოფიისათვის ნიშანდობლივ სააზროვნო პარობლემებს.

ამონიოს ერმისის აღნიშნულ თხზულებათა შესწავლის შედეგად ნათლად გამოვლინდა ის მიმართება, რომელიც მასთან ახლოვებს მეორე აღექვანდრიული მოღვაწის, ცნობილი ფილოსოფოსის, დავით უღვეველის მოძღვრებას.

დავით უღვეველის ფილოსოფიური მემკვიდრეობის შესახებ საქმაოდ მრავალფეროვანი ლიტერატურა არსებობს. აღნიშნულა ის როლი, რაც მან შეასრულა შუასალუკუნეობრივი ნეოპლატონური ფილოსოფიის ისტორიაში. გახსულ წელს იუნესკოს მიერ ფარითად აღნიშნული საიუბილეო თარიღი უდავო დადასტურება იმ დიდი შეფასებისა, რასაც ეს ფილოსოფოსი იმსახურებს.

წინამდებარე წერილი მიზნად ისახავს წარმოაჩინოს, თუ როგორ აისახა დავით უღვეველის მოძღვრებაში ის ტრადიციები, ის პარობლემები, რაც საერთოდ და ტიპოლოგიური იყო აღექვანდრიული სკოლის თითქმის ყველა მოღვაწისათვის, კერძოდ, წარმოაჩინოს დავით უღვეველისა და ამონიოს ერმისის ფილოსოფიურ შეხედულებათა სიახლოვე.

არა ერთი ავტორის მიერ და არა ერთჯერ არის გამოქმნილი აზრი, რომ დავით უძლეველის მოძღვრება დიდ სიახლოვეს იქნეს ამონიოს ერმიის მოძღვრებასთან; შტრაუცი, ეს სიახლოვე ზოგჯერ ტექსტობრივ პარალელურობაში ვლინდება. მკვლევარები მითითებენ, რომ დავით უძლეველისა და სხვა ალექსანდრიელ ფილოსოფოსთა შეხედულებებში ბევრი რამ არის საერთო და შეიძლება მტკიცება იმისა, რომ დავითის ლიტერატურულ და იდეურ წყაროს უფროსი თაობის ალექსანდრიელ მოღვაწეთა თხზულებები წარმოადგენენ.

მკვლევართა ეს განცხადებანი ძალზე საყურადღებოა და ანგარიშგასაწევიც, მაგრამ, მიუხედავად იმ ქასუხისმგებლობისა, რამაც ასეთი განცხადებანი ხასიათდებან, თვალსაზრისი დავით უძლეველისა და სხვა ალექსანდრიელთა მოძღვრების ერთიანობაზედ არის შესახებ მაინც ზოგადი ხასიათისა, ვინაიდან მათ საფუძვლად არ უდევთ კონკრეტულ-ფაქტობრივ მასალის ზუსტი ანალიზი. ერთი-ორი გამოკვლევის გარდა, კონკრეტულ მასალაზე არ ყოფილა მთითმხედვი ის შესავსება-აღწერებები, რაც დავით უძლეველსა და სხვა ალექსანდრიელებს შორის დასტურდება. ამის გარდა, არ არის გაჩვენებული საკითხი ამის შესახებ, რომ რომელიმე ალექსანდრიელი ავტორის აზროვნებაში ამოტავტოვებული პარობლები წარმოადგენს ამ ავტორის სპეციფიკას. თუ იგი საერთოა და ტიპოლოგიური ამ სკოლის წარმომადგენლებისათვის.

ამდენად, დავით უძლეველის მოძღვრების ზოგი პარობლების კვალიფიკაციას, რაც სამეცნიერო ლიტერატურაშია გამოქმნილი, ცალმხრივი ხასიათი აქვს. რეალური ვითარება კი მოიხილავს როგორც კონკრეტული, ისე საერთო ტენდენციის წარმომადგენს, რამაც ამ სკოლის წარმომადგენლები ერთმანეთს ტიპოლოგიურად უახლოვდებან.

ამ საკითხის გადაჭრას კი წინ უნდა უძღოდეს ისტორიულ-ფილოსოფიური და ტექსტოლოგიური ძიება. უპირველესად, სხვადასხვა მონაცემებთან ერთად, გასათვალისწინებელია შემდეგი:

I ალექსანდრიელ ფილოსოფოსთა ცხოვრებისა და მოღვაწეობის ქრონოლოგიური მონაცემები.

II. ხელნაწერთა ჩვენებანი.

III. ტექსტოლოგიური ანალიზი.

სანამ უშუალოდ ამ საკითხებს შევეხებოდეთ, უნდა აღინიშნოს ალექსანდრიელი სკოლის სამწევროდობის ტრადიციული ასახული ერთი საყურადღებო ფაქტი: ცნობილია, რომ ალექსანდრიელ ფილოსოფოსთა საქმიანობას, კერძოდ, მათ მიერ ანტიკურ მოაზროვნეთა შრომების კომენტარებას, ურთიერთგავლენისა და სხვებში ხასიათი აქონდა. ელინისტური საუკუნეებში გამშტარებული ტრადიციის მიხედვით, ალექსანდრიელ სკოლაშიც იყო ფუნქციონირებული

მოძღვრების ზეპირგადაცემის ჩვევა. მოწაფეები უსწენდნენ მასწავლებელთა ლექციებს, მათ უვებდნენ და შემდგომ თავიანთი განმარტებდნენ. ეს გარემოება თავს აჩენს ამონიოს ერმიისა და დავით უძლეველის მემკვიდრეობის შესწავლის დროსაც. როგორც ერთის, ისე მეორის ფილოსოფიური მოძღვრება არ ყოფილა წერილობით ფიქსირებული თვით ავტორთა მიერ. მათი შრომების დასათავლება ასეთია: „სიტყვისაგან“; „ამონიოს ერმიის სიტყვისაგან“ ან „დავითის სიტყვისაგან“; „სიტყვისაგან“ მითითებებს, რომ ესა თუ ის შრომა გადმოცემულია სხვისი ნაშრომით.

შარტლაცი, გადმოცემის მიხედვით, ამონიოს ერმიის არ წერდა თავის ლექციებს. მისი მოძღვრება ჩაწერილი იქნა მისივე მოწაფეების მიერ. „დავითის სიტყვისაგანაც“ ასეთსავე გვიან ჩაწერაზე მითითებს.

ამონიოსისა და დავით უძლეველის შრომების გამოშვებების ა. ბუბეს შენიშვნით, არც ამონიოსის, არც დავით უძლეველის შრომები ავტორების ზელით არ არის დაწერილი. ეს შრომები „მათი მოწაფეების კალამს იყო მანდობილი“.

სხვათა შორის, უნდა გავხსენოთ, რომ ელასიკური ბერძნული ლიტერატურა ზმრანად დაწერილი კი არაა, არამედ ჩაწერილია სხვაბრის მიერ. მხოლოდ ელინისტური პერიოდიდან იწყება წერის, წიგნის კულტი, მაგრამ ზეპირსაუბრის, ხმის, ზგერების სიყვარული დიდხანს გაყვა ამა თუ იმ მოღვაწეს. პლოტინი, მაგალითად, გულგატოვს იყო საქუთარო შრომების ჩაწერისადმი. თვითონ დავით უძლეველიც თავის „შეხავალში“ პითაგორაზე შენიშნავს, რომ მან არ ინდობა დაეკავებინა რაიმე ნაწარმოებზე. რადგან უნდოდა თავისი მოძღვრების გადაცემა სულიერ არსებათათვის და არა უსულიათვის. უსულის იგი უწოდებდა წიგნებს, ხოლო სულიერს — მოწაფეებს.

როგორც ჩანს, ალექსანდრიელ სკოლაშიც ეს ტრადიცია იყო ფუნქციონირებული. ფილოსოფოს-კომენტატორები მასწავლებელთა და მსწენელთა რეალიზი ერთმანეთის იდეებს ეცნობოდნენ, ეწერებოდნენ, თავიანთებრად ამუშავებდნენ და სხვებს გადასცემდნენ. ასეთ ვითარებაში, ცხადია, თავს იჩენდა საერთო, საზიარო პარობლებიცა, რომელიც სკოლის მასწავლო-სამეცნიერო პირობებითა იყო გაპირობებული.

ეს გარემოება უფიქრობლად გასათვალისწინებელია ამა თუ იმ ავტორის ორიგინალობის მტკიცებისას. ამდენად სრულიად სარწმუნო ჩანს ცნობილი მეცნიერის პ. მანანდიანის სიტყვები, რომ აზრობრივი შესავსება სრულდებოდა არ იმდენა საშუალებას ამა თუ იმ ფრაგმენტის უშუალო წყაროს დადგენისა, იგი მხოლოდ მითითებს მათ მიუთვნიებს ამონიოს — ოღონდ პირობებს ცხელვთან. საუბრადღებოა ამონიოს

— ოლიმპიოდორეს გვფის აღნიშნა, რაც ქრონოლოგიით ჩანს გაპირებული.

სამეცნიერო ლიტერატურაში მიღებული აზრის თანახმად, ამონიოს ერმისი ითვლება აღექვანდრადელი უკლებლად უბუცეს წარმომადგენლად, აღექვანდრადელი სკოლის მეთაურად (V-VI სს.). ამ სკოლაში ამონიოსის ლექციების მსმენელები და ამდენად მისი მოწაფეები იყვნენ ასკლეპიოსი, იოანე ფილოპონი, სიმპლიკოუსი, ოლიმპიოდორე. ცნობილია, რომ მათი მომდევნო თაობა იყვნენ: ელასი, დავით უძლეველი, სტიფანე აღექვანდრადელი, რომელნიც ამონიოსის ლიტერატურულ გავლენას განიცდიდნენ.

ბუნებრივია, რომ ამონიოს ერმისის, როგორც სკოლის მეთაურის, მოძღვრებაზე იქნებოდა დამოკიდებული მისი მომდევნო თაობები, მათ შორის, რა თქმა უნდა, დავით უძლეველიც.

დავით უძლეველის დამოკიდებულება ამონიოსის მოძღვრებაზე სამეცნიერო ლიტერატურაში დამაჩვენებლად არის ნაჩვენები სხვა ნაწარმოების, კერძოდ, არისტოტელის „ანალიტიკის“ მაგალითზე. „ანალიტიკის“ კომენტარების სომხური ტექსტისა და მისი რუსული თარგმანის გამოცემაში ნათქვამია: „ანალიტიკის“ განმარტებში გამოყენებულია დავითის უბუცესი თაობის შრომები, მისი მასწავლებლების მოძღვრის ამონიოსისა, შემდეგ უფროსი თაობისა, მისი უშუალო მასწავლებლების — ოლიმპიოდორესა და ევტოპის — შრომები, ზოგი შემდეგ საშუალო თაობისა. ეს ტექსტობრივი შეხვედრები დამაჩვენებლად მისყვედმენებ, რომ დავითი ქრონოლოგიურად დასდევს ზემოხსენებულ ფილოსოფოსებს, რომ... მას საშუალება ჰქონდა ესაჩვენა თავისი წინამორბედების ნაშრომებით“ (ს. გვ. 28).

ასევე სრულიად ბუნებრივად გამოიყურება ამავე შრომაში გამოტყუილი სხვა თვალსაზრისიც, რომ არათუ დაუტყრებელია, არამედ საერთოდ უარსაყოფია აზრი, თითქოს უფროსი თაობის კომენტატორს ოლიმპიოდორეს ესაჩვენებლად თავისი მოწაფეების, დავითისა და აღექვანდრეს შრომებით. პირაქით, სრულიად კანონრივი იქნება ის, რომ დავითს უნდა ესაჩვენებდა თავისი მასწავლებლის მემკვიდრეობით.

ლოგოურტი დასკვნაა. საკითხისადმი ასეთივე მიდგომა მოხადადენელი იყო დავით უძლეველს სხვა შრომებისა და კერძოდ, ცალკეული პროზოების ანალიზის დროსაც. მაგრამ, როგორც უემბოაც აღვნიშნეთ, ასეთი შედარებისა და აღექვანდრადელ ავტორთა შრომებში საერთო მომენტის დადგენის მეთოდი უკუღმებულოდ იქნა.

ზოგი მკვლევარის ცალმხრივად განზოგადებული დასკვნის ნიშნულად შეიძლება ჩამდენიმე მაგალითი დავსახედოთ:

ვ. კ. ჭალოიანი. თავის მონოგრაფიაში —

„ფილოსოფიური აზრის განვითარება სომხეთში“ — ამტკიცებს დავით უძლეველის გავლენას აღექვანდრადელის ფილოსოფიურ აზროვნებაზე. ამასვე უკავშირებს რა ნიციფორე ბლენდიის ფილოსოფიურ შეხედულებებს (ვ. ბუზობრაზვის წიგნის — „ბიზანტიული შერალი და საზოგადო მოღვაწე იოანე ფსელოსის“ მიხედვით), მკვლევარი მათ დავით უძლეველის გავლენას მიაწერს.

ეს შეხედულებები ეხება:

განსაზღვრებებსა და ლოგიკურ კატეგორიითა დაყოფას, განსხვავებას მეცნიერებასა და ხელოვნებას შორის, ფილოსოფიის ექვს განსაზღვრებას, ფილოსოფიის დაყოფას თეორიულ და პრაქტიკულ ფილოსოფიად, ამას, რომ „შეკრებლობითი შეიქცნობს აზრს. პრაქტიკული კი ემსახურება ჩვევათა დახვეწას, შეკრებლობითის მიზანია კემშობიტება, პრაქტიკულია — სიეთი“. მკვლევარის დასკვნით, იგრძნობა, რომ უძლეველი ამას იგი (ნიციფორე ბლენდი — ვ. რ.) დავით უძლეველს დაესხება.

მაგრამ საქმარისა გადავხედოთ ამონიოს ერმისის თხზულებებს, და ვნახავთ, რომ უძლეველი აქწამოკალი საკითხი საგანგებოდ არის განხილული ამონიოს ერმისის მიერ.

შემდეგი მკვლევარი, რომელიც აღნიშნავს დავით უძლეველის გავლენას მომდევნო ხანის შერქობაზე, არის ა. ვ. ხაჯადევა. მისი სიტყვებით, „დავით უძლეველის ფილოსოფიის განსაზღვრებანი სიტყვა-სიტყვით და ამავე რიგით გამოერთებული იოანე დამასკელის მიერ“ (ვ. კ. ჭალოიანი, „ფილოსოფიური აზრის განვითარება სომხეთში“).

ამასთან დაკავშირებით უნდა ითქვას, რომ ეს განსაზღვრებანი უფრო ადრე განხილული და შემუშავებული იყო ამონიოს ერმისის მიერ.

ანალიტიკური მოხაზრება, ოღონდ, სხვა პრობლემასთან, კერძოდ მეცნიერების დარგთა კლასიფიკაციასთან დაკავშირებით, გამოირჩევა ბ. მ. კედროვის მიერ, მაგრამ უნათუოდ განათვალისწინებელია, რომ ის კლასიფიკაცია, რაც დავით უძლეველს მიეწერება, დასტურდება ამონიოს ერმისის შრომებშიც.

სულ მთლანად გამოიცა დავით უძლეველის ნაწარმოებთა სომხური თარგმანები, ს. არევშატიანის წინასიტყვაობით, რომელშიც მკვლევარის მიერ გამოთქმულია სავარაუდო აზრი დავით უძლეველის არეოპაგიტული წიგნების ავტორთან გაიყვების შესახებდლობის შესახებ. ეს საკითხი იმდენად სერიოზულად გვიტყვენება, რომ მასზე ორიოდ სიტყვით შევჩერდებით.

როგორც ცნობილია, არეოპაგიტული კორპუსის ავტორობის საკითხი დღე ხანია ვასცდა ერთი რომელიმე ნაციონალური მეცნიერების ჩარჩოებს. იგი თავისი მნიშვნელობითა და მასშტაბებით საერთო ინტერესებისა და ფართო მეცნიერული კვლევის ობიექტს წარმოადგენს.

და იმ წამოკრალია საკითხი, რომ არეოპაგიტული წიგნების ავტორი უნდა იყოს დავით უძლეველი. მკვლევარი ამ იდეენტაფიკაციას იძლევა შემდეგი ტექსტობრივი მონაცემების საფუძველზე: მის მიერ აღნიშნულია ორი შინაარსობრივი თანხვედრა, რომელიც არსებობს დავით უძლეველისა და დიონისე არეოპაგელის შრომებში.

პირველი მთავანი დავით უძლეველის მიხედვით შემდეგია: ფილოსოფიური ცოდნა ემხარება აღმასიან ღვთის მიერ შექმნილი ბუნების შეცნობის გზით მიუახლოვდეს შექმნილ, მჭარწობელობითისა და მატერიალურის გზით შეიმეცნოს იმატერიალური. თეორიული ფილოსოფიის ნაწილები: ფიზიკა, მათემატიკა და ღვთისმეტყველება ემხარება ამ მიზანს. საშუალო წერის, მათემატიკის, გზით ფილოსოფოს ხიდს დებს მჭარწობელობისა და ზემჭარწობელობის შორის და აღწევს ღვთისმეტყველებას; იგივე აზრი დიონისე არეოპაგელის მიერაც არის გამოთქმული: მჭარწობელობითის გზით ჩვენ ავბადლებით სულიერამდე და სიმბოლურ სახეთა შეშვეობით ვწვდებით მარტობა და უმაღლეს ზეცათა მღვდელმთავრებს.

მეორე შინაარსობრივი თანხვედრა შემდეგია სახისა: ფილოსოფოსის მიზანია დამსხვავსის ღმერთს, „საოდენ ძალ-ფუ კაცსა“. კუშხარტი ფილოსოფოსი ის კი არ არის, ვინც ზეცრი აცის და მზავალი რამე შეუძლია განსაჯოს, არამედ ის, ვინც თავისი ცხოვრებით ცხადება მსხვავსის უზენაეს არსს, ღმერთს.

დიონისე არეოპაგელიც იმეორებს: მღვდელმთავრობა არის ცოდნა და მოქმედება, რომელიც შედლებისმებრ მსხვავსის ღვთის სახეობებს და ესწრაფვის საღმრთო მსხავსებას.

ამ ორი შინაარსობრივი პარალელის გარდა, ს. არეოპატანის თავისი აზრის დასამტკიცებლად მომხმობლი აქვს შემდეგ ფაქტს: მკვლევარს სიტყვებით, ძველ სომხურ ზღაპარებში დიონისე არეოპაგელის ორ შრომას ბერძნული ტრანსკრიპციით სომხურად მიწერალი აქვს სახელი (დავით), (დავითას), ხან (დავითმა დაწერა). ეს ფაქტი საკვარველი სრულიადაც არ ხანს.

იგი, ვფიქრობთ, იმ შესაბუნებობრივი სომხურ ტრადიციის გამოძახალია, რომელიც ს. არეოპატანისავე სიტყვებით, VI-VII სს. თარგმნილ თუ ორიგინალურ თაბქმის მიხედვით ტარტარტრას დავით უძლეველს მიაწერდა. მიიღებდეს, რომ დიონისე არეოპაგელის შრომათა შემცველი სომხური ზღაპარები ვერაინ პეტროლიასა, XIII ს-ზე აღრანული ნუსხა არ ხანს.

რაც შეეხება ზემომოყვანილ ორ შინაარსობრივ პარალელს, ასეთი თანხვედრები, ჩვენი აზრით, არ გამოდგება არგუმენტად დავით უძლეველისა და დიონისე არეოპაგელის იდეენტაფიკაციასათვის ამ მიზეზის გამო, რომ ეს შეეხ-

დულეხანი, თითქმის ტექსტობრივად გამეორებული, სხვა ავტორის მიერაც [არქანჯელის] და განეთარებული ამონიოს ერმისის შრომებშიც.

საერთოდ, აზრობრივი თანხვედრები არეოპაგიტულ ნაწერებსა და დავით უძლეველის მოძღვრებას შორის მოულოდნელი არ უნდა იყოს. ორივე ავტორი (დროისა და გეოგრაფიული ადგილის მიხედვით) ერთი და იმავე ეპოქისა და ერთისა და იმავე სააზროვნო-კულტურული ცენტრის მოღვაწენი არიან, ორივე ერთსა და იმავე სააზროვნო პრიციებზე დგას, ორივეს მიერ ქრისტიანული მოძღვრების ათვისების ფორმად ნეოპლატონიზმი აღიარებული. ამდენად, სრულიად ბუნებრივია, რომ მათ ნაზრევეში ბევრია საერთო და მსგავსე აზრები, და არა მხოლოდ ამ ორი მოღვაწის მოძღვრებაში!

ასეთი ნათესაობა არეოპაგიტული ნაწერებისა აღნიშნება ნეოპლატონიზმის სხვა მოღვაწეთა ნაზრევეშიც. აქ ს. არეოპატანის მიერ არეოპაგელისა და დავით უძლეველის ტექსტობრივად მომხმობლი ორივე მავალათი აღმონდა ამონიოს ერმისის შრომებშიც. თითქმის ვეღვა ეს პარალელი, საერთო შეხედულებანი და აზრები, ასევე მეორდება სხვა აღქმანდრეული მოღვაწის, ელიასის, მოძღვრებაშიც.

ყოველივე ამის გამო საჭიროა ზედმიწევნით სიფრთხილედ და ხანგრძლივი ძიებით მოკვებული სიზუსტის დაცვა, რომ რამდენიმე მსგავსი პასაჟის წყალბობით ეპოკალური მნიშვნელობის ძველთა (არეოპაგიტული ნაწერები კი უღაოდ ასეთი ძველებია) ავტორად ახალი კანდიდატი არ წამოვადგინოთ.

როგორც ვხედავთ, შეხვედრები ამონიოს ერმისისა და დავით უძლეველის მოძღვრებებში ერთ-ორი საკითხით არ ამოიწურება.

აღნიშნული ვთარება ბუნებრივად იწვევს მათი შრომების დეტალურად შედარების აუცილებლობას.

წინამდებარე წერილი მხოლოდ ნიადაგს მონიჭება ამ ძალზე შრომატევადი სამუშაოსი, რასაც ამონიოს ერმისისა და დავით უძლეველის მოძღვრებათა ურთიერთ შედარების კვლევა ითვალისწინებს.

ამონიოს ერმისის „პორფირის“ „შესავლის“ ანალიზში“ (ბერძნული ტექსტი გამოცემულია ა. ბუსეს მიერ ცსხოზიდ ბერაოში: არისტოტელეს კომენტარები ბერძნული, I, 2, ბერლინი, 1891) წინადა ლოგიკური პრობლემატიკის გარდა შესაბუნებობრივი ფილოსოფიისათვის ნიშანდობრივი მრავალი საკითხი განხილულია. იგი ორი ნაწილისაგან შედგება: 1) პირითადი ნაწილი, რომელიც დაწერილია პარატრახის სახით. მოტანილია ესა თუ ის ფრაზა პორფირის „შესავლიდან“, რომელსაც მოხდებს ამონიოსის კომენტარი. 2. ვრცელი წინასიტყვაობა, რომელიც საკითხთა ისეთ წევხას მოიცავს, რომელიც

საუბრადღებოა საერთოდ ამ წიგნის, როგორც ლოგიკური ნაწარმოების, დანიშნულების გარკვევის თვალსაზრისით, ასევე ზოგად-ფილოსოფიური პრობლემების დასახი.

წინასიტყვა შას შეიძლება პირობითად ეწოდოს, ვინაიდან იგი საკმაოდ ვრცელია და შასში რამდენიმე დამოუკიდებელი საკითხია წარმოკრილი. ბერძნული ტექსტის გამოცემულია 2. ბუნებ ორ წინასიტყვაობას გამოყოფს, ჩვენ კი შესაძლებლად მიგვიჩნია წინასიტყვაობაში სამი ნაწილი გამოვყოთ.

ამონოსის შრომის წინასიტყვის დასაწყისი — ანუ პირველი ნაწილი — განსახილველი პრობლემებით და სტრუქტურულადაც სავსებით ემთხვევა დავით უძლეველის შრომას „ფილოსოფიის შესავალი“. (სახელწოდება „ფილოსოფიის შესავალი“ ჰქვია ნაწარმოებს ბერძნულ ორიგინალში, სომხურ თარგმანს სხვა სახელწოდება აქვს: „ფილოსოფიის განსაზღვრება“). ამონოსის წინასიტყვის პირველი ნაწილი წარმოადგენს იმას, რასაც დავითთან „ფილოსოფიის შესავალი“ ეწოდება. რასაკვირველია, ჩვენ საქმე გვაქვს არა ტექსტების სრულდ ინტერპრეტაციასთან, არამედ ორი სხვადასხვა ავტორის ტექსტების შინაარსობრივ-სტრუქტურულ თანხვედრასთან.

სურათი რომ უფრო ნათელი გახდეს, მოგეყავს საკითხები ამ თანმიმდევრობით, როგორც განხილულია ორივე ფილოსოფოსის შრომებში: 1. რა არის ფილოსოფია?

ორივე ფილოსოფოსი პირველ საკვლევ საკითხად მიიჩნევს ფილოსოფიის რაობის დიდებებს.

დავით უძლეველის შრომაში ამ საკითხს წინ უძღვის შესავალი, სადაც საუბარია იმაზე, რომ ეს ნაწარმოები მიმართულია სექტაკოსების წინააღმდეგ, რომელთაც იკვებს ქვეშ დააყენებს ფილოსოფიის არსებობა. ამას ლოგიკურად მოხდებს ფილოსოფიის რაობის გარკვევა.

2. ფილოსოფიის რაობის დადგენა ნიშნავს ფილოსოფიის განსაზღვრებას, რაც თავი განსაზღვრების რაობის გარკვევას მოითხოვს. განსაზღვრების ცნება სხვადასხვა საკითხს მოიცავს, ორივე ფილოსოფოსი განსაზღვრების ცნებებს წარმოშობას უკავშირებს შიწის გაზომვის პრაქტიკულ საქმიანობას.

3. როგორც ამონოსი, ისე დავით უძლეველი ორგვარ განსაზღვრებას გამოყოფენ: სრულსა და არასრულს. სავსებით მსგავსია ორივეს მსჯელობა იმას შესახებ, რომ განსაზღვრება ხდება ან ობიექტის მიხედვით (მკურნალობა არის ზედღონება, ადამიანის ორგანიზმისთვის არსებული), ან შიწის მიხედვით (მკურნალობა არის ქაშკაშეულობის მოშორება), ან განსაზღვრება ორივე კომპონენტით არის გაპირობებული. როგორც ობიექტით, ისე შიწით (მკურნალობა არსებობს ადამიანის ორგანიზმისთვის, რომ ქაშკაშეულობა მოუტანოს და).

4. განსაზღვრების ცნების ზოგადი დახასიათების შემდეგ ამონოსის წინასიტყვაობაში დასახილველია ფილოსოფიის განსაზღვრება ზუსტად ის განსაზღვრებაში და მდენი, რაც არის დავითის „ფილოსოფიის შესავალიში“. თანმიმდევრობაც მხოლოდ ერთგან არის დარღვეული: ფილოსოფიის განსაზღვრებაში მეთოდოლოგიურ სფეროებად ორივე ფილოსოფოსის მიერ გამოყოფილია ორი ნიშანი: რა არის ფილოსოფიის საგანი და რა მიზანი აქვს მას?

ფილოსოფიის ამ განსაზღვრებაში, როგორც ცნობილია, თავმოყრილია პითაგორას, პლატონისა და არისტოტელეს შეხედულებანი ფილოსოფიაზე.

ა) იხილი: ა) „ფილოსოფია არის მეცნიერება მეოფთაა, უკუეთუ მეოფ არიან“. ეს განსაზღვრება პითაგორას ეუთოვნის.

ბ) „ფილოსოფია არის მეცნიერება საღმრთოთა და კაცობრივთა საქმეთაა“. ფილოსოფია შეისწავლის ღვთაებრივთა და ადამიანურ სავსებს, იმატერიალურსა და მატერიალურს. დავით უძლეველი ამ ფორმულირებას ავტორად პითაგორას აცხადებს. ამონოსის შრომის შემკვეთ ბერძნულ ხელნაწერთაგან ზოგი პითაგორას ასახელებს, ზოგი კი — პლატონს. შესაძლოა, ეს განსაზღვრება, მართლაც, გარკვეული სახეცვლილება იყოს პლატონის გამოთქვამისა მუწეობის შესახებ, რომლებიც ზოგადული არიან ღვთაებრივთა და კაცობრივ მოღვრებებს.

გ) „ფილოსოფია არის მსგავსება ღმრთობა, რაოდენ ძალ-უც კაცსა“. ეს განსაზღვრება პლატონის ცნობილი კვალიფიკაციაა, რომელსაც იგი აძლევს ფილოსოფოსს.

დ) „ფილოსოფია არის წურთაჲ სიკუდილისა“. ეს განსაზღვრებაჲ პლატონს ეუთოვნის, „წურთაჲ სიკუდილისაჲ“ არ ნიშნავს სიკუდილის, თვითმკვლელობის აპოლოგიას. იგი უნდა გავიგოთ, როგორც ფილოსოფოსის ზრუნვა განწყენილითა და შინაგანი კათარზისით ხელი დახსნას ბორცის, მატერიალს საუკრობილეს. „წურთაჲ სიკუდილისაჲ“ რომ პირდაპირ არ უნდა გავიგოთ, ამის ნიშნად მოტანილია კალიმაქის ლექსი ჰებუკლეოპოპოსის ამერაკოფზე:

არქუ: მუე, მხობდი კლეოპოპო ამერაკელმან/შთაჲრილმან მადლით ზღუდით ქოცობთაღმ/არარას ძვრსა სიკუდილის ღირსსა მუნებმან/გარნ ერთს პლატონის წიგნს მკურთებმან სულისმდიოსა“. ეს ლექსი დასტურდება დავითის შრომაშიც, 3. შინადაიანის ცნობის, ილიასის „კატეგორიების“ კომენტარის ბოლოს დაცულ ფრაგმენტშიც.

ე) „ფილოსოფია არის ექლეონება — ექლეონებათა და ზედმიწევნულობა ზედმიწევნულობათა“. ეს გამოთქვამი არისტოტელესია. ამ განსაზღვრების კომენტარებისას მრავალი საკუ-

დისხში დაკვირვება გვხვდება მეცნიერებასა და ზელოვებაზე, კვადრატულსა და ტრიაგულზე, ხანგრძლივად მდებარე მათემატიკურ, ასტრონომიულ, გრაფიკულ და სხვა მეცნიერული ტერმინოლოგია. აღნიშნავთ, რომ ფილოსოფიის სხვა განსაზღვრებებზე მსჯელობა დავითის ნაწარმოებში უფრო ვრცელია, აქ კი ამონიხია უფრო სიტყვაზე. ამასთან დაკავშირებით, არ შეიძლება არ გავახსენებდეს სამეცნიერო ლიტერატურაში გამოქვეყნებული აწარმოების დიდ მათემატიკურ-ასტრონომიულ განათლებას.

3) „ფილოსოფია არის ხეყარული სიბრძნისა“, ეს განსაზღვრება, რომელიც სიტყვებ ეტიმოლოგიას ეყრდნობა, მთავრის ეყოფნის, ფილოსოფიის დასახელებული ეკვს განსაზღვრება სრულ ანალოგიას წარმოადგენს დავით უძველესის განსაზღვრებებისა, ოღონდ უნდა აღინიშნოს, რომ დავით უძველესის „ფილოსოფიის შესავალი“, ბევრად მეტია მოცულდებით, ვიდრე ანალოგიური წინაარსის ტექსტი ამონიხის ერმისის წინასიტყვაში.

5. ფილოსოფიის დეფინიციის შემდეგ, როგორც ამონიხის შრომაში, ისე დავითის ნაწარმოებში, დასწულია საკითხი გაყოფისა და მეორადი გაყოფის შესახებ, როგორც ფილოსოფიის სხვადასხვა დარგის თეორიულ საფუძვლებზე. ფილოსოფიის ორად გაყოფა ანალოგიურია იმისა, რომ ღვთის მოქმედება ორგვარია („მეცნიერებათა“ და „მოურწმუნებთა“) და ხელის მოქმედებაც ორგვარია: „მეცნიერებათა“ და „მგონებულობათა“.

დავით უძველესი, ამ ორ მიზეზს გარდა, ასახელებს შესამუსაც ადამიანში ორგვარი საწყობისა.

6. მომდევნო პრობლემა ორივე ავტორისთვის არის ფილოსოფიის გაყოფა თეორიულ და პრაქტიკულ ფილოსოფიად.

თეორიული ფილოსოფიის დარგება ამონიხის მხედვით: ღვთისმეტყველება, მათემატიკა და ფიზიკა. დავითის ნაწარმოებში ორივე შემრუნებულია, აქ არის: ფიზიკა, მათემატიკა, ბუნებისმეტყველება, ღვთისმეტყველება სწავლობის იმპერიალურს, ფიზიკა — მატერიალურს, მათემატიკა — მატერიალურსაც და იმპერიალურსაც. ორივე ფილოსოფიის მათემატიკის თვლის საშუალო საფეხურად, რადგან მის გარეშე (აქ ორივე პლატონის ემბროსია) შეუძლებელი იქნება აბსოლუტური სიხნელიდან კაშკაშა სინათლეზე გასვლა.

როგორც ამონიხის ერმისი, ისე დავით უძველესი, შენიშნავენ, რომ იხინი თავს იკავებენ ღვთისმეტყველებისა და ფიზიკის დაყოფისაგან (მათი საგანგებო სირთულეს გამო) და იძლევიან შოლოდ მათემატიკის დაყოფას ცალკე დისციპლინებად: არითმეტიკად, მუსიკად, გეომეტრიად და ასტრონომიად.

პრაქტიკული ანუ საქმიითი ფილოსოფია იყო-

ფა: ეთიკად, პოლიტიკად და ეკონომიკად (ამ დაყოფის წყარო არისტოტელეა).

თეორიული ფილოსოფიის მეშვეობით, ორივე მეცნიერების კუთვნილებებს დადგენაში, იგი ემსახურება იმს, რომ გაარკვიოს რა არის კუთვნილებები. პრაქტიკული ფილოსოფიის მიზანია საკითხის ქმნა და მისი გაიქვნა ბორტებისაგან. სამსავე დისციპლინის აერთიანებს ერთი შორალური იდეალი: საკითხის, პარამონის დამკვიდრება, საკუთარი თუ სხვისი წინებრივი სრულყოფილების მიღწევა. ორივე ფილოსოფიის აღიარებს ადუღებულობას იმისა, რომ პაროვებამ მართლად უნდა საქოს საკუთარი თავი, ხახლი და ქალაქი.

თეორიული და პრაქტიკული ფილოსოფიის დისციპლინებზე უფრო ვრცელი მსჯელობა ამონიხის შრომაში, ვიდრე დავით უძველესთან.

ამონიხის ნაწარმოების წინასიტყვის პირველი ნაწილი მთავრდება პლატონის შეგონებით: „ფილოსოფიის მსგავსი საკეთე არცა მოვიდა კაცთა შორის, არცა მოვიდეს ოდესცა“. ავტორი ერთგვარ შემაჯამებელ განცხადებას აკეთებს: ცხერი უკუე იქვია საზოგადოდ ფილოსოფოსობისსათვის, ხოლო კონკრეტულად წინამდებარე წიგნის, ე. ი. პორფირის „შესავლის“ კონტენტებზე ახლა გადავივიარო.

აი, ზუსტად ამ ადგილს, ე. ი. ამონიხის ნაწარმოების წინასიტყვის პირველი ნაწილის დამთავრების, ემსახურება დავით უძველესის „ფილოსოფიის შესავლის“ დასასრული. დავით უძველესი თავისი შრომის ბოლოს პლატონის წემოშოყვანად ციტატას ასახელებს, რომელიც, სხვათა შორის, ელიასის ტექსტშიც დასტურდება.

ამრავად, სრულიად აშკარაა, რომ დავით უძველესის „ფილოსოფიის შესავალი“, როგორც თავისი პრობლემებით, ისე ხარგუმენტაციო მასალითაც, ბევრ რამეში აშეობებს ამონიხის ერმისის წინასიტყვის.

ამონიხის წინასიტყვა ისევე გრძელდება. მოცემულია მსჯელობა კონკრეტულსა და ზოგადზე, კერძობითიდან ზოგადზე გადასვლის გზებზე, საუბარია არისტოტელეს 10 კატეგორიებზე, რომლებიც ზელს უწყობს ზოგადად ფილოსოფიის შესწავლას, ხოლო ამ უკანასკნელის აღსაქმელად გზა და ხიდაა პორფირის „შესავალი“.

ეს ვახლავთ ამონიხის შრომის წინასიტყვის მეორე ნაწილი, რომელსაც თავისი შესატყვისი ტექსტად არა აქვს დავითის შრომებში.

ამონიხის ტექსტის წინასიტყვის შესახებ ნაწილი იწყება განსაზოგადებელი, შემაჯამებელი ფრაზით: რა და რამდენ ნაწილად იყოფა ფილოსოფია, უკვე აღვნიშნეთო. ბოლო ახლა გვმარტობს გავიხსენოთ, რომ ფილოსოფოსნი უკველ წიგნს წაუშლვარებენ წინათქმას, რომელშიც განხილულია შემდეგი საკითხები.

1. რა არის წიგნის მიზანი, 2. როგორია მისი საქმარება, 3. ორიგინალურია თუ არა ის,

4. როგორია საკითხის თანმიმდევრობა. 5. რისი მიხედვით არის სათაური შერჩეული. 6. როგორია თავებზე დაუოფა. 7. მეცნიერების რომელ დარგს განეკუთვნება აღნიშნული წიგნი.

ახლა გადავხედოთ დავით უძლეველის „პორტრის“ შესავლის „ანალიზს“ და ვნახათ, რომ ზუსტად ამ საკითხისა განხილული. თითქმის იმავე სიტყვებით იწეება დავით უძლეველს ეს თხზულება, აღონდაც განსხვავება აქ ისაა, რომ დავით უძლეველი შერვე პრინციპსაც უმატებს: ერთად, წყაღების მეთოდის შესახებ (ეს პრინციპი კი ამონიოს შრომაში ცოტა მოკვანიებით იჩნეს თავს).

ამონიოსის წინასიტყვის ამ ნაწილში მოცემულია პორტრის „ხუთი ხისა“ და არისტოტელის „კატეგორიების“ ისეთი შეფასება, რომელიც დასტურდება დავითის შრომაშიც. ამ ნაწილშიც ხშირია ტექსტობრივი თანხვედრები. რომელითაგან დავასახელებთ ერთს:

დავით უძლეველი „პორტრის“ „შესავლის“ ანალიზში აღნიშნავს, რომ პორტრის ნაწარმოებში ფილოსოფიის ლოგიკურ ნაწილს განეკუთვნება, ხოლო საკითხს: ლოგიკა ფილოსოფიის ნაწილია თუ იარაღი. „კატეგორიების“ ანალიზისას განვიხილავთ. ცნობილია, რომ სხვა ალექსანდრიელი ფილოსოფოსი, ელიასიც ვკითხვამო ლოგიკის შეფასებას, აღონდა არა „კატეგორიების“ ანალიზში, არამედ „ანალიტიკების“ კომენტარებში. სამეცნიერო დატერატურაში ამ ფრაგმენტზე დაყრდნობით ძალზე სერიოზული დასკვნები კეთდება „კატეგორიათა“ ანალიზის ავტორის შესახებ. ამასთან დაკავშირებით, საინტერესოა ამონიოს ერთხმის წინასიტყვა, რომელიც საუბარია ლოგიკაზე. ავტორი ზუსტად იმავე ხასიათის დასკვნებს იძლევა: საკითხს, ლოგიკა ფილოსოფიის ნაწილია თუ იარაღი, იგი განიხილავს სხვა [ნაწარმოებში]. უნდა ვთხოვდისხმით, რომ ეს საკითხი კიდევაც აუო დაშვებულეთ მის რომელიღაც ნაწარმოებში. შეიძლება აქ იგულისხმებოდეს ამონიოსის მსჯელობა ლოგიკის მეცნიერების შესახებ, რომელიც მოცემულია მის შრომაში — „ანალიზი არისტოტელის „კატეგორიებისა“.

აქ მთავრდება ამონიოსის შრომის წინასიტყვა. ამის შემდეგ იწეება უფროდ პორტრის „შესავლის“ ანალიზი.

„შესავლის“ ანალიზშიც დასტურდება ტექსტობრივი შეხვედრები ამონიოსისა და დავით უძლეველის შრომებისა. იდენტურია როგორც თეორიული დებულებანი, ისე საიდუმტარაციო მასალაც. მაგალითად: ირავე ფილოსოფოსი ერთნაირად მსჯელობს სემანტიკის შიქონ და სემანტიკის მოკლებული სახელების ანალიზისას. ირავე ფილოსოფოსი იძლევა ანტიბიფინის შეხედულების კრიტიკას ერთხმისა და ზოგადის თავდაპირველობის საკითხთან დაკავშირებით. სხვათა შორის, ირავე ერთნაირად ამდებენებს ზომიერი რეალიზმის არსს. უნაერსახეობს სავ-

ნობრივი-ნიეთიერი რეალიზმა აქვთ თუ ისინი მხოლოდ ჩვენი შეხედვების პრინციპების ნიოს ერთხმის, ისევე როგორც სხვათა მსჯელობისა. არისტოტელის მატერიალისტური პოზიციის შერაცხვას ცდილობს პლატონის იდეალიზმთან და უზუვებს ექსამე შესაძლებლობას: ზოგადე არსებობს მისამდე. კერძოში და ერთთა შეხედვ. ირავე ფილოსოფოსი მსჯელობს „პერიაპატოელი“ სიტყვის ეტიმოლოგიაზე. როგორც ცნობილია, ეს სიტყვა განმარტებული სხვა ავტორების მიერაც. ამონიოს ერთხმის სიტყვა „პერიაპატოელი“. დავითისგან განსხვავებით, ასევე აქვს გააზრებული, როგორც „კატეგორიების“ ანონამ კომენტატორსა და ელიასს. არისტოტელის მიმდევრები აწოდებოდნენ კერიაპატოელად პლატონის მიზანთი, რადგან იგი ხიარულს დროს აღმეოდა განმარტებებს, რადგან ფაქობდა, რომ საკითხა არა მხოლოდ ხულის წყარონა, არამედ სხეულისაც.

ამრავად, გარდა წინასიტყვისა, კომენტარებშიც დასტურდება აზრობრივი შეხვედრები. ტექსტობრივი პარალელები. აქვე უნდა აღინიშნოს ეს ფაქტიც, რომ ელიასის, ალექსანდრიელი ფილოსოფოსის, „ანალიზი პორტრის „შესავლისა“ ზუსტად იმავე შინაარსისა და სტრუქტურისაა, როგორც ამონიოსის და დავით უძლეველის შემთხვევებისა.

აღნიშნულ ფაქტობრივ მონაცემებს ბუნებრივად მოყვარით დასკვნამდე: მთელი რავი ფილოსოფოსურ-ლოგიკური საკითხები, ისეთები, როგორცაა: ფილოსოფიის განსაზღვრებანი, ფილოსოფიის დაუოფა თეორიულ და პრაქტიკულ ფილოსოფიად, მეცნიერების დარგებზე კლასიფიკაცია, ხელდასახება და მეცნიერების ფუნქციონალური გამოყენება, არისტოტელის კატეგორიებზე დაფუძნებული ხუთი ლოგიკური ტერმინის ანალიზი და მრავალი სხვა, წარმოდგენენ საერთო მომენტს ნეოპლატონიზმის ალექსანდრიული სკოლის წარმომადგენლებისათვის. დავით უძლეველმა, ისევე როგორც სხვა ალექსანდრიელმა მოღვაწეებმა, ისარგებლეს ამონიოს ერთხმის მიმკვიდრეობით. ცალკეულ საკითხთა ერთ მწყობრ ხსიხემად ჩამოკალიბების წყაროდ ამონიოს ერთხმის მოძღვრება უნდა ვთვლიდხმით.

შემდეგი მნიშვნელოვანი ფაქტობრი, რომელიც გადაწყვეტო სიტყვა უნდა თქვას ამ საკითხში, ხელნაწერთა ტრადიციითა. მაგრამ წინასწარ უნდა შევნიშოთ, რომ ამონიოს ერთხმის, ისევე დავით უძლეველის შრომათა შემკველ ბერძნულ ხელნაწერთა შესწავლა. მათი გამოკვლეობის ა. ბუხეს სიტყვებით. ძალზე ჭრულ სურათის იძლევა და გაურკვეველობის საკმაოდ დიდი ბურუსი ფარავს. საქმე იმაშია, რომ როგორც ამონიოსის, ისევე დავითის შრომათა შემკველ ხელნაწერები გვიანდელია (ვერადევი ადრანდელი X ს. განეკუთვნება) და ამდენად ვკრიადელი



პერიოდის გადაშწავლა-ინტერპოლატორების მიერ საქმოდ შერყვნილი. ამ მოგვემოყვება ამა თუ ავტორგრაფები, ამაჲედ ავტორგრაფს მიახლოებული წესებით კი როგორც ამონიოსის, ასევე დავითის შრომებისა. ხელნაწერთა გადაშწავლები, სკოლიასტ-ინტერპოლატორებმა თავიანთ კლას ავტორდენდ ფილოსოფოსთა შრომებს. უკველივე ამის საფუძველზე აღქმანდრიდელ ნეოპლატონიკოსთა ნაწარმოებებმა ძალზე შეცვლილი სახით მოაღწია ჩვენამდე.

ეს გარემოება ძალზე არაღლებს ნაწარმოების არქეტიპის დადგენას. ამონიოსის შრომაში, ასევე დავითის ნაწარმოებებში, არცთუ იშვიათად დასტურდება ფრაზის, რამდენ დებულებების გამოტოვება, რაც, რასაკვირველია, ასევე ინტერპოლატორთა საქმიანობის შედეგია.

ამ ორი ფილოსოფოსის ნაწარმოებთა გამოცემულს ა ბუნებს რამდენიმე ხელნაწერის შექმნების შედეგად ასე თუ ისე აღდგენილი აქვს მათი პირვანდელი სახე. მის მიერ მოთხოვნილია ინტერპოლატიკის შემთხვევები და ისიც, თუ საიდან უნდა იყოს აღებული ესა თუ ის ჩანამატა. ა. ბუნებს ხატუვებით: „მართალია, ტექსტები ძალზე შერყვნილია გვიან პერიოდში, მაგრამ არავითარი გვიან არსებობს, არც ვცნობ ამონიოსის ავტორება“. ბერძნულ ხელნაწერთა კრიტიკულად დადგენილი ტექსტი ამის სრულ საფუძველს აღძვება. ეხვევა შეიძლება ითქვას დავით უძლიერების შრომებზეც.

ამ თვალსაზრისით საინტერესოა ამონიოსის თხზულების სათაური. ზოგა ხელნაწერის მიხედვით: „შესავალი პორფირის შეყვანილებსა“. რამდენიმე ხელნაწერში წერია: „ამონიოსის შესავალი მთელი ფილოსოფიისა და „ხუთი ბმის“ სწავლებისა“.

რა იგულისხმება „მთელი ფილოსოფიის შესავალიში“?

როგორც ჩანს, ის ვრცელი წინასიტყვა, რამელიც წინ უძღვის ამონიოსის კომენტარებს და რომლის შედგენილობაზე უფროთ გვირინდა საუბარი. ეს წინასიტყვა ავტორის მიერ გააზრებული იყო, როგორც შესავალი ზოგადად ფილოსოფიისა ანუ დოკტორ ცნებათა კომენტარებისა. შესავალს უფროად მოხდებს თვით კომენტარები. ამონიოსის ნაწარმოებმა წარმოადგენს ერთ მთლიანობაში შეკრულ შესავალსა და კომენტარებს. ისინი ერთი ნაწარმოების სახით არის წარმოდგენილი ბერძნულ ხელნაწერებში.

დავით უძლიერელთან კი (სხვათა შორის ელიასთანაც) ცალ-ცალკე, დამოუკიდებელი ნაწარმოებების სახითაა წარმოდგენილი ეს ორი ნაწილი.

პირველი ნაწარმოების სათაურია: „შესავალი ფილოსოფიისა სიტყვისაგან დავით დღის-“

მოყვარე და დღისმომწივი ფილოსოფოსისა“. რაც შეეხება შორეუ ნაწარმოებს, „შესავლის“ ანალიზს“, მას ორი ქვესათაურია: „ქვესათაურული ქვესათაურით აღნიშნულია წინასიტყვა: „შესავალი პორფირის „შეყვანილებისა“ სიტყვისაგან დავით დღისმომწივარ და დღისმომწივი ფილოსოფოსისა“. 2. შორეუ ქვესათაურით საკუთრივ ძირითადი ტექსტი, კომენტარებისა და სათაურებელი: „კომენტარები პორფირის „შეყვანილებისა“ სიტყვისაგან დავით დღისმომწივარ და დღისმომწივი ფილოსოფოსისა“. კომენტარების პირველსავე ფრაზაში იკითხება, რომ წინაურ ტექსტი შესავალი იყო.

უკველივე აქედან ნათელია, რომ „წინასიტყვა“ არცაღლებლად გულისხმობს იმას, რომ იგი რაღაც შრომის შესავალია.

ამის საფუძველზე ვფიქრობთ, გახაფები უნდა იყოს, რადამ უწოდება დავით უძლიერელის ნაწარმოებს „ფილოსოფიის შესავალი“. რატომ შესავალი? იმიტომ, რომ იგი გაიზარებოდა, როგორც პორფირის ნაწარმოების შესავალი, როგორც ეს დასტურდება ამონიოს ერმიისის თხზულებასში.

ამიტაგად, ამონიოს ერმიისის „შესავლის“ ანალიზისა“ და დავით უძლიერელის ანალიტიკური შრომის, ასევე მისი „ფილოსოფიის შესავლის“ შექმნების შედეგად გამოვედინილი სტრუქტურულ-შინაარსობლივი იდენტრობა, სწორი ტექსტუალური თანხედრება მათოთებენ, რომ მთელ რაგ არსებდება ერთიანი კვალიფიკაციისა და ხისტიმატიკაციის წყარო ამონიოს ერმიისის მოძღვრებაა. დავით უძლიერელი ამავე პრინციპებს ამუშავებს, რაც იყო ამონიოსის განწყის საგანი.

ორივე ფილოსოფოსის თხზულებათა შესწავლამ ნათლად წარმოაჩინა სრულიად კანონზომიერი ფაქტი, რომ ორივე ავტორი ავლენს ამ საერთო ტენდენციებს, ამ საერთო მსოფლმხედველობრივ თვალსაზრისს, რაც დამახასიათებელი იყო აღქმანდრიის ნეოპლატონური სკოლის წარმომადგენლებისათვის. აღქმანდრიული სკოლა კი, როგორც გარკვეული ფილოსოფიური ცენტრი, ძირითადად, თავისა სუბციფიკურს მიზნებით იფარგლებოდა, კერძოდ ანტიკურ მოაზროვნეთა კომენტარებით. ამდენად, აქ ხუნებრივად მოხდა მთელი რაგი ფილოსოფიური დებულებების ტიპოლოგიურად ერთნაირი მოდულირება, რომელიც კლასიკურს სახით აისახა ამონიოს ერმიისის, დავით უძლიერელის, ელიასის და სხვათა ფილოსოფიურ შემკვადრებობაში.

ასე რომ, საქმე გვაქვს ერთი და იმავე წყაროთი ნახარდობ, ერთსა და იმავე სააზროვნო არტიკლში ტრანსფორმირებულ ადუა-შეხედულებებთან.

ბამოყენებელი ლიტერატურა

1. С. С. Аверницев, Типология отношения к книге в культурах древнего востока, античности и раннего средневековья. Античность и античные традиции в культуре и искусстве на родос советского востока, М., 1978 г.
2. Давид Анахт. Сочинения, М., 1975 г.
3. С. С. Аревшатян, Формирование философской науки в древней Армении (V—VI вв), Ереван, 1973 г.
4. Б. М. Кедров, Классификация наук, т. I, М., 1961 г.
5. Платон, Сочинения, т. 2, М., 1970 г.
6. В. К. Чалоян, Философия Давида Непобедимого. Ереван, 1946 г.
7. В. К. Чалоян, Развитие философской мысли в Армении, М., 1974 г.
8. დავით უძლეველი, არისტოტელეს „ენა-ლიტიკის“ ანალიზი, ერევანი, 1977 (სომხ.).
9. დავით უძლეველი, ფილოსოფიური თხზულებანი, ერევანი, 1980 (სომხ.).
10. ს. ს. არევშატიანი, დავით უძლეველი და ძველი სომხეთის ფილოსოფიური აზროვნება, ისტორიულ-ფილოლოგიური ეურნალი, № 1, 1980 (სომხ.).
11. ჯ. მანანდიანი, გრეკოფილური სკოლა და მისი განვითარების ეტაპები, ვენა, 1928 (სომხ.).
12. ამონიოსის პორტირის „შეყვანილების“ ანუ

- 5 ხმის შესახებ, ა. ბუსეს გამოცემა, არისტოტელეს კომენტარები ბერძნული. 4. მ. ბერლინი, 1891 (ბერძნ.).
13. ამონიოსის კომენტარები არისტოტელეს „კატეგორიებისა“, ა. ბუსეს გამოცემა, არისტოტელეს კომენტარები ბერძნული, 4,4. ბერლინი, 1895, (ბერძნ.).
14. დავითის შესავალი და პორტირის „შეყვანილების“ კომენტარები, ა. ბუსეს გამოცემა, არისტოტელეს კომენტარები, XVIII, ბერლინი, 1904, (ბერძნ.).
15. ელიასის კომენტარები პორტირის „შეყვანილებისა“ და არისტოტელეს „კატეგორიებისა“, ა. ბუსეს გამოცემა, ბერლინი, 1900, (ბერძნ.).
16. კ. კრემერი, მეტაფიზიკის ცნება არისტოტელეს კომენტარებში ამონიოსის სკოლისა, მიუნსტერი, 1960, (გერმან.).
17. კ. კრემერი, ამონიოს ერმიოსის სკოლის შეზღუდულებანი ინტელიგიბლის რეალური ბუნების შესახებ, ფილოსოფიის სახელმძღვანელო, 69, 1, მიუნხენი, 1961, (გერმან.).
18. პარპერის ლექსიკონი კლასიკური ლიტერატურისა და ანტიკურობისა, ნიუ-იორკი, 1962 (ინგლის.).
19. ლექსიკონი თეოლოგიისა და ეკლესიისა, ი. პოფერის თარგმანი, 1957, ფრაიბურგი, (გერმან.).
20. მარსელ რიშარი, „სიტყვისაგან“, ბიზანტიონი, ბიზანტიური სწავლების საერთაშორისო ეურნალი, XX, 1950, (ფრანგ.).

რამაზ კატარიძე

## ქებაჲ ქართულისა ენისაჲ

წიგნილი მიწრა\*

ამ ბოლო ხანებში ზევნი სასაქადლო თხუ-  
ლების თაობაზე ბევრი დაიწერა. ძველის მეც-  
ნიერული კვლევა, რასაც პავლე ინგოროვამ  
დაუდო საფუძველი. ვაძელებმა.

თხულების შინაარსი რომ საზოგადოებრივ-  
კვებ, რა თქმა უნდა, თხულების ტექსტიც უნ-  
და დავადგინოთ. ეს ძველის შინაარსის ამოც-  
ნობასაც გააადვილებს და პირველ, თხულების  
შინაარსის ამოცნობის შემდგომ შესაძლებლობა  
ვეძებთ: ხელნაწერის ამა თუ იმ ჩვენებას უპირა-  
ტულობა მივანიჭოთ. ან ტექსტის წყაობვის რი-  
პედიმე მეცნიერულ ვარაუდს დავუბიროთ მხა-  
რა.

ვარა ამა, ვასარკვევია, რა სახის შეცდო-  
ნებია დაშვებული თხულების იოანე-ზოსიმესე-  
ულ ხელნაწერ პირებში. შესაძლებელია თუ არა  
ეს შეცდომები ძველის ავტორს ეკუთვნოდეს?  
(ჩვენამდე მოღწეული თხულების ითხივე პირი  
იოანე-ზოსიმეს ხელითაა დაწერილი).

ამგვარად, თხულების ტექსტის დადგენა კი-  
დეც ერთ საკითხს არკვევს: ეკუთვნის თუ არა  
„ქებაჲ ქართულისა ენისაჲ“ იოანე-ზოსიმეს და  
X საუკუნის ძველია „ქებაჲ ქართულისა ენი-  
საჲ“ თუ არა.

ამ საკითხზე უკვე გარკვეული მოსაზრებე-  
ბია გამოქვეყნდა. ვერ პავლე ინგორო-  
ვას, შემდეგ აკაკი ბაკრაძის, დაბოლოს  
ჩემს მიერაც და თითქოს დავს აღარც უნდა იწ-  
ვედეს: „ქებაჲ“ არ ეკუთვნის იოანე-ზოსიმეს  
და „ქებაჲ“ X საუკუნის ძველი არ არის. ამ  
თვალსაზრისით, ვფიქრობ, უკვლავ შეტად საკუ-  
ლისაზოა თხულების დასკვნით, ბოლო მე-10  
სტროფი. არსებობს ამ სტროფის ზოსიმესეული  
საბი ვანსხვავებული ეკითხვები:

1. და ესე რომელი, რომელი წერილ არს,  
მოწამედ წარმოგითხარ ანი ესე წელი  
ანხანისაჲ;

2. და ესე უოველი, რომელი წერილი არს,  
მოწამედ წარმოგითხარ ანი ესე წელი  
ანხანისაჲ;

3. და ესე უოველი, რომელი წერილ არს,  
მოწამედ წარმოგითხარ ანი ესე წელი ან-  
ხანისაჲ.

მეორე ეკითხვის ზოსიმესეულ ორ ხელნაწე-  
რში დასტურდება, ბოლო პირველი და მესამე  
მხედელ დანარჩენ ორ ხელნაწერში. ითხარ  
წერს იოანე-ზოსიმე სტროფს და ითხარვეც ვა-  
რუგებას რასმე; ხან ერთსა ხწერს, ხან კი მე-  
რეს. როგორ ავხანათ ეს?

ზოსიმესეული ხელნაწერების საფუძველზე  
ტექსტის აღდგენა მაინც მოხერხდა. თხულების  
მე-10 სტროფი ახე უნდა დაწერილიყო:

10. და ესე უოველი, რომელი წერილ არს, მო-  
წამედ წარმოგითხარ ანოა ესე „წილი“ ანხა-  
ნისაჲ.

რა დასკვნა უნდა გამოვიტანოთ? თხულების  
თუნდაც ეს ერთი სტროფი იმას მოწმობს, რომ  
„ქებაჲ ქართულისა ენისაჲ“ იოანე-ზოსიმეს არ  
წერუთხავს; იოანე-ზოსიმეს თხულების დედანი  
კი არა აქვს ხელთ, არამედ მას თხულების სხვა-  
დასხვა პირები ვადაუნუსხავს, რომლებშიც სხვა-  
დასხვაგვარი შეცდომებიც ყოფილა და ერთი და  
ეკვეს სატყვა სხვადასხვაგვარადაც ვწერა.  
უკანასკნელის მაგალითად თხულების მესამე  
სტროფის საკუთარი სახელი — ეღღენე გამო-  
დგება.

ორ შემთხვევაში (ორ ხელნაწერში) იოანე-  
ზოსიმე „მედღენე“-ს წერს, სხვა ორ ხელნაწერში  
კი „მედღენე“-ს და „ეღღენე“-ს. ცხადია, უნდა  
ვფიქროთ, რომ სხვადასხვაგვარად დაწერილი  
საკუთარი სახელი ერთი დედნიდან არ უნდა მომ-

\* წიგნილი 1. იბ. ეტრნ. „მნათობი“, 1981 წ.  
№ — 11.



დამარბოლებს, არამედ ამ სიტყვას ირანე-ზოსი-  
ზე თხულებსის სხვადასხვა პირებიდან იწერს.

მოკლედ შეიძლება მოვტყაობ: აღრინდელ  
თხულებსს მეთაუ საუკუნეშიდ შერყევნილი სა-  
ხით არ მოუღწევია. „ქებაჲ ქართულისა ენი-  
საჲ“ X საუკუნის ძეგლი არ არის; იგი ვაყიდე-  
ხით ძველი წარმოშობისაა. მეთაუ საუკუნეში  
თხულებსის მხოლოდ გვიანდელი შერყვნილი  
წესები არსებულა.

იგავე უნდა ითქვას თხულებსის პირველადე  
სტროფის შესახებ. არც ამ სტროფს მოუღწევია  
მეთაუ საუკუნეშიდ თავდაპირველი სახით. ზოსი-  
მესხულ ოთხივე ხელნაწერში პირველი სტრო-  
ფი ერთნაირად იკითხება.

1. დამარბულ არს ენაჲ ქართული დღემდემდ  
მეორედ მოსლვისა მისისა საწამებელად. რა-  
თა ყოველსა ენასა ღმერთმან აწხილოს ამით  
ენათა.

პაველი ინგოროყვა ვარაუდობს, რომ ზოსიმეს  
ხელნაწერებს — „მისისა“ შეედომია და რომ  
მისისას ნაცვლად „მებისა“ უნდა აკითხებო-  
დეს. მე წინა წერილში ვაფიქროებ პაველ ინგო-  
როყვას ეს შესანიშნავი მიხედობა. ზოგიერთ-  
ნი უარყოფენ პაველ ინგოროყვას ამ თვალსაზ-  
რისს. სიფრთხილედ ვუპირთებს, რაკი პაველ ინ-  
გოროყვამ იქცა, უსაფუძვლოდ არ იტყოდა.  
ახლა ვიკითხოთ, რატომ დავხადა ასეთი არა  
პაველ ინგოროყვას? შევნივთს თავის თვალ-  
საზრისი არ ვაწუშარტავს, იგი ძუნწად და მტო-  
ყვად აცხადებს:

„ირანე-ზოსიმეს ვადწერით ტყეჭში ზენ  
გვაქვს ასეთი შეედომები: სტროფი 1. უნდა  
იოს „მებისა“, წერია „მისისა“. (პ. ინგოროყ-  
ვა, გოგრაჲ შერბულე, გვ. 751).

„მისისა“ თუ „მებისა“ უბრალო საყთბი არ  
არის. საჭიროა სტროფის შინაარსის გატყე-  
ვეთ, რომ ამის შემდგომ რომელიმე ამ სიტყვა-  
თავსან უბრალოდ მისი მივანიჭოთ. მოკლედ რომ  
ითქვას, თხულებსის პირველი სტროფის შინა-  
არსი უნდა განიშარტოს. უპირველეს ყოვლისა,  
რას ნიშნავს:

„დამარბულ არს ენაჲ ქართული დღემდემდ მე-  
ორედ მოსლვისა...“ „დამარბულ არს“, რა  
თქმა უნდა, დღევანდელი ქართულითა და პირ-  
დაპირი მნიშვნელობით არ უნდა ვაფიქრო. ქარ-  
თული ენა არ შეიძლება მკვდარი და დამარბუ-  
ლი იყოს... „დამარბულ არს“ სტროფში დაკრძა-  
ლულ მკვდარს კი არ ნიშნავს, არამედ საიდუმ-  
ლოდ შენახულს, დაუარულს, ვაუმღაწეებელს,  
არ გაშებელილს. ზოგადედ რომ ვთქვათ, წინადა-  
დებაში ის არცაა ვადმოცემული, რომ ქართუ-  
ლი ენა საიდუმლო ენაა. ნაკლოვ ბარათაშვი-  
ლის სიტყვები შეიძლება მოვიგონოთ:

„დამარბუ მშენიერება სულისა, უმანკობა  
გულისაჲ აი, კუშპირიტი ზედნიერება, უმადლე-  
ხი სიამე, რომელსაც კი ვაყი ვადებს ამ სო-  
ფლისაგან“. (წერალი შაიკი ორხელიანისადმი,  
1847 წ. ოქტომბრის მ).

ამიტომ, თხულებსის პირველადე წინადად-  
ებაში ნათქვამია, თუ რა დრომდება ქართული ენა  
საიდუმლოდ შენახული: — „დღემდემდ მეორედ  
მოსლვისა“. მეორედ მოსლვის დღეს ვაწმუნებ  
ქართული ენა თავის საიდუმლოს.

მაგრამ რატომ არის ქართული ენა საიდუმ-  
ლოდ შენახული „დღემდემდ მეორედ მოსლვისა“?  
ამას სტროფის მომდევნო სტრიქონში ვგებუ-  
ლობ:

1. „დამარბულ არს ენაჲ ქართული დღემდემდ  
მეორედ მოსლვისა, მებისა საწამებელად“...

ე. ა. მეორედ მოსლვის ვაშს — მეორედ მო-  
სლვის დღეს ქართულმა ენამ კრისტე ღმერთის  
მოსვლა უნდა დადასტუროს, ანუ კრისტეს მე-  
ორედ მოსვლას ქართული ენა დაამოწმებს, და-  
დასტურებებს.

ესაღია, თხულებსის პირველ წინადადებაში  
ორი აზრია ვამოქმედო, თუ რა დრომდება ქა-  
რთული ენა საიდუმლოდ შენახული და რატომ  
არის ქართული ენა საიდუმლოდ შენახული  
„დღემდემდ მეორედ მოსლვისა“.

ამიტომ თხულებსის პირველი წინადადება  
ორ აზრობრავ მონაკვეთად უნდა დაიყოს:

1. დამარბულ არს ენაჲ ქართული დღემდემდ  
მეორედ მოსლვისა; და

2. „მებისა საწამებელად“.

საქმე ის არის, რომ ფრანსა — „დამარბულ  
არს ენაჲ ქართული“ თანახმად ეკუთვნის თხუ-  
ლებსის პირველი წინადადების ორივე აზრობრავ  
მონაკვეთს. ამიტომ თხულებსის პირველი წი-  
ნადადება ორ აზრობრავ მონაკვეთად ასეც შეი-  
ძლება პარაზიტიად დაიწეროს.

1. დამარბულ არს ენაჲ ქართული დღემდემდ  
მეორედ მოსლვისა; და

2. „დამარბულ არს ენაჲ ქართული მებისა  
საწამებელად“.

პირველი აზრობრავი მონაკვეთი დროის გან-  
საზღვრებაა, თუ რა დრომდება ქართული ენა  
საიდუმლოდ შენახული. დღე მეორედ მოსლვი-  
სა არის ეს დრო, როცა ქართული ენა ვაამბულს  
თავის საიდუმლოს. ამიტომ პირველ მონაკვეთში  
იგულისხმება არა კრისტე, არამედ დღე მეორედ  
მოსვლისა.

მეორე აზრობრავი მონაკვეთი კი განშარტ-  
ბულია, თუ რატომ არის ქართული ენა საიდუმ-  
ლოდ შენახული დღემდემდ მეორედ მოსვლისა  
მისთვის, რომ მისია დადასტუროს, ანუ კრის-  
ტეს მეორედ მოსვლა აუწყოს კაცობრიობას  
შლიანად თხულებსის პირველი წინადადება  
ასე უნდა განიშარტოს:

საიდუმლოდა შენახული ქართული ენა მეო-  
რედ მოსვლის დღემდემდ მისიის დადასტურებ-  
ლია.

ახლა თუ „მებისა“ სიტყვის ნაცვლად „მისი-  
სა“ სიტყვა დავტოვეთ, როგორც ზოსიმესხულ  
ხელნაწერებშია, წინადადების განშარტება შეუ-  
ძლებელი გახდება ორი მიზევის გამო: თუ ხი-

ტყვა „მისია“ პირველ აზრობრივ მონაკვეთს მიეკუთვნება, ვ. ი. ასე:

1. „დამარბულ არს ენაა ქართული დღემდამდე მეორედ მოსვლითა მისია“, რაც გრამატიკულად შესაძლებელია, მეორედ აზრობრივი მონაკვეთის „საწამებელად“ პაერში ოხლად გამოკიდებულ გაუგებარ სიტყვად დაგვირგბა, რომელსაც ვერც წინა, ვერც მომდევნო წინადადებას ვეღარ დაუკავშირებთ და უწინაარსო, გამოუვლად ჩიხში მოვეტყვიეთ.

ხოლო თუ სიტყვა „მისია“ მეორედ აზრობრივ მონაკვეთში დავტოვებთ, ვ. ი. ასე: 2. „მისია საწამებელად“, გრამატიკულ და წინაარსობრივ წონის შესაბამისად, რაკი ასეთი ქართული არ არსებობს („მისია დასადასტურებლად“ არაფერს ნიშნავს).

უნდა დავასკვნათ: თხზულების წონისმეტყველი ოთხეუ მონაკვეთის ზეგნება — „მისია“ გადაჭრის შედეგშია უფოლი, ვინ იცის, რა დროისა. ხოლო ეს შედეგშია წონისმეტყველი არც თვინოდებს მაინც ცხადყოფს, რომ იოანე-წონისმეტყველ არს ავტორი თხზულებისა — „ქება ქართულისა ენისა“.

ცხადია, თხზულების პირველი სტროფი უნდა იკითხებოდეს, ისე, როგორც აგი პავლე ანგო-აროვამ აღადგინა:

1. დამარბულ არს ენაა ქართული.

დღემდამდე მეორედ მოსვლისა, მისიისა საწამებელად.

რათა უყოველსა ენასა

ღმერთთან ამხილოს ამით ენითა.

ხოლო ეს სტროფი ასე უნდა განიშარტოს:

„საიდუმლოდაა შენაბული ქართული ენა მეორედ მოსვლის დღემდე, მისიის დასადასტურებლად, რათა უყოველი ერა ქრისტედ ღმერთმა ქართული ენით განაკობოს“.

თხზულების პირველსავე სტროფში სრულიად არაჩვეულებრივია რამ არის განცხადებულად: ქართული ენა საიდუმლო და ღვთაებრივი ენაა. თავის საიდუმლო ქართული ენა მეორედ მოსვლის დღეს გამოიხატეს, რაკა მისიის — ქრისტეს მეორედ მოსვლას აუწყებს კაცობრიობას, ხოლო მისია კაცობრიობას ქართული ენით განიკითხავს.

თხზულების ამ არაჩვეულებრივ წინაარსს აკაკი ბაქრაძემ საყვარელი დამამკაყოფილებელი ახსენა-განმარტებდა მოუძებნა: მკვლევარი წერს:

„დღეს ანგვარი აზრი შეიძლება შეტისმეტყველად პრეტენზიულად მოერჩენოს მკითხველს, მაგრამ თუ გათვალისწინებთ, რომ უყოველ ქრისტოანებს აქვს მესხიანის ტურთი (ხაზი ჩეჭია რ. პ.) იდეა, მაშინ მოულოდნელი არაფერი იქნება. შეხანიტური იდეა ერის ოვთგანმეტყველებას, თვითწმენას, ძლიერებას უწყობს ხელს. ამა თუ იმ ისტორიულ სიტუაციაში ოპტიმიზმის საფუძველია და ებრძვის ერყოფულ სასოწარკვეთილებას. ბუნებრივია, რომ ქველმა ქართველმა მოაზროვნეებმა გათვალისწინეს ეს და გამოი-

მუშავეს და ჩამოყალიბეს კიდევ ქართული მესიანისტური იდეა“ („მნათობა“ 1988 წ. № 1).

აკაკი ბაქრაძის თვალსაზრისით ერთ-მორწმუნე ქრისტიანულ ბიზანტიას ქართული ქრისტიანული იდეოლოგია ქართული ენით დაუპირისპირდა, ხოლო „ქართულმა კლიტა-კურმა აზრმა ქართული ენა ღვთაებრივის წარადიდებით შემოსა“.

მაგრამ ქრისტიანული თვალსაზრისით ქართული ენის განდიდებას რაიმე საფუძველი ხომ უნდა ჰქონდეს! ხომ არ ეწინააღმდეგება თხზულების პირველი სტროფში გამოთქმული თვალსაზრისი ქრისტიანულ სწავლებასა და დოგმატიკას, მწვალებლური აზრი ხომ არ არის გამოთქმული თხზულების პირველ სტროფში? ან ქრისტიანული დოგმატიკის რა საფუძველებზე აგო ქართული მესიანისტური იდეა? თხზულების პირველი სტროფი ამ თვალსაზრისითაც უნდა შემოწმდეს.

ქრისტიანულმა თეოლოგიამ მეორედ მოსვლის საიდუმლოც იცის; ამ მოძღვრებით მისიის გამოცხადების საიდუმლოც ცნობილია; ისიც კარგად ცნობილია თუ ვინ ან რამ უნდა დადასტუროს ქრისტეს მეორედ მოსვლა და რათ ან როგორ უნდა განიკითხოს ქრისტე ღმერთმა კაცობრიობა.

უკვლავ ეს საიდუმლო იოანეს „გამოცხადებაში“ ჩამოყალიბებული. ჩვენი თხზულების პირველი სტროფის წინაარსი იოანეს „გამოცხადებით“ უნდა შემოწმდეს.

იოანეს „გამოცხადებით“ დღე მეორედ მოსვლისა ასეა აღწერილი:

„აჲ, კარი განვხილეთ ცათა შინა... და აჲ, დგა საუდარი ცათა შინა და საუდარსა ზედა მქდომარე (შამა ღმერთი). გარემო საუდარსა საუდარსოც და ოთხნი და საუდართა შათ ზედაოც და ოთხნი მღვდელი მშხდომარენი, შემოსილნი სამოსლითა სეტყათა და თათთა შათთა ზედა გვირგვინნი ოქროსნი“...

„და ვიხილე მარტყენით საუდართა ზედა მქდომარისა შინ (შამა ღმერთისა) წიგნი, დაწერილია შინაგან და გარეგან დაბეჭდული ბეჭდითა შეიღითა“.

„და ვიხილე ანგელოზი ძლიერი, რომელი ქადაგებდა ხმითა დიდითა, ვითარმედ: ვინ-მეღვინს არს განვხილვად წიგნისა ამის და განხმნად ბეჭედითა მისთა?“

„და ვერვიან შემძლებელ იყო ზეცათა შინა, არცა ქვეყანასა ზედა, არცა უფსკრულთა შინა განვხილვად წიგნისა მის და არცა მიხედვად მისა“... ასეა აღწერილი იოანეს „გამოცხადებაში“ დღე უფლის მეორედ მოსვლისა.

ახლა ვნახოთ თუ როგორ ხდება მისიის დადასტურება იოანეს „გამოცხადებაში“:

„და ვიხილე შორის საუდარისა და მღვდელთა-მისა კრავა მღვდლმარე, ვითარცა დაუღვლი... და მოვიდა და მიიღო წიგნი მარტყენისაგან საუდარითა ზედა მქდომარისა (შამა ღმერთისაგან)“.

„და რა ეამს მიიღო მან წიგნი იგი... დავარდეს წინაშე კრებისა მის და იტყუდეს; ღირსსა შენ მიღებად წიგნისა მის და აღებად ბეჭედთა მისთა... და იყო რიცხვი მათი ბევრნი ბევრნი და ათასნი ათასანი, რომელი იტყუდეს მათა დადიოთ: ღირს არს კრავი იგი დაკლული (იხილ ქრისტე) მიღებად ძალისა და სიბრძნისა და პატივისა და დიდებისა და კურთხევისა. და მღვდელი იგი დავარდეს და თაყვანის-სცეს“.

ასე დადასტურა იოანეს „გამოცხადებაში“ შეიძლება ბეჭდით დაბეჭდულმა წიგნმა ქრისტეს მეორედ მოსვლა. რაკი სხენებული წიგნი მესამეა მანა ღმერთისაგან მიიღო, შეიძლება ბეჭდით დაბეჭდული საიდუმლო წიგნი დვთაებრივი წიგნი ყოფილა.

ამგვარად, იოანეს „გამოცხადებაში“, მესიას დადასტურებს საიდუმლოდ შენახული დვთაებრივი წიგნი, ხოლო ქართული თხზულება — „ქება ქართულისა ენისა“ ხომ იგივეს ამბობს — საიდუმლოდაა შენახული ქართული ენა, რომ მეორედ მოსვლის დღეს მესია დადასტურდეს.

ქართული ენა შეიძლება ბეჭდით დაბეჭდული დვთაებრივი წიგნი ყოფილა.

მაგრამ არა მხოლოდ... აქი რვენი თხზულების თანახმად მეორედ მოსვლის ეამს ქრისტე ღმერთმა იგივე ქართული ენით უნდა განიკითხოს კაცობრიობა.

რას გვეუბნება ამის შესახებ იოანეს გამოცხადება?

იოანეს გამოცხადებით კაცობრიობას მესია იგივე შეიძლება ბეჭდით დაბეჭდული წიგნით განიკითხავს. იოანეს გამოცხადებით კაცობრიობის განკითხვის ურველი საიდუმლო შეიძლება ბეჭდით დაბეჭდული წიგნით ცხადდება: რამდენ ბეჭედსაც ახსნის მესია დვთაებრივ წიგნს, მდგენ საიდუმლოს ამხელს იგი.

კაცობრიობის განკითხვის ურველი საიდუმლოს ხელვა დვთაებრივი წიგნის უველია შეიძლება ბეჭდის ახსნით ზდება. იოანე მახარებლის „გამოცხადებით“ რიცხვი შეიძლება ურველი, ურველის მოპყველი რიცხვია.

მაგრამ ხომ ამხვე ამბობს ქართული თხზულება — „ქება ქართულისა ენისა“, რომ მესია მეორედ მოსვლის ეამს კაცობრიობას ქართული ენით განიკითხავს. იქნებ ქართული ენა შეიძლება ბეჭდით დაბეჭდული წიგნი, იქნებ ქართული ენა დვთაებრივი წიგნი რადგან:

„ურველი საიდუმლოა ამის ენისა (ქართულ ენისა) შინა მახარებელ არს“.

წინა წერილში ამავე „ქება ქართულისა ენისა“-ს შესახებ, ვწერდი:

„ისე ჩანს, თხზულებაში ქართული ენა და ქართული დამწერლობა გაიგივებულია“ („მწიგნობნი“, 1981 წ. № 11, გვ. 159).

შეიძლება ბეჭდით დაბეჭდულმა წიგნმა ანუ ქართულმა წიგნმა მესია უნდა დადასტურდეს, ხოლო ქრისტე ღმერთმა, მეორედ მოსვლის ეამს,

შეიძლება ბეჭდით დაბეჭდული წიგნით ანუ ქართული წიგნით უნდა ამხილოს და განიკითხოს კაცობრიობა.

ვფიქრობ, ქრისტიანული თეოლოგიის ამ ხელუქმლებზე აიყო ქართული მესიანისტური იდეა. „ქება“-ს ავტორი თხზულებაში „ქართულ ენას“ ამბობს და ქართულ წიგნს გულისხმობს. ე. ი. ქართული ენა და ქართული დამწერლობა თხზულებაში განუყოფელი ცნებაა.

აკაკი ბაქრაძე ამის გამო წერს:

„თხზულებაში ენისა და დამწერლობის ბედს ვერ გავყოფთ. ანანი, დამწერლობა, ენის მატერიალური გამოხატვის საშუალებაა. ანანის, დამწერლობის გზით ზდება ენა კულტურის, განათლების, მწიგნობრობის იარაღი, დამწერლობის, ანანის უკონლოა იმდენა სწორედ ენის დაქინება-დაჩაგვრის უტუარ სურათს, ამიტომ განაზღვრავს დამწერლობის, ანანის ბედი ენის ყოფიას“.

(ა. ბაქრაძე — „ურველი საიდუმლო“, „ლიტ. საქართველო“, № XI — 1982 წ.). ამასთან ერთად, რაკი საქმად აღრე-ქრისტიანულ და რელიგიურ ძეგლთან გვაქვს საქმე, ჩემის მხრივ დაუყოფელი: ძველ ღრს დამწერლობა რელიგიის ენად ითვლებოდა, განსაკუთრებით ძველი აღმოსავლეთის ქვეყნებში. ამიტომ, რელიგიის მუცველნი დამწერლობას დვთაებრივ მწიგნულებს ამიკებდნენ. დამწერლობა არა მხოლოდ ენის უკვდავყოფის საშუალება იყო, არამედ მას ზოგადად უკვდავების ხატადაც სახევენ.

ჩვენი თხზულების პირველივე სტრიქონი:

„დამარხულ არს ენა ქართული დღემდენ მეორედ მოსვლისა...“ ამას ცხადყოფს, რომ ქართული ენა და ქართული დამწერლობა თხზულების პირველსავე წინადადებაში გაიგივებულია, თორემ როგორ შეიძლება ენა მეორედ მოსვლამდე საიდუმლოდ იყოს შენახული დამწერლობის გარეშე? დამწერლობა ინახავს ენას. ამიტომ „ენად ქართული“ თხზულებისა, ქართულ წიგნს, ქართულ დამწერლობას, ქართულ ანანს უნდა გულისხმობდეს, სულან-საბა ორბელიანის თქმისა არ იყოს: „ენა ქართული, შენახული და განვრცდებულია ფარნავა ქართველთა პირველისა იეფოს მიერ, ბრძნისა და გონებისა, რომელი იყო ძეთაგან ქართველთაათა, წარმართი“.

ე. ი. ქართული ანანი ანუ ქართული დამწერლობა შემოულია და გავრცელებია საქართველოში ფარნავა ქართველთა მეფეს. სულან-საბა ორბელიანი „ქართულ ენას“ წერს და „ქართულ ანანს“ გულისხმობს. ეს ერთი, მეორეც ის, რომ ლინტი მრაველს ეს არ უთითებს, არამედ „ეთი ამბობს ამას, რაკი თავად იცის ეს და თავად ამცნობს მკითხველს ამ კუთმარებებს. იხილ კარგად გაფარგონათ, ვინ ამბობს ამას? — თვით დიდ სულან-საბა ორბელიანი“.

ჩვენი ძველში იგივე ვითარებაა: თხზულების ავტორი „ქართულ ენას“ წერს და „ქართულ წიგნს“ გულისხმობს, რაკი იოანეს „გამოცხადებ-

ბის" შვიდი ბეჭდით დაბეჭდული წიგნი ჩვენი თხზულების ავტორის თქმით ქართული წიგნია. „ქართული ენა“ თხზულებაში მართლაც „ქართულ წიგნს“ რომ ვუღიანებოვს, ეს არაა პირველად აკეთი ბაქრაძემ გამოთქვა. მკვლევარი ამის გამო წერს:

„საერთოდ „წილს“ „ქებაა“-ში მრავალგვარი მნიშვნელობა აქვს. იგი მათეს სახარების დახვეწისას მიუთითებს: „სახარებასა შინა ქართულსა ზოლო, თავსა მათესაასხა წილს ზის“... „მართლაც — წერს აკეთი ბაქრაძე — მათეს სახარება იწერება ასე — „წიგნი ზოხისა იესო ქრისტესი, ძისა დავითისი, ძისა აბრაჰამისი“. „როგორც ვხედავთ, აქ „წილს“ ქრისტეს ცხოვრების წიგნს მითითებებს და თუ ისევ ვიკითხავთ — რატომ? უნდა ვუპასუხოთ, ამიტომ, რომ „ქებაა“-ს ავტორის აზრით, საიდუმლო — რომელიც დამარბულია (დაცულია) ქართულ ენაში, არის ქრისტეს ცხოვრების საიდუმლო... ეს არის მეორედ მოსვლის ანუ აღდგომის საიდუმლო და იგი, „ქებაა“-ს ავტორის აზრით გასაადვილებს ქართულ ენით („მნათობი“, 1988 წ. № 1, გვ. 162, 164).

შედეგად, აკეთი ბაქრაძის თქმისა არ იყოს, — „ქართული ენა ქრისტეს ენაა“, ანუ ქართული წიგნი ქრისტეს წიგნია, „და მეორედ მოსვლის განს უფალი ქართულად განკითხავს კაცობრიობას“ (ა. ბაქრაძე — იანეჭ ქებას შესახებ“, „მნათობი“, № 1, 1988 წ. გვ. 162).

ასეთია ქრისტიანული ქართული მესიანისტური იდეა, რომელიც თავიდან ზოლომდე თხზულების პირველ სტროფშივე ჩამოყალიბებული.

მაგრამ, მთავარი ის არის, გარკვევს — რამდენად, ან რამდენად განიხილება ასეთი აზრი? რატომ ენიჭება ასეთი უპირატესობა ქართულ ენას? განა ქართული მესიანისტურ იდეას არ უნდა აეხაზა ქართული ენის ისტორიული წარსული ან არსებული სინამდვილე? ქართული ენის ეგზეზიმ განდიდება რომ უნდა ჰქონდეს რაიმე საფუძველი? სწორედ ამის გამო ვწერდი წინა წერილში.

„ნოთუ ესოდენ დარსწევანიშნავი თხზულება უსაფუძველო და უნიდავო განდიდება ქართული ენისა?“

რა თქმა უნდა არა. ასე არ შეიძლება იყოს. საქმე ის არის, რომ მთელი თხზულება ახსნა-განმარტება იმ მესიანისტური იდეისა, რომელიც თხზულების პირველ სტროფშია განცხადებული. უპირველეს ყოვლისა, თხზულებამ უნდა გაგვიპარტოს თუ რატომ არის ქართული წიგნი, ვითარცა შვიდი ბეჭდით დაბეჭდული წიგნი, საიდუმლოდ შენახული? ამას თხზულების მეორე სტროფში ვგებულობთ:

2. და ესე ენაა

მძინარე არს დღესამომდე,  
და სახარებასა შინა ამის ენასა  
ლაზარე მკვრიან.

ეს სტროფი თხზულებისა ასე უნდა გავიგოთ: ქართული ენა (წიგნი) საიდუმლოდ, შენახული ანუ ვითარცა მძინარე არ ამხელს თავს. საიდუმლოდ იმის გამო, რომ იგი მკვდრეთით აღმდგარი ლაზარეა, ე. ი. ქართული წიგნი დღეს, როგორც მკვდრეთით აღმდგარი ლაზარე, თხზულებამ პირველი სტროფის — „დამარბულ არს“ განმარტა როგორც მძინარე ანუ მდუმარე, მკვდრეთით აღმდგარი ლაზარე, რაც სწორედ მკვდრეთით აღმდგარი ლაზარე დუმს და არ აცხადებს აღდგომისა თუ მეორედ მოსვლის საიდუმლოს.

ამიტომ, არც „დამარბულ არს“ და არც „მძინარე არს დღესამომდე“ მკვდარსა და დამარბულ ქართულ ენას არ ნიშნავს. თუკი ასეთი თავდასჯისა მანაც არსებობს, იმის გამო, რომ ამოცნობილი არ იყო თხზულების პირველი სტროფის შინაარსი და ქართული მესიანისტური იდეა ამ სტროფისა. ზურაბ კეჩაძეს მოვეუბნათ:

„ენა დამარბულ არს მეორედ მოსვლამდე. — რაც ქართული ენა მიხატურად ლაზარესთან არის განიკვებული, აქ უნდა დავინახოთ ლაზარე ასევე: ლაზარე დამარბული იყო და აღდგა, რაც მოსწავეებს ქართული ენის აღდგომასაც... ლაზარე დამარბულია როგორც მკვდრეთით აღდგომის ვინა მეორედ მოსვლის საიდუმლოა. ასევე ქართული ენაც ერთდროულად დამარბულიც არის როგორც საიდუმლო და დამარბულიც არის ქვერთ გამოუთქმული საიდუმლოსი, რომელიც უნდა გამოცხადდეს თავის დროზე... ქართული ენა, თავად დამარბული, ნათლისღების დაფუძვლილი და მძინარე, იმარბავს მეორედ მოსვლის ვინა მკვდრეთით აღდგომის საიდუმლოს (ამიტომაც დუმს, ეს არის მისი მძინარება) და გამწვადებულია ამ აღდგომისათვის, როგორც საყვარი მების ხელში... (უყოველი საიდუმლოს შესახებ“, ლიტ. საქართველო. 1988 წ. 25(VI).

ზ. კეჩაძის აზრით, ქართული ენა დამარბულია როგორც ლაზარე, რაც იმას მოასწავებს, რომ იგი აღდგება მკვდრეთით და ამიტომ გამწვადებულია ამ აღდგომისათვის, როგორც საყვარი მების ხელში. მაგრამ თხზულებაში ეს არ წერია.

ქრისტეს მეორედ მოსვლამდე ქართული ენა არც მკვდარია და არც დამარბული. როგორც უკვე ვიკით, თხზულების პირველი სტროფის „დამარბულ არს“... მკვდარსა და დამარბულ ქართულ ენას ეი არ ნიშნავს, არამედ საიდუმლოდ შენახულ, შვიდი ბეჭდით დაბეჭდულ ქართულ წიგნს, რომელმაც ქრისტეს მეორედ მოსვლა უნდა დაადანტროს. რაც შეეხება თხზულების მეორე სტროფს, „და ესე ენაა მძინარე არს დღესამომდე“-ს, როგორც ვთქვი, პირველი სტროფის მესიანისტური იდეის განმარტებაა, თუ რატომ არის ქართული ენა საიდუმლოდ შენახული. ქართული ენა „მძინარეა“ იმ თვალსაზრისით, რომ იგი მკვდრეთით აღმდგარი დუმს და არ ამხელს „უყოველს საიდუმლოს“, რაც შვიდი ბეჭ-

დით დაბეჭდული წიგნია და მკვდრებით აღმდგარა ღაზარცა.

რაც „სახარებასა შინა ამას ენასა ღაზარც მკვიან“, ცხადია, ქართული ენა — ქართული მწიგნობრობა მკვდრებით აღმდგარა ღაზარცა-ქართული ენა ღაზარცა, თუ იგი ცოცხლობდა, მოკვდა და მკვდრებით აღდგა. თუ ასე არა, სხვა არცერთ შემთხვევაში ქართული ენა ღაზარც არ შეიძლება იყოს.

ქართული ენა ღაზარცა, იმიტომ რომ, იგი 1. „ოთხისა დღისა მკვდარი“, „დაბალი და დაწუნებულა“ მკვდრებით აღდგა, ნათელ იღო, ქრისტეს მცენებას ეზარა და მთი უკვდავება მოიპოვა; ქართული ენა ღაზარცა, იმიტომ რომ, მას

2. რა და მუავს — წმიდა ნინო და მელქედე დედოფალი, ვითარცა ღაზარცის: მარიამ და მართა.

ქართული ენა ღაზარცა, იმიტომ რომ იგი 3. ქრისტეს მცენებათა ვითარცა ღაზარც და ქართული ენა ღაზარცა, იმიტომ რომ მასში

4. როგორც მკვდრებით აღმდგარ ენაში ანუ წიგნში დამარბულია მკვდრებით აღდგომის საიდუმლო. ფრთხილ მნიშვნელოვანი დასკვნა უნდა განვიტონოთ: ქართული მწიგნობრობის ერთ-ერთი უბრწყინვალესი ძეგლი, იმას ვკამყნობს, რომ „შედაბალი და დაწუნებულა“ ქართული ენა (რაც იქნა უნდა, ქართული მწიგნობრობა იგულისხმება) ქრისტეს მკვდრებით აღდგინა. ქართული ენა — ქართული მწიგნობრობა მკვდრებით აღდგა, როცა ნათელ იღო, როცა ქრისტეს მცენებას ეზარა, როცა შეიმოქ და იერობა, „სახელითა უფლისაჲთა“. ქრისტიანობის შემოდგმა საქართველოში იყო ის ფაქტორი, რომელმაც ხელ შეუწყო ქართული მწიგნობრობის აღორძინებას.

ქართული ენა — ქართული მწიგნობრობა მკვდრებით აღდგა, როცა ქრისტეს მცენებას ეზარა. ასე ვფიქრობდი ზემს წინა წერილში, ახლაც ასე ვფიქრობ.

აკაკი ბაკრაძე თავის წერალებში იკვირე თვალსაზრისი გამოთქვა და თავის მხრივ ახალიც ბევრი დაუბატა. ამას შესახებ ცოტა ქვემოთ ვიტყვი. ქართულ მესხანისტურ იდეას დაეუბრუნდეთ. რაც მიმინს ავტორის აზრით ქართული ენა ღაზარცა, და იგი მკვდრებით აღდგა, სწორედ ამიტომ, ქართული მესხანისტური თვალსაზრისით მკვდრებით აღდგომის საიდუმლო ქართულ წიგნშია დამარბული.

აკაკი ბაკრაძე ამის თაობაზე წერს: „რაც მიმინს ქართულ ენას ღაზარც ეწოდება, ეს მკვიდრად ვაუბრუნება, რომ როგორც მკვდარი ღაზარცის აღდგინება გულისხმობს აღდგომის საერთო იდეას, ასევე ითვალისწინებს მდებარე და დაწუნებულ ქართული ენის აღორძინება აღდგომის საერთო იდეას“ („ლიტ. საქართველო“, 5/11 — 1942 წ.). ეს არაა. მეორეც ის რომ, ქართული ენა სა-

იდუმლოდ შენახული, დგოაბრები წიგნია, რაც ქართულმა ენამ კაცობრიობას ქრისტეს მკვდრებით აღმდგარა უნდა აუწყოს და რაც მესხანისტურული წიგნით უნდა განიკითხოს კაცობრიობა.

სწორედ ამიტომ, ქართული მესხანისტური თვალსაზრისით, ქრისტეს მეორედ მოსვლისა და კაცობრიობის განკითხვის უკველი საიდუმლო ქართულ წიგნშია დამარბული.

წ. კიკნაძე ფაქტობს, რომ უკველი საიდუმლო „ქებასა“ ერთი საიდუმლო უნდა იყოს და მკვდრებით აღდგომისა გინა მეორედ მოსვლის საიდუმლო უნდა იგულისხმებოდეს. ვფიქრობ, წ. კიკნაძის ეს თვალსაზრისი დასაზუსტებელია. ჯერ ერთი, ქართული ხიტყვა „უკველი“ არცერთ შემთხვევაში „ერთი“ არ შეიძლება იყოს, ხოლო „უკველი საიდუმლო“ არცერთ შემთხვევაში ერთი საიდუმლო არ შეიძლება იყოს.

ვარდა ამისა, ქართული ენა არა მხოლოდ ღაზარცა (ეს ქართული ენის მხოლოდ ერთი, მისი ისტორიული სვე-ბედისა თუ ზედარის ასპექტი) არამედ, რაც მთავარია, ქართული წიგნი შეიძლება იგივე დაბეჭდული დგოაბრები წიგნია.

„უკველი საიდუმლო ამას ენასა შინა დამარბულ არს“, ასე უნდა ვაკვიროთ:

ქართულ წიგნში მკვდრებით აღდგომისა, მეორედ მოსვლისა და კაცობრიობის განკითხვის უკველი საიდუმლოა დამარბული.

რომ უკველი საიდუმლო ერთი საიდუმლო არ არის, ამას შემდეგი ვარაუგებიც ცხადყოფენ: ქართული ენა ქრისტეს მცენებათა, არა მხოლოდ იმიტომ, რომ ქართული წიგნი ღაზარცა, არამედ იმის გამოც, რომ ქართული წიგნი ქრისტეს წიგნია, ხოლო ქრისტე ღმერთი თავდაც უკველი საიდუმლოა:

„შე ვარ „ანი“ და „მოე“, იტყვის უფალი ღმერთი, რომელი არს და რომელი იყო და რომელი მომავალ არს, უკვლისა მკურნელი, სიბრველი და უკანასკნელი, დასახამი და დასასრული“. („გამოცხადება იოანესი“, 1, 8; 22, 13).

ამგვარად, „ქება და დიდება ქართულისა ენისა“ ამბობს, რომ ქართული ენა დგოაბრები ენაა, რომ ქართული ენა უკვდავი ენაა, რომ ქართული ენა ქრისტეს ენაა, რომ ქართული ენა ქრისტეს მეორედ მოსვლას აუწყებს კაცობრიობას, რომ ქართული ენა კაცობრიობის განკითხვის ენა იმიტომ რომ:

„უკველი საიდუმლო ამას ენასა შინა დამარბულ არს“.

ეს მაგურად დებულება ქართული ენის განდიდების მთავარი დებულებაა თხზულებაში. ხოლო თხზულებების დასკვნითა, მე-10 სტროფი ჰიმნის მთავარი დებულების ერთდაგვარა განმარტება:

„და ესე უკველი, რომელი წერილ არს, მოწამედ წარმოვიტარა ამოა ესე წილი ანანისაჲ“.

ეს. ი. „წილი“ — ასო — ნიშანი ქართული ანანისა, ერთ რომელიმე საიდუმლოს კ არ ემოწმება, არამედ უკველი ანუ ყველა საიდუმლო



ქართული ენისა „წილით“ არის დამოწმებული. როგორ?

1. ქართული ენა ღაზარეა: — „სახარებასა შინა ამახ ენისა ღაზარე ჰქვანა“. როგორ არის დამოწმებული „წილით“?

...ქართულსა ზოლო, წილი ზის, რომელ ასოა არს და იტყვის უოველად ოთხ ათასსა... და ესე არს ოთხი დღე და ოთხისა დღისა ჰქვადარი...“ რაკი თხზულებით ათასი წილი ერთი დღეა, „წილის“ რიცხვითი მნიშვნელობა ოთხი ათასი ოთხი დღე იქნება. ე. ი. ქართული ენა რომ ოთხისა დღისა ჰქვადარი ღაზარეა, ეს „წილით“ არის დამოწმებული;

2. ქართული ენა ქრისტეს წიგნია: — დანარხულ არს ენაა ქართული დღედმდე მეორედ მოსვლისა, შესისისა საწამებელად, რათა უოველსა ენასა დმერომან ამხილს ამით ენითა“. (ქართული ენა აქ ქრისტეს წიგნია. ეს უკვე განმარტა). როგორ არის დამოწმებული ეს საიდუმლო „წილით“? აი, ასე:

...„სახარებასა შინა ქართულსა ზოლო, თავსა მათეგსა „წილი“ ზის“. ქართული სახარების მათხს თავი კი ასე იწყება: „წიგნი... იესო ქრისტესი“. ე. ი. ქართული ენა — ქართული წიგნი რომ ქრისტეს წიგნია, ეს „წილით“ არის დამოწმებული;

3. ქართულ ენას ხსწრულად (ნიწნად) აქვს ას-ოთხი წილი უმეტეს სხვათა ენათა..

ამ შემთხვევაში, მე ვფიქრობ, რომ ქართულ წილთადრიცხვანა საუბარი. ამიტომ, ზონამესეული ხელნაწერებმა 84 წილი შეედგომა მგონია. ასევე იფიქროვებს თვალსაზრისს ვაწარებ და ვფიქრობ, რომ თხზულებაში ქართული წილთადრიცხვის მეტობის 104 წილი უნდა იგულისხმებოდეს. რაკი უკვე ვითარი, რომ ქართული ენა საიდუმლოდ: შენახული დღედმდე მეორედ მოსვლისა და თავის საიდუმლოს მეორედ მოსვლის დღეს გაამხილს, ცხადია ამიტომ, ქრისტეს მეორედ მოსვლას ქართული ენა ქართული წილთადრიცხვით უნდა ელოდებოდეს, რომელიც 104 წილი აღემატება სხვა ქრისტან ერთა უძველეს ქრისტანულ წილთადრიცხვას.

ქართული წილთადრიცხვის მეტობა 104 წილი რომ ქართული ანბანის ასო-ნიწნა „წილით“ უნდა იქნას, ეს ზემს პარველ წერაღოში უკვე ვარკვეული მაქვს და აქ აღარ ვაფიქრობებ. ამიტომ, თუ „ქებაა“-ს 84 წილი შეედგომა და თხზულებაში ქართული წილთადრიცხვის მეტობის 104 წილი იგულისხმება, ასეთ შემთხვევაში ქართული ენის ეს საიდუმლო ქართული ანბანის ასო-ნიწნა „წილით“ არის დამოწმებული.

4. ზედარი ქართული ენისა.

აკაკი ზაქარაძე წერს: „საერთოდ „წილს“ „ქებაა“-ში მრავალჯერა მნიშვნელობა აქვს“. („სხვე ქებაა“-ს გამო, „მნათობა“, 1988 წ. № 1, გვ. 168). მე ვიტყვი — უფოდ, რაკი უოველი საიდუმლო ქართული ენისა ერთი საიდუმლო კი არ არის, არამედ მრავალი. შესა-

ბამისად, უოველი და სხვადასხვა საიდუმლო ქართული ენისა „წილის“ სწავდასწავა მნიშვნელობით უნდა იყოს დამოწმებული. (სწავდასწავა „წილს“ ქართულ ანბანში მრავალჯერა მნიშვნელობა აქვს).

თხზულების ქართული მესაინისტური იდეა ქართული ენის დანიშნულებისა და ქართული ენის ზედარის შესახებ ღაზარაკობს. შესაძლოა, აკაკი ზაქარაძე მართალი იყოს და ქართული ენის წარსული და მომავალი ზედარის ამხავი ისეც „წილით“ იყოს დამოწმებული, რაკი სიტყვა „წილი“ ზედარის მნიშვნელობაც აქვს. ასეთ შემთხვევაში თხზულების ზოლო მეათე ბტროფი: „და ესე უოველი, რომელიც წერილ არს, მოწამედ წამოგვიფიქროს ასოა ესე წილი ანბანისა“. აქნებ ქართული ანბანის ზედარსაც ვუღიხნებოდეს და თხზულების ზოლო ბტროფი იქნებ რაზარაგნული მნიშვნელობაც იყოს, ასეთ შემთხვევაში ქართული ენის საიდუმლო ზედარი ისეც „წილი“ ასო-ნიწნით მოწმდება.

ამგვარად, ქართული მესაინისტური თვალსაზრისით, მკვდრეთით აღდგომის ზოგად-ქრისტანულ იდეას ქართული ენა იმარბავს, რაკი ქართული ენა ღაზარეა და იგივე ქართული მესაინისტური თვალსაზრისით, მეორედ მოსვლისა და კაცობრიობის განკითხვის უველი საიდუმლოს ქართული ენა იმარბავს, რაკი ქართული ენა შეიძი ბებელი დამებდული ღვთაებრივი წიგნია.

ქრისტანული მოძღვრებით, ქრისტეს მესაინიზმი მისი ქვარცმითა და აღდგომა-ამაღლებით არ მთავრდება. ქრისტანული მესაინიზმი მეორედ მოსვლით, კაცობრიობის განკითხვით და ღვთის სუფილის დამკვიდრებლად დასრულდება.

ქართული ენის მისიაც, რა თქმა უნდა, მისი მკვდრეთით აღდგომით არ დამთავრებულა. ქართული ენის მისია დამთავრდება მაშინ, როცა იგი მისიას მოსვლას აუწყებს კაცობრიობას და როცა მისა ქართული ენით განკითხავს კაცობრიობას.

ამგვარად, ქართული დამწერლობა და ქართული მწიგნობრობა, რასაც უფრო ფართედ ცნება — ქართული ენა აერთიანებს, ჰყენს ქრისტანობის დამკვიდრებლად არსებობდა. თუ ამ კუწმარტების ამოკლებას თხზულებიდან არ მოკვანდომებთ, ვერც თხზულებას გავაგებთ. ისინი, ვინც ქართული დამწერლობის არსებობას უარყოფენ, ახლა „ქებაა ქართულია-ენისაა“-ც უნდა უარსყონ, რაკი სწორედ ეს ძველი ვეფხუნება, რომ ქართული დამწერლობა ჰყენს ქრისტანობის დამკვიდრებლად არსებობდა. იგი დასწრულა და „მდაბალი და დაწუნებული“ მოკვდა ვითარცა ღაზარე, ზოლო ქრისტანობა იფიქვდრეთით აღდგინა და აღორძინა.

რაკი ქართული ენა მკვდრეთით აღმდგარი ენაა, მეორედ მოსვლის ფაზს ქრისტე დმერთი კაცობრიობას უკვავი და ღვთაებრივი ქართული ენით განკითხავს.

„მკვდრეთით აღდგარა ენა ქართული ენა ან  
ისწულდებაში, თუ იგი ჯერ კიდევ მკვდარია და  
მკვდრეთით აღდგომას მოელის მეორედ მოსვ-  
ლის ემსი“?

ამ კითხვაზე აკაკი ბაქრაძემ ასე მიახსენა:  
„არცა „ქებაჲს“ გამო ვმსჯელობთ, ერთი წუ-  
თითაც არ უნდა დავიფიქსოთ, რომ იგი მშატე-  
რული ნაწარმოებია, რაკი ასეა, ბუნებრივია, რომ  
არსებობს მასში მშატერული სახეები. უპირვე-  
ლესი მშატერული სახეა ღაზარე, აღებული სა-  
ზარებოდან (თუმცა ვარაუდების კორიანტელში  
ასეც კი ითქვა — ჰიმნში ღაზარე ინტერპოლა-  
ტორის ჩამატებულიაო. თუ ღაზარე ჩამატებუ-  
ლია „ქებაჲსად“ რაღა რჩება?). როგორც მშატ-  
ერულ სახებს, ღაზარეს თავისი კომპონენტები  
აქვს. ეტენია: 1. ღაზარე ქრისტეს შვილობაია,  
2. ღაზარე ოთხი ღვთის მკვდარია, 3. ღაზარეს  
ირი დაი ჰყავს — მარამ და მართა, 4. ღაზარე  
ქრისტემ მკვდრეთით აღადგინა.

ჰიმნის ავტორი მის პარალელურად ჰიმნის შე-  
იღებ მშატერულ სახებს. ეს გახლავთ ქართული  
ენის ხატი. ამასხა, ბუნებრივია, თავისი კომპო-  
ნენტები აქვს: 1. ქართული ქრისტეს ენაა,  
2. ქართული ენაც მკვდარია აყო, 3. ქართულ  
ენასაც ორი დაი ჰყავს — ნინო და ელენე, 4. ქა-  
რთული ენა მკვდრეთით ქრისტემ აღადგინა.

როგორც ხედავთ, ჰიმნში ორი სრულიად იდე-  
ტური მშატერული სახეა და აქ, თუ კაცს პაექ-  
რობის სადერდელი არ აქვს აწლილი, სადავო  
არაფერია. მაგრამ რატომ გააკეთა ეს ავტორმა,  
რატომ შეირდება ეს? ამის პასუხი კი შეიძლება  
სხვადასხვაგვარი არსებობდეს. ამ კითხვის ჩემე-  
რად პასუხს ცნობილია (იგი დაბეჭდილია), მაგ-  
რამ მოკლედ მაინც ვადაშვიორებ:

ქართული ენა (ცხადია, მასთან ერთად ქართუ-  
ლი ანბანი), საქართველოში ქრისტიანობის გავ-  
რცელებამდე, დაკრინებულია, დაჩაგრულია, და-  
წუნებული იყო (ანუ, ფიგურალებრად, ღაზარე-  
სავით იყო მკვდარი). ქრისტიანობის მიღებამ,  
გავრცელებამ ქართული ენა (მასთან ერთად ქა-  
რთული ანბანი) აღადგინა და შეამკო (ანუ, ფი-  
გურალებრად, ღაზარესავით გააცოცხლა). ქრის-  
ტიანული კონცეფციის თანახმად, ნათლისღება  
ნათავს ქრისტიანთა თანადიდებას ანუ მარა-  
დიულ სიციცხლებს, რაკი ქრისტე მარადისობაა.  
ქართული ენაც მარადიულად იციცხლებს, რად-  
გან ქრისტეს მიერ ნათლდებულია, ანუ მარა-  
დიულად მასთან არის დამარბული, შენახული,  
მოვლილი, ნაპატრონვეი“.

„ქებაჲ ქართულისა ენისაჲ“ უძვირფასეს  
ცნობებს გვაწვდის ქართული ენისა და ქართუ-  
ლი მწიგნობრობის შესახებ.

ქართული მესპიანობის იდეა, თავისი არსით,  
უფროდ ერთმარწმუნე ბერძნულ ენისა და დამ-  
წერლობის უპირისპირდება. მართალია, ბერძნუ-  
ლი ენა თხულებდაში ნახსენები არ არის, მაგრამ  
უფროდ ნაუღლისმწეგია, არა და, სხვა რომედ

ქრისტიანულ ენას უნდა დაიპირისპირებოდა ქა-  
რთული ენა, თუ არა ბერძნულს!

რით დაუბრისპირდა ქართული ენა ბერძ-  
ნულს, — ამ უხადლო ფენომენს? ქართული  
მწიგნობრობის სვე-ბედიოა და ქართული დამ-  
წერლობის. ამ თვალსაზრისით, ქართული ქრის-  
ტიანული ენა არაფერ ბერძნული ქრისტიანულია  
ენის თანაწროა, არამედ ბერძნულ ენაზე აღ-  
მატებულიცაა. დამთავრდა ელინისტური ეპოქა  
ანუ ბერძნული ენისა და ბერძნული დამწერ-  
ლობის ხატრობის ხანა საქართველოში და და-  
წყო ქრისტიანული ეპოქა — ქართული ენისა  
და ქართული მწიგნობრობის აღორძინების ხანა

„ქებაჲ ქართულისა ენისაჲ“ სწორედ ქართუ-  
ლი მწიგნობრობის აღორძინების ამხავს გვაძე-  
ნობს და აღორძინებულ ქართულ ენას მკვდრე-  
თით აღმდგარ ღაზარეს უწოდებს. ამ მართლუ-  
და საოცარი მეტაფორის, მშატერული გაიგივე-  
ბის მიღმა განა ისტორიული ვითარების ამხა-  
ველი კუშპირიტი სურათა არ უნდა დავიწახოთ?  
ერთი წუთით დავუშვათ, რომ ქართული დამ-  
წერლობა ქრისტიანულ ხანაში შეიქმნა ბერძნუ-  
ლი დამწერლობის საფუძველზე. (ქრისტიანულ  
ხანაში ქართული დამწერლობა მხოლოდ და მხო-  
ლოდ ბერძნული დამწერლობის საფუძველზე  
შეიძლებოდა. შექმნილიყო. სხვა შეხედვებოდა  
გამორიცხულია). მაგრამ ასეთ შემთხვევაში, რა  
უპირატესობა უნდა ჰქონოდა ქართულ ენას სხვა  
ენებთან და მიუთმეტეს ბერძნულ ენასთან შედარ-  
ებით? არავითარი. ასე რომ უფიცილოყო, არც  
„ქებაჲ ქართულისა ენისაჲ“ დაიწერებოდა.

არადა, ქართული დამწერლობის წარმოშობის  
თაობაზე, ქართულ მეცნიერულ წრეებში ორი  
თვალსაზრისი უპირისპირდება ერთმანეთს: „ან  
საქართველოში ახლად დანერგულია ქრისტიანუ-  
ლი მწერლობაჲ გამოიყენა უკვე არსებული  
დამწერლობა, ან პირიქით, ქრისტიანულმა მწიგ-  
ნობრობამ მისცა მიჯნე ქართული ანბანის წარ-  
მოშობას“ (ხარვის ციხეილი).

„ქებაჲ ქართულისა ენისაჲ“-ს წყალობით, ქა-  
რთული დამწერლობის წარმოშობის თაობაზე  
ერთი თვალსაზრისი შეიძლება არსებობდეს: სა-  
ქართველოში ახლად დანერგულია ქრისტიანობა,  
ქრისტიანული საღვთისმშაბრო მწიგნობრობისა-  
თვის, უკვე არსებული, ძველი ქართული დამ-  
წერლობა გამოიყენა. „ქებაჲ ქართულისა ენა-  
საჲს“ ხიტყვებით რომ ვთქვათ, „მიდახლი და  
დაწუნებული“ ქართული ენა მკვდრეთით აღდ-  
გა, „შეიმკო და იკურთხა სახელთა უფლისა-  
თა“, დაიწყო ქართული მწიგნობრობის აღორ-  
ძინება ახალ, ქრისტიანულ მხოლმხედველობრივ  
საფუძველზეც.

ერთი რამ უციკვიადა, ქრისტიანულმა რელი-  
გიამ უფროდ ხელი შეუწყო ქართული ენისა და  
ქართული მწიგნობრობის ვახატონებას. საქართ-  
ველოში ქრისტიანული ეპოქის დასაბამი ერთ-  
დროულად ქართული ეროვნული კულტურის  
აღორძინების დასაბამიცაა.

ისდა საკითხავი — რატომ უნდა უყოფილიყო წარმართულ ანუ ქრისტიანულად ხანაში ქართული ენა „მდაბალი და დაწერებელი“?

აქ ერთი სამ არის გასათვალისწინებელი. დამწერლობასა და მწიგნობრობას ძველი აღმოსავლეთის თეოკრატიულ ქვეყნებში უშუალო კავშირი აქვს რელიგიასთან. დამწერლობა რელიგიის ენაა და რელიგიური ფენომენია. მეცნიერული დამწერლობა მცოდნეობის ერთ-ერთი ძირითადი ფორმულა ასეთია: „Письменность следует за религией“. ეს ფორმულა ქართულად ასე შეიძლება ითქვას: „დამწერლობა რელიგიის განუყოფელი თანამგზავია“. დამწერლობა იქმნება მძლავრ თეოკრატიულ წრეში და დამწერლობას თეოკრატიული საზოგადოების უცდა ფენა — უნადღესი კაცია ჰქმნის. (ჩა თქმა უნდა, მხედველობაშია არა პრაზიტიული, არამედ მაღალგანვითარებული დამწერლობა). სწორედ ამიტომ, დამწერლობას, უპირველეს ყოვლისა, თეოკრატიული საზოგადოება ფლობს და მხოლოდ შემდეგ შეიძლება მან სახელმწიფოებრივი მნიშვნელობა შეიძინოს.

ძველი საქართველო, უფოლო, თეოკრატიული საზოგადოების ქვეყანა უნდა უყოფილიყო. „ქართლის ცხოვრების“ უწყება, რომ „ამან ფარნავს შექმნა მწიგნობრობა ქართული“, ისე კი არ უნდა გაიგოთ, რომ ფარნავს შეიქმნა ქართული დამწერლობა შექმნა, არამედ მან ქართული რელიგიის დამწერლობა — ქართველ ქურუმთა დამწერლობა სრულიად — ქართულ სახელმწიფო დამწერლობად აქცია და მით საფუძვლად ჩაუყარა სრულიად ქართულ სახელმწიფო მწიგნობრობას. ჩა თქმა უნდა, ეს უდიდესი მნიშვნელობის აქტი ქართველ ქურუმთა წებართვისა თუ მხარდაჭერის გარეშე ვერ განხორციელდებოდა.

ეს რომ მართლაც ასე უნდა უყოფილიყო და ფარნავს შეიქმნა რომ მართლაც ქართველ ქურუმთა დამწერლობა უნდა შემოედო, ამას ქართული წერილობითი წყარო — „მატიანე შემეცნებათა“ გვაუწყებს:

„...არა უწიგნორო იყვნენ ქართველნი უწინარესთა ეთაჲთა შინა. ვიდრე ფარნავსამდე სწორდნენ იგინი უხუცესთა წერალითა, ესე იგი ქურუმთა მათ, რომელთაცა უხუცესთა და ხევსბერთა უხობდენ, იგინი იყვნენ კერპთა მღვდელნი და მიმსხვერპლენი ერისანი ღმერთთა შინართ. და წერალი მათი არს წერილი ესე ზუტური ჩვენი. წერილინი ზუტესნი პირველსა ეთაჲს ქმნილ არს წერილისაგან ებრაელისა და ქალდეურისა და მსგავსცა არიან ასოთა მათთა ჩვენი ზუტურანი“.

არცერთი ერს ასეთი ამოწურავი ეოდნა თავისი დამწერლობის წარმოშობის შესახებ არ გააჩნია. ცნობილია, რომ დამწერლობას, ძველი აღმოსავლეთის ქვეყნებში, რელიგიის მიხედვით — ქურუმები ჰქმნიან, მაგრამ პირდაპირ ჩვენება ამის შესახებ ქართველებს გარდა არავის

გააჩნია; ქართული წყაროა გამოკლებილი ამ სრულიად უზადლო ცნობის წყალობით, ჩვენ არა მხოლოდ ის ვიცით, თუ როგორ დამწერლობათა საფუძველზეა შექმნილი ქართული ანბანი, არა მხოლოდ ის ვიცით, თუ ვის მიერაა შექმნილი ქართული ანბანი, არამედ ისიც კი ვიცით, რომ ქართულ დამწერლობას „ზუტური“ ანუ ქურუმთა დამწერლობა ჰქვია.

ფარნავს შეიქმნა ხანაში ქართული რელიგია, როგორც ჩანს, ჰეაგაგას სრულიად — სახელმწიფო რელიგიის ფუნქციებს, უნდა ვთვქროთ, ელინისტურ ხანაში ქართული რელიგია ვერ წინააღმდეგა ელინისტურ კულტებსა და ელინისტურ კულტურას, სპარსულ მაღვდანიშნა და სპარსულ კულტურას. უფოლო, ქართველ ქურუმთა პოლიტიკურ-კულტურული ჰეგემონია შეიღება. სწორედ ქართული რელიგიის დასუსტებითა და უცხო რელიგიური კულტების გაძლიერებით უნდა აიხსნას ბერძნული ენისა და დამწერლობის გავრცელება საქართველოში და სპარსული ენისა და სპარსული (არამეული) დამწერლობის გავრცელება საქართველოში.

რაცა 812 წელს რომის იმპერიაში ქრისტიანობა სახელმწიფო რელიგიად გამოცხადდა, ამას თავისთავად უნდა გამოეწვია წარმართული ელინური კულტების დამხობა. ამიერიდან საქართველოში ორი რელიგია უნდა დაიპირსებოდნა ერთმანეთს — სპარსული და ქართული, რადგან ელინური თავისთავად უფუნქციოდ რჩება. ვფიქრობ, ამდროინდელი ვითარების გამოძახილია „ქართლის ცხოვრების“ უაღრესად მნიშვნელოვანი ცნობები ჩოჩიან მეფის შესახებ. ამ ცნობებში ნათლად გამოისკვივის, რომ საქართველოში ერთგვარი მწიგნობრობის აღორძინების ხანა იწყება:

„...და აღიზარდა მირიან მსაზურგენასა მას შინა შეიღოთა მათ კერპთასა და ცდუბლისასა. ბოლო შეიყვარნა ქართველნი, და დაივიწყა ენა სპარსული და ისწავლა ენა ქართული. და მშაბა შემკობა კერპთა და ბოშონთა (ბოშონი — საერპო ხაურთხეველი). კეთილად იპყრნა ქურუმნი კერპთანი, და უყოფელთა მეფეთა ქართლისათა უწყებეს აღასრულებდა მსაზურგენასა მას კერპთასა, და შეამკო საფლავი ფარნავსისა... და კეთილად იპყრნა ქართველნი ნიჭითა და უოგლთა დიდებითა“.

ცხადია, ქართული მწიგნობრობის აღორძინება კვად ქართველ ქურუმებს უკავშირდება, რაც ფარნავსის საქმის საბოლოო გამარჯვებაა. ასეთი აზრისაა ა. ბაქრაძე, მიც ამავე აზრისა ვარ.

რაც შეეხება ძველს დათარიღებას. რაკი ძველი ქართული მწიგნობრობის აღორძინებისა და ქართული ელინისტური ფაქტორის შესახებაა საუბარი, იძულებული ვარ ჩემს ადრინდელი შეხედულება უარყვო და აქება ქართული ენისა და „აღრულ ქრისტიანულ ძველად მივიჩნიო.“

## დავით კლდიაშვილის თეატრის თანამედროვე სახეობა

14 წლის შემდეგ კვლავ დაუბრუნდა თ. ჩხეიძე დ. კლდიაშვილის შემოქმედებას. კ. მარქს-ნიშვილის სახელობის თეატრის სცენაზე განახორციელა (გ. თოდუაძისთან ერთად) „დარისპანის გასაპირი“ და „უბედურება“. ამ ორი პიესის ერთ სპექტაკლად გაერთიანება ქრთ კიდევ მოზარდმაყურებელთა თეატრში მოღვაწეობის პერიოდში სცადა თ. ჩხეიძემ. „კლდიაშვილის თეატრის“ საფულისსმო წაწალი აღმოჩნდა აღნიშნული წარმოდგენა და თავისებური ელფერიც შეხშინა მას. ეს იყო 1968 წელს; მას შემდეგ ბევრი რამ მოხდა ჩვენს საზოგადოებრივ ცხოვრებაში, არა ერთი პრობლემა და სატკივარი გამოიკვეთა, სახე იცვალა სათეატრო ესთეტიკაშიც. თ. ჩხეიძე თავად იყო ჩაბმული სასცენო შემოქმედების ფერისცვალების ამ რთულ პროცესში. რამდენიმე სპექტაკლმა სრულიად ნათელი გახდა რომ ქართულ რეჟისურას თ. ჩხეიძის სახით ჰყავს ღირსეული წარმომადგენელი, რომელმაც მნიშვნელოვნად განაპირობა ერთგუნული ლიტერატურის სცენური ადაპტაციის საკითხის გადაწყვეტა თანამედროვე თეატრში. იმ შტაკვეთულ პრობლემათა სიმრავლიდან, რომელიც ჩვენმა სინამდვილემ წამოჭრა, თ. ჩხეიძის ველებზე შეტად ზნეობის საკითხი აღელვებდა და იმას, რასაც უწევდათ მიჩინედა, გმობდა როგორც მოქალაქე და როგორც შემოქმედი, თ. ჩხეიძე თავისი დადგმებით აქტურად ებრძოდა საზოგადოების უმოქმედობას, უზამლობას მორალურ დაქონებას. ცდილობდა, რომ ადამიანს, საკუთარი თავის შეცნობის შედეგად, სინამდვილესთან კომპრომისული შეჭურვლების ნიღაბი ჩამოეხსნა, მისი ზღვრებდა ადამიანთა ურთიერთობებს იკვლევდა და გამოკვეთილი მოქალაქეობრივი პათოსით მკვეთრად ემიჯნებოდა ილუზორული წარმოდგენების სათეატრო ეს-

თეტიკას. რეჟისორის საუკეთესო სპექტაკლების შეტაფორულ სისტემაში აშკარად იგრძნობოდა, რომ თ. ჩხეიძე თავისი ერთი სულიერი ცხოვრების უველაზე მნიშვნელოვან შეტირებას აცხადებდა. მაგალითისათვის „სამანიშვილის დედინაცვლის“, „ჩაყოს ხიზნების“, „გუშინდელის“, „ჩემო კალაშოვა“ და „ბაკი აბას“ მოქალაქეობრივი სიკვდილი, გარეგნული სახიერება და მსახიობური ანსამბლის საშემსრულებლო ოსტატობაც კმარა. ამ სპექტაკლებმა შეუქმნეს თ. ჩხეიძის შემოქმედებითი ავტორიტეტი და ამიტომაცაა, რომ ასეთი მოლოდინით ველით მის უოველ ახალ ნამუშევარს. და მხარს ვუჭერთ მის ძიებებს, სწორედ ეს იმედი გამოიტყვედა, როცა „დარისპანის გასაპირი“ და „უბედურება“ ვნახე მარქანიშვილის თეატრში. იმისათვის, რომ კიდევ უფრო შეტად გამოაკეთოს რა პოზიციიდან გამოშინარე ვეკამათება დამდგმულ კოლექტივისა და უპირველესად თ. ჩხეიძის, თვალი გადავავლოთ დ. კლდიაშვილის შემოქმედების გააზრების მცდელობას მშ-იანი წლებიდან დღემდე. ეს ის პერიოდაა, როდესაც ქართულმა თეატრმა კლდიაშვილის თეატრის თანამედროვე და ახლებური მოდელი შექმნა. წარსულის გამოცდილების გაზარებათა და თანამედროვე ცხოვრების „დრამატული პროლექციის“ გონივრული გააზრებით ახალი ასპექტოთა და ფერებით წარმოიჩინა დ. კლდიაშვილის მწერლური ინდივიდუალობა, ადამიანური ბუნება, აზრდების სიღრმე, უოველივე ამით კი უფრო მასშტაბურა, მწკვეთი და პოლემიკური შექმნა კლდიაშვილის თეატრის თანამედროვე სახეობა.

დ. კლდიაშვილის ნაწარმოებთა ახლებური ამოკითხვა და გააზრება დაკავშირებულია ქართული რეჟისურის იმ წარმომადგენლებთან, რომლებმაც საფუძველი ჩაუყარეს მწერლის ნაწა-

რმოვების აღმატების თანამედროვე ქართულ თეატრში. ესენი არიან: მიხეილ თუმანიშვილი, ლალი იოსელიანი, თემურ ჩხეიძე, რობერტ სტურუა, შალვა გაწერელია, გიორგი ქავთარაძე და სხვ.

ქართული რევინორული თეატრის აღნიშნულმა წარმომადგენლებმა განვიითარეს დ. კლდიაშვილის თეატრის ტრადიცია, და ამით დასაბამი შეესდგინა მის თანამედროვე სახეობას. კლასიკური დრამატურგიისა და პროზის თანამედროვე ინტერპრეტაციამ მნიშვნელოვანი როლი შეასრულა ჩვენი დროის სასცენო ხელოვნების განვითარებაში, საშვეზრულებლო ოსტატობის მოპოვების გაფართოებაში. ამ მხრივ დ. კლდიაშვილმა გამოარჩეული ადგილი გაიწვევინა.

კლდიაშვილის თეატრის თანამედროვე მოდელი დასაბამს იწყებს ჩვენი საუკუნის 80-იანი წლებიდან; ეს პერიოდი ქართული თეატრის ესტორიკაში მრავალმხრივ იმსახურებს საგანგებო ყურადღებასა და დოკუმენტულ კვლევას. ამჟერად შეეჭრადეხით მხოლოდ რამდენიმე პრობლემაზე, რომლებზეც, ჩემი ფიქრით, შეამზადეს ნიდეგი და შემდეგმ ჩამოყალიბებს კლდიაშვილის თანამედროვე თეატრი.

აღნიშნული პერიოდისათვის ქართული რევინორის ოჯახიანო წარმომადგენელმა მ. თუმანიშვილმა აღორძინა, განამტკიცა და დააფუძნა ქართულ თეატრში რევინორის ავტორიტეტი, ჩამოყალიბა რევინორული თეატრის ის სახეობა, რომელიც ჩვენი საუკუნის II ნახევრის მსოფლიო სათეატრო აზროვნებისათვის იყო ნიშანდობლივი. ხოლო შემდეგმ ჩვენს თეატრში განსაკუთრებული სიმძლავრით გამოკვეთა რევინორის, როგორც სპექტაკლის ავტორის ის სახეობა, რომელიც ქართულ თეატრში ახალი ტიპის რევინორული მოღვაწეობით დაიწყო. სპექტაკლის ავტორ-რევინორი კი, როგორც ცნობილია ლიტერატურული მასალის განპოციელების დროს უპირველესად ითვალისწინებს თანამედროვე ცხოვრების „დრამატულ პროდუქციას“ (ბ. ბრეხტი), ამიტომაც ასეთი სახის თეატრში, ჩამოყალიბებული კონფესიის შედეგად განსაკუთრებული სიმძლავრით ამჟამად დრამატურგის ხატევა, ვადიხსნა მწერლის ინდივიდუალობა და წარმოჩინდა აქტიორული ოსტატობის მასშტაბები.

რევინორული აზროვნების ინტენსივობამ „ქრესტოპორული მტკიცე“ (მ. კნეხელი) ჩამოაყალიბა კლასიკის, თანამედროვე ეპოქის პრობლემათა პრიზმაში ვარდატება და თავისი დროის მუხურების თანამოსაუბრედ აქცია. რევინორულ თეატრში განსაკუთრებული აქტივობით მონდა კლასიკოსთა შეხიტყვების პროცესი თანამედროვე ეპოქასთან. რევინორის ტენდენციური ინტერპრეტაციის წყალობით, კლასიკოსები ჩვენი სულიერი შევიარების თანამდგომნი ვახდენენ.

„ღარისპანის ვახაგრა“ აღმოჩნდა ეს პიესა,

რომელმაც დაიწყო თვისებრივად ახალი ეტაპი კლდიაშვილის თეატრის განვითარებაში. ამ პროცესის დასაწყისი დაკავშირებულია მ. თუმანიშვილის სახელთან. მან 1956 წელს განახორციელა ტელესპექტაკლის დადგმა „ღარისპანის ვახაგრის“. ამოკითხვისა და ვადამწვეტის ინდივიდუალობამ ნაწარმოების შეჯამლასტები ახალი ასპექტით წარმოაჩინა, ხასიათები კი მოულოდნელი რაკურსით ადგვანახა.

მ. თუმანიშვილმა, მ. ქავთარიძესთან ერთად, დაარღვია კარონანს სახის ვაზრების ტრადიცია. მთელი პიესის მანძილზე კარონანს დუმილის სხვა აზრობრივი დატვირთვა და შენარხი შესძინა. რევინორმა და მასხიომამ მომხმებელელ ქალს თავისი ღირსებების დაცვის სუბრივი გაუჩინეს და ამის უფლებაც მოაპოვებინეს. ადამიანისადმი სუყარულისა და პატივისცემის ნიშანი იყო ეს პოზიცია, რომელიც თავად მწერლის სუყარულთან ცრემლი იღებდა დასაბამს. ერთი შეხედვით უტყვი და მორჩილი კარონანს — მ. ქავთარიძე უხმოდ იტანდა თავის შევიარებას, მაგრამ ეკრანზე თანდათან უფრო ხზარად ნიდეგიდა კარონანს. ქავთარიძის ჩაფიქრებული სახე. ეკრანზე მხმელი ხედით დაფიქსირებულ თვალეში მომეტებულად ჩანდა სევდა, ცრემლი, შემწეობის მატება გამოხედვა და საყუთარი ღირსების დაცვისათვის ტაქტანი ამბობის სამზადისი. ს. ზაქარიაძეც უკვე აღარ იყო ის ქრესტოპორული პერსონაჟი, რომელიც შემოღგომის აზურთო ავებლობას, ეკონომიურ ვახაგრის შარავაზე გამოყვდო ერთი ზედმეტი მკამების მოსაშორებლად. ს. ზაქარიაძე უპირველესად მამა იყო, ოქახის უფროსი, და ეს შეგნება ავადებულეზება ეზრუნა თავის სამწყსოზე.

„პატარა ადამიანი“ ცხოვრებას იძიებდა იმ ხანად მ. თუმანიშვილი, მისი შინაგანს საყაროს კვლევითა და სულიერი შევიარებას ჩვენი სურდა ვიწრო, ოზივატულური ყოფის ჩარჩოები შეედუნა, დაქინებული სურვილებითა და ვნებებით დაკავებული ადამიანებისათვის აქტიური მოქმედების ფინ ვადვიძებინა, ვეზარდა მისი აზროვნების პროზონტი, როგორც ცნობილია, საზოგადოებრივი ცხოვრების ისტორიული მოვლენების ორომტრიალში „პატარა ადამიანის“ ჩახმა, მისი გამოთხზულება, მასში პირადი მასულისმგებლობის ვადვიება და არჩევანს წინაშე პირისპირ დაუენება — მეორე მსოფლიო ომის შემდგომი პერიოდის სათეატრო ხელოვნების ნიშანდობლივი თვისება ვახლავთ. ვიწროაზროვნებთან, პირადულმიზნებთან ოზივატულურ ყოფაზე თავდასხმისათვის ეშაღებოდა თეატრი, იგი ერთეულს და გამოჩენის კი არ იწვევდა ორთახროლდაში, არამედ შრავალთა ფიქლოვინის შევიარებას მივლტვოდა. სიმართლის მქადაგებელი სთეატრო მოდელის აზროვნებისათვის დამახასიათებელი მეტროლი პათოსი არა მარტო პოზიციაში ჩანდა, არამედ წარმოდგენის სტრუ-

ქტურასა და გარეგნული პარტიტურის ერთიან სისტემაშიც იკეთებოდა.

1984 წელს კვლავ დაუბრუნდა მ. თუმანიშვილი „ღარისხანის გასაბიჯის“ და იგი გაერთიანდა ქართულ პოეზიასთან. სპექტაკლს ერქვა „პოეზიის საღამო“. ღარისხანი კვლავ ზ. ზაქარაიძემ განხორციელა, ხოლო კაროენა ახალგაზრდა მსახიობმა, გ. გოდერძიშვილმა. ლიტერატურული თეატრის ფორმაში საგულდაგულოდ გამოიკვითა დ. კლდიაშვილის სიტყვის ძალა და მადლი. ზ. ზაქარაიძე-ღარისხანი მთელი არსებით ცდილობდა უწინაის კანონი შეერსულებინა და ცალმხრივად არ დატოვებინა მოწვეული კალიშვილი. კაროენა-ნ. გოდერძიშვილი აგრძელებდა წინამორბედის პოეზიას. ისიც შეამზობენ იყო. მართალია, ჭრს კიდევ შერთალდა ჩანდა ეს ამბობი, მაგრამ მაინც საგრძობი იყო კაროენას პროტესტი. ადამიანური ღირსების დაცვა აქაც დამდგმელი ჭკუფის ძირითადი პათოსი გახლდათ. მაგრამ უკვე გამოიკვითა 70-იანი წლების სათეატრო აზროვნებისათვის დამახასიათებელი წერისის საკითხის წარმოჩენის კონტრარტი. დრამა დრამატუზმით აღმავლ პიესამ ტრაგიკომედიური ფაქტურის სახიერი გამოვლენის შესაძლებლობა მისცა რეჟისორს.

1988 წელს გ. ერისთავის სახელობის გორის დრამატულ თეატრში ლ. იოსელიანის მიერ განხორციელებული „ღარისხანის გასაბიჯი“ გამოიკვითა ტრაგიკომედია გახლდათ, სადაც ოსიკოს „მოპოვებისათვის“ შექიბი პქონდათ გამართული ღარისხანისა და პელაგიას, ეს აუქციონი, ქალიშვილთა ღირსებებს წარმოჩენის სურვილი, პიროვნების დაქინების ფაქტად აღიქმებოდა. მ. ქავთარაძე იღებდა მონაწილეობას ამ წარმოდგენაში.

კლდიაშვილის თეატრის თანამედროვე გაზრებაში მნიშვნელოვანი როლი შეასრულა თ. ჩხეიძის მიერ 1988 წელს ქართულ მოზარდმეურეგებლთა თეატრში დადგმულმა „ირინეს ბედნიერებაში“ და „უბედურებაში“. რეჟისორი თავდაუზოგავად აბრძოდა ადამიანის უფლებებისათვის, გონებრივი სიბერისა და საზოგადოების სიხუნელის წინააღმდეგ.

1989 წელს რუსთაველის თეატრის მცირე სცენაზე თ. ჩხეიძისა და რ. სტურუას მიერ განხორციელებულმა „სიანთშვილის დედინაცვალი“ დაუფარავი სიმძაფრით წარმოაჩინა ადამიანის შინაგანი დაცემის პროცესი. ტრაგიკომედიის ფარში გადაწყვეტილ წარმოდგენაში შენობის პრობლემა გამოიკვითა. თავი იჩინა გ. გენეკეკორის მსახიობ-პიროვნების აქტიურობამ, აზროვნების პროცესების სიმახვილემ. მოკლაქვე-შეშოქმედის მსურველებისადმი აზრიანი მიმართვის ნათელი გახდა, რომ თეატრი თავისი თანამედროვე საზოგადოების მსჯავრდებისათვის ენააღებოდა. ჩემი აზრით, თ. ჩხეიძის თეატრისამაქაროს მთელი ამ წარმოდგენიდან იღებს დასაბამს.

ქართული მოზარდმეურეგებლთა თეატრის სპექტაკლი „ქამუშაის გაპირება“ (1974 წელი) დიის ჩარჩოს არღვევდა და ტრადიციულ თეატრის ელემენტებზეც ახენდა (1974 წელი). მ. გაწერელის მიერ დადგმული ტელისპექტაკლებიც დ. კლდიაშვილის თეატრის მნიშვნელოვან მოვლენებად მივაჩნია, ხოლო 1982 წელს განხორციელებული მისი სპექტაკლი „ირინეს ბედნიერება“ საგულდაგულოდ კვლევას საჭიროებს. კუთაისის ლ. მესხიშვილის სახელობის თეატრში 1976 წელს წარმოდგენილი „ქამუშაის გაპირება“ სწორედ რეჟისორ მ. კობიძისა და მსახიობ დ. დვალისშვილის მიერ ბეგლარის ხა. საათის ახლებური გადაწყვეტილი იქნენ საგულდისხმო უტრადლებას.

გ. ქავთარაძემ ამავე თეატრში „ღარისხანის გასაბიჯი“ დადგა მაშინ, როდესაც კლდიაშვილის თეატრმა ამ პიესის განხორციელების თანამედროვე სახეობა უკვე ჩამოაყალიბა. შეშოქმედებითი კონტექტივი ცდილობდა დაეცვა კაროენა-ნატალია მეჭანური ყუფის მონური შენისა და ძრწოლით შეუკრობილი ღარისხან-პელაგიამართის მეურვეობისაგან. ამ სპექტაკლში ადარავითარი შექიბი და აუქციონი აღარ იმართებოდა-ნატალია და კაროენა ბედის მოზარც, მაგრამ თანამდგომნი და თანამოსაჩრდენი იყვნენ, თავის დროზე ადამიანის ღირსების დაცვას მოწოდებამ სრულიად ლოგიურად შეამწადა ნადავრომ გ. ქავთარაძის რეჟისორულ ინტერპრეტაციას ნატალია-კაროენა პიროვნებად ჩამოყალიბების საზღვართან მიუყვანა.

80-იან წლებში კვლავ მ. თუმანიშვილმა გააღრმავა კლდიაშვილის თეატრის აზრობრივი პოტენციალი (ჭრს თეატრალურ ინტიტუტში განახორციელა, ხოლო შეშოქმ კინომსახიობთა თეატრში გადაიტანა სპექტაკლი „ბავულის ღორბი“). თითქმის სარკაშთმდე ასული სიმამვილით, დაუნდობელი ბრძოლის პათოსით დაესხა თავს ონიკატილის „სულისა და გონების ზანტონს“. თვითშეცნობისა და თვითგამორკვევისაკენ მოუწოდა საზოგადოებას, შეაცრად მოიზოვა მისგან არჩევანის აუცილებლობა — „შეიყან თავი შენი და იყოფი, რომ ასე ცხოვრება აღარ შეიძლება“ — დაუფარავი სიმართლით, კატეგორიულობით, ამავე დროს საყვარულიანი ბუმბობითა და შეაცრა ირონიით მიმართა სცენამ დარბაზს. რეჟისორული ხედოვნება და მსახიობთა ანსამბლი დიდებულ სანახაობას ქმნიდა.

თუ გადავხედავთ ჩვენ მიერ დასახელებულ წარმოდგენების პათოსსა და სტრუქტურას, ე. ი. კლდიაშვილის თეატრის თანამედროვე სახეობას — აღმოვაჩინებთ ერთგვარ კანონზომიერებასა და შინაგან ლოგიკას:

1. კლდიაშვილის თეატრის თანამედროვე მოდელი რეჟისორული თეატრის ერთ-ერთი სპექტის წარმოდგენს. ამიტომაც მას ახასიათებს უვლა ის თვისება (შეტ-ნაკლები ძალით), რაც

საერთოდ, რევისორული თეატრისთვის არის დამახასიათებელი.

2. უოველ ცალკეულ შემთხვევაში საქმე ვაკებს ნაწარმოების ინტერპრეტაციის ინდივიდუალურ, გაბედულ მკვლევარსთან.

3. სპექტაკლის ავტორის, რევისორის, ტენდენციური პათოსი მთელი ძალით ავლენს მწერლის აზროვნების სიღრმესა და მასშტაბებს, მის ინდივიდუალობას.

4. სპექტაკლების გარეგნულ სახიერ პარტიტურაში საშემსრულებლო ოსტატობა მთელი სიკბოველით წარმოჩინდება. დ. კლდიაშვილის ნაწარმოების ღრმა შრეებში შეჭრით რევისორული და აქტიორული ხელოვნება ახალი პლასტიკითა და გამოხატვული ფერებით მდიდრდება.

5. უოველ სპექტაკლში აქცენტი გადატანილია პერსონაჟთა სულიერ შეიჭრებაზე და ამიტომაც ეკონომიკური შევიწროება, როგორც უოფის განმსაზღვრელი მიზეზი, მხოლოდ ფონდს წარმოადგენს და მისი პიამატი პრინციპულად უფლებებულოდია. სცენური გარემო პარობითა, შავრამ სახიერი და ზუსტი. უმეტესად რაიმე ნატურალიზტური დეტალი გამოყენებული (მაგალითად: ტალა, სამფეხა, ვიზი, წწული, ღობე, ტალაპი, ნიჭრისა და წიწყის გაღა, კრაველის ფაფახი, მათრახი და სხვ.) რომელიც განსაუბრებულ ელემენტებს აძენს, აზრობრივი დომინანტის ფუნქციას ასრულებს და მაურტებლის ანოციაციების რადიუსს აფართოვებს (საგანგებო ურთაღებებასა და კვლევას იმსახურებს დ. კლდიაშვილის თეატრის მხატვრობაც და მუსიკალური პარტიტურაც).

6. უოველ ცალკეულ შემთხვევაში დაშვებული ჭგუფი ცდილობს მაურტებლის გონება და გრძნობა წინასწარ დადგენილი მიზნისაკენ წარმოითოს. ამიტომაც უოველი სპექტაკლი აქტიორთა თავისი პათოსით.

ამრიგად, დ. კლდიაშვილის თეატრის თანამედროვე განვითარების შინაგანი კანონზომიერების ერთ-ერთი ასპექტი შემდეგია: პატარა ადამიანის გამოფხიზლების მკვლევარა; ადამიანის ღრსების დაცვისათვის მოწოდება; ადამიანის შინაგანი დაწინებვისა და დაცემის ჩვენება; მაურტებლის გონებასა და გრძნობაზე თავდასხმა; წნეობის პრობლემის გამოკვეთა; თვითშეცნობის, თვითშეგნებისა და თვითგამორკვევისადმი მოწოდება, ე. ი. ადამიანის პიროვნებად ჩამოყალიბებისათვის ბრძოლა და საზოგადოების გარდაქმნის პროცესში თანაშრომლობა.

აი ასეთ ნიადაგზე აღმოცენდა მარქანიშვილელთა აღნიშნული სპექტაკლი 1988 წლის დანაწესში.

ეს სტატია რეცენზია არ გაზღავთ. სპექტაკლის უოველი ასპექტის გაშუქებას უწოდებენ მხოლოდ ხილის საშემსრულებლო ხელოვნებას და შეფასება ამერად არ არის ზემო მიზანი. მხოლოდ რამდენიმე მოსაზრების გამოთქმა მიენდა სწორედ კლდიაშვილის თეატრის შემდგომი განვითარების თვალსაზრისით, ამიტომაც მოვასდინე კლდიაშვილის თეატრის თანამედროვე სახეობის ძირითადი თვისებებს წარმოჩენა ისე, როგორც ეს სადღეისოდ შესახება.

მარქანიშვილელთა სპექტაკლის გააზრებაში სწორედ ეს ტრადიცია არ შეიძლება. არ არის გამოკვეთილი დაშვებული ჭგუფის მოქალაქეობრივი სათქმელი და არ შეიცნობა თანამედროვე საზოგადოების სადღეისო პრობლემათა ანარკული. სწორედ ამ უპირველესი მიზეზის გამო მიმანია, რომ აღნიშნული წარმოდგენა თვით თ. ჩხეიძის შემოქმედებით ცხოვრებაში კომპრომისულ აქტს წარმოადგენს. ვფიქრობ, თუნდაც ილია ჭავჭავაძის პროზის სცენური ადატაციის შემდგომ, დ. კლდიაშვილის აღნიშნული პიენების ამოკითვა შეტ სიღრმესა და ზუსტ გააზრებას მოითხოვდა. კლდიაშვილის თეატრის მეზრძოლ პათოსს, აქტიურ სათეატრო ესთეტიკას, სადაც ადამიანთა რთული ურთიერთობების კვლევა მიმდინარეობდა, ილუსტრაციული თეატრისათვის დამახასიათებელი თხრობა შეენაცვლა. სამწუხაროდ, სპექტაკლში არ შეიგრძნობა ადამიანთა ურთიერთობების ამოხსნის ძლიერი ტალა, ცალკეული ეპიზოდების რთული ხელეებით გამდიდრება. ამიტომაც მივიღეთ ერთიანი სასცენო ნაწარმოები და არა მრავალნიშნა, რთული აზრობრივი კომბინაციების პროცესებით დაკტორთული სასცენო ქმედება, რაც დამახასიათებელია თანამედროვე კლდიაშვილის თეატრისა და თავად თ. ჩხეიძის რევისორული მოღვაწეობისათვის.

მართალია, დარისპანი-ტ. საყვარელიძე აქტიურად ცდილობს ქალიშვილის სახედოს მიგრებას, მაგრამ ვერო ჩარჩოში მოქცეული მისი გმირის სცენური ცხოვრება, ამიტომაც დოკალურ მნიშვნელობას იძენს მისი შეხმაც არსებულ პირობებთან, როცა „შენი სისხლ-ბორციე ორგულა ვიხედება დღეს!“... ვფიქრობ, მოვლენების ამოხსნისა და განვითარების ვერო რადიუსმა შეამცირა ხასიათებისა და პიენის მასშტაბურობა, ვერც ახალმა და თავისთავად ზანტირესო შტრიხების მიგრებას იხსნა სპექტაკლი. დარისპანი-ტ. საყვარელიძე გაუღმებით წარუწავს კაროგანუთილ მოსახვევს ფრთხილად ახურავს მხრებზე, საქოვს თავად გაუწვდის, რომ გულჩათხრობილ სვედა განუქარვოს და მარტობა შეაძლეზნოს, ცდილობს მოხერხებულად დასვას, მოა-

წონის ოსიკოს და სხვ. მაგრამ სწორედ იმიტომ, რომ წარმოდგენის გამოკეთილი და ჩამოყალიბებული კონცეფცია არ იგრძნობა, უმხამართლად კრება რევისორისა და აქტიორის მიერ მოქმენილი ეს სახეირი ნიუანსები. დარისბანი „გასადაღებელ საქონელს“ უფრთხილდებია... მამა შეიღს, როგორც საქონელს, ისე ექცევა — მოვლენის ამოსნის ინტონაციის შეცვლა და სიტუაციის გამაფრება, ვფიქრობ, მთელი ძალით გამოავლენდა ადამიანის შინაგანი დაწინების უიღრეს აქტს. პერსონაჟთა ინტერების სი-დაწირვე და უშეცრება გახდებოდა ეს ქაჯვი, რომელიც „დარისბანის გასაპირება“ და „უხედურება“ გამაერთიანებულ ზიდად შეიქმნებოდა ლოჯია ხომ უნდა გაიჩნდეს ამ ორი პიენის ერთ სამქტაქლად გაერთიანებაში? ალბათ ასეთი სვლის გამართლება განსაზღვრული მქონდათ თავდაპირველად რევისორებს, მაგრამ სცენურ ქმედებაში ეს პოზიცია ვერ შევიცანით.

განსაკუთრებით დაგვაფიქრა ნატალიას ხახი-აჰის ამოხსნამ. ორი მსახიობის შესრულებას ერთი პოზიცია აქვს — გამოხატონ ნატალიას პროტესტი — მართა-ქელაგისა დაამპიარებელი მუთრველობის მიმართ, დაიცვან თავიანთი უფლებები. ეს პოზიცია, მაგრამ არანაქლები მნიშვნელობისაა როგორ მოხდება ამ სათქმელის გამოხატვა სცენურ ქმედებაში, ნიუანსთა სახიერების ლოჯიკით. მ. ბეაღავა შედარებით რბილი ფერტონი ვადმოგვეცხს ნატალიას ხახიანთ ასეთ გააზრებას. ა. ტუაბლაძე კი საგანგებოდ ცდილობს ამავე ლოჯიაში განსაკუთრებით „გამა-ძაფროს“ ნატალიას პროტესტის ძალი. მაგრამ ეს სადღეავები, რომლებსაც მსახიობი ხმარობს უხეშია, რაც, ჩემი აზრით, დ. კლდიაშვილის მწერლური ბუნების საწინააღმდეგო აქტია. არა მგონია პერსონაჟის ქცევითა ამაგარმა „სახიერებაში“ თანამედროვედ აქციოს იგი. ნატალიას პირველსავე გამოჩენითა და ამ ეპიზოდში მის ქცევითა ბუნების ჩვენებით ა. ტუაბლაძემ უწვლადფერი გვიხორა თავისი გმირის შესახებ და ამდენად ხახიანთი განვითარებათან ადარ გვაქვს საქმე. ამავე დროს, როგორც უკვე აღწაწნი, რევისორებისა და მსახიობის გამოჩნაპველი სა-შუალებების ფერადოვნება იმდენად არღვევს დ. კლდიაშვილის სიტუირი ქსოვიანის ბუნებას, რომ ეს ადარ არის ხახიანთ თანამედროვედ გა-აზრება, ინდივიდუალური ინტერპრეტაცია. ვგონებ, ეს გახლავთ შეგნებული აქცია და შეუფრებელი დაუფერობა. ორივე შემოხვევაში კი — ნაწარმოების სიღრმისეული კვლევის უმჯობე-ღელყოფის ფაქტა.

ნატალია-ა. ტუაბლაძე ურცხვი სიცილით იტე-ბება დარისბანს, ირონიით გაუწვადის ზელს და გარბის. საზოგადოებაში უწენობა იკადებს ფეხს, პიროვნების პატრიკისეუქმის გრძნობაც ქრება

— ეს სათქმელი ვასაგებია, მაგრამ ნატალია ხომ მაინც უფროს-უმცროსობის დასყველი ზრდილი იმერეთის წარმომადგენელია და ვფიქრობ, ასეთმა ნიუანსმა თავად მოვლენაში ნაქ-სოვლი პოზიცია გააუაღბა, ადარაფერს ვამბ-ობ უკვე ნაწარმოების ტრაგიკომიურ ფაქტუ-რისა და სიღრმეების ძიებაზე. შემდგომ ნატალია ენას გამოუყოფს ოსიკოს და კვლავ გარბის-ვგონებ, არც ეს უნდა იყოს „მოგნება“. დ. კლდია-შვილი ნატალიაზე წერს „მიფრენია-მოფრე-ნიაო“, მაგრამ არა მგონია ამ დახასიათების სცე-ნურ ქმედებაში გამოხატვის აღნიშნულმა ნიუ-ანსმა თანამედროვედ აქციოს პერსონაჟი. მე ტექსტის დრმა შრეებში შეჭრისა და ახლებური ამოკოხვის მომხრე და მოსურნე ვარ და არა პიენის იმეგვარი „ახალი“ გაზრების მხარაძებ-რი, როდესაც კავშირები ვარღვევა და ფაქტურა იკარგება. ნატალიას საქციელი პროტესტის გა-მოხატულება კი არ არის, არამედ ნაწარმოებისა და თანამედროვე ცხოვრების ზერტელე ანალიზ-ის შედეგია, ზოლო მისი ცეცვა, ისე როგორც ა. ტუაბლაძე ასრულებს, არა მგონია ზელოვნე-ბისეული იყოს, ამიტომაც იგი ჩვენს მსჯელო-ბის მიღმა რჩება.

ზ. იონელიანის მართასა და ნ. ჩხეიძის პელა-გიას მართალია სცენაზე შემოაქვთ იმერეთის სურნელი, მაგრამ აქაც დახადგენია საერთო მოქალაქეობრივი სათქმელი, რომ მათი სცენუ-რა ურთიერთობა გარკვეული ლოჯიკით განვი-თარღებს. ნ. ჩხეიძე ყოველ ეპიზოდში ავლენს დედის განცდებს, პერსონაჟის ამოცანას — დაიცვას ქალიშვილის სახელი, გამოუძენოს სა-ქმრო. მაგრამ პელაგიაას ხახიანთი გააზრებასაც სწორედ მასშტაბურბა აქლია. არ შეიძრობა მსახიობ-მოქალაქის პოზიციის არა მარტო პე-ლაგიაას, არამედ, საერთოდ, იმ მოვლენების მი-მართ, რომლებიც ადამიანში „მოცარტს ჰელავს“ და ცხოველურ ინსტიქტს ახატონებს. ამავე მი-ზეზით იკარგება ზ. მშვენიერაძესა და რევისო-რების მიერ მოქმენილი ოსიკოს ხახიანთი გამ-ოვლენის სახიერი ნიუანსებიც. კაროენას (მხა-ხიობები მ. ტატიშვილი, ნ. ბერიაშვილი) სახის გააზრებაში პრინციპული სიახლე არ შეიძნენე-აველა ერთად კი ქმნის პერსონაჟთა სცენური ცხოვრების ილუსტრაციას და არა მსახიობ-მო-ქალაქის მიერ ხახიანთისა და საზოგადოებრივი მოვლენების დისტანციურ გააზრებას. ამ მიე-სის დადგმის ტრადიციას კი, ვგონებ, კლდიაშვი-ლის თეატრის შემდგომი განვითარების პერს-პექტივა უნდა გამოეკეთა. ეს სურვილი ბუნე-ბრივად გამოჩნდა, რადგანაც თ. ჩხეიძის მოღვა-წეობის პათოსის თანამოაზრე გახლავარ.



ასევე ვერ გამოიკვეთა „უბედურების“ სცენურ გადაწყვეტაში დამდგმელი ჩტუფის მებრძოლი პათოსი. ეს ნაწილიც ტექსტის ილუსტრაციას წარმოადგენს. ამიტომაც ვერ იხსნა ი. გოგიჩაიშვილის აქტორმა პავლამ და გ. ზურცილავას ფიქრინმა ილიამ სპექტაკლი აშკარა ილუსტრაციულობისაგან. ფიქრობ, სადღესოდ განსაკუთრებული ძალით უნდა გამოვლენილიყო ამ პიესაში ჩაქსოვილი შერლის პოზიცია; დაქინებულმა ყოფამ ცხოველური ინსტინქტები და მონური შიში გაამძაფრა ადამიანში, სიტყვაზე და საქმეს შორის არსებულმა ზღვარმა, საზოგადოების უმეტესებამ, სიზნებლემ, გაუნათლებლობამ, სიყვითის ნიღაბმა, პირადული კეთილმოწყობის მოძღვრებამ — ზნეობრივად დაქინდა ადამიანი, შეგნება დაუყარა და გააველურა. სპექტაკლის ავტორებმა სცენური ქმედების სახიერება ვერ მოუჭებნენ დ. კლდიაშვილის სათქმელს. ამიტომაც ვერ შეიჭმნა სცენაზე რთული შინაგანი ხველებით გაშლიდრებული მასშტაბური სასცენო ცხოვრება. სპექტაკლში ნაჩვენებები უნდა ყოფილიყო როგორ აქცია სიზნებლის მოძღვრებამ ადამიანთა გონიერი საკრებულს ქერბზოდ, ხოლო შემდგომ ზრავად, რომელმაც თანამომხე გაიმტვა; ჩემის აზრით ეს პროცესი უნდა გამხდარიყო მარქანიშვილელთა კვლევის ობიექტი.

სახიერად გადაწყვეტილმა სპექტაკლის გაფორმებამ (გ. ალექსი-მესხიშვილი) მორყეულმა დედაბოძმა, შარაგზამ და მბრუნავმა ნათურამ, თავდაპირველად სწორედ ასეთი პოზიციით დამუბტული სცენური ცხოვრების არსებობა მაფიქრებინა. რევისორებმა და მხატვარმა ძლიერი მეტაფორით გამოხატეს სათქმელი, მაგრამ შემდგომ სცენური ქმედების პროცესით ველარ გადარწმუნეს იგი.

დ. კლდიაშვილის თეატრის შემდგომი განვითარების პერსპექტივა საჭიროებს დაკვირებულსა და ღრმა ანალიტიკურ აზროვნებას. ეს წარმოდგენა კი კომპრომისული ხასიათისაა. კომპრომისი, საერთოდ, დაუშვებელია პიროვნებისა და მოქალაქის შეგნებული მოღვაწეობისათვის, მით უფრო ისეთი რევისორული მოღვაწეობისათვის, რომელიც აირჩია თ. ჩხეიძემ.

სპექტაკლი დარისმანის ხატუვებით მთავრდება... ჩამახთან გამოსული ტ. საყვარელიძე ტკივილით მიმართავს მაყურებელს: „ღმერთო, კეთილად დააბოლოვე ჩვენი მჯზავრობა!..“

შეც ასევე მინდა მივმართო შემოქმედებით კოლექტივს — ღმერთო, კეთილად და უკომპრომისოდ დააბოლოვე მათი ძიებანი!...



## გალაკტიონი, გალაკტიონი

„ადამიანი, საიდუმლოა, უნდა ავხსნათ ეს“ — თ. დოსტოვესკის სიტყვები აქვს ეპიგრაფად შესავალი ნაწილს. დიდი რუსი მწერალი უბრალო მოკვდავთ გულისხმობდა, მაგრამ გალაკტიონის შემთხვევაში მართებულადაა მოყვანილი ეს ეპიგრაფი, რადგან დიდი შემოქმედი მთელი კაცობრიობის სისხლი და ხორცია, მთელი კაცობრიობის ფენომენი მისი პიროვნების და, ასევე, მისი შემოქმედების პრიზმაშია გარდატეხილი და წარმოჩენილი. სწორედ ამიტომაც, რომ „დიდი პიროვნება თავის ორბიტაში გვაქცევს და გვთანგავს“. ამიტომაცაა, რომ ყოველივე გვიანტერესებს, რაც დიდ შემოქმედთანაა დაკავშირებული, და მისი ცხოვრება ყოველწარმომადს დიდი ინტერესით ევცნობით.

ნოდარ ტაბიძის შრომას შემდეგი პრინციპი აქვს საბირველად — „გალაკტიონი გენიოსი იყო და მისი ცხოვრება შეფერადებას კი არ საჭიროებს, არამედ აღსანიშნავს“.

წიგნის პირველ ნაწილს „გალაკტიონის ცხოვრება“ ჰქვია. ცხოვრებას დასაწყისი კი ბავშვობაა...

დღევანდელი ფსიქოლოგიის მიხედვით, ბავშვობას უდიდესი მნიშვნელობა აქვს პიროვნების ჩამოყალიბებაში — „თანდათან გახდა ნათელი: ბავშვებს ხარისხობრივად თავისებური შინასამყარო აქვთ და „ბედნიერი, წარმავალი ბავშვობა“ — ესაა ხანა აღსავსე ისეთი ძალეში მთაბეჭდილებებით, ისეთი მიდრეკილებებით, რომ მერე ადამიანი სულ მუდამ განიცდის ბავშვობის ზეგავლენას“ (ი. კოლომინსკი).

და მართლაც, სხენებული წიგნიდან კარგად ჩანს, გალაკტიონი ნიადგ განიცდიდა თავისი ბავშვობის დღეებს და შეიძლება ითქვას, მისი ლექსია ყოველი სტრიქონი ამ გრძობის თუ გრძობათა ანარეკლია, ბავშვობაში რომ ვაჩვენებთ მას, რადგან ის გალაკტიონი იყო და არ გახლდათ უბრალო მოკვდავი — „მოშველია პოეტი მსაფრად განიცდიდა ყველაფერს“, ანდა: გალაკტიონი „გასაოცარი, უღრმესი ხილვები და შეგრძნებები ჰქონდა. მისი გული სეისმოლოგიური სიზუსტით აღწუნებდა უმცირეს ძვრებსაც და ეს მაშინ, როცა სხვები დედამწყის შეუბარბაცებლად კი ვერ გრძობდნენ“.

ესადა, გალაკტიონი გამოირჩეოდა საკვირველი მგრანობელობით, მაგრამ მთავარია, რა მგრძობობაობა ჰქონდა მას: „შორმხედველობა, დროებაზე უფლება მართო გენიოსის საქმე“ (ილია).

დიდი ხელოვნების მგრძობობაობა განსაკუთრებული რამაა. ამ კაცის „გრძობობადი აღქმა“, ძირისძირამდე წვდება საგანს და მერე სრულად წარმოაჩენს ამ საგანსა და მის არსს მხატვრული სიტყვის მეშვეობით.

ზემომოყვანილი გარემოება ასე უნდა დავახსოვროთ — ჩვენ ვიცნობთ გალაკტიონის შემოქმედებას, და უკვე იმასაც შეგვიძლია ჩავხედოთ, თუ როგორი ბავშვი იყო გალაკტიონი — **ო, სუფაწვადი აწი არასდროს იმგვარად აღა ამტკუველდება.**

ნოდარ ტაბიძის მშვენივრად აქვს მიკვლეული ის ფენომენი, თუ როგორ უკავშირდება მშობლიური კუთხე ბავშვობას, ისეთი გენიალური ბავშვის აღზრდას, როგორც გალაკტიონი იყო — „გალაკტიონი უკეთესი აღომებით, მისი ზმებით, ფერებითა და სვედით ღრმად არის გაფერებული. იგი მთელი არსებითა და სულით ექაჰვება მშობლიურ გარემოს“.

**სადაც მკვნებაზე ბავშვი  
ქარას პირდაპირ ეჭროდი;  
ველაჲ, ყანაში, წავი  
მღერდა ზვირთების ზფოთი.**

წიგნი შემდეგი თავის სათაური ასეთია — „არ მოსწრებობხარ შენ მშობელ მამას“. თავის მხრივ ეს თავი შემდეგ ქვეთავებადაა დაყოფილი: „პაპა“, „მამა“, „დედა“, „ბიძა“, „ძმა“.

საინტერესო, ძალზე საინტერესო ფაქტებია მოთხრობილი წიგნის ამ ნაწილში, აზრი არ აქვს აქ რომელიმე მათგანის მოყვანასა და ინტერპრეტირებას, მკითხველმა იგი მთლიანად უნდა წაეკითხოს და ასე მთლიანი წარმოდგენა უნდა შეიქმნას გალაკტიონის წინაპრებისა და უახლოესი ადამიანების შესახებ...

„გალაკტიონი დაიბადა 1891 წლის 17 ნოემბერს“.

გამზარულდა მგლოვიარე ფფე. ჩამოვიდნენ მაკინეს ნათესაები, მუზობლებმა მოსანახულებელი მოართვეს ოჯახს და გაიშალა შუა ცეცხლთან სუფრა, მოხუცი სტეფანე ხშირ-ხშირად შეაღებდა პატარა ოთახის კარს და სიყვარულს

ნოდარ ტაბიძე, „გალაკტიონი“, თბ., ნაკადუ-ლი, 1982.

რელით დასცქეროდა გულურსულ ბიჭუნას. უდროოდ გარდაცლილი ვასილის სიტყვებს ეუკვე ორი ვაგი აგრძელებდა.

ქუთაისში ჩასული ვალაკტიონი ეკვე სხვათა, უცხო ხალხის გარემოში მოხედება; უცხო თვლი ამხნეის მის თავისებურებას, პირველ რიგში ეს თავისებურება იმით გამოიხატება, რომ მას არ უყვარს თავისი გრძნობების თუ აზრების გამოვლენება. ცხადია, ვალაკტიონი ვალაკტიონი არ იქნებოდა, თუ არ ეცოდინებოდა, რომ იმ გრძნობების გამოშვებებზე, რომელითაც იგი იყო მოცულა, შეიძლება სხვებისთვის გაუგებარი ან სულაც სასაცილო უოფილიყო. ამიტომაც, რომ ნებისთი თუ უნებლიეთ „მას უყვარდა გამაართობით დგომა, დაახლოებული ამხანაგები, მით უმეტეს მეგობრები ბევრი არ ჰყავდა. მეტად გულჩახვეული იყო, არ უყვარდა თავისი გულის ნადებნს გამოაშკარაება, დადიოდა ჩაფიქრებული, თითქოს რაღაც დიდად აწუხებდა“, — ამას გენადი მიხვალაჲ იგონებს და დასძენს, „წუხილით კი, მართლაც აწუხებდა — თავისი ობლობა“.

ნამდვილად, მხოლოდ ეს უნდა უოფილიყო საცხადო მიზეზი ვალაკტიონის მწუხარებისა, ხოლო ფარულსა და მოუხელთებულს ვინ მოსთვლის, ანუ ვინ აღრიცხავს, როდესაც თავად მას არ შეუძლია ამის სრულად გაკეთება.

ზემოთქმულიდან ცხადია, ნოღარ ტაბიძეს კარგად აქვს შემჩნეული ის გარემოება, რომ ვალაკტიონთან მეგობრობა მხოლოდ ერთეულზე თუ შეეძლოთ, ესეთ ადამიანებს, რომლებიც მტლად დაედგომიან და ისე შეუფიქრებდნენ მას, როგორც ღვთაებას, ასეთები კი, ცხადია, ცოტანი იქნებოდნენ, და სრულად ეს, როგორც ჩანს, შესძლო მხოლოდ მისმა მამამ — პრიკლემ, დიდებული სულისა და გულის ადამიანმა. საერთოდ კი, ადამიანებთან ურთიერთობა ვალაკტიონს წამებდა ქონდა გადამტყუელი და მხოლოდ უდიდესი ძალისხმევების შემდეგ თუ შეეძლო ამ მწარე ხეანჭებისაგან თავის დაღწევა.

ვალაკტიონი მტკიცებულად განიცდის პატარას წაირიკლავებასაც კი; ვალაკტიონის სახლის ფანჯრებთან ორი ახალგაზრდის „უკლებობა“ გაიხსენოთ, ისიც გაიხსენოთ, თუ რა ძვირად დაუჯდა ვალაკტიონს ეს ამბავი.

ვიკით, რა სახისა ვალაკტიონის გრძნობებობა — მისი პოეზიის სათავეები და საძირკველი. მაგრამ უნებისყოფოდ ვალაკტიონი ვერაფერს გახდებოდა, და თუკი მის ბოგრაფიულ ფაქტებს გაიხსენებთ, რაც ამ წიგნში უხვადია წარმოჩენილი; ვალაკტიონს კი არა უფრორე მძლავრ პიროვნებასაც დასცემდა და დაუბაჲდა ეს „ფაქტები“.

საქმე ისაა, რომ ვალაკტიონი ენერჯიის წყაროს თავის შემოქმედებაში პოულობდა, ანტონოს მსგავსად მისი შემოქმედება იყო დედამიწა, რომელმაც სულიერი და გარემოსუელი

კოლიზიების დამანგრეველ ძალს გადაარჩინა იგი. დაბოლოს, თუკი ვივლენს მწიგნობარს კაცი საბოლოოდ თავისი საქმიანობის შედეგად დება ზოლმე, ვალაკტიონმა აქ უდიდესი, ღვათებას რომ შეეფერება, სწორედ ისეთი გამარჯვება მოიპოვა. მაგრამ ეს გამარჯვება იოლი როლი იყო უდიდესი ნიჭი და უდიდესი შრომა — იმ ეს გახლდათ ამ გამარჯვების წინაპირობა.

სიტყვამ მოიტანა და იქნებ რამდენადმე შევძლოთ იმ მექანიზმის წარმოჩენა, რაც ვალაკტიონის პოეზიის ქმნასთან არის წილნაყარი. ამ საკითხის დასახსნებლად ამოსავალი უნდა იყოს. აქ უკვე ცნობილი გარემოება, რომ ვალაკტიონი განსაკუთრებულად გრძნობიერი პიროვნება გახლდათ, მაგრამ ერთ შემთხვევაში რომ ეს გრძნობებობა მისი შემოქმედების ძირისძირია, მეორე შემთხვევაში ამის გამოვლინება უკვე სხვა რამითა გამოხატული — „არასდ არ ვგრძნობ ისე ობლად და მარტო თავს, როგორც სხვასთან, თუნდ საზოგადოებაში; მაშინ ჩემი სასოწარკვეთილება უმალეს წერტილამდე აღწევს და არ ვიცი რა ექნა“.

ვალაკტიონის ეს სიტყვები ვეამცნობს მისი ბუნების ერთ უმნიშვნელოვანეს თვისებას, რომლის ჩახვედრა და გაგება საცნარის გახლდათ (გარკვეულწილად), თუ რა დიდებული, ურთულესი სული ესამიკვლევებობა მის პოეზიას.

ოღონდ ჯერ უნდა ამ კითხვას გავცეთ შედარებით ზუსტი პასუხი — ტატომაც, რომ საზოგადოებაში „ჩემი სასოწარკვეთილება უმალეს წერტილამდე აღწევს“.

ცხადია, ამ რთულ კითხვებზე პასუხი არ შეიძლება ერთმნიშვნელოვანი იყოს, პასუხი აქ საიმნარი ჩანს, და საბოლოოდ ეს საკითხი ანე თუ ისე ნათელი გახდება.

1. ვალაკტიონი რაკი მეტად მგრძნობიარე პიროვნებაა, სხვასთან ურთიერთობისას უოველი სიტყვა, უოველი ქმევა მისი აღქმის პრიზმაში მტკიცებულად გადატყუდება, და გულზე ხედება, რაც მთლიანად შეძრავს მის პიროვნებას.

2. ვალაკტიონს უდიდესი თანამობის ტნარი აქვს, მამ შეუძლია მეკუსეულად გაიზიაროს სხვისი „მე“. სხვისი ტანჯვა თუ სიხარული, და ესეც გულზე ხედება. მთლიანად შეძრავს მის პიროვნებას.

3. ვალაკტიონი რაკილა უოველმზრივ განიცდის ადამიანის თუ ადამიანთა სინამდვილეს, თავის სატყუელს თუ სიტყვას ისე ვერ გაზომავს, რომ უოველმზრივ შესაფერისი იყოს გარემოებისა თუ სიტუაციის. და მან ეს კარგად იცის, ანე რომ არ იყოს, მის ტანჯვას საფუძველი გამოეცლებოდა. მამ ყველაფერი ეს ესმის და ესეც გულზე ხედება და მთლიანად შეძრავს მის პიროვნებას.

გამოსავალი?

გამოსავალი მისი შემოქმედებაა.

ასეთი კატეგორიული დასკვნა შეიძლება შემდეგი მსჯელობით გაეხადოთ ცხადი.

გალაქტიონი გურბის საზოგადოებას და არც შეუძლია საზოგადოების გარეშე ყოფნა, რადგან სწორედ საზოგადოებაში ნახულობს იმ წყაროს, მის შემოქმედებას რომ ასაზრდოებს; „თბილისიდან გალაქტიონის წამოსვლით მზის ქვეშეთში არაფერი შეცვლილა და თუ შეიცვალა, ისევე მის საზიანოდ. იგი მოწყდა ლიტერატურულ გარემოს, მჭკვეთარ ცხოვრებას. გალაქტიონი დეპრესიას განიცდის. მისი ბუნება ვერ ეგუდება ერთფეროვნებაში გადაზრდილ სამშვიდეს“.

ეს სიტყვები ნოდარ ტაბიძეს გუთმენის; თავად გალაქტიონს მოვესმინით ახლა — „იგრავლოვ საშინელი ერთფეროვნება და ისეთი საშინელი, რომ აზრზე აღარ ვარ, ამგვარი სიჩუმე და ურე მიდამო სულს ანადგულებს“.

პარადოქსული ამბავია, გალაქტიონის საზოგადოების გარეშე დეპრესია ეფუძლება, ხოლო იქ კი მისი სასოწარკვეთილება უმაღლეს წერტილს აღწევს... რადგან მაშინ მის მოიცავს სხვათა მრავალი „მე“. და როგორც ვიცით, „სინამდვილეში უკველი“ მე, თუნდაც მთლად გულბრყვილო, ერთიანობა თუ არ არის, არამედ მრავალი სირთულის მქონე სამყაროა. ვარსკვლავიანი ეს არის ეს, ფორმათა, საფეხურებისა და მდგომარეობის, მემკვიდრეობითობისა და შესაძლებლობათა ჭაოსი“ (პ. ჰესე).

როგორც ვხედავთ, გალაქტიონის საზოგადოებაში მრავლის უმრავლესი „მე“ წარმოდგება. და იგი ამით აღიქვამს თავისი მეობისა და მდგომარეობისადა კვალად. გალაქტიონისნაირ შემოქმედს მით უფრო მრავალი „მე“ მოიცავს, მაგრამ უკველ ამ „მეს“ ერთი ძირითადი გალაქტიონისებური „მე“ ეფუძნება — წარუვალა და შეუცვლელი, რომლის დანგრევა („გარდაცვალება“) მხოლოდ სიკვდილს შეუძლია. და აი გალაქტიონი, უაღრესად მგრძობიარე ადამიანი. მით უფრო მტკაენველად, ცხოვლად განიცდის ამ „მეთა“ თარეშს და ამ განცდის კვალობაზე სულ უფრო და უფრო სრულად ჩახედება ადამიანის საიდუმლოს.

როგორც ვხედავთ, ამ „მეთა“ მრავალფეროვნებას სხეები, სხვა იწვევს. რეალურად ჩვენ ასეთი სურათი წარმოვიდგებთ, რაც კარგადაა ახსნილი სათანადო მეცნიერებაში, ადამიანი თავის თავზე თავისი და სხვათა შეხედულების ჯამია. კვლავ გაეხსენოთ ცნობილი ამბავი გალაქტიონის ცხოვრებიდან — ორი ემაწვილის „კულკობა“ მისი სახლის ფანქრებთან და ამის შედეგად წარმოქმნილი დიდი პოეტის სულიერი წამება. ამ დროს, სხვათა შორის, გალაქტიონის ის „მეც“ მოიცავდა. უაღრეს დამცირებას რომ იმკობდა მას. მაგრამ ამ „მეს“ სხვა „მეც“ დაერთოდა და საბოლოოდ მისი ღეთაებრივი „მე“ დაეფუძნებოდა უკველიეს და

ნათელს მოიღებდა მისი პოეტური ნაწარმოებების მეშვეობით.

გალაქტიონის პოეტური ნაწარმოებების უმეტეს ნება წიგნის მეორე ნაწილი — „შემოქმედის ლბორატორია“.

ნოდარ ტაბიძე წერს: „შემოქმედებითი პროცესის გაცნობიერება უდიდეს სირთულესთან არის დაკავშირებული. ეს განპირობებულია თხზვისას მოქმედი იმანენტურ ძალთა მრავალფეროვნებით, უხილავ მომენტთა გადაჯაჭვით, ქვეცნობიერი ბაჭვებითა და არცთუ იშვიათად განწყობილების ამორფულობით...“

მაგრამ როგორც ვიცით, არ გვაქვს გალაქტიონის „თვითნაალიზის“ მასალები, რაც რამდენადმე ნათელს მოჰქნენდა ამ რთულ გარემოებას.

არსებობს ასეთი გამოთქმა, „მთხარაი ვინ არის შენი შეგობარი და გეტყვი ვინ ხარ შენ“; მოდით და ასეთ შემთხვევაში გამოვიყენოთ ხსენებული პრინციპი — თუ ხელოვნების არსს რამდენადმე ჩახეხედებით, მაშინ ასევე რამდენადმე ნათელი წარმოდგენა გვექნება შემოქმედებითი პროცესის სირთულეზე, რაც განპირობებულია „იმანენტურ ძალთა მრავალფეროვნებით“, „უხილავ მომენტთა გადაჯაჭვით“ და ა. შ.

მხატვრული ლიტერატურა წარმოიქმნება ისეთი ცხოვრებისეული რეალობისა, რომელიც ჩვეულებრივ მოკვდავთათვის არ ჩანს. ასე რომ, მხატვრული ლიტერატურის საშუალებით გამოიშვებურებული რეალობა უფროვე ცხადი რეალობაა, რაკლად ეს რეალობა მანამდე, მხატვრული ლიტერატურის ნაწარმოების შექმნამდე დაფართული და მოუხელთებელი იყო კაცობისთვის.

ამ რეალობა სრულად წარმოიჩინის საწინდარი ის არის, რომ „გალაქტიონი ღრმად განიცდიდა სინამდვილეს. მან შეეძლო დაენახა ის, რასაც სხვები ვერ ამჩნევდნენ; პოეზია აღმოაჩინა იქ, სადაც სხვები უკველდღერი პროზას ხედავენენ“. — აქ მოკვლევულია ის საფუძველი, თუ რატომბა გალაქტიონის ლექსი უღრმესი რეალობის წარმოიჩინი, და რატომ იყო ამ ლექსის დაწერამდე ეს რეალობა ჩვენითვის, მკითხველთათვის, ცხაკლიტერში დგამართლი და პართლავ. „არცოდნის ბურთისადმი ნათელი აზრის შექმამდე უნდა ვიპორო კეთილი მეგზურები — პოეტების მეშვეობით“ (ა. ბუშგარტენი).

თავის მხრივ ამ „ნათელი აზრის შექმის“ სათავე ის არის, რომ გალაქტიონი დიდი შემოქმედი იყო; გალაქტიონი პოეტი გახლდათ.

როგორც ვხედავთ, აქ მნიშვნელოვანი ის არის, რომ შემოქმედში დიდი შემოქმედი იგულისხმება, ხოლო შემოქმედებაში — პოეზია.

ზემოთ მოყვანილი გარემოება რომ გვექნება მხედველობაში, რამდენადმე ნათელი მოგვიჩვენება იმას, თუ რა უნდა იყოს შემოქმედებითი პროცესის იმანენტურ ძალთა მრავალფეროვნ-

ნება, ქვეყნობიერი ბიძგები, განწყობილები ამორფელობა...

კონკრეტულად კი ეს არის ის ამბავი, ნოდარ ტაბაძე რომ ვადმოგვცემს — „გალაქტიონი აზნებული და აფორიაქებულია. დაშვლილი ოთახიდან ილტვის. შეღამე სველი თითებით ელსკიცება ფანჯრის მიწას. სიცივე სულში ქონავს. წარმოსახვა ღიზიანდება და თვალწინ მრუმე სურათები იშლება. პოეტი გარემოს რიტმს იჭერს და განცდათა მომენტალურ ფიქსაციას აზღვნის: „აღუჩამ დახედა საათს. იგი შეჭერებულყო პირველის მიზნად. მაგრამ რომელი საათი უნდა ყოფილიყო ეხლა? ეხლა, რა თქმა უნდა გვიანაა, შეიძლება ზღლე გათენდეს კიდევ... აღუჩა ატრიალებდა საათს ხელში, იღებდა ყურთან, მართავდა. საათი მაინც არ ამუშავდა... აღუჩა აღება ფანჯარას და ქუჩას გადაყურებს. ამინდი საზოხარია. მეტრეუები ერთიმეორეს ლანძღვენ. მაგრამ ქუჩაში მისვლა-მოსვლა კიდევ არის. ნეტავი რომელი საათია? — ფიქრობს აღუჩა: „რომელი საათია მოქალაქე?“ — ვასძახა აღუჩამ მიმავალ მეტრეულს, რადაც უმეყოფილოდ ჩაილაპარაკა მეტრულს, მაგრამ არავითარი პასუხი არ გასცა, გადაპტრა მათრახი ცხენებს და სიბნელეში მიიშალა... უთუოდ ძლიერ გვიან არის. აღუჩამ ფანჯარა მოხურა. იგი ტელეფონთან მიდის. „ბოდიშს ვიხბი, ქალბატონო, მიიხარით რომელი საათია...“ მოშორდა თუ არა ტელეფონს, იგი გაფითრებული დაეცა სავარძელზე. ამ დროს მოისმა ქალაქის კოჰკიდან მძიმე საათის ზარების რეკვა...“

და ასე: „გულში მწუხარებამ ღამე გაათია“. ჩვენ ზემოთ გვერინდა საფუძველი, რათა გალაქტიონის საოცარი ნებისყოფა აღგვენიშვნა, აქ კი ასეთი საფუძველი ცხადლევ ჩანს: საქმეში ჩაუხედავთ ლექსის თხზვა იოლი პროცესი ჰგონიათ. შეიძლება მავნათათვის ეს პროცესი იოლი იყოს, მაგრამ გალაქტიონის ლექსი, როგორც ამ მონოგრაფიიდან ჩანს, იოლად არ იქმნებოდა. რადგან „გენიოსობა თავდადებული შრომა შედეგია“ — სწორედ ამას გვაძენსთ თვით: „ლექსის სრულყოფა“.

სიტყვა რომ არ გავფიქრებოდეს, მხოლოდ ერთ ფაქტზე უნდა შევიჩროთ მკითხველის ყურადღება. სწორედ ამ ფაქტის გამო წერს ავტორი — „განსაკუთრებით მრავლისმთქმელია „მერის“ იატორია“.

უთუოდ დაგვიანტერესებს, თუ როგორი იყო „მერის“ პიროველი ვარიანტი, როგორ მუშაობდა გალაქტიონი ამ ლექსის სრულყოფაზე და ბოლოს იმასაც დაინახავთ — რა სამანებეს გადავლა საჭირო, რათა პოეტმა მდარე დიდებულად წარმოაჩინოს და ქეშნარიტ პოეზიას გვაზიაროს.

პირველად ეს ლექსი გალაქტიონს 1915 წელს გამოუქვეყნებია. მეროდ კი 1919 წელს შეუტანია კრებულში „არტისტული ყვაილუ-

ბი“, და როგორც ნოდარ ტაბაძე ვამცრობს — ამ მეროდ პუბლიკაციისათვის „გეტრანს „მეტი“ საფუძელიანად გადაუქვეყნებია. **სიცივე** ასეთი იყო პირველი ვარიანტი:

„შენ ქვარს იწერდი იმ ღამეს მერი... მერი იმ ღამეს გული მწუხებოდა, კადეტი ხვეტთან და ყვალაფერი მწარე ოცნება მერეგნებოდა.  
ნუ თუ დაჯარგე? ნუ თუ არა დროს ხედი ჩემთან არ გაგათანაბრებს? სხვისმა აღერსმა უნდა დაჯათროს? სხვამ უნდა მიცევს იღუბალ ზღაპრებს? ნუ თუ სხვამ უნდა დასწავს ეგ მკერდი თოვლიანი თეთრი და მწვენიერი? დაბრუნდი მერი მერი, შეხვდები? მე აქ ვარ, აქა, ძვირფასო მერი. შენ ქვარს იწერდი იმ ღამეს მერი იმ ღამეს შენი სიკაცხლას ხედი გათვდა... ჩაქრა შექთა ჩანჩქერი... ტაძრიდან მწარე გულშით გავედი.“

ავტორი გამოწველილეთ აღწერს ამ ლექსის სისუსტეს, აღწერს იმას, რომ „გაუბრალოებულად გავჩვენება შემდეგი სიტყვები:

**ნუ თუ სხვამ უნდა დასწავს ეგ მკერდი თოვლიანი თეთრი და მწვენიერი?!**

მაღალი მოთხოვნილებიდან გამომდინარე გაუმართლებელია შემდეგი ამოძახილიც:

**დაბრუნდი, მერი მერი, შეხვდები მე აქ ვარ, აქა, ძვირფასო მერი.**

გენიალური ინტუიციითა და აღლოთი გასწორდა „მერის“ პირენდელი ვარიანტი და საბოლოოდ მივიღეთ გალაქტიონის შესაფერისი ლექსი. მართლაც, აქ სისხლხორციელად დაუცავშირდა ერთმანეთს გალაქტიონის გენიალობა და ამ გენიალობით მომართული გალაქტიონის ნებისყოფა და შრომისმოყვარეობა. დაბოლოს, ჩვენს აზრით, ინტერპუტირებას, მოითხოვს ნოდარ ტაბაძის ერთი მოსაზრება — „გალაქტიონის ლირიკაში თავისუფალი ასოციაციების პრინციპი მძღაერობს“.

აღარაფერს ვიტყვით იმასზე, რის გამოც აქვს ავტორს მოუვანლო ვა მოსაზრება: სინტერესო აქ ჩვენთვის ის არის, რომ ეს შეხედულება გალაქტიონის პოეზიას არ შეეფერება.

მაგრამ კიდევ ამ „შეუფერებლობის“ დამტკიცებას შეეგებობდეთ, მ. კვესელავას „პოეტური ინტეგრალში“ მოყვანილი მოსაზრება გავიხსენოთ, ამ მოსაზრების მიხედვით, ინტეგრალური ლექსები თავისუფალი ასოციაციების თამაშით გამოირჩევიან.

ეს შეხედულება უთუოდ მოითხოვს განმარტებას.

გალაქტიონის ლექსები, გინდ მისი პოეტური ინტეგრალები არ იწვევს მკითხველში ასოცი-

აკების თავისუფალ თამაშს. ასე რომ იყოს, სრულიად უშინაარსო ლექსებთან გვექნებოდა საქმე. გალაკტიონის რთული ლექსები, მათში ჩაქლებული რთული გრანოზებისა და ცვადაც; გარკვეულ ასოციაციებს იწვევს და ამ მნიშვნელოვანი კანონზომიერების უარყოფა შეუძლებელია.

ნამდვილად ვერ ვიტყვი, რომ, ვთქვათ, „ქარხლის ხარხარი“; „ქარის სიმძიმე“; „მთვარის ტყულები“, — თავისუფალი ასოციაციების თამაშის შედეგი იყოს, საქმე ისაა, რომ გალაკტიონის ლექსების მთლიანობა ადამიანის ურთულეს რეალობას ეფუძნება, ამ რეალობიდან მომდინარეობს და მისი აღქმა, ცხადია, საბოლოოდ ამ რეალობასთან იქნება წილნაყარი. თავისუფალი ასოციაციების დროს ეს რეალო-

ბა არ ჩანს, ანუ, არც არის რამე რეალობა და ამ დროს „ლექსი“ მხოლოდ სიტყვების უფრო შუბი იქნება აგებული — ანუ სწორედ ესაა ხსენებული თავისუფალი, უშინაარსო ასოციაციების თამაში.

გალაკტიონის ლექსები იმითაა მნიშვნელოვანი, რომ თვითველ მათგანს, ემიგრაცია, ურთულესი რეალობა აქვს საფუძვლად. თავად ეს რეალობა თავის ორბიტაში მოგვაქცევს ხოლმე და ჩვენ, მკითხველებს, გარკვეული ასოციაციების მეშვეობით მოგვეახლება.

ასეთია ჩვენი შენიშვნა ამ საკითხის გამო, საერთოდ კი უნდა ვთქვათ, ნოდარ ტაბიძის „გალაკტიონი“ დიდად შეუწყობს ხელს „გალაკტიონოლოგიის“ შექმნასა და განვითარებას.

ზაურ კილაძე

## ქართული საბჭოთა ეთნოგრაფიის მნიშვნელოვანი შენახენი

საქართველოს ეთნოგრაფიის შესწავლაში, რასაკ მდიდარი და ხანგრძლივი ტრადიცია გააჩნია, განსაკუთრებით დიდ მოვლენად უნდა ჩითვალოს ნ. ჯ. ვოლკოვასა და ჯ. ნ. ჭავჭავაძის ნაშრომის გამოქვეყნება, რომელიც მოკლე ხანში ბიბლიოგრაფიულ იშვიათობად იქცა. წიგნმა დიდი ინტერესი გამოიწვია როგორც საქცილისტიმის, ისე მკითხველთა ფართო წრეებში. ეს დაბეჭდვითი შეიძლება ითქვას თუნდაც საქართველოს შავალითზე, რომლის საფუძვლად უნდა მივიჩნიოთ არა მარტო საკითხების ეფექტურად შერჩევა და წიგნის მაღალ პოლიგრაფიულ დონეზე გაფორმება, არამედ, პირველ რიგში, კვლევის მაღალი დონე და მიმზიდველი თხრობა. გაძნელებულია სხვა რომელიმე წიგნის დასახელება, რომელიც ასეთი სისრულითა და თანმიმდევრობით გვაცნობდეს ქართველი ხალხის უფრო კულტურასა და ტრადიციებს.

ეტიკორებმა მიზნად დაისახეს ქართველი ხალხის უფრო კულტურისა და ტრადიციების დინამიური წარმოსახვა დროსა და სივრცეში. ნაშრომში განსაზღვრულია როგორც საკვლევა ეპოქა, ისე ქართული კულტურის თვითმყოფადობა და გარესსამყაროსთან მისი კავშირი.

**Н. Г. Волкова, Г. Н. Джавахишвили. Вытовая культура Грузии XIX—XX веков: традиции и инновации. Издательство «Наука», Москва, 1982. Ответственный редактор В. К. Гарданов.**

ქართველი ხალხის უფრო კულტურის უმთავრესი ელემენტებისა და ტრადიციების მიმოხილვისას ავტორები ითვალისწინებენ საქართველოს თითქმის ყველა ისტორიულ-ეთნოგრაფიული ოლქის სათანადო მონაცემებს. ნაშრომი მოიცავს შესავალს, ორ ნაწილს, დასკვნას და დანართს. შესავალსა და უოველ განილულ საკითხს ახლავს მითითება გამოყენებულ წყაროებსა და ლიტერატურაზე — ასწავლავს მარტებებით. ნაშრომი კარგადაა ილუსტრირებული რუკით, ნახაზებით, ნახატებითა და ფოტოგებით. ფოტოგები დიდი ნაწილი ავტორთა მიერაა გადაღებული. ილუსტრირების ღონით წიგნი მოწონებს იმსახურებს, თუ მხედველობაში არ მივიღებთ ზოგიერთ ხარვეზს: რუკაზე სათანადო სისრულით არ არის ლოკალიზებული ქართლი, ადგილი აქვს შეცვლილი ჭავჭავთის, გამოტოვებულია ლენხში, ვლდამეყარო და ა. შ. რაჭველი ქალის ტრადიციული ჩაცმულობის უოველი მხრიდან დათვალეირების მიზნით, ნ. პ. ბრაილშვილის მიერ სხვადასხვა პოზაში დახატულია ერთი ტიპი და არა არა „რაჭველი ქალები ტრადიციულ ტანსაცმელში“ (გვ. 76), ხოლო ამ ნახატის მეორე მხარეზე გამოსახულია სეანი და ქართული ქალი და არა პირიქით, როგორც ეს წარწერით წარმოიდგინება.

წიგნთან მკითხველის კონტაქტი მყარდება შესავალი ნაწილიდან, რაც მაღალ მეცნიერულ დონეზე გვაცნობს საკვლევი საგნის არსს, მისი შესწავლის მდგომარეობას რეგულაციამდელსა და საბჭოთა პერიოდში, გამოყენებული წყაროების ხასიათს:

და მნიშვნელობას, ქვეყნის ისტორიული განვითარების უმთავრეს მომენტებს და იმ არსებით ცვლილებებს, რაც განხორციელდა ჯერ რუსეთთან შეერთების, ხოლო შემდეგ საბჭოთა წყობილების დამყარების დროიდან. ავტორები აქვეყნებენ საქართველოს ტერიტორიულ დანაყოფებს და ქართული ხალხის შემადგენლობას, რის შესახებაც წერენ:

«Коренное население республики — грузины (3433 тыс.) включает несколько этнографических групп, отражающих особенности исторического развития этого народа. Некоторые из них сохраняют отличия в языке и культуре, свои самоназвания. Таковы картвели, маргали (население Мегрелии), шioni (жители Сванети). Внутри картвелов имеется множество локальных подразделений — отражение бывших политических, а возможно, и древних племенных делений. Это жители Кахети, Карли, Месхет-Джавахети, Имерети, Лечхуми, Аджарии, Гурии, горцы Тушети, Хевсурети, Пшавы, Мтиулет, Хеви, Рачи» (стр. 7).

დავას არ იწყებს იმის აღნიშვნა, რომ ქართველების შემადგენლობაში შედიან ჩამოთვლილი კუთხეების მცხოვრებნი, მაგრამ ყოვლად გაუპრობებელია ქართველებისაგან მეგრელებისა და სვანების იზოლაცია. ამგვარი შეუსაბამოა გამოიწვია ეთნიკურ ნომენკლატურაში დაშვებულმა წინააღმდეგობრიობამ, როდესაც ქართველები ერთდროულად გამოაცხადეს ეთნოსადაც და ეთნოგრაფიულ ჯგუფადაც. წარმოდგენილი ნომენკლატურის მიხედვით, ქართველებში (ეთნოსში) შედიან ეთნოგრაფიული ჯგუფები: ქართველები (ქართველები ქართველებში?!), მეგრელები, სვანები, ხოლო ეთნოგრაფიულ ჯგუფად ნაგულისხმევი ქართველების შემადგენლობას განკუთვნილიან ზემოხსენებულ კუთხეთა წარმომადგენლები.

ნაშრომში საყურადღებო ცნობებია მოცემული საქართველოში მცხოვრები სხვა ხალხების შესახებაც, მაგრამ ამ შემთხვევაშიც შეუსაბამოა გვაქვს საქმე, როდესაც აფხაზებთან, ოსებთან, სომხებთან, რუსებთან და სხვა ხალხებთან ერთად ეთნოსებად იხსენიებიან ქისტები, უდიები და ბაცებები (გვ. 8). სინამდვილეში ვითარება ასეთია: 1. ქისტები წარმოშობით არიან ევინანები (ჩაჩნები და ინგუშები), რომლებიც პანკისის ხეობაში (თანამედროვე ახმეტის რაიონი) ჩამოსახლდნენ XIX საუკუნის 30-იანი წლებიდან. მათ

ათვისეს ქართული ენა, ყოფა და ტრადიციები. ვეინახურ-ქართული ყოფა-ცხოვრებას სინოხების ნიადაგზე ამ ჩამოყალიბდა ორგანოვანი ეთნოგრაფიული ჯგუფი ქისტების სახით, რომლის გამოცხადება ხალხად (ეთნოსად) გაუმართლებელია. 2. იგივე შეიძლება ითქვას უდიებზეც, რომლებიც წარმოშობით კავკასიის აღმანეთის მკვიდრთა ერთ-ერთი ტომის წარმომადგენლებად ითვლებიან, ცხოვრობენ საქართველოს სოფელ ოქტომბერში (უდიების ერთი ნაწილი აზერბაიჯანში მოსახლეობს), უდიერთან ერთად ლაპარაკობენ ქართულ ენაზე და დიდხანია ქართველობაში. 3. რაც შეეხება სარეცენზიო წიგნში ბაცებად მოხსენიებულ წოვა-თუშებს, მათ, ქართულთან ერთად, შენარჩუნებული აქვთ წოვერი ანუ ბაცური ენა. ეს ენა ეკუთვნის ვეინახურ ენათა ოჯახს, მაგრამ თვით წოვა-თუშები არაფრით არ განსხვავდებიან სხვა ქართველი მთიულეებისაგან. ისინი ეროვნებით ქართველები არიან, ხოლო კუთვრი სახელწოდებით წოვა-თუშები (თუშების ეთნოგრაფიული ჯგუფის შემადგენელი ნაწილი) და არა ცალკე ხალხი (ეთნოსი), როგორც ეს სარეცენზიო წიგნში ითქვა.

წოვა-თუშების საკითხთან დაკავშირებით საყურადღებოა სარეცენზიო წიგნის კიდევ ერთი ადგილი:

«В 1920-е годы на месте небольших фамильных поселков тушин и цова-тушин, имевших здесь сезонные поселения, возникли селения Земо и Квемо Алвани» (стр. 20).

სიზუსტე მოითხოვს აღინიშნოს, რომ ზემო ალვანში წოვა-თუშები დასახლდნენ ჯერ კიდევ XIX საუკუნის პირველ ნახევარში. შემდეგ აქვე ჩამოსახლდნენ პირიქითი თუშეთის მკვიდრნი, ხოლო მოგვიანებით (უმთავრესად საბჭოთა პერიოდში) ქვემო ალვანში ჩამოვიდნენ ჩალმისა და გომეწრის ხეობათა მცხოვრებნი.

აღნიშნულთან ერთად კმართველოდ მიგვანჩნია თუშების ეთნოგრაფიული ჯგუფის გაყოფა თუშებად და წოვა-თუშებად. ასეთი დაყოფის საკიროების შემთხვევაში თუ ადგილობრივ თანამედროვე ნომენკლატურას გავითვალისწინებთ, წოვა-თუშის გვერდით შეიძლება დაეასახელოთ ჩაღმა-თუში. თუმცა ამგვარი დაყოფაც პირობითი და ზელოვნურია, ვინაიდან ჩაღმა ეწოდება თუშეთის ერთ-ერთ თემს, რომლის სახელი შვარქვეს ყველა სხვა ხეობის თუშს, წოვათის თემის გამოკლებით, ისტორიულად თუშეთში არსებობდა ოთხი ტერიტორიული თემი (წოვათა, გომეწარი, ჩაღმა, პირიქითი თუშეთი). ამის შესაბამი-

სად ცნობილი იყო წიგნ-თუხეები, გამოქრადები, ზღაპრები და პირაქითლები. იმის გამო, რომ წიგნ-თუხეები ლოკალური წოდებები (ხაქურა) ეწოდათ გამოირჩევიან, მათგან განსხვავებით დანარჩენ თუხეებს ერთი თემის — ჩაღმის სახელი შეარქვეს. ამიტომ, ეთნონიმი თუხე უკვეა თემის თუხისათვის (მათ შორის წოდებისთვისაც) საერთოა, ხოლო წიგნ-თუხეები გამოყოფილად დასახელებას შემთხვევაში ასევე შეიძლება გამოეყოთ სამი დანარჩენი თემის თუხისათვის შემოღებული სახელწოდება ჩაღმა-თუხე.

საჩუქრნო წიგნის ორ ნაწილში სათანადო სისრულთაა განხილული ქართველი ხალხის მატერიალური კულტურის ძირითადი კომპონენტები (საცხოვრებელი ნაგებობანი, ტანსაცმელი, საცეხები), სამეურნეო ყოფის თავისებურებანი, სოციალური ურთიერთობანი (სოფლის ყოფა, საქორწინო წეს-ჩვეულებები), მიკავალბუღის გლოვის რიტუალი და ა. შ. ავტორები იყენებენ, აგრეთვე, ქართველი ხალხის ყოფითი კულტურის განვითარების კანონზომიერებას XIX—XX საუკუნეებში, ძველი, ახალი და შერეული ტრადიციების ფორმათა სინთეზს, თითოეული მოვლენის გენეზისსა და განვითარების პირობებს, ტრადიციისა და ეთნოსის ურთიერთმიმართების პრობლემებს.

ქართველი ხალხის ძველი ყოფისა და ვასაბუკების შემდეგ მომხდარი ცვლილებების სურათი რელიეფური სიხადითაა დახატული საცხოვრებლების მაგალითზე, ნაწილობა დიდგენილია ნაგებობათა ტიპები, მათი სამეურნეო, სოციალური და საეკლტო ფუნქციები. საცხოვრებელ ნაგებობათა არქიტექტურულ ფორმებთან ერთად, აღწერილია მათი შინაგანი კონსტრუქცია და ნაჩვენებია ის არსებითი ცვლილებები, რაც თითოეული სახეობის ნაგებობამ განიცადა ისტორიული განვითარების პროცესში. ასეთვე თვალთახედვითაა ავალფიცირებული ისტორიულ-ეთნოგრაფიული მონაცემები დასახლების ფორმების შესახებ.

ავტორები დამაჯრებელი საბუთიანობით გვაცნობენ ძველ ნაგებობათა ტრანსფორმაციის პროცესს და ახალი ტიპის საცხოვრებლების ჩამოყალიბების საფუძვლებს საქართველოს ცალკეული კუთხეების მიხედვით. ვკვირდებით, რომ იმის მიხედვით, რომ საბჭოთა სინამდვილეში, განსაკუთრებით კი ბოლო წლების განმავლობაში, საქართველო უკვეა კუთხეში შესამჩნევად გაიზარდა საცხოვრებელ ნაგებობათა გამართები და შესაბამისად ოთახების რაოდენობაც ეს თავისთავად ხალხის კეთილდღეობის ზრდის დამადასტურებელი მოვლენაა, მაგრამ ისიც უნდა აღინიშნოს რომ ბინათმშენებლობაში ფუნქციონირებული გე-

განტრზმის ტენდენცია ერთგვარ შეუსაბამობაშია მის პრაქტიკულ საჭიროებასთან, სპეციფიკური მოდალტეული ორსართულიანი სახლები, ხშირ შემთხვევაში რვა და ათი ოთახით, უზარმაზარი იენებით, რენა-ბეტონის კიბეებით, ღობეებით, მოაჯირებითა და კარებით, ყოველთვის არ მასობოს ოჯახის და თანაც შეირყიციტოვანი ოჯახის რვეალრ მოთხოვნილებებს. კიდევ უფრო სალოარია, როდესაც ასეთ სახლებს საავარკოდ იშენებენ ქალაქში მცხოვრები ოჯახები. ამგვარ შეუსაბამობაზე მკითხველს უსათუოდ დააფიქრებს საჩუქრნო წიგნის ის ნაწილი, რომელიც ეხება თანამედროვე საცხოვრებელ ნაგებობებს.

სხვა კუთხეებთან ერთად, 1880-იანი წლების მოცემებზე დაყრდნობით, ავტორები გვაცნობენ ხევის (თანამედროვე ყაზბეგის რაიონის) საცხოვრებელ ნაგებობებსაც, რომელთა შესახებ წერენ:

«У мохевцев в этот период основным типом жилища были старые одноэтажные квинтири и новые двухэтажные дома с галереями» (стр. 31).

ხევის საცხოვრებლებზე მსჯელობისას ავტორები უთითებენ დიდი ქართველი მწერლის ი. ჯანაშიას ეთნოგრაფიულ ნარკვევებს (ი. ჯ. ბეგია, მოხვევები და იმათი ცხოვრება, „თხულებათა სრული კრებული“, ტ. V, თბ., 1951), მაგრამ სინამდვილეში ი. ჯანაშიას არსად არ უწერია, რომ ხევის ძველი დროის ტიპურ ნაგებობას წარმოადგენდა ერთსართულიანი კვითკირი, ხოლო ახალს — ორსართულიანი აფინიანი სახლი. ი. ჯანაშიას ცნობით, ხევისა და დანარჩენი მთიანი კუთხეებისათვის ტიპური იყო ორსართულიანი სახლი, წინ დერეფნით (ი. ჯ. ბეგია, ტ. V, გვ. 33). საერთოდ კი ხევის საცხოვრებელ ნაგებობებზე ავტორებს შედარებით სრულ წარმოდგენას შეუქმნიდა სპეციალური გამოკვლევა (გ. ი. თ. ი. შვილი, ხევი ძველად და ახლა, საცხოვრებელი ნაგებობანი ხევის ძველად და ახლა, თბ., 1967), რაც ამ შემთხვევაში გამოყენებული არ არის.

ქართველი ხალხის ყოფითი კულტურის შესწავლაში დიდი ადგილი დაეთმო ოჯახის სტრუქტურისა და საქორწინო წეს-ჩვეულებების კვლევას. უმთავრესად ეთნოგრაფიულ ლიტერატურაზე დაყრდნობით ნაჩვენებია დიდი ოჯახის შემადგენლობა, სამეურნეო ცხოვრება, მმართველობის სისტემა, საკუთრების ხასიათი და საოჯახო ეტიკეტი. აღნიშნული კომპონენტების მიხედვით არული სიხადით გამოჩნდა რომ რველცი-მდე პერიოდში შემორჩენილი დიდი ოჯახი



წარმოადგენდა საოჯახო თემის გადმონაშთურ სახეობას. ოჯახის ტიპოლოგიის შესახებ რ. ხარაძის მონოგრაფიაზე.

(Грузинская семейная община. I, Тб., 1960, II: 1961) დაყრდნობით ითქვა შემდეგაც, «В Грузии выявлены три формы семейной общины в связи с различными формами хозяйствования: в Карли, Кахети, Имерети, Рача-Лечхуми, Мегрелии, Гурии — преобладание земледелия, у горцев (тушин, мохевцев, мтиулов, пшавов), а также в Кизини — преобладание скотоводства, в Хевсурети, Сванети и Горной Раче — смешанная форма хозяйства» (стр. 99).

«ქვე უნდა ითქვას, რომ რ. ხარაძე თავის მონოგრაფიაში არ შეხებია ლეჩხუმს, ჭამებერლოს, გურკას, მთიულეთსა და ხევსურეთს, რომლებიც სარკვევნიონ წინაში იხსენიებიან საოჯახო თემის კლასიფიკაციასთან დაკავშირებით. რაც შეეხება თვით რ. ხარაძის მიერ მოცემულ კლასიფიკაციას, ესეც დამატებით ვვლევას საჭიროებს, რამდენადაც გაუმართლებელია ზემო და ქვემო რაქვაში თავისი ხვედრითი წონით უბრატესობა ზიგანიკოთ მიწათმოქმედებას, ქიზიყში — მესაქონლეობას, ზოლო მთის რაქვასა და სვანეთში ვაენანახოთ მეურნეობის სიმბოლო რომელიმე დარგის პრიორიტეტის გარეშე. ალბათ, რეალობასთან ახლოს მივიდოდით, თუ სვანეთში, მთის რაქვასა და ზემო რაქვაში სიმბოლოურ მეურნეობას დაენახავდით მესაქონლეობის უბრატესობით, ზოლო ქიზიყსა და ქვემო რაქვაში უფრო მეტ ადგილს დავუთმობდით მიწათმოქმედებას.

საქორწინო ურთიერთობისა და წეს-ჩვეულებების სფეროდან უმათერესად შესწავლილია დაქორწინებისათვის საავადმებლო წინაპირობები, მატერიალური ურთიერთვაღდებულებანი, დანიშვნის წესები და საქორწინო რიტუალი. ქორწინების ეს ელემენტები განხილულია ისტორიულ კრილიში და ვხვდავხა ნაჩვენებია ბრძოლა დრომოქმედი მოვლენების წინააღმდეგ. ეველა საკითხი ვააზრებულია ისტორიული წყაროების, ეთნოგრაფიული ლიტერატურისა და საკუთარი სავლე მასალების ანალიზის საფუძველზე. ავტორების სამართლიანი შეხედულებით, საქორწინო ურთიერთობათა მოწესრიგებაში საკვლევი პერიოდისათვის შეინიშნებოდა როგორც ჩვეულებითი სამართლის, ისე ქართული სახელმწიფო სამართლის, ქრისტიანული ეკლესიისა და რუსული საკანონმდებლო ნორმების მოქმედება. შეინიშნულია ისიც, რომ სხვადასხვა ეპოქაში ბრძოლა წარმოებდა მავნე წეს-ჩვეულებების

შეზღუდვის ან ლიკვიდაციის მიზნით. ერთ-ერთ ჩვეულებას წარმოადგენდა მცირეწლოვანთა ქორწინება (ყვინწურა), რომლის აღკვეთის მიზნით 1103 წელს, დავით აღმაშენებლის მეფობის ხანაში, საგანგებო დადგენილება მიიღო რუსეთბრისის საეკლესიო კრებამ. ამის შესახებ სარკვევნიონ წიგნში ითქვა:

«Обычай люлечного обручения был официально запрещен государством еще при Давиде Строителе, хотя он сохранился в некоторых районах Грузии и в начале XX в. (стр. 214).

ავტორებთან არაფერი ვაკვებს სადავო იმში, რომ სააკვე და მცირეწლოვანი ბავშვების დანიშვნის ჩვეულება საქართველოს ზოგიერთ კუთხეში შემორჩენილი იყო XX საუკუნემდე, მაგრამ, როდესაც ვეხებით ფეოდალიზმის ხანას, კერძოდ კი დავით აღმაშენებლის ეპოქას, საჭიროა გავისწავლოთ, რომ იმდროინდელი დადგენილება ვება მცირეწლოვანთა ქორწინების (შეუღლების) აკრძალვას და არა აკვანში დანიშვნის წესს. ამ დადგენილებით ქალის ვათხოვების უმცირეს ასაკად დაწესდა 12 წელი, რის საფუძველზეც აკად. ივ. ჯავახიშვილიმ ივარაუდა, რომ ვაისთვის უმცირესი საკორწინო ასაკი უნდა ყოფილიყო 14 წელი (ი. ჯავახიშვილი, ქართული სამართლის ისტორია, წიგნი II, ნაკვეთი II, ტფილისი, 1929, გვ. 366). ეს დადგენილება არ კრძალავს მცირეწლოვანთა დანიშვნას. ეკლესიამ დასაშვებად ჩათვალა მშობლებს შორის მოყვრობაზე შეთანხმება, მაგრამ მხოლოდ იმ პირობით, რომ მათი შეიღების შეუღლება სიმწიფის ასაკში მომხდარიყო. რაც შეეხება სარკვევნიონ წიგნის ავტორების მითითებას, თითქოს 1103 წლის საეკლესიო კრების დადგენილება ასახულია ვახტანგ VI კანონთა კრებულის §399-ში (სარკვევნიონ წიგნი, გვ. 113, 169), ეს დაზუსტებას მოიხოვს. ვახტანგ VI კანონთა კრებულში 399-ე მუხლით შეტანილია მხოლოდ გოშის (სომხური სამართლის) კანონი (იხ. ქართული სამართლის ძეგლები, ტომი I, ი. დოლიძის რედ. თბ., 1963, გვ. 378). რაც ვახტანგ VI სამართლის კანონად და ქართული სინამდვილის ამსახველ საბუთად არ უნდა ჩათვალოს. ასევე შეუძლებელია ვახტანგ VI სამართალში ან მის მიერ შედგენილ კანონთა კრებულში ვეძებოთ რუსეთბრისის საეკლესიო კრების დადგენილება (ეს ძველი ეპოქის გამოკვეული გამოკვეუვითურთ. იხ. ენრიკო გაბიძაშვილი, რუსეთბრისის კრების ძეგლისწერა, თბ., 1978 წ.).

უფთხსა და ევლტურის ცალკეული კომპონენტების კვლევა ავტორებმა მჭიდროდ დაუკავშირეს როგორც ქართველი ხალხის ყოფითი ევლტურის ვანვითარების, ტენდენციების, ისე

ქველი და ახალი ტრადიციების შესწავლის ამოცანებს. აშკარად მიდგომის საფუძველზე შეაფიქრებლად გამოიკვება მათი თვალსაზრისი ისტორიულად მომდინარე დადებითი ეროვნული ტრადიციების, დროშოქმული გამომწვევებისა და ცხოვრების სოციალისტური წესისათვის შესაფერისი წეს-ჩვეულებების შესახებ. მანვე წეს-ჩვეულებებისადმი კრიტიკული დამოკიდებულება და სასარგებლო ტრადიციებისადმი მხარდაჭერა, რაც შეაფიქრებ ჩანს საბუდეწიხი ნაშრომში, აქტუალურად ეხმარება თანამედროვეობის ამოცანებს ჩვენს ქვეყანაში, სადაც „პროგრესული ტრადიციების, სულიერ ღირებულებათა ინტენსიური გაცვლის საფუძველზე აყვავდა სოციალისტური მრავალეროვნული კულტურა“ (ი. ვ. ანდროპოვის მოხსენება სსრ კავშირის 60 წლისთავზე, გაზ. „კომუნისტი“, 1982, № 292). ამასთან ერთად, ამხ. ი. ვ. ანდროპოვმა აღნიშნა: „უნდა გვახსოვდეს რომ თითოეული ერის სულიერ მემკვიდრეობაში, ტრადიციებში, უოფაში არის არა მარტო კარგი, არამედ ეუდიც, დროშოქმულიც. და აწედან გამომდინარეობს კიდევ

ერთი ამოცანა — ეს არ დაეკონსერვირო ეს კულდი, არამედ გავთავისუფლდეთ უფუძვლავიდან საგან, რაც მოძველდა, რაც ეწინააღმდეგება საბჭოთა საერთო ცხოვრების ნორმებს, სოციალისტურ ზნეობას, ჩვენს კომუნისტურ იდეალებს“. უოფითი კულტურისა და ტრადიციების ასეთ დონეზე შეფასება საბჭოთა ეთნოგრაფს დიდ პასუხისმგებლობას აკისრებს, რის განხორციელების საუკეთესო მაგალითად შეიძლება მივიჩნიოთ ნ. ეოლოვასა და გ. ჯავახიშვილის ზემოთ განხილული წიგნი — მოსკოველი და თბილისელი სმეციალისტების ერთობლივი ზანგრძლივი კვლევა-ძიების შედეგი. საწუხაროდ, მათი ეს ნაყოფიერი თანამშრომლობა ამ წიგნის გამოქვეყნებით დამთავრდა. გივი ნიკოლოზის ძე ჯავახიშვილი ველარ მოესწრო თავისი ნაშრომის შეფასებას, წიგნი გამოქვეყნდა 1982 წლის ივნისში, ზოლო იმავე წლის 30 ოქტომბერს იგი, 51 წლის ასაკში, გამოაკლდა მოწინავე საბჭოთა ეთნოგრაფების რიგებს.

პალმირან ითონიშვილი

ნიკო ქავთაძე

ეს არ არის კრიტიკა

„ერნაღ „მთაბის“ წლებადღე წესზე წი-  
მერზე დაიბეჭდა ს. გორდანიას წერილი „ვაჟა-  
ფშაველა და ქართველი ერის“, ავტორი „კრიტიკ-  
ული კონცეფციის კრიტიკის ცდა“ რომ ასა-  
ღებს.

წერილში ნათქვამია, რომ ს. დანელიას წიგნი  
„ვაჟა-ფშაველა და ქართველი ერის“ მრავალი რა-  
მის გამო არის მანკიერი და აღმავლობებელი,  
„მაგრამ მთავარ ფუნქციებს პრინციპად მა-  
ინც ის მოსაზრება წარმოგვიდგება, — წერს  
„კრიტიკოსი“, — რომლის მიხედვითაც ვაჟა-  
ფშაველას პოეზია, მისი აზროვნების მანერა  
„პრიმიტიული კლასიციზმის ან პრიმიტივის-  
უბსტრუქციზმის“ (გვ. 132).

„პრიმიტიული კლასიციზმის დონეზე მუოლი  
ადამიანები წინას უკანასკნელ ვერ არჩევენ“, გა-  
ნაგრძნობს ს. გორდანიას და რაღა თქმა უნდა,  
ვაჟა-ფშაველას და მისი მშობელი ქართველი  
ერის ასეთ დახანიათებს პირად შეურაცხუ-  
რად მიიჩნევს. ჩვენც რომ გავაგებინოს, რამ-  
დენად შეურაცხურობელია ვაჟას შედარება კლ-  
ასიციზმთან, იგი არ იშურებს მთელ თავის  
ურდულიას და გვაშინებს, თუ რა აზრისა იყ-  
ვენ „ადრეულ მითოლოგიურ, ტოტემურ პერი-  
ოდში ადამიანის აზროვნების სტრუქტურაზე“  
ლევა-პრიული, კასიტური, ლოსვეო, ლევა-სტრო-  
სი, მალინოვსკი და ა. შ. და ა. შ.

გამოტეხილად უნდა ვითბარო, რომ, ერთდი-  
ციხონან ერთად, ს. გორდანიას საგანგებო ნიჭ-  
მაც გაგვაოცა. მხოლოდ დიდი ნიჭის პატრონი  
შუღლიან ერთი-ორ წინადადებაში ერთხანად  
რამდენიმე ტუელი გააპაროს. ამ რამდენიმე მა-  
თქვამი:

1. ს. დანელია კლასიციზმს ადარებს არა ვა-  
ჟას აზროვნების ბანდრას, არამედ მსოფლ-  
ბანდელის თაშინებარობას. ვერ დავიჭერებ,  
რომ ლევი-ბრაულის, ლევი-სტროსისა და სხვათა  
შრომების კრიტიკულად ამოვსებულმა კაცმა  
[ამ შრომების მამართ კრიტიკული დამოკიდ-

ბუღებაც ნათლად არის გამოვლენილი ს. გორ-  
დანიას წერილში] ბანდელისა და აზროვნების  
განსხვავება არ იცოდებ, რომ იგი გრძნობასა და  
აზრს ერთმანეთისაგან ვერ არჩევდებ.

2. ს. დანელია ვაჟას მსოფლგანცდას ადარებს  
არა ტოტემიზმს, არამედ კლასიციზმს. ვერ  
დავიჭერებ, რომ განსწავლულ მეცნიერს ტოტე-  
მიზმისა და კლასიციზმის განსხვავება უპირდებ  
— პირველი არის ადამიანის განვითარების უმ-  
დაბლესი საფეხურის მოვლენა, მეორე — წი-  
ნასაკრატელი ბერძენი ფილოსოფოსების თვალ-  
საზრისით. მართლა ჰგონია ს. გორდანიას, რომ  
თელესი და ანაქსიმანდრე, ემპედოკლე და ანაქ-  
საგორა, პარმენიდე და ჰერაკლიდე „წინას უკან-  
საგან ვერ არჩევენ“? ვინდოთ?

3. ძველ ბერძენ ფილოსოფოსებს თუ ველურ-  
რებად გამოვაცხადებთ, მაშინ ვაჟას შედარება  
მართან მართლაც აღმავლობებელი იქნება. და-  
ვიჭერო, ს. გორდანიამ მართლაც არ იცის, რომ  
კაცოვლას არ მოსვლია აზრად მათი მიჩნევა  
ველურებად? მართლა იხილ არ იცის [ან უფრო  
მიიწვ არ მოუკრავს], რომ ბევრი თანამედროვე  
დასავლელი ფილოსოფოსის აზრით სწორად ამ  
უპირველეს ბერძენ ფილოსოფოსთა მიერ დასა-  
ზული გზიდან გადახვევა იყო ერთ-ერთი მთავარ-  
ი მიზეზი ევროპული კულტურის თანამედროვე  
კრიზისის? ნუთუ მართლა ჰგონია მას, რომ  
კაცობრიობის გონის განვითარება სწორხაზო-  
ვად მიდის წინ და, ტელევიზორი და ავტომატ-  
ქანი თუ შეიძინე, უკვე ამით მოვეცევა ზული-  
ერი პროგრესის მწვერვალზე?

არა ჰგონია, რომ ეს უველურები არ იცოდებ  
განსწავლულმა ლიტერატურათმცოდნემ. აკც-  
ის შეჭრა, რომ მეცნიერებათა დოქტორს მართ-  
ლაც აფრთხობდებ ქართულ ტექსტში ისეთი  
სიტყვები, როგორცაა „აქტიურობა“, „დუ-  
ლესტრია“, „მონიხი“, „ახსილუტი“, „ანფხი-  
სტრია“, „ანთროპომორფიზმი“, „მონისტური ეს-  
თეტიზმი“, „მანესთეტიზმი“ და სხვა მისთანანი.

ამ ტერმინების ფლობა ხომ ფილოსოფიის დაწესებითი კურსის შემწეველებს მოეზოვება. ვერც ამაში დამარწმუნებს ვინმე, რომ ნათელი და გამართული წინადადება ს. დანელიას წიგნიდან: „ლოგოკურად ვაჟა-ფშაველას იყო ვაჟა-ფშოსნის მასალა (იხე, როგორც სპიქოლოგიური პიროვნება არის მასალა გნოსოლოგიურისა შემცვენების დარგში, ზოლო მასალა ინტელექტუალური ხასიათისა წიგნობის დარგში)“ ს. გორდანიას შემთხვევით გადმოიტანა თავის წერილში ახ ასეთი ფაზრო ხასით: „... (იხე როგორც სპიქოლოგიური პიროვნება არის მასალა გნოსოლოგიური შემცვენების დარგში, ზოლო მასალა ინტელექტუალური ხასიათისა წიგნობის დარგში)“... ამ „რედაქციით“ ეს ფრაზა მართლაც უაზრობაა, მაგრამ ს. დანელიას რედაქციით, ვიმეორებ, გამართული და ნათელია; ვისაც მისი წინააღმდეგ გაგება არ შეუძლია, ვისაც არ შეუძლია ვაჟა-ფშაველას, ვაჟა-ფშოსნის (და შესაბამისად ვაჟა-შოაზროვნის, ვაჟა-შორაბესტის) განსხვავება, მას არც ს. დანელიას კონცეფციისაზე აქვს დაპირაჟის უფლება, რადგან ეს აზრი კონცეფციის განაღებაცაა და მისი ლოგოკურის საყრდენი.

არა მგერა ს. გორდანიასი, რომ მას მართლა არ ესმის ს. დანელიას ეს აზრი. არა მგერა აშოტონი კი არა, რომ ზედმეტად ვერდობი მის სამეცნიერო ზარისს, ახამედ იმიტომ, რომ წინადადება ზოლო ნაწილი („ვაჟა-ფშოსანი კი იყო ფორმა, რომელიც ასხივობნება და ხიხარულად აქცევა და თვით ვაჟა-ფშაველას მწუხარებას“) მან აშკარად გაწერა გამოტოვა — იგი „სწავლული კრიტიკოსის“ წერილის დედაზრის გამბათილებელია, ამ სიტყვების წამკითხველი ძნელად და დაუჭრებდა მას, რომ ს. დანელია ვაჟას ველურადა ხროვის წარმომადგენლად იცნადებს.

ამვე მიზეზით „გამორჩა“ ს. გორდანიას, რომ იქ, სადაც ს. დანელია ვაჟას კულტურის კრიტიკოსად მიიჩნევს, კულტურაში დასავლური ინდივიდუალისტური კულტურა გულისხმება („არაინდივიდუალისტური კულტურა კი ისტორიამ ჯერ არ იცის“, წერს ს. დანელია 1927 წ) და ვაჟას დამოკიდებულება კულტურასთან შედარებულია არა ველურის პოლიტიკასთან, არამედ ბერაკობას, ძენონ სტოიკებს, ეან-ეკრუსოს და დევ ტოლსტოის დამოკიდებულებასთან. ასევე „გამორჩა“ ს. გორდანიას, რომ ვა-

ჟას წარმართობაზე მხედლობას ს. დანელიას კაცობაზენი კი არ ახედნება, არამედ „... მასწავრობა ამის თაობაზე წიგნში „ვაჟა-ფშოსნის მასალა“ რთული ერთი“ ვაჟა „არის უკანასკნელი (7) წა. რმართი კრისტიანულ კაცობრობაში, რომელიც გვერდის უდგას გეტებს, შოქენაბურებს, ნიქსებს, ტოლსტოის, ძლიერია კიდევ წარმართული სუფი და ის ხან აქ, ხან იქ ღრმად წამოსწევს თავს თვით კრისტიანულს კაცობრობაში. მაგრამ უველაზე უფრო ღრმად ამოჟო მან თავს ვაჟას პოეზიაში, რომელიც ამ მხრივ შორს სტოიკებს უკან არამყო ტოლსტოის, არამედ თვით გეტებს, რადგან ვაჟას მისმა სასოლოღობრავმა წერმ გაყოლებით შტო საზრდო მასალა მისცა, ვიდრე გეტებს. გეტმანის კობოლემა დედი ზანია მრკვედენ, რუხეთის „ALBION“ დაფავენ სულს, საქართველოს ქაქები კი ვაჟას დროს ჩანადად იყენებენ კაცობის მიუღლი მთები განირობნება, გეტე ვეიმარში ცხოვრობდა და აღმოსავლეთის ქვეყნებში ის მხოლოდ იცნებთ მოგზაურობდა, ვაჟამ კი მთელი თავისი სიცოცხლე აღმოსავლეთის კარებთან გაატარა. გეტე გეტმანის გენოსია, ვაჟა საქართველოს გენოსია, როლედ ჩვენ უმნიშვნელო ხალხი ვართ ჯერ, და ჩვენს გენიოსს მხოლოდ არ იცნობს“ (გვ. 85-86).

ეს „გამორჩა“ ს. გორდანიას. სამაგიეროდ თავის წერილში მან ამ პასუხის უშუალო გარტელებმა მოიტანა, სადაც დაპირაჟია იმაზე, რომ ვაჟას გენიოსობის საფუძველია ის, რომ იგი პირველყოფილი გულბერკევილი რელიჯიზმის ფარგლებში დარჩა, რომ მისი შემოქმედება „შედას ჩვენს წინაშე პირველყოფილი აზროვნების ისეთს სურათს, რომელიც მხოლოდ ლიტერატურაში არ არის ასე ნათლად წარმოდგენილი“.

ს. გორდანია აქ წვეტს ციტატას და განაგრძობს აღუფრთხილებს ვაჟას ველურად გამოცხადების გამო. ს. დანელიასთან კი აზრი ასე გრძელდება: „თუ რამე უახლოვდება ამ მხრივ ვაჟას პოეზიას, ეს არის ძველი საბერძნეთის უპირველეს ფილოსოფოსთა ნაწერებო...“

...სხვა რომ არა იყოს რა, მარტო ვაჟას ნაწერების გასაცნობად უნდა ესწავლათ დასავლეთის მეცნიერებს კართული ენა, ვინაიდან ეს ნაწერები უმნიშვნელური მოვლენაა მთელი მსოფლიოს ლიტერატურაში“ (გვ. 67).

ს. დანელიას კონცეფციის ეს ერთი ქვაკუთხედი — ვაჟა-ფშოსნის მსოფლგანედის შედარება-დაახლოვება ძველი ბერძენი ფილოსოფოსების, ეან-ეკრუსოს, ჯოეთეს, ტოლსტოის მხოფლებდებთან — ს. გორდანიამ „ვერ შეამჩნა“, მიღმოსიტება ტოტმობებთან მონათლა, დასავლური კულტურის დედი კრიტიკოსები ველურადა ხროვიან „ჩანაცვლი“ და ერთი ალიკოთობიტება „ქურდი დიპტი, ქურდი დიპტიო“.

1 თუმცა მთლად სანდო არც მისი. მას, მაგალითად, ჰგონია, რომ ცნება შეიძლება იყოს „ფიზიკურად გამოვლენილი“ (გვ. 134), რომ დასკვნის კუშიარიტებას სჭირდება „ექსპერიმენტული დასაბუთება“ (გვ. 133).

2 კულტურის კრიტიკა შესაძლებელია კულტურის ფილოსოფიური გაყნობიერების საფუძველზე და არა ტოტემისტური პოზიციიდან.

ვერც იმის შემწვევა მოახერხა („მოახერხა არ შეემჩნია“) კრიტიკული კონცეფციის კრიტიკოს. მა, რომ ამ კონცეფციაში ნაჩვენებია არა მარტო ხაერთი და მსგავსი ვაფას მსოფლგანცდასა და უდღეოდ გერმანელ, ფრანგ და რუს მოაზროვნეთა მსოფლმეტყაზ შორის, არამედ ამ მსოფლგანცდის ერთგული თავიებებურებაც არის ხაზგასმული. ეს თავიებებურებაც, რომელსაც ს. დანელია ვაფას პანეთიტივიზმი ხედავს, დადგენილია არა ველურ ტომებთან ანალოგიების ან სულიერა ნათესაობის ძიებით, არამედ აღმოსავლურ და დასავლურ ცივილიზაციათა უმადლებს გონით გამოვლინებებთან შეპირისპირებით. ვაქასთვის არც დასავლურ მონისტური ეთიციზმია მისაღები, ამბობს ს. დანელია, და არც აღმოსავლური პესიმიზმური დუალიზმი. აღმოსავლეთისა და დასავლეთის გეოგრაფიულ მიწაზე აღზრდილი ვაფა შესაშვ გზას ადგება, რომელიც ორივე პოზიციაზე მაღალია და რომლის თანახმადც საშუაროს უმადლესი აზრი, მისი არსებობის განამართლებელი სახუთი არის ხალაშაზე ამ შვეენიერება (იხ; გვ. 15-18).

რა თქმა უნდა, შეიძლება შეიდავო ს. დანელიას იმეტი, რომ ვაფას მსოფლგანცდა სწორედ ასეთი იყო, და იმეტი, რომ ასეთი მსოფლგანცდა პლატონიზმზეც მაღლა დგას, ზორიასტრიზმი და ინდუიზმზეც. მაგრამ შეუძლებელია დანელიას ასეთ თვალსაზრისში ვაფას და მისი ერის შერუაცხუფის, მათი ველურებად წარმოდგენის ტენდენცია დაიანბო.

ვერც ის ამოცანა „კრიტიკოსმა“ დანელიას წიგნში, რომ ამ უკანასკნელის აზრით ვაფას მსოფლგანცდა აკაცი მსოფლგანცდის გაღრმავება და აშაღლებია (იხ. გვ. 18), რომ ვაფა „ღრმად აღმშენებნი, რომელსაც შეებარებენ საუყურის საქართველოში, მგონია, მაღალი არა ჰყავს“ (გვ. 58), რომ მის მსოფლგანცდაში პოტენციად მოცემულია „ბუნების გრანდიოზული კონცეფცია“ (გვ. 18), რომ მან „ბუნდებობს სრულიად ბუნლი სისტემა შემოიტანა ქართული ლიტერატურის ევოლუციაში, ჩადგანაც აღმოჩინა ახალი წერტილი მსოფლიოში, საიდანაც სავსებით იცვლება სახე ქვენიერებისა“ (გვ. 14), რომ „მან მოგვცა ლიტერატურაში მანამდის უცნობი სურათი მსოფლიოსი“ (გვ. 16), რომ „ეთილსოფიური კონცეპცია, რომელიც დოკიკური პირობა ვაფას მსოფლგანცდისა, არ არის იდეალისტური. იგი უაღრესად რეალისტურია“ (გვ. 82). ასეთი რამების თქმა ველურზე შეიძლება? „ორიგინალურად“ წაუცთხავს ჩვენს „კრიტიკოსს“ დანელიას წიგნი, არა?

კიდევ ბევრი რამ „გამორჩა“ და ბევრი რამ „ნაანაცვლა“ ს. გორდანიამ, მაგრამ მის შესახებ ზიტყვი გაგრძელება აღარა დარს — მე მგონია,

ნათელია, რა ტიპის „კრიტიკოსიან“ გვაქვს საქმე, რა ამორჩავენს მას.

მე „ნათობის“ რედაქციის კუთვნილ მკვლევებს, ვერ იმისხნია, რისთვის, რა მიზნით დაუთმეთ ერთნაღის ფურცლები ამ პასკვილს. დაწინებულები ვარ, ჩემს წრეაღს უახლოეს ნომერში დაბეჭდეთ და იმასაც განცვიმარტავთ, როგორ მოხდა ეს საოცარი და შემაწუხებელი ამბავი. დაუფეთ, რომ ვერ შეამჩნიეთ ს. დანელიას კონცეფციის გაუაღებება ს. გორდანიას მიერ, ან ასეთი პაროვენის (თანაც გარდაცუდილის) შერუაცხუფელი გამოთქმები როგორ ვერ შეამჩნიეთ: „უფის ერთი აქნევით სურს მას გადააღაქოს ქართული კრიტიკული აზროვნების საუყურთესო წარმომადგენლებს არა მარტო კითხა ახაშინეს და კ. კანაშელს, რასაკვირველია“ (გვ. 188), „სერგი დანელიას აუღა ხელაშუის აღქმის უნარი, პოეტის გრძნობა, მას რომ თვითდაკვირვების უნარი მქონოდა...“ (გვ. 140).

სერგი დანელია ქართული მუმანიტარული კულტურის დიდად დეაქლმობილი მომავლე, ქართული ფილოსოფოსია და ლიტერატორია რამდენიმე თობის ერთი უგანაღებულესი და უტკიანესი მასწავლებელი იყო. ბუნებრივია, ჩვენ მას პატივს ვცემდით, ვცემთ და უსახულოდ მის გაღანდვას არავის შევარჩნთ.

ცხადია, ეს არ ნიშნავს, რომ მისი ნაშრომების ურელგარა კრიტიკის წინააღმდეგ ვართ. მასწავლებლის პატივისცემა არ ნიშნავს იმას, რომ კრპად ვაქციოთ, უკველი მისი დებულება უკანასკნელი ანტიანციის კუთვარიტებად ჩავთვალოთ და თუთიუფუშებივით ვიმეროთ. მასწავლებელთან სწორედ ასეთი დამოკიდებულება იქნებოდა მისი უპატივემელობა. კუთვარიტი მასწავლებლები (და მათ შორის სერგი დანელია) ჩვენ წინსვლისთვის გვჭრდოდენ, წინსვლა კი მოგებებებათ, მასწავლებელთა ნაკლის დაძღვის გარეშე შეუძლებელია.

სერგი დანელიას ნაშრომებსაც სტირდება კრიტიკული გააღებვა. მათ შორის, აღბათ, ევლიაზე მეტად მის წიგნს „ვაფა-ფშაველი და ქართველი ერთი“. ზოგი დებულება მასში მოძველად (მთლიანად შედარია, ჩემი აზრით, ზოგადად ითად. „გველის მშაველის“ წესების), რაც დაუსტება და განვითარება სტირდება. არის მასში დებულებები (განსაკუთრებით ქართველი ერის ისტორიულ ბედის თობაზე), რომელშიც დღესაც გვატკენენ გულს. მათ, უსათუოდ, კრიტიკულად უნდა მივუდგეთ. ოღონდ მიოდინ და სულაქმელი ვყოთ, დაინჩნებით დავაკვირდეთ ამ მტკივნეულ დებულებებსაც. თუ ასე მოვიქცევით, დაჩწმუნებული ვარ. ს. დანელიას ბევრ მწარე (და უკუხაგადებ) გამოთქმაშიაც ქართველი ერის მეტ სიყვარულსა და მისი მომავლის მეტ იმედს ამოვიკთხავთ. ვიძერე მრავალი ტაშუანდურა ოპტიმიზმის ურპატრიოტულ სადღერქმელობებს.

რედაქციისგან;

რედაქციის ავტორი. პატრიცეუმული წიკო ჰევე-  
 ჰევე რახან ასე დაიწინებთ შიკითხვის ჩვენ-  
 გან პასუხის გაყვას. შევადებით განწმარტობთ.  
 თუ არაგორ მიზნა ეს ხარცარი და შენაწუხე-  
 ხელი ამხავი". სერგე დანელია რომ არ იუს ავ-  
 ტორი წიგნისა „ვაჟა-ფშაველა და ქართველი  
 ერი“ და ეს წიგნი რომ არ ეხებოდეს ვაჟა-  
 ფშაველასა და საქართველოს, რა თქმა უნდა.  
 არ დავიარებოდა ნახევარი ხარცონის შეწმენდ ახე-  
 თი და ვივარაზის ჰრებვა იდესილე გამოთქმული  
 კონცეფციისა და ცალკეულ დებულებებზე. მა-  
 გრამ წიგნის ავტორი, როგორც ვაქვით, სერგე  
 დანელია გახლავთ — ცნობილი მეცნიერი, ან-  
 ტიკური ფილოსოფიისა და ესთეტიკის დიდი  
 ხანცადისტი, პრინციპიტელებ „პოეტის“ მთარ-  
 ვმული და კომენტატორი, რუსული კლასიკური  
 ლიტერატურის მკვლევარი. რომლის აზრს უო-  
 ველთვის ჰქონდა, აქვს და ექნება კიდევ მნიშ-  
 ვნელობა: ეს წიგნი არსებობს და რახან არსებ-  
 იობს, იგი მუდამ დახვედბა გზაზე ამათ, ვინც  
 აწავლობს ანდა დააინტერეს შეისწავლის ვაჟა-  
 ფშაველა და მისი ლიტერატურული მემკვიდრე-  
 თბა. ამ წიგნს თავისი ძალია რომ არ დაუარსგავს  
 და კიდევ ჰევეს მხურვალე კვალიფიკატორი და  
 მკვლევარი, ვერჩნადში გამოქვეყნებულ რედაქცი-  
 კიდანაც კარგად ჩანს.

წიგნის აზრით, წიგნი „ვაჟა-ფშაველა და ქა-  
 რთველი ერი“ ამდენ მცდარ დებულებასა თუ  
 მისაზრებებს, ლოგიკურ შეუსაბამობას შეიცავს,  
 რომ ძალაუფლებურად გაორებული გრძობისა ვმუ-  
 ხლდება. ძალზე ძნელია გაარკვეოთ, სერგე და-  
 ნელიამ წიანსწარ შემოწმებულთა კონცეფცია  
 „მოარგო“ პოეტის პაროვნებისა და მის შემოქ-  
 მედების, თუ ვერ გაიგო და მცდარად შეაფასე  
 გენიალური შემოქმედითა და მისი შემოქმედე-  
 ბის, ახეა თუ ისე, ირავე შემოხვევაში არასა-  
 ხურველი ჩრდილი ეცემა სერგე დანელიას კონ-  
 ცეფციას.

უწედა დებულების ჩამოთვლა და მათზე აზრის  
 გამოთქმა შორს წაიკვივანდა. ალბათ უმჭობები  
 იქნება, ვაჯვეთ იმ რიგს, რომელსაც რედაქციის  
 ავტორი იცავს.

პატრიცეუმული წიკო ჰევეჰევე წერს: „ბ. და-  
 ნელია პილოძისაზრს ადარებს არა ვაჟას აზ-  
 რიკონების მანერას, არამედ მსოფლ-  
 ვანცდის თავისებურებას. ვერ დავი-  
 ჯერბ, რომ ლევა-პრიულის, ლევი-ბტრონის და  
 სხვათა შრომების კრიტიკულად ამოხსენებლმა  
 კაცმა (ამ შრომების მხარის კრიტიკული დამო-  
 კიდებულებაც ნათლად არის გამოვლენილი  
 ბ. გორდანიას წერილში) ვანცდისა და აზ-  
 რიკონების განხვავება არ იყოდეს, რომ იგი  
 გრძობისა და აზრს ერთმანეთისაგან ვერ არ-  
 წევდეს“.

სულ ტყუილებურადვე ვიწწვით წერვებს და  
 ამოდე ვამხსრტვეთ შეუბებს, აქ სხვა რამეა დაუ-

ქერებული ვაქვით, დავიჯერეთ, რომ სერგე და-  
 ნელია მხოფლგანცდის თავისებურებას ადარებს  
 პილოძისაზრს და არა აზრისგანების განხვავებას  
 აზრის მთავარი და ხარკითით თუ არა, რომ ვაჟა-  
 ფშაველას არაფერი აქვს საერთო პილოძისაზ-  
 რთან, ისიც პრინციპიტელ პილოძისაზრთან, რომ-  
 ლიც ვაჟას ხაზრადაც არ მილანდებოა.

მაგრამ უმჭობებისა თვით სერგე დანელიას დე-  
 ბულებს განვიხილობს ვაქვით, იგი ამ დებუ-  
 ლებით უბრისპირდება ამათ, ვინც ვაჟა-ფშა-  
 ველას სიმბოლიტად მიჩნათლვას ცდლობს  
 ბ. დანელია პირდაპირ წერს: „სიმბოლიტის  
 კი არა, პრიციპიტულ პილოძისაზრის  
 ცნობისაზრს (რომელიც წარმართული მი-  
 თოლოგიის მხიქლოგიურია ხარბულია) უახ-  
 ლოვდება ვაჟა...“ თავი დავანებოთ იმას,  
 რომ სიმბოლიტში ლიტერატურული მამდინა-  
 რებობა იგულებსმება, ხოლო პილოძისაზრს განს-  
 რტება ფილოსოფიური აზროვნების საწყისებთან  
 უნდა ვერთოთ, ამიტომ მათი დამრისპირება,  
 ცოტა არ იუს, უხერხულობას ხადებს. სერგე  
 დანელია ვაჟას შემოქმედების ინილავს არა რო-  
 გორც ლიტერატურას, არამედ როგორც ფილო-  
 სოფიურ ტრაქტატს.

მაგრამ მუხედოთ სერგე დანელიას წიგნიდან  
 ამოწრილ ცოტატას და კარგად დავაკვირდეთ  
 იქ გარკვევით წერია, ვაჟა პილოძისტი კი არ  
 არის, მხოლოდ უახლოვდება პილოძისაზ-  
 რს. რადაც ნაწინებით ჩამოხვავს. პილოძისა-  
 ში, რაც არ უნდა იუს, კაცობრიობის განვითარ-  
 ტების გარკვეულ ეტაპზე კულტურულ მოვლე-  
 ნად უნდა ჩაითვლოს, ხოლო ვაჟა თავისი იდე-  
 თოლოგიით ბაბილონის გოდოლის ამერების წი-  
 ნანდედ ხანს იცუფნის. ის წარმართთა, რომელ-  
 საც არავითარი გოდოლის ამერება, არავითარი  
 კულტურის ღირსება არ სწამს“. ასე ფიქრობს  
 სერგე დანელია. მაშ როგორ არის შედარებულე  
 ვაჟა-ფშაველას დამოკიდებულებობა კულტურასთან  
 პერაკლიტეს, ძენონ სტოიცილის, ვანცეკ რუსის  
 და ლევი ტოლბტროის დამოკიდებულებობასთან  
 სხვას თავი დავანებოთ, დავიჯეროთ, რომ ლევი  
 ტოლბტროის არავითარი კულტურის ღირსება არ  
 სწამდა?

თუ კიდევ ერთი დებულება, რომელიც პატრი-  
 ცეუმული წიკო ჰევეჰევეს სერგე დანელიას კონ-  
 ცეფციის განხლბად და მის ლოგიკურ საყრდ-  
 ნად მიჩნია: „ლოგიკურად ვაჟა-ფშაველას იუს  
 ვაჟა-ფშაველას მასალა (იხე, როგორც სხიქლო-  
 გიური პაროვნება არის მასალა გნოსეოლოგიუ-  
 რისა შემეცნების დარგში, ხოლო მასალა ინტელ-  
 ლიგებულური ხასიათისა წეგობის დარგში“).  
 ფრჩხილებში მოქცეული ფრჩხილ გულდასმით ამო-  
 ვწერეთ, რომ არ შეგვწლოდა, მაგრამ მკითხვე-  
 ლი დავვითანსმება, რომ მანც მძიმე და დაუ-  
 ვეწევი ფრჩხილა, შეიძლებოდა უფრო განავტად  
 დავწერდ, ავტორის, რაც შეეებება იმ აზრს, რომ  
 ვაჟა-ფშაველას იუს ვაჟა-ფშაველას მასალა, არ უნ-

და ნიშნავდეს მხოლოდ იმას, რომ ერთმანეთი-საგან განუახლებელი ვაჟა-ფშაველანი, ვაჟა-ფშაველანი, ვაჟა-ფშაველანი, ვაჟა-ფშაველანი და ახე შენ-ღებ.

სერგი დაწვლია ამ შეზღუდვაში მხოლოდ მგოსანსა და ადამიანს ახსვავებს. ისიც ლოცუ-კურად, თორემ „რეალურად ესენი ერთი და იგივე არიან“. ახლა ვნახოთ, როგორია ვაჟა-ფშაველანი სერგი დაწვლიას მიხედვით:

„როგორც ხარბი არ ხედავს არაფერს აწმუის გაღმა, ისე ვაჟასაც მოწავალი არ აღონებს და ამიტომ ის არაფერს ეტყუება...“

„ვაჟა-ფშაველანი ოპტიმისტია, რადგან ის ემაუროვლია ცხოვრებით და ახალს“ არაფერს მოითხოვს მისგან; მადლობელია იმის, რაც აქვს, მადლობელია, რომ ის მშვენიერი ბუნების ნა-წილია...“

„ვაჟა-ფშაველანი არაფერი სურს, ვინაიდან ის, რაც მას სურს, უკველთვის არის“. ის არაფერს ეტყობს, რადგან საღებავი მისიანი ხელში აქვს. ეს არის უაღრესი საზე არსებული ემა-უროვლებისა.

ასეთი ემაუროვლება შეიძლება მკონდეს მხო-ლოდ იმას, ვინც არ გამოყოფა ბუნებას, ვინც არ გრძობს თავის „მე“-ს, როგორც განსხვავე-ბულს რასმე ბუნებისაგან“.

ასეთია ვაჟა-ფშაველანი, ახლა ვნახოთ, როგო-რია ვაჟა-ფშაველანი: „ეს იმას კი არ ნიშნავს, რომ ვაჟა მწუხარებას არ იცნობს სრულიად. განა არის საღებავი ისეთი ცხოველი (ქ რად), რომელიც მწუხარებას არ იცნობს. მაგრამ სწუბს უკველთვის ვაჟა-ფშაველანი და არა ვაჟა-ფშავე-ლი“.

ვაჟა-ფშაველანი, შეიძლება? არ იფიქროთ აქ მო-ტანილ ციტატებს რაიმე დაფაკელით ან მოვე-მეტო.

ეს უკველფერი შეიძლება მართლაც იყო სე-რგი დაწვლიას კონცეფციის ქვაკუთხედი, მაგ-რამ შეეხება მგოსანი ხეივანი მდინარე? გაუტყვე-ველია ამ კონცეფციის ლოგიკური საურდენი. ჰყვანის არიოთ, საქმეს არც ეს შეეღობს: „ვაჟა-ფშაველანი კი იყო ფორმა, რომელიც ახსოვსნებ-და და სხარტულად აქცევდა თავი ვაჟა-ფშავე-ლის მწუხარებას“. თუნდაც ამიტომ, რომ ამ წიგნის მიხედვით ვიცით, რა უხაროდა ვაჟა-ფშაველანს, ხოლო არ ვიცით, რა აწუხებდა ვაჟა-ფშაველანს.

„ქუბის ზანგი, აღარ ისვენებს, მას მხოლოდ მღერა სწავლია. იშლება, მღერაში დნება ბედურ უველა სხვა დარღისა“.

ეს ერთი უხაროლო, უპირატესიო ლექსია. სტროფში ნათლად, ვახსენებდი არის ნათქვამი, რომ ხიმდერა უკველფერი დარღბს აქარებებს, ისე, თუკი ვინმე გუღით მოიწადინებს, შეუძლია, უველა ლექსიდან ხაყოთარი დასკვნები გამოიტა-ნოს.

ბერგი დაწვლია ვაჟა-ფშაველანს წარმართობაზე

მსჯელობისას, რა თქმა უნდა, მას ვეღუროდ და-კაციკამიად არ წარმოვედგენს, პირიქით, ვვე-რდით უტყუებს გოცინს. შოქინაქურს ნიკუხს და ტოლბტობის... ოღონდ წარმართობა სულმ-უფრო ღონიერად ვაჟას პოეზიაში ამოკყო თა-ვიო, — ამბობს ს. დაწვლია, — „რადგან ვაჟას მისმა საზოგადოებრივმა წრემ უფრო მეტი სა-ზრდო მასალა მიჰცა, ვიდრე ვეტყვ. ვერმანის კობოლდები დაიწყო, ვინაი მოკვდენ, რუსეთის „REBINE“ დაფავენ სულს, საქართველოს ქაქემა-კი ვაჟას დროს განსაღად იყვნენ, მათ კაცკახის მიუვალი მთები ასაზრდოვდა“. ვაუგებართა, რა-ტომ მიჰცა ვაჟას მისმა საზოგადოებრივმა წრემ უფრო მეტი „მასალა საზრდო?“ იმიტომ რომ ვაჟას დროს საქართველო განსაღო ქაქემა იყო გაქმვლი? ხოლო ასეთი მასალა იმიტომ დაა-ღდა გოცინს და ტოლბტობის, რომ ვერმანის კობოლდები ვადაშენდენ, რუსეთში კი „REBINE“ სულს დაფავენ? საოკარი ლოგიკა პირდაპირი — ისეთი დონის მთაზრდობისაგან, როგორაც ქვემართად არის სერგი დაწვლია, მოულოდენელია. შეშვეგ რა იქნენ, საღ გაქარ-ნენ ეს განსაღო ქაქემა? ვაჟას გარდაცვალებე-დან ამ წიგნის დაწერამდე სულ რაღაც თორმე-ტოლდე წელი ვაჟადა და ნთოე ამ მოკლე დრო-ში დასწვლდენ? და ვადაშენდენ? აღარ ასაზ-რდოვებდა მათ კაცკახის მიუვალი მთები?

სერგი დაწვლია არ უარყოფს ვაჟას გენეა-ლოგისა; „ვეტე ვეიმარში ცხოვრობდა და აღმო-საველეთში მხოლოდ ოცნებით მოგზაურობდა, ვაჟამ კი მთელი თავისი სიცოცხლე აღმოსა-ვლეთის კართან ვაატარა. ვეტე ვერმანის გენე-ოგია, ვაჟა საქართველოს გენიოსია“.

მაინც რა მიანიხა სერგი დაწვლიას ვაჟა-ფშა-ველანს გენეოლოგის საფუძვლად? აა რა; ვაჟა „ღარჩა იმ პირველ-ყოფილ გულბრუნელიო რეა-ლიზმის ფარგლებში, რომელსაც არ ვაწუვდია ქერ ანალიტიკური ძალა აზროვნებისა, რომელ-მაც უკვე საბერძნეთის პირველ ფილოსოფოსთა თეორიებში სცადა დაეშალა რეალური სინამ-ვილი ცოცხლად და მკვდარ არსებებზე. ვაჟას მსო-ფლიო ქერ კიდევ ვაუღებდენციებულყო მსო-ფლიო არის. მას კიდევ ანალოზი არ შეუბნია. იქ ცოცხალს ვერ არჩვენ მკვდრისაგან, „მე“-ს ვერ არჩვენ „არა-მე“-საგან...“ ხედავთ, თორმე პი-რველი ბერძენი ფილოსოფოსები უკვე ცდილო-ბენ თავიანთ ნაზრეტში რეალური სინამდვილე ცოცხლად და მკვდარ არსებად დაშალენ, ხოლო ვაჟას საწყაროს ვონებრივი ანალოზი ვერ კიდევ არ ვაგაქრებია. როგორდა უახლოვებდა ვაჟა პილოძოიზს თუკი მისი მსოფლიო ქერ კიდევ არ არის დიფერენცირებული. რა აძლევს სერგი დაწვლიას ამგვარი მსჯელობის საბაბს: ვაჟას პოეზია, პროზა, თუ ლიტერატურული წერილე-ბი?

სერგი დაწვლია ხაგასწულად ამბობს: „ვა-

ესა და მისი მხარეც დაეძინა. მოკლებულია უღრმესი ფენის ქართულური განცდობა. სასიამოვნო განცხადება. ვერაფერს იტყვი. „მაგრამ ეს კიდევ (თურმე, რად) არ სწევს ჩვენითვის ვაჟს პოეზიის ღირსებას...“  
 „... რაც შეეძლო ითქვა ვაჟზე, უმალ მისი პიქტის დახასიათება. ვიდრე მისი პოეზიის დაფხება; მართალია, მკობნის პოეზია მისი პიქტისაგან არის დამოკიდებული. მაგრამ ეს არის დამოკიდებულება მხოლოდ მიზეზობრივი. მიზეზის ღირსება კი ვერ სწევს (ვერს ასახულებს) შედგენის ღირსებას“. მოკლებულია პიქტურება გენიალური იუმორი. მაგრამ გენიალური ნაწარმოები ვერ შექმნას. ამიტომაც: „... ვაჟს პოეზიას სჭირია ცალკე დაფხება...“  
 „... სერგი დანელიანი ახლა უკვე ვაჟა-ფშაველას პოეზიის განხილვას ამიტომ და წინასწარ გვარეყვს ამ აზრს. ყურს გვიხედინს.

თუ როგორ ფხავს სერგი დანელიანი ვაჟს პოეზიას. უფრო ზუსტად, პოეზებს. ამის ვასარკვავად, უნებობნია, აზრს თვით რეპლიკის ევტოპის დაწესებით. „მთლიანად მყდარია. ჩემი აზრით, მაგალითად, „გველის მკამელის“ შეფხება“.

არადა სწორედ „გველის მკამელიში“ ჩაქსოვილი ფილოსოფიური განსჯისათვის უღვა მახალია ჩვენი აზრით, არა მარტო „გველის მკამელიში“ მყდარად შეფხებულთ. არამედ სხვაც: „... აღუდა ქვეთაურისა“ და „... სტუმარ-მასპინძელიც“. რომლებიც „... ეტონოგრაფიულ პოეზიებსაღ“ არის მოსაძებელი.

მისი კი უკვე აღარ ვიცი. რა დავარქვათ. როცა სერგი დანელიანი თვითონ უფრეს ვაჟა-ფშაველას პოეტოტურად წარმოსატყმელ მონოლოგს და მერმე ამ მონოლოგიდან ხაყუთარია. რხილად რომ ვთქვათ, მუდამ უცნაური დასკვნები გამოიქვს. მკონხველს რომ წათელი და სრული წარმოფხვანა ფარჩხვს. იძულებული ვართ თითქმის მთელი გვერდი ამოვიწყოთ.

„... მოდის ეზლა ვაჟა და თუ-ფშაველასებურების მთებრიდან გადმოსმანებს ქართულ ხალხს: (აქედან იქედან „... ვაჟს მონოლოგი“ რედაქციის რედაქციის ვის უნდახარ, ვის უნდახარ, რომ თოკი სილი-საუნს ვარჩხვს“ ვის ვარჩხვთო. რომ ვადოლი უფხვდა-პოლ შენებულთ „... თავთა თვისების“ აშენებულთა? ხომ წედავთ, რამდენჯერ დაგვხვარო. ან რად გინდათ ვადოლი? რად გინდათ ციხე? რად გინდათ ხაბელი? ვანა უნახელი არსებობა ბრებში ცუდია? დეე, ხუ გვეწებათ ისტორია, ხუ აქნებთ სხვა ერებსავეთ სახელიცა თვისი სულ ერთია საპარადისო ხაბელი არ არის და უნდაფერს, რაც ერთხელ მიწიდან აღმოცნდა. უღვა მინა შეესამს. გაიგეთ, რომ ცა, სადაც უნდათ ახვიდეთ, არ არის ცა. ცარიელი მარჯვენაა. ოცნების თამაშია. მიწიდან ამოსული ორ-თქვია. არის მხოლოდ ერთადერთი დედა-მინა, რომელმაც დაგვბადა და რომელიც უნაზოდ მიგვიბარებს“...

ამას ათქმევინებს სერგი დანელიანი ვაჟა-ფშაველას. დღისათვის უფლებას აქვს. რაც უნდათ ათქმევინოს, მაგრამ თავის დაწვავს. ვაჟა-ფშაველას. ცოტა უნებრული ხომ არ არის. ვაჟა-ფშაველას ახალი აზრების განვითარება და ჩამოვლილება:

„... ნამდვილად მეტად მოხვედის ხობრძე, იმ მოხვედსა, რომელსაც განათლება ქრთიძის არ მოქარებია. რომელიც თავის რწმენით უნამ წარმართა. ვიდრე ქრისტიანი, რომელიც ხანჯლითაც კმაყოფილია...“

დასრულებულად შეიძლება ასეთი ციტატების ამოწერა სერგი დანელიას წიგნიდან. მაგრამ სჯობს ცოტა ხნით თავი შევიკავოთ და დავუვარდეთ მცირე ისტორიისკაცს, რომელსაც თვით ვაჟა-ფშაველა გვარეყვს:

„... მიტყვევად მამანქმა მიმბარა თელავის სასულიერო სასწავლებელში. ამ სასწავლებლის მესამე კლასიდან მე შევედი ტფილისის სამოქალაქო სკოლაში. რომელიც ინსტიტუტთან არსებობს. სამოქალაქო სკოლაში რომ დავასრულე კურსი, შემდეგ ვიჩინე სემინარიაში შევედი. როცა იქაც სწავლა დავამთავრე, დამიწვეს მასწავლებლად ტოლდა-სოფელში (ერწოში). სადაც ერთი წელიწადი დავუვარი და შემდეგ პეტერბურგში წავიდი ლექციების მოსახმენად...“

სწავლ ასეთ კაცზე იქნის. ქრთ განათლება არ მოქარებიაო. თუთოდ ვეუბნე იყის. თუ რადონის სასწავლებელი იყო ვიჩინე სემინარია და ვაჟის დროს იქ როგორია კედელგებები მოღვაწეობდნენ. მარტო ამ სემინარიის დამთავრება სერიოზული განათლების საწინდარი გახლდათ.

მკონხველი ალბო იყოხვს. თუ წიგნი „... ვაჟა-ფშაველა და ქართული ერი“ ეწოდება, ქართული ერი სადღაა? ამ წიგნის მიხედვით ქართულული ძალზე ცუდ დღეში ვართ ჩაყვნილი. რადგან საქუთარია სინდისის უქონლობის გამო. თუმცე ქართველებს ისტორიაც ვერ შევკამნათ... მაგრამ ამის გამო სიტყვა აღარ შევარჩხვებთ. ერთი რამ კი უსაბუთოდ უნდა ითქვას. სერგი დანელიანი ამ წიგნში სახსოთათმობისოდ არაფერს ამბობს, აგი უკველივით გარკვეულ პიროვნებებს უპრობორბებს ამ თუ ამ მოსახმენებს და მეტად საეჭვოა. საქართველოსა და მის ისტორიაზე მკველობისს მრავალი ტაშა-ფანდურა ოპტიმისტის ურამატოროტული სადაღტრებულებები აწუხებდეს. თავი დაუანებოთ ევლი-ფერს. როცა სერგი დანელიას „... ვაჟა-ფშაველა და ქართული ერი“ დაიწერა. ამ დროს ხუ ივანე ჯავახიშვილი „... ქართული ერის ისტორია“ უკვე მესამედ იყო გამოცემული!

არ გვარეყვს. მოდით, კიდევ ერთხელ ჩავიხედოთ ვაჟა-ფშაველას წერილებში:

„... რეტელიცენკისა ანკი რა უფლება გვაქვს — ჩვენს სიკრძალოთ სავსე ერს ამისთანა შეუფხვრებელი განჩინი დავუფხვროთ ასე თამამად, კადნიერებით? ვისი დახასიათებაც გინდა, ქრთუნდა ამას კარგად იცნობდ. მისი ვარქმობა.



ავი და კარგი შეგნებულნი გკონდეს, რომ განა-  
ჩენი სამართლიანი გამოდგეს..."

შეგნებ ეს კაცა გაუნათლებელ, ბინელით კმა-  
ყოფილ მეყოფეს?!

გვაპატიოს შიობხველმა, კიდევ ერთი ადგილი  
უნდა ამოვიწეროთ სერგი დანელიას წიგნიდან,  
ეს არის უკანასკნელი აბზაცი, აგი მნიშვნელო-  
ვანია, რადგან წიგნის ბოლო აქვრდება:

„ვთუ იყო წარმართი, წარმართის რომაელები  
უწოდებდნენ „paganus“-ს, „Paganus“ ნიშ-  
ნავს სოფელს, კუთხეს: paganus არის  
სოფლის მცხოვრები, „სოფლელი“. როცა ქრის-  
ტიანობამ გაიმარჯვა, მიუკრულეულ კუთხეებში და  
სოფლებში დარჩა კიდევ წარმართობა, და ამი-  
ტომ „სოფლელი“ შეიქმნა რომაელთათვის წარ-  
მართის აღმნიშვნელ სატყვად, ვთა-მგოსანი იყო  
„paganus“, წარმართი (ან თუ გნებავთ უკუ-  
მართი), რადგან ის იყო სოფლელი. ვთა მოგვა-  
გონებს ფენიშორ კუპერის კომენტებს და მოგი-  
კანებს, რომლებიც გაწვდიტეს ამერაქელ პურ-  
ტანებმა“.

ეს გახლავთ საბოლოო დასკვნა. საბარლო

მაგონების მას კი პოელი თავისი შეგნებულნი  
ცხოვრების მანძილზე თავი ინტელექტუალად შე-  
იქმნა, სულ ამას წერდა: ზვენი ამეფელსკი  
ბო...

დნელია, ასეთ დროს თავი შეიკავო და არ აღ-  
შვოოდე, მიუხედავად იმისა, რომ დანამდვილე-  
ბით იყი და დაწმუნებულიცა ხარ, რომ სერგი  
დანელია სულაც არ ცდილობს ვთა-ფშაველის  
დამცობხას და შეურაცხყოფას. იგი შეცდა,  
მცდარად შეაფხა ვთა-ფშაველის პიროვნებას და  
შემოქმედებას, მაგრამ არც ჩვენი პასუხი ნიშ-  
ნავს ამას, რომ სერგი დანელიას დიდ მოღვაწე-  
ობას ხაზი გადაეხვას. ჩვენ შევაფხავთ მხოლოდ  
ერთი წიგნი, რომელშიც, ვიმეორებ, ბევრი რამ  
მცდარად არის წარმოდგენილი. თუ სერგი და-  
ნელიას ღვაწლის დამფახსებლებს სურა წარმო-  
ჩინონ მისი მოღვაწეობის უწმარტიო არხი, და-  
წერონ მისი შრომების შესახებ წერილი, ჩვენი  
ფურცელი ხამოვწებთი დაფთობხს თავის ფურ-  
ცლებს.

რედაქციის მხამართი:  
თბილისი, რუხთაველის პროსპექტი, № 12.  
ტელეფონები: რედაქციის — 98-55-11,  
მთ. რედ. მოადგილის — 98-55-13, პ/მგ. მდი-  
ვის რეგანყოფილებების — 98-55-15; 98-55-17,  
98-55-20.

სტ. კვ. ცკოს გამომცემლობა, 1983.

გადიეცა ასაწყობად 1ბ. 5. 83 წ. ხელმოწერი-  
ლია დასაბეჭდად 14. 6. 83 წ. ასაწყობის ზომი  
7<sup>1</sup>/<sub>4</sub> X 12, ტალღდის ფორმატი 70 X 106,  
ფიზიკური ნაბეჭდი ფურცელი 11, პირობითი  
ნაბეჭდი ფურცელი 15,5. სააღ-საგამომცემლო  
თაბახი 16,58.

უე 07:88. ტირაჟი 32000. შეკვ. 1299. სავ. კვ.  
ცკოს გამომცემლობის სტამბა, თბილისი, ლე-  
ნინის ქ. № 14.

6<sup>20</sup>/125

ფანო 80 კპ.

0600560

76128

საქართველოს  
ბიბლიოთეკა

«М Н А Т О Б И»

ЕЖЕМЕСЯЧНЫЙ ЛИТЕРАТУРНО-ХУДОЖЕСТВЕННЫЙ  
И ОБЩЕСТВЕННО-ПОЛИТИЧЕСКИЙ ЖУРНАЛ

ИЗДАТЕЛЬСТВО ЦК КП ГРУЗИИ